

UNIwersytet KAZIMIERZA WIELKIEGO

Wydział Nauk o Polityce i Administracji

mgr Sara Lewicka

**Liga Państw Arabskich jako organizacja regionalna i element
systemu bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie. Determinanty
skuteczności działań wobec wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie na
przykładzie wojny w Syrii**

Praca doktorska napisana pod kierunkiem

dr hab., prof. UKW Michała Kosmana

i promotora pomocniczego

dr Sebastiana Bednarowicza

Bydgoszcz 2026

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział I Organizacje międzynarodowe jako element globalnego i regionalnych systemów bezpieczeństwa oraz ich rola w rozwiązywaniu sporów międzynarodowych	15
1.1. Spory i konflikty międzynarodowe	15
1.1.1. Spory i konflikty międzynarodowe – pojęcia i klasyfikacje	15
1.1.2. Metody rozwiązywania sporów i konfliktów międzynarodowych.....	23
1.2. Zapewnianie pokoju i rozwiązywanie konfliktów przez organizacje międzynarodowe – wybrane koncepcje teoretyczne	32
1.3. Organizacja Narodów Zjednoczonych i regionalne organizacje bezpieczeństwa	39
1.3.1 Organizacje międzynarodowe we współczesnym świecie – podział i funkcje	39
1.3.2. Zmiany w filozofii rozstrzygania sporów i prowadzenia operacji pokojowych ONZ	45
1.3.3. Organizacja Narodów Zjednoczonych a regionalne organizacje bezpieczeństwa po zakończeniu zimnej wojny	56
1.4. Atuty organizacji regionalnych w kształtowaniu systemu bezpieczeństwa oraz stojące przed nimi wyzwania	72
1.5. Konkluzje	79
Rozdział II Region Bliskiego Wschodu i jego znaczenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego	80
2.1. Główne paradygmaty teorii stosunków międzynarodowych w interpretacji procesów na Bliskim Wschodzie	80
2.2. Konstruktywizm i inne podejścia w analizie regionu.....	90
2.3. Argument na rzecz realizmu – ocena adekwatności teorii w kontekście bliskowschodnim.....	96
2.4. Bliski Wschód jako konstrukt geopolityczny.....	100
2.5. Erozja ideologicznej wspólnoty interesów – panarabizm.....	105
2.6. Znaczenie regionu Bliskiego Wschodu we współczesnych stosunkach międzynarodowych.....	110
2.7 Uwarunkowania historyczne współczesnych stosunków międzynarodowych w regionie Bliskiego Wschodu – zarys dziejów politycznych regionu w XX wieku...	115
2.8. Dynamika przemian na Bliskim Wschodzie w XXI wieku – uwagi wstępne ...	130
2.9. Zagrożenia i wyzwania dla systemu bezpieczeństwa w regionie Bliskiego Wschodu w drugiej dekadzie XXI wieku	136
2.9.1. Arabska Wiosna	136
2.9.2. Rywalizacja mocarstw regionalnych i globalnych.....	142
2.9.3. Terroryzm	165
2.9.4. Konflikt izraelsko-palestyński	171

2.10. Konkluzje	185
Rozdział III Liga Państw Arabskich jako organizacja regionalna i instytucja bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie	188
3.1. Geneza Ligi Państw Arabskich.....	188
3.1.1. Geneza i utopijny charakter idei jedności arabskiej	190
3.1.2. Liga Państw Arabskich jako formalna próba jedności arabskiej	193
3.1.3. Ewolucja Ligi Państw Arabskich w XX wieku	197
3.2. Podstawy normatywne Ligi Państw Arabskich	199
3.3. Struktura Ligi Państw Arabskich.....	206
3.4. Cele i zasady działalności Ligi Państw Arabskich	249
3.5. Proces podejmowania decyzji	253
3.6. Uchwały LPA wydane w okresie 2011–2025 w kontekście działań na rzecz pokoju i bezpieczeństwa w regionie.....	255
3.6.1. Obrady Rady LPA w okresie 2011-2025.....	255
3.6.2. Analiza ilościowa i jakościowa uchwał PLA wydanych w okresie 2011-2025	261
3.7. Konkluzje	269
Rozdział IV Rola Ligi Państw Arabskich w rozwiązywaniu konfliktu w Syrii .	270
4.1. Przebieg i uwarunkowania wojny w Syrii	270
4.2. LPA wobec konfliktu w Syrii	276
4.2.1. Okres wahania i próba wypracowania wspólnego stanowiska państw członkowskich LPA wobec konfliktu w Syrii (marzec – sierpień 2011 r.).....	278
4.2.2. Okres intensywnych działań LPA i próba rozwiązania konfliktu w Syrii na gruncie arabskim (wrzesień 2011 r. – luty 2012 r.)	281
4.2.3. Okres wsparcia przez LPA działań ONZ i próba rozwiązania konfliktu w Syrii na szerszym gruncie międzynarodowym (marzec 2012 r. – październik 2022 r.).....	293
4.2.4. Okres po zmianie stanowiska LPA wobec reżimu syryjskiego i próba powrotu do wiodącej roli w rozwiązywaniu konfliktu w Syrii (listopad 2022 – grudzień 2024).....	315
4.2.5. Okres wsparcia transformacji politycznej (styczeń – grudzień 2025).....	321
4.3. Analiza uchwał LPA w sprawie konfliktu w Syrii (2011 – 2025)	325
4.3.1. Analiza ilościowa i jakościowa uchwał LPA wydanych w okresie 2011-2025	325
4.4. Analiza implementacji uchwał LPA w sprawie konfliktu w Syrii (2011 – 2025)	338
4.4.1. Implementacja uchwał LPA przez strony konfliktu	340
4.5. Skuteczność i efektywność LPA w zarządzaniu kryzysem w Syrii.....	343
4.6. Słabość mechanizmów LPA.....	375
4.6.1. Odrzucenie inicjatyw LPA przez reżim syryjski.....	376

4.6.2. Stanowisko państw arabskich wobec reżimu w Syrii	378
4.7. Internacjonalizacja konfliktu syryjskiego i interwencje zewnętrzne.....	385
4.8. Mediacja jako główny mechanizm zarządzania kryzysem w Syrii przez LPA..	386
4.9. Konkluzje	391
Zakończenie	396
Bibliografia	401
Spis tabel.....	449
Załączniki.....	451

Wstęp

Problematyka bezpieczeństwa w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej od dekad stanowi jeden z najbardziej złożonych, a zarazem kluczowych obszarów w naukach o polityce, stosunkach międzynarodowych oraz bezpieczeństwie. Region ten charakteryzuje się bowiem licznymi powiązaniem o charakterze geopolitycznym, surowcowym i kulturowym, przy jednocześnie wysokim stopniu występowania konfliktów zbrojnych, kryzysów humanitarnych oraz rywalizacji mocarstw regionalnych i międzynarodowych. Struktura bliskowschodniego porządku lub raczej jego nietrwałości, nie jest zjawiskiem nowym, ale stanowi bezpośrednią i logiczną konsekwencję procesów historycznych zapoczątkowanych na przełomie XIX i XX wieku wraz z upadkiem Imperium Osmańskiego. Decyzje podjęte wówczas przez mocarstwa kolonialne zdefiniowały architekturę oraz tożsamość regionu w sposób, który do dzisiaj generuje napięcia. Porozumienie Sykes-Picot z 1916 roku, zawarte między Wielką Brytanią a Francją stało się symbolem arbitralnego i kolonialnego podziału prowincji arabskich na strefy wpływów, dokonanego z całkowitym zignorowaniem wielowiekowych realiów etnicznych, wyznaniowych, plemiennych oraz powiązań społecznych i gospodarczych. Równoległe sprzeczne zobowiązania dyplomatyczne Wielkiej Brytanii, z jednej strony składane przedstawicielom świata arabskiego w zamian za zbrojne powstanie przeciwko Porcie Osmańskiej, z drugiej zaś wyrażone w deklaracji Balfoura z 1917 roku, obiecujące utworzenie w Palestynie żydowskiej siedziby narodowej, stworzyły zarzewie nierozwiązanego do dzisiaj konfliktu.

Usankcjonowanie tych podziałów w formule systemu mandatowego Ligi Narodów doprowadziło do powołania bytów państwowych, takich jak Irak, Transjordan, Syria czy Liban, których granice polityczne były kontestowane przez lokalne społeczności od momentu ich wytyczenia. Prawdziwą cezurą redefiniującą tożsamość polityczną świata arabskiego stał się jednak rok 1948, kiedy to proklamacja niepodległości państwa Izrael, wybuch pierwszej wojny arabsko-izraelskiej oraz palestyńska katastrofa narodowa ukształtowały główną oś regionalnego antagonizmu na kolejne dekady. Klęska militarna monarchii arabskich w starciu z Izraelem wywołała głęboki kryzys władzy, inicjując serię przewrotów wojskowych, z których

najważniejszymi była rewolucja w Egipcie w 1952 roku pod przywództwem Gamala Abdela Nadera oraz pucz w Iraku w 1958 roku. To w tym okresie rozkwitła idea panarabizmu, świeckiego nacjonalizmu oraz socjalizmu arabskiego, które postulowały przewyższenie kolonialnych granic i zjednoczenie polityczne świata arabskiego. Kolejne konfrontacje zbrojne, kryzys sueski w 1956 roku, wojna sześciodniowa w 1967 roku oraz wojna Jom Kippur w 1973 roku, nie tylko przyniosły trwałą okupację terytoriów arabskich, ale na stałe wpisały się w dynamikę zimnej wojny, w której Związek Radziecki zbroił i wspierał republiki arabskie, podczas gdy Stany Zjednoczone stały się strategicznym gwarantem bezpieczeństwa Izraela oraz monarchii naftowych Półwyspu Arabskiego.

Schyłek XX wieku przyniósł przesunięcie punktu ciężkości konfliktów ku rejonowi Zatoki, co znalazło odzwierciedlenie w wojnie iracko-irańskiej w latach 1980-1988 oraz inwazji Iraku na Kuwejt w 1990 roku i międzynarodowej interwencji pod przywództwem Stanów Zjednoczonych w ramach operacji Pustynna Burza w 1991 roku, co zapoczątkowało trwającą ponad dekadę hegemonię amerykańską w regionie, realizowaną poprzez politykę podwójnego powstrzymania Iraku i Iranu oraz próby wypracowania kompromisu w procesie pokojowym z Oslo. Porządek wypracowany przez USA uległ destrukcji w 2003 roku na skutek inwazji koalicji na Irak oraz obalenia reżimu Saddama Husajna, które doprowadziły do wojny domowej o podłożu wyznaniowym oraz powstania próżni bezpieczeństwa, a także do zwiększenia wpływów Iranu, zaostrzając regionalny spór pomiędzy blokiem szyickim a państwami sunnickimi.

Drugą dekadę XXI wieku zdominowała Arabska Wiosna, czyli fala protestów społeczno-politycznych, która została zapoczątkowana w Tunezji na przełomie 2010 i 2011 roku i która błyskawicznie objęła Egipt, Libię, Jemen i Syrię. Bezpośrednią konsekwencją tego zrywu stała się implozja władzy i postępujące zjawisko upadku państwowości. W Syrii, Libii i Jemenie rządy traciły monopol na stosowanie przymusu bezpośredniego oraz kontrolę nad integralnym terytorium państwowym, co stworzyło przestrzeń dla dominacji milicji plemiennych, grup paramilitarnych oraz siatek terrorystycznych. Najbardziej obrazującym te procesy przykładem było powstanie i funkcjonowanie w latach 2014-2019 Państwa Islamskiego, które w odróżnieniu od klasycznych organizacji terrorystycznych zbudowało *quasipaństwowe* struktury terytorialne, stając się zagrożeniem o charakterze globalnym. Konflikty uległy internacjonalizacji i przekształciły się w wielopoziomowe wojny zastępcze w ramach

regionalnej zimnej wojny. Rywalizacja pomiędzy Arabią Saudyjską a Iranem, połączona z zaangażowaniem Stanów Zjednoczonych, Federacji Rosyjskiej i Chińskiej Republiki Ludowej oraz innych aktorów zewnętrznych, doprowadziła do ukształtowania wysoce niestabilnego układu wielobiegunowego w regionie.

W tych uwarunkowaniach szczególnego znaczenia nabiera dyskusja teoretyczna dotycząca mechanizmów zarządzania bezpieczeństwem i utrzymywania pokoju przez organizacje międzynarodowe. Powszechnie podnosi się zagadnienie komplementarności oraz rywalizacji pomiędzy uniwersalnymi strukturami globalnymi, przede wszystkim Organizacją Narodów Zjednoczonych, a organizacjami regionalnymi. Organizacje regionalne w teoretycznym ujęciu dysponują unikalnym zestawem atrybutów pozwalającym na efektywne rozwiązywanie sporów w swoim bezpośrednim sąsiedztwie. O ile instytucje globalne opierają swój autorytet na uniwersalnych normach prawa międzynarodowego, o tyle podmioty regionalne posiadają dodatkowo aspekty społeczno-kulturowe, wynikające ze wspólnoty wartości, tradycji, języka, religii oraz doświadczenia historycznego. Bliskość geograficzna, tożsamościowa oraz zrozumienie lokalnych niuansów politycznych powinny teoretycznie przekładać się na większą zdolność operacyjną, wyższy poziom zaufania oraz wyższą skuteczność misji mediacyjnych i stabilizacyjnych, niż w przypadku działań podejmowanych przez sformalizowane instytucje globalne.

Głównym podmiotem instytucjonalnym w świecie arabskim, powołanym do urzeczywistnienia powyższych założeń, stała się Liga Państw Arabskich, utworzona w 1945 roku. Jej powstaniu przyświecała idea zacieśnienia współpracy politycznej, gospodarczej i kulturalnej, obrony niepodległości państw członkowskich oraz pokojowego rozstrzygania sporów wewnątrz świata arabskiego. Przez wiele dekad swojego funkcjonowania Liga stanowiła głównie forum dyskusji nad bezpieczeństwem narodowym, wypracowując rozbudowany dorobek uchwałodawczy i podejmując liczne inicjatywy dyplomatyczne. Praktyka funkcjonowania LPA ujawniła jednak różnicę między deklarowaną wspólnotą tożsamościową a rzeczywistą efektywnością podejmowanych działań. Choć organizacja na bieżąco monitoruje bezpieczeństwo i reaguje na wszelkie konflikty w regionie, jej zdolność do skutecznego zarządzania kryzysami jest permanentnie paraliżowana przez strukturalne ułomności systemu arabskiego.

Z całą pewnością problematyka ta zasługuje na uwagę i warta jest analizy, bo już sam fakt utworzenia Ligi Państw Arabskich – organizacji regionalnej, jako instrumentu koordynacji polityki oraz zacieśniania relacji i współpracy państw arabskich, czy wreszcie – jako lokalnej instytucji stojącej na straży pokoju i bezpieczeństwa, był niezwykle ważnym wydarzeniem we współczesnych stosunkach międzynarodowych w regionie Bliskiego Wschodu i poza nim. Ponadto początek drugiej dekady XXI wieku jest bez wątpienia najtrudniejszym okresem w historii tej organizacji, bowiem nigdy wcześniej nie wystąpiło jednocześnie tak wiele niepokojących wydarzeń: coraz gwałtowniejszy przebieg ma rywalizacja sunnicko-szyicka, nadal trwa konflikt izraelsko-palestyński, wciąż niestabilna jest sytuacja na egipskim Synaju, nie słabnie napięcie między Katarzem a państwami Zatoki, zaś państwom takim jak Syria, Irak, Jemen i Libia grozi terytorialna dezintegracja. Nie ma wątpliwości co do tego, że region Bliskiego Wschodu stanowi jeden z najbardziej niestabilnych, a zarazem niezwykle istotnych dla bezpieczeństwa międzynarodowego obszarów współczesnego świata. Na jego sytuację – zarówno w wymiarze regionalnym, jak i wewnątrzpaństwowym – wpływają spory, konflikty, a także różnorodne procesy społeczne, polityczne i gospodarcze. Złożoność tych czynników, ich zasięg oraz zakres powodują, że przenikają się tam problemy bezpieczeństwa wewnętrznego i międzynarodowego.

Mając na uwadze powyższy kontekst, głównym celem badawczym niniejszej rozprawy doktorskiej jest krytyczna analiza roli, miejsca oraz rzeczywistej efektywności Ligi Państw Arabskich w kształtowaniu architektury bezpieczeństwa regionalnego, ze szczególnym uwzględnieniem wojny domowej w Syrii. Podjęta została analiza instrumentarium i mechanizmów działania LPA oraz dokonano oceny jej skuteczności w zakresie utrzymania pokoju i bezpieczeństwa w regionie na przykładzie wojny w Syrii, którą uznać można za jeden z najbardziej reprezentatywnych z punktu widzenia podejmowanej problematyki.

W ramach tak zakreślonego celu badawczego sformułowano cele szczegółowe, takie jak:

- zrekonstruowanie siatki kategorii teoretycznych odnoszących się do funkcji organizacji międzynarodowych i regionalnych w systemie bezpieczeństwa zbiorowego,

- zbadanie historycznych i geopolitycznych uwarunkowań systemu bezpieczeństwa od upadku Imperium Osmańskiego do współczesności,
- przeprowadzenie szczegółowej analizy aktywności uchwałodawczej i dyplomatycznej LPA w latach 2011-2025 wobec kluczowych wyzwań regionalnych, takich jak terroryzm, proliferacja broni masowego rażenia oraz wojny w Palestynie, Syrii, Jemenie, Libii, Sudanie, Somalii i Iraku,
- dokonanie ewaluacji mechanizmów zarządzania kryzysowego LPA na przykładzie wojny domowej w Syrii w latach 2011-2024, z jednoczesnym wskazaniem barier instytucjonalnych, prawnych i politycznych, uniemożliwiających skuteczną implementację decyzji organizacji,
- sformułowanie zbioru postulatów modernizacyjnych niezbędnych do przeprowadzenia reformy strukturalnej LPA w warunkach kształtującego się ładu międzynarodowego.

W polskim piśmiennictwie monografią poświęconą w całości LPA, charakteryzującą kolejno genezę organizacji, jej cele i zasady, państwa członkowskie, strukturę organizacyjną i działalność, jest praca Tadeusza Fryzła, pt. *Liga Państw Arabskich*, która ukazała się drukiem w 1981 roku nakładem Wydawnictwa MON w ramach serii „Ideologia – Polityka – Obronność”. Trudno jednak uznać ją za obszerne i kompleksowe ujęcie zagadnienia Ligi Państw Arabskich z uwzględnieniem jej funkcjonowania jako międzynarodowej organizacji regionalnej, miejsca w regionalnym i międzynarodowym systemie bezpieczeństwa, czy wreszcie roli w rozwiązywaniu sporów i konfliktów oraz skuteczności w działaniu na rzecz pokoju i bezpieczeństwa w regionie. Z racji niewielkiej objętości i daty wydania monografia stanowi zbiór podstawowych informacji nt. organizacji, opracowany – jak się wydaje – na podstawie treści zawartych w pracy Wojciecha Morawieckiego *Organizacje międzynarodowe* (PWN, wyd. I 1961, wyd. II uzupełnione i poprawione 1965, s. 371–375) i powielany w później w licznych publikacjach poruszających problematykę organizacji międzynarodowych, jak choćby: *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy działania – zasięg* pod redakcją Teresy Łoś-Nowak (Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, wyd. I 1997, wyd. V uzupełnione, s. 178–193) czy *Organizacje międzynarodowe* Brygidy

Kuźniak, Marcina Marcinko i Mileny Ingelevic-Citak (Wydawnictwo CH Beck, wyd. I 2008, wyd. V uzupełnione 2017, s. 325–336). W monografiach poświęconych dziejom i współczesności świata arabskiego i muzułmańskiego LPA uwzględniana jest w mniejszym bądź większym zakresie, a w znakomitej części tychże prac zagadnienie poszerzane jest o kwestie polityczno-historyczne, pojawiają się wzmianki na temat działalności LPA w kontekście wydarzeń, zwłaszcza kryzysów, w regionie Bliskiego Wschodu, jednak nie są to często analizy jej roli w aktywności na rzecz zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa oraz skuteczności w pokojowym rozstrzyganiu sporów. Ponadto nie zawsze uwzględniają one reformy organizacji przeprowadzonej wskutek Szczytu LPA w Algierze 23 marca 2005 roku – na mocy podjętych podczas obrad uchwał dokonano rewizji Paktu Ligi i powołano organ przedstawicielski w postaci Parlamentu Arabskiego, a także po raz pierwszy debatowano nad postulatem utworzenia wspólnych sił zbrojnych.

W kontekście terminu „Bliski Wschód”, w literaturze naukowej poświęconej regionowi arabskiemu można znaleźć wiele propozycji nazw tego obszaru, przy czym najbardziej rozpowszechniona jest anglojęzyczna wersja „Middle East”, tłumaczona na język polski właśnie jako „Bliski Wschód”. Tym terminem posłużono się na potrzeby dysertacji, jednak – zważywszy na fakt, że dobór odpowiedniego terminu i precyzyjne określenie obszaru regionu determinują przedmiot badań i stanowią punkt wyjścia do analizy wybranych zjawisk i procesów – należało nakreślić swój sposób definiowania obszaru owego „Bliskiego Wschodu” i jego granic, a jest to kwestia, która także dzieli badaczy i budzi wiele kontrowersji. W pracy traktować będzie się zatem „Bliski Wschód” jako odpowiednik stosowanego w piśmiennictwie arabskim, naukowym i pozanaukowym, terminu „Al-Watan al-Arabi”, tj. ‘Ojczyzna Arabska’. Termin ten używany jest w odniesieniu do regionu geograficznego o wspólnej historii, języku i kulturze rozciągającego się od Oceanu Atlantyckiego na zachodzie po Morze Arabskie i Zatokę na wschodzie, obejmując wszystkie państwa należące do Ligi Państw Arabskich w Azji Zachodniej i Afryce Północnej. Jest on najbardziej adekwatny w kontekście podejmowanej w pracy tematyki, z jednej strony – ze względu na to, że w swojej definicji nawiązuje do państw członkowskich LPA jako obszaru regionu, z drugiej zaś – z uwagi na wykorzystanie tego właśnie terminu w tekstach źródłowych – dokumentach organizacji, które poddane zostaną oglądowi. W polskiej (i zachodniej) literaturze naukowej pojęcie „Ojczyzna Arabska” nie znajduje tak szerokiego zastosowania, co więcej – implikuje szereg konotacji wykraczających poza nazewnictwo geograficzne i

geopolityczne, stąd decyzja o posługiwaniu się terminem „Bliski Wschód”. Warto zauważyć, że pokrywa się on z terminologią według koncepcji proponowanej przez polskich arabistów, zgodnie z którą istnieje jeden wykształcony region Bliskiego Wschodu, w którego skład wchodzi następujące subregiony: Bliski Wschód *sensu stricto*, Środkowy Wschód, nazywany także subregionem Zatoki, i Afryka Północna.

Literaturę przedmiotu, która zostanie wykorzystania do omówienia powyższych zagadnień, stanowią opracowania monograficzne, rozdziały prac wieloautorskich i artykuły w czasopismach naukowych, w tym publikacje dostępne w zasobach internetowych w językach: polskim, arabskim i angielskim.

Główny problem badawczy został ujęty w pytaniu: Czy Liga Państw Arabskich okazała się organizacją o wysokim poziomie efektywności na rzecz rozwiązywania konfliktów regionalnych na przykładzie wojny w Syrii? Ponadto, aby uzupełnić analizę, praca odpowiada na kilka uszczegółowionych pytań badawczych:

- 1) Jak na początku XXI wieku rozumiane jest pojęcie pokoju i bezpieczeństwa oraz zagrożeń i wyzwań w tym zakresie?
- 2) Jaka jest istota i funkcje organizacji międzynarodowych i regionalnych oraz ich rola w działaniach na rzecz pokoju i bezpieczeństwa, w tym LPA?
- 3) Czy LPA jest płaszczyzną kontaktów i współpracy, czy też stanowi mechanizm realizacji interesów poszczególnych państw członkowskich?

W odpowiedzi na tak sformułowany problem postawiono główną hipotezę badawczą, zakładającą, że *wojna w Syrii w latach 2011-2024 wykazała ograniczoną skuteczność Ligi Państw Arabskich w zakresie rozwiązywania konfliktów regionalnych na Bliskim Wschodzie, pomimo wysokiego zaangażowania organizacji w jego rozwiązanie*. Do oceny skuteczności Ligi posłużono się następującymi kryteriami: stopniowość, adekwatność, realność, konsekwencja oraz aktualność środków wykorzystywanych przez tę organizację. W tym celu przeprowadzono:

1. Analizę przyjętych przez LPA uchwał zakładających realizację stosownych działań wobec wybranego konfliktu (podjęto próbę prześledzenia procesu podejmowania decyzji i wskazania czynników, które wpłynęły na ich zawartość treściową);

2. Analizę implementacji założeń i realizacji działań zawartych w uchwałach LPA (podjęto próbę prześledzenia procesu ich wdrażania i wskazania czynników, które mogły przyczynić się do zmiany tego procesu);

3. Analizę skuteczności działań LPA uwzględniające następujące czynniki:

a) aktualność działań – poprzez udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy reakcja LPA na problem nastąpiła w takim momencie, by możliwe było rozwiązanie kryzysu,

b) stopniowość działań – poprzez udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy wykorzystane zostały wszystkie środki pozostające w dyspozycji LPA,

c) adekwatność – poprzez udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy wykorzystane przez LPA środki zostały dostosowane do zaistniałej sytuacji, by rozwiązanie problemu było jak najbardziej prawdopodobne,

d) realność – poprzez udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy LPA dysponowała możliwościami oraz odpowiednim poparciem stron konfliktu i wspólnoty członkowskiej, aby sukces podjętych działań był możliwy,

e) konsekwencja – poprzez udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy LPA prowadziła działania do momentu całkowitego rozwiązania konfliktu.

Ramy czasowe niniejszej dysertacji obejmują zasadniczo lata 2011–2024, co pozwala na uchwycenie pełnego, logicznie domkniętego cyklu zaangażowania Ligi Państw Arabskich w kryzys syryjski. Cezurę początkową wyznacza rok 2011, kiedy w odpowiedzi na wybuch rewolucji i brutalną pacyfikację protestów przez reżim Baszara Al-Asada organizacja podjęła bezprecedensowe kroki polityczne, zawieszając w listopadzie członkostwo Syrii w swoich strukturach, nakładając sankcje i inicjując pierwsze próby mediacji regionalnej. Z kolei cezura końcowa, przypadająca na 2024 rok, domyka pole badawcze z perspektywy weryfikacji skuteczności wcześniejszych działań Ligi, po formalnym przywróceniu Syrii do LPA w maju 2023 roku to właśnie rok 2024 stanowił kluczowy okres testu dla strategii warunkowej normalizacji (formuły *step-for-step*), obnażając bezsilność organizacji wobec braku ustępstw Damaszku, a dramatyczne załamanie i upadek reżimu Asada pod koniec tego samego roku definitywnie zamknęło obejmujący ponad dekadę rozdział syryjskiej wojny domowej. Tak zakreślony horyzont czasowy umożliwia krytyczną ocenę ewolucji postaw i instrumentów dyplomatycznych

LPA. Należy jednocześnie uzupełnić, że dla zachowania waloru aktualności w pewnym stopniu zasygnalizowano i poddano omówieniu także wydarzenia z roku 2025.

Aby zweryfikować główną hipotezę badawczą posłużono się metodą analizy zawartości, a w jej ramach techniką analizy zawartości uchwał. Analiza instytucjonalno-prawna pozwoliła na omówienie struktury instytucjonalnej LPA oraz zbadanie jej dokumentów. Analiza systemowa odtwarzała zespół sformalizowanych powiązań państw arabskich w ramach organizacji, zaś metoda statystyczna pozwoliła na zbadanie efektywności LPA w kontekście konfliktu w Syrii. W sferze metodologicznej zastosowano warsztat badawczy właściwy naukom o polityce i stosunkach międzynarodowych. Podstawę teoretyczną stanowi podejście neorealistyczne, pozwalające na interpretacje zachowań państw arabskich przez pryzmat dążenia do przetrwania, maksymalizacji bezpieczeństwa i równowagi sił, uzupełnione o elementy instytucjonalizmu neoliberalnego oraz konstruktywizmu, niezbędne do zbadania roli tożsamości kulturowej i norm w funkcjonowaniu organizacji międzynarodowych. Zastosowano również rekonstrukcję retrospektywną, która posłużyła przybliżeniu dziejów politycznych Bliskiego Wschodu i którą zastosowano do szczegółowej analizy zaangażowania Ligi w kryzys syryjski. Podstawę źródłową stanowią oficjalne dokumenty, rezolucje i deklaracje Rady Ligi Państw Arabskich oraz bogata literatura przedmiotu w językach: polskim, angielskim i arabskim.

Rozdział pierwszy poświęcony jest gruntownej rekonstrukcji i analizie siatki kategorii teoretycznych związanych z rolą, funkcjami i miejscem organizacji międzynarodowych i regionalnych, w procesach zapobiegania konfliktom, budowania pokoju oraz funkcjonowania systemów bezpieczeństwa zbiorowego. W rozdziale omówiono kontekst prawno-międzynarodowy działalności tych podmiotów, opierając się na uregulowaniach Karty Narodów Zjednoczonych. Przeprowadzono systematyzację metod pokojowego rozstrzygania sporów oraz zaprezentowano wyzwania, przed jakimi stają misje stabilizacyjne. Szczególną uwagę poświęcono konceptualizacji organizacji regionalnych jako kategorii aktorów międzynarodowych, badając argument o ich podwyższonej efektywności operacyjnej wynikającej z kwestii kulturowych, społecznych oraz wspólnych wartości. Rozdział drugi stanowi pogłębione studium genezy i ewolucji bliskowschodniego systemu bezpieczeństwa, w którym omówiono procesy sztucznego wytaczania granic i narodzin państwowości mandatowych, wpływ powstania państwa Izrael i wojen arabsko-izraelskich, a także epokę panarabizmu i

zimnej wojny. Ponadto poruszone zostały kwestie destabilizujące, takie jak inwazja na Irak w 2003 r., wielowymiarowe wstrząsy Arabskiej Wiosny, skutkujące upadkiem państwowości w niektórych państwach arabskich oraz ekspansję Państwa Islamskiego. Przeanalizowano również strukturę współczesnej wielobiegunowości na Bliskim Wschodzie, determinowaną przez układ aktorów międzynarodowych i regionalnych. Rozdział trzeci koncentruje się na analizie dynamiki bezpieczeństwa regionalnego w okresie 2011-2025 oraz aktywności uchwałodawczej Ligi Państw Arabskich. W rozdziale przeanalizowano szczegółowo strukturę, cele i zadania organizacji oraz aktywność w monitorowaniu zagrożeń regionalnych. Rozdział czwarty stanowi zwieńczenie pracy, zawierając krytyczną ewaluację efektywności Ligi wobec konfliktu w Syrii oraz analizę przyczyn systemowej nieskuteczności, w tym brak wewnętrznego konsensusu, niedostosowanie ram prawnych do współczesnych konfliktów asymetrycznych, brak mechanizmów egzekwowania uchwał oraz negatywny wpływ internacjonalizacji konfliktu.

Rozdział I

Organizacje międzynarodowe jako element globalnego i regionalnych systemów bezpieczeństwa oraz ich rola w rozwiązywaniu sporów międzynarodowych

1.1. Spory i konflikty międzynarodowe

1.1.1. Spory i konflikty międzynarodowe – pojęcia i klasyfikacje

Analiza konfliktów w regionie Bliskiego Wschodu wymaga wyostrenia aparatu pojęciowego, dlatego logiczną konsekwencją jest teraz pochylenie się nad samą naturą zjawisk konfliktowych. W niniejszych podrozdziałach przedstawione zostaną definicje oraz rozróżnione kluczowe pojęcia, które pomogą w zbudowaniu solidnego fundamentu terminologicznego.

Rozbieżność zdań na arenie międzynarodowej stanowi naturalne zjawisko, zaś wynikające różnice w realizacji celów założonych przez państwa i inne podmioty międzynarodowe przybierają różne natężenie i uzależnione są w znacznym stopniu od eskalacji napięcia oraz radykalizacji zajmowanych stanowisk. Konsekwencją tych działań mogą być spór, konflikt a w ostatnim etapie wojna. Agenda dla Pokoju, dokument sygnowany w 1992 r. przez sekretarza generalnego ONZ Boutrosa Boutrosa-Ghalego, wyróżnia cztery podstawowe sposoby reagowania na problemy zagrażające bezpieczeństwu międzynarodowemu: budowanie pokoju (*peacebuilding*), zachowanie pokoju (*peacekeeping*), przywracanie pokoju (*peacemaking*), oraz wymuszanie pokoju (*peace enforcement*)¹. Działalność na rzecz pokoju i bezpieczeństwa realizuje się poprzez działania prewencyjne, czyli negocjacje, dobre usługi i mediacje, koncyliację czy arbitraż międzynarodowy². W przypadku prawdopodobieństwa przekształcenia się sporu w

¹ B. Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace. Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping. Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992*, Narody Zjednoczone, Nowy Jork 1992; M. Kowalewski, *Kryzys i rozwój operacji pokojowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1995, nr 1, s. 100.

² G. Evans, dz. cyt., s. 12; por. W. Stankiewicz, *Arbitraż międzynarodowy jako sposób pokojowego rozstrzygania sporów*, „Cywilizacja i Polityka” 2005, nr 3, s. 147-160.

konflikt, bardziej skutecznym sposobem jest tzw. wczesne zapobieganie, czyli udzielanie wsparcia stronom sporu oraz przygotowanie odpowiednio wykwalifikowanej kadry wyposażonej w wiedzę na temat rozpatrywanych zagadnień. Proponowanym rozwiązaniem w tym zakresie jest przekazanie działań prewencyjnych w stronę organizacji regionalnych, które często w większym stopniu są zorientowane w aspekcie historycznym, kulturowym, politycznym i ekonomicznym w danym regionie, a także w toczących się grach interesów pomiędzy aktorami regionalnymi³.

Spór międzynarodowy, który jest nieodłącznym elementem stosunków międzynarodowych jako konsekwencji relacji między państwami oraz stanowi źródło konfliktu, pojawia się, kiedy państwa lub inne podmioty w rozumieniu prawa międzynarodowego posiadają różne, odmienne stanowiska, które dotyczą tej samej kwestii. Istotą sporu międzynarodowego jest założenie, że może zostać rozwiązany przy użyciu środków prawnych⁴.

W literaturze przedmiotu znaleźć można podział na:

- spory polityczne, biorące pod uwagę interesy polityczne czy żywotne interesy narodowe,
- spory prawne, opierające się na określonej normie prawa międzynarodowego⁵.

Podział ten został zaproponowany w XIX wieku przez Pascala Manciniego, pierwszego prezydenta Instytutu Prawa Międzynarodowego, niezależnej organizacji naukowej powstałej w latach 70. XIX wieku, który traktował spory prawne w kategoriach niepodległości oraz integralności terytorialnej a spory polityczne w perspektywie umów międzynarodowych, sposobów ich realizacji, a także różnic postrzegania stanu faktycznego związanego z interesami narodowymi.

W badaniach nad stosunkami międzynarodowymi rozróżnienie między takimi pojęciami jak „spór”, „kryzys”, „konflikt” czy „wojna” ma kluczowe znaczenie, pozwala bowiem na właściwą kategoryzację i zrozumienie natury oraz intensywności interakcji między podmiotami. Zjawiska te można postrzegać jako kolejne etapy na

³ K. Pawłowski, *Spory i konflikty międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Wydawnictwo Marii-Curie Skłodowskiej, Lublin 2006, s. 364-366.

⁴ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Wydawnictwo C.H. BECK, Warszawa 2014, s. 785-786.

⁵ Tamże, s. 787.

kontinuum eskalacji wrogich stosunków. U podstaw tego spektrum leży sytuacja sporna, rozumiana jako stan, w którym co najmniej dwa podmioty dostrzegają fundamentalną niezgodność swoich celów, interesów lub wartości, jednakże ta sprzeczność nie została jeszcze formalnie wyartykułowana i nie doprowadziła do podjęcia konkretnych działań. Gdy sprzeczność interesów zostaje uzewnętrzniona poprzez roszczenia jednej ze stron i odrzucenie ich przez drugą, sytuacja sporna przekształca się w spór międzynarodowy. Jest to już jawna manifestacja niezgody, która jednak wciąż może być rozwiązywana za pomocą rutynowych procedur dyplomatycznych i prawnych. Spór staje się zatem formalnie zdefiniowanym problemem w relacjach dwustronnych lub wielostronnych. Kolejnym stadium eskalacji jest kryzys międzynarodowy. Charakteryzuje się on nagłym wzrostem napięcia, wysokim prawdopodobieństwem użycia siły zbrojnej oraz presją czasu, która zmusza decydentów do podejmowania szybkich i ryzykownych decyzji. Kryzys to punkt zwrotny, w którym pokojowe mechanizmy zarządzania sporem mogą okazać się niewystarczające, a logika konfrontacji zaczyna dominować nad logiką kooperacji. Pojęciem szerszym i bardziej złożonym jest konflikt międzynarodowy. Obejmuje on długotrwały proces wrogich interakcji, w którym strony dążą do osiągnięcia swoich sprzecznych celów, stosując szeroki wachlarz środków – od presji dyplomatycznej i ekonomicznej, przez działania propagandowe, aż po ograniczone użycie siły. W ujęciu Piotra Ostaszewskiego konflikt jest stanem permanentnej wrogości, który może obejmować wiele kryzysów i sporów. Najwyższą formą eskalacji konfliktu jest wojna, definiowana jako zorganizowane i systematyczne użycie siły zbrojnej na dużą skalę w celu narzucenia swojej woli przeciwnikowi. Wojna stanowi ostateczne załamanie się pokojowego porządku i przejście do stanu otwartej walki zbrojnej⁶.

Analizując pojęcie konfliktu międzynarodowego przytoczyć można również rozróżnienie opracowane przez Erharda Cziomera, który wyróżnił trzy fazy konfliktu:

1. Początek konfliktu – istotną rolę odrywa natężenie sytuacji oraz presja nałożona na państwo, które zazwyczaj prowadzi do bezpośredniej sytuacji konfliktowej.
2. Tłący się konflikt, którego charakterystyczną cechą jest niski stopień napięcia, a także długoterminowość. Równocześnie żadna

⁶ P. Ostaszewski, *Międzynarodowe stosunki polityczne: zarys wykładów*, Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, Warszawa 2008, s. 357-361.

ze stron konfliktu nie stosuje ostrzejszych form nacisku. Stadium kryzysu, w którym dochodzi do natężenia grózb zazwyczaj w formie nałożenia sankcji ekonomicznych, nierzadko dochodzi również do interwencji militarnych. Wojna jako ostateczne stadium drugiej fazy.

3. Rozwiązanie konfliktu – przy zastosowaniu mechanizmów określonego nacisku wewnętrznego lub zewnętrznego. Nie jest to jednak równoznaczne z zakończeniem konfliktu⁷.

Rozwiązanie konfliktu na arenie międzynarodowej wymaga w pierwszej kolejności dobrego zrozumienia anatomii danego konfliktu, zaczynając od jego przyczyn i kończąc na jego możliwych do przewidzenia skutkach. Z reguły pod uwagę trzeba wziąć przedmiot konfliktu wraz z jego znaczeniem i zakresem, koszty, jakie strony są w stanie ponieść, by osiągnąć zamierzone cele, oraz strony zaangażowane w spór⁸. Dynamika przebiegu konfliktu zależna będzie w znacznej mierze od zakresu podmiotowego, w którym wyróżniamy trzy płaszczyzny. Pierwsza to spory wewnętrzne, które dotyczą struktur danego podmiotu. Powstają samoistnie, w odpowiedzi na zmiany środowiskowe lub jako reakcja na działanie adversarza. Mogą zakończyć się wzmocnieniem więzi wewnątrz podmiotu lub ich dezintegracją. Druga płaszczyzna to konflikty między stronami, które polegają na wzajemnym zwalczaniu się przez przeciwników. Ostatnia płaszczyzna, najistotniejsza z perspektywy tej rozprawy, to konflikty między stronami, ale w które zaangażowane są także inne podmioty z ich otoczenia, np. inne państwa lub organizacje międzynarodowe. Od poprzednich różnią się tym, że mogą w nie być zaangażowane podmioty zewnętrzne, które dostarczają surowców, uzbrojenia lub pomocy humanitarnej, przeprowadzają interwencje zmierzające do zakończenia sporu lub odgrywają rolę mediatorów pomagających polubownie zakończyć walkę⁹.

Wspomniano, że dla dynamiki konfliktu znaczenie ma przede wszystkim zakres podmiotowy. Jest tak dlatego, że o rozwoju stadiów sporu decydować będzie głównie to, *kto* bierze w nim udział. Dla przykładu, wojnę na Ukrainie można by dawno skończyć, gdyby nie fakt, że jedną z jej stron jest stwarzająca realne zagrożenie

⁷ E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 255-256.

⁸ M. Deutsch, *Conflicts: Productive and Destructive*, „Journal of Social Issues” 1969, t. XXV, nr I, s. 7-42.

⁹ Typologia na podstawie M. Lorenc, *Formy eskalacji sprzeczności w stosunkach międzynarodowych – analiza pojęciowa*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2003, 2, s. 25-42.

nuklearne Rosja. Już sam ten fakt powoduje, że eskalacja konfliktu jest możliwa tylko do pewnego stopnia – granicą jest przesunięcie działań zbrojnych na terytorium Rosji. Granica w tym przypadku dotyczy wspierających Ukrainę państw zachodnich, które nie chcą posunąć się do bezpośredniego udziału w działaniach militarnych. Podobny „hamulec” w postaci art. 5 Traktatu Północnoatlantyckiego wstrzymuje imperialne aspiracje Rosji. W tym przypadku „hamulec” działa w tym sensie, że wstrzymuje Rosję przed otwartymi działaniami militarnymi przeciwko państwom NATO, jednak prowadzi działania hybrydowe. Podobnie byłoby w życiu codziennym. Zupełnie inny przebieg miałyby walka tych samych dwóch adwersarzy w sytuacji A, w której odbywa się ona na równych warunkach i sytuacji B, w której jeden z przeciwników ma starszego, silniejszego brata i trzech kuzynów gotowych do podjęcia odwetu. Trzeba również nadmienić, że wśród wielu typów konfliktów można wyróżnić również konflikty utajone (*latent*) i widoczne (*visible*). Na poziomie języka teoretycznego pierwsze można sprowadzić do sytuacji konfliktowej, a drugie do sumy sytuacji konfliktowej i działania. Tak prosty podział nie tłumaczy jednak, dlaczego w przypadku konfliktu utajonego strona nie podejmuje działania mimo niekwestionowanej sprzeczności celów z innym podmiotem. Należałoby zatem wprowadzić dodatkowy element w postaci świadomości uwarunkowań konfliktu¹⁰.

Pierwszym rezultatem takiego zabiegu teoretycznego jest wyróżnienie sytuacji konfliktowej, która jednak nie jest rozpoznana przez jedną lub obie strony (potencjalnego) konfliktu. W związku z tym, że sprzeczność celów nie jest uświadomiona, strona nie podejmuje działania.

Drugim rodzajem sytuacji konfliktowej jest uświadomienie jej sobie przez obie strony, ale nieangażowanie się w walkę ze względu na zdawanie sobie sprawy ze skutków konfliktu, szczególnie potencjalnych strat.

Trzeci rezultat przeprowadzonego zabiegu teoretycznego to sytuacja konfliktowa, w której sprzeczność celów jest uświadomiona, ale podjęcie działania jest niemożliwe ze względu na przytłaczającą potęgę przeciwnika lub jego sojuszników.

¹⁰ M. Albert, O. Kessler, S. Stetter, *On order and conflict: International Relations and the communicative turn*, „Review of International Studies” 2008, t. 34, nr. S1, s. 43-67.

Podjęcie działania na rzecz realizacji własnego celu mogłoby się zatem zakończyć nieproporcjonalną utratą wizerunku, zasobów czy terytoriów.

Konflikt staje się widoczny i realny w sytuacji, gdy z jakiegoś powodu przekroczony zostaje próg opłacalności i ryzyka. W ten sposób można mówić o wykształceniu roboczego i uproszczonego modelu konfliktu, w którym wyróżniamy kolejne stadia:

- brak sprzeczności interesów i interakcji lub cele są wspólne albo uzupełniające się, co prowadzi do wzajemnego izolowania stron lub braku interakcji między stronami (stadium przedkonfliktowe),
- występuje sprzeczność celów, co prowadzi do pierwszego stadium konfliktu – sprzeczność celów staje się uświadomiona, co prowadzi do powstania sytuacji konfliktowej, np. w postaci konfliktu utajonego lub zamrożonego,
- dochodzi do manifestacji sprzeczności celów poprzez podjęcie działań na rzecz realizacji celu kosztem innego podmiotu, co powoduje, że konflikt staje się faktem¹¹.

Ostatecznie niemal każdy spór znajdzie się na etapie, na którym strony zaczną podejmować działania zmierzające do realizacji swoich interesów, nawet jeśli będzie miało to odbyć się kosztem przeciwnika. Wówczas o dynamice konfliktu będzie decydować relacja między stronami, ich zachowaniami oraz celami, przy czym należy pamiętać, że czynniki te mogą się zmieniać w zależności od stopnia zaawansowania sporu. Na przykład, skrajnie niehumanitarne zbrodnie w Buczy zrodziły w Ukraińcach strach i złość, które spowodowały, że percepcja Rosji przez wiele lat pozostanie skrajnie negatywna, pokojowe rozwiązanie konfliktu będzie coraz dalsze od spełnienia, a w jego trakcie zaczęły się pojawiać nowe roszczenia, choćby w postaci wezwań otoczenia międzynarodowego do bardziej zaangażowanych reakcji. Dynamika sporu wzrasta w tym sensie, że konflikt, który toczył się początkowo o zasoby, zaczyna nabierać nowych wymiarów – narodowego i aksjologicznego¹².

¹¹ C.R. Mitchell, *The Structure of International Conflict*, Macmillan Press, Londyn 1981, s. 51.

¹² Tamże.

Wraz z zaangażowaniem nowych płaszczyzn sporu pojawiły się nowe metody jego prowadzenia, np. aneksja Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej we wrześniu 2022 roku. Innym przykładem może być cel Egiptu w latach 1948-1977, którym było zakończenie istnienia Państwa Izrael, a który przeobraził się w uznanie tego państwa, a w ostateczności podpisanie w 1978 roku porozumienia w Camp David prowadzącego m.in. do demilitaryzacji Synaju. W ten sposób Egipt zabezpieczył część swojego terytorium, mimo że odbyło się to za cenę zawieszenia praw członkowskich w Lidze Państw Arabskich na dekadę i utratę przywództwa w tej organizacji regionalnej. Na poziomie teoretycznym należy zatem wskazać, że preferencja celów będących podłożem konfliktu może ulegać zmianie w zależności od jego przebiegu oraz działań podejmowanych przez zaangażowane strony. W obliczu realnego zagrożenia zmianie mogą ulegać nawet te cele i wartości, które wydawały się niepodważalne. Zmiana taka może prowadzić jednak w takim samym stopniu do deeskalacji konfliktu i poszukiwania sposobów jego rozwiązania, w jakim może powodować jego eskalację i zaangażowanie nowych zasobów na rzecz pokonania przeciwnika i realizacji własnych celów. Tym samym działanie konfliktowe może stać się powodem podjęcia kolejnego działania tego typu, np. natychmiastowego lub odroczonego w czasie odwetu. Za nieoczywisty przykład mogą posłużyć żądania reparacji wojennych wobec Niemiec ze strony Prawa i Sprawiedliwości po niemal 80 latach od zakończenia II wojny światowej, choć trzeba mieć też na uwadze, że mógł to być ruch wykonany na potrzeby polityki wewnętrznej, niekoniecznie zorientowany na doprowadzenie do konfliktu z państwem sąsiadującym¹³ (co nie zmienia faktu, że na poziomie percepcji i narracji konflikt ten został wznowiony mimo wszystko). Ostatecznie na uwadze należy mieć także to, że zrozumienie dynamiki konfliktu – przede wszystkim po to, by doprowadzić do jego zakończenia – wymaga także analizy sytuacji konfliktowej w relacji do podejmowanych działań i prowadzonych narracji¹⁴.

Spory i konflikty międzynarodowe mają to do siebie, że często zaangażowane w nie są więcej niż dwie strony. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest pojawienie się w obszarze przedmiotu sporu nowych kwestii. Doskonałą egemplifikacją konfliktu międzynarodowego jest wojna zastępcza, prowadzona przez minimum dwa państwa,

¹³ K. Sobczak, *PiS na 1,5 biliona dolarów wycenia niemieckie reparacje dla Polski*, prawo.pl, <https://www.prawo.pl/prawo/niemieckie-reparacje-dla-polski-wg-pis-to-850-mld-dol,517058.html> [data dostępu: 11.09.2023].

¹⁴ C.R. Mitchell, *The Structure of International Conflict*, s. 55.

które nie walczą bezpośrednio, ale wspierają przeciwne strony konfliktu na terytorium innych państw, jak to miało miejsce podczas zimnej wojny czy też obecnie na terytorium Ukrainy i Strefy Gazy. Z punktu widzenia tej rozprawy ciekawszy jest jednak przypadek, kiedy stroną trzecią jest organizacja regionalna, której zadaniem jest przede wszystkim pogodzenie zwaśnionych państw i zakończenie konfliktu między nimi, czemu przyświeca nadrzędny cel stania na straży pokoju i gwarantowania bezpieczeństwa w regionie. W tym sensie podmiot zewnętrzny nie musi wprowadzać do przedmiotu konfliktu nowego celu spornego, jak uważali teoretycy lat 70. XX wieku, w tym B.M. Russett¹⁵, a staje się on mediatorem stwarzającym pole do negocjacji i pokojowego zakończenia konfliktu lub w ostateczności, zbrojnym rozjemcą. Modelowo podmiot taki nie realizuje jednak żadnego innego interesu ponad ten, by doprowadzić do stabilizacji sytuacji politycznej w regionie.

Istotnym elementem struktury konfliktów międzynarodowych jest ich cykliczność. Zdaniem W. R. Phillipsa główną determinantą podjęcia decyzji o substancjalnym zaangażowaniu się w konflikt i przekroczeniu progu agresji zbrojnej jest czynnik historyczny w postaci dawnych waśni i krzywd wyrządzonych przez drugą stronę sporu¹⁶. Z autorem można się zgodzić jednak tylko częściowo, ponieważ przyczynami powstania nowych cykli konfliktu mogą być także niebezpośrednie wpływy aktorów zewnętrznych czy chociażby zaangażowane w konflikt zasoby, których poświęcenie od pewnego momentu staje się fundamentalnie sprzeczne z instrumentalną racjonalnością. W każdym razie warto zwrócić uwagę na spostrzeżenie Phillipsa, ponieważ jeśli założymy, że przynajmniej część konfliktów powstaje lub wznawia się w odniesieniu do zaszłości historycznych, to w tej samej proporcji najlepszymi rozjemcami będą organizacje regionalne, które doskonale rozpoznają ów kontekst, także ze względu na znajomość czynników kulturowych i zrozumienie, czasem specyficznych, wartości czy interpretacji charakterystycznych dla danego regionu. Warto w tym miejscu przywołać Ligę Państw Arabskich jako znamienity przykład organizacji regionalnej, która z założenia powinna wykazywać dużą skuteczność w rozwiązywaniu lokalnych sporów. I to nie tylko ze względu na znajomość wzorców kulturowych tzw. arabskiego świata, ale także ze względu na

¹⁵ B.M. Russett, *The Calculus of Deterrence*, „Journal of Conflict Resolution” 1963, t. VII, nr 2, s. 97–109.

¹⁶ W. R. Phillips, *The Dynamics of Behavioural Action and Reaction in International Conflict*, „Peace Research Society (International) Papers” 1970, t. XVII.

zdolność do rozpoznawania schematów kontaminacji lokalnych interesów i rodzimej kultury wzorcami i wpływami sił zewnętrznych, których aktywność na Bliskim Wschodzie jest przecież bardzo duża.

Konkludując tę część, należy zauważyć, że zaprezentowane rozważania są zaledwie niewielkim ułamkiem bardzo rozbudowanej w naukach społecznych teorii konfliktu, teorii sprawiedliwości, teorii wojny, czy wreszcie stosunków międzynarodowych. Nie od dzisiaj wiadomo, że konflikty były i będą głównymi motorami zmian na świecie, niezależnie od tego, czy mówimy o układzie sił na arenie międzynarodowej, czy bliższym jednostce rozwoju technologicznym lub odczuwalnym skutkom działania praw makroekonomicznych.

Dokonując przeglądu literatury naukowej dotyczącej teorii konfliktów międzynarodowych, skupiono się przede wszystkim na tych jej częściach, które istotne są dla zrozumienia dynamiki sporów z perspektywy organizacji międzynarodowych, które z definicji muszą mieć na uwadze przede wszystkim szeroko pojmowane bezpieczeństwo zbiorowe, a dopiero na ostatnim planie uwzględniać partykularne interesy zwaśnionych państw. Należy przy tym zdecydowanie podkreślić rolę organizacji regionalnych, które stoją przed bardzo trudnym zadaniem kreowania i stabilizowania architektury bezpieczeństwa w regionie, czemu sprzyja ich dobra znajomość lokalnych uwarunkowań, ale może przeszkadzać brak potrzebnych zasobów, a czasem wręcz legitymacji ze strony innych aktorów międzynarodowych. Tym samym muszą one funkcjonować w otoczeniu i sytuacjach (np. konfliktowych), które charakteryzują się bardzo dużą dynamiką, jeszcze bardziej napędzaną chociażby postępem technologicznym przekładającym się na rosnące tempo rozprzestrzeniania się informacji, a obecnie coraz częściej także dezinformacji. W tym kontekście należy poważnie zastanowić się nad ogólnymi ramami teoretycznymi metod rozwiązywania konfliktów międzynarodowych oraz nad szczegółowymi rozwiązaniami i narzędziami, które są lub powinny być dostępne dla organizacji międzynarodowych, w tym regionalnych, na rzecz zapewniania pokoju i bezpieczeństwa w regionie i na świecie.

1.1.2. Metody rozwiązywania sporów i konfliktów międzynarodowych

Rozwiązywanie konfliktów to zjawisko ściśle unormowane na polu prawa krajowego i międzynarodowego oraz pojęcie ugruntowane w naukach społecznych. Jest

nieodłącznym elementem każdego sporu, znajduje się w ścisłej relacji do tego fenomenu i polega na jego definitywnym zakończeniu lub co najmniej tymczasowym zawieszeniu. Zdaniem R. J. Fishera rozwiązanie konfliktu dotyczy skutków sporu, które muszą być akceptowalne dla wszystkich zwaśnionych stron, a w rozbiciu na czynniki: aspektów obiektywnych, tj. przedmiotu sporu, oraz subiektywnych, czyli zmian stanów psychologicznych lub postaw społecznych czy też instytucjonalnych wobec kwestii spornej¹⁷. Rozwiązanie konfliktu to proces mający doprowadzić do stanu doń antynomicznego, czyli pokoju. Docelowym, pożądanym stanem jest jednak pojednanie, które ma oznaczać odbudowę relacji między stronami konfliktu, a nawet możliwości współpracy. W literaturze przedmiotu za punkt odniesienia w rozważaniach na temat rozwiązywania konfliktu przyjmuje się propozycję J. Z. Rubina, D. G. Pruitta i S. H. Kima, którzy określili trzy strategie działania: dominacja – jedna ze stron wygrywa spór, realizuje swoje cele i narzuca drugiej własne rozwiązania; ustąpienie – strony rezygnują z części roszczeń; rozwiązanie – strony uzgadniają satysfakcjonujące warunki polubownego zakończenia sporu¹⁸. Wybór jednej ze strategii oznacza rezygnację z pozostałych. Propozycja ta czerpie z założenia, że podczas rozstrzygania konfliktu strony powinny dążyć do maksymalizacji korzyści w ramach przyjętej strategii. Nie porusza natomiast kwestii zasadniczej, czyli tego, za pomocą jakich metod i środków strategie te mają być realizowane. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że istnieją różne sposoby klasyfikowania metod rozwiązywania sporów, wskazywane przez różnych autorów, m.in.: metody polityczne (np. negocjacje, dobre usługi, mediacje, komisje badań, komisje koncyliacyjne) i prawne (trybunały międzynarodowe, arbitraż). W doktrynie prawa międzynarodowego utrwalił się dychotomiczny podział tych metod na dyplomatyczne (polityczne) oraz sądowe (prawne). Kryterium tego rozróżnienia opiera się na charakterze rozstrzygnięcia oraz stopniu jego wiążącej mocy dla stron sporu. Metody dyplomatyczne charakteryzują się elastycznością i dążeniem do osiągnięcia rozwiązania akceptowalnego dla wszystkich zaangażowanych stron. Ostateczny wynik nie jest narzucany, lecz stanowi owoc

¹⁷ R.J. Fisher, *Conflict and Conflict Resolution, Social Psychology of*, [w:] *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, red. J.D. Wright, Elsevier, Oxford 2015, s. 582–588.

¹⁸ Mimo iż strategie ustąpienia i rozwiązania mogą wydawać się na pierwszy rzut oka zbliżone, autorzy modelu podkreślają kluczową różnicę między nimi. Ustąpienie, w rozumieniu przyjętym w tym fragmencie (jako kompromis), oznacza, że obie strony rezygnują z części swoich dążeń, aby znaleźć „złoty środek” – każda ze stron ponosi więc pewną stratę. Z kolei rozwiązanie (*problem solving*) polega na poszukiwaniu kreatywnej, integracyjnej opcji, która w pełni zaspokaja interesy obu stron, prowadząc do wyniku typu „wygrany-wygrany” (*win-win*) bez konieczności podobnych poświęceń. Zob. J.Z. Rubin, D.G. Pruitt, S.H. Kim, *Social Conflict. Escalation, Stalemate, and Settlement*, McGraw-Hill, Nowy Jork 1994, s. 28.

konsensusu, a strony sporu zachowują pełną kontrolę nad procesem i jego rezultatem. Rozwiązanie nie musi opierać się ściśle na prawie pozytywnym, może uwzględniać również czynniki polityczne, ekonomiczne czy historyczne. W ramach dyplomatycznych metod rozwiązywania sporów wyróżnić można:

- negocjacje, które stanowią często warunek wstępny dla uruchomienia innych, bardziej sformalizowanych procedur, zaś ich skuteczność jest uzależniona od woli politycznej stron do osiągnięcia kompromisu
- dobre usługi i mediacje, które zakładają udział strony trzeciej (państwa, organizacji międzynarodowej, autorytetu personalnego),
- komisje badań, których głównym zadaniem jest obiektywne i bezstronne ustalenie stanu faktycznego, który legł u podstaw sporu,
- komisje koncyliacyjne, które badają wszystkie aspekty sporu – faktyczne i prawne – a następnie przedstawia stronom konkretne propozycje jego załatwienia w formie niewiążącego raportu. Strony mają swobodę przyjęcia bądź odrzucenia tych propozycji¹⁹.

Metody sądowe (arbitrażowe i sądowe *sensu stricto*) prowadzą do wydania wiążącego rozstrzygnięcia opartego na prawie międzynarodowym. Kluczowym elementem jest tu zgoda państw na poddanie sporu jurysdykcji określonego organu:

1. Arbitraż międzynarodowy. Cechuje go duża elastyczność – strony mają wpływ na skład trybunału, procedurę oraz podstawę prawną orzekania.

2. Sądownictwo międzynarodowe. Jego najważniejszym przedstawicielem jest Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS), główny organ sądowy ONZ. W przeciwieństwie do arbitrażu, jest to stały sąd o ściśle określonym składzie, procedurze i kompetencjach, uregulowanych w jego statucie. Podstawą jurysdykcji MTS jest zawsze zgoda państw, która może być wyrażona *ad hoc* (w formie umowy specjalnej, tzw. kompromisu), *ante hoc* (poprzez klauzulę sądową w traktacie lub jednostronną

¹⁹ Zob. R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2005, s. 414-420.

deklarację o przyjęciu jurysdykcji obowiązkowej). Wyroki MTS są ostateczne i prawnie wiążące dla stron sporu²⁰.

Wybór konkretnej metody zależy od charakteru sporu i woli suwerennych państw. W praktyce często dochodzi do łączenia i sekwencyjnego stosowania różnych mechanizmów, co świadczy o elastyczności i komplementarności całego systemu pokojowego rozwiązywania sporów międzynarodowych. Biorąc pod uwagę zakres podmiotowy i przedmiotowy rozwiązania konfliktu, a także wspomnianą cykliczność sporów, można wyróżnić za J.W. Burtonem główne cechy omawianego procesu. Przede wszystkim rozwiązanie nie jest jego produktem końcowym, a zdarzeniem wyznaczającym nowy kształt relacji między stronami. Obserwacja ta ma znaczenie w tym sensie, że może ono być niesatysfakcjonujące dla którejś ze stron i powodować napięcia w przyszłości lub satysfakcjonujące i przekładające się na współpracę między dawnymi rywalami. Innymi kategoriami określił tę dychotomię M. Deutsch, według którego rozwiązanie konfliktu może być procesem konstruktywnym, tj. nastawionym na współpracę, lub rywalizacyjnym²¹. Ponadto zdaniem Burtona rozwiązywanie konfliktów wymaga zmiany konceptualizacji przedmiotu sporu oraz zastosowania nowych narzędzi, co często przekłada się na szeroko rozumiany postęp – technologiczny czy nawet na poziomie definiowania interesów przez strony. Kolejna cecha omawianego procesu dotyczy tego, że niezależnie od przyjętej metody rozwiązania sporu pod uwagę brane są także czynniki zewnętrzne, tj. dotyczące otoczenia międzynarodowego, a nie tylko wewnętrzne odnoszące się do interesów stron. Ostatnia obserwacja dotyczy tego, że skuteczne rozwiązywanie konfliktów musi być procesem analitycznym uwzględniającym także wszystkie zdarzenia historyczne, które mogły mieć jakikolwiek związek z zaistniałą sytuacją konfliktową²². Cecha ta jest szczególnie istotna z punktu widzenia zaangażowania organizacji regionalnych do przywracania pokoju na terenie obowiązywania ich mandatu zapewniania bezpieczeństwa.

Dokonując przeglądu literatury na temat rozwiązywania konfliktów, nie sposób nie zauważyć, że stosowane metody, analizy oraz proponowane rekomendacje ściśle

²⁰ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 807, s. 813-816.

²¹ M. Deutsch, *Cooperation and Competition*, [w:] *The Handbook of Conflict Resolution. Theory and Practice*, red. M. Deutsch, P.T. Coleman, E.C. Marcus, Jossey-Bass, San Francisco 2006, s. 33.

²² J.W. Burton, *Conflict: Resolution and Prevention*, St. Martin's Press, Londyn 1993, s. 217.

korespondują nie tyle z typami konfliktów, co ich przedmiotami. Dzisiejsze konflikty toczą się bowiem już nie tylko o dostęp do zasobów naturalnych, terytorium czy dominację, ale także o kwestie prawne, tożsamościowe czy emancypacyjne. Ponadto, współczesne spory toczone są w znacznie bardziej rozbudowanym otoczeniu prawnym, norm humanitarnych, kultury organizacyjnej czy nawet tzw. poprawności politycznej niż to miało miejsce kilka dekad temu. W związku z tym rozpoznanie stron sporu oraz jego przedmiotu i otoczenia prowadzi do doboru adekwatnych środków rozstrzygających. Z perspektywy teorii znacznie ważniejsza jest jednak obserwacja, że wspomniana zmiana optyki pociąga za sobą konsekwencję w postaci podziału metod rozwiązywania konfliktów na tradycyjne i nowe. Pierwsza z wymienionych grup, w odróżnieniu od drugiej, skupia się przede wszystkim na zaprzestaniu stosowania przemocy, ale nie poświęca uwagi kwestiom hermeneutycznym, tj. zrozumienia (zazwyczaj niebezpośrednich) przyczyn konfliktu na poziomie tożsamości, aksjologii i potrzeb²³. Do zbioru tradycyjnych metod rozwiązywania konfliktów zalicza się:

- interwencje ze strony podmiotów zewnętrznych, np. organizacji międzynarodowych, których celem jest ochrona ładu globalnego lub regionalnego,
- utrzymywanie pokoju, przede wszystkim poprzez prewencję sytuacji konfliktowych oraz rozbudowywanie architektury bezpieczeństwa,
- arbitraż poprzez odwołanie się do obowiązujących reguł prawnych,
- mediacje – stworzenie adwersarzom pola do rozmów oraz zaproponowanie obiektywnej analizy przedmiotu sporu,
- negocjacje – wążenie interesów skonfliktowanych stron²⁴.

Łatwo można zauważyć, że zaprezentowany zestaw rozwiązań ma na celu przede wszystkim jak najszybszą deeskalację lub zakończenie agresji w kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego, bez wnikania w warstwę hermeneutyczną sporu. Prowadzi to do prostej konstatacji, że rozwiązywanie konfliktów za pomocą metod tradycyjnych nie jest efektywne, gdyż może nie powodować pełnego zaspokojenia

²³ K. Pawłowski, *Spory i konflikty międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2021, s. 475-477.

²⁴ Tamże.

potrzeb nawet po zwycięskiej stronie sporu. Tym samym powstaje hipoteza, że cykliczność konfliktów jest powodowana przez dobór metod rozwiązywania sporów nieadekwatny do ich przedmiotu i potrzeb stron. Dla porównania, zestaw „nowych” metod obejmuje:

- dyplomację prewencyjną – jej celem jest niedopuszczenie do wybuchu konfliktu za pomocą narzędzi dyplomatycznych, ale może też uwzględniać prewencyjne rozmieszczenie sił zbrojnych,
- dyplomację nieoficjalną – jej aktorami są wpływowe jednostki lub grupy w danym państwie, ale niezwiązane z agendami rządowymi. Ich zadaniem jest identyfikacja interesów, wartości i potrzeb oraz pomoc decydom w zrozumieniu natury konfliktu,
- misje humanitarne i pokojowe – wysyłane są na tereny objęte konfliktem, by nieść pomoc jego ofiarom oraz dążyć do stabilizacji sytuacji poprzez próby wprowadzenia tymczasowego minimalnego ładu społecznego. Misje te mogą wspierać aktywność dyplomatyczną lub działać z ramienia organizacji międzynarodowych w kontekście ochrony norm humanitarnych, np. przestrzegania praw człowieka,
- działania pojednawcze – jest to aktywność na polu aksjologicznym, której aktorzy starają się uświadomić zwaśnionym stronom, że współpraca na rzecz odbudowy i pojednania jest korzystniejsza niż dalsze okazywanie sobie wrogości,
- delegowanie działań regionalnych – aktywność polegająca na uznaniu zdolności organizacji regionalnych do zapewniania bezpieczeństwa na kontestowanym terytorium z wykorzystaniem ich znajomości kontekstu historycznego, kulturowego, religijnego i aksjologicznego sporu²⁵.

Zaprezentowany katalog metod kwalifikuje się do kategorii wpływu miękkiego i ukierunkowany jest przede wszystkim na zrozumienie, *dlaczego* strony walczą o takie, a nie inne interesy, jakie są tego przyczyny na płaszczyźnie innej niż instrumentalna, jakie są możliwości zmiany optyki przez strony, tak aby rozstrzygnęły spór samodzielnie, oraz jakie środki należy zastosować, by były jak najbardziej adekwatne

²⁵ Tamże; K. Pawłowski, *Spory i konflikty...*, s. 476-477.

do rozwiązywanego problemu. Szczególnie istotne jest w tym zakresie dostrzeżenie potencjału organizacji regionalnych, choć wydaje się, że wdrażanie działań wyłącznie z katalogu „nowych” metod może wprawdzie wspomagać rozwiązywanie konfliktu, ale za bardzo opiera się na kategorii miękkiego oddziaływania, by robić to skutecznie. Dlatego nasuwa się refleksja, że optymalnym podejściem do rozwiązywania konfliktów międzynarodowych byłoby stosowanie obu typów metod na zasadzie komplementarności, w każdym jednak przypadku w taki sposób, by zakończenie konfliktu było definitywne – albo poprzez zdecydowaną wygraną, albo akceptację porażki jednej ze stron.

Co jednak w przypadku, gdy definitywne zakończenie konfliktu nie jest możliwe, ponieważ nie jest to, na przykład, akcydentalny spór o jakąś regułę prawną, a wieloletni konflikt na tle etnicznym czy religijnym, jak często ma to miejsce na Bliskim Wschodzie? Interesującą propozycję teoretyczną przedłożył D. L. Horowitz, według którego rozwiązanie takich sytuacji nie jest możliwe poprzez realizację celów materialnych, a poprzez szereg innych działań, takich jak izolowanie stron, wzmacnianie roli lokalnych jednostek administracyjnych i porządku publicznego, stymulowanie współpracy różnych grup etnicznych, wspieranie formowania koalicji w oparciu o interesy inne niż etniczne oraz zmniejszanie nierówności występujących między poszczególnymi grupami etnicznymi²⁶. Analizując propozycję tego autora nie sposób nie zauważyć, że *de facto* są to bardziej metody zapobiegania powstaniu konfliktów aniżeli sposoby ich rozwiązywania. Podobnie, choć w szerszym kontekście, rozumował J. W. Burton, dla którego rozwiązywanie konfliktów polegało nie tyle na dojściu do porozumienia, co tworzeniu otoczenia społeczno-politycznego promującego pozytywne relacje między stronami²⁷. Autor ten był przekonany, że to właśnie relacje społeczne są kluczem do zapobiegania takim zjawiskom, jak terroryzm czy przestępczość zorganizowana. Teoretyczna słusność koncepcji Burtona przejawia się w jego argumentacji, z której wynika, że w przypadku konfliktów na tle etnicznym wymagana jest analiza kontekstu historycznego czy kulturowego, a także przyczyn sporu i czynników potencjalnie go łagodzących²⁸. Nie wystarczy bowiem tylko

²⁶ D.L. Horowitz, *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley 2000, s. 566–598.

²⁷ J.W. Burton, *Conflict: Resolution Prevention*, s. 47.

²⁸ Tamże.

odpowiednio przekierować emocje zwaśnionych stron, by zakończyć zwadę – tak postrzegają rozwiązywanie konfliktów teorie jednowymiarowe.

Do tej pory ustalono, że konflikty międzynarodowe mogą zakończyć się:

- całkowitym zwycięstwem jednej strony poprzez pełną realizację własnych celów przy jednoczesnej całkowitej porażce przeciwnika,
- anihilacją przeciwnika lub inkorporacją jego pozostałości,
- zawieszeniem czy też zamrożeniem konfliktu przy utrzymaniu sprzeczności interesów,
- porozumieniem polegającym na wypracowaniu kompromisu, co jednak nie prowadzi do pełnego zaspokojenia potrzeb stron,
- rozwiązaniem, jeśli uda się usunąć przyczyny sporu.

Przytoczone propozycje teoretyczne Horowitza czy Burtona dotyczące rozwiązywania konfliktów etnicznych – a więc o wiele bardziej skomplikowanym podłożu niż w przypadku sporów o zasoby materialne – wyróżniają się na tle zaprezentowanych możliwych zakończeń konfliktu. Dzieje się tak, ponieważ jest to ścieżka pośrednia między rozwiązaniami tradycyjnymi a „nowymi”, co w istocie przekłada się na zjawisko znacznie dynamiczniejsze: zarządzanie konfliktem. Wystarczy przecież ponownie odwołać się do spostrzeżenia dotyczącego cykliczności konfliktów, by zauważyć, że zakończenie konfliktu może stanowić albo jego faktyczny koniec, albo część procesu zarządzania konfliktem. Ten ostatni jest o wiele bardziej wymagający materialnie, ponieważ nie sprowadza się tylko do podjęcia działań domykających spór, a stałym i uważnym uczestnictwem w sporze.

Zarządzanie konfliktem międzynarodowym sprowadza się przede wszystkim do utrzymywania *status quo* sytuacji konfliktowej, ograniczania jej negatywnych skutków oraz niedopuszczania do tego, by sytuacja konfliktowa znalazła ujście w działaniu konfliktowym. Koncepcyjne ramy zarządzania konfliktem przewidują też możliwość usunięcia przyczyn sporu, a tym samym jego zakończenia. Analitycznie rzecz ujmując, możliwości są zależne od etapu, na którym znajduje się dana sytuacja konfliktowa. Pierwszą możliwością jest niedopuszczanie do tego, by sytuacja konfliktowa wymknęła się poza etap samego występowania sprzeczności interesów²⁹. Innymi słowy polega na

²⁹ C.R. Mitchell, *The Structure of International Conflict*, s. 257.

utrzymywaniu stron w nieświadomości tego, że taka sprzeczność w ogóle ma miejsce. Na przykład, jeżeli zachodzi prawdopodobieństwo, że między państwami A i B wkrótce wybuchnie konflikt o dostęp do surowca X, państwo lub organizacja C może zwiększyć podaż tego surowca do państw A i B lub umożliwić im jego samodzielne bądź wspólne pozyskanie, co zniweluje jego niedobór i znacząco zmniejszy lub wyeliminuje ryzyko powstania sporu, a być może doprowadzi nawet do współpracy. Natomiast w sytuacji, w której państwo lub organizacja C nie ma dostępu do surowca X i nie jest w stanie go pozyskać lub z jakiegoś innego powodu nie chce go udostępnić, może podjąć próbę zmniejszenia popytu na ten surowiec w państwach A i B, osiągając ostatecznie ten sam rezultat, tj. państwa A i B nie uświadomią sobie jego braku. Jeszcze innym sposobem byłoby wytworzenie celu zastępczego w postaci zwiększenia popytu na surowiec Y, którego państwa A i B mają pod dostatkiem, ale nie były świadome możliwości jego wykorzystania. Podane możliwości są trudne do implementacji w praktyce, ponieważ z jednej strony wymagają stałego zaangażowania uwagi i środków państwa lub organizacji C, a z drugiej opierają się na założeniu, że nadrzędnym interesem państwa lub organizacji C jest utrzymanie pokoju w państwach A i B.

Druga możliwość zarządzania konfliktem to niedopuszczenie do tego, by którakolwiek ze stron okazała drugiej wrogość w sposób fizyczny³⁰. Analitycznie przedstawia się to tak, że strony uświadamiają sobie sprzeczność interesów, ale jeszcze nie podejmują działań na rzecz osiągnięcia własnych celów kosztem strony przeciwnej. Zastosowanie będą miały tutaj wszystkie metody prewencyjne, np. dyplomacja, stabilizacja lub wzmacnianie struktur administracyjnych i porządku publicznego potencjalnego adwersarza, odstraszenie itd. Rozważając możliwości od strony teoretycznej – strony mają do dyspozycji co najmniej kilka ogólnych strategii działania. Pierwszą jest powstrzymywanie rozwoju sytuacji konfliktowej przez prewencję lub odstraszenie, np. za pomocą ostrzeżeń o możliwości nałożenia sankcji ekonomicznych, ćwiczeń wojskowych z użyciem nowoczesnego sprzętu, rozlokowanie sił zmilitaryzowanych w strategicznych miejscach czy zwrócenie się do silniejszego sojusznika o pomoc w razie ataku. W zależności od podjętych kroków rezultatem będzie utrzymywanie pokoju lub jego wymuszanie – w każdym jednak razie konflikt będzie skutecznie powstrzymywany. Drugą strategią jest regulowanie konfliktu (prawem,

³⁰ Tamże, s. 263.

normami, etc.) poprzez wyznaczanie ram możliwych zachowań i działań. Doskonałym przykładem jest stosowany w Europie kodeks honorowy wyznaczający zasady i przebieg pojedynku. Omawiane zjawisko można określić mianem instytucjonalizacji przemocy fizycznej w zakresie podmiotowym, przedmiotowym, czasowym i geograficznym. W sytuacji konfliktowej nie ma jednak gwarancji, że ramy te będą przestrzegane. Gwarantem takim mogą być podmioty powoływane do istnienia po to, by stały na straży wypracowanych zasad.

Trzecia możliwość to zarządzanie przebiegiem rozpoczętego konfliktu. Wdraża się ją, gdy sprzeczne interesy są uświadomione i strony dają temu wyraz poprzez rozpoczęcie realizacji swoich celów na drodze walki z oponentem³¹, walki niekoniecznie zinstytucjonalizowanej, tj. regulowanej normami prawnymi lub innymi zasadami wypracowanymi przez zwaśnione strony. Jednym ze sposobów postępowania w ramach tego katalogu działań jest zaangażowanie podmiotu zewnętrznego, który miałby wesprzeć jedną ze stron (np. sojusznika w postaci innego państwa) lub stać się niezależnym rozjemcą (np. organizacji regionalnej). Innym typem działania jest wdrożenie procedur mających doprowadzić do pojednania i zakończenia konfliktu. Tym samym wyraźnie widać, że rozwiązywanie konfliktów może stanowić element szerszego procesu, którym jest zarządzanie konfliktem. Sposoby te przedstawiono we wcześniejszych częściach tego podrozdziału.

Należy podkreślić, że chociaż na gruncie teorii można uargumentować rozdzielność logiczną między zaprezentowanymi zjawiskami i procesami, w praktyce żadne z zaprezentowanych podejść nie musi występować w takiej formie. Najczęściej spotykane będą właśnie formy mieszane lub stosowanie kilku podejść jednocześnie.

1.2. Zapewnianie pokoju i rozwiązywanie konfliktów przez organizacje międzynarodowe – wybrane koncepcje teoretyczne

W poprzednim podrozdziale dokonano rekonstrukcji siatki pojęć dotyczącej bezpieczeństwa międzynarodowego, konfliktów i sposobów ich rozwiązywania. W tej części pracy uwagę poświęca się kategorii pokoju pozostającej w bezpośredniej relacji

³¹ Tamże, s. 274.

do konfliktu, bowiem pokój można definiować się jako „brak konfliktu”³². Z perspektywy międzynarodowej jest to stan pożądany, stabilny, przewidywalny i niepowodujący zagrożenia. Logicznie rzecz ujmując, możliwe jest osiągnięcie pokoju oraz podtrzymywanie go.

Zasadniczą rolę w tym procesie odgrywają organizacje międzynarodowe, a przynajmniej te, których mandat obejmuje stanie na straży bezpieczeństwa. Niezależnie od tego, czy mowa jest o organizacjach o zasięgu globalnym, czy regionalnym, niemal zawsze pełnią one rolę mediatora. Zadaniem tych organizacji jest wówczas przywrócenie komunikacji między przeciwnikami i szukanie pola do pojednania. Klasykiem badań tego zjawiska był O. Young, który twierdził, że skuteczność organizacji międzynarodowych w tym obszarze zależy bezpośrednio od kilku właściwości tych podmiotów. Autor wyróżnił wśród tych właściwości:

- niezależność organizacji od stron sporu,
- prestiż i autorytet organizacji w oczach adwersarzy,
- wiedzę organizacji o konflikcie, jego kontekście i uczestnikach,
- dostęp do zasobów niezbędnych do udzielenia pomocy³³.

Wydaje się, że kluczowym czynnikiem dla potencjalnego powodzenia organizacji w rozwiązywaniu sporu jest jej bezstronność, co przekłada się bezpośrednio na jej wiarygodność. Sprostanie tym oczekiwaniom nie jest jednak tak łatwe, jak mogłoby się wydawać. Do podważenia tych wartości wystarczy bowiem, że dana organizacja zajęła jakieś stanowisko w przeszłości lub sprzyjała którejś ze stron obecnego konfliktu. Ponadto fakt, że organizacja międzynarodowa ma pełnić funkcję mediatora nie oznacza, iż nie może ona zmusić stron do pojednania. Długofalowym skutkiem takiego działania jest jednak to, że podjęcie takiej decyzji może zmniejszać wiarygodność organizacji w przyszłości.

Mediacyjna rola organizacji międzynarodowych w rozwiązywaniu konfliktów nie zawsze musi sprowadzać się do organizowania negocjacji czy prowadzenia rozmów

³² J. Galtung, *Violence, Peace, and Peace Research*, „Journal of Peace Research” 1969, t. 6, nr 3, s. 168.

³³ O.R. Young, *The Intermediaries: Third Parties in International Crisis*, Princeton University Press, Princeton 1967, s. 80–90.

pojednawczych. Inną funkcją, jaką podmioty te mogą pełnić w zapewnianiu bezpieczeństwa, jest wczesne reagowanie na sytuacje konfliktowe. Przykłady takich metod zostały opisane w poprzednim podrozdziale. Zbliżoną propozycję przedłożyli H. Wulf i T. Debiel, według których skutecznym sposobem łagodzenia sytuacji konfliktowych może być rozwój systemów wczesnego ostrzegania³⁴. Dzięki nim możliwy jest bieżący monitoring tego typu sytuacji oraz reagowanie na wczesnych stadiach ich rozwoju, jeszcze zanim dojdzie do wybuchu lub poważnej eskalacji konfliktu. Rozwiązanie takie wpisuje się w zasygnalizowany wcześniej nurt zarządzania konfliktem.

„Twardszą” metodą utrzymywania *status quo* sytuacji konfliktowej jest nakładanie sankcji ekonomicznych w postaci ograniczenia importu oraz eksportu towarów i usług danego państwa, a także przepływu gotówki, np. poprzez zamrażanie majątku, wstrzymanie ruchu transgranicznego czy wydawania wiz. Według I. Petrescu nakładanie sankcji ekonomicznych jest skuteczne nie tylko wobec państw docelowych, ale także zmniejsza liczbę konfliktów w innych państwach znajdujących się w podobnej sytuacji³⁵. Skutkiem nałożenia sankcji ekonomicznych jest zmniejszenie nakładów finansowych skonfliktowanego państwa potrzebnych do dalszego prowadzenia działań zbrojnych. Ponadto adekwatnie dobrane sankcje mogą uderzać w grupy społeczne mające znaczenie dla kreowania bieżącego kursu politycznego danego państwa, np. elit lub ruchów religijnych. W obu przypadkach nałożenie sankcji prowadzi do skrócenia konfliktu, ponieważ traci on „paliwo” finansowe lub legitymację społeczną. Z drugiej strony przykład sankcji nałożonych na Rosję pokazuje, że metoda ta niekoniecznie prowadzi to do skrócenia konfliktu, zwłaszcza gdy dane państwo wykazuje względnie wysoką odporność na sankcje. Specyficznym rodzajem sankcji jest nałożenie restrykcji na produkcję, transport i handel bronią. Już samo spostrzeżenie, że największa liczba zgonów w konfliktach regionalnych powodowana jest przez użycie broni lekkiej³⁶, powinno wzbudzać przekonanie, iż ograniczenie dostępu do tego rodzaju wyposażenia powinno wprost przekładać się na wygaszanie konfliktu lub niedopuszczenie do jego

³⁴ H. Wulf, T. Debiel, *Conflict early warning and response mechanism: Tools for enhancing the effectiveness of regional organisations? A comparative study of the AU, ECOWAS, IGAD, ASEAN/ARF AND PIF*, „Crisis States Working Papers” 2009, seria 2, nr 49, s. 5-7.

³⁵ I. Petrescu, *Rethinking economic sanction success: Sanctions as deterrents*, University of Maryland, 2012, <http://faculty.publicpolicy.umd.edu/petrescu/files/draft080512all.pdf> [data dostępu: 20.09.2023].

³⁶ J. Kreutz, N. Marsh, *Lethal instruments: Small arms and deaths in armed conflict*, [w:] *Small Arms, Crime and Conflict: Global Governance and the Threat of Armed Violence*, red. O. Green, N. Marsh, Routledge, London 2012, s. 43–63.

wybuchu. Międzynarodowy transfer broni jest potrzebny chociażby ze względu na to, że państwa potrzebują środków do zabezpieczenia się przed agresją ze strony innych państw, ale także do skutecznego gwarantowania bezpieczeństwa narodowego. Czasami trudno jest jednak rozstrzygnąć, zwłaszcza w regionach konfliktów, czy sprzedawana broń zostanie użyta zgodnie z przeznaczeniem, czy też zostanie przekazana do kolejnych, lecz niepożądanych odbiorców. Tym samym zachodzi potrzeba wprowadzania procedur, które mają zapobiegać niekontrolowanej proliferacji broni, szczególnie w regionach niestabilnych, o podwyższonym ryzyku przerodzenia się sytuacji konfliktowej w otwartą walkę zbrojną.

W kontekście regulowania dostępu do broni nie można pomijać dostępu do usług prywatnych grup zmilitaryzowanych, nazywanych też najemnikami. Są to osoby, które oficjalnie nie odbywają służby wojskowej w żadnym państwie i uczestniczą w konflikcie zbrojnym po stronie państwa, które zapłaci za taką usługę. Chociaż Organizacja Narodów Zjednoczonych opublikowała konwencję przeciwko najemnikom, wiele państw nadal korzysta z ich usług. Dzieje się tak z kilku powodów.

1. Podczas konfliktu regularne siły wojskowe często wzywane są do ochrony dyplomatów lub newralgicznej infrastruktury.
2. Jeśli w skonfliktowanym państwie pojawiają się braki kadrowe w państwowych jednostkach ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.
3. Najemnicy mogą być zatrudniani do ochrony wysłanników misji humanitarnych.
4. Gdy państwo znajduje się w sytuacji konfliktowej lub jawnym sporze, ale brakuje mu doświadczenia albo zasobów do samodzielnego zagwarantowania sobie bezpieczeństwa.
5. Państwo wysyłające najemników może się formalnie wyprzeć udziału w tym konflikcie, twierdząc, że nie ma nic wspólnego z ich działaniami.

Korzystanie z usług najemników budzi duże kontrowersje, ponieważ powstają wówczas wątpliwości, kto jest odpowiedzialny za ich działania, zwłaszcza że ich lojalność dyktowana jest wysokością wynagrodzenia. W każdym razie rynek usług prywatnych grup zmilitaryzowanych jest coraz bogatszy i zarazem nieuregulowany, podczas gdy dostęp do nich jest logicznie równoznaczny z dostępem do broni (ale też osób, które potrafią ją efektywnie wykorzystać). Tym samym stanowi to niemałe

wyzwanie dla organizacji międzynarodowych, które muszą wykształcić nowe mechanizmy radzenia sobie z tym problemem.

Organizacje międzynarodowe mogą łagodzić lub rozwiązywać sytuacje konfliktowe także poprzez udzielanie pomocy humanitarnej i rozwojowej. Ma to szczególne znaczenie w regionach biednych, w których napięcia powstają wskutek walki o zasoby. Jest to jednak element nieoczywisty, czego przykładem może być pomoc w postaci dostaw jedzenia. Badania N. Nunna oraz N. Qian na dużych zbiorach danych wykazały, że wsparcie tego typu bardziej zwiększa ryzyko wybuchu konfliktu niż je zmniejsza³⁷. Pojawia się bowiem zasób występujący dotąd w niedostatku i strona otrzymująca pomoc musi go bronić. Zdaniem A. Hoeffler wsparcie żywnościowe i konflikty to zjawiska skorelowane, ale nie można dowieść, że ten rodzaj wsparcia jest przyczyną sporu³⁸.

Jeżeli dostarczenie jednego konkretnego zasobu może zwiększać ryzyko konfliktu właśnie o ten zasób, nasuwa się pytanie bardziej ogólne, czy nie należałoby zatem dostarczać pomocy prowadzącej do poprawy ogólnej sytuacji rozwojowej danego państwa lub regionu. Teoretycznie rozwój danego państwa lub regionu powinien przekładać się na zwiększenie dobrobytu jego mieszkańców i zmniejszać lub nawet całkowicie eliminować ryzyko konfliktu ze względu na dostęp do zasobów. Ponadto skutkiem rozwoju może być zwiększenie wydatków na zbrojenia, co powinno skutecznie odstraszać ewentualnych napastników. Jednakże problem może być innej natury, mianowicie, np. badania C.-J. Dalgaard i in. sugerują, że między wsparciem a rozwojem nie zachodzi relacja przyczynowo-skutkowa³⁹. Tym samym nie ma gwarancji, że udzielenie pomocy zorientowanej na rozwój państwa lub regionu przełoży się na ryzyko związane z powstaniem sporu. Wspomniana już A. Hoeffler zadała pytania, które trafnie uzupełniają prowadzony wywód. Autorka zastanawiała się, czy wsparcie rozwojowe może skracać już trwający konflikt lub służyć stabilizacji państwa lub regionu, w którym konflikt został zakończony⁴⁰. Chociaż sama udziela twierdzącej odpowiedzi na pierwsze pytanie, nie ma do niej przekonania ze względu na

³⁷ N. Nunn, N. Qian, *U.S. food aid and civil conflict*, „American Economic Review” 2014, t. 104, nr 6, s. 1630–1666.

³⁸ A. Hoeffler, *Can international interventions secure the peace?*, „International Area Studies Review” 2014, t. 17, nr 1, s. 75–94.

³⁹ C.-J. Dalgaard, H. Hansen, F. Tarp, *On the empirics of foreign aid and growth*, „The Economic Journal” 2004, t. 114, nr 496, s. 191–216.

⁴⁰ A. Hoeffler, *Can international interventions...*, s. 81.

niejednoznaczność tego, kto w istocie jest beneficjentem wsparcia – rząd czy siły destabilizujące sytuację, ale tymczasowo sprawujące władzę, np. wskutek rozwoju sytuacji rewolucyjnej. Na drugie pytanie pozytywnej odpowiedzi udzielili P. Collier i A. Hoeffler, według których rozwój regionu po konflikcie zmniejsza ryzyko ponownego wystąpienia sporu⁴¹.

Kolejnym typem działań, jakie organizacje międzynarodowe mogą podejmować na rzecz rozwiązywania konfliktów i zapewniania bezpieczeństwa jest aktywność dyplomatyczna. Sprowadza się ona głównie do prowadzenia rozmów między rządami, ale też ekspertami i analitykami, którzy mają wesprzeć strony w zrozumieniu natury sporu, a to powinno modelowo prowadzić do jego szybszego rozwiązania. Badania P. Wallensteena i I. Svenssona prowadzą do spostrzeżenia, że aktywność dyplomatyczna w obszarze rozwiązywania konfliktów sprowadza się przede wszystkim do prowadzenia mediacji⁴². Tym zaś może, ale nie musi, towarzyszyć zagrożenie użycia siły lub obietnica udzielenia wsparcia materialnego. Ponadto dzięki dyplomacji możliwe jest tymczasowe zawieszenie broni lub stworzenie akcydentalnych reguł prowadzenia konfliktu, np. możliwości wyprowadzenia ludności cywilnej z obleganego miasta. Ostatecznością jest zerwanie stosunków dyplomatycznych z innym państwem lub regionem, co w konsekwencji prowadzi do ich izolacji i utraty możliwości pozyskania pomocy z zewnątrz.

Ostatnim typem działania, który warto przytoczyć, jest powołanie do istnienia zmilitaryzowanych korpusów pokojowych organizacji międzynarodowych. Najpopularniejszym podmiotem tego typu są siły pokojowe ONZ, tzw. błękitne hełmy, powołane do istnienia w 1945 roku, które przeprowadziły ponad kilkadziesiąt operacji na całym świecie. Z punktu widzenia tej pracy ciekawszym wątkiem jest próba utworzenia wspólnej armii Ligi Państw Arabskich ogłoszona na szczycie Ligi 29 marca 2015 roku. Jej powstanie ogłosił prezydent Egiptu Abdel Fattah Al-Sisi w odpowiedzi na kryzys w Jemenie oraz wzmożoną aktywność frakcji i kolektywów terrorystycznych w regionie Bliskiego Wschodu, szczególnie Syrii, Libii i Iraku. Ten międzynarodowy korpus wojskowy miał być dobrowolną i elitarną siłą szybkiego reagowania, z

⁴¹ P. Collier, A. Hoeffler, *Aid, policy and growth in post-conflict countries*, „The European Economic Review” 2004, t. 48, s. 1125–1145.

⁴² P. Wallenstein, I. Svensson, *Talking peace: International mediation in armed conflicts*, „Journal of Peace Research” 2014, t. 51, nr 2, s. 315–327.

proponowaną liczebnością ok. 40 000 wyspecjalizowanych żołnierzy uzbrojonych w broń lekką oraz pojazdy opancerzone, w tym lotnicze i morskie. Oficjalnie deklarowane cele były szerokie i obejmowały reagowanie na różnorodne zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego państw arabskich. Główne zadania miały obejmować walkę z terroryzmem i ekstremizmem, interwencje w państwach upadających oraz zabezpieczanie granic i szlaków żeglugowych. Niektórzy autorzy, jak np. M. Beck, wskazywali, że powołana do istnienia armia miała stanowić pole walki o wpływy między Egiptem a Arabią Saudyjską⁴³. Pomimo początkowego entuzjazmu i uchwalenia rezolucji, inicjatywa Wspólnych Sił Arabskich z 2015 roku szybko utknęła w martwym punkcie i nigdy nie została zrealizowana⁴⁴.

Po pierwsze, kluczowe państwa miały fundamentalnie różne percepcje zagrożeń i priorytety strategiczne. Dla Egiptu, głównego promotora inicjatywy, absolutnym priorytetem była walka z terroryzmem sunnickich bojowników, zwłaszcza w kontekście chaosu w sąsiedniej Libii i na Półwyspie Synaj. Z kolei dla Arabii Saudyjskiej i większości państw Zatoki, nadrzędnym celem strategicznym było powstrzymanie rosnących wpływów szyckiego Iranu i jego sojuszników w regionie. Te dwie wizje były często sprzeczne – na przykład w Syrii, gdzie wspierane przez Iran siły rządowe walczyły z sunnickimi rebeliantami, wśród których znajdowały się grupy postrzegane przez Egipt jako terrorystyczne. Ta rozbieżność uniemożliwiła stworzenie wspólnego mandatu operacyjnego i odpowiedzi na kluczowe pytanie: przeciwko komu te siły miałyby walczyć?⁴⁵

Po drugie, projekt od samego początku naznaczony był głęboką nieufnością i obawami o dominację. Mniejsze państwa, a zwłaszcza Irak z rządem zdominowanym przez szytów, obawiały się, że Wspólne Siły staną się *de facto* narzędziem w rękach sunnickich mocarstw, głównie Arabii Saudyjskiej i Egiptu, do realizacji ich własnej agendy politycznej. Inne kraje, takie jak Algieria czy Oman, które tradycyjnie prowadzą

⁴³ M. Beck, *Upgrading the Arab League by Establishing a Joint Military Force?* e-ir.info, 2015, <https://www.e-ir.info/2015/05/22/upgrading-the-arab-league-by-establishing-a-joint-military-force/>, [data dostępu: 21.01.2026].

⁴⁴ M. Pogońska-Pol, *Koncepcja wspólnej armii arabskiej Lig Państw Arabskich z 2015 r. jako narzędzia do walki z terroryzmem*, [w:] *Oblicza Wojny, Narzędzia wojny*, tom 9, red. T. Grabarczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2024, s. 335-352.

⁴⁵ Powstanie armii LPA, <https://www.salahnasrawi.com/2015/03/> [data dostępu: 19.07.2025].

politykę nieinterwencji i utrzymują ostrożne relacje z Iranem, były od początku sceptycznie nastawione do projektu, który mógłby wciągnąć je w regionalne konflikty.

Po trzecie, preferowanym modelem działania dla najsilniejszych państw arabskich okazały się elastyczne koalicje *ad hoc*, tworzone poza formalnymi strukturami Ligi. Interwencja w Jemenie pod wodzą Arabii Saudyjskiej, która rozpoczęła się niemal równocześnie z ogłoszeniem planu powołania Wspólnych Sił, stała się tego najlepszym przykładem. Taki model działania, choć chaotyczny i często nieefektywny, dawał państwom-liderom pełną kontrolę nad operacją – od definiowania celów po dobór sojuszników – której nie mieliby w ramach zinstytucjonalizowanych, wielostronnych sił Ligi.

1.3. Organizacja Narodów Zjednoczonych i regionalne organizacje bezpieczeństwa

1.3.1 Organizacje międzynarodowe we współczesnym świecie – podział i funkcje

Sfera stosunków międzynarodowych obejmuje dziś nie tylko państwa i globalne reżimy, ale także wiele organizacji międzynarodowych z mandatem w zakresie pokoju i bezpieczeństwa w regionie, jak na przykład Organizacja Narodów Zjednoczonych. Chociaż organizacje tego typu, takie jak Liga Państw Arabskich (LPA), Unia Afrykańska (UA), Organizacja Państw Amerykańskich (OPA), Unia Europejska (UE) czy Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO), poczyniły znaczne postępy w ciągu ostatnich dwóch dekad i są uważane za kluczowe podmioty w zapobieganiu konfliktom i ich rozwiązywaniu, ich rola pozostaje niedostatecznie zbadana. W jaki sposób stały się głównymi aktorami bezpieczeństwa? Jakie są ich zalety i wady w ujęciu komparatystycznym? Jakie są implikacje dla Organizacji Narodów Zjednoczonych jako głównego aktora odpowiedzialnego za pokój i bezpieczeństwo na świecie, a jakie dla organizacji regionalnych? Jakie wyzwania stoją przed tymi podmiotami?

Nauka o stosunkach międzynarodowych opisuje organizacje międzynarodowe jako niejednorodną grupę pod względem składu podmiotowego i przedmiotowego, zasięgu działania, sposobów oddziaływania na uczestników środowiska

międzynarodowego czy ról i funkcji pełnionych w systemie międzynarodowym⁴⁶. W literaturze przedmiotu przyjmuje się wielowymiarową typologię organizacji międzynarodowych, opartą na kryteriach formalnych, funkcjonalnych oraz zakresowych. W sposób usystematyzowany klasyfikację tę przedstawiają B. Kuźniak, M. Marcinko i M. Ingelevič-Citak, wyróżniając następujące kategorie:

1. Organizacje rządowe, pozarządowe i mieszane

Organizacje rządowe (*Governmental Organization – GO*) to organizacje, których członkami są państwa lub inne organizacje rządowe, np. ONZ, NATO, UE. Posiadają one zdolność do tworzenia norm wiążących na płaszczyźnie międzynarodowej. Z kolei organizacje pozarządowe (*Non-Governmental Organization – NGO*) powstają z inicjatywy jednostek lub podmiotów prywatnych, a ich działalność opiera się na zasadzie dobrowolności i niezależności (np. Amnesty International, Greenpeace). Organizacje mieszane łączą oba elementy strukturalne⁴⁷.

2. Organizacje globalne i partykularne (regionalne)

Organizacje globalne działają na całym terytorium wspólnoty międzynarodowej i są otwarte dla wszystkich państw (np. ONZ, WHO), podczas gdy organizacje partykularne obejmują ograniczony zakres geograficzny (np. Unia Afrykańska, Liga Państw Arabskich, czy Organizacja Państw Amerykańskich)⁴⁸.

3. Organizacje ogólne i wyspecjalizowane

Organizacje ogólne realizują szerokie spektrum zadań (np. ONZ), natomiast organizacje wyspecjalizowane ograniczają się do ściśle określonego sektora działalności, takiego jak rolnictwo, zdrowie, transport czy własność intelektualna (np. NATO, FAO, WHO)⁴⁹.

4. Organizacje otwarte, półotwarte i zamknięte

⁴⁶ T. Łoś-Nowak, *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy działania – zasięg*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009 s. 29.

⁴⁷ B. Kuźniak, M. Marcinko, M. Ingelevič-Citak, *Organizacje międzynarodowe*, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2008, s. 4-5.

⁴⁸ Tamże, s. 5-6.

⁴⁹ Tamże, s. 6.

Kryterium członkostwa pozwala wyróżnić organizacje otwarte (do których może przystąpić każde państwo spełniające warunki traktatowe), półotwarte (np. z ograniczeniami geograficznymi lub politycznymi) oraz zamknięte, które przyjmują jedynie określony, z góry ustalony krąg członków⁵⁰.

5. Organizacje tradycyjne i ponadpaństwowe

Organizacje tradycyjne funkcjonują w oparciu o klasyczne zasady suwerenności państwowej, podczas gdy organizacje ponadpaństwowe (np. Unia Europejska) dysponują uprawnieniami ingerującymi bezpośrednio w porządku prawne państw członkowskich, w tym możliwością stanowienia prawa obowiązującego jednostki⁵¹.

6. Organizacje koordynujące i integrujące

Organizacje koordynujące służą głównie ujednoliceniu polityk państw członkowskich w określonej dziedzinie, natomiast organizacje integrujące (np. UE) realizują głębszą formę współpracy, prowadzącą do powstania wspólnych instytucji i polityk⁵².

W literaturze przedmiotu pojęcie celów organizacji międzynarodowych utożsamiane jest często z ich funkcjami, które odzwierciedlają dynamiczny charakter oddziaływania tych podmiotów na środowisko międzynarodowe. Funkcje te nie tylko wskazują na kierunki aktywności organizacyjnej, ale także stanowią podstawę analityczną dla klasyfikacji organizacji w ujęciu funkcjonalnym. U podstaw tego podejścia leży założenie, że zmiana postaw aktorów stosunków międzynarodowych, zwłaszcza w sferze polityki zagranicznej, akceptacji norm czy reżimów międzynarodowych, jest efektem świadomego działania instytucjonalnego w ramach organizacji. Na podstawie wzorca zastosowanego w pracy W. Morawieckiego, *Funkcje organizacji międzynarodowych*, można dokonać klasyfikacji funkcji pełnionych przez organizacje międzynarodowe. Wyróżnia się trzy podstawowe kategorie: regulacyjne, kontrolne i operacyjne⁵³. Każda z nich odgrywa istotną rolę w strukturze instytucjonalnej organizacji, w tym również organizacji wyspecjalizowanych, a ich

⁵⁰ Tamże, s. 7.

⁵¹ Tamże, s. 7-8.

⁵² Tamże, s. 8.

⁵³ W. Morawiecki, *Funkcje organizacji międzynarodowych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1971, s. 103-104.

charakter przekłada się bezpośrednio na sposób realizacji przyjętych celów statutowych. Funkcje regulacyjne odnoszą się do procesu kształtowania i upowszechniania norm oraz wzorców postępowania w środowisku międzynarodowym. Normy te mogą przybierać charakter moralny, polityczny lub prawny, przy czym to właśnie normy prawne odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu relacji międzypaństwowych. Funkcja ta przejawia się przede wszystkim w działalności kodyfikacyjnej – w tworzeniu konwencji, paktów oraz traktatów – mających na celu ustanowienie jednolitych standardów postępowania⁵⁴.

Organizacja Narodów Zjednoczonych, realizując funkcje regulacyjne za pośrednictwem Komisji Prawa Międzynarodowego, doprowadziła m.in. do przyjęcia tak fundamentalnych aktów jak Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka (1966) czy Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa (1948). Podobnie Rada Europy wypracowała ponad sto aktów prawnomiędzynarodowych, z których szczególnie istotna jest Europejska Konwencja Praw Człowieka (1950)⁵⁵. Drugim zasadniczym rodzajem funkcji organizacji międzynarodowych są funkcje kontrolne, polegające na weryfikacji zgodności działań państw członkowskich z obowiązującymi normami. Funkcja ta wymaga określonego umocowania prawnego, zazwyczaj w postaci statutu organizacji, traktatu lub porozumienia międzynarodowego, który przewiduje kompetencje nadzorcze, ocenę zgodności oraz ewentualne środki oddziaływania. Funkcja kontrolna może mieć zarówno charakter polityczny (np. oceny w ramach organów kolegialnych), jak i jurysdykcyjny – w tym ostatnim przypadku realizowana jest przez międzynarodowe trybunały i sądy. Przykładami są monitoring przestrzegania praw człowieka przez Radę Europy czy misje obserwacyjne OBWE w zakresie demokratycznych wyborów⁵⁶.

Funkcje operacyjne z kolei pojawiły się w praktyce dopiero po II wojnie światowej, wraz z wykształceniem się nowoczesnych form instytucjonalnego zaangażowania w rozwiązywanie problemów globalnych. Obejmują one realizację konkretnych działań (usług i interwencji) podejmowanych przez organizacje przy wykorzystaniu własnych zasobów kadrowych i materialnych. Na gruncie Karty Narodów Zjednoczonych (rozdziały VI i VII) wykształciły się klasyczne formy

⁵⁴ T. Łoś-Nowak, *Organizacje w stosunkach...*, s. 37–38.

⁵⁵ Tamże, s. 38–39.

⁵⁶ Tamże, s. 38.

operacyjne: pomoc techniczna (Programy Zwyczajne ONZ), działania rozwojowe (UNDP), programy humanitarne (UNICEF), a także misje pokojowe – zarówno rozjemcze (*peacekeeping*), wymuszające pokój (*peace enforcement*), jak i pokojotwórcze (*peacebuilding*)⁵⁷. Skala i intensywność operacji pokojowych ONZ, począwszy od misji nadzorującej rozejm arabsko-izraelski w 1948 roku (UNTSO), świadczą o fundamentalnym znaczeniu funkcji operacyjnych we współczesnych organizacjach⁵⁸.

Zróznicowanie funkcji realizowanych przez organizacje międzynarodowe we współczesnym systemie globalnym umożliwia ich dalszą systematyzację w postaci szczegółowego podziału na funkcje: programujące, normatywne, integrujące, operacyjne, kontrolne, administracyjne oraz ukierunkowane na oddziaływanie względem państw członkowskich⁵⁹. Funkcje programujące znajdują odzwierciedlenie w postaci statutu danej organizacji lub – jeśli to nie wystarcza – w formie rezolucji, które dalej rozwijają cele i zadania w danych dziedzinach przy uwzględnieniu nowych problemów, potrzeb i sytuacji. Takimi przykładami są Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948) i Deklaracja w sprawie przyznania niepodległości krajom i narodom kolonialnym (1960)⁶⁰.

Funkcje normatywne organizacje międzynarodowe realizują również poprzez umowy z państwami, np. o stowarzyszeniu ze Wspólnotami Europejskimi, czy z innymi organizacjami międzynarodowymi, np. umowy ONZ z organizacjami wyspecjalizowanymi, a także poprzez swoje własne uchwały, np. tworząc organy pomocnicze⁶¹.

Współczesne organizacje międzynarodowe, obok funkcji normatywnych i regulacyjnych, realizują również funkcję integrującą, której celem jest stopniowe ujednolicanie zasad i standardów obowiązujących w państwach członkowskich. Integracja ta, pierwotnie skoncentrowana na sferze gospodarczej, z czasem rozszerzyła

⁵⁷ Tamże, s. 39.

⁵⁸ T. Łoś-Nowak, *Interwencja w celach humanitarnych: obowiązek społeczności międzynarodowej czy narzędzie mocarstw*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2001, nr 1, s. 68 i nast.

⁵⁹ Zob. T. Łoś-Nowak, *Organizacje w stosunkach...*

⁶⁰ J.E. Alvarez, *International Organizations as Law-Makers*, Oxford University Press, Oxford 2005, s. 332–339, za: J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i praktyki działania*, Warszawa 2017, s. 432–434.

⁶¹ Tamże, s. 432.

swój zakres na obszary takie jak ochrona praw człowieka, promowanie demokratycznych form sprawowania władzy czy wspieranie określonych modeli ustrojowych. Proces ten stanowi przejaw przechodzenia od klasycznego modelu współpracy międzyrządowej ku pogłębionej integracji instytucjonalnej. Funkcja integrująca może być postrzegana jako rozwinięcie lub uzupełnienie funkcji normatywnej, w sytuacjach, gdy ustanawiane przez organizacje normy nie tylko regulują stosunki międzypaństwowe, lecz ingerują także w porządki wewnętrzne państw członkowskich. Wynika to z ewolucji relacji między państwami a organizacjami międzynarodowymi oraz z postępującej internalizacji norm międzynarodowych⁶².

Złożoność i wielopłaszczyznowość zadań realizowanych przez współczesne organizacje międzynarodowe doprowadziły do wyodrębnienia funkcji administrującej, która pełni kluczową rolę w zapewnieniu sprawności operacyjnej i instytucjonalnej tych podmiotów. W ramach tej funkcji mieszczą się działania o charakterze organizacyjno-zarządczym, które są niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania struktur organizacyjnych. Obejmują one w szczególności przygotowanie posiedzeń poszczególnych organów zarówno od strony merytorycznej, jak i technicznej, prowadzenie dokumentacji działalności instytucji, tworzenie i archiwizowanie materiałów oraz ich upowszechnianie w przestrzeni publicznej, zarządzanie funduszami, realizację polityki kadrowej, w tym zatrudnianie i szkolenie personelu, jak również utrzymywanie relacji z innymi organizacjami międzynarodowymi i podmiotami współpracy zewnętrznej. Funkcja administrująca, choć często niedostrzegalna w debacie publicznej, stanowi fundament efektywności działania organizacji, umożliwiając realizację ich funkcji normatywnych, operacyjnych, kontrolnych i integracyjnych w sposób uporządkowany i zgodny z przyjętymi procedurami instytucjonalnymi⁶³. Rosnąca rola organizacji międzynarodowych, ich coraz bardziej złożone mechanizmy działania oraz przekształcenia, jakie pod ich wpływem zachodzą w systemie stosunków międzynarodowych, doprowadziły do wyodrębnienia się nowej kategorii funkcjonalnej, określanej mianem funkcji oddziaływania na państwa członkowskie. Funkcja ta stanowi wypadkową wszystkich wcześniej omówionych funkcji i ujawnia się w zróżnicowanych formach wpływu organizacji na zachowania i decyzje państw uczestniczących w systemie

⁶² P. Saganek, *Podział kompetencji pomiędzy Wspólnoty Europejskie a państwa członkowskie*, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2002, za: J. Menkes, A. Wasilkowski, s. 436–437.

⁶³ Tamże, s. 441–442.

instytucjonalnym. Współcześnie niemal wszystkie państwa należą równocześnie do wielu organizacji międzynarodowych o różnych profilach kompetencyjnych i zasięgu działania, co powoduje, że oddziaływanie instytucjonalne dokonuje się w sposób wielokierunkowy i na wielu płaszczyznach – zarówno formalnoprawnych, jak i polityczno-społecznych⁶⁴.

Poza zdolnością organizacji do stanowienia wiążącego prawa międzynarodowego, należy dostrzec także mniej formalne, choć równie skuteczne mechanizmy wpływu, wynikające z układu wzajemnych zależności i korzyści. Nawet w sytuacjach, w których brak jest jednoznacznego zobowiązania prawnego do implementacji inicjatyw podejmowanych przez organizację, państwa członkowskie mogą odczuwać presję instytucjonalną wynikającą z ryzyka marginalizacji, osłabienia pozycji międzynarodowej, a nawet dobrowolnego pozbawienia się dostępu do określonych benefitów – zarówno materialnych, jak i prestiżowych. Uczestnictwo w działaniach organizacyjnych, niezależnie od ich charakteru, nierzadko staje się wyznacznikiem aktywności międzynarodowej danego państwa, świadczy o jego zaangażowaniu we współpracę wielostronną, a także służy budowie zaufania oraz solidarności wewnątrz wspólnoty międzynarodowej. Tym samym funkcja oddziaływania organizacji międzynarodowych na państwa członkowskie ukazuje nie tylko instrumentalne znaczenie struktur organizacyjnych, ale również ich wymiar polityczno-symboliczny w kształtowaniu nowoczesnych relacji między aktorami globalnej sceny.

1.3.2. Zmiany w filozofii rozstrzygania sporów i prowadzenia operacji pokojowych ONZ

Historia operacji pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych jest związana z ich unikalnym oraz improwizowanym charakterem. Jak wskazuje A. Cianciara, operacje te, choć stały się jednym z najważniejszych instrumentów działalności ONZ w dziedzinie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, nie zostały przewidziane przez twórców organizacji⁶⁵. Każda kolejna generacja operacji nie była wynikiem planowej progresji, lecz pragmatyczną, często

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ A. Cianciara, *Operacje pokojowe*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, G. Michałowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 13.

bolesną adaptacją do nowych wyzwań globalnych i odpowiedzią na porażki poprzednich modeli. Ewolucja od tradycyjnego utrzymywania pokoju, przez wielowymiarowe interwencje, aż po operacje hybrydowe, jest w istocie historią ciągłego dostosowywania tego improwizowanego narzędzia do zmieniającego się charakteru konfliktów zbrojnych. Chroniczne problemy z legitymacją, definicją mandatu i zasadami użycia siły są bezpośrednią konsekwencją tej pierwotnej niejednoznaczności, która stanowi centralne napięcie napędzające całą narrację ewolucyjną.

Operacje pokojowe I generacji, określane mianem tradycyjnego *peacekeepingu*, stanowiły dominujący paradygmat w okresie zimnej wojny. Ich filozofia i zasady działania były precyzyjnie dostosowane do realiów geopolitycznych świata podzielonego na dwa wrogie bloki. Jak analizuje A. Cianciara, model ten opierał się na trzech fundamentalnych filarach, które razem tworzyły spójną i logiczną koncepcję interwencji. Po pierwsze, była to zasada zgody zainteresowanych stron na rozmieszczenie misji, jej skład i zadania. Po drugie, zasada bezstronności, manifestująca się zarówno w zachowaniu sił pokojowych, jak i ich kompozycji. Po trzecie, zasada ograniczonego użycia siły, dopuszczająca jej stosowanie wyłącznie w akcie samoobrony⁶⁶. Mandat takich operacji był wąski i miał charakter niemal wyłącznie militarno-obserwacyjny. Sprowadzał się do monitorowania granic i linii demarkacyjnych, tworzenia stref buforowych oddzielających zwaśnione armie oraz nadzorowania przestrzegania warunków rozejmu. Celowo wykluczano z nich żołnierzy wielkich mocarstw, opierając się na oddziałach z państw neutralnych i niezaangażowanych, takich jak kraje skandynawskie, Austria czy Irlandia. Miało to kluczowe znaczenie dla zachowania wiarygodności misji jako bezstronnego arbitra i unikania ryzyka, że regionalny konflikt stanie się polem zastępczej rywalizacji między supermocarstwami⁶⁷. Modelowym przykładem, który ustandaryzował te zasady na kolejne dekady, była operacja UNEF I (Pierwsze Doraźne Siły Pokojowe Organizacji Narodów Zjednoczonych), powołana w 1956 roku w odpowiedzi na kryzys sueski. Rozwiązania zastosowane wówczas po raz pierwszy, takie jak nadzór Sekretarza

⁶⁶ Tamże, s. 17, s. 20.

⁶⁷ Tamże, s. 20.

Generalnego nad misją czy neutralny skład oddziałów, stały się wzorcem dla tradycyjnego *peacekeepingu*⁶⁸.

Głębsza analiza filozofii stojącej za operacjami I generacji ujawnia, że ich celem nie było trwałe rozwiązanie politycznych przyczyn konfliktu, lecz raczej zarządzanie jego militarnymi przejawami. Poprzez separację kombatantów i nadzór nad zawieszeniem broni, misje te w praktyce zamrażały konflikty, utrwalając stan zawieszenia. Służyło to nadrzędnemu celowi epoki zimnej wojny – utrzymaniu globalnej stabilności i zapobieganiu eskalacji wojen zastępczych w bezpośrednią konfrontację supermocarstw. Nie zajmowano się jednak źródłowymi antagonizmami. Dowodem na to jest fakt, że pierwsza w historii misja pokojowa ONZ, UNTSO na Bliskim Wschodzie, trwa nieprzerwanie od 1948 roku⁶⁹. Celem było zatem powstrzymywanie i ograniczanie, a nie transformacja i rozwiązanie konfliktu. Zakończenie zimnej wojny przyniosło fundamentalną transformację w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego, co w konsekwencji doprowadziło do rewolucji w filozofii i praktyce operacji pokojowych. Podczas szczytu Rady Bezpieczeństwa w styczniu 1992 roku, Sekretarz Generalny B. Boutros-Ghali przedstawił raport zatytułowany *Agenda dla Pokoju*⁷⁰. Dokument ten był nie tylko analizą, ale przede wszystkim wizjonerską strategią, która miała na nowo zdefiniować rolę ONZ w zapobieganiu konfliktom i budowaniu trwałego pokoju w nowym, post-bipolarnym świecie. Centralnym elementem Agendy dla Pokoju było zdefiniowanie zintegrowanego spektrum działań, które ONZ mogłaby podejmować na różnych etapach cyklu konfliktu. Te cztery filary, wzajemnie się uzupełniające, stworzyły spójny model interwencji:

- dyplomacja prewencyjna (*preventive diplomacy*),
- tworzenie pokoju (*peacemaking*),
- utrzymanie pokoju (*peace-keeping*),
- budowanie pokoju po konflikcie (*post-conflict peace-building*)⁷¹.

⁶⁸ Tamże, s. 21.

⁶⁹ Tamże s. 21-22.

⁷⁰ B. Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping*, Raport Sekretarza Generalnego ONZ, 17 czerwca 1992.

⁷¹ Tamże.

Jak wskazuje A. Cianciara, w latach 1989-1994 Rada Bezpieczeństwa autoryzowała więcej nowych misji niż przez cały okres zimnej wojny, a co ważniejsze, ich charakter uległ radykalnej zmianie. ONZ, uwolniona z paraliżu wynikającego z rywalizacji supermocarstw, zaczęła masowo interweniować w nowym typie konfliktów, które zdominowały krajobraz lat 90. XX wieku – w konfliktach wewnętrznych. Misje w Angoli, Kambodży, Salwadorze, Mozambiku, Rwandzie, byłej Jugosławii i Somalii to przykłady tego nowego ukierunkowania. Ta zmiana teatru działań, z konfliktów międzypaństwowych na wojny domowe, wymusiła fundamentalną rewizję dotychczasowego modelu. Mandaty operacji przestały być wąsko militarne i stały się wielowymiarowe lub wielofunkcyjne. Obejmowały bezprecedensowo szeroki zakres zadań cywilnych, mających na celu nie tylko zatrzymanie walk, ale kompleksową przebudowę zniszczonych wojną społeczeństw. A. Cianciara wymienia tu takie zadania jak organizowanie i nadzorowanie wyborów (operacja UNTAC w Kambodży), kontrolowanie pracy kluczowych ministerstw, asystowanie przy rekonstrukcji systemów sądownictwa i policji, rozbrajanie, demobilizacja i reintegracja byłych bojowników (UNOSOM II w Somalii), a także zapewnienie pomocy humanitarnej i ochrona praw człowieka⁷². Nowe, znacznie bardziej złożone środowisko operacyjne wojen domowych doprowadziło do szybkiej i bolesnej erozji klasycznych zasad *peacekeepingu*.

– Zgoda stron

W realiach wojen domowych, z udziałem licznych, często nieregularnych frakcji, państw upadłych i braku klarownych linii frontu, uzyskanie i utrzymanie zgody wszystkich aktorów stało się praktycznie niemożliwe. W rezultacie, niektóre operacje, jak te w Somalii czy Bośni, prowadzono bez wyraźnej zgody zainteresowanych stron, a czasem nawet przy ich aktywnym sprzeciwie.

– Bezstronność

Imperatyw ochrony ludności cywilnej i konieczność podejmowania działań wymuszających (*peace enforcement*) nieuchronnie podważały neutralność misji. Egzekwowanie strefy zakazu lotów nad Bośnią, które osłabiło przede wszystkim Serbów dysponujących przewagą w powietrzu, jest tego jaskrawym przykładem.

– Użycie siły

⁷² A. Cianciara, *Operacje pokojowe...*

Misje II generacji często stawały w obliczu braku pokoju do utrzymywania. W sytuacji trwających walk i masowych zbrodni na ludności cywilnej, zasada użycia siły wyłącznie w samoobronie stawała się nieadekwatna i moralnie nie do obrony. Wymusiło to przejście do aktywnego i ofensywnego stosowania siły w celu ochrony ludności cywilnej lub wymuszenia pokoju, co zacierało granicę między *peacekeeping* a *peace enforcement*⁷³.

U podstaw kryzysu operacji II generacji leżał nierozwiązywalny paradoks, który można określić mianem paradoksu bezstronności. Tradycyjna tożsamość sił pokojowych opierała się na ideale neutralności. Jednak w obliczu ludobójstwa i zbrodni przeciwko ludzkości, ścisłe trzymanie się tej zasady oznaczało bierność i przyzwolenie na dokonywanie zbrodni. Z drugiej strony, porzucenie bezstronności i podjęcie działań zbrojnych w celu ochrony cywilów, jak próbowano to robić w Somalii i Bośni, oznaczało stanie się stroną w konflikcie, utratę legitymacji jako neutralny rozjemca i często poniesienie militarnej porażki. Ta fundamentalna sprzeczność – niemożność bycia jednocześnie bezstronnym i skutecznym w warunkach wojny domowej – pogрузzyła *peacekeeping* ONZ w jednym z największych kryzysów tożsamości i celów w jego historii, co stało się bezpośrednim impulsem do reform.

Pierwsza połowa lat 90. XX wieku to okres naznaczony serią spektakularnych i traumatycznych porażek, które wstrząsnęły sumieniem społeczności międzynarodowej i podważyły wiarygodność ONZ jako gwaranta pokoju. Należy wskazać na trzy kluczowe wydarzenia: nieudaną misję w Somalii, zakończoną po bitwie w Mogadiszu w 1993 roku; bierność misji UNAMIR w obliczu ludobójstwa w Rwandzie w 1994 roku; oraz masakrę w Srebrenicy w lipcu 1995 roku, do której doszło na terenie proklamowanej przez ONZ strefy bezpieczeństwa¹⁵. Chaos operacyjny, niejasne mandaty, brak zasobów i tragiczne w skutkach niepowodzenia misji ONZ doprowadziły do głębokiej refleksji. Zwieńczeniem tychże działań były trzy dokumenty. Pierwszym była Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego z 1997 roku, znana jako Suplement do Agendy dla Pokoju. Centralnym tematem stała się koordynacja, podniesiona do rangi fundamentalnego warunku skuteczności działań ONZ⁷⁴.

⁷³ Tamże, s. 22-23.

⁷⁴ *Supplement to an Agenda for Peace*, Zgromadzenie Ogólne ONZ 15 września 1997.

Po traumie „syndromu somalijskiego”, który zniechęcił państwa członkowskie, zwłaszcza Stany Zjednoczone, do angażowania wojsk w skomplikowane operacje ONZ, należało znaleźć sposób na odzyskanie zaufania. Stworzenie przejrzystych, konsultacyjnych mechanizmów było formą ograniczenia ryzyka dla państw. Jeśli państwa, a zwłaszcza te dostarczające wojska, byłyby konsultowane i informowane przed podjęciem kluczowych decyzji przez Radę Bezpieczeństwa, stawiałyby się bardziej skłonne do ponoszenia ciężarów i ryzyka związanego z operacjami pokojowymi. W ten sposób szczegółowe procedury koordynacyjne stały się narzędziem politycznym, mającym na celu zastąpienie słabnącego konsensusu strategicznego nową formą konsensusu proceduralnego. Aneks I do Suplementu proponował wielopoziomowy system koordynacji: koordynację z państwami członkowskimi, koordynację wewnętrzną w systemie ONZ oraz współpracę z partnerami zewnętrznymi⁷⁵. Aneks II do Suplementu stanowił kompleksową próbę reformy reżimów sankcyjnych ONZ, będącą odpowiedzią na rosnącą krytykę ich stosowania. Doświadczenia lat 90. XX wieku, a zwłaszcza wszechstronne sankcje nałożone na Irak, które doprowadziły do katastrofy humanitarnej i śmierci setek tysięcy cywilów, podważyły moralną i polityczną legitymację tego narzędzia.

Proponowane reformy nie były zatem jedynie korektą humanitarną, stanowiły strategiczną obronę sankcji jako jednego z kluczowych instrumentów działania Rady Bezpieczeństwa na mocy rozdziału VII Karty. Nowa filozofia sankcji, zarysowana w aneksie II, opierała się na kilku fundamentalnych zasadach. Sankcje miały być stosowane z „najwyższą ostrożnością”, gdy inne środki pokojowe okażą się niewystarczające. Wprowadzono zasadę minimalizowania niezamierzonych, negatywnych skutków dla ludności cywilnej. W tym celu zalecono: systematyczną ocenę potrzeb humanitarnych przed nałożeniem sankcji i w trakcie ich obowiązywania; wyraźne wyłączenie z reżimów sankcyjnych żywności, leków, podstawowych środków medycznych i artykułów edukacyjnych oraz wezwano do dalszego rozwijania koncepcji humanitarnych limitów sankcji i opracowania standardowych wytycznych w tym zakresie. W celu zapewnienia sprawiedliwości i skuteczności, zalecono reformę metod pracy komitetów ds. sankcji. Miały one działać w sposób bardziej przejrzysty, sprawny i sprawiedliwy, m.in. poprzez priorytetowe i szybkie rozpatrywanie wniosków o dostawy towarów humanitarnych oraz

⁷⁵ Tamże, s. 2-6.

zapewnienie państwom dotkniętym sankcjami prawa do przedstawienia swojego stanowiska⁷⁶.

Drugim istotnym dokumentem, był opublikowany w 2000 roku Raport Panelu ONZ ds. Operacji Pokojowych, znany jako Raport Brahimiego. Kluczowym postulatem było tworzenie przez Radę Bezpieczeństwa jasnych, wiarygodnych i osiągalnych mandatów, opartych na szczerzej ocenie co do realnych możliwości ich wykonania, a nie na politycznych kompromisach. Aby misje mogły skutecznie reagować na kryzysy, raport zarekomendował ustanowienie standardów szybkiego rozmieszczania sił – w ciągu 30 dni dla tradycyjnych misji obserwacyjnych i 90 dni dla złożonych operacji wielowymiarowych⁷⁷. Raport dokonał również przełomu, formalnie uznając, że utrzymywanie pokoju musi być nierozdzielnie połączone z jego aktywnym budowaniem (*peacebuilding*). Dokument ten zinstytucjonalizował wielowymiarowe podejście do operacji pokojowych, w którym komponent wojskowy tworzy bezpieczną przestrzeń dla działań cywilnych, mających na celu odbudowę fundamentów państwa.

Trzecim, jeszcze bardziej rewolucyjnym krokiem, było przyjęcie przez Zgromadzenie Ogólne w 2005 roku doktryny Odpowiedzialność za Ochronę (*Responsibility to Protect*). Stanowiła ona fundamentalną zmianę filozoficzną, uzależniając tradycyjną zasadę suwerenności państwowej od zdolności i woli danego państwa do ochrony własnej ludności przed ludobójstwem, zbrodniami wojennymi, czystkami etnicznymi i zbrodniami przeciwko ludzkości. W przypadku, gdy państwo zawodziło w tej kwestii, odpowiedzialność za ochronę przechodziła na społeczność międzynarodową, która mogła podjąć działania, włącznie z użyciem siły na mocy rozdziału VII Karty NZ. Wydarzenia w Rwandzie (1994) i Srebrenicy (1995) wstrząsnęły podstawami porządku międzynarodowego. Podważyły one absolutny charakter zasady nieinterwencji w sprawy wewnętrzne państw, zwłaszcza gdy państwa te dopuszczały się masowych zbrodni na własnej ludności. Sekretarz Generalny ONZ Kofi Annan, głęboko poruszony tymi porażkami, postawił w 1999 roku fundamentalne pytanie, które stało się katalizatorem dla dalszych działań: „Jeśli interwencja humanitarna jest, w istocie, niedopuszczalnym atakiem na suwerenność, jak powinniśmy reagować na Rwandę, na

⁷⁶ Tamże, s. 6-10.

⁷⁷ *Brahimi Report*, Raport Panelu ds. Operacji Pokojowych ONZ, 21 sierpnia 2000.

Srebrenicę – na rażące i systematyczne naruszenia praw człowieka, które obrażają każdą z zasad naszego wspólnego człowieczeństwa?”⁷⁸.

Pytanie to miało na celu także przełamanie głębokiego podziału i impasu, jaki istniał między państwami Globalnej Północy a Globalnego Południa. W latach 90. XX wieku interwencja humanitarna⁷⁹ była postrzegana przez wiele państw rozwijających się, z ich historycznym doświadczeniem kolonializmu jako potencjalne narzędzie neokolonialne, dające potężnym państwom pretekst do naruszania suwerenności słabszych⁸⁰. Debata była spolaryzowana wokół fałszywej dychotomii – suwerenność kontra prawa człowieka. Zrozumiano wówczas, że język „prawa do interwencji” jest nie do przyjęcia dla większości członków ONZ⁸¹. Z kolei wprowadzenie terminu „odpowiedzialność” pozwoliło na nowo zdefiniować problem. Po pierwsze, umieściło pierwotny obowiązek ochrony na samym państwie, co było ukłonem w stronę suwerenności i spotkało się z aprobatą wielu państw. Po drugie, przedstawiało ewentualną interwencję międzynarodową nie jako arbitralne prawo silniejszych, lecz jako subsydiarny i ostateczny obowiązek całej społeczności, aktywowany tylko w ekstremalnych przypadkach, gdy państwo w sposób oczywisty zawodzi. Ta rekonceptualizacja umożliwiła zbudowanie szerokiego konsensusu, który doprowadził do jednomyślnego przyjęcia R2P w 2005 roku.

Nowe misje, powoływane po 1995 roku, które A. Cianciara klasyfikuje jako operacje III generacji, charakteryzują się dwoma głównymi trendami. Po pierwsze, nastąpił powrót do dużych, wielofunkcyjnych operacji, takich jak misje w Kosowie

⁷⁸ *International Commission on Intervention and State Sovereignty, The Responsibility to Protect*, International Development Research Centre, Ottawa 2001, s. 2.

⁷⁹ Trwająca 78 dni operacja *Allied Force*, czyli bombardowanie Federalnej Republiki Jugosławii (głównie Serbii i Kosowa) przez siły NATO, jest sztandarowym przykładem ilustrującym dylematy związane z interwencją humanitarną. Najpoważniejszym zarzutem wobec operacji był brak mandatu Rady Bezpieczeństwa ONZ. Karta Narodów Zjednoczonych zezwala na użycie siły tylko w dwóch przypadkach: samoobrony lub na podstawie autoryzacji Rady Bezpieczeństwa. NATO ominęło tę procedurę, obawiając się weta ze strony Rosji i Chin. Mimo że celem miały być obiekty wojskowe, naloty NATO przyniosły znaczące straty wśród ludności cywilnej, szacowane na kilkaset do kilku tysięcy ofiar. Interwencja w Jugosławii pozostaje punktem zapalnym w debacie o granicach suwerenności i odpowiedzialności międzynarodowej. Pokazała, że nawet działania podejmowane w imię szczytnych celów mogą prowadzić do łamania prawa międzynarodowego, śmierci niewinnych ludzi i nieprzewidywalnych konsekwencji politycznych, stawiając pod znakiem zapytania czystość intencji interweniujących mocarstw. Zob. więcej na ten temat R. Zięba, *System bezpieczeństwa międzynarodowego ONZ - akcje w razie zagrożenia i naruszenia pokoju*, [w:] *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*, red. J. Symonides, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.

⁸⁰ G. Evans, R. Thakur, R.A. Pape, *From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect*, “International Security” 2013, t. 37, nr. 4.

⁸¹ *International Commission on Intervention and State Sovereignty, The Responsibility to Protect*, International Development Research Centre, Ottawa 2001.

(UNMIK), Timorze Wschodnim (UNTAET) czy Sierra Leone (UNAMSIL)⁸². Po drugie, kluczowym elementem nowej generacji stał się rozwój regionalizmu, czyli rosnąca rola organizacji regionalnych (takich jak NATO, Unia Afrykańska) w prowadzeniu operacji pokojowych – samodzielnie lub w formie hybrydowej, we współpracy z ONZ. Ta dewolucja odpowiedzialności za bezpieczeństwo z poziomu globalnego (ONZ) na regionalny jest czymś więcej niż tylko techniczną korektą, to znacząca zmiana polityczna. A. Cianciara przedstawia ją jako pragmatyczną odpowiedź na ograniczone możliwości ONZ. Regionalizm ma bowiem potencjalne zalety, takie jak lepsza znajomość specyfiki konfliktu, większe zaangażowanie wynikające z bliskości geograficznej oraz potencjalnie większa legitymacja w oczach lokalnej ludności. Jednakże jest to miecz obosieczny. Jak pokazuje analiza A. Cianciary, organizacje regionalne często borykają się z problemem braku bezstronności i mogą być zdominowane przez interesy regionalnego hegemonu. Przykład interwencji SADC w Lesotho w 1998 roku, gdzie siły południowoafrykańskie pod pretekstem misji pokojowej zabezpieczyły kluczową dla RPA tamę Katse, jest tego jaskrawym dowodem. Autor przytacza również przykłady misji WNP postrzeganych jako narzędzie realizacji interesów Rosji oraz operacji ECOWAS jako instrumentu rozszerzania wpływów Nigerii⁸³. Regionalizm, będąc odpowiedzią na słabość ONZ, może w praktyce maskować realizację partykularnych interesów narodowych pod płaszczem działań multilateralnych, zamieniając niedostatki globalnego systemu na ryzyko regionalnej dominacji. Warto w tym miejscu wspomnieć o Raporcie Sekretarza Generalnego z 28 lipca 2006 roku, który stanowi kompleksową analizę ewolucji, stanu obecnego oraz perspektyw współpracy między Organizacją Narodów Zjednoczonych a organizacjami regionalnymi i subregionalnymi w zakresie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Dokument ten został przygotowany w odpowiedzi na rezolucję Rady Bezpieczeństwa 1631 (2005), w której Rada wyraziła determinację do dalszego rozwijania tej współpracy i zwróciła się do Sekretarza Generalnego o przedstawienie analizy stojących przed nią wyzwań i możliwości⁸⁴. Raport jest dokumentem o fundamentalnym znaczeniu dla zrozumienia logiki i kierunków rozwoju globalnej architektury bezpieczeństwa. Podkreślono, że partnerstwo między ONZ a

⁸² A. Cianciara, *Operacje pokojowe...*, s. 26.

⁸³ Tamże, s. 28-31.

⁸⁴ *Report of the Secretary-General, A regional-global security partnership: challenges and opportunities*, UN Doc. A/61/204-S/2006/590, 28 lipca 2006.

organizacjami regionalnymi przestało być kwestią wyboru, a stało się koniecznością. Jednakże, aby w pełni wykorzystać jego potencjał, niezbędne jest przejście od doraźnej i często chaotycznej współpracy do usystematyzowanego, opartego na jasnych zasadach i zrównoważonych zdolnościach mechanizmu globalno-regionalnego. Rekomendacje zawarte w raporcie wytyczają ambitną, lecz niezbędną ścieżkę do osiągnięcia tego celu⁸⁵.

Aby w pełni uporządkować wywód dotyczący ewolucji filozofii rozstrzygania sporów oraz sposobu prowadzenia operacji pokojowych przez Organizację Narodów Zjednoczonych, należy uzupełnić go o odniesienie do jeszcze dwóch dokumentów o charakterze doktrynalnym i programowym, które wyznaczyły kierunek dalszych działań. Chociaż praktyka misji pokojowych znacząco ewoluowała, to ich podstawę wciąż stanowią trzy fundamentalne zasady, które warunkują ich legitymizację i skuteczność:

1. Zgoda stron (*consent of the parties*),
2. Bezstronność (*impartiality*)
3. Nieużywanie siły z wyjątkiem samoobrony i obrony mandatu (*non-use of force except in self-defense and defense of the mandate*).

Zasady te, skodyfikowane w dokumencie United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines, znanym jako Doktryna Capstone, tworzą spójną ramę normatywną dla działań podejmowanych w terenie. Zgoda głównych stron konfliktu na obecność sił pokojowych jest politycznym i prawnym fundamentem misji, odróżniającym ją od interwencji zbrojnej. Bezstronność, rozumiana jako równe traktowanie stron konfliktu i unikanie faworyzowania którejkolwiek z nich, jest kluczowa dla utrzymania zaufania i wiarygodności misji. Z kolei zasada ograniczonego użycia siły podkreśla defensywny i polityczny charakter operacji, choć jej interpretacja ewoluowała, dopuszczając użycie siły w celu ochrony ludności cywilnej i realizacji kluczowych elementów mandatu, co odzwierciedla rosnącą złożoność współczesnych konfliktów⁸⁶. Kluczowym elementem analizowanym w dokumencie jest również rola i

⁸⁵ Tamże, s. 19-21.

⁸⁶ United Nations, *United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines*, Narody Zjednoczone, Nowy Jork 2008, s. 31–36.

odpowiedzialność Rady Bezpieczeństwa ONZ oraz państw członkowskich w procesie planowania, wdrażania i wspierania operacji pokojowych. Doktryna Capstone podkreśla, że powodzenie misji jest uzależnione od jasno zdefiniowanego, realistycznego i wiarygodnego mandatu, który musi być poparty odpowiednimi zasobami finansowymi, logistycznymi i ludzkimi. Dokument zwraca uwagę na fundamentalne znaczenie partnerstwa strategicznego między Radą Bezpieczeństwa, państwami dostarczającymi kontyngenty wojskowe i policyjne a ONZ. Jednocześnie kładzie nacisk na konieczność ciągłej oceny i adaptacji działań misji w odpowiedzi na zmieniającą się sytuację w terenie, co jest niezbędne dla utrzymania jej relewantności i skuteczności w dążeniu do osiągnięcia celów politycznych⁸⁷.

Nowa Agenda dla Pokoju Sekretarza Generalnego A. Guterresa, opublikowana w 2023 roku stanowi, po pierwsze, kontrast w porównaniu do jej historycznej poprzedniczki – Agendy dla Pokoju Sekretarza Generalnego B. Boutrosa-Ghalego z 1992 roku, po drugie – jest dokumentem o fundamentalnym znaczeniu dla zrozumienia obecnego kryzysu multilateralizmu oraz prób jego przezwyciężenia. Jej siła leży przede wszystkim w bezkompromisowej i trafnej diagnozie współczesnego świata, który wkroczył w nową erę fragmentacji geopolitycznej i konwergencji egzystencjalnych zagrożeń. Agenda stanowi próbę wyznaczenia normatywnych ram dla systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, opartego na zasadach zaufania, solidarności i uniwersalności. Proponowane reformy, od wzmocnienia dyplomacji prewencyjnej po restrukturyzację operacji pokojowych i reformę Rady Bezpieczeństwa, napotykają na potężne bariery polityczne, strukturalne i ideologiczne⁸⁸. Agenda wzywa do przezwyciężenia logiki rywalizacji w momencie, gdy ta logika dominuje w stosunkach międzynarodowych oraz apeluje o uniwersalizm w świecie dryfującym w stronę partykularyzmu.

Mimo to, odrzucenie Nowej Agendy dla Pokoju jako jedynie utopijnego manifestu byłoby błędem. Jej znaczenie wykracza poza perspektywę natychmiastowej realizacji poszczególnych rekomendacji. Pełni ona bowiem trzy kluczowe funkcje: diagnostyczną, ponieważ dostarcza społeczności międzynarodowej wspólnego języka i ram analitycznych do opisu złożoności obecnych wyzwań; normatywną, ponieważ

⁸⁷ Tamże, s. 18-20, s. 39-42.

⁸⁸ *A New Agenda for Peace, Our Common Agenda*, Policy Brief 9, Narody Zjednoczone, lipiec 2023.

wyznacza ambitne, ale konieczne cele, tworząc punkt odniesienia dla przyszłych debat i działań, a także kształtuje dyskurs i podtrzymuje ideę multilateralizmu jako jedynej realnej alternatywy dla globalnego chaosu; katalityczną, ponieważ stanowi impuls dalszych procesów reformatorskich. Analiza ewolucji doktryny pokoju i bezpieczeństwa ONZ ukazuje narrację zdominowaną przez kilka nadrzędnych trendów, które definiują przeszłość i kształtują przyszłość bezpieczeństwa międzynarodowego.

Po pierwsze, widoczny jest cykl ambicji i adaptacji. Architektura pokoju i bezpieczeństwa ONZ nie ewoluje w wyniku proaktywnego projektowania, lecz poprzez reaktywny cykl, co oznacza, że wyznaczono cele w sprzyjających okolicznościach (Agenda 1992), po którym nastąpiły porażki w zderzeniu z rzeczywistością (lata 90. XX wieku), prowadzące do pragmatycznych reform (Raport Brahimiego, R2P). Te zreformowane mechanizmy z kolei stają w obliczu nowych, bardziej złożonych wyzwań.

Po drugie, historia jest naznaczona nieustannym napięciem między suwerennością a interwencją. Jest to ciągła negocjacja między zapisaną w Karcie zasadą suwerenności państwowej a impulsem społeczności międzynarodowej do interwencji w celu ochrony życia ludzkiego. Napięcie to pozostaje nierozwiązane, a obecnie wahadło zdaje się przechylać z powrotem w stronę silniejszej afirmacji prerogatyw państwowych.

Po trzecie, obserwujemy pogłębiającą się lukę między mandatami a środkami. Istnieje trwała i rosnąca rozbieżność między złożonością zadań powierzanych operacjom pokojowym (budowa państwa, ochrona ludności, zwalczanie terroryzmu) a konsensusem politycznym i zasobami materialnymi przeznaczanymi na ich realizację. Nowa Agenda dla Pokoju, dodając do tego globalne ryzyka egzystencjalne, poszerza tę lukę bardziej niż kiedykolwiek wcześniej.

1.3.3. Organizacja Narodów Zjednoczonych a regionalne organizacje bezpieczeństwa po zakończeniu zimnej wojny

Rozwój internacjonalizacji, rozumianej jako proces systematycznego rozszerzania i pogłębiania stosunków międzynarodowych we wszystkich ich wymiarach – politycznym, gospodarczym, społecznym oraz kulturowym – umożliwił zakwalifikowanie regionalizmu jako jednego z najbardziej charakterystycznych i

dynamicznych procesów kształtujących współczesne stosunki międzynarodowe. Wzrost znaczenia regionalizmu jest bezpośrednio związany z rosnącą aktywnością zewnętrzną państw, których potrzeby i interesy – zróżnicowane w zależności od poziomu rozwoju i priorytetów strategicznych – determinują intensywność zaangażowania w regionalne formy współpracy.

Współczesne systemy regionalne nie pokrywają się już z klasycznym, geograficznie rozumianym pojęciem regionu. Znacznie większe znaczenie niż kryteria terytorialne zyskują dziś takie czynniki, jak poziom powiązań gospodarczych, stopień integracji instytucjonalnej, spójność polityczna czy kulturowa tożsamość uczestników. Każdy system regionalny charakteryzuje się odrębnym poziomem wzajemnych powiązań i odmienną strukturą relacji między jego uczestnikami, co oznacza, że nie istnieje uniwersalny model regionalizmu możliwy do zastosowania we wszystkich przypadkach. Systemy te pozostają konstrukcjami dynamicznymi, które ewoluują w odpowiedzi na zmiany zachodzące zarówno w ich otoczeniu międzynarodowym, jak i wewnętrznych konfiguracjach interesów państw członkowskich. Istotną cechą współczesnych systemów regionalnych jest również ich zdolność do wzajemnego przenikania się. Wynika ona z podobieństwa mechanizmów współpracy, powielania norm instytucjonalnych oraz adaptacji sprawdzonych rozwiązań w różnych kontekstach regionalnych. W efekcie regionalizm przestaje być jedynie strukturą zamkniętą w obrębie jednego obszaru geopolitycznego, a zaczyna funkcjonować jako sieć powiązań międzyregionalnych, w których wzorce, doświadczenia i standardy organizacyjne rozprzestrzeniają się ponad granicami tradycyjnych regionów, prowadząc do tworzenia wielopoziomowej i policentrycznej architektury stosunków międzynarodowych⁸⁹.

Pojęcie regionu uchodzi w naukach społecznych za jedno z najbardziej wieloznacznych, co stanowi fundamentalne wyzwanie metodologiczne dla badaczy stosunków międzynarodowych⁹⁰. Jego definicja jest niejednolita, a granice często płynne i zależne od przyjętych kryteriów. W literaturze przedmiotu punktem wyjścia do definiowania regionu są najczęściej kryteria obiektywne, takie jak bliskość

⁸⁹ E. Haliżak, *Funkcje regionalizmu w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, red. J. Kukulka, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1988, s. 132-133.

⁹⁰ Zob. T. Łoś-Nowak, *Stosunki międzynarodowe. Teorie-systemy-uczestnicy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006, s. 305-307.

geograficzna, ciągłość terytorialna czy wspólne cechy fizyczne⁹¹. Choć stanowią one niezbędną podstawę, same w sobie są niewystarczające do zrozumienia fenomenu regionów w polityce międzynarodowej. Regiony międzynarodowe rzadko kiedy pokrywają się z precyzyjnie wyznaczonymi granicami geograficznymi, a ich istnienie jest raczej wypadkową złożonych procesów politycznych, gospodarczych i społecznych⁹². Zgodnie z tym ujęciem – region konstituuje się przede wszystkim poprzez wolę zainteresowanych państw i społeczeństw, które zarówno określają zasięg regionu, jak i wnoszą podstawowy wkład w kształtowanie więzi na danym obszarze⁹³. To podejście przesunęło ciężar definicyjny z pasywnej geografii na aktywną politykę i świadome dążenie aktorów do współpracy i tworzenia wspólnoty. Region nie jest zatem bytem danym, lecz konstruowanym w wyniku interakcji politycznych. Ostatecznie, regiony w stosunkach międzynarodowych należy postrzegać jako wypadkową zarówno czynników obiektywnych (geografia, komplementarność gospodarcza), jak i subiektywnych (wspólne więzy historyczne, kulturowe, językowe, a przede wszystkim świadoma wola polityczna)⁹⁴. Poczucie wspólnej tożsamości regionalnej, często wzmacniane przez postawy państw zewnętrznych, staje się kluczowym spoiwem, które przekształca geograficzny obszar w spójny region polityczny.

Ponadto E. Haliżak wyróżnia cztery podstawowe funkcje regionalizmu w stosunkach międzynarodowych:

- Funkcja integrująca, najbardziej powszechna we wszystkich systemach regionalnych. Stopień zaspokajania potrzeb i interesów państw należących do danej wspólnoty regionalnej jest funkcją integracji oddziaływań wewnątrz danej wspólnoty.
- Funkcja porządkująca, która jest konsekwencją rozwoju i funkcjonowania norm i struktur działania regionalnych instytucji. Polega na regulacji, utrzymaniu równowagi, zapewnieniu tożsamości w czasie i przestrzeni oraz ciągłości i skuteczności w funkcjonowaniu, cechuje się

⁹¹ M. Pietraś, *Region i regionalizm w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006, s. 242.

⁹² Tamże, s. 243.

⁹³ Tamże, s. 243-244.

⁹⁴ E. Haliżak, *Regionalizm w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006, s. 281.

również dynamiką, która wnosi do stosunków międzynarodowych nowe reguły postępowania państw-uczestników.

- Funkcja przymuszająca, związana ze sprawowaniem kontroli, identyfikacji, izolacji i dystrybucji. We współczesnych organizacjach regionalnych funkcja ta przejawia się w małym zakresie, ponieważ kłóci się z podstawową wartością, jaką jest suwerenność państwa i nadrzędność interesu narodowego nad interesem regionalnym. Brak zgodności w tym wymiarze jest przyczyną napięć i konfliktów we wspólnotach regionalnych, a w konsekwencji może nawet prowadzić do ich rozpadu.

- Funkcja dynamizująca polega na podejmowaniu przez uczestników stosunków międzynarodowych działań adaptacyjnych spełnianych przez aspekty: podmiotowy (systemy regionalne występują w formie uczestników stosunków międzynarodowych), przedmiotowy (zwiększanie typów, objawów i form oddziaływań) oraz przestrzenny (w wymiarze regionalnym, stosunki międzynarodowe cechują większą się stabilnością, intensywnością i trwałością niż w wymiarze globalnym)⁹⁵.

Wieloznaczność pojęcia regionu wynika również z faktu, iż odnosi się ono do różnych poziomów analizy stosunków międzynarodowych, z których można wyróżnić trzy podstawowe kategorie regionów:

- Regiony wewnątrzpaństwowe. Przykładami mogą być polskie województwa, niemieckie landy czy szwajcarskie kantony. Jednostki te, choć formalnie są częścią państwa, coraz częściej stają się samodzielnymi uczestnikami stosunków międzynarodowych, angażując się w tzw. paradyplomację⁹⁶.

- Regiony transgraniczne. Obejmują one terytoria położone po obu stronach granicy państwowej i stanowią formę współpracy, która przekracza tradycyjne podziały suwerenności. Często przybierają zinstytucjonalizowaną formę euroregionów, które stają się laboratoriami integracji oddolnej⁹⁷.

⁹⁵ E. Haliżak, *Funkcje regionalizmu w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, red. J. Kukułka, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1988, s. 142-143.

⁹⁶ M. Pietraś, *Region i regionalizm...*, s. 239-240.

⁹⁷ Tamże, s. 240-241.

– Regiony międzynarodowe. Mogą one obejmować całe kontynenty, subkontynenty (np. Europa Środkowo-Wschodnia) lub obszary skupione wokół akwenów morskich (np. region Morza Bałtyckiego)⁹⁸.

Jedną z najbardziej zaawansowanych teoretycznie konceptualizacji regionu można odnaleźć w pracach T. Łoś-Nowak. W tym ujęciu region przestaje być jedynie biernym tłem dla działań państw, a staje się aktywnym podmiotem na arenie międzynarodowej. Ta zmiana perspektywy stanowi odzwierciedlenie głębszej transformacji w teorii stosunków międzynarodowych – odejścia od ścisłego realizmu państwocentrycznego w kierunku teorii pluralistycznych, które dostrzegają sprawczość podmiotów niepaństwowych i transnarodowych⁹⁹. Region staje się zatem aktorem społecznym w systemie międzynarodowym, który jest zdolny do podejmowania decyzji, formułowania polityk, ich prowadzenia, podejmowania rokowań z innymi aktorami międzynarodowymi¹⁰⁰.

Przejście od statycznego pojęcia regionu do dynamicznego pojęcia regionalizmu pozwala uchwycić procesy, które ożywiają regionalne struktury. Regionalizm jest zjawiskiem wielowymiarowym, obejmującym zarówno sferę świadomości i tożsamości, jak i sferę praktycznego działania politycznego, które prowadzi do powstawania konkretnych norm i instytucji. Szczególnie wpływowa w literaturze przedmiotu jest procesualna definicja regionalizmu autorstwa E. Haliżaka. W jego ujęciu regionalizm to „specyficzna forma procesu społecznego o charakterze dynamicznym, przejawiająca się w wyniku działań i oddziaływań państw”¹⁰¹. Definicja ta odchodzi od statycznego opisu na rzecz uchwycenia dynamiki interakcji. E. Haliżak precyzuje również kluczowe uwarunkowania, które sprzyjają temu procesowi. Należą do nich czynniki obiektywne, takie jak bliskość geograficzna, komplementarność gospodarcza i zbliżony poziom rozwoju, oraz czynniki o charakterze politycznym i kulturowym, jak podobieństwo ustrojów społeczno-politycznych¹⁰². Podejście to sugeruje, że regionalizm pełni kluczową funkcję metodologiczną. Jak argumentuje E. Haliżak, studia regionalne powstały z potrzeby znalezienia „optymalnego poziomu

⁹⁸ Tamże, s. 242.

⁹⁹ T. Łoś-Nowak, *Stosunki międzynarodowe. Teorie-systemy-uczestnicy*.

¹⁰⁰ M. Sirecka-Wołodko, *Regionalizm w stosunkach międzynarodowych*, s. 319.

¹⁰¹ E. Haliżak, *Funkcje regionalizmu w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, red. J. Kukulka, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1988, s. 132-133.

¹⁰² Tamże.

badan i teoretyzowania”, który mógłby połączyć perspektywę polityki zagranicznej państwa z perspektywą całego systemu międzynarodowego. Region i proces regionalizmu stają się zatem pośrednim poziomem analizy między państwem a systemem globalnym, co pozwala na formułowanie teorii średniego zasięgu, które są łatwiej weryfikowalne empirycznie niż wielkie teorie systemowe¹⁰³.

W ujęciu T. Jasudowicza idea regionalizmu materializuje się w konkretnych, obserwowalnych formach, takich jak:

- Wymiar prawniczy, który polega na kształtowaniu się norm prawnomiędzynarodowych o zasięgu ograniczonym do danego regionu. Prawo regionalne staje się wówczas uzupełnieniem lub modyfikacją uniwersalnego prawa międzynarodowego.

- Wymiar instytucjonalny, który przejawia się w powoływaniu organów o charakterze regionalnym. Mogą to być zarówno struktury w ramach powszechnych organizacji międzynarodowych (np. Europejska Komisja Gospodarcza ONZ), jak i w pełni autonomiczne organizacje regionalne, które stają się ramami dla zinstytucjonalizowanej współpracy¹⁰⁴.

Świadomość regionalna (tożsamość i poczucie wspólnych interesów) jest motorem dla tworzenia instytucji. Z kolei zinstytucjonalizowana współpraca (proces), która przebiega w ramach tych instytucji i jest regulowana przez normy prawne, wzmacnia i utrwala tę świadomość. Regionalizm nie jest więc prostym, linearnym przejściem od idei do działania, ale cyklicznym procesem wzajemnego konstytuowania się tożsamości i instytucji. Jednym z najwcześniejszych przejawów podejścia regionalnego w stosunkach międzynarodowych była doktryna prezydenta Stanów Zjednoczonych Jamesa Monroe’a z 1823 roku. W dokumencie tym ogłoszono, że region Ameryki Środkowej i Południowej znajduje się wyłącznie w strefie zainteresowania polityki zagranicznej USA, a ingerencje ze strony mocarstw europejskich będą traktowane jako zagrożenie dla pokoju i bezpieczeństwa. Był to precedens w tworzeniu zregionalizowanych stref wpływów, opartych na geopolitycznym rozróżnieniu

¹⁰³ E. Haliżak, J. Zajączkowski, *Studia regionalne w nauce o stosunkach międzynarodowych do 1989 roku*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2021, nr 4 (31), s. 10.

¹⁰⁴ T. Jasudowicz, cyt. za: M. Pietraś, *Region i regionalizm...*, s. 241-242.

odpowiedzialności między państwami¹⁰⁵. W okresie I wojny światowej ideę regionalizmu rozwinęto m.in. w koncepcji „Mitteleuropy”, postulującej utworzenie środkowoeuropejskiego bloku pod dominacją Niemiec i Austro-Węgier, obejmującego również ziemie polskie pozostające wówczas pod zaborami¹⁰⁶.

W dwudziestoleciu międzywojennym regionalizm zaczął być postrzegany jako narzędzie wzmacniania bezpieczeństwa i utrzymywania pokoju. Jego rozwój miał szczególne znaczenie w Ameryce Łacińskiej, gdzie państwa regionu dążyły do ograniczenia jednostronnych interwencji Stanów Zjednoczonych w ich sprawy wewnętrzne. Efektem tej ewolucji było ogłoszenie przez prezydenta F. Delano Roosevelta polityki dobrosąsiedztwa, która oznaczała formalne wyrzeczenie się prawa do interwencji oraz promowała pokojowe współistnienie i współpracę regionalną¹⁰⁷.

W tym samym okresie również Liga Narodów uznała możliwość istnienia mechanizmów regionalnych jako komplementarnych wobec systemu bezpieczeństwa zbiorowego. W artykule 21 Paktu Ligi Narodów wskazano, że międzynarodowe zobowiązania mające na celu utrzymanie pokoju, takie jak traktaty arbitrażowe i porozumienia regionalne, w tym doktryna Monroe, nie są sprzeczne z zasadami paktu¹⁰⁸. Do istotnych inicjatyw zaliczały się m.in.: Traktat Czterech Mocarstw z 1921 roku (USA, Japonia, Wielka Brytania, Francja) dotyczący bezpieczeństwa w regionie Pacyfiku; Układ z Locarno z 1925 roku, gwarantujący nienaruszalność granic w Europie Zachodniej; Pakt Małej Ententy z 1933 roku, wzmacniający stabilność w regionie naddunajskim; Pakt Bałkański z 1934 roku oraz tzw. Pakt Wschodni z 1937 roku, zawarty przez Afganistan, Iran, Irak i Turcję, mający na celu zapewnienie pokoju i stabilności na Bliskim Wschodzie¹⁰⁹. Po zakończeniu II wojny światowej koncepcje regionalizmu powróciły w debacie nad kształtem nowego ładu międzynarodowego. Wśród głównych przywódców politycznych, takich jak Winston Churchill, pojawiły się

¹⁰⁵ Zob. R. Zięba, *Regionalizm w stosunkach międzynarodowych*, [w]: *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.

¹⁰⁶ Koncepcję tę szczegółowo opisał F. Naumann, *Mitteleuropa*, G. Reimer, Berlin 1915.

¹⁰⁷ W. Dobrzycki, *Historia stosunków międzynarodowych 1815–1945*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007, s. 451–453.

¹⁰⁸ Artykuł 21 Paktu Ligi Narodów brzmiał: „Zobowiązania międzynarodowe, jak traktaty o arbitrażu i porozumienia regionalne (*ententes régionales*), jak doktryna Monroe’a, które zapewniają utrzymanie pokoju, nie będą uważane za niezgodne z żadnym z postanowień niniejszego Paktu”.

¹⁰⁹ W. Dobrzycki, *Historia stosunków międzynarodowych 1815–1945*.

postulaty uznania organizacji regionalnych za podstawowe filary globalnego systemu bezpieczeństwa¹¹⁰.

Choć ostatecznie w Karcie Narodów Zjednoczonych nie przyznano organizacjom regionalnym pełnej autonomii w zakresie rozwiązywania konfliktów, to jednak dokonano znaczących ustępstw na rzecz regionalizmu. Karta NZ w rozdziale VIII dopuszcza funkcjonowanie układów i agencji regionalnych, które mogą podejmować działania w zakresie utrzymania pokoju i bezpieczeństwa – pod warunkiem, że ich aktywność jest zgodna z celami i zasadami ONZ, a w przypadku użycia siły – wymaga uprzedniego upoważnienia Rady Bezpieczeństwa¹¹¹. W ten sposób uznano, że organizacje regionalne mogą odgrywać istotną rolę w rozwiązywaniu sporów o charakterze lokalnym, natomiast ONZ zachowuje nadrzędną pozycję koordynacyjną i decyzyjną w sprawach o szerszym zasięgu. Rozdział VIII Karty Narodów Zjednoczonych stanowi kompromis między uniwersalistycznym podejściem do bezpieczeństwa a rosnącym znaczeniem regionalizmu. Uznaje on wartość i skuteczność organizacji regionalnych jako pierwszego szczebla w systemie prewencji i rozwiązywania konfliktów, jednocześnie twardo osadzając je w ramach globalnego systemu bezpieczeństwa zbiorowego, którego centralnym organem pozostaje Rada Bezpieczeństwa ONZ¹¹².

Mimo wszystko, aż do końca zimnej wojny organizacje regionalne były znacznie mniej aktywne w pokojowym rozstrzyganiu sporów niż się spodziewano. Nieliczne aktywne organizacje (np. OJA, OPA, LPA) nie były w stanie odegrać znaczącej roli w kwestii zapewniania bezpieczeństwa. Konflikt supermocarstw, paraliżując Radę Bezpieczeństwa poprzez mechanizm weta, jednocześnie zniekształcił samą ideę regionalizmu. Organizacje, które powstały w tym okresie, takie jak Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) i Układ Warszawski, nie były partnerami ONZ w duchu rozdziału VIII. Były to sojusze wojskowe stworzone w celu obrony zbiorowej w ramach wrogich, ideologicznych bloków, a nie w celu uzupełniania uniwersalnego systemu bezpieczeństwa. Ich istnienie było manifestacją podziału świata, a nie jego integracji. W rezultacie, przez blisko 45 lat ONZ znajdowała jedynie

¹¹⁰ E. Fawcett, *The Rise and Fall of Regionalism*, [w:] *Global Politics: A New Introduction*, red. J. Baylis, P. Owens, S. Smith, Oxford University Press, Oxford 2013, s. 321.

¹¹¹ L. Antonowicz, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011.

¹¹² R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego. Koncepcje – struktury – funkcjonowanie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004, s. 78–80.

ograniczone zastosowanie dla organizacji regionalnych, które w globalnej polityce pełniły co najwyżej rolę obserwatorów wydarzeń, a nie aktywnych partnerów w utrzymaniu pokoju¹¹³. Obecnie sytuacja wygląda inaczej, bowiem istnieje ok. 27 organizacji międzynarodowych, które mają mandat do zajmowania się bezpieczeństwem regionalnym¹¹⁴. Połączenie zwiększonego zapotrzebowania na zarządzanie bezpieczeństwem z ograniczonymi zasobami sprawiło, że z punktu widzenia ONZ rozwój stosunków z organizacjami regionalnymi stał się koniecznością. Współpraca ta nie była jednak powszechnie pożądana, a powstała na drodze improwizacji, w odpowiedzi na konkretne sytuacje regionalne¹¹⁵.

Należy zaznaczyć, że opublikowana po zakończeniu zimnej wojny Agenda dla Pokoju wzywała do większego zaangażowania organizacji regionalnych w działania ONZ. Zarówno Agenda¹¹⁶ podkreślała zalety i potencjał podziału kompetencji w wykorzystywaniu regionalnych rozwiązań na rzecz zapewniania pokoju (np. dyplomacji prewencyjnej, utrzymywanie i przywracanie pokoju, odbudowa po konflikcie itp.). Okazało się to momentem zwrotnym. Nawet jeśli ONZ i jej państwa członkowskie nie były w stanie przyjąć jasnych wytycznych dotyczących roli i podziału kompetencji między organami globalnymi i regionalnymi, lata 90. XX w. były okresem powstawania licznych deklaracji uznających i stymulujących rolę organizacji regionalnych. Na przykład na początku 1994 roku Sekretarz Generalny zasygnalizował zamiar opracowania zestawu wytycznych regulujących współpracę między Organizacją Narodów Zjednoczonych a organizacjami regionalnymi. W kolejnych deklaracjach unikano jednak jasnego zdefiniowania tych wytycznych.

Rosnące zainteresowanie bezpieczeństwem na świecie przełożyło się na kilka spotkań przedstawicieli ONZ z ich odpowiednikami reprezentującymi organizacje regionalne. Od 1993 roku Sekretarz Generalny ONZ zwoływał spotkania wysokiego szczebla z organizacjami regionalnymi zaangażowanymi w zapewnianie

¹¹³ M. Barnett, *Partners in Peace: The UN, Regional Organizations, and Peace-Keeping*, „Review of International Studies” 1995, t. 21, No. 4.

¹¹⁴ L. Fawcett, *Regional Institutions*, [w:] *Security Studies: An Introduction*, red. P. Williams, Routledge, Londyn–Nowy Jork 2008, s. 307–324.

¹¹⁵ M. Pugh, W.P.S. Sidhu, *Introduction: The United Nations and Regional Actors*, [w:] *The United Nations and Regional Security: Europe and Beyond*, red. M. Pugh, W.P.S. Sidhu, Lynne Rienner Publishers, Boulder–Londyn 2003, s. 1.

¹¹⁶ G. Evans, *Współpraca dla pokoju. Agenda globalna na lata dziewięćdziesiąte i następne*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1994, s. 75-99.

bezpieczeństwa na wszystkich kontynentach. Dyskusje koncentrowały się na wyzwaniach stojących przed pokojem na świecie i międzynarodowym bezpieczeństwem, roli organizacji regionalnych w działaniach na rzecz gwarantowania pokoju oraz praktycznych środkach promowania większej koordynacji i współpracy w zakresie utrzymywania pokoju na świecie. Symboliczna okazała się propozycja złożona przez Sekretarza Generalnego ONZ na piątym spotkaniu tego typu w lipcu 2003 roku, która dotyczyła nowej wizji globalnego bezpieczeństwa mająca opierać się na sieci skutecznych i wzajemnie wzmacniających się wielostronnych mechanizmów – regionalnych i globalnych. Z kolei podczas szóstego spotkania wysokiego szczebla w lipcu 2005 roku Sekretarz Generalny ONZ stwierdził, że wzmocnienie stosunków ONZ z organizacjami regionalnymi i innymi organizacjami stanowi zasadniczy element dążeń do zreformowania ONZ. Argumentowano wówczas, że partnerstwa tego typu powinny opierać się na wykorzystaniu mocnych stron każdej organizacji. Chociaż początkowo zainteresowanie spotkaniami było znaczące, ostatecznie zaczęło słabnąć i omawiany format został zastąpiony corocznymi spotkaniami między Sekretarzem Generalnym ONZ a szefami organizacji regionalnych.

Organizacjom regionalnym sporo uwagi poświęciła Rada Bezpieczeństwa ONZ. W latach 2003–2008 zorganizowano siedem spotkań poświęconych temu zagadnieniu (w tym trzykrotnie z udziałem przedstawicieli tychże organizacji). Mimo to przyjęte rezolucje i oświadczenia przewodniczącego nie doprowadziły do powstania żadnego konkretnego planu działań ani nie doprowadziły do żadnego przełomu. Za przykład mogą posłużyć obrady między Unią Afrykańską i ONZ zorganizowane w celu rozważenia sposobów wspierania operacji pokojowych UA (na podstawie rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1809 z kwietnia 2008 roku)¹¹⁷. Ich efektem było opracowanie i przedstawienie w grudniu 2008 roku szeregu praktycznych rekomendacji działania¹¹⁸. Chociaż zagadnieniu poświęcono wiele uwagi, nie znalazło ono żadnego odzwierciedlenia w faktycznych działaniach na rzecz poprawy stanu bezpieczeństwa w państwach afrykańskich.

Mimo braku substancjalnych rozstrzygnięć zainteresowanie spotkaniami zwoływanymi przez Sekretarza Generalnego i Radę Bezpieczeństwa ONZ

¹¹⁷ *Security Council Resolution 1809* (2008), UN Doc. S/RES/1809, 16 kwietnia 2008.

¹¹⁸ *Report of the African Union-United Nations panel on modalities for support to African Union peacekeeping operations*, UN Doc. S/2008/813, 24 grudnia 2008.

doprowadziło do powstania ważnych deklaracji. Raport Kofiego Annana z marca 2005 roku proponował, by podpisać porozumienia między ONZ a organizacjami regionalnymi w celu wspierania wymiany informacji, wiedzy i zasobów oraz ponowić próbę ustanowienia skutecznych regionalnych i globalnych instytucji międzyrządowych w celu mobilizacji i koordynacji działań zbiorowych¹¹⁹. Chociaż postulat Annana spotkał się z zainteresowaniem, nigdy nie doszło do jego skutecznej implementacji. Nawiązania do partnerstwa z organizacjami międzynarodowymi pojawiały się w narracji ONZ także w latach późniejszych, jednak zasadnicze niezrozumienie i błędne postrzeganie tego, co takie partnerstwo pociąga za sobą i jakie powinny być zasady przewodnie takich relacji uniemożliwiały ich zawiązanie.

Kluczowe pytanie w tamtym okresie brzmiało zatem, w jakim stopniu zwiększona interakcja między organizacjami regionalnymi a ONZ może prowadzić do zwiększenia skuteczności ONZ w zapewnianiu bezpieczeństwa globalnego. Największe efekty sprowadzają się przede wszystkim do wsparcia operacyjnego, w ramach którego organizacja regionalna zapewnia określoną potrzebami sytuacji formę współpracy technicznej zgodnie z wymogami w terenie (np. UNMIK, KFOR, UNPROFOR); wspólnych operacji, w ramach których personel, zarządzanie i finansowanie są dzielone między ONZ i organizację regionalną (np. MICIVIH i UNAMID); oraz legitymizacji, w przypadku, gdy ONZ udziela jedynie prawnego upoważnienia do wysłania misji.

ONZ przedstawiła pogląd, że organizacje regionalne uzupełniają system bezpieczeństwa ONZ, ale nie podważają jego zasadności. Stanowisko to wynika z treści rozdziału VIII Karty Narodów Zjednoczonych, który dotyczy regionalnych organizacji i porozumień. Karta upoważnia bowiem organizacje regionalne do angażowania się w pokojowe rozstrzygnięcie sporów lokalnych przed skierowaniem ich do rozpatrzenia przez Radę Bezpieczeństwa ONZ lub do egzekwowania pokoju innymi środkami po udzieleniu upoważnienia przez Radę. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że niejednoznaczność rozdziału VIII Karty zrodziła pytania o różnice między organizacją regionalną a porozumieniem regionalnym; o to, czy wszystkie organizacje międzynarodowe posiadające mandat w podejmowaniu działań na rzecz zapewniania bezpieczeństwa działają z upoważnienia ONZ; oraz o to, co legitymizuje działania

¹¹⁹ K. Annan, *In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*, Raport Sekretarza Generalnego ONZ, dokument nr A/59/2005, 21marca 2005.

organizacji regionalnych, które nie współpracują z ONZ. W Agendzie dla Pokoju podkreślono, że zawarcie w Karcie nieprecyzyjnych zapisów dotyczących działalności organizacji regionalnych było zabiegiem intencjonalnym, bowiem stwarzającym pole do podejmowania elastycznych przedsięwzięć państw członkowskich na rzecz przyczyniania się do utrzymania międzynarodowego pokoju i ochrony bezpieczeństwa¹²⁰. Praktyka i tak okazała się daleka od teorii, ponieważ rozdział VIII czasami bywał punktem odniesienia w sporach regionalnych, by uzyskać mandat do ich rozwiązania, a czasami był zwyczajnie ignorowany. W ten sposób podmioty regionalne „zrzekały się” odpowiedzialności za utrzymanie stabilnej sytuacji lokalnej, powodując jednoczesną eskalację konfliktów. Jako że działalność ONZ stanowi istotny punkt odniesienia do ram działalności organizacji regionalnych na rzecz zapewniania pokoju i ochrony bezpieczeństwa, należałoby zrewidować treść rozdziału VIII pod kątem jego ukonkretnienia lub zakresu kompetencji ONZ w obszarze bezpieczeństwa globalnego i regionalnego, a w ostateczności nawet zasadność funkcjonowania tego podmiotu¹²¹.

W kontekście prowadzonych rozważań warto poświęcić nieco uwagi wspomnianemu rozróżnieniu występującemu między pojęciami organizacja regionalna i porozumienie regionalne. Najprościej ujmując, dotyczy ono poziomu formalnego danego podmiotu. Organizacja regionalna posiada osobowość prawną i wyraźną strukturę organizacyjną (np. sekretariat, departamenty), materialnie zlokalizowaną w którymś państwie członkowskim. Z kolei porozumienie regionalne jest zgrupowaniem państw na mocy traktatu dla realizacji określonego wspólnego celu, jednak bez powoływania struktury organizacyjnej, która miałaby personifikować owo porozumienie. W tym przypadku funkcje organizacyjne są pełnione przez państwa członkowskie. W odróżnieniu od organizacji porozumienia regionalne nie mogą zawierać umów międzynarodowych, ponieważ nie mają międzynarodowej osobowości prawnej. Nie wyklucza to ich możliwości działania na rzecz ochrony bezpieczeństwa w regionie, ale należy mieć na uwadze, że jedynie na drodze akcydentalnych i bezpodmiotowych realizacji krótkoterminowych celów politycznych, a nie substancjalnego zaangażowania w proces kreowania pełnoprawnej architektury

¹²⁰ B. Boutros Ghali, *Program dla pokoju* [dokument z 17 lipca 1992 r.] „International Legal Materials” 1992, t. 31.

¹²¹ M. Pietraś, *Organizacje międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Wydawnictwo Uniwersytetu Marie Curie-Skłodowskiej, Lublin 2021, s. 121.

bezpieczeństwa regionalnego, co jest możliwe w przypadku uzyskania mandatu organizacji regionalnej uznawanej przez społeczność międzynarodową¹²².

Interesującą typologię organizacji regionalnych zaproponowali E. Vinokurov i A. Libman, którzy za kryterium rozróżnienia przyjęli cele tych podmiotów:

- instrumentalne (np. zbieżność interesów),
- wizerunkowe (np. członkostwo w organizacji regionalnej),
- poszukiwania zysku i komunikacyjne.

Przedstawione kryteria celów mają większy potencjał eksplanacyjny niż jednowymiarowe kryterium geograficzne ONZ, ponieważ mogą one wchodzić ze sobą w interakcje lub tworzyć relacje antynomiczne, między którymi można analitycznie wyróżnić typy organizacji w odniesieniu do ich dążeń ekonomicznych, kulturowych, politycznych czy wreszcie na rzecz bezpieczeństwa. Na podstawie przyjętych założeń autorzy wyszczególnili organizacje „żywe i aktywne”, retorycznej integracji, kluby dyskusyjne, zombie i organizacje „śpiączkowe” (Tabela 1)¹²³.

Tab.1 Typologia organizacji regionalnych

Typ	Podtyp	Główny cel	Kluczowe cechy	Przykłady w świecie rzeczywistym
„Żywe i aktywne” (<i>Alive and Kicking</i>)	„Prosta ścieżka” (<i>Straight Path</i>)	Instrumentalny (rezultaty polityk)	Konsekwentna realizacja deklarowanych celów; efektywna integracja.	EWWiS, Południowoafrykańska Unia Celna, Rada Współpracy Zatoki
	„Alternatywna ścieżka” (<i>Alternative Path</i>)	Instrumentalny (rezultaty polityk)	Transformacja funkcjonalna; znalezienie nowego celu po	Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej,

¹²² L.W. Zyblikiewicz, *Regionalizm*, [w:] *Zarys Współczesnych stosunków międzynarodowych*, red. E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 305-307.

¹²³ E. Vinokurov, A. Libman, *Re-Evaluating Regional Organizations. Behind the Smokescreen of Official Mandates*, Palgrave Macmillan, Cham 2017, s. 20-27.

			początkowym niepowodzeniu.	Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo- Wschodniej
„Retoryka integracyjna” (<i>Integration Rhetoric</i>)		Ekspresywny (retoryka, legitymizacja)	Deklaracje na wysokim szczeblu przy minimalnym wdrożeniu; sygnalizacja polityczna.	Boliwariańska Alternatywa dla Ameryki, Organizacja na rzecz Demokracji i Rozwoju Gospodarczego
„Klub dyskusyjny” (<i>Talking Club</i>)		Instrumentalny (komunikacja)	Główną funkcją jest ułatwianie spotkań i dialogu na wysokim szczeblu.	Współpraca Gospodarcza Azji i Pacyfiku, Szanghajska Organizacja Współpracy, Unia Narodów Południowoameryk- ańskich
Dysfunkcjonalne	„Zombie”	Biurokratyczny (<i>rent-seeking</i>)	Brak celu na poziomie państwowym; przetrwanie dzięki interesom biurokracji.	Bank Międzypaństwowy (postsowiecki), Organizacja Arabskich Krajów Eksportujących Ropę Naftową
	„Śpiączka” (<i>Coma</i>)	Brak (inercja)	Faktycznie nieistniejąca, ale formalnie nierozwiązana; zaniedbanie polityczne.	Euroazjatyckie Stowarzyszenie Węgla i Metali, Euroazjatycka Wspólnota Gospodarcza

Źródło: Opracowanie własne na podstawie typologii organizacji regionalnych według Vinokurova i
Libmana

Trzy ostatnie typy lub podtypy nie mają zasadniczo żadnego znaczenia dla obszaru bezpieczeństwa międzynarodowego czy regionalnego. Organizacje typu klubu dyskusyjnego sprowadzają się do organizacji spotkań średniego lub rzadziej wysokiego szczebla w celu wymiany poglądów; oraz do kształtowania narracji. Nie podejmuje się w związku z tym żadnych wiążących decyzji, a co najwyżej składa wstępne deklaracje. Organizacje typu zombie są obecne głównie na terytorium Afryki i Ameryki Południowej. Ich rola sprowadza się do podstawowej aktywności biurokratycznej – wytwarzania dokumentów prawnych, dyrektyw, programów, rekomendacji, propozycji legislacyjnych – niemającej żadnego realnego wpływu na politykę czy retorykę państw członkowskich. Zasadniczo tworzą one dokumenty, które są istotne tylko dla urzędników, którzy je piszą. Organizacje „śpiączkowe” reprezentują typ skrajny – całkowitego braku aktywności. Nie organizują one żadnych spotkań, nie podejmują działań, a czasem nie posiadają nawet siedziby czy personelu. Jedynym powodem ich istnienia jest to, że nie została podjęta decyzja o ich rozwiązaniu¹²⁴.

Ważniejsze dla bezpieczeństwa międzynarodowego, w tym regionalnego są pozostałe dwa typy wyróżnione przez autorów. Organizacje regionalne retorycznej integracji polegają na realizacji celów wizerunkowych. Oznacza to, że ich państwa członkowskie mogą czerpać korzyści z samej przynależności do danej organizacji, nawet jeśli ona sama nie wykazuje żadnej aktywności. Przykładem może być zjawisko wirtualnej regionalizacji badane przez R. Allisona, polegające na tworzeniu organizacji regionalnych przez państwa niedemokratyczne w celu wykreowania narracji integracyjnej mającej pozyskać przychylność demokratycznej opozycji¹²⁵. Innym przykładem mogą być decyzje Szwecji i Finlandii o dołączeniu do NATO, co miało zabezpieczyć te państwa przed ewentualną zbrojną agresją ze strony Federacji Rosyjskiej. Oba podane przykłady mają uzmysławiać, że omawiany typ sprowadza się zarówno do korzyści wizerunkowych wewnętrznych (tworzenie narracji dla potrzeb polityki wewnętrznej) jak i zewnętrznych (zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony przed potencjalną agresją).

Ostatnim typem organizacji regionalnej wyróżnionym przez Vinokurova i Libmana są podmioty „żywe i aktywne”. Przez odniesienie do dziecka autorzy chcieli

¹²⁴ Tamże.

¹²⁵ R. Allison, *Virtual Regionalism. Regional Structures and Regional Security in Central Asia*, „Central Asia Survey” 2008, t. 27, nr 2, s. 185–202.

podkreślić aktywność tego rodzaju organizacji, choć jednak na polu realizacji instrumentalnych interesów politycznych, ekonomicznych, środowiskowych, kulturowych lub w obszarze bezpieczeństwa nie funkcjonują one we właściwy sposób. Co ciekawe, autorzy wyróżnili dwie ścieżki realizacji rzeczonych interesów:

- bezpośrednią, polegającą na dążeniu do integracji i współpracy,
- alternatywną, polegającą na transformacji organizacji regionalnej od początkowo skupionej na celach ekonomicznych do zorientowanej ostatecznie na inne obszary aktywności i *vice versa*.

Przykładem alternatywnej, „żywej i aktywnej” organizacji regionalnej jest Liga Państw Arabskich, która, realizując idee panarabizmu, integracji ekonomicznej i racjonalizacji regionalizacji, niebezpośrednio zabezpieczała państwa członkowskie przed zewnętrznymi wpływami oraz ewentualnymi konfliktami prowokowanymi przez państwa spoza arabskiego kręgu kulturowego. O transformacji LPA z organizacji skupionej na integracji kulturowej i ekonomicznej na zorientowaną na zapewnianie bezpieczeństwa regionalnego można też powiedzieć w kontekście próby utworzenia wspólnych sił zbrojnych 29 marca 2015 roku w odpowiedzi na intensyfikację działań ruchów terrorystycznych w Iraku, Syrii, Libii, Tunezji i Jemenie¹²⁶. Powołane wówczas jednostki miały z założenia reagować szybko i tylko na wniosek państwa członkowskiego, aby uniknąć wątpliwości wobec legalności podejmowanych interwencji zbrojnych¹²⁷. Gwoli ścisłości należy wspomnieć, że omawiane jednostki militarne nie byłyby pierwszymi siłami zbrojnymi działającymi pod egidą Ligi Państw Arabskich. Pierwszą siłą tego typu była Arabska Armia Wyzwoleńcza powołana do życia w latach 1947–1948, której zadaniem była walka z islamistyczną Armią Świętej Wojny. Był to jednak krótki epizod w niemal 80-letniej historii LPA, niedeterminujący głównych celów organizacji, którymi pozostawały integracja kulturowa, religijna i ekonomiczna.

¹²⁶ M. Mourad, Y. Bayoumy, *Arab Summit Agrees on Unified Military Force for Crises*, „Reuters” 29 marca 2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-arabs-communicue-idUSKBN0MP06120150329> [data dostępu: 10.09.2023].

¹²⁷ P. Grzebyk, *Liga Państw Arabskich tworzy wspólne siły zbrojne - prawne uzasadnienie interwencji militarnych przeciwko grupom terrorystycznym*, „Przegląd Prawa Międzynarodowego” 2015, <http://przegladpm.blogspot.com/2015/03/liga-panstw-arabskich-tworzy-wspolne.html> [data dostępu: 10.09.2023].

1.4. Atuty organizacji regionalnych w kształtowaniu systemu bezpieczeństwa oraz stojące przed nimi wyzwania

Wzmocnienie pozycji podmiotów regionalnych odbywa się przy podwójnym założeniu, że ONZ zachowuje główną odpowiedzialność za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz że organizacje regionalne mogą oferować pewne porównywalne korzyści tam, gdzie ONZ nie jest w stanie lub nie może podjąć działań¹²⁸. Na aspekt skuteczności organizacji regionalnych w ujęciu komparatywnym (organizacja globalna *versus* organizacje regionalne) uwagę zwrócił Sekretarz Generalny ONZ K. Annan, który na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa w lipcu 2004 roku poruszył ten wątek w odniesieniu do tworzenia partnerstw strategicznych mających zabezpieczać pokój na świecie i w jego regionach.

Po pierwsze, niekwestionowaną przewagą organizacji regionalnych nad globalnymi jest wspólna lub bardzo podobna kultura państw członkowskich. Często sytuacje konfliktowe prowadzą do powstania nowych narracji i są spowodowane czynnikami, które są trudne do zrozumienia dla obcokrajowców. Organizacje regionalne są odpowiednio „przygotowane” do zrozumienia przyczyn wielu konfliktów i innych wyzwań związanych z bezpieczeństwem na znanym im terytorium oraz do wpływania na ich zapobieganie lub rozwiązywanie, dzięki wiedzy o regionie. Pokrewieństwo kulturowe obejmuje również osobiste relacje, które mogą zachodzić między przywódcami regionalnymi, co prowadzi do lepszego zrozumienia sytuacji i może przekładać się na owocny dialog oparty na osobistym zaufaniu. Liga Państw Arabskich i w tym przypadku może posłużyć za doskonały przykład przedstawionego mechanizmu ze względu na jedność kulturową i lingwistyczną, która stanowiła notabene najważniejszy filar powstania tej organizacji.

Po drugie, w sytuacjach kryzysowych kluczową rolę odgrywa czas. Organizacje regionalne mogą zaoferować szybszą reakcję w porównaniu ze zbiurokratyzowanymi organizacjami globalnymi, takimi jak ONZ czy inne państwa. Dla przykładu, podjęta w 2003 roku przez Unię Afrykańską decyzja o utworzeniu afrykańskich sił szybkiego reagowania przewidywała, że do 2010 roku UA będzie w stanie rozmieścić siły wojskowe w ciągu 14 dni lub siły pokojowe w ciągu 30 dni. Dla porównania, od

¹²⁸ T. Tardy, *The European Union and the United Nations: Global versus Regional Multilateralism*, „Studia Diplomatica” 2007, t. 60, nr 1, s. 191–209.

momentu, w którym Rada Bezpieczeństwa ONZ zdecyduje się utworzyć misję pokojową, mija średnio od trzech do sześciu miesięcy, zanim będzie w stanie ją ulokować na docelowym terytorium.

Po trzecie, zarządzanie konfliktami regionalnymi jest mniej kosztowne niż w skali globalnej. Logistycznie łatwiej jest utrzymać misje pokojowe na pobliskim terytorium niż transportować je drogą powietrzną z bardziej odległego miejsca¹²⁹.

Po czwarte, biorąc pod uwagę to, że państwa członkowskie organizacji regionalnej są tymi, które najbardziej i bezpośrednio ucierpiałyby z powodu skutków konfliktu regionalnego, mają one uzasadniony żywotny interes w zachowaniu stabilności regionalnej¹³⁰. Państwa oddalone geograficznie o tysiące kilometrów, oddzielone ogromnymi różnicami na tle historycznym, kulturowym, językowym oraz interesów politycznych i ekonomicznych mogą mieć trudności z pełnym zrozumieniem danego problemu. Na przykład ONZ unika interwencji w Somalii, podczas gdy Międzrządowa Organizacja ds. Rozwoju i państwa członkowskie Unii Afrykańskiej, które bezpośrednio odczuły skutki uboczne krytycznej sytuacji politycznej, zaangażowały się w konflikt poprzez podjęcie działań mających przywrócić pokój w regionie.

Po piąte, w niektórych sytuacjach działania państw członkowskich organizacji regionalnych są lepiej przyjmowane przez społeczeństwa innych państw należących do tej samej organizacji. Na przykład względy kulturowe miały duże znaczenie podczas obejmowania przez Turcję rotacyjnego dowództwa nad Międzynarodowymi Siłami Wsparcia Bezpieczeństwa NATO (ISAF) w Afganistanie w 2005 roku. W przypadku Darfuru prezydent Sudanu Omar Al-Basir jednoznacznie uzależnił rozmieszczenie hybrydowej misji UNAMID wyłącznie od rekrutacji afrykańskich sił pokojowych. Twierdził, że obecność nieafrykańskich sił pokojowych, zwłaszcza z Zachodu, zagroziłaby suwerenności Sudanu. Wreszcie zarządzanie konfliktami regionalnymi prawdopodobnie da szansę mniejszym i mniej wpływowym państwom na odegranie roli w rozwiązywaniu konfliktów. Uganda, mały kraj śródlądowy, wystawia najwięcej

¹²⁹ Eastern African Standby Brigade Coordination Mechanism, *Report of the Workshop of the Experts Working Group on the Concept of Cooperation in Peace and Security in the Eastern Africa Region*, Victoria, Seszele, 24–26 września 2007 roku.

¹³⁰ C. Peck, *Sustainable Peace: The Role of the UN and Regional Organizations in Preventing Conflict*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham 1998, s. 220.

żołnierzy w misji UA w Somalii, która w dużym stopniu utorowała drogę do jej międzynarodowego uznania.

Chociaż potencjał organizacji regionalnych jest istotny, nie ma jednej formuły przydzielania odpowiedzialności za bezpieczeństwo zarówno organizacjom globalnym, jak i regionalnym¹³¹. Zaangażowanie w zarządzanie konfliktami różni się w zależności od wchodzących w grę aspektów, uczestniczących podmiotów oraz kontekstu regionalnego, w którym problem się pojawia. Mimo wszystko organizacje regionalne mają wiele kluczowych przewag nad organizacjami o globalnym zasięgu oddziaływania, dlatego nie można bagatelizować, a wręcz należy wspierać ich rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa w regionie. Warto wspomnieć również o tym, że Organizacja Narodów Zjednoczonych wielokrotnie korzysta z pomocy organizacji regionalnych we wsparciu prowadzonych działań pokojowych w danym regionie.

Organizacje regionalne różnią się od siebie pod względem struktury, mandatu i kompetencji. Z tego powodu w politycznej praktyce i akademickiej teorii możemy znaleźć szeroki wachlarz stanowisk wobec potencjału i podziału działań regionalnych. Na przykład P. Diehl – w przeciwieństwie do wyżej wspomnianych autorów – wskazał, że w porównaniu z organizacjami globalnymi, zwłaszcza ONZ, organizacje regionalne mają znaczące wady w zakresie rozwiązywania konfliktów. Zdaniem autora wynika to z ich wadliwej konstrukcji i nieprzystosowania do egzekwowania prawa, utrzymywania pokoju czy ułatwiania sądowych rozwiązań konfliktów¹³². Bardziej optymistycznie nastawieni byli D. Lake i P. Morgan, którzy zaobserwowali, że radzenie sobie z gwałtownymi konfliktami, a także dbanie o ład i bezpieczeństwo, będą wynikać przede wszystkim z ustaleń i działań podejmowanych na poziomie regionalnym¹³³. Inni badacze mają umiarkowane podejście i twierdzą, że instytucje regionalne mają mocne strony, ale tylko w pewnych zakresach, na przykład w zapobieganiu wybuchom konfliktów zbrojnych między państwami członkowskimi¹³⁴. Wiele poglądów wobec

¹³¹ J. Lepgold, *Regionalism in the Post-Cold War Era...*, s. 10.

¹³² P.F. Diehl, *Regional Conflict Management: Strategies, Necessary Conditions, and Comparative Effectiveness*, [w:] *Regional Conflict Management*, red. P.F. Diehl, J. Lepgold, Rowman & Littlefield, Lanham 2003, s. 74.

¹³³ D.A. Lake, P.M. Morgan, *Regional Orders: Building Security in a New World*, Penn State University Press, Pennsylvania 1997, s. 5.

¹³⁴ M. Barnett, *Partners in Peace? The UN, Regional Organizations, and Peace-Keeping*, „Review of International Studies” 1995, t. 21, nr 4, s. 411-433.

organizacji regionalnych jest odzwierciedleniem tego, jak wiele wciąż nie wiemy o ich roli na arenie międzynarodowej.

Weźmy pod uwagę na przykład kwestię możliwości organizacji regionalnych. Niezależnie od tonu deklaracji politycznych organizacje te mogą wykonywać swój mandat bezpieczeństwa tylko wtedy, gdy mają do tego potrzebne zasoby. Jednak tylko kilka organizacji ma struktury administracyjne, logistyczne i dowodzenia potrzebne do wdrażania i zarządzania ponadnarodowymi operacjami wojskowymi. Finansowanie misji pokojowych przez niektóre organizacje, takie jak UA, było doraźne i niespodziewane. Część środków organizacji pochodziła wówczas od darczyńców, takich jak Unia Europejska, która zwykle uzależnia wypłaty od spełnienia ściśle określonych warunków. Dlatego w rzeczywistości żyjemy w sytuacji nieoczywistej, w której ani ONZ, ani organizacje regionalne nie są w pełni zdolne do zapewniania bezpieczeństwa¹³⁵.

W rozważaniach na temat organizacji regionalnych nie można też pomijać kluczowego problemu stronniczości. Geograficzna bliskość nie sprzyja bezstronności państw członkowskich. Może przecież zdarzyć się, że jedno lub więcej państw danej organizacji będzie stroną konfliktu. Było tak w przypadku interwencji w Liberii, Sierra Leone, Tadżykistanie, Gruzji czy Wybrzeżu Kości Słoniowej, gdzie siły organizacji regionalnych zostały zastąpione przez misje ONZ w celu zagwarantowania bezstronności działań¹³⁶. Biorąc pod uwagę to, że bezstronność jest niezbędnym elementem pokojowego rozstrzygnięcia konfliktów, stawia to pod znakiem zapytania kwestię rzeczywistej zdolności prawnej organizacji regionalnych do prowadzenia operacji pokojowych.

Kolejnym istotnym zagadnieniem jest kwestia priorytetu. Kiedy w danym państwie wybuchnie konflikt, kto ma pierwszeństwo działania lub, co do zasady, powinien móc zareagować pierwszy? W przeszłości można odnotować wiele przykładów niejasności jurysdykcyjnej między ONZ a organizacjami regionalnymi. Na przykład w 1954 roku rząd Gwatemali odwołał się zarówno do Organizacji Państw Amerykańskich, jak i ONZ, a toczący się tam konflikt został uznany jednocześnie za

¹³⁵ I. Popiuk - Rysińska, *Porozumienia regionalne w systemie bezpieczeństwa Narodów Zjednoczonych*, „Stosunki Międzynarodowe” 2000.

¹³⁶ Ch. Gray, *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, Oxford 2004, s. 327.

agresję wymagającą interwencji Rady Bezpieczeństwa ONZ i spór lokalny adekwatny do kompetencji organizacji regionalnej. Jakie kryteria należy przyjąć, aby móc określić bezsporną zasadę przypisania pierwszeństwa w danej sytuacji konfliktowej¹³⁷.

Mówiąc o wyzwaniach stojących przed organizacjami regionalnymi w porównaniu z organizacjami o zasięgu globalnym, nie można pominąć rozbieżności między deklaracjami wzywającymi do podejmowania działań regionalnych a nieistnieniem organizacji regionalnych w niektórych regionach świata lub nieistnieniem w niektórych z nich mandatów prawnych do angażowania się w utrzymywanie pokoju i bezpieczeństwa w regionie. Ponadto niektóre organizacje są nadal przywiązane do zasady nieinterwencji. Na przykład propozycja Malezji, by utworzyć siły pokojowe ASEAN została odłożona na półkę, ponieważ odebrano ją jako próbę przekształcenia tej organizacji w sojusz wojskowy, a przez to naruszenie zasad suwerenności narodowej¹³⁸.

Ostatnią kwestią dotyczącą funkcji organizacji regionalnych jest zagadnienie ich kompetencji. Po pierwsze, organizacje tego typu borykają się z problemem proliferacji instytucji i nakładania się uprawnień. Czytelnym przykładem jest Afryka, gdzie jedno państwo często należy do kilku organizacji regionalnych, podczas gdy nie jest w żaden sposób określona zasada pierwszeństwa lub hierarchia ważności między nimi. Po drugie, nadal występuje potrzeba dokładnego określenia mandatu organizacji regionalnych. Obecnie nie ma jasności ani spójności w sferze kształtowania polityki w tej materii. Zadanie polega na określeniu tego, które instytucje mają potencjał do najskuteczniejszej współpracy z ONZ i w jakich obszarach, a które mają potencjał do samodzielnego kształtowania architektury bezpieczeństwa w regionie. Zasadniczo każda konfiguracja jest możliwa, ponieważ każda organizacja – czy regionalna, czy międzynarodowa – zawsze będzie miała rolę do odegrania w tym zakresie. Zainteresowanie decydentów organizacjami regionalnymi jest stosunkowo nowym fenomenem i zostało pobudzone przez zmiany na scenie międzynarodowej. Pierwszą z nich jest uświadomienie sobie, że większość zagrożeń i problemów bezpieczeństwa ma charakter przede wszystkim regionalny, a nie lokalny, krajowy czy globalny¹³⁹,

¹³⁷ Tamże.

¹³⁸ R. Tanter, *The Militarization of ASEAN: Global Context and Local Dynamics*, „Alternatives: Global, Local, Political” 1982, t. 7 nr.

¹³⁹ R. Tavares, *Understanding Regional Peace and Security: A Framework for Analysis*, „Contemporary Politics” 2008, t. 14, nr 2, s. 107–127.

przynajmniej wtedy, kiedy myślimy o ich liczbie, nie skali. Dziś trudno jest wyobrazić sobie problem bezpieczeństwa, który powstaje i jest neutralizowany ściśle w granicach jednego państwa, czego doskonałym przykładem są regionalne i globalne konsekwencje wybuchu wojny w Ukrainie w 2022 roku. Niezależnie od tego, czy chodzi o międzypaństwowy lub wewnątrzpaństwowy konflikt zbrojny, rozprzestrzenianie się śmiertelnych chorób, nielegalną imigrację czy zjawiska państw upadłych, współczesne zagrożenia powielają wzorzec regionalny, który wymaga zastosowania regionalnych mechanizmów, aby stawić im czoła.

Po drugie, chociaż aksjomat suwerenności jest nadal istotnym elementem relacji międzynarodowych, państwa – cierpiące z powodu skutków globalizacji, lecz dostrzegające potencjalne korzyści wynikające z pozytywnych skutków integracji gospodarczej – przejawiają oznaki rezygnacji z ortodoksyjnego postrzegania suwerenności na rzecz korzyści wynikających ze ściślejszych związków gospodarczych. Coraz częściej normy humanitarne są źródłem interwencji mających powstrzymać lub zapobiec rażącym naruszeniom praw człowieka.

Po trzecie, organizacje regionalne coraz częściej i chętniej przyjmują mandat w zakresie zapewniania bezpieczeństwa w obliczu dostrzegalnej słabości Organizacji Narodów Zjednoczonych – ponownie za przykład można podać konflikt trwający na terytorium Ukrainy. W przeszłości, głównie w okresie zimnej wojny, instytucje regionalne i konflikty regionalne były podporządkowane partykularnym interesom supermocarstw¹⁴⁰. Jak stwierdził były Sekretarz Generalny ONZ B. Boutros-Ghali w 1992 roku, zimna wojna osłabiła właściwe wykorzystanie rozdziału VIII Karty Narodów Zjednoczonych i rzeczywiście, w tamtym okresie porozumienia regionalne działały wbrew mechanizmom rozwiązywania sporów przewidzianym w Karcie. Stanowisko to wydaje się uzasadnione w odniesieniu do działań Organizacji Państw Amerykańskich wobec Kuby (1962) i Republiki Dominikańskiej (1965), Ligi Państw Arabskich wobec Libanu (1976–1983) czy Organizacji Jedności Afrykańskiej wobec Czadu (1981)¹⁴¹.

¹⁴⁰ J. Lepgold, *Regionalism in the Post-Cold War Era: Incentives for Conflict Management*, [w:] *Regional Conflict Management*, red. P.F. Diehl, J. Lepgold, Rowman & Littlefield, Lanham 2003, s. 10.

¹⁴¹ H. McCoubrey, J. Morris, *Regional Peacekeeping in the Post-Cold War Era*, Kluwer Law International, Haga 2000, s. 213; Ch. Gray, *International Law and the Use of Force*, Oxford Public International Law, Oxford 2004, s. 282.

Po zimnej wojnie ponownie wzrosło zainteresowanie poziomem globalnym i możliwością nowego podejścia do zagadnienia pokoju międzynarodowego. Jednakże niewielkie zasoby finansowe Organizacji Narodów Zjednoczonych, niska skuteczność misji pokojowych w latach 90. XX w. (np. Sił Ochronnych ONZ w byłej Jugosławii czy UNOSOM w Somalii) oraz presja polityczna ze strony mocarstw zachodnich na wprowadzenie reform służyły jako czynniki przeszkadzające ONZ w osiągnięciu samowystarczalności w zakresie gwarantowania pokoju i zapewniania bezpieczeństwa¹⁴². Fakt ten został potwierdzony przez samą ONZ – przy wielu okazjach Sekretarz Generalny powtarzał, że organizacja nie ma wystarczających zdolności, zasobów i wiedzy, aby rozwiązać wszystkie problemy, a zatem wsparcie organizacji regionalnych jest zarówno konieczne, jak i pożądane¹⁴³. Wydanie w 1994 roku przez prezydenta B. Clintona Dyrektywy Prezydenta USA nr 25 (Presidential Decision Directive 25, PDD-25) było kolejnym ciosem dla uniwersalistycznych aspiracji ONZ. W następstwie katastrofalnej misji w Somalii dyrektywa uniemożliwiła Stanom Zjednoczonym wykorzystanie operacji pokojowych jako centralnego elementu swojej polityki zagranicznej. Co ciekawe jako uzupełnienie jednostronnych działań USA, przewidywała wsparcie zwiększenia zdolności organizacji regionalnych do zapewniania pokoju. W lutym 2000 roku element ten został wzmocniony w Dyrektywie Prezydenta USA nr 71, w której za główny cel uznano wzmocnienie roli, znaczenia i zasobów organizacji regionalnych.

Dziś jest nader oczywiste, że ONZ nie ma ani wystarczających zasobów, ani woli politycznej, aby substancjalnie zaangażować się w rozwiązanie wszystkich, czy nawet wybranych, problemów związanych z bezpieczeństwem globalnym. Owe braki stały się głównymi czynnikami prowadzącymi do zwiększenia zaangażowania organizacji regionalnych. Już podczas zimnej wojny M. Haas zauważył, że „regionalne gwarancje dotyczące bezpieczeństwa rosną wprost proporcjonalnie do rozczarowania kolektywnym systemem bezpieczeństwa ONZ”¹⁴⁴. Początek odnowionej tendencji do regionalizacji mechanizmów bezpieczeństwa nastąpił wraz z interwencją zbrojną

¹⁴² H. McCoubrey, J. Morris, *Regional Peacekeeping...*, s. 48.

¹⁴³ Rada Bezpieczeństwa ONZ, *The Causes of Conflict and the Promotion of Durable Peace and Sustainable Development in Africa, Report of the Secretary-General*, dokument A/52/871-S/1998/318, 13 kwietnia 1998 roku, par. 41.

¹⁴⁴ M. Haas, *The Pacific Way: Regional Cooperation in the South Pacific*, Praeger, Nowy Jork 1989, s. 93.

Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej w Liberii w 1990 roku¹⁴⁵. Wyzwolone od sił zimnej wojny państwa Afryki Zachodniej wykorzystały okazję do wzięcia odpowiedzialności za własne interesy.

1.5. Konkluzje

W rozdziale dokonano rekonstrukcji i omówienia siatki kategorii teoretycznych związanych z rolą i funkcją organizacji międzynarodowych, w tym regionalnych, wobec zapewniania bezpieczeństwa i utrzymywania pokoju. W związku z tym przywołano kontekst międzynarodowy i prawny funkcjonowania tych podmiotów w odniesieniu do najważniejszej organizacji tego typu, czyli ONZ. Oprócz uwarunkowań otoczenia międzynarodowego w rozdziale poruszono także podstawowe kategorie będące przyczyną, dla której działanie organizacji międzynarodowych w tym zakresie jest w ogóle potrzebne, czyli rozwiązywanie konfliktów i utrzymywanie pokoju globalnego i regionalnego. Przy tej okazji omówiono także konkretne metody działania, przytaczając przy tym przykłady, m.in. aktywności ONZ czy będącej głównym podmiotem tej rozprawy Ligi Państw Arabskich. Uwagę zwrócono także na zagrożenia i wyzwania stojące przed organizacjami międzynarodowymi w omawianym przedmiocie działalności. Część rozważań poświęcono organizacjom regionalnym jako szczególnemu typowi organizacji międzynarodowych, charakteryzującemu się nie tylko legitymacją organizacji globalnych, ale też społeczeństw zagrożonych konfliktami, dzięki wspólnocie wartości i kultury. Argument podnoszony w tej pracy jest taki, że wspomniane uwarunkowania przekładają się na większą skuteczność działań organizacji regionalnych niż w przypadku ich globalnych odpowiedników. Refleksje, spostrzeżenia i ramy teoretyczne zawarte w rozdziale otwierają pole do analiz poświęconych skuteczności Ligi Państw Arabskich w działaniu na rzecz zapewniania bezpieczeństwa i utrzymywania pokoju w regionie Bliskiego Wschodu.

¹⁴⁵ C.E. Adibe, *The Liberian Conflict and the ECOWAS-UN Partnership*, „Third World Quarterly” 1997, t. 18, nr 3, s. 471–488.

Rozdział II

Region Bliskiego Wschodu i jego znaczenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego

2.1. Główne paradygmaty teorii stosunków międzynarodowych w interpretacji procesów na Bliskim Wschodzie

Bliski Wschód stanowi wyzwanie dla teorii stosunków międzynarodowych. Region ten, charakteryzujący się chroniczną niestabilnością, konfliktami, systematycznymi interwencjami zewnętrznymi oraz złożonym nakładaniem się na siebie dynamik lokalnych, regionalnych i globalnych, od dawna testuje granice głównych paradygmatów dyscypliny. Jak trafnie zauważył Fred Halliday, adekwatne zrozumienie polityki bliskowschodniej wymaga jednoczesnego zaangażowania w pogłębione studia regionalne oraz w rygorystyczną analizę teoretyczną stosunków międzynarodowych¹⁴⁶. To nieuchronne napięcie między specyfiką regionalnego kontekstu a dążeniem do tworzenia ogólnych praw rządzących polityką światową sprawia, że rozważanie teoretyczne często okazują się niewystarczające w konfrontacji ze złożonością bliskowschodniej rzeczywistości. Niniejsze podrozdziały podejmują próbę krytycznej oceny adekwatności tradycji teoretycznych w analizie procesów na Bliskim Wschodzie, dążąc do wyłonienia ram analitycznych, które mogłyby najlepiej oddawać ich specyfikę.

Paradygmat liberalny w teorii stosunków międzynarodowych stanowi jedną z najstarszych i najbardziej wpływowych tradycji myślowych, zaś jego fundamentalne założenia wyrastają z głębokiego przekonania o potędze ludzkiego rozumu, możliwości moralnego i społecznego postępu oraz centralnej roli jednostki ludzkiej jako podmiotu praw i wolności. Liberalizm jest projektem ograniczania arbitralnej władzy politycznej, zarówno wewnątrz państwa, jak i na arenie międzynarodowej, poprzez prymat prawa, wolności indywidualnych i instytucji przedstawicielskich¹⁴⁷. Ta tradycja myślowa, w

¹⁴⁶ F. Halliday, *The Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.

¹⁴⁷ S. Burchill, *Liberalizm*, [w:] *Teorie stosunków międzynarodowych*, red. S. Burchill, tłum. P. Frankowski, Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, Warszawa 2006, s. 46-47.

odróżnieniu od wizji realizmu politycznego, opiera się na optymistycznej wierze w zdolność ludzkości do przezwycięzania anarchicznych tendencji w stosunkach międzynarodowych i budowania trwałego pokoju. Kluczowym elementem odróżniającym liberalizm od realizmu jest fundamentalnie odmienna ontologia i epistemologia. Podczas gdy realizm postrzega system międzynarodowy jako statyczną arenę walki o władzę i bezpieczeństwo, rządzoną przez niezmiennie prawa polityki siły, liberalizm widzi go jako dynamiczną i podatną na transformację strukturę. Liberałowie argumentują, że historia nie jest skazana na wieczne powtarzanie cykli konfliktów. Przeciwnie, poprzez rozwój instytucji, upowszechnianie demokratycznych wartości i zacieśnianie więzi gospodarczych, ludzkość może świadomie kształtować bardziej pokojowy i sprawiedliwy porządek międzynarodowy. Równie kluczową rolę odgrywają jednostki, organizacje pozarządowe, korporacje międzynarodowe oraz instytucje ponadnarodowe. Co więcej, liberalizm odrzuca tezę o jednolitym interesie państwowym, wskazując, że polityka zagraniczna jest wynikiem złożonej gry interesów różnych grup społecznych i instytucji wewnątrz państwa.

Centralnym elementem liberalnej teorii stosunków międzynarodowych jest teza o istnieniu trzech głównych mechanizmów, które wspólnie tworzą fundament trwałego pokoju. Są to: demokratyczna forma rządu, współzależność ekonomiczna oparta na wolnym handlu oraz sieć instytucji międzynarodowych. Rdzeń teorii demokratycznego pokoju stanowi, że liberalne demokracje, choć bywają zaangażowane w wojny z państwami niedemokratycznymi, praktycznie nigdy nie prowadzą wojen między sobą¹⁴⁸. Ta idea, mająca swoje korzenie w pismach Immanuela Kanta o wiecznym pokoju i unii pacyfistycznej, została w XX wieku rozwinięta i potwierdzona w badaniach empirycznych, zwłaszcza w pracach Michaela Doyle'a. Teoria ta sugeruje, że w stosunkach międzynarodowych wyłoniła się liberalna strefa pokoju, obejmująca rosnącą liczbę państw, w których użycie siły jako sposobu rozwiązywania sporów stało się nie do pomyślenia¹⁴⁹. Wyjaśnienie tego fenomenu opiera się na dwóch komplementarnych mechanizmach – instytucjonalnym i normatywnym. Z perspektywy instytucjonalnej, ustrój demokratyczny nakłada na przywódców istotne ograniczenia, które utrudniają podejmowanie decyzji o wojnie. Konieczność uzyskania publicznego poparcia, debata

¹⁴⁸ Tamże, s. 49.

¹⁴⁹ A. Linklater, *Liberal Democracy, Constitutionalism and the New World Order*, [w:] *The Post-Cold War Order: Diagnoses and Prognoses*, red. R. Leaver, J. Richardson, St Leonards 1993, s. 29; za S. Burchill, *Liberalizm*, [w:] *Teorie stosunków międzynarodowych...*

parlamentarna, podział władzy oraz regularne wybory sprawiają, że liderzy są odpowiedzialni przed obywatelami, którzy ponoszą największe koszty wojny – zarówno ludzkie, jak i materialne. Te wewnętrzne mechanizmy kontroli i równowagi spowalniają proces decyzyjny i zmuszają do poszukiwania pokojowych rozwiązań, zwłaszcza w relacjach z innymi państwami, które posiadają podobne, transparentne systemy polityczne¹⁵⁰. Z perspektywy normatywnej, liberalne demokracje dzielą wspólny zestaw wartości i zasad, takich jak poszanowanie dla praw człowieka, praworządność i pokojowe rozstrzyganie konfliktów. Kultura polityczna w tych państwach opiera się na kompromisie i negocjacjach, a nie na przemocy. Kiedy demokracje wchodzą w interakcje między sobą, te wewnętrzne normy zostają przeniesione na arenę międzynarodową. Liderzy i obywatele państw demokratycznych postrzegają swoje odpowiedniki w innych demokracjach jako racjonalne, przewidywalne i prawomocne¹⁵¹. To wzajemne zaufanie i szacunek sprawiają, że spory są rzadziej interpretowane w kategoriach zagrożenia egzystencjalnego i częściej rozwiązywane drogą dyplomacji i arbitrażu, co zapobiega ich eskalacji do konfliktu zbrojnego.

Upadek Związku Radzieckiego usunął podstawowy filar dwubiegunowej stabilności, tym samym dając możliwość powstania systemu wielobiegunowego, który jednak zwiększył liczbę potencjalnych konfliktów dwustronnych oraz możliwość błędnej oceny mocarstwa i jego motywów¹⁵². Zgodnie z tym, co twierdzi John Joseph Mearsheimer, konflikty w Zatoce, na Bałkanach i w obrębie byłego Związku Radzieckiego, uświadomiły społeczność międzynarodową w tym, że okres po zimnowojenny wciąż pozostawał niestabilny i chociaż żaden z powyższych przykładów nie odnosi się do konfliktu między państwami demokratycznymi, to nie oznacza, że są one mniej istotne dla utrzymania ładu światowego¹⁵³.

Drugim filarem liberalnego pokoju jest teza o pacyfikującym wpływie handlu i współzależności ekonomicznej. Argument ten, wywodzący się od klasycznych myślicieli liberalnych, takich jak Adam Smith, David Ricardo, a później John Stuart Mill, głosi, że wolny rynek i swobodna wymiana handlowa tworzą naturalną harmonię interesów

¹⁵⁰ M. Doyle, *Liberalism and World Politics*, „American Political Science Review” 1986, t. 80, nr. 4; za S. Burchill, *Teorie stosunków międzynarodowych...*, s. 52-53.

¹⁵¹ S. Burchill, *Teorie stosunków międzynarodowych...*, s. 52.

¹⁵² J. J. Mearsheimer, „Back to the Future”: *Instability in Europe After Cold War*, „International Security” 1990, t. 15, nr. 1, s. 6.

¹⁵³ S. Burchill, *Teorie stosunków międzynarodowych...*, s. 55.

między narodami¹⁵⁴. W systemie opartym na specjalizacji i wzajemnie korzystnej wymianie, wojna staje się irracjonalna z ekonomicznego punktu widzenia. Przerwanie więzi handlowych i inwestycyjnych w wyniku konfliktu przyniosłoby ogromne straty materialne wszystkim zaangażowanym stronom, zniechęcając je do sięgania po rozwiązanie siłowe.

Trzeci filar liberalnego pokoju, rozwijany przede wszystkim w ramach nurtu neoliberalnego instytucjonalizmu, koncentruje się na roli, jaką odgrywają międzynarodowe instytucje, reżimy i prawo w promowaniu współpracy. Myśliciele tacy jak Robert Keohane, wychodząc od niektórych realistycznych założeń – takich jak anarchiczny charakter systemu międzynarodowego i państwo jako główny, racjonalny aktor – dochodzą do odmiennych wniosków na temat możliwości współpracy. Kluczowa różnica polega na odrzuceniu realistycznego założenia, że państwa kierują się przede wszystkim dążeniem do maksymalizacji zysków względnych (*relative gains*), czyli przewagi nad innymi. Instytucjonaliści twierdzą, że w wielu obszarach państwa są bardziej zainteresowane maksymalizacją zysków absolutnych (*absolute gains*), czyli poprawą własnej sytuacji, nawet jeśli inni również na tym korzystają¹⁵⁵. W tym kontekście instytucje międzynarodowe odgrywają kluczową rolę, ponieważ pomagają państwom przezwyciężyć bariery dla współpracy, które wynikają z anarchii. Pełnią one kilka fundamentalnych funkcji.

Po pierwsze, znacząco obniżają koszty transakcyjne, tworząc stałe fora dla negocjacji i ułatwiając zawieranie porozumień. Po drugie, dostarczają wiarygodnych informacji i mechanizmów monitorowania, co zmniejsza niepewność co do intencji innych aktorów i ogranicza ryzyko oszustwa. Po trzecie, tworzą stabilne ramy dla powtarzalnych interakcji, co buduje zaufanie, promuje wzajemność i pozwala na wykształcenie się długofalowych interesów we współpracy. Dzięki tym funkcjom instytucje sprawiają, że współpraca staje się dla państw bardziej racjonalna i osiągalna. Nie eliminują one anarchii, ale znacząco łagodzą jej negatywne skutki, tworząc bardziej uporządkowane i przewidywalne środowisko międzynarodowe. W ten sposób, nawet bez fundamentalnej zmiany w egoistycznej naturze państw, możliwe jest osiągnięcie trwałej współpracy w takich dziedzinach jak handel, ochrona środowiska czy kontrola zbrojeń.

¹⁵⁴ Tamże, s. 57.

¹⁵⁵ Tamże, s. 60.

Te trzy filary – demokracja, handel i instytucje – są ze sobą nierozzerwalnie powiązane. Państwa demokratyczne, ze względu na wspólne normy i wzajemne zaufanie, są bardziej skłonne do tworzenia silnych instytucji międzynarodowych i przestrzegania ich reguł. Z kolei te instytucje dostarczają stabilnych ram prawnych i organizacyjnych, które są niezbędne dla rozwoju złożonych, transgranicznych powiązań handlowych i inwestycyjnych. Wreszcie, rosnąca współzależność ekonomiczna tworzy wewnątrz państw demokratycznych potężne grupy interesu (przedsiębiorców, konsumentów), które mają materialny interes w utrzymaniu pokoju i wywierają presję na swoich przywódców, aby unikali konfliktów, wzmacniając w ten sposób instytucjonalne ograniczenia dla wojny. W ten sposób powstaje spójny system, w którym logika polityczna, ekonomiczna i instytucjonalna wzajemnie się wspierają, tworząc solidne fundamenty dla liberalnej strefy pokoju.

Jednym z najpoważniejszych wyzwań dla spójności teorii liberalnej jest paradoks dotyczący jej stosunku do państw nieliberalnych. Teoria demokratycznego pokoju wyjaśnia, dlaczego demokracje nie walczą ze sobą, ale jednocześnie przyznaje, że mogą być one, i często bywają, bardzo agresywne w relacjach z reżimami autorytarnymi¹⁵⁶. Ta ciemna strona liberalizmu wynika z uniwersalistycznych roszczeń leżących u jego podstaw. To napięcie uwidacznia fundamentalny dylemat w myśli liberalnej, rozdarty między dwiema kluczowymi normami: zasadą samostanowienia narodów a imperatywem ochrony uniwersalnych praw człowieka. Z jednej strony, tradycja liberalna, opowiadała się za ścisłą zasadą nieinterwencji, argumentując, że wolność musi być wywalczona przez każdy naród samodzielnie. Z drugiej strony, współczesny liberalizm coraz częściej staje w obliczu presji, by interweniować w innych państwach w celu zapobiegania ludobójstwu, czystkom etnicznym czy masowym naruszeniom praw człowieka. Doktryna Odpowiedzialności za Ochronę podważa westfalską zasadę suwerenności państwowej, stawiając prawa jednostki ponad prawami państwa¹⁵⁷.

Nowe typy konfliktów, w większości wewnątrzpaństwowe, charakteryzujące się skrajną brutalnością i masowymi zbrodniami przeciwko ludności cywilnej, stanowią poważne wyzwanie dla liberalnego porządku. Ujawniły one ograniczenia istniejących instytucji międzynarodowych w zakresie zapobiegania i rozwiązywania takich kryzysów.

¹⁵⁶ Więcej na ten temat J. Rawls, *The Law of Peoples: With "The Idea of Public Reason Revisited"*, Harvard University Press, Harvard 1999; J. Mueller, *Retreat From Doomsday*, Basic Books, Nowy Jork 1989.

¹⁵⁷ I. Clark, *The Hierarchy of States: Reform and Resistance in the International Order*, Cambridge University Press, Cambridge 1989, s. 147-148.

Co więcej, postawiły państwa liberalne przed trudnymi dylematami dotyczącymi interwencji humanitarnej. Z jednej strony, bierność w obliczu ludobójstwa wydawała się moralnie nie do obrony. Z drugiej strony, interwencje okazywały się często kosztowne, ryzykowne i nie zawsze skuteczne, jak pokazał przykład Somalii. Te doświadczenia podważyły proste, optymistyczne wersje liberalizmu i zmusiły jego zwolenników do bardziej zniuansowanej refleksji nad warunkami koniecznymi do budowy stabilnego i pokojowego ładu międzynarodowego.

Pomimo swoich sukcesów, paradygmat liberalny wciąż boryka się z poważnymi, nierozwiązanymi dylematami. Wydaje się, że jednym z najpoważniejszych pozostaje napięcie między jego uniwersalistycznymi aspiracjami a zasadą suwerenności państwowej, które manifestuje się w postaci trudnego problemu interwencji humanitarnej. Pytanie o to, jak promować liberalne wartości w zróżnicowanym kulturowo i politycznie świecie bez uciekania się do imperialnej arogancji, pozostaje otwarte. Ponadto, wyzwania takie jak upadające państwa, międzynarodowy terroryzm czy globalne kryzysy ekologiczne wymagają dalszego rozwoju i adaptacji.

Zwolennicy realizmu, pomimo wewnętrznych różnic, dzielą zestaw kluczowych założeń: centralną rolę państwa jako głównego aktora na arenie międzynarodowej, anarchiczną naturę systemu międzynarodowego pozbawionego nadrzędnej władzy oraz prymat potęgi i bezpieczeństwa w motywacjach państw¹⁵⁸. Analiza Edwarda Halletta Carra stanowi fundamentalną krytykę utopijnego lub idealistycznego przekonania o istnieniu naturalnej harmonii interesów między państwami, w której argumentował, że to, co jest przedstawiane jako dobro uniwersalne, jest w rzeczywistości partykularnym interesem narodowym dominujących mocarstw¹⁵⁹. W tym ujęciu instytucje międzynarodowe nie są neutralnymi arbitrami, lecz narzędziami służącymi do utrzymania korzystnego dla tych mocarstw *status quo*. Ponadto to, kwestia ta znajduje bezpośrednie potwierdzenie w koncepcji bezpieczeństwa zbiorowego, opisanej jako przekazanie przeważającej potęgi w ręce państw zwycięskich, czyli instytucjonalizacja *status quo*¹⁶⁰.

Realizm według E. H. Carra zakłada, że polityka międzynarodowa jest nieustanną walką pomiędzy posiadającymi (mocarstwami *status quo*) a nieposiadającymi

¹⁵⁸ S. Burchill, *Teorie stosunków międzynarodowych...*, s. 97-98.

¹⁵⁹ Tamże, s. 99-100.

¹⁶⁰ Za S. Burchill, *Teorie stosunków międzynarodowych...*, s. 104.

(mocarstwami rewizjonistycznymi). Moralność i prawo międzynarodowe mają charakter względny i są kształtowane przez interesy najsilniejszych¹⁶¹. To spostrzeżenie jest kluczowe dla zrozumienia, m.in., dlaczego organizacje regionalne, takie jak Liga Państw Arabskich, często zawodzą, gdy interesy ich potężnych członków ulegają rozbieżności. Obserwując fiasko Ligi Narodów, E. H. Carr odrzucił idealistyczne wyjaśnienie, jakoby wynikało ono z braku zaangażowania państw. Zamiast tego, zidentyfikował leżącą u jego podstaw dynamikę potęgi – Liga Narodów była postrzegana jako narzędzie Wielkiej Brytanii i Francji do egzekwowania porządku wersalskiego. Jej porażka nie była więc anomalią, lecz oczekiwanym rezultatem¹⁶².

Praca Hansa Morgenthaua kodyfikuje zasady realizmu klasycznego, umieszczając dążenie do potęgi w centrum analizy, w której autor twierdził, że pęd do władzy jest fundamentalnym aspektem ludzkiej natury, który następnie jest przenoszony na poziom państwa oraz że odwieczna walka definiuje politykę międzynarodową, czyniąc trwały pokój iluzją¹⁶³. W konsekwencji dostrzec można głęboki sceptycyzm wobec zdolności prawa międzynarodowego, światowej opinii publicznej i organizacji międzynarodowych do skutecznego ograniczania dążenia państwa do realizacji interesu narodowego, definiowanego w kategoriach potęgi. Elementy te postrzegane są raczej jako słabe i drugorzędne wobec nadrzędnej logiki polityki siły. Analiza stanowić może bezpośrednią podstawę teoretyczną do badania niepowodzeń Organizacji Narodów Zjednoczonych czy Ligi Państw Arabskich w rozwiązywaniu konfliktów regionalnych, ponieważ dla H. Morgenthaua niemal każda instytucja międzynarodowa jest podporządkowana sprzecznym interesom swoich najpotężniejszych członków¹⁶⁴. Zatem, gdy obserwujemy paraliż Rady Bezpieczeństwa ONZ w sprawie Syrii lub bezczynność Ligi Państw Arabskich, nie jesteśmy świadkami instytucjonalnej porażki, ale raczej skutecznego forsowania interesów narodowych przez kluczowe państwa w ramach tych instytucji.

Kenneth Waltz nie zgadza się z tym, co nazywa „tradycyjnym realizmem” H. Morgenthaua, przenosząc punkt ciężkości analizy z natury ludzkiej na strukturę systemu

¹⁶¹ E. H. Carr, *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations: Reissued with New Introduction*, Palgrave Macmillan, Londyn 2001.

¹⁶² S. Burchill, *Teorie stosunków międzynarodowych...*, s. 103-104.

¹⁶³ H. Morgenthau, *Polityka między narodami. Walka o potęgę i pokój*, tłum. R. Włoch, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010.

¹⁶⁴ H. Morgenthau, *The intellectual and political functions of theory*, [w:] *International Theory: Critical Investigations*, red. J. Der Derian, Palgrave Macmillan, Londyn 1994.

międzynarodowego¹⁶⁵. Jego kluczowym argumentem jest teza, że system międzynarodowy jest z natury anarchiczny – brakuje w nim centralnej władzy zdolnej do egzekwowania reguł¹⁶⁶. To właśnie ta struktura, a nie wewnętrzne cechy państw, takie jak ustrój czy ideologia, jest głównym motorem ich zachowań¹⁶⁷. W systemie anarchicznym nadrzędnym celem każdego państwa jest przetrwanie. Ponieważ żadna wyższa siła nie może zagwarantować im bezpieczeństwa, państwa muszą polegać na zasadzie samopomocy (*self-help*)¹⁶⁸, a to z kolei prowadzi je to do nieustannego równoważenia sił (*balancing*), albo wewnętrznie, poprzez rozbudowę własnego potencjału militarnego, albo zewnętrznie, poprzez tworzenie sojuszy, aby zapobiec uzyskaniu przez jakiekolwiek państwo dominującej pozycji. W tej perspektywie instytucje międzynarodowe są zjawiskiem wtórnym, tworzoną przez mocarstwa i odzwierciedlają ich interesy, ale nie są w stanie działać jako niezależny czynnik ograniczający zachowania państw, ponieważ fundamentalna logika anarchii i samopomocy zawsze bierze górę.

Teoria K. Waltza, celowo ignorując zmienne na poziomie państw, takie jak ideologia czy psychologia przywódców, implikuje tragiczną nieuchronność rywalizacji o bezpieczeństwo¹⁶⁹. Przypuszczając, że nawet gdyby wszystkie państwa na Bliskim Wschodzie były pokojowymi demokracjami, anarchiczna struktura systemu nadal zmuszałaby je do wzajemnej nieufności i konkurowania o bezpieczeństwo. Oznacza to, że nawet jeśli państwo takie jak Arabia Saudyjska czy Iran ma czysto obronne intencje, jego działania na rzecz zwiększenia własnego bezpieczeństwa, np. zakup zaawansowanej broni, będą nieuchronnie postrzegane jako zagrożenie przez sąsiadów z powodu niepewności nieodłącznie związanej z anarchią. Wnioski płynące z tej analizy są jednoznaczne – wysiłki na rzecz budowania pokoju oparte na zmianie reżimów (np. demokratyzacji) lub promowaniu zaufania są z perspektywy neorealizmu strukturalnego fundamentalnie błędne. Problemem nie jest natura państw, ale natura systemu, w którym funkcjonują.

J. J. Mearsheimer, przedstawiciel bardziej pesymistycznego nurtu neorealizmu, akceptuje podstawowe założenia K. Waltza, ale dochodzi do odmiennych wniosków. Twierdzi on, że ponieważ państwa nigdy nie mogą być pewne intencji innych, najlepszym

¹⁶⁵ K. N. Waltz, *Struktura teorii stosunków międzynarodowych*, tłum. R. Włoch, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.

¹⁶⁶ Tamże, s. 93.

¹⁶⁷ Tamże, s. 77.

¹⁶⁸ Tamże, s. 108-110.

¹⁶⁹ Tamże, s. 113.

sposobem na zapewnienie sobie przetrwania nie jest jedynie utrzymanie równowagi sił (realizm defensywny), ale maksymalizacja potęgi względnej, której ostatecznym celem jest osiągnięcie statusu hegemonu regionalnego¹⁷⁰. System międzynarodowy nieustannie stwarza państwom bodźce do ekspansji. W swoim przełomowym artykule *The False Promise of International Institutions*, J. J. Mearsheimer dokonuje systematycznej krytyki teorii instytucjonalistycznych¹⁷¹, która według niego koncentruje się na problemie oszukiwania we współpracy ekonomicznej, ignorując kluczowy w kwestiach bezpieczeństwa problem zysków względnych. Państwa nie będą współpracować, jeśli uznają, że rywal zyska dzięki temu więcej potęgi. Bezpieczeństwo zbiorowe jest zatem fałszywą obietnicą, gdyż wymaga od państw przewyciężenia własnego interesu, wzajemnego zaufania i równego traktowania każdej agresji – warunków, które realizm uznaje za niemożliwe do spełnienia. W praktyce oznacza to, że państwa będą unikać odpowiedzialności, zamiast konfrontować agresora, jeśli nie zagraża on bezpośrednio ich żywotnym interesom.

Bliski Wschód można analizować jako system wielobiegunowy. Główne mocarstwa regionalne – Iran, Arabia Saudyjska i Turcja – oraz aktorzy drugorzędni, tacy jak Egipt i Zjednoczone Emiraty Arabskie, nieustannie rywalizują o wpływy. Neorealiści, tacy jak K. Waltz i J. J. Mearsheimer, zgodnie twierdzą, że systemy wielobiegunowe mogą być bardziej niestabilne i podatne na wojny¹⁷². Wynika to z kilku czynników – większa liczba mocarstw tworzy więcej potencjalnych osi konfliktu, złożoność i płynność sojuszy zwiększają ryzyko błędnych kalkulacji dotyczących równowagi sił, a państwa są bardziej skłonne do unikania odpowiedzialności, licząc, że kosztami równoważenia rosnącego zagrożenia obarczy się ktoś inny. Ta dynamika jest doskonale widoczna w zmiennych i często sprzecznych sojuszach dotyczących Iranu, Syrii czy aktorów niepaństwowych.

Teoria realizmu neoklasycznego Roberta Gilpina zakłada, że hegemon tworzy i utrzymuje porządek międzynarodowy, dostarczając dóbr publicznych, takich jak bezpieczeństwo¹⁷³. Podobnie teoria stabilności hegemonicznej, nazwana tak przez R. Keohane'a, choć wywodząca się z myśli neoliberalnej, opiera się na realistycznym

¹⁷⁰ J. J. Mearsheimer, „Back to Future”: *Instability in Europe After the Cold War*, „International Security” 1990, t. 15, nr 1, s. 6.

¹⁷¹ J. J. Mearsheimer, *The False Promise of International Institutions*, „International Security” 1994/1995, t. 19, nr 3.

¹⁷² K. N. Waltz, *Struktura teorii stosunków międzynarodowych...*

¹⁷³ R. Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1981.

założeniu o kluczowej roli potęgi¹⁷⁴. Argumentuje ona, że hegemon jest niezbędny do ponoszenia kosztów utrzymania otwartych reżimów i współpracy. Stany Zjednoczone odgrywały tę rolę w skali globalnej, ale ich częściowe wycofanie się z Bliskiego Wschodu pogłębiło próżnię, zmuszając państwa regionu do bardziej intensywnej rywalizacji w oparciu o zasadę samopomocy. Tłumaczy to również sprzeczne na pozór zachowania tych państw, z jednej strony niechęć wobec amerykańskiej ingerencji, z drugiej strony, strach przed amerykańskim opuszczeniem. Pragnienie zarówno wycofania się USA (w celu odzyskania autonomii), jak i ich obecności (w celu utrzymania bezpieczeństwa) jest zatem bezpośrednią, racjonalną konsekwencją ich pozycji w anarchicznym systemie pozbawionym jednego hegemonu regionalnego. Debata wewnątrz neorealizmu, dotycząca motywacji państw, rzuca światło na politykę zagraniczną głównych graczy na Bliskim Wschodzie. Realizm defensywny zakłada, że państwa są „maksymalizatorami bezpieczeństwa” – dążą jedynie do zdobycia potęgi wystarczającej do zapewnienia sobie przetrwania i preferują utrzymanie status quo¹⁷⁵. Z kolei realizm ofensywny twierdzi, że państwa są „maksymalizatorami potęgi” – jedynym prawdziwym gwarantem bezpieczeństwa jest hegemonia, więc państwa wykorzystają każdą okazję do zwiększenia swojej potęgi względnej¹⁷⁶.

Poniższa Tabela 2 przedstawia, jak te dwie perspektywy mogą interpretować kluczowe działania mocarstw regionalnych na Bliskim Wschodzie. Działanie, które jedno państwo postrzega jako obronne (np. irański program rakietowy jako środek odstraszania), jest przez inne postrzegane jako ofensywne (np. przez Izrael jako zagrożenie pierwszym uderzeniem).

Tab. 2 Działania mocarstw w regionie Bliskiego Wschodu według paradygmatu realizmu

Aktor	Działanie w polityce zagranicznej	Interpretacja realizmu defensywnego (dążenie do bezpieczeństwa)	Interpretacja realizmu ofensywnego (dążenie do maksymalizacji potęgi)
Iran	Wsparcie dla regionalnych	Tworzenie strategicznej głębi i asymetrycznych zdolności obronnych w celu odstraszania	Budowanie sieci sojuszników w celu podważenia <i>status quo</i> , eksportu rewolucji i

¹⁷⁴ R. O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton 1984.

¹⁷⁵ K. N. Waltz, *Struktura teorii stosunków międzynarodowych...*

¹⁷⁶ J. J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics...*

	sojuszników (<i>proxy wars</i>)	silniejszych militarnie przeciwników (Izraela, Arabii Saudyjskiej).	rozszerzenia strefy wpływów w całym regionie.
Arabia Saudyjska	Interwencja w Jemenie	Reakcja obronna na postrzegane zagrożenie ze strony wspieranych przez Iran Al-Hutich u swoich granic; próba przywrócenia <i>status quo</i> i zabezpieczenia swojej południowej flanki.	Agresywna próba narzucenia swojej woli w regionie, wyeliminowania irańskich wpływów i ustanowienia siebie jako dominującej siły na Półwyspie Arabskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie teorii realizmu defensywnego i ofensywnego.

Historia organizacji regionalnych, takich jak Liga Państw Arabskich i Rada Współpracy Zatoki jest dowodem na słuszność realistycznych tez, ponieważ ich brak zdolności do zapobiegania konfliktom, np. wojnie iracko-irańskiej, wojnie w Zatoce Perskiej, wojnie domowej w Syrii czy rozwiązywania głębokich sporów politycznych, np. kryzysu katarskiego potwierdza, że instytucje są podporządkowane interesom narodowym swoich najpotężniejszych członków. Ponadto, krytyka ONZ sformułowana przez H. Morgenthaua jest tutaj szczególnie trafna. Prawo weta w Radzie Bezpieczeństwa gwarantuje, że system bezpieczeństwa zbiorowego nigdy nie zostanie użyty przeciwko interesom mocarstw¹⁷⁷. Na Bliskim Wschodzie weta Stanów Zjednoczonych, Rosji i Chin konsekwentnie paraliżowały Radę Bezpieczeństwa w kwestiach takich jak Syria czy konflikt izraelsko-palestyński, dowodząc, że ONZ jest areną rywalizacji mocarstw, a nie neutralnym strażnikiem pokoju. Jak zauważył H. Morgenthau, aby bezpieczeństwo zbiorowe mogło zadziałać, wszyscy członkowie muszą zgodzić się co do tego, kto jest agresorem. W złożonych konfliktach bliskowschodnich, gdzie splatają się działania państw i aktorów niepaństwowych, jest to niemal niemożliwe. O tym, kto zostanie uznany za agresora, decydują interesy narodowe i sojusze, a nie obiektywne fakty.

2.2. Konstruktywizm i inne podejścia w analizie regionu

Szkoła angielska w teorii stosunków międzynarodowych, reprezentowana przez myślicieli takich jak Martin Wight, Hedley Bull czy Barry Buzan, oferuje unikalną

¹⁷⁷ H. J. Morgenthau, *Polityka między narodami...*

perspektywę analityczną, która sytuuje się pomiędzy realizmem a liberalizmem¹⁷⁸. Fundamentem szkoły angielskiej jest trójdzielna taksonomia porządku międzynarodowego, która pozwala na precyzyjne stopniowanie natury i głębi relacji międzypaństwowych. Każdy z tych poziomów reprezentuje odmienny stopień zorganizowania i odmienną logikę interakcji. Na najbardziej podstawowym poziomie znajduje się system międzynarodowy. Według definicji H. Bulla, system taki powstaje: „gdy dwa lub więcej państw mają ze sobą wystarczający kontakt i wywierają wystarczający wpływ na swoje decyzje, aby powodować, że zachowują się jak części całości”¹⁷⁹. Logiką rządzącą tym poziomem jest przede wszystkim polityka siły, a zachowanie każdego z aktorów jest niezbędnym elementem w kalkulacjach pozostałych¹⁸⁰. System międzynarodowy jest zatem warunkiem koniecznym dla istnienia bardziej zaawansowanych form porządku, ale sam w sobie nie gwarantuje współpracy ani istnienia wspólnych norm.

Drugi poziom, to społeczność międzynarodowa która istnieje: „gdy grupa państw, świadomych pewnych wspólnych interesów i wspólnych wartości, tworzy społeczeństwo w tym sensie, że uważają się za związane wspólnym zbiorem zasad w swoich wzajemnych relacjach i współuczestniczą w funkcjonowaniu wspólnych instytucji”¹⁸¹. Ten poziom wykracza poza czystą grę sił, charakterystyczną dla realizmu, i wprowadza elementy liberalne, takie jak wspólne normy, reguły, np. prawo międzynarodowe oraz instytucje, które w rozumieniu szkoły angielskiej są nie tyle formalnymi organizacjami, co raczej ugruntowanymi, długoterminowymi praktykami, takimi jak dyplomacja, równowaga sił czy sama instytucja wojny, regulowana określonymi zasadami. Ostatnim poziomem jest społeczność światowa, która odnosi się do globalnych powiązań, tożsamości i porządków, w których kluczową rolę odgrywają jednostki i aktorzy niepaństwowi¹⁸². W ramach tej koncepcji toczy się debata między pluralistami, którzy podkreślają suwerenność państw i zasadę nieingerencji, a solidarystami, dla których nadrzędne są uniwersalne prawa człowieka, mogące uzasadniać interwencję ponad granicami państw¹⁸³.

¹⁷⁸ S. Burchill, *Teorie stosunków międzynarodowych...*, s. 140-143.

¹⁷⁹ H. Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Red Globe Press London, Londyn 1977, s. 9-10.

¹⁸⁰ Tamże, s. 11.

¹⁸¹ Tamże, s. 13

¹⁸² H. Bull, *The Anarchical Society...*, s. 316-317.

¹⁸³ S. Burchill, *Racjonalizm, [w:] Teorie stosunków międzynarodowych...*, s. 145-146.

Kluczowym warunkiem istnienia społeczności międzynarodowej jest świadomość wspólnych interesów i wspólnych wartości¹⁸⁴. Na Bliskim Wschodzie istnieje retoryka panarabska czy panmuzułmańska, ale w praktyce politycznej okazuje się fasadą, za którą kryją się głębokie podziały: ustrojowe (monarchie *versus* republiki), ideologiczne (islam polityczny *versus* świecki nacjonalizm) i przede wszystkim religijne (sunnici *versus* szyici). Konflikt między Arabią Saudyjską a Iranem nie jest jedynie rywalizacją o hegemonię, ale także starciem dwóch odmiennych wizji porządku regionalnego, co uniemożliwia powstanie wspólnej płaszczyzny normatywnej. Równie problematyczna jest ocena wspólnych instytucji. Organizacje takie jak Liga Państw Arabskich czy Rada Współpracy Zatoki, choć formalnie istnieją, w praktyce wykazują liczne problemy w rozwiązywaniu fundamentalnych konfliktów regionu. Brak zdolności do zapobiegania konfliktom wewnętrznym, np. w Syrii, Jemenie, Libii, czy do wypracowania jednolitego stanowiska wobec kluczowych wyzwań świadczy o braku głębszego konsensusu społecznego, który jest niezbędny do funkcjonowania instytucji w rozumieniu szkoły angielskiej.

Fundamentalnym problemem jest również historyczny kontekst powstania obecnego systemu państw na Bliskim Wschodzie. Nie był on wynikiem organicznego rozwoju, lecz został w dużej mierze narzucony przez mocarstwa kolonialne w procesie tzw. ekspansji społeczności międzynarodowej z jej europejskiego centrum. Narzucenie modelu państwa westfalskiego i arbitralne wytyczenie granic, często ignorujące istniejące podziały etniczne i religijne, stworzyło struktury państwowe o wątpliwej legitymizacji w oczach wielu lokalnych społeczności. W ten sposób sam akt stworzenia w regionie systemu państw na wzór europejski, paradoksalnie, mógł podważyć potencjał do wyłonienia się autentycznej, regionalnej społeczności. Podstawy, na których miałyby się ona opierać – suwerenne państwa – są przez wielu postrzegane jako sztuczny i obcy import, co utrudnia internalizację norm i wartości leżących u podstaw globalnej społeczności międzynarodowej. W tym kontekście klasyczna dla szkoły angielskiej debata między pluralizmem a solidaryzmem nabiera specyficznego wymiaru. Na Zachodzie spór ten dotyczy głównie kwestii, czy suwerenność państw (pluralizm) może być ograniczona w imię ochrony uniwersalnych praw człowieka (solidaryzm)¹⁸⁵. Na Bliskim Wschodzie natomiast pojawiają się konkurencyjne, lokalne wizje

¹⁸⁴ A. Watson, H. Bull, *States Systems and International Societies*, „Review of International Studies” 1987, 13, s. 151-152.

¹⁸⁵ S. Burchill, *Racjonalizm*, [w:] S. Burchill, *Teorie stosunków międzynarodowych...*, s. 149-153.

solidarystyczne, oparte nie na liberalnych prawach jednostki, lecz na ponadnarodowej tożsamości religijnej (panislamizm) lub etnicznej (panarabizm). Te ideologie nie dążą jedynie do korekty zasad funkcjonowania systemu państw, ale do jego całkowitego zakwestionowania i zastąpienia porządkiem opartym na innych fundamentach. Głównym napięciem nie jest więc konflikt między państwem a uniwersalnymi prawami człowieka, lecz między narzuconym, pluralistycznym systemem państw a endogennymi, solidarystycznymi ideologiami ponadnarodowymi.

Konstruktywizm oferuje perspektywę, która w sposób zasadniczy różni się od materialistycznych i racjonalistycznych założeń realizmu i liberalizmu. Zamiast koncentrować się na dystrybucji siły czy kalkulacji interesów, konstruktywizm zwraca uwagę na rolę idei, norm, kultury i tożsamości w kształtowaniu rzeczywistości społecznej¹⁸⁶. Jego fundamentalne założenie głosi, że świat społeczny, w tym polityka międzynarodowa, nie jest obiektywną, daną z góry strukturą, lecz jest nieustannie tworzony i odtwarzany przez interakcje i intersubiektywne przekonania aktorów¹⁸⁷. Z perspektywy konstruktywistycznej, kluczowe elementy polityki międzynarodowej, takie jak interesy państw, anarchia czy bezpieczeństwo, nie mają charakteru materialnego, lecz są konstruktami społecznymi. Interesy nie są wrodzoną cechą państw, lecz kształtują się w procesie interakcji z innymi aktorami i zależą od ich tożsamości.

Alexander Wendt w swojej pracy *Spoleczna teoria stosunków międzynarodowych* rozwija koncepcje, które są zdeterminowane przez dominujące role, jakie państwa przypisują sobie nawzajem w procesie interakcji – wroga, rywala lub przyjaciela. Te role odpowiadają trzem kulturom – hobbesowskiej (wojna wszystkich ze wszystkimi), locke’owskiej (rywalizacja w ramach uznanych reguł, np. suwerenności) i kantowskiej (opartej na przyjaźni i tożsamości zbiorowej)¹⁸⁸. Kluczowym mechanizmem ewolucji od jednej kultury do drugiej jest zmiana tożsamości państw, w szczególności rozwój tożsamości zbiorowej, która sprawia, że bezpieczeństwo innych staje się częścią własnego interesu.

Próba zastosowania tej koncepcji do Bliskiego Wschodu prowadzi do wniosku, że region ten jest głęboko i trwale zakorzeniony w kulturze hobbesowskiej. Co więcej,

¹⁸⁶ J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2022, s. 227.

¹⁸⁷ A. Wendt, *Spoleczna teoria stosunków międzynarodowych*, tłum. W. Derczyński, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.

¹⁸⁸ A. Wendt, *Spoleczna teoria stosunków międzynarodowych...*, s. 115-122, s. 150.

wyduje się, że jest on uwięziony w swoistej pułapce tożsamościowej, w której działania państw i struktura systemu wzajemnie się wzmacniają, utrwalając stan wrogości. Państwa regionu, w wyniku historycznych konfliktów i głębokiej nieufności, przyjęły praktyki (wojny zastępcze, wyścig zbrojeń, wzajemna delegitymizacja), które nieustannie odtwarzają strukturę wrogości. Ta struktura z kolei narzuca państwom tożsamości oparte na przetrwaniu i samopomocy, zmuszając je do definiowania siebie w opozycji do sąsiadów (np. tożsamość Iranu jako rewolucyjnej potęgi szyickiej w kontrze do tożsamości Arabii Saudyjskiej jako strażnika sunnickiego *status quo*). W takich warunkach fundamenty tożsamości zbiorowej, takie jak wspólny język arabski, religia czy pamięć historyczna są konsekwentnie podważane przez dominującą logikę wrogości, która wzmacnia partykularne tożsamości i interesy.

Teza Sameula Huntingtona o *Zderzeniu cywilizacji* stanowi ważny punkt odniesienia w debacie o naturze porządku międzynarodowego po zimnej wojnie. S. Huntington argumentował, że głównym źródłem konfliktów w nowej erze nie będą ideologie czy ekonomia, lecz fundamentalne różnice kulturowe między wielkimi cywilizacjami świata. W jego analizie szczególne miejsce zajmuje cywilizacja muzułmańska, która z jednej strony postrzegana jest jako jedno z głównych wyzwań dla dominacji Zachodu, z drugiej strony charakteryzuje się cechami, które czynią ją potencjalnie niestabilną i skłoną do konfliktu. Po pierwsze, w przeciwieństwie do innych cywilizacji, islamowi brakuje jednego, dominującego tzw. państwa rdzennego, które mogłoby pełnić rolę lidera i stabilizatora. Ta próżnia przywództwa prowadzi do wewnętrznej rywalizacji o prymat w świecie muzułmańskim. Po drugie, autor wskazywał na czynniki demograficzne, w szczególności tzw. wyż demograficzny młodych, który w wielu krajach muzułmańskich generuje presję społeczną, bezrobocie i podatność na radykalne ideologie¹⁸⁹. Najbardziej znanym i krytykowanym elementem jego tezy jest stwierdzenie, że „islam ma krwawe granice”, które S. Huntington argumentował, opierając się na danych dotyczących konfliktów zbrojnych, według których muzułmanie są nieproporcjonalnie często zaangażowani w konflikty zarówno z przedstawicielami innych cywilizacji (na „zewnętrznych” granicach islamu), jak i między sobą (w jego „wnętrznosciach”)¹⁹⁰. W jego ujęciu linie uskokowe między cywilizacjami, zwłaszcza na

¹⁸⁹ Więcej S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, tłum. H. Jankowska, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA, Warszawa 2004.

¹⁹⁰ Tamże.

styku islamu z Zachodem, prawosławiem, hinduizmem czy cywilizacją afrykańską, miały stać się głównymi liniami frontu przyszłych wojen.

Teza S. Huntingtona spotkała się z szeroką krytyką ze strony wielu badaczy, którzy zarzucali jej nadmierne uproszczenia i ignorowanie złożoności zjawisk politycznych¹⁹¹. Główny zarzut dotyczy traktowania cywilizacji, a w szczególności islamu jako monolitycznych, jednorodnych i statycznych bytów. Jak argumentował E. Said, takie ujęcie jest przejawem orientalizmu, który redukuje bogactwo i różnorodność świata muzułmańskiego do kilku stereotypowych cech, przede wszystkim jego rzekomego antagonizmu wobec Zachodu¹⁹². W rzeczywistości cywilizacja muzułmańska jest wewnętrznie niezwykle zróżnicowana pod względem etnicznym – Arabowie, Persowie, Turcy, Kurdowie; językowym; politycznym oraz religijnym (podział na sunnitów i szyitów oraz liczne mniejsze odłamy). Wbrew tezie S. Huntingtona, wiele z najkrwawszych konfliktów ostatnich dekad toczyło się wewnątrz świata islamu, a ich główną osią nie były różnice cywilizacyjne, lecz interesy państwowe, np. wojna iracko-irańska, czy rywalizacja o hegemonię (między Arabią Saudyjską a Iranem). Te zjawiska znacznie lepiej tłumaczą paradygmaty realizmu czy konstruktywizmu niż uproszczony model zderzenia cywilizacji. Zamiast postrzegać konflikt jako nieunikniony wynik obiektywnych różnic kulturowych, można go analizować przez pryzmat konstruktywistyczny. Z tej perspektywy *zderzenie* nie jest faktem, lecz społeczną konstrukcją. Tożsamości cywilizacyjne, takie jak Zachód i Islam, są aktywnie kształtowane w dyskursie politycznym, często w opozycji. Politycy i ideolodzy po obu stronach mogą celowo przedstawiać te tożsamości jako wzajemnie wrogie i niekompatybilne, aby mobilizować poparcie, legitymizować swoje działania i upraszczać złożoną rzeczywistość. W ten sposób Zderzenie cywilizacji staje się samospełniającą się przepowiednią – nie dlatego, że cywilizacje są z natury wrogie, ale dlatego, że są one konstruowane jako takie.

¹⁹¹ Zob. A. Sen, *Identity and Violence: The Illusion of Destiny*, W. W. Norton & Company, Nowy Jork 2006.

¹⁹² Więcej E. Said, *Orientalizm*, tłum. M. Wyrwas-Wiśniewska, Zysk i S-ka, Poznań 2005.

2.3. Argument na rzecz realizmu – ocena adekwatności teorii w kontekście bliskowschodnim

Analiza stosunków międzynarodowych na Bliskim Wschodzie od dawna stanowi pole intensywnej debaty naukowej, w której ścierają się fundamentalne paradygmaty teoretyczne. Oś sporu analitycznego przebiega między liberalną obietnicą postępu osiąganego poprzez rozwój instytucji i kooperację a realistyczną tezę o niezmienniej logice polityki siły, determinującej zachowania państw w środowisku anarchicznym. Z jednej strony, perspektywa liberalna, w swoich różnych odcieniach, kładzie nacisk na potencjał instytucji międzynarodowych, współzależności gospodarczych oraz norm demokratycznych w łagodzeniu konfliktów¹⁹³. Z drugiej strony, realizm, zwłaszcza w jego neorealistycznej odsłonie, postrzega państwa jako racjonalnych aktorów dążących przede wszystkim do przetrwania i maksymalizacji potęgi w systemie pozbawionym centralnej władzy¹⁹⁴. Dodatkową perspektywę wnosi konstruktywizm, który podkreśla, w jaki sposób idee, normy i tożsamości społecznie konstruują rzeczywistość międzynarodową, a tym samym wpływają na interesy i działania państw¹⁹⁵. Ta teoretyczna rywalizacja nabiera szczególnego znaczenia w kontekście tego regionu, gdzie optymistyczne założenia liberalizmu są nieustannie konfrontowane z rzeczywistością rywalizacji o bezpieczeństwo.

Neoliberalny instytucjonalizm, rozwijany w pracach R. Keohane'a i J. S. Nye'a, stanowi odpowiedź na realistyczną tezę o niemożności trwałej współpracy w systemie anarchicznym¹⁹⁶. Teoria ta, akceptując realistyczne założenie o państwach jako racjonalnych, egoistycznych aktorach, argumentuje, że instytucje międzynarodowe mogą skutecznie przewyższyć bariery dla kooperacji. Główną przeszkodą, według tej szkoły myślenia, nie jest nieuchronna rywalizacja o potęgę, lecz obawa przed oszustwem ze strony partnerów oraz wysokie koszty transakcyjne związane z negocjowaniem i monitorowaniem umów. Instytucje rozwiązują te problemy na kilka sposobów. Po pierwsze, zwiększają transparentność działań państw i dostarczają informacji o ich zachowaniu, co utrudnia potajemne łamanie zasad. Po drugie, redukują koszty

¹⁹³ Zob. np. J. S. Nye, *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, tłum. M. Madej, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 78-81.

¹⁹⁴ Więcej K. Waltz, *Realism and International Politics*, Routledge, Nowy Jork-Londyn 2008, s. 70-80.

¹⁹⁵ Więcej A. Wendt *Spoleczna teoria stosunków międzynarodowych*, tłum. W. Derczyński, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.

¹⁹⁶ R. Keohane, J. S. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little, Brown and Company, Boston 1977.

transakcyjne poprzez tworzenie stałych forów negocjacyjnych i standardowych procedur. Po trzecie i najważniejsze, tworzą iteracyjny charakter interakcji, czyli tzw. cień przyszłości (*shadow of the future*). W warunkach powtarzających się interakcji reputacja wiarygodnego partnera staje się cennym zasobem, a perspektywa przyszłych zysków z kooperacji przeważa nad pokusą jednorazowego oszustwa¹⁹⁷. W ten sposób instytucje zmieniają kalkulację interesów państw, promując dążenie do osiągania korzyści absolutnych (*absolute gains*), gdzie wszystkie strony zyskują, nawet jeśli podział tych zysków nie jest równy. Zgodnie z tym podejściem, analiza bezpieczeństwa zbiorowego musi uwzględniać również aspekty ekonomiczne, które tworzą sieć wzajemnych powiązań¹⁹⁸.

Jednym z argumentów na rzecz teorii liberalnej jest także teoria demokratycznego pokoju, której współczesną formę zawdzięczamy w dużej mierze pracom M. Doyle'a. Głosi ona, że liberalne demokracje, choć prowadzą wojny z państwami niedemokratycznymi, praktycznie nigdy nie walczą ze sobą¹⁹⁹. Logika przyczynowa TDP opiera się na dwóch filarach. Pierwszy, instytucjonalny, wskazuje, że w demokracjach mechanizmy kontroli i równowagi (*checks and balances*), odpowiedzialność władzy przed elektoratem oraz publiczna debata utrudniają podejmowanie decyzji o wojnie, zwłaszcza gdy jej koszty ponoszą obywatele. Drugi filar, normatywny, podkreśla, że demokracje dzielą wspólne wartości, takie jak poszanowanie praw jednostki i pokojowe rozwiązywanie sporów. Jednakże, jak zauważa J. S. Nye, teoria ta ma fundamentalne ograniczenia w odniesieniu do regionów takich jak Bliski Wschód, zdominowanych przez reżimy niedemokratyczne²⁰⁰. W kontekście bliskowschodnim, gdzie brak jest państw spełniających kryteria liberalnej demokracji, kluczowy mechanizm przyczynowy TDP po prostu nie ma zastosowania. Ta rzeczywistość podważa uniwersalność liberalnych recept na pokój i sugeruje, że w środowisku niedemokratycznym inne czynniki – te podkreślane przez realistów – mogą odgrywać decydującą rolę.

Warto w tym kontekście wspomnieć również o koncepcji bezpieczeństwa zbiorowego, której korzenie sięgają idealizmu prezydenta USA Woodrowa Wilsona. Celem tego projektu było zastąpienie opartej na rywalizacji polityki równowagi sił

¹⁹⁷ Tamże.

¹⁹⁸ J. S. Nye, *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, tłum. M. Madej, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.

¹⁹⁹ M. Doyle, *Liberalism and World Politics*, „American Political Science Review” 1986, t. 80, nr. 4.

²⁰⁰ J. S. Nye, *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, dz. cyt., s. 260 i nast.

systemem, w którym agresja przeciwko jednemu państwu byłaby traktowana jako atak na całą wspólnotę międzynarodową, zgodnie z zasadą „jeden za wszystkich, wszyscy za jednego”²⁰¹. Idea bezpieczeństwa zbiorowego zakłada istnienie uniwersalnych norm prawnych i moralnych, które państwa są zobowiązane wspólnie egzekwować. System ten ma na celu odstraszenie potencjalnych agresorów poprzez groźbę przytłaczającej, zbiorowej odpowiedzi. Jednakże, jak pokazała historia, realizacja tej wizji napotyka na fundamentalne przeszkody, które stanowią centralny punkt realistycznej krytyki.

Praktyczny i historyczny wymiar realistycznej argumentacji wzmacnia perspektywa Henry’ego Kissingera, którego kluczowa myśl sprowadza się do tego, że w świecie dyplomacji abstrakcyjne zasady prawne i moralne są niewystarczające bez wsparcia wiarygodnej siły. Ta ocena jest bezpośrednio powiązana z jego sceptycyzmem wobec bezpieczeństwa zbiorowego, które, jak argumentuje, opiera się na błędnym założeniu, że wszystkie narody będą w ten sam sposób postrzegać zagrożenia i będą gotowe ponieść takie same ofiary, by im przeciwdziałać. W praktyce, jak pokazała historia Ligi Narodów, rozbieżne interesy narodowe uniemożliwiają skuteczne, kolektywne działanie.

Punktem wyjścia dla zrozumienia neorealistycznej perspektywy jest krytyczna uwaga Andrew Linklatera pod adresem K. Walta: „Jak się wydaje, Waltz próbuje sugerować, że państwa nie potrafią rozszerzyć swojej koncepcji własnego interesu poza strategiczny egoizm strategicznych interakcji, mimo zysków, które można osiągnąć na drodze współpracy”²⁰². Argumentacja neorealistyczna dowodzi, że nie jest to sugestia, lecz logiczna konsekwencja struktury systemu międzynarodowego. W świecie anarchii, gdzie brakuje nadrzędnej władzy zdolnej do egzekwowania umów, a intencje innych państw nigdy nie są do końca pewne, nadrzędnym celem każdego państwa staje się przetrwanie. Ta strukturalna presja wymusza na państwach przyjęcie postawy strategicznego egoizmu. Dzieje się tak nie dlatego, że państwa są niezdolne do dostrzegania potencjalnych korzyści ze współpracy, ale dlatego, że potencjalne koszty bycia oszukany lub umożliwienia wzmocnienia rywala dalece przewyższają ewentualne zyski. W systemie samopomocy (*self-help*), poleganie na dobrej woli innych jest egzystencjalnym ryzykiem, którego racjonalni decydenci starają się unikać.

²⁰¹ Więcej H. Kissinger, *Dyplomacja*, tłum. S. Głabiński, G. Woźniak, I. Doleżał-Nowicka, Philip Wilson, Warszawa 1996.

²⁰² S. Burchill, *Teorie stosunków międzynarodowych...* s. 127.

Jedne z kompleksowych opracowań krytykujących liberalizm sformułował J. J. Mearsheimer. W swojej przełomowej pracy *The False Promise of International Institutions* systematycznie dekonstruuje liberalne argumenty, dowodząc ich teoretycznej niespójności i braku poparcia empirycznego²⁰³. Po pierwsze, J. J. Mearsheimer wykazuje, że liberalny instytucjonalizm koncentruje się na miękkich obszarach polityki międzynarodowej, takich jak gospodarka czy ochrona środowiska, w dużej mierze ignorując twarde kwestie bezpieczeństwa, które są kluczowe w regionach takich jak np. Bliski Wschód. Co ważniejsze, teoria ta pomija fundamentalną dla realizmu kwestię korzyści względnych (*relative gains*). W świecie realistycznym państwa nie zadowolają się korzyściami absolutnymi, ich główną troską jest to, jak zyski z kooperacji są dzielone i czy konkurent nie zyskuje więcej, co w przyszłości mogłoby zostać wykorzystane przeciwko nim. Ta perspektywa podważa logikę neoliberalnej współpracy, zwłaszcza gdy potęga gospodarcza jest postrzegana jako fundament siły militarnej.

Po drugie, J. J. Mearsheimer przedstawia krytykę koncepcji bezpieczeństwa zbiorowego. Argumentuje on, że jest ona logicznie wadliwa i historycznie bezpodstawna, ponieważ aby system bezpieczeństwa zbiorowego mógł funkcjonować, musiałoby zostać spełnionych szereg niezwykle wymagających warunków, co jest praktycznie niemożliwe. Należą do nich m.in.: jednoznaczne zidentyfikowanie agresora, przewyższenie partykularnych interesów i historycznych animozji, sprawiedliwy podział kosztów interwencji oraz fundamentalny brak zaufania między państwami. Wreszcie, J. J. Mearsheimer formułuje centralną tezę realizmu dotyczącą instytucji, w której argumentuje, że nie są one niezależną siłą sprawczą zdolną do promowania pokoju. W najlepszym razie stanowią zmienną pośredniczącą, która odzwierciedla istniejący układ sił oraz interesy mocarstw, które je tworzą i kształtują.

Empiryczna analiza Bliskiego Wschodu dostarcza licznych dowodów potwierdzających tezy paradygmatu realistycznego. Historia regionu, a w szczególności funkcjonowanie Ligi Państw Arabskich, stanowi studium przypadku ilustrujące raczej prymat polityki siły nad liberalnymi aspiracjami. Jak trafnie zauważył J. S. Nye, „Region ten bodaj najlepiej odpowiada realistycznej wizji stosunków międzynarodowych, lecz mimo to jest obszarem, na którym istotną rolę odgrywają również międzynarodowe

²⁰³ J.J. Mearsheimer, *The False Promise of International Institutions*, „International Security” 1994/1995, t. 19, nr 3.

prawo i organizacje”²⁰⁴. Struktura polityczna Bliskiego Wschodu, zdominowana przez reżimy autorytarne, w sposób bezpośredni wyjaśnia nieadekwatność teorii demokratycznego pokoju. Ta rzeczywistość wzmacnia realistyczną tezę, że to anarchiczna struktura systemu, a nie wewnętrzna charakterystyka państw, jest głównym motorem konfliktów i rywalizacji o bezpieczeństwo. W regionie pozbawionym liberalnych demokracji mechanizmy pacyfikujące opisane przez M. Doyle'a i innych liberałów po prostu nie istnieją.

Choć teorie liberalne oferują pociągającą wizję bardziej pokojowego świata, ich fundamentalne założenia – dotyczące możliwości przewyciężenia obaw o korzyści względne, pacyfikującego wpływu instytucji oraz realności bezpieczeństwa zbiorowego – nie wytrzymują konfrontacji z rzeczywistością regionu, w którym bezpieczeństwo jest zasobem deficytowym. Realizm, zwłaszcza w jego strukturalnych i ofensywnych wariantach, sformułowanych przez K. Waltza i J. J. Mearsheimera, i uzupełniony o praktyczne lekcje Realpolitik H. Kissingera, dostarcza ram do wyjaśniania zachowań państw w tym regionie. Potwierdza to nawet obserwacja J. S. Nye o Bliskim Wschodzie jako regionie najlepiej odpowiadającym wizji realistycznej, z kluczowym zastrzeżeniem, że ograniczona rola prawa i instytucji jest tam najlepiej rozumiana właśnie przez pryzmat realistyczny – jako odzwierciedlenie, a nie ograniczenie, fundamentalnego rozkładu sił. Istnienie i funkcjonowanie Ligi Państw Arabskich, zamiast podważać tezy realizmu, w istocie potwierdza je, ukazując, w jaki sposób instytucje mogą być wykorzystywane do realizacji partykularnych interesów w anarchicznym świecie, a nie do ich przewyciężania.

2.4. Bliski Wschód jako konstrukt geopolityczny

Analiza spójności regionu Bliskiego Wschodu wymaga w pierwszej kolejności dekonstrukcji samego obiektu badań. Termin „Bliski Wschód” nie jest neutralnym konceptem geograficznym, lecz historycznie ukształtowanym konstruktem geopolitycznym. Jego granice są płynne i definiowane niemal wyłącznie przez pryzmat zewnętrznych interesów strategicznych, co podważa tezę o istnieniu wewnętrznej spójności. Istnieją przesłanki wskazujące, że twórcą terminu „Bliski Wschód” był generał brytyjski Thomas Edward Gordon, który w 1900 roku napisał artykuł zatytułowany *The*

²⁰⁴ J. S. Nye, *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, dz. cyt., s. 260.

*problem of the Middle East*²⁰⁵. Według historyków analizujących jego treść nie istnieje jednak bezpośredni związek między wprowadzeniem do dyskursu publicznego terminu „Middle East” a wynalezieniem go przez T. E. Gordona. Ponadto w przytoczonym artykule autor omawia rywalizację mocarstwową w Afganistanie i Persji, nie analizuje zatem samego terminu. Źródeł tego terminu należy upatrywać raczej w XIX-wiecznych dokumentach brytyjskiego Ministerstwa ds. Indii, w których określano w ten sposób obszary nienależące do Dalekiego Wschodu lub te odnoszące się do terytoriów podległych Imperium Osmańskiemu²⁰⁶. Kolejnym przytaczanym w literaturze twórcą terminu jest oficer marynarki wojennej Alfred Thayer Mahan, który posłużył się terminem „Middle East” w kontekście obszaru rozciągającego się od Kanalu Sueskiego i Turcji aż po Indie z Zatoką²⁰⁷:

„The Middle East, if I may adopt a term which I have not seen, will someday need its Malta, as well as its Gibraltar; it does not follow that either will be in the Persian Gulf. Naval force has the quality of mobility which enables a aircraft to act over wide areas [...] the Middle East, which, as a political concept, is determined by its relations to the Farther East, and notably to India”²⁰⁸.

Wprowadzając termin „Middle East” (Środkowy Wschód), Mahan zdefiniował je w opozycji do „Farther East” (Dalekiego Wschodu), akcentując, że ten pierwszy obszar ma znaczenie kluczowe z punktu widzenia ochrony szlaków imperialnych prowadzących do Indii. Z perspektywy metodologicznej, z analizą tekstu Mahana wiąże się niezwykle ciekawy paradoks językowy, bowiem tradycja geograficzna wyrosła na trójkpodziale orientu – „Near East” (obszary dawnego Imperium Osmańskiego, Bałkany, Lewant), „Middle East” (obszary wokół Zatoki, Iran, Afganistan, stanowiące pomost do Indii) oraz „Far East” (Chiny, Japonia). W rezultacie, angielskie „Middle East” (dosłownie

²⁰⁵ T.E. Gordon, *The problem of the Middle East*, „The Nineteenth Century” styczeń-czerwiec 1901”, t. XLVII, nr 277, s. 413-424.

²⁰⁶ J. Zdanowski, *Historia społeczeństw muzułmańskiego Bliskiego Wschodu w XX wieku*, Wydawnictwo Askon, Warszawa 2013, s. 15.

²⁰⁷ A. Mahan, *Retrospect and Prospect: Studies in International Relations, Naval and Political*, Little, Brown, and Company, Boston 1902.

²⁰⁸ „Bliski Wschód – jeśli wolno mi posłużyć się terminem, z którym dotychczas się nie spotkałem – będzie kiedyś potrzebował swojej Malty, jak i swojego Gibraltaru; nie oznacza to jednak, że którykolwiek z nich znajduje się w Zatoce Perskiej. Siły morskie posiadają cechę mobilności, która pozwala statkom powietrznym działać na rozległych obszarach [...] Bliski Wschód, który jako pojęcie polityczne jest definiowany przez swoje relacje z Dalszym Wschodem, a w szczególności z Indiami” – tłum. własne na podstawie A. Mahan, *Retrospect and prospect: Studies in International Relations*..., s. 237.

Środkowy Wschód) jest powszechnie i standardowo tłumaczone na język polski jako „Bliski Wschód”. Paradoks ten prowadzi do częstych nieporozumień pojęciowych w literaturze przedmiotu. Podczas gdy dla polskiego badacza „Bliski Wschód” obejmuje tradycyjnie m.in. Izrael, Egipt czy Syrię, w klasycznym ujęciu anglosaskim, zapoczątkowanym przez Mahana, punkt ciężkości przesunięty był znacznie bardziej na wschód – ku Zatoce – jako obszarowi buforowemu o krytycznym znaczeniu dla komunikacji morskiej i lądowej imperium.

Spopularyzowania takiej koncepcji dokonał szef departamentu zagranicznego brytyjskiego dziennika *The Times* Valentine Chirola, który opublikował serię artykułów odnoszących się do terminu „Bliski Wschód”²⁰⁹ oraz sformułował swoistą definicję funkcjonalną tego regionu, gdzie wskazuje, że badany przez niego obszar to:

„[...] those regions of Asia which extend to the confines of India or command the approaches to India, and which are consequently more or less intimately connected with the problems of Indian defence”²¹⁰.

W ujęciu Chirola „Środkowy Wschód” nie był więc stałą, obiektywną przestrzenią geograficzną, lecz dynamicznym konstruktem geopolitycznym, którego granice wyznaczało wyłącznie jedno kryterium, czyli bezpieczeństwo brytyjskich Indii. Region obejmował zatem terytoria, których losy bezpośrednio rzutowały na stabilność najważniejszej kolonii imperium. Kolejnym elementem analizy Chirola, pozwalającym na pełne zrozumienie ówczesnej siatki pojęciowej, jest zaprezentowany przez niego trójkąt Orientu, w którym autor wprost zestawia ze sobą trzy odrębne strefy imperialnych interesów: „Near East”, „Middle East” oraz „Far East”. Wyjaśniając ich wzajemne relacje oraz odmienną specyfikę problemów politycznych, pisał:

„The Near East is concerned with the fluid elements of the Ottoman Empire on the Mediterranean [...]. The Far East is the focus of international rivalries on the shores of the Pacific [...]. But between the

²⁰⁹ Recenzja książki V. Chirol, *The Middle Eastern Question*, John Murray, Londyn 1903 O. J. R. H. V. Chirol, *Review of Political Problems of Asia*, „The Geographical Journal” 1904, t. 23, nr. 5, s. 671.

²¹⁰ „[...] te regiony Azji, które rozciągają się do granic Indii lub kontrolują drogi dojazdowe do Indii i które w konsekwencji są mniej lub bardziej ściśle powiązane z problemami obronności Indii”, tłum. własne na podstawie V. Chirol, *The Middle Eastern Question*, John Murray, Londyn 1903, s. 5.

Near East and the Far East there lies the Middle East, where the problems to be solved are static rather than fluid, and the forces to be encountered are massive and concentrated, not scattered and disintegrated”²¹¹.

Podczas gdy „Near East” (Bliski Wschód w ówczesnym, klasycznym rozumieniu) wiązał się z kwestią wschodnią i powolnym upadkiem Imperium Osmańskiego nad Morzem Śródziemnym, a „Far East” (Daleki Wschód) oznaczał dynamiczną rywalizację mocarstw na pacyficznym wybrzeżu Chin, „Middle East” (Środkowy Wschód) jawił się jako przestrzeń zdominowana przez potężne i skoncentrowane siły imperialne. Wprowadzenie przez Chirola tej trójstopniowej skali (Near – Middle – Far) ostatecznie utrwaliło w anglosaskiej terminologii pojęcie Środkowego Wschodu jako samodzielnego konstruktu geopolitycznego, sytuowanego pomiędzy basenem Morza Śródziemnego a Dalekim Wschodem. Fakt pogłębia opisywany wcześniej paradoks translatoryczny w języku polskim. Współczesne utożsamienie angielskiego „Middle East” z polskim terminem „Bliski Wschód” całkowicie zaciera tę oryginalną, trójdzielną strukturę, w której „Middle East” z definicji leżał dalej na wschód niż obszary śródziemnomorskie (dzisiejszy Lewant), stanowiąc bezpośredni przedpole i system obronny subkontynentu indyjskiego.

Przed I wojną światową Bliski Wschód kojarzył się głównie z Afryką Północną i państwami Półwyspu Bałkańskiego. Zastosowanie terminu „Bliskiego Wschodu” zmieniło się po II wojnie światowej, kiedy to zaczęto odnosić nazwę regionu do obszaru rozciągającego się od Egiptu i Sudanu po Zatokę, zaś w okresie powojennym wykluczono Libię, Sudan, Pakistan oraz Afganistan. Współczesne podejście reprezentowane przez Organizację Narodów Zjednoczonych, stanowi zwieńczenie ewolucji pojęciowej omawianego regionu, charakteryzując się wyraźnym dążeniem do odejścia od eurocentrycznego i geopolitycznego terminu „Bliski Wschód” na rzecz neutralnej kategorii geograficznej określanej jako Azja Zachodnia (Western Asia). ONZ zalicza do tego obszaru osiemnaście podmiotów – w tym kraje Półwyspu Arabskiego, Lewantu (m.in. Izrael, Jordanię, Syrię), Irak, Turcję, Cypr oraz państwa Kaukazu Południowego

²¹¹ „Bliski Wschód [w znaczeniu: *Near East*] koncentruje się wokół płynnych elementów Imperium Osmańskiego nad Morzem Śródziemnym [...]. Daleki Wschód jest punktem skupienia międzynarodowych rywalizacji na wybrzeżach Pacyfiku [...]. Jednak pomiędzy Bliskim Wschodem [*Near East*] a Dalekim Wschodem leży Środkowy Wschód [współcześnie: Bliski Wschód/*Middle East*], gdzie problemy wymagające rozwiązania mają charakter raczej statyczny niż płynny, a siły, z którymi trzeba się zmierzyć, są potężne i skoncentrowane, a nie rozproszone i zdeintegrowane”, tłum. własne na podstawie V. Chirol, *The Middle Eastern Question...*, s. 18.

(Armenię, Azerbejdżan, Gruzję)²¹². Taka klasyfikacja generuje jednak paradoks metodologiczny i rozbieżności względem powszechnego rozumienia ram geopolitycznych tego regionu. Przykładowo, ze względów czysto geograficznych i kontynentalnych, ONZ nie włącza – co oczywiste – do Azji Zachodniej kluczowych aktorów bliskowschodniej sceny politycznej, takich jak Egipt (klasyfikowany w Afryce Północnej) oraz Iran (przypisywany do Azji Południowej), jednocześnie włączając do niej państwa kaukaskie o silnych aspiracjach europejskich. Pokazuje to, że pojęcie, które na początku XX wieku w koncepcjach A. T. Mahana czy V. Chirola służyło wyłącznie pragmatycznej obronie brytyjskich interesów imperialnych w drodze do Indii, współcześnie zostało zredefiniowane w duchu geografii obiektywnej, choć nadal rodzi ono spore trudności i kontrowersje klasyfikacyjne w literaturze przedmiotu.

Ponadto większość autorów zgadza się, że Bliski Wschód obejmuje wszystkie państwa od Egiptu przez Lewant²¹³, Turcję, Półwysep Arabski aż do Iranu. Region ten, wraz z krajami Maghrebu²¹⁴, określany jest w literaturze anglojęzycznej jako MENA (skrót od Middle East and North Africa) lub Greater Middle East, którym posługuje się większość organizacji i środowisk akademickich²¹⁵. W tym kontekście warto zauważyć, że zgodnie z koncepcją zaproponowaną przez polskich arabistów „istnieje jeden wykształcony region Bliskiego Wschodu, w którego skład wchodzi następujące subregiony: Bliski Wschód *sensu stricto*, Środkowy Wschód, nazywany także subregionem Zatoki, i Afryka Północna”²¹⁶.

²¹² Zob. *Standard Country or Area Codes for Statistical Use (M49)*, United Nations Statistics Division, <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/> [data dostępu: 03.06.2026].

²¹³ Pojęcie „Lewant” (pochodzące od włoskiego *levante* – wschód, oznaczające miejsce, gdzie wschodzi słońce) to tradycyjne określenie geograficzno-historyczne odnoszące się do państw leżących na wschodnim wybrzeżu Morza Śródziemnego. W wąskim, współczesnym rozumieniu termin ten obejmuje Syrię, Liban, Izrael, Jordanię oraz Palestynę (niekiedy również Cypr). Z perspektywy historyczno-geopolitycznej obszar ten pokrywa się z pojęciem „Near East” (Bliski Wschód) w klasycznej, anglosaskiej terminologii z przełomu XIX i XX wieku (używanej m.in. przez V. Chirola), a w okresie międzywojennym oficjalną francuską nazwą administracyjną dla mandatowych terytoriów Syrii i Libanu było określenie „Państwa Lewantu”. Zob. szerzej: A. Hourani, *A History of the Arab Peoples*, Harvard University Press, Cambridge 1991.

²¹⁴ Termin „Maghreb” (z arabskiego Zachód, oznaczający miejsce, gdzie zachodzi słońce) to tradycyjne określenie kulturowo-geograficzne odnoszące się do regionu Afryki Północnej, stanowiące siatkowy odpowiednik wschodniego Lewantu. W węższym znaczeniu historycznym pojęcie to obejmuje tzw. Państwa Atlasu: Maroko, Algierię i Tunezję. Zob. szerzej: J. M. Abun-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge University Press, Cambridge 1987.

²¹⁵ J.L. Gelvin, *The Modern Middle East. A History*, Oxford University Press, Oxford 2005.

²¹⁶ B. Bojarczyk, *Region Bliskiego Wschodu*, [w:] *Regiony w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Dumała, H. Dumała, I. Topolski, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2009, s. 146.

Definicje regionu są zatem zmienne i zależne od perspektywy analitycznej. Przykładowo, Robert Harkavy, analizując region z perspektywy geostrategicznej, zdefiniował koncepcję „Więszego Bliskiego Wschodu” (Greater Middle East) jako newralgiczny obszar na styku trzech kontynentów, kluczowy dla globalnej polityki ze względu na koncentrację zasobów energetycznych oraz proliferację broni masowego rażenia²¹⁷. W tej definicji region rozciągał się od Afryki Północnej, przez Lewant i Zatokę, aż po Azję Południową i poradziecką Azję Środkową. W tym kontekście niezmiennie przywoływana jest również klasyczna praca Michaela Hudsona i innych, *Middle East Dilemma*, która analizowała permanentny brak integracji arabskiej. Bliski Wschód wydaje się spójny, ale nie przez procesy integracyjne, lecz przez wzajemne powiązanie zagrożeń, a także funkcjonuje jako regionalny kompleks bezpieczeństwa, w którym dynamika bezpieczeństwa każdego z państw jest nierozzerwalnie związana z dynamiką pozostałych²¹⁸.

Oznacza to, że spójność regionu ma charakter raczej negatywny, ponieważ opiera się na wspólnej niestabilności. Szczególnie po wstrząsach Arabskiej Wiosny w 2011 roku, dominującym wzorcem w regionie nie są trwałe sojusze (czego przykładem była nieudana próba stworzenia Bliskowschodniego Sojuszu Strategicznego, MESA), lecz luźne i ciągle zmieniające się sojusze bezpieczeństwa. Region jest zatem zintegrowany przez wzajemne interwencje (np. w Libii, Syrii czy Jemenie) i sieci rywalizacji, a nie przez dążenie do wspólnoty interesów. Nawet tam, gdzie występują pozorne mechanizmy integracyjne, takie jak współpraca ekonomiczna w ramach Rady Współpracy Zatoki, w rzeczywistości mogą one pogłębiać strukturalną fragmentację. Ponadto pozorna integracja ma w istocie charakter zależnościowy i eksploatacyjny, tworząc głęboki podział na bogate centrum i biedne peryferie, co samo w sobie jest strukturalną przyczyną braku jedności, a nie jej zapowiedzią.

2.5. Erozja ideologicznej wspólnoty interesów – panarabizm

Analizując spójność regionu w węższym wymiarze świata arabskiego należy stwierdzić, że jego pozorna jedność opierała się historycznie na fundamencie

²¹⁷ R. Harkavy, *Strategic Geography and the Greater Middle East*, Naval War College Review” 2001, 54, nr 4, s. 37.

²¹⁸ M.C. Hudson, *The Middle East Dilemma. The Politics and Economics of Arab Integration*, Columbia University Press, Nowy Jork 1999, s. 1-24.

ideologicznym – panarabizmie – doktrynie politycznej i ruchu społeczno-politycznym, którego celem jest zjednoczenie wszystkich ludów arabskojęzycznych w jedno, niezależne państwo. Opiera się na wspólnym dziedzictwie historycznym, języku, kulturze i religii, które mają spajać Arabów, niezależnie od granic państwowych²¹⁹. Jednak ideologia ta uległa całkowitej erozji, ustępując miejsca prymatowi państwowego *raison d'état*. Proces ten stanowi główny dowód dekonstruujący mit o istnieniu trwałej wspólnoty arabskiej. Momentem przełomowym w badaniach nad tym zjawiskiem była słynna teza Fouada Ajamiego, sformułowana w 1978 roku w artykule *Koniec panarabizmu*²²⁰. Argumentował on, że idea, która zdominowała świadomość polityczną Arabów dobiega końca. Opisywał czasy, gdy w okresie świetności panarabizm mógł sprawiać, że państwowe reżimy wyglądały na małe i małosłowne, zaś przywódcy, którzy ośmielili się przedłożyć partykularny interes narodowy nad zjednoczeniowy cel arabski, ryzykowali delegitymizację a nawet obalenie.

F. Ajami precyzyjnie zidentyfikował przyczynę upadku tej idei. Stwierdził, że odwrót od panarabizmu rozpoczął się w 1967 roku po wojnie sześciodniowej, która oznaczała Waterloo panarabizmu²²¹. Klęska militarna w starciu z Izraelem, zwłaszcza dla Egiptu, Syrii i Jordanii, fundamentalnie zdyskredytowała dominujący świecki nacjonalizm arabski, którego uosobieniem był Gamal Abdel Naser²²². Po 1967 roku państwa arabskie, zamiast dążyć do zjednoczenia, skupiły się na pragmatycznych celach, takich jak odzyskanie własnych, utraconych terytoriów (Synaj, Wzgórza Golan) i zapewnienie przetrwania reżimów.

Kluczowe dla zrozumienia współczesnego świata arabskiego jest również rozróżnienie, które wprowadził Adeed Dawisha w swojej pracy *Arab Nationalism in the Twentieth Century: From Triumph to Despair*. A. Dawisha skrytykował środowisko naukowe za częste niepowodzenie w odróżnieniu dwóch kluczowych pojęć – „arabizmu” i „nacjonalizmu arabskiego”. W jego ujęciu „arabizm” to szersze zjawisko kulturowe, obejmujące lingwistyczne, religijne, historyczne i emocjonalne więzi łączące osoby

²¹⁹ Liga Państw Arabskich, powstała jako organizacja zrzeszająca niepodległe państwa arabskie, co było wyrazem panarabskich dążeń do jedności.

²²⁰ F. Ajami, *The End of Pan-Arabism*, „Foreign Affairs” 1978/1979, t. 57, nr 2, s. 355-373.

²²¹ Cyt. za A. E. Ekine, *The End of Pan-Arabism 'Revisited: Reflections on the Arab Spring*, „Contemporary Arab Affairs” 2012, 5, nr 3, s. 357-358.

²²² F. Gerges, *The Transformation of Arab Politics: The 1967 Arab-Israeli War and its Aftermath*, [w:] *The 1967 Arab-Israeli War: Origins and Consequences*, red. A. Shlaim, Wm. R. Louis, Cambridge University Press, Cambridge 2012, s. 285–288.

mówiące po arabsku. Natomiast „nacjonalizm arabski” (al-qawmiyya al-arabiyya) to zjawisko polityczne, definiowane jako „arabizm plus pragnienie jedności terytorialnej i politycznej”²²³. Autor podkreśla, że w obliczu egzystencjalnych wyzwań nikt nawet nie ośmielił się zaproponować panarabizmu jako alternatywy na problemy w regionie. Znamienna jest przytaczana przez niego anegdota z konferencji poświęconej nacjonalizmowi arabskiemu, która odbyła się w 1994 roku. Jej uczestnicy, jak opisywał jeden z obserwatorów, wyglądali jak wymarłe plemię używające dziwnych słów, w większości siwowłosi i przygarbieni, niektórzy wspierający się o laskach²²⁴. O ile wspólnota uczuć, czyli arabizm może wciąż funkcjonować na poziomie kulturowym i społecznym, o tyle wspólnota interesów, czyli nacjonalizm arabski, jako projekt polityczny przestała zwyczajnie istnieć.

Kwestia palestyńska i związany z nią antysyjonizm były historycznie postrzegane jako główne spoiwo ideologiczne i polityczne świata arabskiego. Wspólny sprzeciw wobec projektu syjonistycznego stanowił fundament jedności arabskiej. Charles D. Smith opisywał, jak szczególnie dla młodego pokolenia Arabów istnienie Izraela było postrzegane jako symboliczne upokorzenie Arabów z rąk mocarstwa wspieranego przez Zachód²²⁵. To poczucie generowało pragnienie zemsty i stanowiło ładunek emocjonalny dla panarabskiej mobilizacji. Kulminacją tej jednoczącej funkcji konfliktu była Rezolucja chartumska, przyjęta przez Ligę Arabską po klęsce w 1967 roku i jej słynne „trzy razy nie” (nie dla pokoju z Izraelem, nie dla uznania Izraela i nie dla negocjacji z Izraelem)²²⁶. W rzeczywistości konflikt arabsko-izraelski był czynnikiem jednocześnie jednoczącym i dzielącym świat arabski. Kluczowym mechanizmem, który przekształcił sprawę palestyńską z celu samego w sobie w narzędzie rywalizacji, było zjawisko *muzayada* (wzajemnego przelicytowywania się)²²⁷. Sprawa palestyńska stała się instrumentem polityki wewnątrzarabskiej, służącym do delegitymizacji rywali – na przykład w zmaganiach Zimnej Wojny Arabskiej między rewolucyjnym, naserowskim Egiptem a konserwatywnymi monarchiami.

²²³ A. Dawisha, *Arab Nationalism in the Twentieth Century: From Triumph to Despair*, Princeton University Press, Princeton 2002.

²²⁴ Tamże, s. 331.

²²⁵ C.D. Smith, *Palestine and the Arab-Israeli Conflict*, Bedford/St. Martin's, Boston 2016, s. 217.

²²⁶ *The Arab League*, Council on Foreign Relations Backgrounder, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-arab-league> [data dostępu: 03.06.2026].

²²⁷ Termin ten definiowany jest jako zjawisko, w którym jedna partia arabska dążyłaby do udowodnienia swojej wierności ideałom arabizmu poprzez podkreślenie rzekomego braku bojowości innego państwa arabskiego wobec Izraela.

Jednym z dowodów na fundamentalny brak spójności świata arabskiego jest historyczna i współczesna dominacja partykularnych interesów państwowych (*raison d'état*) nad jakąkolwiek formą ideologicznej solidarności panarabskiej. Dwa studia przypadków – wojna w 1948 roku oraz rywalizacje regionalne po 1990 roku – ilustrują tę tezę. Wojna w 1948 roku, w narracji panarabskiej przedstawiana jako symbol jedności w obronie Palestyny, jest w rzeczywistości dowodem na brak tej jedności. Przykładem może być istnienie wysoce tajnej relacji oraz niepisanej umowy między królem Transjordanii a przywódcami ruchu syjonistycznego. Istota tej zмовy polegała na cichym sojuszu i wspólnym interesie w podziale mandatu Palestyny. Celem króla Abdullaha była realizacja planu „większej Syrii” pod berłem Haszymitów, a w wersji minimalistycznej – aneksja arabskiej części Palestyny (dzisiejszego Zachodniego Brzegu). Celem ruchu syjonistycznego było zabezpieczenie powstania państwa żydowskiego. Obie strony miały zatem wspólnego wroga – Palestyńczyków dążących do niepodległości, zaś ich wspólnym celem było udaremnienie powstania palestyńskiego państwa arabskiego, przewidzianego w planie podziału ONZ z 1947 roku²²⁸. Teza dowodzi, że *raison d'état* – w tym przypadku dynastyczny interes Haszymitów – od początku całkowicie dominował nad ideologią. Jak wskazywali badacze, tacy jak Walid Khalidi, działania arabskie w tym okresie były paraliżowane przez rywalizacje międzyarabskie, a poszczególne państwa kierowały się własnymi, sprzecznymi interesami²²⁹.

Jak wykazano wcześniej, współczesne stosunki bliskowschodnie w tym międzyarabskie najlepiej opisują teorie realistyczne, skupione na rywalizacji, równowadze sił i dążeniu do bezpieczeństwa. Przykładami tej rywalizacji są nie tylko fundamentalny konflikt saudyjsko-irański, ale także głębokie podziały wewnątrzarabskie, takie jak wieloletnia rywalizacja saudyjsko-katarska. Jeśli klęska w 1967 roku była „Waterloo dla ideologii panarabizmu”, to inwazja Iraku na Kuwejt w 1990 roku była definitywnym przełomem dla polityki panarabskiej. Jednak prawdziwym przełomem była reakcja pozostałych państw arabskich. Rozłam w Lidze Państw Arabskich wywołany inwazją oraz otwarte przyjęcie przez Arabię Saudyjską ogromnej liczby wojsk zachodnich w celu obrony królestwa i wyzwolenia Kuwejtu, stanowiły moment

²²⁸ A. Shlaim, *The Debate About 1948*, „International Journal of Middle East Studies” 1995, 27.

²²⁹ W. Khalidi, *A Palestinian Perspective on the Arab-Israeli Conflict*, „Journal of Palestine Studies” 1985, t. 14, nr 4, s. 35–48.

zwrotny²³⁰. Wydarzenia te pogrzebały mit jedności i były dowodem na dominację państwowej logiki bezpieczeństwa nad jakąkolwiek pozostałością ideologicznej solidarności.

Jednym z najnowszych dowodów na dekonstrukcję spójności arabskiej jest współczesny, głęboki rozłam między strategicznymi kalkulacjami elit państwowych a tożsamościowymi i ideologicznymi odczuciami opinii publicznej. Porozumienia Abrahamowe z 2020 roku są idealnym przykładem tej dychotomii²³¹, ponieważ skupiono się na interesach gospodarczych – dostępie do izraelskiej technologii, umowie o wolnym handlu między ZEA a Izraelem, czy inwestycjach w izraelskim polu gazowym, oraz interesach bezpieczeństwa. Porozumienia te były próbą pełnej integracji Izraela z regionem Bliskiego Wschodu i wdrożeniem promowanej przez Stany Zjednoczone regionalnej architektury integracji, opartej na pragmatyzmie i wspólnych zagrożeniach takich jak Iran, a nie na historycznej solidarności²³².

Bliski Wschód jest więc podzielony na wielu poziomach. Region ten jest geopolitycznie niestabilny, zdefiniowany bardziej przez ciągłą rywalizację i zmieniające się sojusze niż przez współpracę. Ideologicznie, idea zjednoczenia wszystkich Arabów pod szyldem panarabizmu jest już raczej martwym projektem, zastąpionym przez twarde interesy poszczególnych państw. Chociaż istnieje poczucie wspólnej tożsamości kulturowej i językowej, w praktyce dominuje polityczna i społeczna fragmentacja. Nawet kwestia palestyńska, niegdyś kluczowy czynnik jednoczący, została odsunięta na bok na rzecz narodowych priorytetów, co pokazały Porozumienia Abrahamowe. Równie ważny dla zrozumienia obecnej dynamiki jest aspekt historyczny, który pokazuje, że partykularne interesy państw niemal zawsze brały górę nad solidarnością i który zostanie szczegółowo omówiony w następnym podrozdziale.

²³⁰ F. G. Gause III, *Oil Monarchies: Domestic and Security Challenges in the Arab Gulf States*, Council on Foreign Relations Press, Nowy Jork 1994, s. 140-141.

²³¹ Porozumienia podpisane przez Zjednoczone Emiraty Arabskie, Bahrajn, a następnie Maroko i Sudan, stanowiły radykalne zerwanie z dotychczasowym konsensem arabskim. Konsensus ujęty m.in. w Arabskiej Inicjatywie Pokojowej z 2002 roku, zakładał normalizację stosunków z Izraelem dopiero po wycofaniu się Izraela z terytoriów okupowanych i utworzeniu państwa palestyńskiego.

²³² B. Surdel, *Izrael i kraje arabskie – rok po Porozumieniach Abrahamowych*, Centrum Stosunków Międzynarodowych, <https://csm.org.pl/izrael-i-kraje-arabskie-rok-po-porozumieniach-abrahamowych/> [data dostępu: 3.11.2025].

2.6. Znaczenie regionu Bliskiego Wschodu we współczesnych stosunkach międzynarodowych

Bliski Wschód w analizach stosunków międzynarodowych funkcjonuje często jako region, który nie tylko historycznie odrzucał narzucane mu zewnętrzne ramy systemowe, ale w ostatnich dekadach aktywnie przyczynia się do dekonstrukcji porządku globalnego. Analiza Tima Marshalla, przedstawiona w rozdziale poświęconym Bliskiemu Wschodowi w *Więźniach geografii*, dostarcza podstaw do zrozumienia kluczowego problemu w przypadku Bliskiego Wschodu, czyli sztucznych granic, narzuconych przez mocarstwa kolonialne w XX wieku. Porozumienia takie jak układ Sykes-Picot, całkowicie pomijały zarówno realia topograficzne (rozległe pustynie jak Ar-Rab Al-Hali, łańcuchy górskie czy strategiczne rzeki Tygrys i Eufrat), jak i, co ważniejsze, kultury geograficzne²³³. Pojęcie to odnosi się do faktycznego rozmieszczenia grup etnicznych i religijnych – jak Kurdowie, Pasztuni czy historyczne podziały między sunnitami a szyitami – które zostały arbitralnie podzielone lub zmuszone do egzystencji we wrogich sobie, sztucznych twórcach państwowych. Argument T. Marshalla o wadliwych granicach, stanowi fizyczne uzupełnienie dla ideologicznej tezy H. Kissingera. Państwa narodowe na Bliskim Wschodzie okazały się tak niestabilne, ponieważ są podwójnie wadliwe. Po pierwsze, ich forma – czyli westfalski model państwa suwerennego – jest niekompatybilna z lokalną tradycją polityczną i religijną. Po drugie, ich treść – czyli arbitralnie wytyczone granice – jest niekompatybilna z lokalną demografią i tożsamością²³⁴.

W tej geograficznej pułapce znajduje się jednocześnie kluczowy zasób definiujący współczesne stosunki międzynarodowe – ropa naftowa. Joseph S. Nye w *Konfliktach międzynarodowych*, w części poświęconej polityce surowcowej, analizuje ewolucję międzynarodowego reżimu naftowego i znaczenie tego zasobu dla regionu. Przełomem stało się arabskie embargo naftowe z 1973 roku, które stanowiło szok dla gospodarek Zachodu²³⁵. Okazało się, że państwa Bliskiego Wschodu, choć militarne słabe, były w stanie, poprzez kontrolę surowca, wyrzucić potężną presję na mocarstwa, demonstrując, że siła militarna nie jest jedynym ani zawsze najważniejszym atrybutem

²³³ T. Marshall, *Więźniowie geografii, czyli wszystko, co chciałbyś wiedzieć o globalnej polityce*, tłum. M. Fedorczyk, Zys i S-ka, Warszawa 2017.

²³⁴ H. Kissinger, *Porządek światowy*, tłum. M. Antosiewicz, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec, 2016, s. 120-126.

²³⁵ J. S. Nye, *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, tłum. M. Madej, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 310-314.

potęgi. Zachód okazał się wysoce wrażliwy na szok cenowy, ale w dłuższej perspektywie to państwa OPEC okazały się równie wrażliwe na utratę dochodów ze sprzedaży surowca, niezbędnych do finansowania ich systemów politycznych i społecznych²³⁶. Ropa naftowa nie jest zatem prostym narzędziem dominacji, lecz raczej instrumentem podwójnej, wzajemnej współzależności. To wyjaśnia, dlaczego przez następne dekady Bliski Wschód, mimo posiadania tego strategicznego zasobu, nie był w stanie przełożyć go na trwałą dominację polityczną. Stał się raczej obiektem gry mocarstw, próbujących zapewnić sobie kontrolę nad przepływem tego zasobu niż autonomicznym podmiotem tej gry. Strategiczne znaczenie regionu, w tym kluczowych punktów tranzytowych, jak Cieśnina Ormuz, wynika właśnie z tej wrażliwości globalnego systemu na zakłócenia w dostawach.

Współczesna pozycja Bliskiego Wschodu w globalnym sektorze energetycznym opiera się na twardych danych dotyczących rezerw strategicznych. Jak wykazuje Anthony H. Cordesman, region jest w posiadaniu większości światowych udokumentowanych zasobów ropy naftowej i gazu ziemnego, kontrolując około sześćdziesiąt procent globalnych rezerw ropy i około trzydziestu procent rezerw gazu. To z kolei czyni stabilność polityczną oraz militarną państw bliskowschodnich kluczową dla niezakłóconego funkcjonowania całej gospodarki światowej²³⁷. Główni producenci zrzeszeni w Organizacji Krajów Eksportujących Ropę Naftową (OPEC) to przede wszystkim państwa Zatoki, takie jak Arabia Saudyjska, czy do niedawna Zjednoczone Emiraty Arabskie²³⁸, które poprzez ustalenie limitów wydobycia bezpośrednio kształtują światowe ceny energii, zaś podjęte decyzje mają natychmiastowe przełożenie na globalną inflację oraz tempo wzrostu gospodarczego. Jednocześnie państwa Zatoki zauważają, że w długoterminowej perspektywie region może stracić na znaczeniu ze względu na wyczerpywanie się tradycyjnych źródeł oraz dynamiczny wzrost znaczenia odnawialnych źródeł energii na świecie. Globalna transformacja energetyczna zmusza więc monarchie naftowe do podjęcia przebudowy własnych struktur ekonomicznych poprzez wdrażanie

²³⁶ Tamże, s. 315-318.

²³⁷ A. H. Cordesman, *Geopolitics and Energy in the Middle East*, Center for Strategic and International Studies, 1999, s. 1-5.

²³⁸ 28 kwietnia 2026 roku Zjednoczone Emiraty Arabskie ogłosiły zakończenie 59-letniego członkostwa w Organizacji Krajów Eksportujących Ropę Naftową (OPEC) z dniem 1 maja 2026 roku. Zob. *The UAE's Exit from OPEC: When Politics and Oil Mix*, <https://mecouncil.org/publication/the-uaes-exit-from-opec-when-politics-and-oil-mix/> [data dostępu: 17.06.2026].

strategii dywersyfikacji, takich jak Saudi Vision 2030²³⁹. Sukces tych reform, jak saudyjski program ma znaczenie egzystencjalne dla państw Zatoki, gdyż załamanie dochodów surowcowych przed wykształceniem alternatywnych gałęzi gospodarki może wywołać kryzysy wewnętrzne o skali porównywalnej do masowych protestów z okresu Arabskiej Wiosny²⁴⁰.

Strategiczne znaczenie regionu, w tym jego kluczowych punktów tranzytowych, wynika z wrażliwości globalnego systemu gospodarczego na jakiekolwiek zakłócenia w dostawach surowców i towarów. Bliski Wschód kontroluje kluczowe szlaki morskie i wąskie gardła żeglugi, takie jak cieśnina Ormuz, łącząca Zatokę z Oceanem Indyjskim, przez którą transportuje się około dwudziestu procent światowych dostaw ropy naftowej²⁴¹. Do innych kluczowych przejść należą Kanał Sueski oraz cieśnina Bab Al-Mandab, które łączą azjatyckie ośrodki produkcji z rynkami europejskimi i amerykańskimi. Wszelkie zakłócenia w obrębie tych wąskich szlaków wodnych natychmiast grożą gwałtownym wzrostem kosztów transportu, opóźnieniami w dostawach oraz zaburzeniami w globalnych łańcuchach dostaw. Ostatnie wydarzenia (z połowy 2026 r.) związane z konfliktem pomiędzy Iranem, Izraelem i Stanami Zjednoczonymi pokazały, że cieśniny morskie stały się elementem rywalizacji w konfliktach, stanowiącym realne zagrożenie dla światowej gospodarki, a także nowym modelem wojny asymetrycznej²⁴².

Bartosz Radziejewski w pracy *Nowy porządek globalny* opisuje wyłaniający się system zwany porządkiem czterobiegunowym²⁴³. W tej nowej strukturze Bliski Wschód przestaje być wyłącznie pasywnym obiektem polityki Zachodu, ponieważ staje się on kluczowym teatrem rywalizacji między starymi i nowymi mocarstwami globalnymi – przede wszystkim USA i Chinami – oraz polem gry dla mocarstw regionalnych, takich jak Turcja, Iran czy Arabia Saudyjska. Stany Zjednoczone, dążąc do ograniczenia zaangażowania w tym regionie na rzecz zwrotu ku Indopacyfikowi, pozostawiły próżnię

²³⁹ Program Saudi Vision 2030 dotyczący gospodarki, <https://www.vision2030.gov.sa/en/overview/pillars/a-thriving-economy> [data dostępu: 16.07.2026].

²⁴⁰ T. Steinfort, *Grzechy szejka*, Wydawnictwo Muza, Warszawa 2022, s. 384.

²⁴¹ M. Bukowski, *Iran, Ormuz i wojna o globalne przepływy energii*, Pulaski Policy Papers, 6 marca 2026, <https://www.researchgate.net/publication/408368031>, [data dostępu: 25.07.2026].

²⁴² T. Burdzik, *Kto kontroluje wąskie gardła, ten dławi świat. Jak cieśniny morskie stały się frontem globalnej rywalizacji*, <https://www.gospodarkamorska.pl/kto-kontroluje-waskie-gardla-ten-dlawi-swiat-jak-ciesniny-morskie-staly-sie-frontem-globalnej-rywalizacji-analiza-86643>, [data dostępu: 13.06.2026].

²⁴³ B. Radziejewski, *Nowy porządek globalny. Mocarstwa, średniacy i niewidzialne siły kierujące światem*, Wydawnictwo Nowa Konfederacja, Warszawa 2023.

władzy, którą aktywnie wypełniają globalni gracze. Chiny realizują ekspansję opartą na geoeconomii, włączając państwa bliskowschodnie w strukturę Inicjatywy Pasa i Szlaku oraz zabezpieczając dostawy węglowodorów własnego przemysłu. Z kolei Rosja wykorzystuje swoje atuty militarne i surowcowe do odbudowy dawnej pozycji mocarstwowej, czego wyrazem była bezpośrednia interwencja wojskowa w Syrii. Geopolityczna rywalizacja mocarstw o bazy wojskowe, kontakty zbrojeniowe oraz przewagę dyplomatyczną ma na celu umocnienie ich globalnej dominacji, a także osłabienie międzynarodowych konkurentów, czyniąc z Bliskiego Wschodu kluczowy obszar rzutujący na globalną równowagę strategiczną²⁴⁴.

W ujęciu B. Radziejewskiego Bliski Wschód jest miejscem, w którym wszystkie analizowane wcześniej determinanty zbiegają się w nowej, dynamicznej konfiguracji. Próżnia władzy jest aktywnie wypełniana przez tych nowych-starych aktorów²⁴⁵. Narzędzia, którymi posługują się oni w tej rywalizacji, są dokładnie tymi determinantami, które zidentyfikowali Marshall, Nye i Kissinger. Ambitne mocarstwa regionalne aktywnie wykorzystują swoje strategiczne położenie geograficzne, np. kontrolę nad cieśninami Bosfor czy Ormuz. Wreszcie głębokie pęknięcia ideologiczne i religijne, przede wszystkim rywalizacja sunnicko-szyicka między Arabią Saudyjską a Iranem, nie są już tylko wewnętrznym problemem regionu. Stały się one głównym instrumentem wojen zastępczych (*proxy wars*), za pomocą których gracze globalni i regionalni toczą walkę o dominację. Bliski Wschód nie jest już pułapką, ale dynamiczną szachownicą, na której o pozycję walczą mocarstwa, wykorzystując do tego odwieczne determinanty geografii, zasobów i ideologii.

Niewykle istotnym elementem bliskowschodniej architektury bezpieczeństwa jest jego rola jako globalnego centrum religijnego i ideologicznego. Jako historyczna kolebka judaizmu, chrześcijaństwa i islamu, Bliski Wschód skupia święte miejsca dla miliardów ludzi na całym świecie, obejmujące Jerozolimę, Mekkę czy Medynę. Posiadanie kontroli nad tymi ośrodkami stanowi narzędzie polityczne i religijne w rękach lokalnych rządów, bowiem tożsamość religijna i ideologiczna w równie istotnym stopniu kształtuje politykę wewnętrzną państw Bliskiego Wschodu, a także sojusze transgraniczne oraz ponadnarodowe ruchy niepaństwowe, które generują niestabilność

²⁴⁴ Praca zbiorowa, *Bliski Wschód w globalnej grze mocarstw: wyzwania i możliwości dla regionu*, Grupa Wydawnicza FNCE, Poznań 2024, s. 15–25

²⁴⁵ B. Radziejewski, *Nowy porządek globalny...*, s. 225.

polityczną²⁴⁶. Przełomowym momentem dla współczesnej geopolityki stała się rewolucja islamska w Iranie z 1979 roku, która przekształciła to państwo w teokrację dążącą do eksportu ideologii rewolucyjnej²⁴⁷. Doprowadziło to do ukształtowania przez Teheran sieci sojuszniczej zwanej Osią Oporu, w skład której wchodzi jemeński ruch Huti, libański Hezbollah oraz liczne szyickie milicje w Iraku i Syrii, działające jako podmioty zależne i realizujące irańską strategię wojny asymetrycznej²⁴⁸. Z kolei Turcja, dążąc do zablokowania kurdyjskich aspiracji narodowych i zabezpieczania swoich granic w północnej Syrii wspierała Syryjską Armię Narodową²⁴⁹. Stała aktywność organizacji kurdyjskich, takich jak Patria Pracujących Kurdystanu, dążących do autonomii, generuje napięcia z rządami w Ankarze, Damaszku i Bagdadzie, zaś dodatkowym czynnikiem destabilizującym pozostaje obecność ekstremistycznych frakcji i kolektywów terrorystycznych²⁵⁰. Kwestie związane z Arabską Wiosną, rywalizacją mocarstw regionalnych i globalnych oraz zagrożenie terroryzmem zostaną szczegółowo omówione w dalszych podrozdziałach.

W konsekwencji Bliski Wschód pozostaje kluczowym obszarem bezpieczeństwa międzynarodowego i jednym z najbardziej wymagających pól działań dyplomacji międzynarodowej. Ponadto region nieustannie zmaga się z utrzymującymi się napięciami między głównymi mocarstwami regionalnymi, konfliktami wewnętrznymi o charakterze wojen domowych oraz terroryzmem. Brak spójnego systemu bezpieczeństwa zbiorowego oraz deficyt zaufania między Arabią Saudyjską, Iranem, Izraelem i Turcją prowadzą do wyścigu zbrojeń oraz ciągłej gotowości do użycia siły militarnej. Słabość instytucji państwowych w państwach objętych wojnami domowymi, takimi jak Jemen czy Syria, generuje kryzysy humanitarne i fale migracyjne, które nieuchronnie rozlewają się poza granice regionu, angażując społeczność międzynarodową. Jak wykazuje Georges Corm, tradycyjne wysiłki dyplomatyczne podejmowane pod egidą ONZ wielokrotnie okazywały się niewystarczające z powodu paraliżu decyzyjnego w Radzie

²⁴⁶ J. Danecki, *Podstawowe wiadomości o islamie*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 1998, t. 1, s. 45–55.

²⁴⁷ R. K. Ramazani, *Iran's Export of the Revolution: Politics, Ends, and Means*, [w:] *The Iranian Revolution: Its Global Impact*, red. J. L. Esposito, Florida International University Press, Miami 1990, s. 40–45.

²⁴⁸ A. Ostovar, *Vanguard of the Imam: Religion, Politics, and Iran's Revolutionary Guards*, Oxford University Press, Oxford 2016.

²⁴⁹ N. A. Özcan, *Turkey's Military Operations in Syria: Objectives and Consequences*, SETA Publications, Ankara 2019, s. 14–25.

²⁵⁰ D. Byman, *Road Warriors: Foreign Fighters in the Armies of Jihad*, Oxford University Press, Oxford 2019, s. 165–198.

Bezpieczeństwa oraz oporu lokalnych aktorów²⁵¹. Stabilizacja Bliskiego Wschodu w obecności otwartych problemów strukturalnych, na czele z programem nuklearnym Iranu czy nierozwiązaną kwestią palestyńską, okazuje się niezwykle skomplikowana, zaś Bliski Wschód pozostaje strefą wysokiego ryzyka geostrategicznego, w której każdy lokalny konflikt może wstrząsnąć bezpieczeństwem międzynarodowym.

2.7 Uwarunkowania historyczne współczesnych stosunków międzynarodowych w regionie Bliskiego Wschodu – zarys dziejów politycznych regionu w XX wieku

Zrozumienie współczesnej architektury stosunków międzynarodowych na Bliskim Wschodzie jest niemożliwe bez analizy procesów, które ukształtowały ten region w ciągu ostatnich ponad stu lat. Teraźniejszość Bliskiego Wschodu pozostaje związana z decyzjami, konfliktami i ideologiami, które narodziły się na przełomie XIX i XX wieku, w momencie definiującym schyłek Imperium Osmańskiego i początek epoki intensywnej ingerencji mocarstw europejskich. Współczesne kryzysy, od fundamentalnych sporów o granice i państwowość, przez konflikty o charakterze egzystencjalnym, po niestabilność wynikającą z uwarunkowań społeczno-gospodarczych, mają swoje korzenie w tej relatywnie niedawnej przeszłości. Tytuł niniejszego podrozdziału implikuje dwojakie założenie metodologiczne. Po pierwsze, uznaje się wpływ przeszłości na teraźniejszość. Po drugie, przyznaje się, iż historia tego okresu jest tak długa, złożona i wielowątkowa, że niemożliwe i niecelowe byłoby jej kronikarskie, wyczerpujące przedstawienie w ramach syntetycznego opracowania. W związku z tym, niniejsza analiza rezygnuje z takiego ujęcia na rzecz podejścia analityczno-tematycznego. Celem jest identyfikacja i omówienie najważniejszych wątków oraz procesów historycznych, które stanowią matrycę dla współczesnych stosunków politycznych w regionie.

Zainteresowanie regionem Bliskiego Wschodu nastąpiło już w czasie panowania Imperium Osmańskiego. Państwa europejskie zaczęły rozwijać własne interesy dzieląc między siebie tereny Afryki Północnej. Pod panowaniem Francji znalazła się Algieria i Tunezja, Wielka Brytania przejęła Egipt a kontrolę nad Libią sprawowały Włochy. Mocarstwa europejskie sprawowały rządy pośrednie, ponieważ pozostawiły lokalnym władzom szeroki zakres autonomii, przy zachowaniu miejscowych struktur społecznych.

²⁵¹ G. Corm, *Bliski Wschód w ogniu. Oblicza konfliktu 1956-2003*, tłum. E. Cylwik, R. Stryjewski, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2003, s. 80–105.

Mimo braku pełnej kontroli, spuścizna państw kolonialnych pozostawiła głęboką rysę w stosunkach międzynarodowych na Bliskim Wschodzie. Wykorzystanie słabości władz osmańskich oraz chęć realizacji własnych interesów w pozostałych państwach bliskowschodnich w drugiej połowie XIX wieku skutkowały coraz silniejszym oddziaływaniem państw europejskich w regionie. Formalnie uznana zasada o zachowaniu integralności przestała już obowiązywać w polityce Wielkiej Brytanii, która jako pierwsza w 1878 roku zajęła Cypr, tym samym, poprzez aneksję państwa na terytorium Morza Śródziemnego, rozpoczęła okres rywalizacji państw europejskich o wpływy na Bliskim Wschodzie²⁵². Państwa Półwyspu Arabskiego choć stanowiły część Imperium Osmańskiego to niektóre z nich pozostawały poza kontrolą władz osmańskich. Oman, Jemen, Kuwejt, Katar i Zjednoczone Emiraty Arabskie rządzone były przez szejków, którzy oficjalnie deklarowali przywiązanie do sułtanatu, ale nie zgadzali się na kontrolę ze strony żołnierzy oraz urzędników Imperium, dlatego często nawiązywali porozumienia o protektoracie z Wielką Brytanią, która w ten sposób kontrolowała morskie szlaki komunikacyjne oraz ingerowała w sprawy wewnętrzne państw Półwyspu Arabskiego.

Na przełomie XIX i XX wieku Rosja, Niemcy i Francja widząc zaangażowanie Wielkiej Brytanii w wojnę w Afryce Południowej, podjęły działania mające na celu zdobycie wpływów w Zatoce. Wielka Brytania za wszelką cenę starała się zatrzymać ekspansję innych mocarstw, zaś zwieńczeniem tych starań był dokument regulujący kwestie polityczne w Zatoce i granice na Półwyspie Arabskim przed I wojną światową. Konwencja brytyjsko-turecka z 1913 roku²⁵³ wyznaczała granice terytorium osmańskiego w Arabii Wschodniej. Konsekwentne dążenia państw Zatoki do uzyskania odrębności politycznej skutkowały z jednej strony uwolnieniem od tureckiej władzy, z drugiej strony podporządkowaniem się Wielkiej Brytanii²⁵⁴. Decyzję o zbrojnym zaangażowaniu się po jednej ze stron europejskiego konfliktu poprzedzały ostre spory wśród elit rządzących w Imperium Osmańskim. Mimo zaangażowania na wielu frontach oraz silnego osłabienia armii osmańskiej, władze Imperium w 1914 roku opowiedziały się po stronie Niemiec i Austrii. Już wkrótce – po zakończeniu pierwszej wojny światowej – mapa polityczna Bliskiego Wschodu uległa znaczącym zmianom a państwo osmańskie

²⁵² M. Jasnoff, *The Edge of Empire: Lives, Culture, and Conquest in the East, 1750-1850*, Vintage Books, Nowy Jork 2005, s. 286-287.

²⁵³ *The Middle East and North Africa in World Politics. A Documentary Record*, European Expansion, 1535-1914, Yale University Press, New Haven i Londyn 1975 t. 1, s. 567-569.

²⁵⁴ E. Helmreich, *The Diplomacy of the Balkan Wars 1912-1913*, Cambridge University Press, Cambridge 1938.

rozpadło się umożliwiając Francji i Wielkiej Brytanii przejęcie dominującej pozycji w regionie²⁵⁵. Państwa ententy już u schyłku wojny zdawały sobie sprawę ze stopniowo malejących wpływów Imperium Osmańskiego oraz spodziewanej porażki państw centralnych. Dyplomacja Francji i Wielkiej Brytanii zmierzała do poważnego okrojenia Imperium, a także zaplanowania powojennego ładu na Bliskim Wschodzie.

Polityka Wielkiej Brytanii i Francji zakładała podział regionu Bliskiego Wschodu według własnych interesów, przy uwzględnieniu interesów innych, sojusznicznych mocarstw. W okresie od 4 do 10 kwietnia 1915 roku państwa ententy wypracowały porozumienie stambulskie, w którym Rosja otrzymała zapewnienie o przejęciu kontroli nad cieśninami czarnomorskimi i Stambułem, w zamian za przekazanie Syrii pod panowanie Francji²⁵⁶. Orędownikiem takiego rozwiązania był Charles François Georges-Picot, konsul Francji w Bejrucie, zaś wyrazicielem interesów brytyjskich został sir Mark Sykes, pracownik administracji kolonialnej, który apelował o przejęcie przez Wielką Brytanię Iraku oraz Palestyny. Utworzenie stref wpływów w państwach Bliskiego Wschodu stało się punktem wyjścia podczas konferencji w San Remo w 1920 roku, na której usankcjonowano rozbiór państwa osmańskiego²⁵⁷. Chociaż porozumienie Sykes–Picot nigdy nie weszło w całości w życie, to w wielu aspektach ład powojenny na Bliskim Wschodzie został ukształtowany na podstawie jego głównych założeń. Koniec 1916 roku przyniósł dominację Wielkiej Brytanii na Bliskim Wschodzie, również w przypadku Palestyny, w odniesieniu do której nowo wybrany rząd brytyjski miał zupełnie inne plany. W odróżnieniu od swoich poprzedników uważano, że Palestyna stanowi kolebkę judaizmu i chrześcijaństwa oraz pomost między Egiptem a Irakiem, który dopiero przechodził pod wpływy brytyjskie. Silnie rozwijający się ruch syjonistyczny znacząco wpłynął na brytyjskie kręgi polityczne, tak aby poparły ideę utworzenia siedziby narodowej dla narodu żydowskiego na terenie Palestyny. W rezultacie tych zabiegów 2 listopada 1917 roku zrodził się dokument, nazwany deklaracją Balfoura²⁵⁸.

²⁵⁵ H. Kayali, *Arabs and Young Turks. Ottomanism, Arabism, and Islamism in the Ottoman Empire, 1908-1918*, University of California Press, Berkeley 1997, s. 109-115.

²⁵⁶ D.K. Fieldhouse, *Western Imperialism in the Middle East 1914-1958*, Oxford University Press, Oxford 2006.

²⁵⁷ List Arthura Jamesa Balfoura do Lorda Waltera Rothschilda (Deklaracja Balfoura), 2 listopada 1917, [w:] *History Department Educational Resources*, University of Delaware, <https://www1.udel.edu/History-old/figal/Hist104/assets/pdf/readings/14balfour.pdf> [data dostępu: 03.06.2026].

²⁵⁸ Tamże.

Kolejnym etapem rywalizacji pomiędzy Francją a Wielką Brytanią stała się Syria, która także była polem wojskowej aktywności w trakcie pierwszej wojny światowej. We wrześniu 1918 r. nastąpiło zdobycie Damaszku przez wojska brytyjskie przy wsparciu arabskich powstańców. Wielka Brytania wykorzystała ideę samookreślenia narodów i zadeklarowała poparcie dla aspiracji niepodległościowych Arabów w celu ograniczenia wpływów Francji oraz uzyskania militarnej przewagi, która zagwarantowałaby kontrolę nad nowymi organizmami politycznymi, a także dla zachowania wpływów w regionie. Dokumentem traktującym o przyszłości Bliskiego Wschodu stała się francusko-brytyjska deklaracja z 7 listopada 1918 roku, która wyrażała poparcie dla dążeń ludności arabskiej do niepodległości politycznej, przy jednoczesnym zachowaniu prawa nadzoru nad funkcjonowaniem nowych rządów i instytucji administracyjnych w regionie²⁵⁹.

W tym samym okresie w brytyjskich kręgach rządowych omawiano różne warianty rozwiązania przyszłości Palestyny. Ostateczną decyzję podjęli premier Lloyd George i minister Balfour – Palestyna miał zostać wyłączona z państwa arabskiego, a jej ludność – pozbawiona prawa do samookreślenia. Równocześnie rozpoczęto przygotowania do zarządzania Palestyną w ramach Ligi Narodów, która przyjęła projekt mandatu brytyjskiego na Palestynę 24 lipca 1922 roku²⁶⁰. Kolejną kwestią do rozwiązania pozostawał Irak, którego władze starały się prowadzić samodzielną politykę. Mimo próby anulowania mandatu i zastąpienia go porozumieniem dwustronnym rząd brytyjski uznał, że mandat musi pozostać w mocy w celu utrzymania pozycji w regionie przez Wielką Brytanię. Równocześnie wyrażono zgodę na układ dwustronny, który podpisano 10 października 1922 roku i ratyfikowano 19 grudnia 1924 roku, po zatwierdzeniu go przez Radę Ligi Narodów²⁶¹.

W zachodniej części Bliskiego Wschodu najważniejszy dla Wielkiej Brytanii, po zakończeniu I wojny światowej, był Egipt, w którym z coraz większą determinacją walczono o uzyskanie niepodległości. Choć w obliczu narastającego kryzysu Wielka Brytania ostatecznie zdecydowała się na formalne zniesienie swojego protektoratu i ogłosiła jednostronną deklarację niepodległości Egiptu 28 lutego 1922 roku, to

²⁵⁹ *The Franco-British Declaration, November 7, 1918*, [w:] *The Arab-Israeli Conflict*. vol. III: *Documents*, red. J. N. Moore, Princeton University Press, Princeton 1974.

²⁶⁰ Tekst decyzji Rady Najwyższej Ligi Narodów o przyznaniu Wielkiej Brytanii mandatu na administrowanie Palestyną z 24 lipca 1922 [w:] J.C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record*, t. II (1914–1956), D. Van Nostrand Company, Princeton 1956, s. 106–111.

²⁶¹ Tekst układu brytyjsko-irackiego sojuszniczego z 10 października 1922 zamieszcza: J.C. Hurewitz, t. 2, s. 310–311.

suwerenność ta została drastycznie ograniczona. Brytyjskie władze imperialne uzależniały pełną integralność terytorialną Egiptu od akceptacji warunków, które *de facto* podporządkowywały Kair Londynowi. Zgodnie z brytyjskimi założeniami, rządy egipskie miały zobowiązać się – docelowo w formie dwustronnego traktatu sojuszniczego – do pozostawienia w gestii imperium kwestii związanych z obronnością kraju, ochrony mniejszości oraz, co najważniejsze, do bezwarunkowego zezwolenia na stacjonowanie wojsk brytyjskich w strefie Kanału Sueskiego. Wielka Brytania godziła się na integralność terytorialną Egiptu, ale władze egipskie miały zobowiązać się w formie traktatu do przekazania rządowi brytyjskiemu spraw związanych z obronnością oraz zezwolić na stacjonowanie na swoim terytorium wojsk brytyjskich²⁶².

Po I wojnie światowej Francja utrzymywała silne pozycje w Maghrebie i uzyskiwała kontrolę nad Syrią. Państwa arabskie zostały objęte systemem mandatowym. 25 kwietnia 1920 roku Rada Najwyższa Ligi Narodów przyznała Francji Syrię i Liban a Wielkiej Brytanii – jak wcześniej wspomniano – Palestynę i Irak²⁶³. Po zakończeniu wojny, pod wpływem ruchów nacjonalistycznych zaczęły kształtować się nowe relacje polityczne w regionie. W Egipcie i Iraku narastał coraz silniejszy sprzeciw wobec dominacji brytyjskiej, dlatego Wielka Brytania musiała zmienić formę swojej obecności w obydwu państwach, natomiast Palestyna dostarczała problemów na poziomie nasilającej się rywalizacji żydowsko-arabskiej. Z kolei w Syrii i Maghrebie, gdzie nie brakowało krwawych starć, tamtejszy ruch wyzwolenieńczy kwestionował obecność francuskich władz. Polityka Francji wobec Syrii opierała się na względach strategicznych, gospodarczych oraz religijnych. W tamtym okresie Francja pełniła rolę protektora mniejszości chrześcijańskich w Żyznym Półksiężycu²⁶⁴, zaś poczucie misji

²⁶² M.W. Daly, *The British Occupation, 1882-1922*, [w:] *Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*, red. M.W. Daly, Cambridge University Press, Cambridge 1998, s. 246.

²⁶³ Podział Bliskiego Wschodu na terytoria mandatowe został usankcjonowany decyzją konferencji w San Remo w kwietniu 1920 r. Kontrola Francji nad Syrią formalnie rozpoczęła się na mocy decyzji Ligi Narodów 24 lipca 1922 r. Zob. J. Zdanowski, *Stosunki międzynarodowe na Bliskim Wschodzie w XX wieku*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012, s. 158-159.

²⁶⁴ Żyźny Półksiężyc – termin geopolityczny i archeologiczny wprowadzony w 1916 roku przez amerykańskiego egiptologa Jamesa Henry'ego Breasteda na określenie pasa niezwykle urodzajnych ziem w kształcie łuku, rozciągającego się od Egiptu (dolina i delta Nilu), przez państwa Lewantu (dzisiejszy Izrael, Palestyna, Jordania, Liban, Syria), aż po Mezopotamię (Irak i południowo-zachodni Iran). Obszar ten, dzięki sprzyjającym warunkom klimatycznym i hydrologicznym, uznawany jest za kolebkę wielkich cywilizacji starożytnego Bliskiego Wschodu oraz kluczowe miejsce tzw. rewolucji neolitycznej, związanej z narodzinami rolnictwa i hodowli. Zob. J. H. Breasted, *Ancient Times: A History of the Early World*, Ginn and Company, Boston 1916, s. 101-102.

cywilizacyjnej realizowała poprzez ochronę losów libańskich chrześcijan, zwłaszcza maronitów²⁶⁵.

W początkowym okresie mandatu władze francuskie nie zamierzały scalać społeczeństwa Syrii, wykorzystując istniejące podziały religijne, etniczne i regionalne. Francja utworzyła w Syrii rozbudowany aparat administracyjny, na czele którego stał wysoki komisarz z siedzibą w Bejrucie oraz rozbudowaną siatkę agentów stanowiących główny instrument kontrolowania państwa²⁶⁶. Ludność Syrii kilkakrotnie wyrażała niezadowolenie z obecności Francji w regionie. Jedno z większych powstań, które miało miejsce w 1925 roku, postawiło władze francuskie w bardzo trudnej sytuacji. Powodem protestów były próby zmiany stosunków politycznych, zainicjowane przez nowego wysokiego komisarza Francji, który zamierzał wyeliminować siły radykalne i podjąć współpracę z grupami umiarkowanymi, poprzez oddanie pełni władzy jej przedstawicielom, ale przy powiązaniu z Francją odpowiednim traktatem²⁶⁷. Zmiana stanowiska Francji w kwestii stopnia samodzielności Syrii nastąpiła w 1936 roku w związku ze zwycięstwem Frontu Ludowego, którego przedstawiciele wprowadzili istotne modyfikacje w układzie syryjsko-francuskim. Syria otrzymała możliwość wstąpienia do Ligi Narodów jako niepodległe państwo, stając się sojusznikiem Francji w zamian za utrzymanie francuskich baz wojskowych w regionie²⁶⁸.

Po porażce Francji w wojnie z Niemcami w 1940 roku Syria i Liban znalazły się w strefie wpływów państw Osi. Obecność francuskiej armii w Lewancie nie stanowiła istotnego zagrożenia dla pozycji Wielkiej Brytanii na Bliskim Wschodzie, która wprowadzając blokadę morską doprowadziła do fali protestów głodowych w miastach syryjskich. Chociaż władze francuskie do samego końca wojny próbowały kontrolować Syrię i Liban, to widząc determinację Damaszk i Bejrutu w dążeniu do niepodległości, zgodziły się odstąpić od żądań w sprawie traktatów i zapowiedziały jednostronne wycofanie swoich oddziałów z Lewantu²⁶⁹. Na początku 1945 roku władze syryjskie

²⁶⁵ Ph.S. Khouri, *Syria and the French Mandate: The Politics of the Arab Nationalism 1920-1945*, I.B. Tauris, Londyn 1987, s. 102-108.

²⁶⁶ J. Żebrowski, *Dzieje Syrii: od czasów najdawniejszych do współczesności*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2014.

²⁶⁷ P. Seale, *The Struggle for Syria: A Study of Post-war Arab Politics, 1945-1958*, Oxford University Press, Oxford 1965.

²⁶⁸ Tamże.

²⁶⁹ D.K. Fieldhouse, dz. cyt., s. 297.

wypowiedziały wojnę Niemcom i Japonii, co umożliwiło przyjęcie Syrii i Libanu do Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Ligi Państw Arabskich²⁷⁰.

Wracając do polityki brytyjskiej na Bliskim Wschodzie można zauważyć, że mandat Ligi Narodów umożliwił Wielkiej Brytanii okupację terytorium Iraku, która postanowiła przekazać administrowanie państwem miejscowej elicie i utworzyła 23 sierpnia 1921 roku Królestwo Iraku z królem Fajsalem I na czele. Na mocy kolejnych układów dwustronnych, zwieńczonych traktatem z 1930 roku, Irak otrzymał możliwość wstąpienia do Ligi Narodów oraz szansę na niepodległość w przyszłości. Przez całe lata 30. XX wieku władze w Iraku mierzyły się z trudnościami ze względu na kwestię kurdyjską, dążenia terytorialne Asyryjczyków oraz silne nastroje antybrytyjskie. Konfrontacja militarna z wojskami brytyjskimi była w tej sytuacji tylko kwestią czasu. W kwietniu 1941 roku władzę w Iraku w wyniku zamachu stanu przejął nacjonalistyczny i proniemiecki rząd obrony narodowej pod przewodnictwem Raszida Alego Al-Gajlaniego. Brytyjczycy, obawiając się utraty strategicznych pól naftowych i baz lotniczych, podjęli natychmiastową interwencję i w połowie kwietnia 1941 roku wysadzili w porcie w Basrze pierwszą brygadę wojsk przysłanych z Indii. Formalnym powodem wybuchu otwartej wojny stało się kategoryczne żądanie Al-Gajlaniego dotyczące wstrzymania dalszego transportu i natychmiastowego wycofania nowo przybyłych sił brytyjskich, zaś gdy Wielka Brytania odmówiła, oddziały irackie otoczyły kluczową brytyjską bazę lotniczą w Al-Habbaniji. 2 maja 1941 roku rozpoczęły się regularne działania wojenne. Konflikt zakończył się pod koniec miesiąca pełnym zwycięstwem militarnym Brytyjczyków oraz ponowną, wieloletnią okupacją Iraku przez siły alianckie²⁷¹.

Wpływ Wielkiej Brytanii na scenie politycznej Egiptu skutecznie blokował dążenia niepodległościowe pierwszego, demokratycznie wybranego premiera egipskiego, Saada Zaghlula, który w 1924 roku udał się do Londynu, aby wynegocjować wycofanie przez Brytyjczyków wojsk z Egiptu. Negocjacje zakończyły się fiaskiem, ponieważ żadna ze stron nie chciała pójść na kompromis²⁷². Sytuacja uległa zmianie w połowie lat 30. XX wieku w obliczu polityki faszystowskich Włoch i ich inwazji na

²⁷⁰ Tekst dokumentu *De Facto Recognition of Syrian and Lebanese Independence by the United States*, 3-28 October 1942 zamieszcza J.C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record*, t. II (1914–1956), D. Van Nostrand Company, Princeton 1956, s. 616–619.

²⁷¹ L. Bell, *The Letters of Gertrude Bell*, Ernest Benn Limited, Londyn 1927.

²⁷² J. Jankowski, *The Egyptian Wafd and Arab Nationalism*, [w:] *National and International Politics in the Middle East*, red. E. Ingram, Frank Cass, Londyn 1986.

Etiopię, które zrodziły poczucie zagrożenia w Kairze oraz Londynie. Przełamaniem dotychczasowego impasu stało się podpisanie 26 sierpnia 1936 roku traktatu anglo-egipskiego, który znosił brytyjską okupację wojskową oraz sankcjonował pełną suwerenność Egiptu i przystąpienie do Ligi Narodów, a także otwarcie ambasad i likwidację sądownictwa konsularnego dla cudzoziemców²⁷³. W czasie drugiej wojny światowej Egipt stał się areną działań wojennych, zaś niemiecka obecność na Bliskim Wschodzie stanowiła zagrożenie dla interesów imperialnych Francji. Rząd Egiptu, zaraz po przystąpieniu Wielkiej Brytanii do wojny w 1939 roku wypełnił sojusznicze zobowiązania i zerwał stosunki dyplomatyczne z Niemcami, równocześnie część egipskiej elity sympatyzowała z państwami Osi a w społeczeństwie zaczęły rodzić się nastroje proniemieckie²⁷⁴.

Kolejnym państwem, jakie pojawiło się na powojennej mapie Bliskiego Wschodu, była Transjordania, której utworzenie początkowo nie było częścią planu mandatowego mocarstw europejskich. Początkowo status państwa nie był do końca określony, ale sytuacja uległa zmianie w marcu 1921 roku podczas konferencji w Kairze, na której Winston Churchill podjął decyzję o politycznym wydzieleniu ziem i przekazaniu władzy emirowi Abdullahowi z haszymidzkiego rodu²⁷⁵. Z kolei w maju 1923 r. formalnie zostało ogłoszone przez Brytyjczyków powstanie Transjordanii jako jednostki terytorialnej wyodrębnionej z Palestyny. Niemniej w tamtym okresie jej status pozostawał nieco niejasny. Przełomem okazało się podpisanie 20 lutego 1928 roku pierwszego układu dwustronnego w Londynie, który sankcjonował brytyjską kontrolę pośrednią oraz wyłączne prawo do prowadzenia polityki zagranicznej emiratu, nadzór nad finansami oraz prawo do stacjonowania sił zbrojnych. Wraz z wybuchem drugiej wojny światowej rząd Transjordanii natychmiast opowiedział się po stronie Wielkiej Brytanii, a kiedy w Iraku doszło do wojskowego zamachu stanu, władca oddał do dyspozycji Brytyjczyków Legion Arabski – jedną z ważniejszych formacji militarnych na Bliskim Wschodzie²⁷⁶. Wdzięczność ze strony brytyjskiej znalazła odzwierciedlenie w podpisanym w 1946 roku

²⁷³ *Treaty of Alliance between His Majesty, in respect of the United Kingdom, and His Majesty the King of Egypt, London, August 26, 1936*, „League of Nations Treaty Series”, t. CLXXIII (173), nr 4017, s. 401–431. Oficjalny tekst dokumentu dostępny w cyfrowym repozytorium Organizacji Narodów Zjednoczonych: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20173/v173.pdf> [data dostępu: 03.06.2026].

²⁷⁴ O. Eran, *Negotiating the Anglo-Egyptian Relationship between the World Wars*, [w:] *Imperialism and Nationalism in the Middle East. The Anglo-Egyptian Experience 1882–1982*, red. K.M. Wilson, Mansell Publishing Limited, Londyn 1983, s. 56–75.

²⁷⁵ J. Zdanowski, *Historia Bliskiego Wschodu w XX wieku*, Wydawnictwo Askon, Warszawa 2010, s. 91–95.

²⁷⁶ A. Hourani, *A History of the Arab Peoples*, Harvard University Press, Cambridge 1991, s. 362–363.

układzie gwarantującym zniesienie systemu mandatowego w Transjordanii, ustanowienie niepodległości, a także członkostwo w ONZ²⁷⁷.

Należy podkreślić, że państwa Półwyspu Arabskiego po rozpadzie Imperium Osmańskiego starały się utworzyć odpowiednie ramy organizacyjno-prawne dla miejscowych społeczeństw oraz ustalić przebieg linii graniczących między państwami regionu. Kluczowym momentem na drodze do emancypacji politycznej było podpisanie 20 maja 1927 roku traktatu w Dżeddzie, na mocy którego Wielka Brytania oficjalnie uznała pełną niepodległość i suwerenność Królestwa Nadżd i Hidżazu – przekształconego w 1932 roku w Królestwo Arabii Saudyjskiej – znosząc tym samym dotychczasowe brytyjskie aspiracje do kurateli nad rządem Saudów²⁷⁸. Pierwsza i druga wojna światowa nie przyniosły bezpośrednich skutków dla większości państw Półwyspu Arabskiego, ale w niektórych kręgach politycznych i plemiennych nad Zatoką uwidoczniły się nastroje antybrytyjskie oraz sympatie proniemieckie, które wynikały z chęci zrzucenia brytyjskiej dominacji, ale ze względu na silną obecność militarną Wielkiej Brytanii i Indii, nastroje te nigdy nie zostały zmanifestowane publicznie ani nie przełożyły się na realną kolaborację²⁷⁹.

Lata 1919–1945 były dla Maroka, Algierii, Tunezji i Libii okresem kształtowania świadomości narodowej oraz formowania nowych grup społecznych, które doprowadziły do uzyskania przez ich państwa niepodległości. Polityka władz Francji i Włoch osłabiła pozycję plemion, co miało duże znaczenie dla procesu umacniania się władzy centralnej, a tym samym budowy i umacniania państwowości. Islam pozostał ważną płaszczyzną wyrażania odrębności w stosunku do Europejczyków, ale po I wojnie światowej tożsamość narodowa stała się najważniejszą ideą w artykułowaniu sprzeciwu wobec dominacji mocarstw kolonialnych²⁸⁰. Po zakończeniu I wojny światowej zwycięskie mocarstwa ustaliły, że Libia przypadnie w udziale Włochom – zgodnie z ustaleniami zawartymi w Londynie w 1915 roku – Włochy kontrolowały te obszary od czasów wojny z Imperium Osmańskim w latach 1911-1912 oraz podpisanego wówczas traktatu z

²⁷⁷ *Treaty of Alliance between His Majesty in respect of the United Kingdom and His Highness the Emir of Transjordan*, London, March 22, 1946, „United Nations Treaty Series”, t. VI (6), nr 74, s. 143–153.

²⁷⁸ *Treaty between His Majesty and His Majesty the King of the Hejaz and of Nejd and its Dependencies, signed at Jeddah, May 20, 1927*, „Treaty Series”, nr 25, Londyn 1927, s. 2–5.

²⁷⁹ J. C. Wilkinson, *Arabia's Borders: The Story of Britain's Boundary Drawing in the Desert*, I.B. Tauris, Londyn–Nowy Jork 1991, s. 204–207.

²⁸⁰ M. Abun-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge University Press, Cambridge 1993.

Ouchy²⁸¹. Po zdławieniu oporu rdzennej ludności, Włosi przystąpili do kolonizowania Libii poprzez rozbudowę portów, dróg i innych obiektów publicznych. Wybuch drugiej wojny światowej zmienił całkowicie sytuację, Francja – po wycofaniu się Włoch z Afryki Północnej, objęła tereny Cyrenajki i Trypolitanii. Władze Libii opowiedziały się po stronie brytyjskiej podczas wojny, upatrując w tym rozwiązaniu realizacji własnych interesów²⁸². Można skonkludować, że dominacja mocarstw europejskich w latach 1920–1948 była niekwestionowana. Władze mandatowe musiały stawić czoła dwóm ideologiom w Palestynie, siłom narodowym w Syrii i Maghrebie oraz dążeniom niepodległościowym wszystkich państw regionu. Pozycje dotychczasowych mocarstw zaczęły po drugiej wojnie światowej stopniowo zajmować nowe – Stany Zjednoczone i ZSRR, zaś Bliski Wschód stał się regionem rywalizacji pomiędzy nimi.

W latach 1951–1953 w państwach arabskich nastąpiły fundamentalne zmiany w systemach politycznych oraz gospodarce. Hasła narodowe i antyimperialistyczne doprowadziły do zawarcia nowych sojuszy międzynarodowych. Nowe reżimy wojskowe w Syrii, Iraku, Jemenie Południowym, Algierii, Sudanie i Libii podjęły politykę zbliżenia ze Związkiem Radzieckim. Turcja, Iran, Izrael, Arabia Saudyjska i pozostałe państwa Zatoki znalazły się w orbicie oddziaływania Stanów Zjednoczonych. Interesy Związku Radzieckiego i Stanów Zjednoczonych zaczęły coraz bardziej ścierać się na Bliskim Wschodzie, zaś kulminacją tej rywalizacji stała się druga wojna arabsko-izraelska²⁸³. Działania prowadzone ze strony Związku Radzieckiego dążyły do zdestabilizowania regionu poprzez wspieranie terroryzmu, wstrzymanie emigracji Żydów ze Związku Radzieckiego do Izraela, czy wspieranie sił opozycji w Jemenie²⁸⁴. Najważniejszymi obszarami konfrontacji radziecko-amerykańskiej stały się Egipt, Syria, Liban, Jordania, Izrael oraz Irak.

Okres zimnej wojny okazał się przełomowy dla Egiptu za sprawą rewolucji w 1952 roku, która miała charakter nie tylko regionalny, ale także globalny, dzięki umiejętnemu wykorzystaniu przez przywódcę rewolucji rywalizacji pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Radzieckim. Egipt nie tylko umocnił swoją pozycję, ale także stał się niekwestionowanym liderem świata arabskiego²⁸⁵. Irak, podobnie jak Egipt

²⁸¹ J. Zdanowski, *Historia Bliskiego Wschodu w XX wieku*, Wydawnictwo Askon, Warszawa 2010, s. 39–43.

²⁸² Tamże, s. 288–289.

²⁸³ Tamże, s. 215–221.

²⁸⁴ R. Khalidi, *The Cold War and American Dominance in the Middle East*, Beacon Press, Boston 2009.

²⁸⁵ R. Stephens, *Nasser: A Political Biography*, Allen Lane The Penguin Press, Londyn 1971, s. 132–145.

poprzez przewrót wojskowy dokonał gwałtownej zmiany systemu politycznego oraz społecznego. Elity w Iraku, które wspierały wówczas działania Zachodu na rzecz tworzenia na Bliskim Wschodzie paktów wojskowych, stały się katalizatorem polaryzacji sił politycznych w państwie, a także jedną z przyczyn rewolucji w 1958 roku. Po rewolucji i obaleniu Haszymidów w Iraku nastąpiła radykalna zmiana frontu i postawienie na drugie mocarstwo – Związek Radziecki²⁸⁶. Układ iracko-radziecki stał się ważnym symbolem zimnowojennej konfrontacji mocarstw na Bliskim Wschodzie. Uwidocznili to, że Moskwa jest ciągle ważnym graczem w regionie oraz że nowy układ sił daje szansę na umocnienie pozycji Iraku oraz odzyskanie terytorium, które od 1975 roku było w posiadaniu Iranu²⁸⁷.

Wojna iracko-irańska w latach 1980-1988 stanowiła punkt zwrotny w dotychczasowym ujęciu stosunków międzynarodowych w regionie, zgodnie z którym walczące ze sobą państwa wstępowały w sojusz z mocarstwem globalnym, zaś ich konfrontacja nabierała charakteru walki między supermocarstwami. Co więcej, elity polityczne Syrii postrzegane były jako wierny sojusznik Związku Radzieckiego na bazie wspólnych interesów w sferze bezpieczeństwa oraz pomocy wojskowej. W przeciwieństwie do jasnego stanowiska władz Syrii, Liban stał na uboczu polityki arabskiej. Pod względem kulturowym, ekonomicznym i politycznym Liban pozostawał pod silnymi wpływami Zachodu, a już wkrótce został wciągnięty w orbitę polityki regionalnej oraz globalnej²⁸⁸. Władze w Libanie – w przeciwieństwie do większości państw arabskich opowiedziały się za stworzeniem na Bliskim Wschodzie antyradzieckiego frontu oraz przyjęły w 1957 roku pomoc finansową Stanów Zjednoczonych. Odpowiedzią na poparcie amerykańskiej inicjatywy stały się zamachy terrorystyczne dokonane przez zwolenników zacieśniania przez Liban związków z państwami arabskimi oraz zerwania stosunków ze Stanami Zjednoczonymi²⁸⁹. Liban uwikłany w konflikt izraelsko-arabski, ingerencję Syrii w sprawy wewnętrzne państwa oraz kryzys gospodarczy utracił stopniowo poparcie ze strony Stanów Zjednoczonych, zaś efektem tego było wycofanie wojsk amerykańskich w 1984 roku, co stanowiło jasny

²⁸⁶ Ch. Tripp, *Historia Iraku*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2009, s. 176–188.

²⁸⁷ Y. Ro'i, *From Encroachment to Involvement*, Israel University Press for the Shiloah Centre, Jerozolima 1974, s. 566-569.

²⁸⁸ E. Szyler, *Państwo i religia w Libanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 94–102.

²⁸⁹ R. Owendale, *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, Longman – Oxford University Press, Londyn 2002, s. 148–155.

sygnał, że administracja amerykańska nie zamierza angażować się w sytuację wewnętrzną w Libanie²⁹⁰.

Przed powstaniem Izraela stosunek mocarstw zachodnich do żydowskiego ruchu narodowego cechowała pewna rezerwa. Chociaż początkowo Związek Radziecki poparł plan podziału kraju na dwa państwa – Palestynę i Izrael, to stosunek Moskwy zaczął się zmieniać wraz z budową demokracji w stylu zachodnim, jaka następowała w Izraelu po 1949 roku. W okresie wojny w Korei (1950-1953) oraz wraz ze wzrostem znaczenia ropy naftowej, Stany Zjednoczone ostrożnie odnosiły się do izraelskich planów budowania sieci powiązań sojuszniczych z Zachodem. Inicjowano współpracę na poziomie służb wywiadowczych oraz prowadzono rozmowy zakulisowe²⁹¹. Administracja amerykańska zaczęła traktować Izrael jako poważnego sojusznika dopiero po 1962 roku, kiedy przejęła inicjatywę polityczną w celu regulowania napięć i konfliktów bliskowschodnich. Od tej pory oba państwa złączone były ścisłym sojuszem, przy zachowaniu wzajemnej autonomii²⁹².

Rywalizacja pomiędzy Zachodem a ZSRR toczyła się również na terytorium Algierii. Stosunki w państwie charakteryzowała walka klasowa oraz doktrynalna (marksizm, kapitalizm). Związek Radziecki wspierał algierski Front Wyzwolenia Narodowego politycznie oraz materialnie. Równocześnie Front zdawał sobie sprawę, że nowej Algierii będzie potrzebna pomoc ze strony Francji oraz podjęcie dalszej współpracy w różnych dziedzinach. Symbolicznym zakończeniem wojny o Algierię było referendum przeprowadzone 1 lipca 1962 roku, w którym społeczeństwo jednoznacznie opowiedziało się za niepodległością państwa²⁹³. Z kolei w Tunezji po drugiej wojnie światowej ważnym zapleczem narodowców stały się związki zawodowe, zrzeszone od 1946 roku. Kwestia niepodległości stała się głównym tematem dyskursu między władzami francuskimi a tunezyjską elitą polityczną. Francuzi zreformowali aparat administracyjny w celu zrównania praw Tunezyjczyków, ale konflikt pomiędzy metropolią a Tunezyjczykami nasilał się na tyle, że w 1952 roku przez miasta tunezyjskie

²⁹⁰ J. L. Gelvin, *Historia współczesnego Bliskiego Wschodu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, s. 268–275.

²⁹¹ M. B. Oren, *Power, Faith, and Fantasy: America in the Middle East: 1776 to the Present*, W. W. Norton & Company, Nowy Jork 2007, s. 495–508.

²⁹² A. Shlaim, *The Iron Wall: Israel and the Arab World*, W. W. Norton & Company, Nowy Jork 2001, s. 192–198.

²⁹³ J. Ruedy, *Modern Algeria. The Origins and Development of a Nation*, Indiana University Press, Bloomington 2005.

przetoczyła się fala protestów. W obliczu narastającej fali przemocy rząd francuski postanowił pójść na ustępstwa i przyjął projekt autonomii Tunezji, który stał się kością niezgody wśród narodowców tunezyjskich. Chociaż część działaczy sprzeciwiała się rządowi tunezyjskiemu, co prowadziło do buntów wewnątrz państwa, to ostatecznie Francja zdecydowała się na ogłoszenie niepodległości Tunezji w 1956 roku²⁹⁴.

W czasie drugiej wojny światowej osłabione porażkami władze francuskie w Maroku (do 1942 r. rządy Vichy) musiały zgodzić się na powrót marokańskich aktywistów ruchu narodowego, którzy wcześniej wyemigrowali z obawy przed represjami. Jednym z ważnych punktów w historii Maroka okazało się wystąpienie prezydenta Roosevelta w 1943 roku o prawie narodów do samostanowienia, które stanowiło inspirację do sformułowania przez władze Maroka manifestu z żądaniem deklaracji niepodległości z 1944 roku.²⁹⁵ Odpowiedzią Francji na dążenia niepodległościowe Marokańczyków stała się reforma systemu zarządzania państwem, przy zachowaniu decyzyjności w najważniejszych kwestiach. W państwie opór przeciwko polityce mocarstwa narastał do tego stopnia, że władze francuskie musiały zmienić taktykę – 4 listopada 1955 roku rząd francuski podjął stosowną decyzję, a następnego dnia ogłoszono wspólny marokańsko-francuski komunikat o tym, że Maroko będzie niepodległym i demokratycznym państwem o ustroju monarchii konstytucyjnej²⁹⁶. Finałem starań Maroka o niepodległość było porozumienie podpisane z Francją 2 marca 1956 r.

Niepodległość Libii otworzyła nowy rozdział historii bliskowschodnich stosunków międzynarodowych, ponieważ zadecydowano o losach tego państwa na posiedzeniu Zgromadzenia Ogólnego ONZ 17 maja 1949 roku, zaś rezolucja ONZ z 21 listopada 1949 roku przewidywała, że władza w Libii powinna zostać przekazana lokalnemu rządowi²⁹⁷. Niezadowolenie społeczne w Libii było rezultatem rozgrywek między państwami europejskimi i wypromowaniem przez te państwa tradycyjnej elity plemiennie-religijnej do roli elity politycznej nowego państwa. W 1969 roku młodzi Libijczycy pod przywództwem Muhammara Kaddafiego, reprezentujący miejską klasę

²⁹⁴ K.J. Perkins, *A History of Modern Tunisia*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.

²⁹⁵ C.R. Pennell, *Morocco from Empire to Independence: From Early Times to the Present*, Oneworld Publications, Oxford 2003, s. 155–158.

²⁹⁶ Tamże, s. 176–181.

²⁹⁷ *Question of the disposal of the former Italian colonies*, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 289 (IV), 21 November 1949, <https://www.worldlii.org/int/other/UNGA/1949/51.pdf> [data dostępu: 03.06.2026].

średnią i będący pod wpływem ideologii antyimperialistycznych i lewicowych dokonali przewrotu wojskowego i odsunęli od władzy elitę, na którą Zachód postawił w 1951 roku²⁹⁸. Determinacja ugrupowań narodowych i niepodległościowych w państwach Bliskiego Wschodu pozwoliła na uzyskanie niepodległości, pomimo oddziaływania Związku Radzieckiego i Stanów Zjednoczonych. Obowiązujący podział świata na dwa bloki zachęcał państwa bliskowschodnie do kroków taktycznych, mających na celu umocnienie własnych partykularnych pozycji lub pozycji całego regionu.

Wraz z upadkiem Związku Radzieckiego państwa, które stanęły po stronie Zachodu znalazły się w lepszej sytuacji, ponieważ to Stany Zjednoczone zaczęły znaleźć się w roli jedyne supermocarstwa²⁹⁹. Syria, Libia, Irak oraz Algieria, które budowały swoją pozycję w regionie przy wsparciu ZSRR znalazły się w trudniejszej sytuacji, a co za tym idzie – powstała konieczność dopasowania się do nowych warunków prowadzenia polityki zagranicznej bez pomocy protektora z bloku wschodniego³⁰⁰.

Iracka inwazja na Kuwejt, która rozpoczęła się 2 sierpnia 1990 roku była pierwszym na Bliskim Wschodzie konfliktem ery pozimnowojennej. Państwa arabskie starały się zapobiec agresywnej polityce Iraku, ponieważ zdawały sobie sprawę z poważnego kryzysu w regionie, a także możliwej i krwawej interwencji sił zewnętrznych³⁰¹. Na forum Ligi Państw Arabskich starano się nie dopuścić do eskalacji konfliktu. Natomiast dopiero po ingerencji Stanów Zjednoczonych i zorganizowaniu koalicji antyirackiej, która wspólnymi siłami doprowadziła do znanej operacji „Pustynna Burza”, udało się powstrzymać agresję iracką na Kuwejt³⁰². Porażka Iraku w batalii o Kuwejt wpłynęła również na sytuację w Libanie, który wraz z końcem zimnej wojny zmagał się z problemami wewnętrznymi – walczącymi ze sobą wspólnotami religijnymi oraz obcymi wojskami pozostającymi na terytorium Libanu. Konflikt wynikał również z próby rewizji Paktu Narodowego z 1943 roku dotyczącego podziału stanowisk w państwie, ponieważ chrześcijanie nie chcieli dopuścić, aby to muzułmanin sprawował urząd głowy państwa w Libanie, a to z kolei doprowadziło do głębokiego podziału

²⁹⁸ D. Vandewalle, *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, Cambridge 2006, s. 46-50.

²⁹⁹ Na temat konsekwencji jednobiegunowości dla stosunków międzynarodowych, m.in.: *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity*, red. G.J. Ikenberry, M. Mastanduno, W.C. Wohlforth, Cambridge University Press, Cambridge 2011.

³⁰⁰ E. Rogan, *The Arabs. A History*, Penguin Books, Londyn-Nowy Jork 2009, s. 44.

³⁰¹ M. Heikal, *Illusion of Triumph: the Arab Voices of the Gulf War*, Harper Collins, Londyn 1992.

³⁰² F. Halliday, *The Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, s. 281–289.

pozostałych instytucji państwowych według wyznania³⁰³. Zaangażowanie pozostałych państw arabskich doprowadziło do porozumienia obu stron na podstawie zmiany proporcji miejsc przeznaczonych w parlamencie dla chrześcijan i muzułmanów, przynosząc Libanowi większą stabilizację wewnątrzpaństwową³⁰⁴.

Zaraz po zakończeniu zimnej wojny, nastąpiło ożywienie polityki bliskowschodniej, w tym kwestii palestyńskiej poprzez podpisanie porozumień palestyńsko-izraelskich w 1993 roku. W tamtym czasie Turcja przeszła do aktywnej polityki regionalnej. Wcześniejsza krytyka wobec Izraela zamieniła się w bardziej elastyczne stanowisko, wobec tego państwa. Umocnienie stosunków z Izraelem miało z perspektywy Turcji z jednej strony służyć osłabieniu Syrii, z drugiej strony działało na rzecz zwiększenia poziomu zaufania Stanów Zjednoczonych względem Turcji³⁰⁵. Na początku XXI wieku ważnym dostawcą gazu dla gospodarki Turcji stał się Iran. Rząd turecki stał się wrażliwy na układ stosunków na linii Iran, Izrael, Stany Zjednoczone w kwestii irańskiego programu nuklearnego³⁰⁶.

W Iraku odsunięcie od władzy Saddama Husajna wywołało chaos w państwie. Władze amerykańskie, podejmując decyzję o interwencji w Iraku, kierowały się kilkoma celami: zaszczepieniem świeckiego modelu demokracji i gospodarki wolnorynkowej w Iraku i szerzej na Bliskim Wschodzie oraz dbałością o interesy sojusznika – Arabii Saudyjskiej, której niebezpieczeństwo zaatakowania rosło wraz eskalacją konfliktu w Iraku³⁰⁷.

Zarysowane wątki tematyczne – arbitralność postkolonialnych granic, nierozwiązane konflikty ideologiczne, strategiczna waga zasobów energetycznych, wzrost znaczenia tożsamości religijnej jako projektu politycznego oraz głębokie podziały strukturalne państw autorytarnych – wzajemnie się przenikają, tworząc złożoną i niestabilną rzeczywistość. Zastosowane podejście, które oparte jest na analizie kluczowych determinantów, zostanie zastosowane w podobny sposób metodologiczny w następnym podrozdziale, poświęconym Bliskiemu Wschodowi w XXI wieku.

³⁰³ H. Cobban, *The Making of Modern Lebanon*, Hutchinson, Londyn 1987.

³⁰⁴ F. Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, Pluto Press, Londyn 2012, s. 232–239.

³⁰⁵ O. Bengio, *The Turkish-Israeli Relationship: Changing Ties of the Middle Eastern Outsiders*, Palgrave, Nowy Jork 2004.

³⁰⁶ H. Bağcı, *Changing Geopolitics and Turkish Foreign Policy*, Internationales Institut für Liberale Politik, Wiedeń 2009.

³⁰⁷ A.R. Abootalebi, *What Went Wrong in Iraq?*, [w:] *The Middle East and the United States*, s. 413; P. Rogers, s. 158-160.

2.8. Dynamika przemian na Bliskim Wschodzie w XXI wieku – uwagi wstępne

Współczesna dynamika regionu jest wypadkową interakcji trzech poziomów analitycznych – wewnątrzpaństwowego, regionalnego i globalnego. Na poziomie wewnątrzpaństwowym zaobserwować można rozbieżność tradycyjnego kontraktu społecznego, który przez dekady legitymizował władzę autorytarną w zamian za bezpieczeństwo każdego obywatela. Proces, który był napędzany zmianami demograficznymi i presją ekonomiczną, doprowadził do wzrostu niezadowolenia społecznego, której kulminacją była Arabska Wiosna. Na poziomie regionalnym doszło do zaostrzenia rywalizacji o hegemonię między mocarstwami – Iranem, Arabią Saudyjską i Turcją oraz Izraelem, Egiptem i Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi – które w obliczu postrzeganego wycofywania się gwaranta bezpieczeństwa, jakim były Stany Zjednoczone, przyjęły bardziej asertywne i zmilitaryzowane strategie polityki zagranicznej. Z kolei poziom globalny charakteryzuje się wejściem nowych graczy, w szczególności Chin, które poprzez inicjatywy gospodarcze i wojskowe redefiniują układ sił, rzucając wyzwanie dotychczasowej dominacji Zachodu.

Fundamentem stabilności większości reżimów bliskowschodnich w drugiej połowie XX wieku był specyficzny model ekonomii politycznej, określany w literaturze mianem państwa rentierskiego (*rentier state*), który zakładał, że państwa czerpiące znaczące dochody z eksportu surowców naturalnych (głównie ropy naftowej i gazu ziemnego) są w stanie kupić spokój społeczny poprzez brak opodatkowania obywateli i zatrudnienie w sektorze publicznym. Jednakże, jak wskazują nowsze badania, XXI wiek przyniósł zmierzch klasycznego rentierstwa na rzecz zjawiska określanego jako późne rentierstwo (*late rentierism*), w którym rosnąca presja demograficzna oraz wahające się ceny surowców na rynkach światowych sprawiają, że dochody z renty surowcowej przestają wystarczać na pokrycie kosztów klasy społecznej³⁰⁸. W konsekwencji doszło do zerwania niepisanej umowy społecznej, w której obywatele rezygnowali z praw politycznych w zamian za gwarancje bytu ekonomicznego. W państwach niebędących monarchiami naftowymi, takich jak Egipt, Tunezja czy Syria, sytuację pogarszały neoliberalne reformy gospodarcze, które – zamiast przynieść obiecany rozwój – doprowadziły do wzrostu nierówności, czy korupcji. Elity powiązane z władzą

³⁰⁸ S. Cengiz, N. Kozhanov, *The implications of change and continuity in gcc leaderships on state–business elite relations: the cases of Saudi Arabia and Kuwait*, „Asian Affairs” 2025, s. 115–117.

przejmowały sprywatyzowane aktywa państwowe, podczas gdy szerokie rzesze społeczeństwa, zwłaszcza młodzież, traciły perspektywy awansu społecznego³⁰⁹.

W odpowiedzi na rosnące problemy, bogate monarchie Zatoki, takie jak Arabia Saudyjska czy Zjednoczone Emiraty Arabskie, podjęły próby transformacji gospodarczej, ogłaszając ambitne plany dywersyfikacji, takie jak saudyjska Wizja 2030. Celem tych strategii jest przejście od modelu państwa opiekuńczego do gospodarki opartej na wiedzy i sektorze prywatnym, przy jednoczesnym zachowaniu autorytarnej kontroli politycznej³¹⁰. W przypadku państw ubogich w surowce, takich jak Jordania, wykształcił się model rentierstwa strategicznego lub ekohumanitarnego. Państwa te wykorzystują swoje położenie geopolityczne oraz obecność dużej liczby uchodźców jako kartę przetargową w relacjach z donatorami międzynarodowymi, uzyskując pomoc finansową w zamian za stabilizację regionu i powstrzymywanie fal migracyjnych do Europy³¹¹. Jest to strategia przetrwania, która jednak nie rozwiązuje strukturalnych problemów gospodarczych, a jedynie odsuwa je w czasie, uzależniając stabilność państwa od czynników zewnętrznych.

Wydarzenia zapoczątkowane w Tunezji na przełomie 2010 i 2011 roku, określane mianem Arabskiej Wiosny, stanowiły punkt zwrotny w najnowszej historii regionu i wysłały silny sygnał do społeczeństw innych państw arabskich, że nawet głęboko zakorzenione reżimy autorytarne są podatne na presję społeczną, a taktyka biernego oporu może być skuteczna. Jednakże w wielu przypadkach nastąpił proces adaptacji reżimów do nowych warunków. W Egipcie, po krótkim epizodzie rządów Bractwa Muzułmańskiego, doszło do konsolidacji władzy wojskowej pod przywództwem Abd Al-Fattaha As-Sisiego, który zbudował system jeszcze bardziej represyjny niż za czasów Mubaraka, wykorzystując narrację walki z terroryzmem do eliminacji wszelkiej opozycji. W monarchiach Zatoki, poza represjami, kluczową rolę odegrały pakiety socjalne finansowane z rezerw walutowych, które miały na celu uśmierzenie niezadowolenia społecznego, zaś w Syrii władza wsparta zewnętrzną interwencją sojuszników (Rosji i Iranu), pozwoliła Baszarowi Al-Asadowi przetrwać mimo utraty kontroli nad znaczną częścią terytorium. W Jordanii relacje między monarchią a

³⁰⁹ R. Hinnebusch, *Introduction: understanding the consequences of the Arab uprisings – starting points and divergent trajectories*, „Democratization” 2015, s. 212–215.

³¹⁰ *Saudi Vision 2030*, <https://www.vision2030.gov.sa/en/overview> [data dostępu: 4.01.2026]

³¹¹ G. Tsourapas, I. El-Anis, *Instrumentalizing crisis as capital: eco-humanitarian rentierism and the global politics of aid*, „International Affairs” 2025 s. 2155-2162.

Bractwem Muzułmańskim przybrały formę skomplikowanej gry, w której reżim tolerował umiarkowaną opozycję islamistyczną. Pomimo napięć, jordańscy islamisci w większości zaakceptowali ramy państwa narodowego i haszymidzką legitymizację, co odróżnia ich od innych ruchów dążących do obalenia porządku westfalskiego, a co za tym idzie – dyskurs religijny przesunął się w stronę kwestii etyki, praw obywatelskich i tożsamości w ramach świeckiego państwa.

Konsekwencją załamania się ładu politycznego w części państw regionu było pojawienie się państw upadłych (*failed states*) lub państw słabych (*fragile states*), które stały się areną wieloletnich konfliktów zbrojnych o charakterze umiędzynarodowionym. Przypadki Syrii, Jemenu i Libii, mimo lokalnej specyfiki, wykazują pewne cechy wspólne – fragmentację terytorialną, proliferację aktorów niepaństwowych (milicji, grup terrorystycznych) oraz intensywną ingerencję mocarstw zewnętrznych. W Jemenie konflikt ewoluował od powstania lokalnego ruchu Al-Huti, na północy kraju, bazującego na tożsamości religijnej zajdytów i poczuciu marginalizacji ekonomicznej, do pełnoskalowej wojny domowej z udziałem koalicji pod wodzą Arabii Saudyjskiej. Al-Huti zdołali stworzyć sprawny, choć opresyjny, aparat *quasipaństwowy*, który przetrwał lata blokady i bombardowań, stając się trwałym elementem jemeńskiej sceny politycznej. Konflikt ten, często sprowadzany w dyskursie publicznym do wojny zastępczej (*proxy war*) między Arabią Saudyjską a Iranem, posiada głębokie korzenie w historycznych podziałach Jemenu i nieudolnej transformacji po ustąpieniu prezydenta Saliha. Porozumienia pokojowe oparte na podziale władzy między elitami (jak Rada Przywództwa Prezydenckiego utworzona w 2022 r.) mają ograniczone szanse powodzenia bez uwzględnienia postulatów grup lokalnych i rozwiązania problemów humanitarnych³¹². Sytuacja w Libii po upadku Muammara Kaddafiego w 2011 roku jest przykładem paraliżu politycznego wynikającego z braku spójnych instytucji państwowych i rywalizacji o kontrolę nad zasobami naftowymi. Kraj podzielił się na zwalczające się ośrodki władzy w Trypolisie (zachód) i Tobruku/Bengazi (wschód), wspierane przez różne koalicje zagraniczne. Mimo wysiłków ONZ i powołania Rządu Jedności Narodowej, Libia pozostaje w stanie tzw. kruchej stabilności, przerywanej wybuchami walk. Interwencje aktorów takich jak Turcja czy Rosja i Egipt doprowadziły

³¹² A. Carboni, *The Houthi Movement and the Management of Instability in Wartime Yemen*, „Civil Wars” 2024, s. 6-16.

do umiędzynarodowienia konfliktu i powstania patowej sytuacji strategicznej³¹³. W Syrii, która stała się areną najbardziej niszczycielskiego konfliktu XXI wieku w regionie, przetrwanie reżimu Asada zostało okupione niemal całkowitą zależnością od Rosji i Iranu oraz zniszczeniem klasy społecznej i infrastruktury kraju, zaś wojna domowa stała się soczewką skupiającą wszystkie sprzeczności regionu, w tym rywalizację sunnicko-szyicką, kwestię kurdyjską, walkę z terroryzmem (ISIS) oraz starcie mocarstw globalnych³¹⁴.

Rywalizacja saudyjsko-irańska, często opisywana jako nowa zimna wojna na Bliskim Wschodzie, ma charakter strukturalny i wielowymiarowy. Obejmuje ona wymiar ideologiczny (legitymizacja religijna, strażnik Dwóch Świętych Meczetów kontra rewolucyjna republika szyicka), geopolityczny (walka o strefy wpływów w państwach upadłych) oraz ekonomiczny (rywalizacja na rynkach ropy). Religia jest w tym konflikcie traktowana instrumentalnie – służy mobilizacji zwolenników i uzasadnianiu polityki zagranicznej, której nadrzędnym celem jest bezpieczeństwo reżimu i dominacja regionalna³¹⁵. Jednakże lata 2020-2023 przyniosły istotną zmianę dynamiki. Wyczerpanie stron kosztownymi wojnami zastępczymi, pandemia COVID-19 oraz zmiana priorytetów USA skłoniły Rijad i Teheran do poszukiwania deeskalacji. Porozumienie o wznowieniu stosunków dyplomatycznych, podpisane w marcu 2023 roku w Pekinie, jest interpretowane przez badaczy jako triumf pragmatyzmu i przejście do fazy zarządzania rywalizacją³¹⁶. Nie oznacza to końca rywalizacji, lecz próbę jej ujęcia w ramy dyplomatyczne. Głęboki brak zaufania oraz sprzeczne interesy w Jemenie czy Libanie nadal stanowią potencjalne punkty zapalne, a trwałość odprężenia zależy w dużej mierze od czynników zewnętrznych.

Stany Zjednoczone, choć pozostawały najważniejszym gwarantem bezpieczeństwa dla państw Zatoki i Izraela, od czasu administracji Baracka Obamy sygnalizowały wycofywanie się. Katastrofalne skutki inwazji na Irak w 2003 roku oraz chaotyczne wycofanie z Afganistanu w 2021 roku podważyły wiarygodność

³¹³ O. Misbah, *Political Stagnation in Libya: Geopolitical Implications Threatening Regional Stability*, „The French Institute for International and Strategic Affairs” (IRIS) 2025, s. 1-12.

³¹⁴ A. Podraza, *Geopolitical and strategic causes and implications of the Syrian civil war and the refugee crisis*, „Nação e Defesa” 2018, nr 149.

³¹⁵ P. Osiewicz, *Ideological determinants of the current Saudi-Iranian rivalry in the Middle East*, „Przegląd Politologiczny” 2016, nr 2, s. 116-120.

³¹⁶ *Polityka Arabii Saudyjskiej w świetle porozumienia z Iranem*, <https://pism.pl/publikacje/polityka-arabii-saudyjskiej-w-swietle-porozumienia-z-iranem> [data dostępu: 4.01.2026].

Waszyngtonu, który nie postrzega już Bliskiego Wschodu jako obszaru egzystencjalnych interesów, koncentrując się raczej na powstrzymywaniu wpływów chińskich i irańskich oraz walce z terroryzmem³¹⁷. Luka powstała w wyniku relatywnego wycofania się USA została wykorzystana przez Rosję. Interwencja w Syrii w 2015 roku pozwoliła Moskwie powrócić do gry jako mocarstwo globalne, zaś rosyjska polityka, w przeciwieństwie do radzieckiej, jest wyzbyta ideologii i cechuje się skrajnym pragmatyzmem – Kreml utrzymuje robocze relacje ze wszystkimi stronami konfliktów – Izraelem, Iranem, Hamasem, Arabią Saudyjską i Turcją. Po inwazji na Ukrainę w 2022 roku znaczenie Bliskiego Wschodu dla Rosji jeszcze wzrosło – region stał się kluczowym oknem na świat w obliczu zachodnich sankcji, służąc do omijania restrykcji handlowych i finansowych oraz koordynacji polityki naftowej w ramach formatu OPEC+³¹⁸.

Długofalowym trendem jest jednak rosnąca obecność Chin. Początkowo ograniczona do sfery gospodarczej i energetycznej w ramach Inicjatywy Pasa i Szlaku, chińska aktywność ewoluuje w stronę zaangażowania politycznego i bezpieczeństwa. Chiny stały się partnerem handlowym i inwestorem dla wielu państw regionu, oferując model współpracy pozbawiony warunkowości politycznej dotyczącej praw człowieka, co jest atrakcyjne dla autorytarnych reżimów. Ogłoszenie Globalnej Inicjatywy Bezpieczeństwa oraz mediacja w sporze saudyjsko-irańskim w 2023 roku sygnalizują, że Pekin zaczyna postrzegać Bliski Wschód jako eksperyment dla swojej wizji ładu międzynarodowego³¹⁹. Chociaż Chiny nie dążą do zastąpienia USA w roli gwaranta bezpieczeństwa militarnego, to systematycznie budują sieć partnerstw strategicznych, które mogą w przyszłości ograniczyć amerykańską swobodę manewru na Bliskim Wschodzie.

W tym skomplikowanym otoczeniu doszło do istotnej zmiany w architekturze dyplomatycznej regionu, jaką były Porozumienia Abrahamowe z 2020 roku. Normalizacja stosunków między Izraelem a Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi, Bahrajnem, Marokiem i Sudanem stanowiła odejście od paradygmatu, w którym pokój z

³¹⁷ *Twenty Years after 9/11: Implications for US Policy in the Middle East*, https://media.defense.gov/2023/Aug/10/2003278872/-1/-1/0/BOLAN_9_11_COMMENTARY.PDF [data dostępu: 4.01.2026].

³¹⁸ *Russian Policy in the Middle East in the Context of the Struggle Against the West: Insights for Israel*, https://www.inss.org.il/strategic_assessment/poroskoun/ [data dostępu: 4.01.2026].

³¹⁹ *China's Global Security Initiative at Two: A Journey, Not a Destination*, <https://www.prcleader.org/post/china-s-global-security-initiative-at-two-a-journey-not-a-destination> [data dostępu: 4.01.2026].

państwami arabskimi był uzależniony od rozwiązania kwestii palestyńskiej. Motorem tych porozumień była zbieżność interesów bezpieczeństwa wobec zagrożenia irańskiego, chęć dostępu do izraelskich technologii (w tym cybernetycznych i wojskowych) oraz dążenie do zacieśnienia relacji z USA. Porozumienia Abrahamowe stworzyły nową oś strategiczną, która przetrwała nawet wstrząs wywołany wojną w Strefie Gazy po 7 października 2023 roku, co świadczy o trwałości interesów leżących u ich podstaw. Jednocześnie jednak wydarzenia te obnażyły słabość strategii pomijania kwestii palestyńskiej, która – choć zepchnięta na margines dyplomacji – pozostaje silnym czynnikiem mobilizacji społecznej w świecie arabskim, ograniczającym pole manewru rządzących elit³²⁰.

W strukturze podrozdziału dotyczącego zaangażowania aktorów międzynarodowych i regionalnych świadomie pominięto Egipt oraz Izrael, uznając ich rolę za drugorzędną w kontekście kreowania nowych, globalnych i regionalnych trendów geopolitycznych na Bliskim Wschodzie. Współczesny Egipt, uwikłany w chroniczny kryzys gospodarczy i strukturalnie uzależniony od pomocy finansowej monarchii z Zatoki, utracił status dawnego lidera świata arabskiego, stając się aktorem w dużej mierze reaktywnym. Z kolei Izrael, mimo swojej niekwestionowanej potęgi militarnej i technologicznej, pozostaje aktorem izolowanym strukturalnie. Brak legitymizacji w świecie arabsko-muzułmańskim oraz defensywny charakter jego polityki zagranicznej sprawiają, że nie jest on w stanie narzucać ani współtworzyć nowego ładu regionalnego w taki sposób, w jaki czynią to Iran, Arabia Saudyjska czy Turcja.

Dynamika przemian na Bliskim Wschodzie w XXI wieku charakteryzuje się niezwykle wielowektorowością procesów, ponieważ region ewoluował od systemu zdominowanego przez wpływy amerykańskie i względną stabilność autorytarną do multipolarnego, płynnego środowiska, w którym przeplatają się konflikty lokalne, regionalne rywalizacje mocarstwowe i globalna gra o wpływy. Upadek tradycyjnych modeli legitymizacji władzy (państwo rentierskie, nacjonalizm arabski), połączony z rewolucją demograficzną i technologiczną, uczynił społeczeństwa bliskowschodnie aktywnymi podmiotami polityki, zmuszając reżimy do ciągłej adaptacji i stosowania coraz bardziej wyrafinowanych metod kontroli. Region wciąż znajduje się w fazie długotrwałej transformacji, gdzie stare struktury uległy załamaniu, a nowe formy ładu

³²⁰ E. Sperling, E. Trumpfeller, *Can Bilateralism Endure? The 2023-25 Gaza War and the Abraham Accords Framework*, *Journal of Strategic Security* 2025, t. 18, nr 3, s. 101-113.

politycznego dopiero się krystalizują w ogniu konfliktów i negocjacji. Wyzwania takie jak zmiany klimatyczne, transformacja energetyczna, proliferacja broni oraz nierozwiązane konflikty etniczno-religijne sprawiają, że Bliski Wschód dalej pozostanie jednym z najbardziej newralgicznych punktów na geopolitycznej mapie świata w nadchodzących dekadach, zaś procesy zachodzące na Bliskim Wschodzie mają tendencję do generowania skutków o zasięgu globalnym.

2.9. Zagrożenia i wyzwania dla systemu bezpieczeństwa w regionie Bliskiego Wschodu w drugiej dekadzie XXI wieku

2.9.1. Arabska Wiosna

Analiza Arabskiej Wiosny wymaga podejścia wielowymiarowego, które wykracza poza prosty opis wydarzeń. W perspektywie Romana Kuźniara, interwencja Zachodu w Libii w 2011 roku, będąca bezpośrednią konsekwencją tamtejszej rewolty, wyznacza symboliczny początek dekady zmierzchu liberalnego porządku międzynarodowego³²¹, z kolei dla Francisa Fukuyamy, wydarzenia te stały się tragicznym dowodem na realność regresu politycznego³²², zaś w ujęciu Henry’ego Kissingera, Arabska Wiosna była przede wszystkim przejawem chaosu i zagrożeniem dla westfalskiego porządku państw³²³. Wydarzenia z lat 2010-2011 nie byłyby tak katastrofalne w skutkach, gdyby nie jednoczesne wystąpienie dwóch kryzysów – wewnętrznego rozkładu i zewnętrznej słabości systemowej. Z jednej strony, jak dowodzi H. Fukuyama, doszło do eksplozji społecznej wynikającej z narastającej luki między modernizacją społeczeństw a skostnieniem autorytarnych reżimów³²⁴. Z drugiej strony, ten wewnętrzny wybuch nastąpił w momencie, gdy zewnętrzny gwarant porządku liberalnego – Zachód – sam zmagał się z wewnętrznymi schorzeniami i okazał się niezdolny do skutecznego zarządzania kryzysem, co podkreśla R. Kuźniar³²⁵. Arabska Wiosna stała się polem bitwy nie tylko dla lokalnych aktorów, ale także dla globalnych

³²¹ R. Kuźniar, *Zmierzch liberalnego porządku międzynarodowego 2011-2021*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022, s. 41-47.

³²² F. Fukuyama, *Ład polityczny i polityczny regres. Od rewolucji przemysłowej do globalizacji demokracji*, tłum. J. Pyka, Rebis, Poznań 2015, s. 484-493.

³²³ H. Kissinger, *Porządek światowy*, tłum. M. Antosiewicz, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2016, s. 120-126.

³²⁴ F. Fukuyama, *Ład polityczny...*, s. 484 i nast.

³²⁵ R. Kuźniar, *Zmierzch...*, s. 41-47.

mocarstw i dominujących idei porządku światowego. Analizę należy więc przenieść z poziomu wewnętrznego (państwowego) na poziom systemowy (międzynarodowy), zaś skutki tej konfrontacji okazały się katastrofalne zarówno dla zwolenników realizmu geopolitycznego, jak i dla obrońców porządku liberalnego.

Prawdziwa tragedia Arabskiej Wiosny, zdaniem F. Fukuyamy, nie polegała jednak na samym wybuchu, lecz na tym, co nastąpiło po nim – na porażce konsolidacji demokratycznej. F. Fukuyama tworzy analogię historyczną do europejskiej Wiosny Ludów z 1848 roku, ponieważ w obu przypadkach zauważa, że początkowe obalenie reżimu autorytarnego i zorganizowanie demokratycznych wyborów jest tylko początkiem dłuższego procesu rozwoju politycznego, zaś sukces demokracji nie polega na akcie rewolucyjnym, lecz na żmudnej instytucjonalizacji masowej partycypacji, która w pierwszej kolejności wymaga zorganizowanych partii politycznych³²⁶. Tymczasem liberalna klasa średnia, która przewodziła protestom na kairskim placu Tahrir, okazała się całkowicie niezdolna do zorganizowania się, wygrywania wyborów i tworzenia koalicji³²⁷. Klasa średnia jest bowiem motorem demokracji tylko wtedy, gdy czuje się wystarczająco silna, by rządzić samodzielnie. Kiedy jednak jest słaba i czuje się zagrożona – na przykład przez zorganizowane, ale postrzegane jako radykalne, ruchy masowe (jak Bractwo Muzułmańskie) lub przez powstającą klasę robotniczą – jest gotowa zawrzeć sojusz z dawnymi, opresyjnymi elitami autorytarnymi, aby chronić swój stan posiadania i porządek³²⁸. Ta dynamika doskonale tłumaczy trajektorię Egiptu, ponieważ ta sama liberalna klasa średnia, która w 2011 roku domagała się upadku Hosniego Mubaraka, w 2013 roku masowo poparła lub milcząco zaakceptowała wojskowy zamach stanu generała As-Sisiego, postrzegając go jako gwaranta stabilności przeciwko rządowi islamistów. W ten sposób rewolucyjny podmiot stał się podmiotem kontrrewolucyjnym.

H. Kissinger podchodzi do rewolucji z głębokim sceptycyzmem. W swojej analizie krytykuje domniemane wsparcie Stanów Zjednoczonych dla rewolucji, argumentując, że polityk różni się od aktywisty i musi zachować równowagę między idealizmem a realizmem. Formułuje tezę, która stanowi kwintesencję jego podejścia o tym, że ignorowanie przyszłości demokracji jest zagrożeniem długoterminowym, ale ignorowanie obecnych zagrożeń bezpieczeństwa jest natychmiastową katastrofą.

³²⁶ F. Fukuyama, *Ład polityczny...*, s. 488-490.

³²⁷ Tamże, 486-487.

³²⁸ Tamże, s. 488-493.

Głównym zagrożeniem, jakie widzi, jest fundamentalne odrzucenie przez islamizm porządku westfalskiego – systemu suwerennych państw, na którym opiera się współczesny świat. Arabska Wiosna, obalając stabilne, choć autorytarne, państwa (Egipt Mubarak, Libię Kaddafiego, a później atakując Syrię Asada), otworzyła próżnię władzy, którą natychmiast wypełniły antysystemowe siły³²⁹. Podobne wnioski płyną z analizy R. Kuźniara, który opisuje, że wbrew początkowym nadziejom liberałów, arabska rewolta została wykorzystana przez siły niedemokratyczne i antyzachodnie³³⁰. W Egipcie, Tunezji i Libii na najważniejszą siłę polityczną wyrosli islamiści, podczas gdy młodzi, prozachodni liberałowie ponieśli wyborczą klęskę. R. Kuźniar krytykuje tym samym naiwny idealizm Zachodu, stwierdzając, że nieuzasadnione jest przekonanie, że arabskie rewolucje stworzą demokracje konstytucyjne na wzór demokracji zachodnich.

Jednym z wniosków dla porównania obu perspektyw jest paradoksalna zbieżność ocen. Realista H. Kissinger i zwolennik porządku liberalnego R. Kuźniar dochodzą do niemal identycznej konkluzji co do skutków Arabskiej Wiosny. Była to geopolityczna katastrofa, która zastąpiła porządek chaosem, wzmocniła ekstremistów i fundamentalnie zaszkodziła interesom Zachodu. Ich diagnozy przyczyn tej porażki są jednak różne. Dla H. Kissingera, problemem był sam idealizm – odejście od realistycznych zasad porządku westfalskiego na rzecz promowania demokracji, zaś dla R. Kuźniara, problemem była wadliwa aplikacja zasad liberalnych i problem Zachodu. Interwencja w Libii, przeprowadzona w imię liberalnej doktryny Odpowiedzialności za ochronę, okazała się błędem Zachodu, który wpadł w pułapkę i obnażył własną słabość i niezdolność do zarządzania kryzysem. Arabska Wiosna stała się więc polem porażki obu dominujących paradygmatów polityki międzynarodowej.

Marek Dziekan, analizując specyfikę regionu w przededniu protestów, sięga do uwarunkowań historycznych, które ukształtowały współczesny Bliski Wschód. Argumentuje on, że zrozumienie wydarzeń z 2011 roku jest niemożliwe bez świadomości kruchych fundamentów XX-wiecznego ładu regionalnego. Autor wskazuje tu na kluczowy wpływ kolonialnych decyzji, takich jak układ Sykes-Picot z 1916 roku oraz deklaracja Balfoura z 1917 roku³³¹. Te historyczne akty są postrzegane jako źródło

³²⁹ H. Kissinger, *Porządek światowy...*, s. 120-122, 126.

³³⁰ R. Kuźniar, *Zmierzch...*, s. 60-61.

³³¹ M. M. Dziekan, *Świat arabski w przededniu Arabskiej Wiosny*, [w:] *Arabska Wiosna i świat arabski u progu XXI wieku*, red. M. M. Dziekan, K. Zdulski, R. Bania, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020, s. 17-18.

sztucznego, narzuconego z zewnątrz charakteru granic wielu państw arabskich. Implikuje to chroniczną niestabilność tych bytów państwowych oraz permanentny deficyt legitymizacji władzy, która często była postrzegana jako kontynuatorka porządku postkolonialnego. W tym ujęciu, protesty nie były skierowane jedynie przeciwko konkretnym dyktatorom, ale stanowiły, być może nie do końca uświadomiony, bunt przeciwko całemu, blisko stuletniemu, wadliwemu łaadowi regionalnemu. Na ten historyczny fundament nałożyły się bezpośrednie czynniki zapalne o charakterze społeczno-ekonomicznym i ideologicznym. M. Dziekan wskazuje wśród nich przede wszystkim na wysokie bezrobocie, zwłaszcza wśród rosnącej populacji młodych i często dobrze wykształconych obywateli, oraz jednoczesny wzrost fundamentalizmu³³².

Zestawienie tych dwóch czynników jest kluczowe dla zrozumienia genezy buntu. Powszechne bezrobocie i brak perspektyw życiowych świadczyły o porażce państw w wymiarze materialnym i ostatecznym zerwaniu niepisanej umowy społecznej, w której autorytarna władza gwarantowała obywatelowi minimum socjalne w zamian za bierność polityczną. Jednocześnie wzrost popularności ideologii fundamentalistycznych wskazywał na istnienie alternatywnej oferty ideologicznej, która skutecznie wypełniała próżnię pozostawioną przez skompromitowane, świeckie autokracje. Kolejnym filarem genezy Arabskiej Wiosny, analizowanym przez M. Dziekana w kontekście społeczno-kulturowym, była rola nowych technologii komunikacyjnych. Autor podkreśla, że nowoczesne media, w tym przełamująca państwowe monopole informacyjne telewizja satelitarna Al-Dżazira oraz media społecznościowe, takie jak Facebook i Twitter, zostały w sposób świadomy wykorzystane przez demonstrantów³³³. Technologie nie były biernym tłem, lecz aktywnym narzędziem, które stało się skutecznym nośnikiem idei oraz kluczowym instrumentem mobilizacji społecznej³³⁴. Pozwoliły one na błyskawiczną koordynację działań, omijanie państwowej cenzury i budowanie alternatywnej sfery publicznej, która okazała się decydująca dla transformacji jednostkowego niezadowolenia w masowy, ponadlokalny ruch protestu.

W państwach o ustroju republikańskim, takich jak Tunezja i Egipt, protesty charakteryzowały się żądaniem fundamentalnej zmiany o charakterze systemowym³³⁵. W konsekwencji, głównym postulatem było ustąpienie dyktatora, co w praktyce było

³³² Tamże, s. 21-26.

³³³ M. M. Dziekan, *Konteksty społeczno-kulturowe...*, s. 191–199.

³³⁴ Tamże, s. 195.

³³⁵ K. Zdulski, *Arabska Wiosna...*, s. 34–42.

równoznaczne z żądaniem obalenia całego systemu, gdyż system polityczny był w pełni utożsamiany z osobą przywódcy. Analizy wskazują, że inicjatorami tych demonstracji byli głównie młodzi ludzie, a kluczową rolę w ich organizacji odgrywały związki zawodowe i organizacje pozarządowe³³⁶.

Całkowicie odmienną dynamikę zaobserwować można w monarchiach – Maroku, Jordanii i Bahrajnie. Punktem wspólnym protestów w tych państwach nie było formułowanie żądań związanych z obaleniem systemu politycznego państwa³³⁷. Przeciwnie, demonstranci świadomie ograniczali swoje postulaty, domagając się przede wszystkim zmian personalnych w rządzie, walki z korupcją czy reform konstytucyjnych, lecz nie kwestionując fundamentów systemu, czyli samej instytucji monarchii. Fundamentalna różnica wynikała z odmiennej natury legitymizacji władzy. W monarchiach, nawet tych o charakterze autorytarnym, instytucja króla posiada odrębną, głęboko zakorzenioną legitymizację historyczną i nierzadko religijną. Pozwoliło to reżimom na wykazanie się znacznie większą elastycznością. Monarchowie (jak w Maroku czy Jordanii) mogli poświęcić niepopularny rząd, aby ratować system, dokonując kontrolowanych ustępstw i tym samym wytrącając rewolucjonistom argumenty. W Libii, brutalna reakcja reżimu Muammara Kaddafiego na protesty doprowadziła do eskalacji, która ostatecznie, aby doprowadzić do obalenia dyktatora, wymagała ingerencji sił zewnętrznych w postaci interwencji militarnej NATO³³⁸. W Jemenie natomiast, wybuch Arabskiej Wiosny nie doprowadził do demokratyzacji, lecz do intensyfikacji uśpionych konfliktów plemiennych i religijnych oraz szybkiego umiędzynarodowienia konfliktu z destrukcyjnym udziałem regionalnych mocarstw, takich jak Arabia Saudyjska i Iran. W tego typu państwach usunięcie dyktatora nie prowadziło do wolności, lecz do gwałtownej implozji państwa i otwarcia przestrzeni dla interwencji zewnętrznych³³⁹.

Dalsza analiza *Arabskiej wiosny i świata arabskiego u progu XXI wieku* wskazuje, że niezdecydowanie Zachodu stworzyło strategiczną próżnię, którą szybko wypełnili inni, bardziej zdeterminowani aktorzy. Paraliż decyzyjny Waszyngtonu wynikał z fundamentalnej sprzeczności między tradycyjną polityką wspierania stabilnych (choć autorytarnych) sojuszników, takich jak Husni Mubarak w Egipcie, a presją ideologiczną i wizerunkową na rzecz wsparcia ruchów demokratycznych. To wahanie wysłało sygnał

³³⁶ Tamże.

³³⁷ Tamże, s. 54-56, s. 57-59, s. 61-63.

³³⁸ Tamże, s. 44-45.

³³⁹ Tamże, s. 49-51.

o braku spójnej strategii USA i osłabiło ich pozycję jako gwaranta stabilności w regionie. Podobną nieskuteczność wykazała Unia Europejska. Jak wskazuje Krzysztof Zdulski, w obliczu kryzysu, UE cechował przede wszystkim głęboki podział, widoczny najwyraźniej w kluczowej sprawie interwencji militarnej w Libii. Podczas gdy Francja i Wielka Brytania przewodziły koalicji interwencyjnej, Niemcy nie wzięły udziału w operacji wstrzymując się w RB ONZ, jako niestały członek, ale popierały sojuszników i krytykowały reżim Kaddafiego, demonstrując brak zdolności UE do prowadzenia wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. W efekcie UE, mimo bliskości geograficznej, nie była w stanie kształtować wydarzeń, stając się jedynie areną ścierania się partykularnych interesów narodowych³⁴⁰.

Próżnia strategiczna, powstała w wyniku niezdecydowania USA i podziałów w UE, została aktywnie wykorzystana przez Federację Rosyjską. Wskazać tutaj można na kontekst globalnej rywalizacji rosyjsko-amerykańskiej. Moskwa, traktując przyzwolenie na interwencję w Libii (poprzez rezolucję Rady Bezpieczeństwa ONZ) jako strategiczny błąd, postanowiła zająć twarde stanowisko w sprawie Syrii. Aktywnie zaangażowała się w konflikt, patronując reżimowi Baszara Al-Asada i udzielając mu kluczowego wsparcia militarnego i dyplomatycznego³⁴¹. Arabska Wiosna, zwłaszcza jej syryjski rozdział, stała się dla Rosji okazją do powrotu na Bliski Wschód w roli kluczowego gracza, zdolnego do skutecznej obrony swoich sojuszników i podważania wpływów Zachodu. Jedną z najpoważniejszych konsekwencji implozji państwowości w Syrii i Iraku, spotęgowanej przez chaos Arabskiej Wiosny, było powstanie tzw. Państwa Islamskiego (ISIS). Co ciekawe, fenomen ten nie narodził się w próżni w 2011 roku, tylko z wcześniejszą amerykańską operacją militarną w Iraku w 2003 roku, która zniszczyła struktury państwa i stworzyła ideologiczno-militarne podwaliny pod rozwój radykalnego kalifatu³⁴².

Konsekwencje Arabskiej Wiosny sprowadzają się do pewnego rodzaju paradoksu wolności, czego najlepszym przykładem jest Egipt, który po krótkim, chaotycznym epizodzie demokratycznym (zdominowanym przez Bractwo Muzułmańskie), w wyniku wojskowego zamachu stanu ponownie powrócił do arabskiego klubu państw autorytarnych, często w formie nawet bardziej represyjnej niż przed 2011 rokiem³⁴³. Dążenie do wolności, rozumianej jako obalenie dyktatora, doprowadziło do chaosu, który

³⁴⁰ Tamże, s. 78, s. 87.

³⁴¹ Tamże, s. 88-96.

³⁴² R. Bania, *Konsekwencje...*, s. 126–131.

³⁴³ M. M. Dziekan, *Konteksty społeczno-kulturowe...*, s. 173-174.

z kolei wywołał w społeczeństwie pragnienie porządku i stabilności za wszelką cenę. W efekcie, wolność została poświęcona na rzecz iluzji bezpieczeństwa, ugruntowując autorytaryzm. Ocenę tę w pełni potwierdza praca zbiorowa *Arabska Wiosna jako czynnik zmiany w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie*, pod redakcją Kingi Smoleń, Marka Pietrasia i Katarzyny Stachurskiej-Szczesiak. Publikacja ta, dokonując podsumowania dekady, stanowi naukową klamrę dla analiz M. Dziekana, K. Zdulskiego i R. Bani. Główna teza wskazuje na ogromną przestrzeń dla sceptycyzmu, niepewności, a czasem rozczarowań. Dzieje się tak dlatego, iż współczesne realia polityczne dowodzą, iż ogromny potencjał społecznego niezadowolenia stojący za masowymi protestami w zdecydowanej większości państw nie przyniósł spodziewanych zmian³⁴⁴.

2.9.2. Rywalizacja mocarstw regionalnych i globalnych

Analiza architektury bezpieczeństwa i układu sił na Bliskim Wschodzie wymaga precyzyjnego zdefiniowania ról, jakie odgrywają w nim kluczowi aktorzy państwowi, zarówno ci operujący w skali makro, jak i lokalni liderzy. Niniejszy podrozdział poświęcony jest wielopoziomowej grze interesów mocarstw regionalnych oraz globalnych, których strategiczne trajektorie krzyżują się w tym kluczowym punkcie globu. Mając pełną świadomość niezwykle bogatej, wielowątkowej i skomplikowanej historii zaangażowania zewnętrznych i wewnętrznych potęg w tym regionie, zrezygnowano z klasycznego, chronologicznego ujęcia czy też całościowego, faktograficznego opisu ich dotychczasowej polityki zagranicznej. Zamiast tego uwaga zostanie skoncentrowana wyłącznie na aspektach związanych z walką o strefy wpływów oraz dążeniu do uzyskania pozycji hegemonu na Bliskim Wschodzie. Analiza skupia się na konkretnych, namacalnych działaniach – od operacji militarnych i wspierania wojen zastępczych, przez budowanie asymetrycznych sojuszy dyplomatycznych, aż po instrumentalne wykorzystywanie zależności gospodarczych i surowcowych.

2.9.2.1. Stany Zjednoczone

Analiza historyczna i współczesna zaangażowania Stanów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie wskazuje na zmianę paradygmatu, przechodzącą od prób pełnego

³⁴⁴ M. Pietraś, K. Smoleń, K. Stachurska-Szczesiak, *Arabska Wiosna jako czynnik zmiany w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie. Bilans po dekadzie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2023.

panowania i ideologicznego powstrzymywania do strategicznego zarządzania chaosem i stopniowego wycofywania się w obliczu nowych globalnych problemów, przede wszystkim związanych z rywalizacją z Chińską Republiką Ludową. Geneza amerykańskiej polityki bliskowschodniej jest związana z kontekstem zimnowojennej rywalizacji i dążeniem do wypełnienia strategicznej próżni pozostawionej przez wycofujące się mocarstwa kolonialne, zwłaszcza Wielką Brytanię i Francję.

Maciej Huczko precyzuje, że w okresie zimnej wojny rywalizacja między USA a ZSRR o wpływy w regionie była postrzegana jako gra o sumie zerowej, która wymagała od Waszyngtonu budowania stabilnych aliansów po ustąpieniu dominujących wpływów mocarstw europejskich, zwłaszcza Wielkiej Brytanii³⁴⁵. Odzwierciedleniem amerykańskiego zaangażowania militarnego i ideologicznego stała się doktryna Eisenhowera, ogłoszona w 1957 roku w bezpośredniej reakcji na Kryzys Sueski, który poważnie podważył prestiż Zachodu na Bliskim Wschodzie³⁴⁶. Koncepcja miała na celu nie tylko przywrócenie pozycji sojuszu zachodniego, ale także wyraźnie uzasadniała interwencję militarną lub ekonomiczną USA, jeśli jakkolwiek kraj w regionie byłby kontrolowany przez międzynarodowy komunizm³⁴⁷. Po zakończeniu zimnej wojny amerykańskie interesy ewoluowały, ale strategiczne znaczenie Bliskiego Wschodu jako obszaru bogatego w surowce energetyczne i położonego w punkcie globalnej komunikacji utrzymało się, co było uzasadnione poprzez utrzymanie znaczącej obecności militarnej. Dążenie do stabilności za wszelką cenę, umotywowane antykomunizmem, utrwaliło długoterminowy kompromis Waszyngtonu, polegający na strategicznym zaniedbaniu kwestii demokratycznych i wspieraniu autorytarnych reżimów w zamian za stabilne dostawy surowców i strategiczne punkty oparcia, stając się tym samym źródłem niestabilności wewnętrznej, która miała eksplodować w następnych dekadach.

Przełomowym momentem, który zdefiniował systemowe podejście USA do bezpieczeństwa regionalnego, były ataki terrorystyczne z 11 września 2001 roku, ponieważ celem polityki Waszyngtonu stało się zwalczanie zagrożeń z dala od terytorium amerykańskiego, co miało zapobiec powtórzeniu się kryzysu. Administracja Stanów Zjednoczonych doszła do przekonania, że najlepszą drogą do osiągnięcia tego celu jest konstrukcja systemu stabilizującego region i zapewniającego utrzymanie odpowiedniego

³⁴⁵ M. Huczko *Uwarunkowania polityki USA wobec konfliktu izraelsko-palestyńskiego w okresie intifad (1987-2005)*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2019.

³⁴⁶ L. Pastusiak, *Stany Zjednoczone a Bliski Wschód*, Wydawnictwo Iskry, Warszawa 1995, s. 101–107.

³⁴⁷ Tamże, s. 106.

poziomu kontroli. W tym kontekście wojna w Iraku rozpoczęta w 2003 roku różniła się od operacji w Afganistanie (ukierunkowanej głównie na zwalczanie terroryzmu), ponieważ jej celem było stworzenie fundamentu pod taki międzynarodowy system bezpieczeństwa, który mógłby być później zarządzany przez USA. Jednakże powstanie w pełni funkcjonalnego systemu bezpieczeństwa wymagałoby spełnienia kilku warunków – istnienia wewnętrznej woli i zdolności aktorów regionalnych do jego budowy, albo zorganizowania go na korzyść aktorów zewnętrznych. W przypadku Bliskiego Wschodu, wewnętrzne uwarunkowania polityczne, etniczne, religijne i społeczne uniemożliwiły szybkie powstanie spójnego, wewnętrznego systemu, skazując Waszyngton na próbę narzucenia zewnętrznej kontroli³⁴⁸.

Mimo strategicznego znaczenia regionu i utrzymania prymatu militarnego, długoterminowa polityka amerykańskiej na Bliskim Wschodzie spotkała się z krytyką, co znalazło odzwierciedlenie w koncepcji pseudostabilizacji opisywanej przez Patrycję Sasnal, która odróżnia ten termin od pojęć takich jak „stabilizacja” (konotacje pozytywne, sugerujące trwały porządek) oraz stagnacja (konotacje pejoratywne, oznaczające brak rozwoju)³⁴⁹. Pseudostabilizacja oznacza utrzymywanie pozornego porządku regionalnego, który jest zarządzany z zewnątrz, ale który nie rozwiązuje strukturalnych problemów ani głębokich napięć wewnętrznych Bliskiego Wschodu. Jest to stan, w którym mocarstwo hegemoniczne ma wystarczającą zdolność do zapobiegania całkowitemu upadkowi systemu, ale nie jest w stanie osiągnąć trwałej transformacji politycznej czy społecznej. Polityka zarządzania kryzysami jest strategią reaktywną, a nie proaktywną. Wynika to bezpośrednio z historycznych rozważań o redukcji zobowiązań Waszyngtonu i dążenia do zakończenia tzw. wojen bez końca, zwłaszcza po doświadczeniach w Iraku i Afganistanie³⁵⁰. O ile w krótkim terminie strategia ta jest skuteczna w tłumieniu natychmiastowych zagrożeń, to w długim terminie uniemożliwia budowę głębokich, trwałych struktur bezpieczeństwa, co pogłębia stan pseudostabilizacji.

Kryzys w regionie Bliskiego Wschodu jest wynikiem zarówno błędów strategicznych kolejnych decydentów Stanów Zjednoczonych, jak i wewnętrznej dynamiki, czego dowodzą takie zjawiska jak Arabska Wiosna, sukcesy tak zwanego Państwa Islamskiego w Syrii i Iraku, intensyfikacja rywalizacji mocarstw regionalnych o

³⁴⁸ P. Sasnal, *Pseudostabilizacja. Problemy współczesnej polityki USA na Bliskim Wschodzie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017, s. 15-17.

³⁴⁹ Tamże, s. 19-24.

³⁵⁰ Tamże, s. 23-24.

wpływy, w tym irański program atomowy i turecki neoosmanizm, a także exodus bliskowschodnich chrześcijan i muzułmanów³⁵¹. Amerykański interwencjonizm, zamiast budować porządek, stał się katalizatorem chaosu, tworząc próżnię władzy, w której mogły rozkwitnąć zarówno aktorzy niepaństwowi, jak i regionalne potęgi. W rezultacie, amerykański system sojuszy i wpływów przestał być czynnikiem decydującym, a stał się jedynie jednym z wielu elementów w regionalnej układance bezpieczeństwa. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że rywalizacja USA *versus* Chiny jest determinantem strategicznej reorientacji Waszyngtonu, co automatycznie wiąże się ze spadającą rolą Stanów Zjednoczonych i erozją Pax Americana³⁵².

Wpływ Stanów Zjednoczonych na sprawy świata, zwłaszcza na Bliskim Wschodzie, staje się coraz mniejszy, a ich zdolność do dyktowania warunków kluczowym sojusznikom regionalnym ulega poważnej erozji. Symbolem strukturalnych zmian jest również ewolucja relacji między Stanami Zjednoczonymi a Arabią Saudyjską, która tradycyjnie stanowiła filar amerykańskiego porządku bezpieczeństwa energetycznego. Relacje te są obecnie analizowane w kontekście rywalizacji amerykańsko-chińskiej na Bliskim Wschodzie, przy czym Arabia Saudyjska, będąca największą potęgą w regionie, wykazuje pragmatyczne podejście w kontekście Chin³⁵³.

Chińskie zaangażowanie różni się od amerykańskiego, ponieważ koncentruje się ono na handlu, inwestycjach w infrastrukturę i technologiach, prezentując się jako model współpracy niezwiązanej ideologicznym wymogiem przestrzegania praw człowieka, co jest stałym obciążeniem dla partnerów Waszyngtonu. Należy jednak zwrócić uwagę, że nacisk USA na przestrzeganie praw człowieka ma nieco wybiórczy charakter i uległ zdecydowanej redukcji w okresie rządów Donalda Trumpa. Fakt, że Rijad dywersyfikuje swoje strategiczne partnerstwa w kierunku Pekinu, oznacza, że Chiny oferują saudyjskiej monarchii formę hegemonicznego ubezpieczenia – korzystanie z amerykańskich gwarancji bezpieczeństwa militarnego (*hard power*) przy jednoczesnym zabezpieczaniu stabilności ekonomicznej i politycznej poprzez partnerstwo z Chinami (*soft power*). Jest

³⁵¹ W. Lizak, A. M. Solarz, *Zamiast wstępu, czyli Bliski Wschód w epoce głębokich przemian*, [w:] *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych*, red. W. Lizak, A. M. Solarz, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2015, s. 12-20.

³⁵² E. Fronczak, *Koniec ery Pax Americana a rywalizacja USA-Chiny*, [w:] *Rywalizacja USA vs Chiny i reszta świata*, red. E. Fronczak, M. Orłowski, B. J. Góralczyk i inni, Zona Zero, Warszawa 2025, s. 29–35.

³⁵³ K. Czornik, *Relacje Stany Zjednoczone – Arabia Saudyjska w kontekście rywalizacji amerykańsko-chińskiej na Bliskim Wschodzie*, [w:] *Rywalizacja USA vs Chiny i reszta świata*, red. E. Fronczak, M. Orłowski i in., Zona Zero, Warszawa 2025, s. 52-52, s. 72.

to bezpośrednie uderzenie w fundamenty amerykańskiej kontroli nad rynkiem energetycznym i podważa logikę amerykańskiej polityki sojuszy opartej na wyłączności. Bliski Wschód, choć wciąż kluczowy z perspektywy energetycznej, staje się strategicznym peryferium, z którego Stany Zjednoczone dążą do stopniowego wycofywania sił, co jest efektem spadającej roli USA w regionie. Amerykańska polityka na Bliskim Wschodzie przeszła zatem pełny cykl – od dążenia do absolutnej kontroli regionu w dobie zimnej wojny, przez walkę z niepaństwowymi zagrożeniami po 2001 roku – aż do obecnej polityki zarządzania ograniczeniem strategicznym³⁵⁴.

Kryzys wiarygodności, widoczny w niezdolności Waszyngtonu do skutecznego narzucania warunków swoim kluczowym partnerom, podkopuje długoterminową pozycję USA jako jedyne gwaranta bezpieczeństwa, co zmusza regionalne mocarstwa, takie jak Arabia Saudyjska, do dywersyfikacji partnerów strategicznych. Skuteczna polityka nie może już opierać się na dążeniu do jednobiegunowej dominacji czy próbach narzucania porządku siłą, lecz na selektywnym zaangażowaniu i akceptacji, że Bliski Wschód staje się przestrzenią coraz bardziej multipolarną, w której rola mocarstw regionalnych (Iran, Turcja, Arabia Saudyjska) oraz globalnych konkurentów (Chiny, Rosja) stale rośnie. Warto dodać w tym kontekście, że polityka D. Trumpa wobec Bliskiego Wschodu opiera się na doktrynie pokoju poprzez siłę. Z jednej strony administracja Trumpa radykalnie zaostrzyła dyskurs wobec Iranu, z drugiej strony Waszyngton oferuje ciągle wsparcie dla Izraela. Elementem tej strategii jest również przerzucanie kosztów obronnych na bogate państwa Zatoki oraz próby stabilizacji Strefy Gazy³⁵⁵.

2.9.2.2. Federacja Rosyjska

Motywacje strategiczne Federacji Rosyjskiej są głęboko zakorzenione w kwestiach bezpieczeństwa wewnętrznego i stabilności reżimu autorytarnego. Zaangażowanie bliskowschodnie służy jako mechanizm legitymizacji władzy poprzez manifestowanie mocarstwowych sukcesów na zewnątrz oraz odwracanie uwagi opinii publicznej od wyzwań wewnętrznych. Co więcej, Rosja konsekwentnie argumentuje, że niestabilność Bliskiego Wschodu stanowi bezpośrednie zagrożenie dla

³⁵⁴ Tamże, s. 52-70.

³⁵⁵ *Center for Strategic and International Studies (CSIS): The Trump Administration's Middle East Policy: Shaping an Emerging Regional Order*, <https://www.csis.org/analysis/trump-administrations-middle-east-policy-shaping-emerging-regional-order> [data dostępu: 12.01.2026].

jej granic, zwłaszcza w kontekście powrotu bojowników ekstremistycznych do regionów Azji Centralnej i Kaukazu³⁵⁶. Prowadząc aktywną politykę, Moskwa pozycjonuje się jako siła zwalczająca źródła ekstremizmu, przedstawiając swoją obecność jako niezbędną dla globalnego bezpieczeństwa. Ponadto polityka rosyjska jest ukierunkowana na demonstrowanie swojej zdolności do wpływania na kluczowe kwestie globalne, od cen ropy naftowej po zarządzanie kryzysem migracyjnym w Europie. Strategia nie koncentruje się jedynie na zastąpieniu Stanów Zjednoczonych, lecz przede wszystkim na unieważnieniu ich roli jako jedynego zewnętrznego arbitra, czerpiąc korzyści z destabilizacji regionalnej, która zmusza pozostałe podmioty do dialogu z Moskwą³⁵⁷.

Przełomowe znaczenie dla rosyjskiej polityki miały wydarzenia związane z Arabską Wiosną, które Rosja zinterpretowała jako dowód na destrukcyjny charakter zachodnich interwencji promujących zmiany reżimów w określonych państwach. W odpowiedzi na te zjawiska, Moskwa przyjęła postawę gwaranta suwerenności państwowej i integralności terytorialnej, co stanowiło atrakcyjną ofertę dla autokratycznych przywódców regionu. Zerwaniem z dotychczasową powściągliwością nastąpiło najpierw w 2008 roku, w przypadku wojny z Gruzją a później podczas interwencji militarnej w Syrii w 2015 roku, która okazała się kluczową demonstracją, iż Rosja jest gotowa podjąć ryzyko militarne, aby zachować swojego sojusznika i jest zdolna do natychmiastowego przekształcenia regionalnej dynamiki sił. Zaangażowanie Rosji trwale umocniło jej pozycję w regionie po 2018 roku, zapewniając jej wpływy w sektorach militarnych i energetycznych³⁵⁸.

Rosja utrzymuje również stabilne partnerstwo strategiczne z Iranem, wynikające ze wspólnych interesów w Syrii i kontrowania amerykańskich wpływów. Partnerstwo ma charakter nie tylko wojskowy, lecz również energetyczny³⁵⁹. Jednocześnie Kreml

³⁵⁶ T. Grabowski, *Terroryzm islamski jako zagrożenie dla bezpieczeństwa państw Europy Wschodniej*, „Przegląd Policyjny” 2021, 142 (2), s. 73-99.

³⁵⁷ J. Kardaś, *Kierunki polityki wewnętrznej oraz polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, [w:] *Bliski Wschód w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, red. R. Fiedler, Grupa Wydawnicza FNCE, Poznań 2023, s. 39.

³⁵⁸ J. Kardaś, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Turcji i Syrii w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, [w:] *Bliski Wschód w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, red. R. Fiedler, Grupa Wydawnicza FNCE, Poznań 2023, s. 67-71.

³⁵⁹ J. Kardaś, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Iraku i Iranu w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, [w:] *Bliski Wschód w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, red. R. Fiedler, Grupa Wydawnicza FNCE, Poznań 2023 s. 78-81.

wykazuje niezwykle elastyczność w relacjach z Turcją, które stanowią przykład zarządzania konfliktem kontrolowanym. Podobny mechanizm rywalizacji przez pośredników wykształcił się w Libii. W tamtejszej wojnie domowej Rosja – m.in. poprzez obecność firm wojskowych (dawnej Grupy Wagnera, obecnie Korpusu Afrykańskiego) – udzieliła wsparcia siłom samozwańczego marszałka Chalify Haftara. Z kolei Turcja zaangażowała się bezpośrednio po stronie uznawanego przez ONZ Rządu Jedności Narodowej w Trypolisie. Choć formacje wspierane przez Moskwę i Ankarę starły się militarnie na polu bitwy, liderzy obu państw potrafili narzucić zawieszenie broni, dystansując się od bezpośredniej konfrontacji na linii Rosja-Turcja³⁶⁰. Z kolei na Kaukazie Południowym tradycyjna strefa wpływów Moskwy została zbalansowana przez asertywną politykę Ankary, która stała się głównym dostawcą nowoczesnych technologii wojskowych dla Azerbejdżanu, a to z perspektywy czasu przypieczętowało sukces Baku w Górskim Karabachu. Kreml, związany sojuszem obronnym z Armenią, przyjął wówczas pozycję wyczekującą, co pozwoliło mu na zachowanie statusu arbitra, ale zmusiło jednocześnie do zaakceptowania trwałej obecności geopolitycznej Turcji w tamtym regionie³⁶¹.

Pomimo rywalizacji regionalnej, intensywność współpracy w zakresie gazociągów i sprzedaży zaawansowanych systemów militarnych jest wciąż utrzymywana, tworząc unikalną oś strategiczną, która podważa spójność NATO i zwiększa rosyjskie wpływy. Wymiar energetyczny tej kooperacji stanowi fundament rosyjskiej strategii budowania strefy wpływów na styku Europy i Bliskiego Wschodu. Dla Kremla kluczowe znaczenie ma przekształcenie tego regionu w alternatywny korytarz eksportowy, uniezależniający Moskwę od tradycyjnych dróg przesyłowych. Z perspektywy polityki bliskowschodniej Moskwy, instalacje te pełnią dwojaką funkcję. Z jednej strony gazociąg TurkStream stał się dla Kremla jedyną drożną arterią do zasilania południowej Europy, generując miliardowe zyski dla rosyjskiego budżetu. Z drugiej strony, wspólny rosyjsko-turecki projekt utworzenia regionalnego przepływu gazowego pozwala Moskwie na strategiczne powiązanie interesów Bliskiego Wschodu z rynkiem europejskim. Poprzez ten mechanizm Rosja zyskuje możliwość rozmywania pochodzenia

³⁶⁰ *Turcja wobec Libii – rok dużych przemian*, Ośrodek Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2025-12-02/turcja-wobec-libii-rok-duzych-przemian> [data dostępu: 6.06.2026].

³⁶¹ W. Górecki, *Kaukaski węzeł gordyjski. Nowa faza konfliktu o Górski Karabach i rola mocarstw regionalnych*, „Komentarze OSW”, nr 361, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2020.

swojego surowca, utrwalając zależność ekonomiczną Ankary i umacniając swoją pozycję jako kluczowego architekta architektury energetycznej całego regionu³⁶².

Co więcej, Moskwa z sukcesem utrzymuje kanały dialogu z państwami tradycyjnie sprzymierzonymi z Zachodem, takimi jak Egipt czy Izrael³⁶³. Ponadto Rosja kieruje się interesami i skrajnym pragmatyzmem w polityce zagranicznej, co czyni ją atrakcyjnym partnerem dla autorytarnych reżimów bliskowschodnich. W relacjach z krajami Zatoki, Rosja wykorzystuje format OPEC+ do wpływania na globalne ceny ropy oraz oferuje współpracę militarną³⁶⁴. Fakt, że Rosja utrzymuje stabilne stosunki zarówno z Teheranem, jak i z Tel Awiwem oraz Rijadem, świadczy o tym, że postawiła ona na realizm strategiczny. Rosyjska ideologia konserwatywnego mocarstwa cywilizacyjnego rezonuje z tradycyjnymi, autorytarnymi reżimami Bliskiego Wschodu, które odrzucają liberalne wartości promowane przez Zachód jako czynnik destabilizujący. Rosja umiejętnie wykorzystuje również istniejące resentymenty antykolonialne, budując narrację, w której prezentuje swoje zaangażowanie jako sojusz przeciwko dominacji Zachodu.

Ostateczna ocena wpływu polityki Federacji Rosyjskiej w regionie musi uwzględniać fakt, że Rosja trwale umocniła swoją pozycję, stając się kluczowym modyfikatorem ładu bliskowschodniego. Analizy wskazują na rosnące znaczenie Moskwy po 2018 roku, wynikające z udanej interwencji w Syrii i strategicznego zarządzania rywalizacją regionalną. Rosja osiągnęła to dzięki dyplomacji balansowania, uzyskując dostęp i wpływy w kluczowych sektorach, minimalizując ryzyko wyparcia przez mocarstwa konkurencyjne. W długoterminowej perspektywie, wyzwania dla Kremla koncentrują się na konieczności zarządzania sprzecznymi interesami sojuszników oraz na wewnętrznej sytuacji i konieczności utrzymania systemu autorytarnego w obliczu sankcji. Jednocześnie należy wskazać, że pełnoskalowa agresja przeciwko Ukrainie znacząco ograniczyła operacyjne możliwości Moskwy, zmuszając ją do rewizji poziomu zaangażowania na Bliskim Wschodzie. Konieczność koncentracji

³⁶² Jarosław Kardaś, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Turcji i Syrii...*, s. 61-64.

³⁶³ Więcej na ten temat J. Kardaś, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Egiptu i Izraela w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, [w:] *Bliski Wschód w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, red. R. Fiedler, Grupa Wydawnicza FNCE, Poznań 2023 s. 102-110.

³⁶⁴ Więcej na ten temat; J. Kardaś, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Państw Półwyspu Arabskiego w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, [w:] *Bliski Wschód w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, red. R. Fiedler, Grupa Wydawnicza FNCE, Poznań 2023 s. 116-122.

zasobów militarnych, finansowych oraz dyplomatycznych na froncie ukraińskim sprawiła, że Rosja nie jest już tak aktywnie zaangażowana w regionie jak w latach poprzednich. Paradoksalnie, utrzymanie stanu kontrolowanej niestabilności i rywalizacji w regionie jest dla Rosji bardziej korzystne strategicznie, niż doprowadzenie do pełnej stabilizacji, gdyż w warunkach permanentnego napięcia usługi arbitrażu oferowane przez Kreml pozostają niezbędne. Trwała obecność Rosji gwarantuje, że Bliski Wschód pozostanie głównym teatrem intensywnej rywalizacji mocarstw.

2.9.2.3. Chińska Republika Ludowa

Podstawowym założeniem chińskiej polityki zagranicznej jest dążenie do zwiększenia wpływu politycznego na innych aktorów międzynarodowych oraz osiągnięcia maksymalnej autonomii względem podmiotów zewnętrznych. Gospodarka, rozumiana jako najważniejszy składnik potęgi, pełni funkcję paliwa dla osiągania celów strategicznych, zaś instrumenty polityki gospodarczej są świadomie wykorzystywane do budowania fundamentów władzy w polityce zagranicznej. W odniesieniu do Bliskiego Wschodu, ten ekonomiczny prymat jest kluczowy³⁶⁵. Rosnąca dominacja Chin na rynkach regionalnych, wsparta strumieniem inwestycji, oferuje partnerom, historycznie uwikłanym w militarne gwarancje Waszyngtonu, możliwość uzyskania większej autonomii strategicznej. Poprzez oferowanie alternatywnego ośrodka finansowania i współpracy, ChRL wspiera dążenia regionalnych aktorów do rozbicia dotychczasowego porządku hegemonicznego i ustanowienia wielobiegunowej struktury bezpieczeństwa. Włączenie Bliskiego Wschodu w strategiczną oś transpacyficzną wymusza postrzeganie chińskiego zaangażowania jako integralnej części szerszej strategii eurazjatyckiej, ściśle powiązanej z Inicjatywą Pasa i Szlaku³⁶⁶. Region ten, będący krytycznym węzłem logistycznym i surowcowym, wymaga od Pekinu stałego i aktywnego zaangażowania w stabilizację geoeconomiczną, ponieważ jego destabilizacja uderza bezpośrednio w chińskie interesy wewnętrzne i strategiczne.

Pierwszorzędną kwestią jest utrzymanie stabilnych dostaw surowców energetycznych, głównie ropy naftowej i gazu, niezbędnych do podtrzymania tempa rozwoju gospodarczego. Chiny świadomie budują sieć partnerstw obejmującą państwa o

³⁶⁵ E. Fronczak, *Koniec ery Pax Americana a rywalizacja USA-Chiny*, [w:] *Rywalizacja USA vs Chiny i reszta świata*, red. E. Fronczak, M. Orłowski, B. J. Góralczyk i inni, Zona Zero, Warszawa 2025, s. 33.

³⁶⁶ K. Czornik, *Relacje Stany Zjednoczone – Arabia Saudyjska w kontekście rywalizacji amerykańsko-chińskiej na Bliskim Wschodzie*, [w:] *Rywalizacja USA vs Chiny i reszta świata*, red. E. Fronczak, M. Orłowski i in., Zona Zero, Warszawa 2025, s. 54.

wzajemnie sprzecznych opcjach politycznych i ideologicznych, takich jak Iran i Arabia Saudyjska. Taka strategiczna dywersyfikacja umożliwia przestawienie dostaw w przypadku kryzysu u jednego partnera, co stanowi fundamentalną różnicę w stosunku do polityki USA, która koncentrowała się na ścisłych, militarnie wspieranych sojuszach. Równocześnie chińskie inwestycje w ramach Inicjatywy Pasa i Szlaku mają na celu zabezpieczenie kluczowych szlaków tranzytowych poprzez inwestycje w infrastrukturę portową i logistyczną³⁶⁷. Choć partnerzy regionalni, tacy jak Arabia Saudyjska, postrzegają zacieśnienie więzi z Pekinem jako racjonalne narzędzie zwiększenia autonomii, rosnąca chińska kontrola nad krytyczną infrastrukturą i rynkami zbytu prowadzi do ukształtowania nowego typu asymetrycznej zależności ekonomicznej, bazującej na fundamentach gospodarczych – paliwie dla strategicznych celów – me okazać się w dłuższej perspektywie trudniejsza do zerwania niż historyczna zależność militarna od Stanów Zjednoczonych³⁶⁸.

Ewolucja polityki ChRL na Bliskim Wschodzie jest świadectwem jej rosnącej asertywności i transformacji z ostrożnego handlowca w aktywnego stabilizatora. Początkowe fazy charakteryzowały się minimalnym zaangażowaniem politycznym, z dominującym naciskiem na transakcje handlowe i ścisłym przestrzeganiem zasady nieingerencji. Jednak po 2013 roku, w fazie strategicznej kolektywnej akcji, nastąpiło przejście do bardziej aktywnej roli, z intensywnym wsparciem dla BRI i ustanawianiem kompleksowych partnerstw strategicznych. Kulminacją tej ewolucji jest rola ChRL jako mediatora politycznego w kluczowych sporach regionalnych, takich jak normalizacja relacji pomiędzy Iranem a Arabią Saudyjską³⁶⁹. Chińska zasada braku zobowiązań militarnych i neutralności staje się narzędziem przetargowym, umożliwiającym jednoczesną współpracę z mocarstwami regionalnymi, co jest trudniejsze dla Stanów Zjednoczonych uwikłanych w historyczne sojusze. Ten model maksymalizuje zasięg chińskiego wpływu m.in. poprzez faktyczną redukcję uwarunkowań ideologicznych na rzecz pragmatyzmu strategii. Aktywna rola stabilizatora geoeconomicznego, w odróżnieniu od stabilizatora militarnego, sygnalizuje, że Bliski Wschód przechodzi od modelu bezpieczeństwa opartego na sojuszach obronnych, do modelu skoncentrowanego na współzależności gospodarczej i transakcjach.

³⁶⁷ Tamże, s. 52-70.

³⁶⁸ Tamże, s. 54-70.

³⁶⁹ M. Huczko, *Porozumienia Abrahamowe i ich dziedzictwo: nowe podejście do rozwiązania konfliktu na Bliskim Wschodzie od Trumpa do Bidena*, „Cywilizacja i Polityka” 2023, nr 21, s. 92–107.

Pole testowe globalnej rywalizacji i umacniania się chińskiej potęgi manifestuje się najwyraźniej w Zatoce, zwłaszcza w relacjach Stanów Zjednoczonych i Arabii Saudyjskiej. Tradycyjny sojusz Waszyngtonu i Rijadu, oparty na formule ropy za bezpieczeństwo, uległ osłabieniu w wyniku amerykańskiej rewolucji energetycznej, nacisku na kwestie praw człowieka oraz postrzeganego przez Rijad braku niezawodności amerykańskich gwarancji³⁷⁰. ChRL wkroczyła w tę lukę, szybko stając się partnerem handlowym Arabii Saudyjskiej. Pekin oferuje zaawansowane technologie wojskowe oraz głębokie inwestycje strategiczne w ramach saudyjskiego programu Saudi Vision 2030³⁷¹. Chińska strategia polega na kontestacji pozycji USA nie poprzez bezpośrednią rywalizację militarną, lecz poprzez celowanie w punkty strategicznej słabości, oferując partnerstwo bez ideologicznych warunków wstępnych. Z perspektywy Rijadu, zacieśnienie więzi z Pekinem jest racjonalnym zabiegiem dywersyfikacji strategicznej i ekonomicznej, redukującym ryzyko nadmiernej zależności od słabnącego mocarstwa. Sukces ChRL w Arabii Saudyjskiej jest dowodem na to, że mocarstwa regionalne aktywnie dążą do wielobiegunowego zarządzania swoim bezpieczeństwem. Co więcej, pozycja Chin jako odbiorcy ropy z Zatoki, z polityką gospodarczą stanowiącą paliwo dla strategicznych celów, stwarza podłoże dla długofalowego celu, jakim jest zwiększenie autonomii poprzez kwestię waluty transakcyjnej³⁷².

Długofalowe konsekwencje chińskiej polityki dla architektury regionalnej są transformacyjne. Chiński model współpracy, oparty na bezwarunkowych inwestycjach, legitymizuje autorytarne rządy regionalne, podważając tym samym zachodnie próby promowania liberalnych wartości. W rezultacie polityka ta służy jako dowód na przechodzenie do ładu post-zachodniego, w którym pragmatyzm ekonomiczny dominuje nad sojuszami ideologicznymi. Taka struktura komplikuje zarządzanie kryzysami, prowadząc do potencjalnego paraliżu decyzyjnego w przypadku konfliktu, gdzie interesy Stanów Zjednoczonych (ochrona tradycyjnych sojuszników i szlaków) mogą być

³⁷⁰ Tamże.

³⁷¹ K. Czornik, *Saudi Arabia as a Regional Power and an Absolute Monarchy Undergoing Reforms. Vision 2030 – The Perspective of the End of the Second Decade of the 21st Century*, „Przegląd Strategiczny” 2020, nr 13, s. 179-198, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/ps/article/view/26009/23740> [data dostępu: 2.01.2026].

³⁷² K. Czornik, *Saudi Arabia as a Regional Power and an Absolute Monarchy Undergoing Reforms...*, s. 71-73. Kwestia waluty transakcyjnej z kolei dotyczy rywalizacji między amerykańskim petrodolarem a chińskim petroyuanem. Od lat 70. XX wieku globalny handel ropą naftową odbywa się niemal wyłącznie w dolarach, co daje USA unikalną pozycję lidera finansowego oraz możliwość nakładania sankcji. Chiny jako jeden z największych importerów ropy, dążą do rozliczania transakcji we własnej walucie. Pozwala to Pekinowi i jego partnerom (np. Arabii Saudyjskiej) ominąć amerykański system bankowy, zabezpieczyć się przed sankcjami z Waszyngtonu oraz zwiększyć autonomię strategiczną w wielobiegunowym świecie.

sprzeczne z interesami ChRL (ochrona kontraktów i inwestycji). Skuteczne umacnianie się Chin, osiągnięte niemal wyłącznie poprzez geoeconomiczną projekcję siły, redefiniuje pojęcie mocarstwa globalnego w XXI wieku i przesuwa definicję siły z *hard power* na *smart power*³⁷³.

2.9.2.4. Królestwo Arabii Saudyjskiej

Polityka Królestwa Arabii Saudyjskiej w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku stanowiła połączenie tradycyjnych imperatywów dynastycznych i dynamicznej adaptacji do destabilizującego się otoczenia regionalnego, gdzie punktem wyjścia do zrozumienia działań jest analiza dziedzictwa Królestwa Arabii Saudyjskiej, które definiuje nadrzędny cel państwa – utrzymanie stabilności reżimowej i legitymacji władzy As-Saudów, opartej zarówno na kontroli nad kluczowymi zasobami energetycznymi, jak i na statusie Strażnika Dwóch Świętych Meczetów, zapewniającego religijne przywództwo w świecie sunnickim. Wymóg modernizacji gospodarczej i infrastrukturalnej, widoczny w planach strategicznych, jest ściśle powiązany z potrzebą stabilności regionalnej, której brak natychmiast niweluje szanse na realizację długoterminowych projektów³⁷⁴.

Analiza struktury decyzyjnej Królestwa wymaga przyjęcia określonego założenia, należy mianowicie uwzględnić perspektywę subiektywną i racjonalną oraz teorię zakorzenienia decyzji w tradycyjnych strukturach władzy absolutnej. Pozwala to dostrzec elementy, które dla obserwatora zewnętrznego mogą wydawać się pozornie irracjonalne lub nietypowe. Ten rys decyzyjny, który opiera się na dominacji nieformalnych sieci wpływów oraz arbitralności monarchy, wprowadza element nieprzewidywalności, zwłaszcza w relacjach z sąsiednimi monarchiami Zatoki³⁷⁵. Mimo dążenia do ujęcia polityki państwa w ramy nowoczesnej geostrategii, jej nagłe zwroty są często produktem spersonalizowanego i skoncentrowanego ośrodka władzy. Stanowi to dychotomię między nowoczesnymi celami strategicznymi a tradycyjnym style zarządzania dyplomacją.

³⁷³ Koncepcja *smart power*, stanowiąca syntezę przymusu militarno-ekonomicznego oraz atrakcyjności kulturowo-ideowej, zakłada, że efektywność polityki zagranicznej zależy od kontekstowego dopasowania obu tych komponentów. Zob. J. S. Jr. Nye, *Get Smart. Combining Hard and Soft Power*, „Foreign Affairs” 2009, t. 88, nr 4, s. 160–163.

³⁷⁴ J. Sławek, *Dziedzictwo Królestwa Arabii Saudyjskiej, czyli punkt wyjścia*, [w:] *Polityka zagraniczna Arabii Saudyjskiej wobec wybranych państw Bliskiego Wschodu w XXI wieku*, red. B. Wróblewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021, s. 26–28.

³⁷⁵ G. Nonneman, *Determinants and Patterns of Saudi Foreign Policy: "Omnibalancing" and "The Unstable Environment"*, [w:] *Saudi Arabia in the Balance: Political Economy, Society, Foreign Affairs*, red. P. Aarts, G. Nonneman, New York University Press, Nowy Jork 2005.

W obliczu rosnącej niestabilności regionalnej, którą zapoczątkowały wydarzenia początku wieku, w tym amerykańska inwazja na Irak w 2003 roku, a przede wszystkim fala protestów Arabskiej Wiosny z 2010 i 2011 roku, Rijad musiał zrewidować swoje rozumienie stabilności. Tradycyjna, postawa obronna, skupiona na zachowaniu *status quo* i powstrzymywaniu zewnętrznych wpływów, została zastąpiona aktywną polityką, którą można określić mianem defensywnej hegemonii. Arabia Saudyjska, dążąc do kontroli nad swoim otoczeniem i zabezpieczenia własnego przetrwania, podjęła próby narzucenia swojej narracji co do wydarzeń w regionie. Aktywna interwencja, manifestująca się zarówno w sferze militarnej (np. wojna domowa w Jemenie), jak i medialnej oraz dyplomatycznej (kryzys i blokada Kataru w latach 2017-2021), nie jest jedynie dążeniem do regionalnego przywództwa, lecz przede wszystkim formą obrony reżimu przed rozprzestrzenianiem się ideologicznych lub geopolitycznych zagrożeń³⁷⁶. Konflikt z Katarą doskonale obrazuje tę dynamikę – dla Rijadu kluczowym zagrożeniem stało się wsparcie Dauhy dla Bractwa Muzułmańskiego oraz konfrontacyjna linia stacji Al-Dżazira, która uderzała w legitymizację saudyjskiej władzy. Zatem polityka zagraniczna Królestwa jest fundamentalnie zorientowana na przetrwanie, zaś jej priorytetem pozostaje eliminacja wszelkich potencjalnych źródeł niezależności lub sprzeciwu w sąsiedztwie, które mogłyby zostać wykorzystane przez wroga mocarstwa³⁷⁷.

W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje również relacja Arabii Saudyjskiej ze Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi. Chociaż oba państwa początkowo występowały w roli partnerów strategicznych, z czasem ich relacje zaczęły podlegać strukturalnej rywalizacji o regionalny prymat ekonomiczny i polityczny. Rozbieżność interesów stała się widoczna w Jemenie, gdzie Rijad wspierał jedność państwa i rząd centralny, podczas gdy Abu Zabi aktywnie finansowało i uzbrajało separatystyczną Południową Radę Tymczasową w celu zabezpieczenia kontroli nad strategicznymi portami i szlakami morskimi wokół Adenu i Bab Al-Mandab³⁷⁸. Rywalizacja o kontrolę nad geopolityczną architekturą Morza Czerwonego i Rogu Afryki dowodzi, że dążenie

³⁷⁶ W. Grabowski, *Walka Dawida z Goliatem, czyli rywalizacja saudyjsko-katarska o dominację na Bliskim Wschodzie*, [w:] *Polityka zagraniczna Arabii Saudyjskiej wobec wybranych państw Bliskiego Wschodu w XXI wieku*, red. B. Wróblewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021, s. 121-130.

³⁷⁷ S. Mabon, *Saudi Arabia and Iran: Power and Rivalry in the Middle East*, I.B. Tauris, Londyn 2013.

³⁷⁸ E. Bianco, E. The UAE-Saudi Relationship: A Friction-Filled Alliance, „Middle East Policy” 2026, t. 27, nr 4, <https://ecfr.eu/article/from-partners-to-rivals-what-the-saudi-uae-rupture-means-for-europeans/>, [data dostępu: 13.01.2026].

KAS do defensywnej hegemonii napotykało opór nie tylko ze strony tradycyjnych wrogów, ale i dotychczasowych sojuszników z GCC. Istotnym aspektem była również interwencja w Bahrajnie w 2011 roku, podczas której Saudowie obawiając się, że masowe protesty szyickiej większości w Manamie doprowadzą do obalenia sunnickiej dynastii Al-Chalifa i ułatwią penetrację wyspy przez Teheran, podjęli decyzję o wysłaniu sił bezpieczeństwa w ramach misji Peninsula Shield Force³⁷⁹. Działania będące militarnym stłumieniem rewolucji, pokazały, że dla obrony autorytarnych monarchii Arabii Saudyjskiej jest gotowa na bezpośrednie użycie siły poza własnymi granicami.

Wyzwaniem strategicznym, które definiuje bezpieczeństwo i dyplomację Królestwa Arabii Saudyjskiej w XXI wieku, jest intensywna rywalizacja z Islamską Republiką Iranu. Konflikt ten, choć zakorzeniony w historycznych i ideologicznych różnicach, nabrał nowego, geostrategicznego znaczenia w kontekście bliskowschodniego ładu międzynarodowego po 2003 roku. Obalenie sunnickiego reżimu Saddama Husajna w Iraku przez Stany Zjednoczone było dla Rijadu katastrofą geopolityczną, ponieważ otworzyło Iranowi drogę do rozszerzenia swoich wpływów w tzw. Półksiężycu Szyickim. To z kolei, przekształciło relacje saudyjsko-irańskie z okresowego dialogu po 2001 roku w systematyczną konfrontację o charakterze egzystencjalnym³⁸⁰.

Rywalizacja jest wielopłaszczyznowa, obejmując sfery polityczne, ideologiczne, ekonomiczne i militarne, i manifestuje się głównie poprzez prowadzenie wojen zastępczych (*proxy wars*). Arabia Saudyjska i Iran aktywnie konkurują o hegemonię i wpływy w strategicznych punktach regionu, takich jak Jemen, Syria, Liban i Irak. Prowadzone działania są klasycznym przykładem rywalizacji mocarstw regionalnych o wpływy, która jest głównym czynnikiem destabilizującym Bliski Wschód i budzącym poważne obawy o stabilność i pokój. Konflikt toczy się przy zaangażowaniu niemal wszystkich dostępnych środków: od finansowania grup militarnych, przez manipulację cenami ropy, po wykorzystanie narzędzi medialnych i religijnych. Aby mobilizować wsparcie, obaj konkurenci instrumentalizowali historyczny konflikt szyicko-sunnicki. Ponadto w saudyjskich kalkulacjach bezpieczeństwa szczególną rolę odgrywa irański program atomowy. Potencjał Iranu do osiągnięcia progu nuklearnego lub faktycznego

³⁷⁹ F. Wehrey, *The Gulf's Sectarian Contagion: The Uprisings and the Counter-Revolution in Bahrain and Yemen*, „Middle East Journal” 2013, t. 67, nr 2, s. 211–226.

³⁸⁰ R. Czulda, *Relacje Królestwa Arabii Saudyjskiej z Islamską Republiką Iranu po 2001 roku*, [w:] *Polityka zagraniczna Arabii Saudyjskiej wobec wybranych państw Bliskiego Wschodu w XXI wieku*, red. B. Wróblewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021, s. 90-93.

posiadania broni jądrowej zmusza Arabię Saudyjską do poszukiwania gwarancji bezpieczeństwa zewnętrznego, przede wszystkim u sojuszników zachodnich, a jednocześnie stymuluje wewnętrzne dyskusje na temat własnych opcji odstraszania nuklearnego. Irański program atomowy jest czynnikiem, który nie tylko zwiększa poziom zagrożenia militarnego, ale także wzmacnia polityczną i ideologiczną asertywność Teheranu, co Królestwo Arabii Saudyjskiej postrzega jako bezpośrednie naruszenie jej regionalnej hegemonii i zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego dynastii³⁸¹.

Polityka zagraniczna Arabii Saudyjskiej w XXI wieku charakteryzuje się dynamiczną reakcją na szerokie wstrząsy systemowe, które zdestabilizowały tradycyjny ład regionalny. Największym wyzwaniem dla saudyjskiego modelu autorytarnego okazały się wydarzenia związane z Arabską Wiosną, które zostały niemal natychmiast zinterpretowane jako bezpośrednie zagrożenie dla własnej stabilności reżimowej, zaś w odpowiedzi zastosowano strategię interwencyjną, aktywnie przeciwdziałając zmianom systemowym. Obejmowała ona zarówno wsparcie finansowe dla reżimów, które zdołały odzyskać kontrolę (w Egipcie, którego ewolucja międzynarodowych ról po Arabskiej Wiosnie była śledzona z dużą uwagą), jak i bezpośrednie interwencje mające na celu powstrzymanie rozprzestrzeniania się niepokojów społecznych i politycznych³⁸². Poza zagrożeniem rewolucyjnym Arabia Saudyjska musiała zająć stanowisko wobec zagrożeń transnarodowych, takich jak sukcesy tzw. Państwa Islamskiego w Syrii i Iraku. Ekspansja ISIS na Bliskim Wschodzie wymusiła na Rijadzie aktywne uczestnictwo w międzynarodowych koalicjach militarnych. To zaangażowanie było konieczne ze względu na destabilizacyjny charakter organizacji terrorystycznych, ze szczególnym uwzględnieniem Al-Kaidy Półwyspu Arabskiego oraz lokalnych filii ISIS, takich jak Prowincja Nadżd i Prowincja Hidżaz, które przyczyniły się także do masowego exodusu bliskowschodnich chrześcijan i muzułmanów³⁸³. Poczucie zagrożenia, połączone z percepcją niestabilności gwarancji bezpieczeństwa zewnętrznego, szczególnie ze strony Stanów Zjednoczonych po interwencjach w Iraku i braku wyraźnej amerykańskiej reakcji na kryzys Wiosny Arabskiej, wymusiło na Rijadzie przejście na proaktywną autonomię strategiczną. W nowej fazie polityka zagraniczna stała się bardziej asertywna i mniej

³⁸¹ Tamże, s. 84-90.

³⁸² Tamże, s. 67-69.

³⁸³ W. Grabowski, *Walka Dawida z Goliatem, czyli rywalizacja saudyjsko-katarska o dominację na Bliskim Wschodzie...*, s. 126-130.

zależna od zewnętrznych sojuszników, co zaowocowało okresem intensywnej agresywności i próbą samodzielnego narzucenia porządku regionalnego³⁸⁴.

Lata 2017–2020 charakteryzowały się dążeniem do narzucenia saudyjskiej narracji co do wydarzeń w regionie, a to znalazło swój wyraz w działaniach takich jak militarna interwencja w Jemenie i blokada Kataru. Jednakże ta proaktywna i kosztowna polityka interwencyjna nie pozostała bez wpływu na wewnętrzną sytuację Królestwa. Finansowe wsparcie dla sojuszników i prowadzenie długotrwałych konfliktów zastępczych, generowało ogromne koszty finansowe. Polityka zagraniczna, choć skuteczna w krótkoterminowym zabezpieczeniu reżimu, stała się poważnym obciążeniem dla wewnętrznych planów modernizacyjnych i transformacji gospodarczej, co wygenerowało nowe wyzwania stabilności, szczególnie w kontekście ciągłej rywalizacji mocarstw regionalnych i globalnych o wpływy i hegemonię. Ewolucję tę i dążenie do pragmatycznej stabilizacji mającej chronić wewnętrzną transformację ekonomiczną najlepiej odzwierciedla cezura marca 2023 roku. To wówczas, przy mediacji Pekinu, doszło do niespodziewanego wznowienia stosunków dyplomatycznych między Arabią Saudyjską a Iranem. Porozumienie pekińskie spięło klamrą dwudziestoletni okres intensywnej, bezkompromisowej rywalizacji³⁸⁵. Pokazało ono, że saudyjska polityka defensywnej hegemonii, po latach generowania ogromnych kosztów militarnych w Jemenie i Syrii, doszła do punktu, w którym dalsza eskalacja zaczęła bezpośrednio zagrażać stabilności wewnętrznej państwa i uniemożliwiała przyciąganie kapitału zagranicznego niezbędnego dla projektów Vision 2030.

Analiza polityki zagranicznej Królestwa Arabii Saudyjskiej w XXI wieku dowodzi jej ewolucji od ostrożności strategicznej i polegania na zewnętrznych gwarantach bezpieczeństwa do asertywnego podejścia. Nadrzędnym celem pozostaje stabilność dynastyczna i zabezpieczenie dziedzictwa Królestwa, realizowane poprzez politykę defensywnej hegemonii, mającej na celu narzucenie saudyjskiego paradygmatu stabilności w całym otoczeniu. Kluczową cechą saudyjskiej strategii w tym okresie jest jej dualizm. Z jednej strony opiera się ona na realistycznych kalkulacjach bezpieczeństwa, przede wszystkim powstrzymywanie irańskiej ekspansji i jego programu atomowego, a z drugiej – jest podatna na mechanizmy, co wprowadza element

³⁸⁴ R. Czulda, *Relacje Królestwa Arabii Saudyjskiej z Islamską Republiką Iranu po 2001 roku...*, s. 67-74.

³⁸⁵ N. Maher, *From Foes to Friends? The Potential of the Saudi-Iran Détente Amid Raging Conflicts in the Middle East*, „Policy Perspectives” 2024, nr 1, s. 23–41.

irracjonalności i nieprzewidywalności do relacji, zwłaszcza w obliczu tarć z sąsiednimi monarchiami. Długoterminowo, polityka KAS jest uwikłana w nieustanną rywalizację mocarstw regionalnych i zewnętrznych, w której kraj dąży do uzyskania większej autonomii strategicznej.

2.9.2.5. Islamska Republika Iranu

Jedną z najważniejszych osi rywalizacji hegemonicznej na Bliskim Wschodzie jest trwający od niemal czterech dekad konflikt saudyjsko-irański, który w swoim regionalnym wymiarze bywa porównywany do globalnego współzawodnictwa pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Radzieckim. Istotą tego konfliktu jest fundamentalny spór o przywództwo w świecie islamu, wzmocniony przez różne wizje polityczne: Arabia Saudyjska utrzymuje strategiczny sojusz z Amerykanami i reprezentuje nurt raczej prozachodni, podczas gdy Iran prezentuje otwarcie antyzachodnią retorykę, której korzenie sięgają rewolucji islamskiej z 1979 r. Podstawę wzajemnej wrogości stanowią czynniki religijne i ideologiczne, mimo że oba państwa są wyznaniowymi państwami muzułmańskimi o bogatej historii i dziedzictwie religijnym. Arabia Saudyjska jest państwem sunnickim, natomiast w Islamskiej Republice Iranu władzę sprawują duchowni szyi³⁸⁶.

Różnice zarówno w rytuałach, jak i w interpretacji prawa koranicznego, determinują wzajemne relacje i bywają wykorzystywane do eskalacji nienawiści pomiędzy antagonistycznymi grupami. Ideologiczna dychotomia jest kluczowa, ponieważ zapewnia Iranowi lojalność i motywację dla jego sojuszników i sił *proxy* w całym regionie, co stanowi ważny element jego strategii budowania wpływów. Jednocześnie, ta sama antyzachodnia retoryka jest źródłem jego największej słabości, jaką jest międzynarodowa izolacja ekonomiczna i konieczność finansowania regionalnej sieci wpływów w warunkach ciągłej presji sankcyjnej. W ten sposób Teheran staje przed dylematem utrzymania hegemonii, gdzie musi nieustannie równoważyć ideologiczną spójność z pragmatyzmem ekonomicznym.

Oprócz fundamentalnego sporu z Arabią Saudyjską, polityka mocarstwowa Iranu napotyka na drugą, istotną oś rywalizacji w postaci stosunków z Turcją. Konfrontacja turecko-irańska ma przede wszystkim charakter ekonomiczny i polityczny, skupiając się

³⁸⁶ P. Sasnal, *Wybrane obszary aktywności USA na Bliskim Wschodzie...*, s. 208-209.

na walce o dominację w regionie³⁸⁷. W przeciwieństwie do konfliktu z Rijadem, który jest silnie osadzony w ideologii religijnej, rywalizacja z Ankarą koncentruje się bardziej na kontroli nad szlakami tranzytowymi energii i ogólnej projekcji siły w sąsiedztwie. Turcja jako członek NATO i państwo utrzymujące strategiczne relacje z Europą i Stanami Zjednoczonymi, aspiruje do odegrania kluczowej roli w kształtowaniu przyszłości politycznej państw regionu.

Rola Iranu w kształtowaniu bezpieczeństwa militarnego na Bliskim Wschodzie opiera się na strategii odstraszania przez eskalację i wykorzystaniu nieprzewidywalności. Iran jest aktywnym podmiotem, który wykracza poza tradycyjną obronę terytorialną, angażując się w transfer technologii wojskowych, wspieranie rozległej sieci sił nieregularnych oraz utrzymywanie stałej obecności w strefach kryzysu³⁸⁸. Zdolność do projekcji siły na duże odległości, często za pośrednictwem aktorów niepaństwowych, pozwala na militarne oddziaływanie na interesy rywali bez bezpośredniego ponoszenia kosztów konwencjonalnej wojny. Zjawisko to przybrało na sile po wydarzeniach Arabskiej Wiosny, która otworzyła przestrzeń do bezpośredniej kolizji interesów Rijadu i Teheranu. Głównym poligonem tej rywalizacji stał się Jemen, gdzie wybuch wojny domowej w 2015 roku doprowadził do interwencji zbrojnej koalicji pod przywództwem Arabii Saudyjskiej. Rijad dążył do przywrócenia władzy prezydenta Abda Rabbu Mansura Hadiego, postrzegając rebeliancki ruch Huti jako bezpośrednie przedłużenie wpływów Teheranu u swoich granic. Iran wykorzystał konflikt asymetrycznie – relatywnie niskim kosztem finansowym, poprzez przemyt zaawansowanych komponentów do dronów oraz pocisków balistycznych, uwikłał Arabię Saudyjską w wojnę³⁸⁹. Eskalacja konfliktu uderzyła bezpośrednio w terytorium Arabii Saudyjskiej, czego symbolem stały się ataki dronowe Hutich na saudyjskie instalacje naftowe, które czasowo sparaliżowały połowę saudyjskiej produkcji ropy³⁹⁰.

³⁸⁷ A. Ramazan, *Walka Turcji i Iranu na Bliskim Wschodzie o dominację polityczną i energetyczną*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” 2015, nr 41, s. 45-51.

³⁸⁸ P. Osiewicz, *Iran jako mocarstwo regionalne na Bliskim Wschodzie: przed i po rewolucji z 1979 roku*, [w:] *Iran-30 lat po rewolucji*, red. A. Dzisiów-Szuszczkiewicz, Biblioteka Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2009, s. 73-79.

³⁸⁹ M. A. Piotrowski, *Rozwój i perspektywy wojskowego programu nuklearnego Iranu*, „Raport PISM”, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2024, <https://pism.pl/publikacje/rozwoj-i-perspektywy-wojskowego-programu-nuklearnego-iranu> [data dostępu: 17.01.2026].

³⁹⁰ H. L. Greenley, *Attacks on Saudi Oil Facilities: Effects and Responses*, Congressional Research Service, 2019, https://www.congress.gov/crs_external_products/IN/PDF/IN11173/IN11173.3.pdf [data dostępu: 07.01.2026].

Równolegle w Syrii, Iran zaangażował zasoby Korpusu Strażników Rewolucji Islamskiej oraz libańskiego Hezbollahu w celu militarnego i finansowego ratowania reżimu Baszara Al-Asada, podczas gdy Arabia Saudyjska i państwa Zatoki wspierały sunnicką opozycję antyrządową. Obrona Damaszku pozwoliła Teheranowi na domknięcie strategicznego korytarza lądowego do Libanu i bezpośrednie zagrożenie granic Izraela, co trwale zmieniło architekturę bezpieczeństwa Lewantu³⁹¹.

Ponadto irańska zdolność do zagrożenia kluczowym szlakiem morskim, zwłaszcza Cieśninie Ormuz, stanowi istotną wielowektorową dźwignię finansowo-geopolityczną, której potencjalne użycie mogłoby natychmiastowo zakłócić globalny rynek surowców. Centralnym punktem irańskiej polityki bezpieczeństwa jest również kryzys związany z programem nuklearnym³⁹². Kluczowym zwrotem akcji w tej materii było wynegocjowanie w 2015 roku porozumienia JCPOA (Joint Comprehensive Plan of Action) przez administrację Baracka Obamy oraz mocarstwa grupy P5+1 (stali członkowie Rady Bezpieczeństwa ONZ i Niemcy), na mocy którego Iran zgodził się drastycznie ograniczyć zapasy wzbogaconego uranu oraz poddać się rygorystycznym inspekcjom MAEA w zamian za stopniowe znoszenie sankcji gospodarczych³⁹³. Cały proces został jednak zdestabilizowany w 2018 roku, kiedy prezydent Donald Trump jednostronnie wycofał Stany Zjednoczone z porozumienia i wdrożył doktrynę maksymalnej presji. W odpowiedzi Teheran sukcesywnie rezygnował ze swoich zobowiązań, rozpoczynając wzbogacanie uranu do poziomu 60% w podziemnych zakładach, co według ekspertów wojskowych postawiło ten kraj na progu nuklearnym (zdolności do szybkiego wyprodukowania materiału rozszczepialnego o czystości militarnej ok. 90%)³⁹⁴. W ten sposób niestabilność militarna, zaangażowanie w kryzysy humanitarne i migracyjne są zewnętrznym kosztem irańskiej polityki mocarstwowej,

³⁹¹ Al Jazeera Staff, *How has the Saudi-Iran divide affected the Middle East?* 2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/4/7/how-has-the-saudi-iran-divide-affected-the-middle-east> [data dostępu: 07.01.2026].

³⁹² A. Rowberry, *Sixty Years of „Atoms for Peace” and Iran’s Nuclear Program*, Brookings, 2013, <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2013/12/18/sixty-years-of-atoms-for-peace-and-irans-nuclear-program/> [data dostępu: 29.11.2025].

³⁹³ *Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA)*, Narody Zjednoczone, 14 lipca 2015, <https://www.un.org/securitycouncil/content/jcpoa> [data dostępu: 30.12.2025].

³⁹⁴ *International Atomic Energy Agency (IAEA), Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015)*, Report by the Director General, GOV/2023/57, Vienna 2023.

który jest świadomie eksportowany, przenosząc problem regionalny na globalną agendę i utrzymując wysokie ciśnienie geopolityczne³⁹⁵.

Podsumowując, Islamska Republika Iranu trwale zdefiniowała się jako kluczowy czynnik redefiniujący ład na Bliskim Wschodzie. Osiąga to, operując w niestabilnym środowisku geopolitycznym i wykorzystując unikalne połączenie siły ideologicznej, militarnej projekcji przez aktorów zastępczych oraz strategicznej kontroli nad globalnymi surowcami energetycznymi. Konflikt saudyjsko-irański jest konfliktem strukturalnym, trwającym na zasadach Zimnej Wojny, w którym konflikty zastępcze są preferowaną metodą realizacji hegemonicznych ambicji. Jednocześnie Iran zmuszony jest do prowadzenia polityki odstraszania, która jest ideologicznie nacechowana wobec KAS, pragmatyczna i ekonomiczna wobec Turcji, oraz egzystencjalnie ryzykowna wobec Izraela. Z uwagi na fundamentalny konflikt ideologiczny oraz stałe militarne napięcie z Izraelem, stan chronicznej nieprzewidywalności regionalnej i utrzymanie dynamicznego statusu bliskowschodniej Zimnej Wojny wydaje się perspektywą długoterminową, stanowiącą trwałe wyzwanie dla stabilności międzynarodowej. Polityka Iranu, polegająca na zaangażowaniu w niemal każdy konflikt i walce o kontrolę nad strategicznymi surowcami, gwarantuje, że Bliski Wschód pozostanie obszarem podwyższonego ryzyka, wymagającym ciągłego zaangażowania mocarstw zewnętrznych – co jest swoistym paradoksem w kontekście deklarowanej przez Teheran retoryki antyimperialnej.

2.9.2.6. Republika Turcji

Zaangażowanie Turcji na Bliskim Wschodzie osadzone jest w środowisku charakteryzującym się zarówno rywalizacją mocarstw regionalnych i spoza regionu o wpływy i hegemonię, jak i pojawieniem się nowych, jakościowo odmiennych zjawisk i zagrożeń. Do kluczowych zjawisk, które stanowią tło dla tureckiej polityki, zaliczają się wydarzenia Arabskiej Wiosny, sukcesy tzw. Państwa Islamskiego w Syrii i Iraku oraz program atomowy Iranu³⁹⁶.

Aby zrozumieć działania Turcji w regionie, należy wyjść od pojęcia jakim jest neoosmanizm, który jest formalnie uznany za koncepcję określającą politykę zagraniczną

³⁹⁵ M. A. Piotrowski, *Rozwój i perspektywy wojskowego programu nuklearnego Iranu*, Raport PISM, grudzień 2024, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2024, s. 5-6.

³⁹⁶ K. Urbanik, *Neoosmanizm – polityka Turcji w regionie Bliskiego Wschodu*, [w:] *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych w XXI wieku*, red. W. Lizak, A.M. Solarz, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2014, s. 157-159.

Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu w XXI wieku. Doktryna odwołuje się do historycznego dziedzictwa Imperium Osmańskiego, służąc jako narzędzie legitymizujące dążenie do rywalizacji o wpływy i hegemonię w regionie. Ponadto stanowi zmianę w porównaniu z Ataturską tradycją, która marginalizowała zaangażowanie na Bliskim Wschodzie na rzecz orientacji zachodniej³⁹⁷. Neoosmanizm odwołuje się zatem do historycznej potęgi i ustanawia za cel osiągnięcie dominacji w regionie o wysokiej gęstości konkurencyjnych mocarstw (zarówno regionalnych, jak i zewnętrznych), a to generuje napięcia i oznacza, że pomimo częstego korzystania z narzędzi *soft power*, doktrynalna podstawa tureckiego zaangażowania ma wymiar rywalizacji o sumie zerowej, w kontekście dążenia do pełnej hegemonii, co ogranicza potencjał długoterminowego, partnerskiego współdziałania regionalnego³⁹⁸.

Realizacja polityki neoosmańskiej jest uwarunkowana zarówno czynnikami wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi. Wewnętrzną bazę stanowi dynamicznie rozwijająca się gospodarka Turcji oraz jej dostęp do zasobów energetycznych. Wzrost ekonomiczny jest strategicznym kapitałem, który Turcja eksportuje i wykorzystuje do wytworzenia asymetrycznych zależności w regionie. Ekonomia nie jest zatem jedynie tłem polityki, ale kluczowym elementem władzy, umożliwiającym realizację celów poprzez współpracę gospodarczą i promowanie zasad liberalnej gospodarki. W wymiarze tożsamościowym współczesna polityka zagraniczna Turcji opiera się na stopniowym odchodzeniu od tradycyjnego dziedzictwa na rzecz neoosmańskiej i panislamskiej doktryny Patrii Sprawiedliwości i Rozwoju. O ile Mustafa Atatürk fundował Republikę na hasło „pokój w kraju, pokój na świecie”, co w praktyce oznaczało izolacjonizm wobec Bliskiego Wschodu i westernizację, o tyle Ankara pod rządami Tayyipa Erdogana redefiniowała swoją historię. Przeszłość osmańska przestała być symbolem zacofania, stała się źródłem do odzyskania statusu mocarstwa regionalnego³⁹⁹.

Zewnętrzne determinanty koncentrują się na strategicznym położeniu geopolitycznym Turcji oraz na aktualnym kształcie systemu międzynarodowego⁴⁰⁰. Położenie naturalnie umożliwia Ankarze oddziaływanie na Bliski Wschód i Europę, a zatem czyni ją niezbędnym graczem w obliczu globalnych i regionalnych wyzwań. Nowy

³⁹⁷ Tamże, s. 153-155.

³⁹⁸ M. Śmigasiewicz, *Geopolityczne perspektywy Turcji*, „Sprawy Międzynarodowe” 2011, nr 1.

³⁹⁹ A. Szymański, *Między islamem a kemalizmem. Problem demokracji w Turcji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa, 2008.

⁴⁰⁰ K. Urbanik, *Neoosmanizm...*, s. 163-164.

paradygmat polityki zagranicznej manifestuje się również w strategicznym lawirowaniu Turcji między światem zachodnim a Rosją. Jako członek NATO, Turcja realizuje politykę daleko idącej autonomii strategicznej. Ta wielowektorowość, opisywana w tureckiej myśli strategicznej, zakłada asertywną ochronę interesów na Morzu Śródziemnym i Egejskim, często wbrew stanowisku państw zachodnich⁴⁰¹. Połączenie tej strategicznej lokalizacji z rosnącą siłą gospodarczą i asertywnością militarną tworzy sprzyjające warunki do aktywnej realizacji polityki oddziaływania na Bliskim Wschodzie. Jednakże wiąże się to z rekonstrukcją układu sił regionalnych, czego dowodem są zmienne relacje z Izraelem – od pragmatycznego partnerstwa, przez okresy głębokiego kryzysu dyplomatycznego, aż po próby ponownej normalizacji stosunków, które dyktowane są interesami w rejonie Lewantu.

K. Wasilewski wyraźnie wskazuje, że aktywność Turcji na Bliskim Wschodzie nie jest splotem przypadkowych okoliczności, lecz jest osadzona w szerszej wizji strategicznej. Zgodnie z tą analizą, Turcja prowadzi aktywniejszą politykę regionalną, ponieważ jej celem strategicznym jest osiągnięcie statusu mocarstwa regionalnego, z ambicjami rozszerzenia tej roli na wymiar globalny. Autor podkreśla, że w kontekście tego celu Turcja nie powinna być zachowawcza, co oznacza konieczność podejmowania asertywnych działań i ewentualnie ryzyka strategicznego w regionie, aby przełamać dotychczasowy porządek i ustanowić swoją hegemonię. To odrzucenie polityki zachowawczej tłumaczy skłonność Ankary do interwencji wojskowych i dynamicznego angażowania się w konflikty peryferyjne (np. w Syrii czy Libii). Polityka zorientowana na ekspansję wpływów jest postrzegana jako niezbędna do wypełnienia luki potęgi, która pojawiła się w regionie w wyniku osłabienia lub wycofania się mocarstw zewnętrznych⁴⁰². Co istotne, w swojej analizie K. Wasilewski zwraca uwagę na czynnik często pomijany w czysto geopolitycznych kalkulacjach – społeczeństwo. Społeczeństwo tureckie jest określane jako niezwykle dynamiczne, zdolne do adaptacji i posiadające liczne tożsamości. Ta wewnętrzna dynamika – potencjał ludzki, mobilność i zdolność do transformacji – jest kluczowym, choć niepoliczalnym, rezerwuarem siły narodu, który wspiera zarówno transformację gospodarczą, jak i ambicje mocarstwowe⁴⁰³.

⁴⁰¹ K. Jagielski, *Rozwój przemysłu zbrojeniowego Turcji w okresie prezydentury Recepa Tayyipa Erdoğan, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2025, t. 19. nr 1, s. 95-218.*

⁴⁰² K. Wasilewski, K. Strachota, *Turcja – kanarek w kopalni porządku międzynarodowego. Dwugłos analityczny*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 2023, s. 329-331, <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Turcja.pdf> [data dostępu: 1.12.2025].

⁴⁰³ Tamże, s. 340-341.

Równocześnie autor ostrzega, że należy podchodzić ostrożnie do każdej koncepcji politycznej, która dąży do zjednoczenia społeczeństwa pod jednym parasolem – czy to nacjonalistycznym, religijnym, czy zakładającym tzw. syntezę turecko-islamską⁴⁰⁴. Ta uwaga stanowi fundamentalne ograniczenie dla zewnętrznej polityki opartej na ideologii (neoosmanizm) i wskazuje na potencjalne ryzyka wewnętrzne.

Istotnym aspektem jest również asymetryczna współzależność między Turcją a Unią Europejską, ukształtowana w cieniu wojny domowej w Syrii. Zaangażowanie militarne i polityczne Ankary z jednej strony miało na celu zablokowanie autonomii Kurdów przy swoich granicach, z drugiej zaś uczyniło z Turcji główne państwo uchodźcze dla milionów Syryjczyków. Masowy napływ migrantów stał się dla rządu Erdogana potężnym instrumentem geopolitycznego nacisku na Brukselę. Poprzez zawarte w 2016 roku wspólne oświadczenie UE-Turcja (tzw. porozumienie migracyjne), Ankara zobowiązała się do zatrzymania fali migracyjnej w zamian za wielomiliardowe wsparcie finansowe, obietnicę liberalizacji reżimu wizowego oraz wznowienie rozmów akcesyjnych. W praktyce instrument ten był wielokrotnie wykorzystywany przez Erdogana jako narzędzie szantażu politycznego – groźba otwarcia bram dla migrantów skutecznie tonowała krytykę UE wobec autorytarnych zmian wewnętrznych w Turcji oraz jej agresywnej polityki w regionie, trwale przewartościowując relacje dwustronne z partnerskich na czysto transakcyjne⁴⁰⁵.

Model tureckiego zaangażowania jest oparty na wysokiej adaptacyjności, wynikającej ze zdolności do szybkiego reagowania na wyzwania polityki międzynarodowej dyktowanego przez scentralizowaną władzę. Dzięki temu Turcja może skutecznie łączyć ambicje wynikające z historycznej roli i nowoczesną potęgę materialną z twardą, realistyczną kalkulacją geopolityczną. Turcja z pozycji pomostu między Europą a Bliskim Wschodem, kreuje przestrzeń do działania, której celem jest realizacja ambicji mocarstwowych, nawet kosztem stabilności regionalnej. Dla międzynarodowego ładu na Bliskim Wschodzie oznacza to wprowadzenie elementu nieprzewidywalności oraz stałą asertywność. Stabilność regionalna staje się po raz kolejny zależna od zakresu, w jakim inne mocarstwa są skłonne akceptować tureckie interesy i roszczenia wynikające z jej dążenia do statusu mocarstwa.

⁴⁰⁴ Tamże, s. 330.

⁴⁰⁵ M. Chudziak M. *Szczyt UE–Turcja: współpraca mimo wszystko*, Analizy OSW, Warszawa 2018, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2018-03-28/szczyt-ue-turcja-wspolpraca-mimo-wszystko>, [data dostępu: 21.04.2026].

2.9.3. Terroryzm

Współczesny dyskurs na temat bezpieczeństwa międzynarodowego nieuchronnie koncentruje się na pojęciu, jakim jest terroryzm. Zasadniczym wyzwaniem akademickim pozostaje precyzyjna definicja terroryzmu, co uwydatnia niejednolitość jego postrzegania – to, co dla jednych jest aktem walki o wolność lub oporem, dla innych stanowi akt kryminalny lub zbrodnię przeciwko ludzkości.

W kontekście analizy dotyczącej terroryzmu na Bliskim Wschodzie, konieczne jest przyjęcie tzw. operacyjnej definicji, akcentującej celowe użycie przemocy lub jej groźby wobec celów cywilnych lub wojskowych motywowane dążeniem do osiągnięcia celów politycznych, ideologicznych lub religijnych. Terroryzm bliskowschodni wyróżnia się tym, że jest tożsamy z zagrożeniem asymetrycznym, w którym aktorzy niepaństwowi rzucają wyzwanie mocarstwom o ustabilizowanej architekturze obronnej⁴⁰⁶. Zjawisko to wymaga stałej rewizji doktryn bezpieczeństwa wewnętrznego państw. Analiza jego międzynarodowego i politycznego wymiaru pozwala zrozumieć, dlaczego grupy o celach globalnych, takie jak Al-Kaida czy Państwo Islamskie, są klasyfikowane inaczej niż organizacje o silnym zakorzenieniu regionalnym i narodowym, takie jak Hamas czy Hezbollah. Zasadniczą siłą napędową terroryzmu w tym regionie jest fundamentalizm interpretowany jako ideologia, która legitymizuje przemoc, umożliwiając transformację sprzeciwu politycznego w zorganizowaną walkę zbrojną⁴⁰⁷. Koncentracja zagrożenia w tym regionie wynika z korelacji złożonych czynników historycznych i współczesnych. Należą do nich dziedzictwo kolonializmu, destabilizujące interwencje zewnętrzne, autorytaryzm reżimów lokalnych oraz zakorzeniona doktryna fundamentalistyczna.

W strukturze korzeni ideologicznych współczesnego radykalizmu muzułmańskiego istotną rolę odgrywa również pojęcie wahhabizmu. Powstały w XVIII wieku nurt sunnickiego islamu, został zapoczątkowany przez Muhammada Ibn Abd Al-Wahhaba i dążył do radykalnego oczyszczenia religii z późniejszych innowacji oraz powrotu do praktyk pierwszych pokoleń muzułmanów. Wahhabizm, opierając się na monoteizmie, wprowadził podział na świat czystego islamu oraz świat niewiernych, co współcześnie stało się fundamentem do radykalnej koncepcji, która odmawia statusu

⁴⁰⁶ Szerzej na temat operacyjnego podejścia do definicji terroryzmu oraz zacierania się granic między celami cywilnymi a wojskowymi w konfliktach asymetrycznych zob. T. Aleksandrowicz, *Terroryzm międzynarodowy*, Wydawnictwo Akademickie Łośgraf, Warszawa 2015.

⁴⁰⁷ B. Bolechów, *Terroryzm w świecie podwubiegunowym: przewartościowania i kontynuacje*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.

muzułmanina każdemu, kto nie wyznaje ortodoksji w wersji radykalnej⁴⁰⁸. Chociaż klasyczny wahhabizm saudyjski kładł nacisk na posłuszeństwo wobec władcy, to jego dogmatyczna bezkompromisowość została w XX wieku zasymilowana przez transnarodowe ruchy, dostarczając im religijnego języka do stosowania przemocy. Terroryzm bliskowschodni stanowi zatem fuzję oporu politycznego i radykalnej interpretacji religijnej, zaś ideologiczna podstawa zapewnia grupom zdolność do samoodtwarzania się, centralizowania struktur oraz utrzymania ciągłości operacyjnej, niezależnie od porażek ponoszonych przez centralne dowództwa.

Ewolucja współczesnego terroryzmu bliskowschodniego jest procesem ciągłym, który można prześledzić od ruchów narodowowyzwoleńczych lat 70. i 80. XX wieku, ukształtowanych przez konflikty regionalne (np. izraelsko-palestyński) i rewolucję irańską, aż do idei „dżihadyzmu” globalnego w latach 90 XX wieku. Zmiana zjawiska zrodziła jednak poważne wyzwanie pojęciowe, wywołując liczne niekonsekwencje terminologiczne w debacie publicznej i nauce. Kluczowym problemem stało się bezrefleksyjne traktowanie „dżihadu” jako osobnej, samodzielnej ideologii politycznej, podczas gdy współczesne grupy ekstremistyczne jedynie instrumentalnie wykorzystują ten koncept. W efekcie, aby właściwie ocenić ewolucję i motywacje dzisiejszych struktur terrorystycznych, konieczne jest precyzyjne oddzielenie religijnego znaczenia walki na ścieżce Boga od jego współczesnej zideologizowanej formy⁴⁰⁹.

W tym procesie udział miało również powstałe w 1928 roku Bractwo Muzułmańskie, które zrodziło się jako reakcja na kryzys tożsamości świata arabskiego, po upadku kalifatu osmańskiego i dominację kolonialną Zachodu, proponując program polityczny i społeczny, w którym islam będzie rozwiązaniem wszystkich problemów⁴¹⁰. Chociaż samo Bractwo na przestrzeni dekad ewoluowało w kierunku pragmatycznej działalności politycznej i odrzucenia przemocy w walce o władzę wewnątrzpaństwową, to z jego struktur wyrosły jedne z najbardziej radykalnych odłamów, które inspiracje czerpały z rewolucyjnej teorii ideologa ze Stowarzyszenia Braci Muzułmanów – Sayida Kutuba, który uznawał rządy państw muzułmańskich niestosujących prawa szariatu za apostatów, a to z kolei otworzyło drogę do usprawiedliwiania walki zbrojnej przeciwko

⁴⁰⁸ D. Commins, *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*, I.B. Tauris, Londyn 2006, s. 10–25.

⁴⁰⁹ P. Mazur, *Czy dżihad to ideologia? O niekonsekwencjach terminologicznych wokół „walki na ścieżce Boga”*, „Studia de Securitate” 2019, 9(2).

⁴¹⁰ B. Lia, *The Society of the Muslim Brothers in Egypt: The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942*, Ithaca Press, Reading 1998.

nim⁴¹¹. Ponadto zmiana paradygmatu w myśleniu przywódców, takich jak Osama bin Laden, oznaczała, że zagrożenie terroryzmem przestało być problemem regionalnym, stając się kwestią bezpieczeństwa międzynarodowego o najwyższym priorytecie. To z kolei wymusiło rewizję tradycyjnych doktryn obronnych państw zachodnich.

Zamachy z 11 września 2001 roku, zainicjowane przez Al-Kaidę, stanowią katalizator fundamentalnej transformacji w globalnej architekturze bezpieczeństwa. Atak zdefiniował początek epoki określanej jako „nowy terroryzm”, charakteryzujący się maksymalizacją ofiar, symbolicznym wymiarem działań i wykorzystaniem zaawansowanych technik planowania. Al-Kaida okazała się pionierem w organizacji sieciowej i zdecentralizowanej, funkcjonującej w wymiarze transnarodowym, co pozwoliło jej rzucić wyzwanie hegemonii światowego mocarstwa. Wcześniejsze podejścia do bezpieczeństwa państwa koncentrowały się głównie na obronie zewnętrznej i konwencjonalnych zagrożeniach militarnych. Po 2001 roku nacisk przesunął się na prewencję, zwalczanie radykalizacji wewnętrznej i kompleksowe monitorowanie finansów. Działania Al-Kaidy wymusiły także militarne interwencje na Bliskim Wschodzie i gruntowną reformę wywiadu, podkreślając, że aktor niepaństwowy może generować ryzyko strategiczne porównywalne z zagrożeniem państwowym⁴¹². W obliczu kontynuacji działań Al-Kaidy pojawiło się Państwo Islamskie, które stanowiło jakościowo nowe wyzwanie, będąc ideologicznym spadkobiercą fundamentalizmu, ale z unikalną ambicją terytorialną. Podczas gdy Al-Kaida operowała w modelu sieciowym, ISIS dążyło do ustanowienia i zarządzania fizycznym kalifatem w Iraku i Syrii, co wymagało przejścia do modelu *quasipaństwowego*⁴¹³. Model ISIS udowodnił, że terroryzm może ewoluować w formę hybrydowej wojny, osiągając stabilność finansową i logistyczną przewyższającą w danym momencie Al-Kaidę. Posiadanie terytorium umożliwiło Państwu Islamskiemu samofinansowanie i masową rekrutację. Porażka, która doprowadziła do utraty terytorium, nie wyeliminowała jednak zagrożenia, lecz spowodowała powrót do modelu sieciowego, zintensyfikowanie propagandy oraz wzrost znaczenia potencjału cybernetycznego.

⁴¹¹ O. Roy, *The Failure of Political Islam*, Harvard University Press, Cambridge 1994, s. 35-47.

⁴¹² M. Chorośnicki, *Nowy terroryzm czy nowe środki terroryzmu?* „Politeja” 2007, nr 8, s. 250-251, s. 256-261.

⁴¹³ B. Bunzel, *From Paper State to Caliphate: the ideology of the Islamic State*, Waszyngton 2015, s. 13-16.

Hamas (Islamski Ruch Oporu) i Hezbollah (Partia Boga) różnią się od wcześniej wspomnianych frakcji terrorystycznych, ponieważ ich działalność jest ściśle osadzona w regionalnym kontekście geopolitycznym. Hamas jest klasycznym aktorem hybrydowym, łączącym skrzydło militarne, działalność polityczną oraz szeroko zakrojoną pomoc społeczną, zaś jego motywacja ma charakter islamsko-nacjonalistyczny i koncentruje się na konflikcie izraelsko-palestyńskim⁴¹⁴. Hezbollah natomiast, choć również korzysta z elementów islamskiej ideologii, jest przede wszystkim regionalnym aktorem zbrojnym o proveniencji szyickiej, stanowiącym kluczowy element osi wpływów Iranu. Działa jako legalna siła polityczna w Libanie, jednocześnie utrzymując potężne skrzydło militarne⁴¹⁵. Fakt, że te kolektywy działają w określonych ramach geopolitycznych i są powiązane z elementem państwowym, odróżnia je od ISIS, czy Al-Kaidy, których celem jest destabilizacja państw i ustanowienie globalnego kalifatu. Bardziej szczegółowa analiza prowadzi do wniosków, że Państwo Islamskie, i Al-Kaida dążą do osiągnięcia celów uniwersalnych, podczas gdy Hamas i Hezbollah skupiają się na celach terytorialnych i politycznych.

Równocześnie wspólnym mianownikiem dla wszystkich tych organizacji jest zwalczanie neutralnego porządku oraz ustanowienie władzy opartej na fundamentalistycznej interpretacji prawa religijnego. Motywacje można zatem syntetyzować na kilku poziomach – czysto religijnym, polityczno-narodowym oraz reakcyjnym (sprzeciw wobec globalizacji i interwencji zachodnich). Analiza ewolucji i wewnętrznych motywacji tych ugrupowań ukazuje pewnego rodzaju różnice, związane z celami strategicznymi. Motywacje Al-Kaidy i ISIS mają charakter uniwersalny, ich celem jest zniszczenie systemu westfalskiego i eliminacja granic państwowych w celu budowania globalnego kalifatu. Z kolei Hamas i Hezbollah ewoluowały w kierunku pragmatyzmu lokalnego. Chociaż zrodzone z religijnego sprzeciwu, ich motywacje zostały zdominowane przez kwestie narodowe. Hamas, chociaż strukturalnie wywodzi się z Bractwa Muzułmańskiego, ogranicza swoją walkę głównie do terytorium Palestyny, zaś Hezbollah stał się niepaństwowym aktorem libańskiej sceny politycznej oraz głosem interesów regionalnych Iranu. Ta ewolucja celów sprawia, że grupy lokalne wykazują znacznie większą elastyczność instytucjonalną niż dogmatyczne elementy związane z kalifatem globalnym. Równocześnie wspólnym mianownikiem dla wszystkich tych

⁴¹⁴ *What Is Hamas?*, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-hamas> [data dostępu: 5.01.2026].

⁴¹⁵ *What Is Hezbollah?* <https://www.cfr.org/backgrounder/what-hezbollah> [data dostępu: 5.01.2026].

organizacji pozostaje zwalczanie neutralnego porządku oraz ustanowienie władzy opartej na interpretacji prawa religijnego. Motywacje można zatem syntetyzować na kilku poziomach – czysto religijnym, politycznym oraz reakcyjnym, czyli sprzeciwie wobec globalizacji czy interwencji zachodnim.

Zagrożenie terroryzmem bliskowschodnim w XXI wieku charakteryzuje się wysoką dywersyfikacją źródeł finansowania. Organizacje regionalne, takie jak Hamas i Hezbollah, często polegają na aparacie władzy oraz legalnych zbiórkach maskowanych jako pomoc społeczna. Zupełnie inny model przyjęły ISIS i Al-Kaida, które musiały rozwinąć mechanizmy samofinansowania, szczególnie w obliczu międzynarodowych sankcji. ISIS w szczytowym okresie swojej potęgi terytorialnej osiągnęło znaczną niezależność finansową, korzystając z nielegalnego handlu ropą, wymuszeń, haraczy, a nawet prymitywnego systemu podatkowego na kontrolowanych obszarach⁴¹⁶. Organizacje, które osiągnęły taką niezależność finansową, stanowią największe zagrożenie, ponieważ są odporne na naciski polityczne i ekonomiczne. Niezależność finansowa przekłada się bezpośrednio na autonomię operacyjną, znacząco utrudniając państwom skuteczne monitorowanie i zakłócanie ich planów. W celu transferowania środków, frakcje bliskowschodnie wykorzystują zarówno kanały tradycyjne, jak i nowoczesne instrumenty finansowe⁴¹⁷.

Historycznie istotny jest system *Hawala*⁴¹⁸ – nieformalny system transferu oparty na zaufaniu, który jest trudny do śledzenia przez konwencjonalne agencje wywiadowcze i finansowe⁴¹⁹. Jednak w XXI wieku coraz większego znaczenia nabierają nowoczesne instrumenty, w tym kryptowaluty oraz transfery typu *peer-to-peer*, które oferują wysoki poziom anonimowości. W przypadku Hezbollahu i grup zależnych od administracji państwowej, skupienie się na sankcjach bankowych i dyplomatycznych jest bardziej skuteczne. Natomiast zwalczanie finansowania Al-Kaidy i ISIS wymaga działań skierowanych przeciwko nielegalnemu handlowi, ale także przeciwko wykorzystaniu

⁴¹⁶ K. Karolczak, *Finansowanie terroryzmu – zarys problematyki*, „Terroryzm. Studia, analizy, prewencja” 2022, nr 2, s. 132-133.

⁴¹⁷ Tamże, s. 139-144.

⁴¹⁸ Hawala – nieformalny, alternatywny system transferu wartości działający poza tradycyjnym sektorem bankowym, oparty na sieci pośredników. Transakcje realizowane są natychmiastowo na podstawie wzajemnego zaufania i kodów autoryzacyjnych, bez fizycznego przemieszczania środków przez granice. Ze względu na brak dokumentacji, niskie koszty i dostępność w regionach bez infrastruktury bankowej system jest popularny na Bliskim Wschodzie i w Azji Południowej, jednak z powodu anonimowości podlega restrykcjom prawnym jako narzędzie podatne na pranie kapitału.

⁴¹⁹ M. Razavy, *Hawala: An underground haven for terrorists or social phenomenon?*, „Crime Law Soc Change” 2005, 44, s. 281-285.

kryptowalut i złożonych łańcuchów dostaw. Zdolność do maskowania pieniędzy przez działalność charytatywną lub legalne biznesy wskazuje na konieczność koncentracji polityki państwowej nie tylko na ściganiu, ale i na prewencji, poprzez szczegółowe audyty sektora finansowego i organizacji non-profit.

W tym kontekście warto również omówić zagadnienie związane z cyberterroryzmem, który stanowi obecni wyzwanie dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Analiza działalności grup bliskowschodnich pokazuje, że ich największa siła w domenie cyfrowej tkwi obecnie w sferze propagandy i radykalizacji, choć potencjał ofensywny nie może być lekceważony⁴²⁰. Cyberprzestrzeń stała się nową domeną, w której terroryzm bezpośrednio atakuje suwerenność i stabilność wewnętrzną państw, poprzez podważanie zaufania publicznego i manipulowanie informacją. Z tego względu, w kontekście bezpieczeństwa, cyberterroryzm wymaga unikalnej strategii obronnej, która wykracza poza tradycyjne środki kontrwywiadowcze. Bliskowschodnie grupy terrorystyczne, zwłaszcza ISIS, były pionierami w sferze tzw. „cyfrowego dżihadu”⁴²¹. Wykorzystanie mediów społecznościowych, forów internetowych i szyfrowanych komunikatorów pozwoliło na stworzenie globalnej, wirtualnej wspólnoty, która usunęła bariery geograficzne dla rekrutacji, umożliwiając organizacjom bliskowschodnim skuteczne pozyskiwanie bojowników z Europy i Ameryki Północnej. Analiza wykorzystania cyfrowej komunikacji pokazuje, że jej rola nie ogranicza się do propagandy, ale służy również do koordynowania ataków, dystrybucji materiałów szkoleniowych i logistycznego wsparcia komórek terrorystycznych. Skuteczność propagandowa dowiodła, że największe asymetryczne zagrożenie cybernetyczne ze strony tych grup obecnie polega na masowej radykalizacji i inspirowaniu ataków na własną rękę⁴²². Integracja cyberterroryzmu z logistyką finansowania cyfrowego tworzy samowystarczalny system zagrożenia. Frakcje mogą generować środki finansowe w cyberprzestrzeni i natychmiast wykorzystywać je do dalszych operacji cyfrowych.

Kluczową cechą terroryzmu XXI wieku jest ciągła mutacja. Pokonanie struktury terytorialnej jednej organizacji (np. ISIS) prowadzi jedynie do proliferacji jej ideologii i

⁴²⁰ K. Liedel, P. Piasecka, T. Aleksandrowicz, *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Asymetryczny świat*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2011, s. 69.

⁴²¹ *Jihadism on the Web A breeding ground for Jihad in the modern ages*, Ministry of the Interior and Kingdom Relations of the Netherlands General Intelligence and Security Service, 2012, s. 7-8.

⁴²² B. Hałas, *Promocja terroryzmu w Internecie i przeciwdziałanie ze strony Unii Europejskiej*, „Przegląd Geopolityczny” 2022, 40, s. 121-133.

taktyk w zdecentralizowanych komórkach oraz przez afiliowane grupy. Adaptacyjność sprawia, że zagrożenie terroryzmem jest niemożliwe do rozwiązania wyłącznie środkami militarnymi. Problem tego wyzwania wynika również z faktu, że zagrożenie jest jednocześnie zinternalizowane (poprzez radykalizację obywateli państw zachodnich) i zewnętrzne (poprzez operacje transnarodowe).

2.9.4. Konflikt izraelsko-palestyński

Konflikt izraelsko-palestyński, definiowany przez badaczy jako jeden z najbardziej trudnych do rozwiązania sporów w nowożytnej historii stosunków międzynarodowych, stanowi przedmiot nieustającej i ewoluującej debaty akademickiej. Kluczowym założeniem w tym podrozdziale jest opis sekwencji zdarzeń na rzecz analizy procesów – od kształtowania się tożsamości narodowych w dobie późnego Imperium Osmańskiego, przez izraelską rewizjonistyczną historiografię roku 1948 – aż po współczesne debaty dotyczące statusu prawnego terytoriów okupowanych i definicji reżimu politycznego. Literatura przedmiotu wskazuje, że parametry konfliktu nie ograniczają się do kwestii granic, lecz oscylują wokół czterech fundamentalnych osi, jakimi są terytorium, demografia, tożsamość narodowa oraz bezpieczeństwo⁴²³. W tym przypadku spór nie może być rozumiany jedynie jako klasyczny konflikt międzypaństwowy o zasoby, ponieważ jest to zderzenie dwóch ruchów narodowych – syjonizmu i nacjonalizmu palestyńskiego – które ewoluowały w ścisłej relacji.

Tradycyjnie jako genezę konfliktu wskazuje się okoliczności związane z początkami sprawowania mandatu brytyjskiego, ale sięgając do źródeł arabskojęzycznych z okresu późnego Imperium Osmańskiego należałoby przesunąć tę cezurę na początek XX wieku, wskazując na rok 1908 (rewolucja młodoturecka), ponieważ wówczas, w nowo powstałej przestrzeni dla debaty politycznej, czyli w prasie palestyńskiej, takiej jak wydawany w Hajfie *Al-Karmil* czy jafski *Al-Asma'i*, zaczęły pojawiać się pierwsze artykuły systematycznie krytykujące osadnictwo syjonistyczne⁴²⁴. Analiza dyskursu ówczesnej prasy wykazuje, że wczesny antysyjonizm nie był monolityczny, lecz łączył w sobie perspektywę lokalnego patriotyzmu palestyńskiego,

⁴²³ K. Zielińska, *Palestyńskie wyzwania Izraela. Tożsamość państwa, kryzys przywództwa i „nowy” Bliski Wschód*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Prace OSW, nr 82, grudzień 2021, s. 5, 9.

⁴²⁴ S. Lorena S., *The Roots of the Israeli-Palestinian Conflict: 1882-1914*, „Honors Projects, History” 1995, nr 27, s. 23-24 https://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1026&context=history_honproj [data dostępu 2.12.2025].

lojalności wobec Imperium Osmańskiego oraz obawę o ekonomiczną dominację nowoprzybytych imigrantów żydowskich. Redaktorzy tacy jak Najib Nassar, pionier palestyńskiego dziennikarstwa, ostrzegali przed rosnącą potęgą polityczną i gospodarczą syjonistów. Co niezwykle istotne dla zrozumienia ówczesnej percepcji, N. Nassar i inni intelektualiści wykazywali ambiwalentny stosunek do syjonizmu, z jednej strony postrzegali go jako egzystencjalne zagrożenie dla arabskiego charakteru Palestyny, z drugiej zaś paradoksalnie podziwiali organizację, etykę pracy i nowoczesne techniki rolnicze osadników żydowskich⁴²⁵.

Przed I wojną światową tożsamości lokalne były płynne i wielowarstwowe (osmańska, arabska, religijna, lokalna), ale działania rządu brytyjskiego w ostatnim roku wojny doprowadziły do ich krystalizacji i radykalizacji. Po zajęciu południowej Palestyny w grudniu 1917 roku, brytyjska administracja wojskowa rozpoczęła intensywną kampanię propagandową, mającą na celu mobilizację poparcia dla wysiłku wojennego aliantów. W ramach tej strategii, w dobie rodzącego się wieku narodowości, Brytyjczycy promowali sprzeczne obietnice – poparcie dla arabskiego nacjonalizmu (w kontekście rewolty arabskiej przeciw Turkom) oraz dla syjonizmu (w kontekście deklaracji Balfoura). Zewnętrzna interwencja i wprowadzenie dyskursu suwerenności narodowej przekształciły lokalne napięcia w strukturalną walkę o państwowość, ponieważ oczekiwanie niepodległości politycznej po obu stronach, będące definiującą cechą konfliktu, wyłoniło się w 1918 roku w wyniku złożonej interakcji między aspiracjami Arabów i Żydów a manipulacjami brytyjskiej polityki imperialnej, która błędnie zakładała możliwość instrumentalnego wykorzystania obu ruchów narodowych dla celów militarnych i ekonomicznych Wielkiej Brytanii⁴²⁶.

Analiza ideologicznego podłoża wczesnego syjonizmu i nacjonalizmu arabskiego ujawnia również ich pierwotnie sekularny charakter, ponieważ syjonizm, jako ruch narodowy, oraz Państwo Izrael, zostały ustanowione na gruncie świeckim. Co więcej, większość tekstów ortodoksyjnego i ultraortodoksyjnego kręgu żydowskiego w Europie Wschodniej, gdzie narodził się syjonizm, była mu przeciwna, obawiając się, że judaizm jako religia zostanie zepchnięty na margines w nowym projekcie narodowym. Podobnie nacjonalizm arabski, w swojej wczesnej fazie, czerpał z wzorców europejskiego

⁴²⁵ Tamże, s. 23

⁴²⁶ M. Gąsior, *Deklaracja Balfoura jako efekt brytyjskiej polityki zagranicznej*, „Colloquium” 2010, 2/2010, s. 209-211.

pozytywizmu, dążąc do modernizacji społeczeństwa i uniezależnienia sfery politycznej od struktur religijnych. Aż do 1967 roku sekularyzm definiował ideologie zarówno syjonizmu, jak i arabskiego nacjonalizmu (np. naseryzmu), a także determinował zachowania polityczne państw zaangażowanych w konflikt⁴²⁷.

Rok 1948 stanowi centralny punkt odniesienia w kontekście tożsamości zbiorowej obu narodów, będąc jednocześnie przedmiotem najbardziej zażartych sporów historiograficznych. W izraelskim dyskursie funkcjonuje jako wojna o niepodległość, symbolizująca odrodzenie suwerenności i cudowne zwycięstwo nielicznych nad wieloma. W narracji palestyńskiej jest to *Nakba* (Katastrofa), oznaczająca zniszczenie społeczeństwa, utratę ojczyzny i masowe wypędzenia⁴²⁸. Jednym z najbardziej spornych aspektów jest interpretacja Planu Dalet⁴²⁹ (Plan D), przyjętego przez dowództwo Hagany w marcu 1948 roku. Dokument stał się przedmiotem zasadniczo odmiennych interpretacji, które definiują rozumienie intencji strony syjonistycznej. Taktyka planu obejmowała oblężenie palestyńskich wiosek arabskich, bombardowanie dzielnic miast, przymusowe wysiedlanie ich mieszkańców oraz podpalanie pól i domów oraz detonowanie trotylu w gruzach, aby uniemożliwić jakikolwiek powrót. Syjonistyczne jednostki wojskowe posiadały szczegółowe listy dzielnic i wiosek, które miały zostać zniszczone, a ich arabscy mieszkańcy wypędzeni. Plan doprowadził do ucieczki lub wypędzenia ponad 250000 Palestyńczyków, fundamentalnie zmieniając demografię regionu⁴³⁰.

Kolejnym przełomowym etapem w dynamice konfliktu bliskowschodniego stała się wojna sueska z 1956 roku, wywołana decyzją egipskiego prezydenta Gamala Abdela Nasaera o nacjonalizacji Kanału Sueskiego, która doprowadziła do zawązania tajnego porozumienia oraz wspólnej interwencji wojskowej Izraela, Wielkiej Brytanii i Francji. Dla państwa żydowskiego udana kampania na Półwyspie Synaj oznaczała przełamanie egipskiej blokady Cieśniny Tirańskiej, a także czasowe neutralizowanie palestyńskich

⁴²⁷ *Historian Outlines Roots of Israeli-Palestinian Conflict*, <https://now.fordham.edu/inside-fordham/lectures-and-events/historian-outlines-roots-of-israeli-palestinian-conflict/> [data dostępu: 2.12.2025].

⁴²⁸ O. Aszkenzai, *Hidden in plain sight. The Nakba and the Legacy of the Israeli Historians' Debate*, „Zeithistorische Forschungen” 2019, 3/2019, s. 549-550.

⁴²⁹ Text of Plan Dalet (Plan D) General Section, 1948, <https://www.palquest.org/en/historictext/40626/text-plan-dalet-plan-d-general-section> [data dostępu: 1.05.2026].

⁴³⁰ A. H. Sadi, *Reflections on Representations, History and Moral Accountability*, [w:] *Nakba: Palestine, 1948, and the Claims of Memory*, red. A. H. Sa'di, L. Abu-Lughod, Columbia University Press, Nowy Jork 2007, s. 285-314.

partyzantów. Chociaż militarne zwycięstwo Izraela i mocarstw zachodnich zostało przekreślone poprzez naciski dyplomatyczne USA i ZSRR, polityczne skutki kryzysu ostatecznie umocniły pozycję Gamala Abdel Nasera jako lidera panarabizmu oraz symbolu oporu wobec zachodnich wpływów w regionie⁴³¹.

Wojna sześciodniowa w czerwcu 1967 roku⁴³² stanowiła cezurę w historii Bliskiego Wschodu, przekształcając nie tylko granice, ale i samą naturę konfliktu. Szybkie i miażdżące zwycięstwo militarne Izraela nad połączonymi siłami Egiptu, Syrii i Jordanii doprowadziło do zajęcia Zachodniego Brzegu (w tym Jerozolimy Wschodniej), Strefy Gazy, Wzgórz Golan i Półwyspu Synaj. Izrael w ciągu sześciu dni powiększył kontrolowane terytorium czterokrotnie, stając się z państwa walczącego o przetrwanie regionalnym hegemonem i mocarstwem okupacyjnym⁴³³. Skutki polityczne dla świata arabskiego były równie dewastujące. Klęska militarna doprowadziła do kompromitacji i schyłku szeroko promowanego panarabizmu przez prezydenta Egiptu Gamala Abdela Nasera. Wojna definitywnie przesunęła również punkt ciężkości konfliktu – z konfrontacji międzypaństwowej (Izrael *versus* państwa arabskie) z powrotem na relację Izrael-Palestyńczycy, gdyż pod izraelską kontrolą znalazła się cała historyczna Palestyna oraz miliony jej arabskich mieszkańców⁴³⁴.

Bezpośrednim skutkiem wojny było ustanowienie izraelskiej administracji wojskowej na zajętych terenach. W odpowiedzi na nową rzeczywistość Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła Rezolucję 242, która sformułowała zasadę „ziemia za pokój” – wycofanie się Izraela z terytoriów w zamian za pokój i uznanie granic⁴³⁵. Zasada ta stała się podstawą wszystkich późniejszych procesów dyplomatycznych⁴³⁶. Jednakże Izrael niemal natychmiast podjął kroki mające na celu trwałą zmianę statusu tych terytoriów. Rząd izraelski zaczął unikać terminu okupacja, zastępując go określeniem terytoria administrowane, a w późniejszych latach terytoria sporne. Celem tej zmiany dyskursu było podważenie stosowalności Czwartej Konwencji Genewskiej, która

⁴³¹ J. Zdanowski, *Historia Bliskiego Wschodu w XX wieku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2010, s. 231–245.

⁴³² *Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XIX, Arab-Israeli Crisis and War, 1967*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/ch2>, [data dostępu: 5.05.2026].

⁴³³ A. Cohen, *The 1967 Six-Day War, Nuclear Proliferation International History Project*, 2017, <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-1967-six-day-war> [data dostępu: 2.12.2025].

⁴³⁴ Tamże.

⁴³⁵ Resolution 242 (1967) of 22 November 1967, United Nations, [https://docs.un.org/en/S/RES/242\(1967\)](https://docs.un.org/en/S/RES/242(1967)) [data dostępu: 5.02.2026].

⁴³⁶ S. Nowacka, M. Wojnarowicz, S. Zaręba, *Konflikt izraelsko-palestyński 2020. Rok złego przełomu*, Raport PISM, czerwiec 2020, s. 9-10

zakazuje okupantowi transferu własnej ludności cywilnej na terytorium okupowane (art. 49)⁴³⁷. Już w 1967 roku rozpoczęto budowę pierwszych osiedli. Początkowo, osadnictwo miało charakter strategiczny i militarny, skupiając się na obszarach o niskiej populacji arabskiej, aby zapewnić bezpieczne granice. Jednak z czasem, zwłaszcza po dojściu do władzy prawicy w 1977 roku i wzroście wpływów religijno-narodowych, osadnictwo przekształciło się w projekt ideologiczny, mający na celu uniemożliwienie jakiegokolwiek podziału ziemi i powstania państwa palestyńskiego⁴³⁸.

Kolejną istotną cezurę w dynamice konfliktu izraelsko-palestyńskiego stanowił wybuch wojny Jom Kippur, zainicjowanej 6 października 1973 roku przez koalicję państw arabskich. Ofensywa zbrojna Egiptu i Syrii miała na celu rewizję *status quo* ukształtowanego po wojnie sześciodniowej oraz odzyskanie utraconych w 1967 roku terytoriów: półwyspu Synaj oraz Wzgórz Golan. Wykorzystanie elementu strategicznego poprzez uderzenie w dniu żydowskiego święta Jom Kippur pozwoliło siłom arabskim na początkowe przełamanie izraelskich linii defensywnych, w tym forsowanie Kanału Sueskiego. Mimo początkowej dezorientacji i znacznych strat, Siły Obronne Izraela przeprowadziły skuteczną mobilizację i kontrofensywę, co doprowadziło do odzyskania inicjatywy operacyjnej na obu frontach⁴³⁹. Konflikt, będący w zasadzie wojną zastępczą w kontekście rywalizacji mocarstw zimnowojennych, został zakończony 25 października 1973 roku pod silną presją dyplomatyczną Stanów Zjednoczonych oraz Związku Radzieckiego. Choć militarnie Izrael utrzymał przewagę, wojna stała się katalizatorem procesów dyplomatycznych. Długofalowym następstwem konfliktu była zmiana paradygmatu relacji w regionie, co znalazło odzwierciedlenie w porozumieniu z Camp David (1978)⁴⁴⁰, które doprowadziło do historycznego uznania państwa Izrael przez Egipt w zamian za zwrot terytorium Synaju, co wyeliminowało – w tamtym czasie – najsilniejsze państwo arabskie z koalicji antyizraelskiej⁴⁴¹.

⁴³⁷ Tamże, s. 31-32. Tekst konwencji: *Konwencja Genewska z dnia 12 sierpnia 1949 roku o ochronie osób cywilnych podczas wojny*, Dziennik Ustaw, załącznik do nr 38 z 1956 r. poz. 171, s. 1189-1190.

⁴³⁸ Tamże, s. 11

⁴³⁹ J. Surzyn, *Konflikt izraelsko-palestyński. Rokowania na rozwiązanie*, [w:] *Oblicza współczesnych konfliktów zbrojnych*, red. T. Okraska, Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 2014, s. 12, s. 16-17.

⁴⁴⁰ *Camp David Accords; September 17, 1978*, https://avalon.law.yale.edu/21st_century/campdav.asp [data dostępu: 5.06.2026].

⁴⁴¹ J. Surzyn, *Konflikt izraelsko-palestyński...*, dz. cyt., s. 16, 26-27.

Kolejnym elementem rewizji dotychczasowej strategii była konferencja w Madrycie zwołana w październiku 1991 roku⁴⁴². Choć nie przyniosła bezpośrednich traktatów, ustanowiła kluczowy precedens negocjacyjny, tworząc ramy dla rozmów wielostronnych i dwustronnych, w których delegacja palestyńska – choć formalnie będąca częścią delegacji jordańskiej – po raz pierwszy zasiadła do stołu rozmów z Izraelem. Impuls madrycki uległ jednak wyhamowaniu, co skłoniło strony do poszukiwania alternatywnych, tajnych kanałów komunikacji, które ostatecznie doprowadziły do przełomu w postaci porozumień z Oslo. Podpisana we wrześniu 1993 Deklaracja Zasad (tzw. Oslo I)⁴⁴³ była efektem negocjacji prowadzonych w Norwegii. Dokument stanowił fundamentalną zmianę w prawnej architekturze konfliktu, opierając się na wymianie listów, w których Izrael uznał OWP za reprezentanta narodu palestyńskiego, a OWP uznała prawo Izraela do istnienia w pokoju i bezpieczeństwie, wyrzekając się terroryzmu. Historyczne znaczenie Oslo I polegało na stworzeniu ram instytucjonalnych dla Autonomii Palestyńskiej jako organu przejściowego⁴⁴⁴.

Należy jednak podkreślić, że pomysł od początku obarczony był istotną wadą strukturalną: przyjęto strategię zmierzającą najpierw do uregulowania statusu Gazy i Jerycha, odkładając najtrudniejsze kwestie statusu ostatecznego – granice, Jerozolimę, uchodźców i osiedla – na późniejszy etap negocjacji, co w dłuższej perspektywie stało się źródłem frustracji i delegitymizacji całego procesu. Logistycznym i prawnym rozwinięciem Deklaracji Zasad była Tymczasowa Umowa w sprawie Zachodniego Brzegu i Strefy Gazy z 1995 roku, znana jako Oslo II⁴⁴⁵. To właśnie ten dokument zdeterminował rzeczywistość terytorialną w terenie na kolejne dekady, wprowadzając skomplikowany system stref jurysdykcyjnych. Zamiast linearnego przekazywania suwerenności, stworzono hybrydowy model władzy, dzieląc Zachodni Brzeg na strefy A, B i C. W strefie A, obejmującej główne ośrodki miejskie, Autonomia Palestyńska otrzymała pełną władzę cywilną i policyjną. W strefie B władza cywilna należała do Palestyńczyków, lecz nadrzędna kontrola bezpieczeństwa pozostała w rękach Izraela. Najbardziej kontrowersyjna okazała się strefa C, obejmująca ponad 60% terytorium, w

⁴⁴² *Madrid Peace Conference (30 Oct. -1 Nov. 1991)*, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-182411/>, [data dostępu: 5.05.2026].

⁴⁴³ *Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements (a.k.a. "Oslo Accord")*, 1991, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-180015/>, [data dostępu: 5.06.2026].

⁴⁴⁴ J. Surzyn, *Konflikt izraelsko-palestyński...*, s. 20, 25-26.

⁴⁴⁵ *Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip (a.k.a. "Oslo II")*, 1995, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-185434/>, [data dostępu: 5.06.2026].

tym kluczowe zasoby wodne, ziemię rolną i obszary pod osadnictwo, gdzie Izrael zachował wyłączną kontrolę cywilną i militarną. Taka konstrukcja prawna, w założeniu tymczasowa (mająca trwać do 1999 roku), doprowadziła do fragmentacji terytorium palestyńskiego na izolowane enklawy, uniemożliwiającego budowę zwartego aparatu państwowego⁴⁴⁶.

Proces pokojowy, mimo początkowego optymizmu, zaczął zmieniać się pod wpływem wydarzeń wewnętrznych, takich jak zabójstwo premiera Icchaka Rabina przez żydowskiego ekstremistę w 1995 roku oraz fala zamachów samobójczych przeprowadzanych przez Hamas. Próbą ratowania procesu i przejścia do fazy końcowej był kolejny szczyt w Camp David w lipcu 2000 roku⁴⁴⁷, zorganizowany przez prezydenta Billa Clintona. Premier Izraela Ehud Barak i przewodniczący OWP Jasir Arafat podjęli wówczas próbę negocjacji traktatu o statusie ostatecznym. Mimo propozycji izraelskich, zakładających utworzenie państwa palestyńskiego na ponad 90% terytorium Zachodniego Brzegu, rozmowy nie przebiegały pomyślnie. Główną osią sporu, obok kwestii prawa powrotu uchodźców palestyńskich, stała się suwerenność nad Wzgórzem Świątynnym w Jerozolimie. Fiasko Camp David, interpretowane odmiennie przez obie strony oraz prowokacyjna wizyta Ariela Szarona na Wzgórzu Świątynnym, stały się katalizatorem wybuchu kolejnej wojny. W cieniu eskalującej przemocy odbyły się jeszcze negocjacje w Taba w styczniu 2001 roku, gdzie strony były bliskie porozumienia, jednakże kontekst polityczny – zbliżające się wybory w Izraelu i zmiana administracji w USA – uniemożliwił sfinalizowanie traktatu⁴⁴⁸.

Wobec załamania się dwustronnego formatu negocjacji i trwającej intifady, w 2003 roku inicjatywę przejęła społeczność międzynarodowa reprezentowana przez Kwartet Bliskowschodni (USA, UE, ONZ, Rosja), prezentując tzw. Mapę Drogową⁴⁴⁹. Dokument stanowił odejście od stopniowości znanej z Oslo na rzecz podejścia opartego na warunkowości i wzajemnych krokach weryfikowalnych przez arbitrów zewnętrznych. Mapa Drogowa po raz pierwszy w tak sformalizowany sposób,

⁴⁴⁶ B. Belica, *Znaczenie porozumień z Oslo dla stabilizacji sytuacji w regionie Bliskiego Wschodu. Analiza polityki izraelskiej wobec konfliktu*, [w:] *Żydzi, Izrael i Palestyńczycy. Dzieje, stan obecny, perspektywy*, red. S. Czapnik, G. Omelan, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2016, s. 142-147.

⁴⁴⁷ *Trilateral Statement: Middle East Peace Summit, July 25, 2000*, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PPP-2000-book2/pdf/PPP-2000-book2-doc-pg1453-2.pdf> [data dostępu: 5.06.2026].

⁴⁴⁸ J. Surzyn, *Konflikt izraelsko-palestyński. Rokowania na rozwiązanie...*, s. 26-29.

⁴⁴⁹ *A Performance-Based Roadmap to a Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict*, https://ecf.org.il/media_items/577 [data dostępu: 2.03.2026].

usankcjonowany rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ, stawiała za cel utworzenie niepodległego państwa palestyńskiego obok Izraela. Plan zakładał trzy fazy, zakończenie przemocy i zamrożenie osadnictwa, utworzenie państwa w granicach tymczasowych, a następnie ostateczne porozumienie. Mimo silnego mandatu międzynarodowego, brak politycznej woli po obu stronach oraz brak skutecznych mechanizmów przymusu sprawiły, że Mapa Drogowa pozostała dokumentem martwym. Kolejne inicjatywy, takie jak konferencja w Annapolis (2007) czy misje dyplomatyczne Johna Kerry'ego (2013-2014), nie zdołały już odwrócić negatywnych trendów, a proces pokojowy uległ stagnacji, ustępując miejsca strategii zarządzania konfliktem zamiast jego rozwiązywania⁴⁵⁰.

Załamanie się dyplomacji stworzyło próżnię polityczną, która została natychmiast wypełniona przez dynamikę militarną. Wydarzenia z czerwca 2014 roku, kiedy to uprowadzenie i zamordowanie trzech izraelskich nastolatków na Zachodnim Brzegu doprowadziło do zmasowanej operacji aresztowań członków Hamasu, stały się katalizatorem eskalacji. W odpowiedzi Hamas zintensyfikował ostrzał rakietowy z Gazy, co doprowadziło do wybuchu operacji Ochronny Brzeg w lipcu 2014 roku⁴⁵¹. Konflikt z 2014 roku, był do tego momentu najbardziej intensywnym starciem zbrojnym w Strefie Gazy od przejęcia władzy przez Hamas w 2007 roku. Izraelska doktryna operacyjna ewoluowała w kierunku masowego wykorzystania siły ognia w terenie zurbanizowanym, co miało na celu nie tylko neutralizację zagrożenia rakietowego, ale przede wszystkim zniszczenie strategicznej sieci tuneli ofensywnych, które stanowiły nowe, asymetryczne zagrożenie dla izraelskich społeczności przygranicznych. Analizy wojskowe z tego okresu wskazują na rosnącą skuteczność systemu obrony przeciwrakietowej Żelazna Kopuła, która przechwytyując większość pocisków skierowanych na obszary cywilne, umożliwiła izraelskiemu przywództwu prowadzenie długotrwałej kampanii bez presji wynikającej z wysokich strat własnych⁴⁵². Nie osiągnięto trwałej demilitaryzacji Strefy Gazy, a mechanizmy kontroli importu materiałów budowlanych okazały się niewystarczające, by zapobiec odbudowie potencjału militarnego Hamasu. Co więcej, skala zniszczeń infrastruktury cywilnej – obejmująca systemy energetyczne, wodne i sanitarne – położyła podwaliny pod chroniczny kryzys humanitarny. Raporty z lat

⁴⁵⁰ J. Surzyn, *Konflikt izraelsko-palestyński...*, s. 26-30.

⁴⁵¹ *Timeline: Key Events in the Israel-Arab and Israeli-Palestinian Conflict*, <https://www.ajc.org/IsraelConflictTimeline> [data dostępu: 2.01.2026].

⁴⁵² A. Kurz, S. Brom, *The Lessons of Operation Protective Edge*, <https://www.inss.org.il/publication/the-lessons-of-operation-protective-edge/> [data dostępu: 2.01.2026].

powojennych wskazywały, że brak perspektyw ekonomicznych i traumatyzacja młodego pokolenia w Gazie stały się czynnikami radykalizującymi, tworzącymi społeczne zaplecze dla przyszłych rekrutacji do grup zbrojnych⁴⁵³.

W obliczu impasu militarnego i politycznego, strona palestyńska zintensyfikowała działania na arenie międzynarodowej, dążąc do internacjonalizacji konfliktu poprzez instytucje prawne. Kulminacją tego procesu było przyjęcie w grudniu 2016 roku Rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2334⁴⁵⁴. Dokument, przyjęty przy wstrzymaniu się od głosu przez Stany Zjednoczone (co stanowiło bezprecedensowy gest odchodzącej administracji Baracka Obamy), jednoznacznie uznał izraelskie osadnictwo na terytoriach okupowanych od 1967 roku, w tym we Wschodniej Jerozolimie, za rażące naruszenie prawa międzynarodowego i główną przeszkodę na drodze do rozwiązania dwupaństwowego⁴⁵⁵.

Rezolucja 2334 nie została jednak obudowana mechanizmem sankcji czy implementacji. W praktyce jej przyjęcie doprowadziło do ugruntowania stanowiska izraelskiej prawicy, która zinterpretowała działania ONZ jako dowód na stronnictwo społeczności międzynarodowej, co w konsekwencji przyspieszyło procesy legislacyjne mające na celu legalizację tzw. dzikich osiedli w świetle prawa izraelskiego. Tym samym rok 2016 zamknął etap, w którym istniała jeszcze teoretyczna spójność między procesem pokojowym a rzeczywistością. Dojście do władzy administracji Donalda Trumpa w 2017 roku przyniosło reorientację amerykańskiej polityki wobec konfliktu izraelsko-palestyńskiego, zrywającą z wieloletnim konsensusem Waszyngtonu. Decyzja o uznaniu Jerozolimy za stolicę Izraela w grudniu 2017 roku oraz przeniesienie tam ambasady USA w maju 2018 roku, stanowiły wstrząs dla palestyńskiej strategii negocjacyjnej, która opierała się na założeniu, że status Jerozolimy jest kwestią ostateczną, podlegającą rokovaniom. Działania, które połączone były z ograniczeniem finansowania dla agencji UNRWA oraz zamknięciem przedstawicielstwa OWP w Waszyngtonie, miały na celu wywarcie maksymalnej presji politycznej na Autonomię Palestyńską⁴⁵⁶.

⁴⁵³ *Israel and Hamas Conflict In Brief: Overview, U.S. Policy, and Options for Congress*, <https://www.congress.gov/crs-product/R47828> [data dostępu: 2.01.2026].

⁴⁵⁴ *Resolution 2334*, 2016, <https://www.un.org/webcast/pdfs/SRES2334-2016.pdf>, [data dostępu: 5.05.2026].

⁴⁵⁵ *History of the Question of Palestine – the United Nations* <https://www.un.org/unispal/history/> [data dostępu: 2.01.2026].

⁴⁵⁶ Tamże.

W styczniu 2020 roku administracja USA ogłosiła plan pokojowy znany jako *Peace to Prosperity*⁴⁵⁷, który proponował rozwiązanie oparte na wizji *quasipaństwowości* palestyńskiej na ograniczonym, sfragmentowanym terytorium, połączonym systemem tuneli i mostów, w zamian za pakiet inwestycyjny o wartości 50 miliardów dolarów. Plan sankcjonował aneksję większości osiedli izraelskich oraz Doliny Jordanu, co uniemożliwiało powstanie suwerennego państwa palestyńskiego w granicach zbliżonych do tych z 1967 roku. Odrzucenie planu przez stronę palestyńską było natychmiastowe i całkowite, co jednak nie zatrzymało dynamiki zmian w regionie, a wręcz przyspieszyło poszukiwanie przez Izrael alternatywnych partnerów w świecie arabskim⁴⁵⁸. Jednak najistotniejszym wydarzeniem geopolitycznym tego okresu, mającym długofalowe konsekwencje dla Palestyńczyków, były Porozumienia Abrahamowe⁴⁵⁹. Normalizacja stosunków dyplomatycznych między Izraelem a Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi, Bahrajnem, Sudanem i Marokiem fundamentalnie zmieniła regionalny układ sił. Porozumienia te, oparte na wspólnych interesach bezpieczeństwa (głównie w kontrze do irańskiego ekspansjonizmu) oraz korzyściach technologiczno-ekonomicznych, zerwały z obowiązującą od 2002 roku Arabską Inicjatywą Pokojową, która uzależniała normalizację relacji z Izraelem od rozwiązania problemu palestyńskiego⁴⁶⁰. Dla Palestyńczyków oznaczało to utratę kluczowego atutu dyplomatycznego – tzw. karty arabskiej. Porozumienia Abrahamowe były formą zarządzania konfliktem, które stworzyły iluzję, że integracja Izraela z regionem jest możliwa bez rozwiązania kwestii okupacji, zaś marginalizacja Palestyńczyków na arenie arabskiej przyczyniła się do wzrostu frustracji i poczucia osamotnienia, co w kolejnych latach stało się paliwem dla radykalizacji młodego pokolenia, szukającego oparcia w sojuszu z osią oporu (Iran, Hezbollah) jako jedynej alternatywie.

Wybuch walk w maju 2021 roku, znany jako operacja Strażnik Murów obnażył kruchość stabilizacji opartej na sile militarnej i ekonomicznej. Bezpośrednim zapalnikiem konfliktu stały się planowane eksmisje palestyńskich rodzin we Wschodniej Jerozolimie

⁴⁵⁷ *Peace to Prosperity* 2020, https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2020/01/USPEACETOPROSPTREV3_280120.pdf, [data dostępu: 5.05.2026].

⁴⁵⁸ *Timeline: Key Events in the Israel-Arab and Israeli-Palestinian Conflict...*, dz. cyt.

⁴⁵⁹ *The Abraham Accords Declaration*, 2020, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/10/Abraham-Accords-signed-FINAL-15-Sept-2020-508-1.pdf>, [data dostępu: 5.05.2026].

⁴⁶⁰ D. El Kurd, *Assessing the Abraham Accords, Three Years On*, 31 sierpnia 2023, <https://arabcenterdc.org/resource/assessing-the-abraham-accords-three-years-on/> [data dostępu: 2.01.2026].

oraz policyjne interwencje na terenie kompleksu meczetu Al-Aksa w czasie Ramadanu. Hamas, wykorzystując te napięcia, dokonał strategicznego zwrotu, pozycjonując się nie tylko jako władca Gazy, ale jako obrońca Jerozolimy, co znalazło wyraz w ultimatum i następnie w ataku raketowym na Jerozolimę. Nowością tego konfliktu był wybuch przemocy wewnątrzizraelskiej w tzw. miastach mieszanych (Lod, Akka, Ramla, Hajfa). Po raz pierwszy od dekad doszło do synchronizacji działań zbrojnych w Gazie z zamieszkami na Zachodnim Brzegu, w Jerozolimie oraz w samym Izraelu, co analitycy określili mianem Intifady Jedności lub Jedności Aren. Zjawisko to podważyło izraelską doktrynę separacji poszczególnych frontów palestyńskich. Militarnie konflikt ujawnił rosnące zdolności Hamasu do zmasowanego przełamывania obrony przeciwrakietowej, co stanowiło preludium do taktyki zastosowanej w 2023 roku⁴⁶¹.

Równolegle do wzrostu zbrojnego oporu, Autonomia Palestyńska pod wodzą Mahmuda Abbasa pogrążała się w głębokim kryzysie. Odwołanie planowanych na 2021 rok wyborów parlamentarnych i prezydenckich, motywowane rzekomym brakiem zgody Izraela na głosowanie w Jerozolimie, zostało powszechnie odebrane jako próba utrzymania władzy przez starzejącą się elitę Fatahu. Wskazanie Husseina As-Sheikha jako potencjalnego sukcesora i powierzenie mu tymczasowych obowiązków w przypadku wakatu na stanowisku prezydenta, spotkało się z oporem społecznym i wewnątrzpartyjnym, co dodatkowo osłabiło zdolność administracji do sprawowania kontroli nad terytorium. Autorytaryzm władz w Ramallah, korupcja oraz koordynacja bezpieczeństwa z Izraelem sprawiły, że władza zaczęła być postrzegana przez znaczną część społeczeństwa palestyńskiego nie jako załączek państwa, lecz jako podwykonawca okupacji⁴⁶².

Pierwsza połowa 2023 roku w Izraelu została zdominowana przez bezprecedensowy kryzys wewnętrzny, wywołany próbą forsowania przez rząd Benjamina Netanjahu kontrowersyjnej reformy sądownictwa. Koalicja rządowa, w skład której weszły skrajnie prawicowe partie Religijnego Syjonizmu i Żydowskiej Siły, dążyła do ograniczenia uprawnień Sądu Najwyższego, co wywołało masowe protesty społeczne trwające wiele miesięcy. Kryzys miał bezpośrednie przełożenie na sferę bezpieczeństwa narodowego. Tysiące rezerwistów, w tym kluczowi piloci sił powietrznych, oficerowie

⁴⁶¹ *The Lessons of Operation Protective Edge...*

⁴⁶² *Managing Palestine's Looming Leadership Transition* <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/east-mediterranean-mena/israelpalestine/238-managing-palestines-looming-leadership-transition> [data dostępu: 2.01.2026].

wywiadu i członkowie sił specjalnych, zagroziło zawieszeniem służby, argumentując, że nie będą służyć reżimowi naruszającemu zasady demokratyczne⁴⁶³.

Raporty wywiadowcze z tego okresu, ignorowane przez część decydentów politycznych, ostrzegały, że wewnętrzne pęknięcie i postrzegana słabość armii są interpretowane przez wrogów Izraela (Hamas, Hezbollah, Iran) jako historyczna okazja do zadania ciosu. Skupienie uwagi aparatu bezpieczeństwa na protestach wewnętrznych oraz na ochronie osadników na Zachodnim Brzegu, kosztem frontu południowego, stworzyło warunki operacyjne sprzyjające zaskoczeniu strategicznemu⁴⁶⁴. Atak Hamasu przeprowadzony 7 października 2023 roku stanowił największą porażkę wywiadowczą i militarną Izraela od wojny Jom Kippur w 1973 roku. Zmasowany ostrzał rakietowy, połączony z inwazją lądową, morską i powietrzną, doprowadził do przełamania bariery granicznej, zajęcia baz wojskowych i osiedli cywilnych. Bilans ataku wstrząsnął fundamentami izraelskiej doktryny bezpieczeństwa, opartej na odstraszeniu i technologicznej przewadze. Odpowiedź Izraela przybrała formę wojny totalnej (*Swords of Iron*), której zadeklarowanym celem było nie tylko przywrócenie bezpieczeństwa, ale całkowite zniszczenie zdolności militarnych i administracyjnych Hamasu oraz uwolnienie zakładników. Inwazja lądowa na Strefę Gazy, rozpoczęta pod koniec października 2023 roku, charakteryzowała się niespotykaną intensywnością⁴⁶⁵.

Wojna natychmiast przeniosła się również na płaszczyznę prawnomiędzynarodową. Republika Południowej Afryki złożyła skargę do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, oskarżając Izrael o naruszenie Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa. W styczniu i kolejnych miesiącach 2024 roku MTS wydał środki tymczasowe, nakazując Izraelowi zapobieganie aktom ludobójstwa i umożliwienie dostaw pomocy humanitarnej, choć nie nakazał natychmiastowego zawieszenia broni⁴⁶⁶.

⁴⁶³ *Is Israel's Netanyahu shifting the blame for judicial reforms fallout?* <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/15/is-israels-netanyahu-shifting-the-blame-for-judicial-reforms-fallout> [data dostępu: 2.01.2026].

⁴⁶⁴ *The National Security Implications of Israel's Judicial Debate*, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/national-security-implications-israels-judicial-debate> [data dostępu: 2.01.2026].

⁴⁶⁵ *Israel and Hamas Conflict In Brief: Overview, U.S. Policy, and Options for Congress...*

⁴⁶⁶ *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel) - Provisional measures* <https://www.icj-cij.org/case/192/provisional-measures> [data dostępu: 2.01.2026].

Kolejnym istotnym wydarzeniem było wydanie w listopadzie 2024 roku przez Międzynarodowy Trybunał Karny nakazów aresztowania dla premiera Izraela Benjamina Netanjahu, byłego ministra obrony Joawa Galanta oraz dowódcy wojskowego Hamasu Mohammeda Deifa. Zarzuty obejmowały zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości, w tym głodzenie ludności cywilnej jako metodę prowadzenia wojny. Decyzja ta postawiła izraelskie przywództwo w izolacji prawnej, stawiając państwa-strony Statutu Rzymskiego przed dylematem dyplomatycznym w przypadku wizyt izraelskich liderów⁴⁶⁷. Równocześnie, w lipcu 2024 roku MTS wydał opinię doradczą, uznając izraelską obecność na Zachodnim Brzegu, we Wschodniej Jerozolimie i w Gazie za nielegalną. Trybunał stwierdził, że polityka osadnicza i eksploatacja zasobów naturalnych naruszają prawo do samostanowienia Palestyńczyków oraz zakaz segregacji rasowej i apartheidu⁴⁶⁸. Choć opinia nie była wiążąca, stanowiła potężny argument polityczny, delegitymizujący izraelską kontrolę nad terytoriami. Operacja Żelazny Mur doprowadziła do wysiedlenia ponad 40000 Palestyńczyków z obozów uchodźców, które zostały praktycznie zrównane z ziemią przy użyciu ciężkiego sprzętu inżynieryjnego i lotnictwa. Zjawisko przesiedlenia zostało opisywane przez obserwatorów jako tworzenie małych Gaz na Zachodnim Brzegu, zaś miało na celu prewencyjne zniszczenie potencjału bojowego przed ewentualnym powtórzeniem scenariusza z 7 października 2023 na froncie wschodnim. Działania te, w połączeniu z przemocą osadników, doprowadziły do paraliżu życia gospodarczego i społecznego na północy Zachodniego Brzegu. Pod koniec 2025 roku skala tragedii humanitarnej osiągnęła rozmiary historyczne. Palestyńskie Centralne Biuro Statystyczne opublikowało dane, według których od wybuchu wojny w październiku 2023 roku zginęło łącznie ponad 72000 Palestyńczyków, z czego blisko 71 000 w samej Strefie Gazy. Oznaczało to, że rok 2025 był najbardziej śmiertelnym rokiem w historii konfliktu. Populacja Strefy Gazy skurczyła się o 10,6% w wyniku działań wojennych i emigracji⁴⁶⁹.

⁴⁶⁷ *The ICC arrest warrants against Deif, Netanyahu and Gallant explained* <https://www.chathamhouse.org/2024/05/icc-prosecutors-applications-arrest-warrants-explained> [data dostępu: 2.01.2026].

⁴⁶⁸ *Experts hail ICJ declaration on illegality of Israel's presence in the occupied Palestinian territory as "historic" for Palestinians and international law* <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/07/experts-hail-icj-declaration-illegality-israels-presence-occupied> [data dostępu: 2.01.2026].

⁴⁶⁹ *Palestinians end 2025 amid widespread death, displacement, and economic collapse, says PCBS* <https://english.wafa.ps/Pages/Details/165780> [data dostępu: 2.01.2026].

W drugiej połowie 2025 roku, po powrocie Donalda Trumpa na stanowisko prezydenta Stanów Zjednoczonych, nastąpił zwrot dyplomatyczny. 29 września 2025 roku prezydent USA, w towarzystwie premiera Netanjahu, ogłosił Kompleksowy Plan Zakończenia Konfliktu w Gazie, który został wynegocjowany przy udziale Kataru, Egiptu i Turcji, został podpisany przez Izrael i Hamas 9 października 2025 roku, wchodząc w życie dzień później. Plan zakładał również Utworzenie Rady Pokoju. Nadzór nad procesem politycznym powierzono nowemu ciału pod przewodnictwem Donalda Trumpa⁴⁷⁰.

Rok 2025 skończył się w atmosferze wymuszonej stabilizacji. Strefa Gazy, zrujnowana i poddana kurateli międzynarodowej, w świetle przedstawionych projektów miała stać się długoletnim prorektoratem. Perspektywy jego faktycznej odbudowy pozostają jednak skrajnie niepewne, a powodzenie misji potencjalnych sił stabilizacyjnych stoi pod znakiem zapytania w obliczu skomplikowanej sytuacji bezpieczeństwa na miejscu. Zachodni Brzeg, rozerwany infrastrukturą osadniczą i zniszczony operacją Żelazny Mur, oddalił się od wizji zwartego terytorialnie państwa bardziej niż kiedykolwiek. Powołanie Rady Pokoju pod egidą USA stanowi próbę formalnie multilateralnego podejścia, w praktyce mechanizm ma charakter fasadowy, służący dominacji Stanów Zjednoczonych. Omijając tradycyjne struktury ONZ i Kwartetu Bliskowschodniego, nowa koncepcja stawia na zaangażowanie wybranych mocarstw regionalnych i globalnych na warunkach dyktowanych przez USA. Kluczową kwestią na przyszłość pozostaje trwałość rozwiązań z października 2025 roku. Technokratyczny model odbudowy i zewnętrzna gwarancja bezpieczeństwa nie wydają się być wystarczające, aby powstrzymać odradzanie się oporu zbrojnego w Gazie i na Zachodnim Brzegu, zaś postępująca aneksja Zachodniego Brzegu, potwierdzona rekordowym wzrostem osadnictwa, może uczynić z punktów planu Trumpa dotyczących państwowości jedynie element marginalizujący po raz kolejny Palestynę. Wszystkie te kwestie zależą będą od determinacji społeczności międzynarodowej w egzekwowaniu postanowień Rady Pokoju oraz od wewnętrznych przemian politycznych w Izraelu i Palestynie, które w niedalekiej przyszłości wejdą w decydującą fazę.

⁴⁷⁰ *Tekst propozycji pokojowej Donalda Trumpa*, zob. np. <https://www.pbs.org/newshour/politics/read-trumps-20-point-proposal-to-end-the-war-in-gaza> [data dostępu: 2.05.2026].

2.10. Konkluzje

Współczesna mapa polityczna i struktura konfliktów Bliskiego Wschodu są bezpośrednią pochodną decyzji podjętych ponad sto lat temu. Historia regionu od przełomu XIX i XX wieku to sekwencja interwencji zewnętrznych, sztucznego wytyczania granic i rywalizacji ideologicznych, które zasiały ziarna dzisiejszej niestabilności. Kluczowym momentem był upadek Imperium Osmańskiego po I wojnie światowej. Układ Sykes-Picot z 1916 roku, zawarty między Wielką Brytanią a Francją, stał się symbolem kolonialnego podziału regionu na strefy wpływów, z całkowitym pominięciem realiów etnicznych, religijnych i plemiennych. Równolegle, sprzeczne obietnice złożone przez Brytyjczyków Arabom (utworzenie państwa arabskiego w zamian za powstanie przeciw Turkom) oraz Żydom (deklaracja Balfoura z 1917 roku obiecująca żydowską siedzibę narodową w Palestynie) stworzyły nierozwiązywalny konflikt interesów. System mandatowy Ligi Narodów usankcjonował te podziały, powołując do życia sztuczne twory państwowe (Irak, Transjordania, Liban, Syria), których granice były kwestionowane od samego początku. Rok 1948 i powstanie państwa Izrael (oraz towarzysząca mu wojna i palestyńska *Nakba*) zdefiniowały oś konfliktu na kolejne dekady. Okres ten charakteryzował się wzrostem panarabizmu, ucieleśnionego przez Gamala Abdela Namera w Egipcie oraz serią przewrotów wojskowych obalających monarchie (Egipt 1952, Irak 1958). Był to czas dominacji ideologii świeckiego nacjonalizmu i socjalizmu arabskiego. Konflikty arabsko-izraelskie (1956, 1967, 1973) nie tylko zmieniły granice (okupacja Zachodniego Brzegu, Gazy, Golan), ale także wpisały region w logikę Zimnej Wojny, gdzie ZSRR wspierał republiki arabskie, a USA Izrael i konserwatywne monarchie.

Koniec XX wieku upłynął pod znakiem wojen z udziałem Iraku – wojna z Iranem (1980-1988) oraz inwazja na Kuwejt (1990), która sprowokowała interwencję USA (Pustynna Burza). Lata 90. XX wieku to okres hegemonii amerykańskiej, prób procesu pokojowego (Oslo) i polityki podwójnego powstrzymywania (Iranu i Iraku). Inwazja USA na Irak w 2003 roku zburzyła ten ład, eliminując Saddama Husajna, ale doprowadzając do destrukcji państwa irackiego i wybuchu wojny pomiędzy różnymi aktorami wewnętrznymi w tym państwie, co otworzyło drogę do ekspansji wpływów irańskich. Druga dekada XXI wieku (2011-2020) przyniosła skumulowanie się wielowymiarowych kryzysów, które zredefiniowały krajobraz bezpieczeństwa regionu. Arabska Wiosna, która wybuchła na przełomie 2010 i 2011 roku, zadziałała jak

katalizator, uwalniając tłumione przez dekady napięcia społeczne, polityczne i ekonomiczne.

Jednym ze skutków wydarzeń po 2011 roku jest zjawisko upadku państw (*failed states*). W Syrii, Libii i Jemenie rządy centralne utraciły kontrolę nad terytorium i monopol na stosowanie przemocy. Powstała próżnia bezpieczeństwa została wypełniona przez milicje plemienne, grupy terrorystyczne i siły paramilitarne. Syria stała się areną największej katastrofy humanitarnej XXI wieku, z tysiącami ofiar i przesiedleniem połowy populacji. Fragmentacja jest trwała – granice państw istnieją na mapach, ale w rzeczywistości terytoria te są podzielone na strefy wpływów kontrolowane przez mocarstwa regionalne i globalne. Konflikty wewnętrzne zostały natychmiast umiędzynarodowione. Rywalizacja między Iranem a Arabią Saudyjską (oraz szerzej – blokiem sunnickim) przekształciła się w serię wojen zastępczych. W Syrii Iran i jego poplecznicy (Hezbollah) ratowali reżim Baszara Assada, podczas gdy państwa Zatoki i Turcja wspierały opozycję. W Jemenie koalicja pod wodzą Arabii Saudyjskiej interweniowała przeciwko wspieranym przez Iran rebeliantom Al-Huti.

Lata 2014-2019 to okres dominacji Państwa Islamskiego, które wykorzystało chaos w Iraku i Syrii do proklamowania kalifatu. ISIS różniło się od Al-Kaidy dążeniem do kontroli terytorialnej i budowy struktur *quasipaństwowych*. Choć militarne rozbięcie ISIS nastąpiło w 2019 roku, organizacja ta przekształciła się w globalną sieć rebeliancką, a jej ideologia nadal inspiruje ataki na całym świecie.

Bliski Wschód, w świetle analizy aktorów regionalnych i międzynarodowych, jawi się jako region o wzrastającej złożoności. Tradycyjnie dominujące mocarstwa, takie jak Stany Zjednoczone przechodzą od roli niekwestionowanego hegemonu do bardziej selektywnego zaangażowania, co stworzyło próżnię wypełnioną przez Chińską Republikę Ludową, które strategicznie buduje wpływy ekonomiczne i dyplomatyczne. Jednocześnie, region jest głęboko kształtowany przez wewnętrzną rywalizację mocarstw regionalnych – Arabii Saudyjskiej, Islamskiej Republiki Iranu i Republiki Turcji. Rywalizacja często określana jest jako regionalna Zimna Wojna, która rozgrywa się na wielu frontach, od wojen zastępczych, po wpływy ideologiczne oraz ekonomiczne. Iran i Arabia Saudyjska konkurują o dominację szyicko-sunnicką i geopolityczną, podczas gdy Turcja projektuje swoją potęgę militarną i polityczną, dążąc do odzyskania statusu regionalnego lidera. Polityka tych państw jest często pragmatyczna; wykorzystują one

globalne mocarstwa do realizacji własnych, partykularnych celów. Ostatecznie, stabilność Bliskiego Wschodu zależy od dynamicznego balansu sił i wzajemnych relacji między tymi sześcioma kluczowymi aktorami. Procesy deeskalacji, takie jak ostatnie zbliżenie irańsko-saudyjskie, wskazują na możliwość ograniczania konfliktów zastępczych, ale rywalizacja o zasoby, wpływy i bezpieczeństwo pozostaje fundamentalną cechą regionu. Bliski Wschód jest więc polem ciągłych negocjacji, zmiennych sojuszy i strategicznych posunięć, gdzie mocarstwa regionalne coraz śmielej wykorzystują globalną rywalizację do umacniania swojej pozycji.

Współczesne konflikty nie są zjawiskami nowymi, lecz kolejnymi odsłonami historycznych sporów o legitymizację władzy, granice i tożsamość. Porażka procesów państwowotwórczych i modernizacyjnych doprowadziła do renesansu tożsamości pierwotnych (fundamentalistycznych, plemiennych) kosztem tożsamości narodowych, co w połączeniu z zewnętrznymi interwencjami tworzy błędne koło. Region pozostaje uwięziony w tzw. pułapce historii, gdzie nierozwiązane dylematy z przeszłości – od kwestii palestyńskiej po status Kurdów i rywalizację sunnicko-szyicką – uniemożliwiają budowę stabilnego systemu bezpieczeństwa zbiorowego.

Rozdział III

Liga Państw Arabskich jako organizacja regionalna i instytucja bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie

3.1. Geneza Ligi Państw Arabskich

Przedstawiciele nauk prawnych i nauki o stosunkach międzynarodowych są zgodni co do tego, że organizacje międzynarodowe wraz z państwami tworzą najważniejszą grupę uczestników stosunków międzynarodowych lub – w optyce nurtu pluralistycznego – aktorów polityki światowej. Choć wątpliwości nie budzi fakt, że poziom instytucjonalizacji stosunków międzynarodowych w regionie Bliskiego Wschodu jest relatywnie niski, zwłaszcza w porównaniu z doświadczeniami i dorobkiem państw europejskich, nie można marginalizować aktywności ich uczestników w ramach organizacji regionalnych, bowiem działania tych organizacji mają realny wpływ na dynamikę zmian na Bliskim Wschodzie i podejmowane próby rozwiązania kluczowych problemów politycznych. Dość wymienić Ligę Państw Arabskich, Radę Współpracy Arabskich Państw Zatoki czy Organizację Współpracy Islamskiej, które należą do najbardziej istotnych, obok państw regionu, uczestników bliskowschodnich stosunków międzynarodowych i w znacznym stopniu kształtują oblicze tego, jednego z najważniejszych dla światowego pokoju i bezpieczeństwa, obszarów naszego globu. Szczególne miejsce zajmuje Liga Państw Arabskich, organizacja regionalna, na której spoczywa obowiązek podejmowania działań na rzecz pokoju i bezpieczeństwa w tym regionie, tj. strzeżenia pokoju, zapobiegania konfliktom oraz reagowaniu w przypadku wybuchu wojny.

W tym kontekście warto postawić pytanie, jakie instrumentarium i mechanizmy działania pozwalają LPA na realizowanie odpowiedzialności za pokój i bezpieczeństwo oraz jak organizacja je wykorzystuje, co pozwoli na zweryfikowanie sformułowanej hipotezy badawczej. Podejmując rozważania na temat roli i miejsca LPA w zakresie pokoju i bezpieczeństwa w regionie należy wskazać, jakie instrumenty i mechanizmy działania pozwalają organizacji na realizowanie zamierzonych celów oraz które z jej

działań pozwalają jej odgrywać znaczącą rolę w działaniach na rzecz pokoju i bezpieczeństwa w regionie Bliskiego Wschodu.

Po doświadczeniach, jakie niosły ze sobą I i II wojna światowa na pierwszy plan wysunęła się idea tworzenia wspólnot narodów i nowych autorytetów międzynarodowych. Ich zadaniem miało być utrzymanie nowego ładu światowego w celu zapewnienia bezpieczeństwa i pokoju, a także trwałego porozumienia między społeczeństwami całego globu. Założenia te pełniły rolę podwalin, na których powstała w 1919 roku Liga Narodów, a w 1945 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych. Chociaż obie organizacje dążyły do uniwersalizmu i wyłączności, dopuszczono inne formy współpracy między państwami, dzięki temu pojawiły się organizacje gospodarcze i instytucje regionalne, w tym utworzona w 1945 roku Liga Państw Arabskich⁴⁷¹.

Analizując aspekt historyczno-polityczny, to rozwój arabskiej myśli narodowej, idei jednościowych i ruchów narodowowyzwoleńczych dały początek powołaniu LPA, biorąc zaś pod uwagę aspekt prawny, powstała ona jako organizacja regionalna, tzn. taka, która skupia kraje jednego obszaru geograficznego. Na podobnych zasadach utworzono Radę Europy (1949)⁴⁷² czy Organizację Państw Amerykańskich (1948)⁴⁷³. Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że LPA znacznie różni się od innych tego typu instytucji – jej członkowie bowiem odnoszą się do wspólnej kultury (al-hadara al-'arabijja-al-islamijja), języka (al-lugha al-'arabijja), religii (al-islam) oraz przeszłości (at-tarich). Te właśnie czynniki stanowią podstawę dla ich związków i solidarności, nie zaś tylko przynależność do jednego obszaru.

Okres II wojny światowej nie pozostał bez wpływu na świat arabski. To wówczas Arabowie zdali sobie sprawę z realnej możliwości wywalczenia pełnej suwerenności politycznej i gospodarczej, istotną kwestią było także odparcie wszelkich zagrożeń politycznych, ekonomicznych i społecznych ze strony państw spoza regionu. Odpowiedzią na te postulaty i wyzwania miała być Liga Państw Arabskich, w której pokładano nadzieje na zagwarantowanie pokoju i bezpieczeństwo w świecie arabskim, a

⁴⁷¹ Strona internetowa organizacji: <http://www.lasportal.org/> [data dostępu: 31.12.2025]. Choć strona internetowa Ligi Państw Arabskich z założenia jest dwujęzyczna – języki arabski i angielski – w rzeczywistości znaczna część materiałów dostępna jest wyłącznie w języku arabskim i to te zasoby Autorka przyjęła za materiał badawczy w podjętych analizach problematyki niniejszej dysertacji.

⁴⁷² Strona internetowa organizacji: <https://www.coe.int/en/web/portal/home/> [data dostępu: 31.12.2025].

⁴⁷³ Strona internetowa organizacji: <http://www.oas.org/en/> [data dostępu: 31.12.2025].

także na współpracę na wszystkich płaszczyznach i umocnienie wzajemnych relacji między krajami arabskimi.

Zgodnie z literą Preambuły Paktu LPA organizacja powstała, by „wzmocnić ściśle więzy, jakie łączą kraje arabskie, w trosce o spojenie i wzmocnienie tych więzów na bazie poszanowania niepodległości i suwerenności tych państw, o zjednoczenie wysiłków dla wspólnego dobra wszystkich krajów arabskich, dla poprawy ich bytu, zagwarantowania przyszłości i urzeczywistnienia ich aspiracji”⁴⁷⁴. Celem organizacji miało być dążenie do współpracy krajów arabskich, które dostrzegały w jedności siłę zdolną do zniwelowania podziałów świata arabskiego, a także możliwość przeciwstawienia się kolonializmowi i obcym wpływom oraz przeciwdziałania zacofaniu świata arabskiego⁴⁷⁵. Chociaż Liga nie wymienia w swoich dokumentach postulatu dotyczącego jedności (al-wahda al-’arabijja), a jest skoncentrowana na zacieśnieniu relacji politycznych (al-’alakat as-sijasijja), społecznych (al-’alakat al-idżtima’ijja) oraz gospodarczych (al-’alakat al-iktisadijja) to szczególnie często podkreśla się, że to właśnie idea jedności arabskiej była siłą motoryczną powstania organizacji.

3.1.1. Geneza i utopijny charakter idei jedności arabskiej

Pomysł utworzenia organizacji, która miałaby na celu umocnienie jedności świata arabskiego pojawił się już przed I wojną światową. Najbardziej znaczącymi okazały się wówczas: plan Muhammada ’Alego Paszy⁴⁷⁶ i jego syna Ibrahima, który dotyczył zjednoczenia państw arabskich w Azji z Doliną Nilu, projekt Jusufa Karama⁴⁷⁷, który mówił o scaleniu wilajatów arabskich w ramach Imperium Osmańskiego oraz inicjatywa Nadżiba ’Azuriego⁴⁷⁸ o skonfederowaniu arabskich krajów Azji. Na początku XX wieku powstały pierwsze organizacje i związki polityczne, których zadaniem była przede wszystkim obrona interesów arabskich przed nacjonalizmem promowanym przez

⁴⁷⁴ Preambuła *Paktu Ligi Państw Arabskich*, <http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/pdf> [data dostępu: 31.12.2025]. Jeśli nie zaznaczono inaczej, wszystkie tłumaczenia pochodzą od Autorki.

⁴⁷⁵ Por. *Dżami’at ad-Duwal al-’Arabijja Misakuha wa-nabza tarichijja ’anha*, pr. zbior., Al-Maṭba’a al-Amirijja, Al-Kahira 1947.

⁴⁷⁶ Muhammad ’Ali Pasza (1768–1804) – dążył do utworzenia imperium arabskiego łączącego Egipt, Wielką Syrię, Hidżaz aż po Irak. Biografia w języku arabskim dostępna na stronie: <https://www.marefa.org/> [data dostępu: 31.12.2025].

⁴⁷⁷ Jusuf Karam (1823–1889) – libański maronita. Biografia w języku arabskim dostępna na stronie: <https://www.marefa.org/> [data dostępu: 31.12.2025].

⁴⁷⁸ Nadżib ’Azuri (1870–1916) – jeden z przywódców jedności i organizatorów Konferencji Paryskiej (18–22 lipca 1913 roku). Biografia w języku arabskim dostępna na stronie: <https://www.marefa.org/> [data dostępu: 31.12.2025].

Młodoturków⁴⁷⁹. Organizacje te odsłoniły cztery koncepcje jedności: uniezależnienie wilajatów⁴⁸⁰ arabskich Imperium Osmańskiego w ramach jego terytorium w celu umożliwienia rozwoju arabskiej autonomii w prowincjach, ochronę języka arabskiego i wprowadzenie szeregu reform w rozmaitych dziedzinach (taką koncepcję głosiły organizacje w Bejrucie czy Al-Basrze); szersza niezależność o formie zbliżonej do konfederacji w wyniku utworzenia autonomicznego królestwa arabskiego związanego z Imperium Osmańskim; utworzenie imperium arabskiego jako ekwiwalentu państwa osmańskiego (dążenie m.in. 'Abd Ar-Rahmana al-Kawakibiego⁴⁸¹ i Nadżiba Azuriego); pełna niepodległość i utworzenie zjednoczonego państwa arabskiego (idea organizacji Al-Fatat). Wraz z upadkiem Imperium Osmańskiego i zakończeniem I wojny światowej kolonializm w świecie arabskim został wyparty przez system mandatowy, który zgodnie z porozumieniem Sykes-Picot, potwierdzonym na konferencji w San Remo, narzucał podział świata arabskiego między Anglię i Francję. Syria i Liban znalazły się pod władzą i wpływami Francji, natomiast Mezopotamia i Irak podporządkowane zostały Anglii⁴⁸².

Podział świata arabskiego w myśl konferencji z San Remo nie zahamował jednak arabskich dążeń do jedności. Co więcej – hasła zjednoczeniowe przyświecały programom większości partii i organizacji politycznych. Idee jednościowe głoszono na kongresach i konferencjach. Na uwagę zasługują Kongres Syryjsko-Palestyński (1921), gdzie zaapelowano do Zgromadzenia Ogólnego Ligi Narodów o uznanie niepodległości Syrii, Libanu i Palestyny, a także prawo do skonfederowania się z innymi krajami arabskimi. Warto wspomnieć również o Kongresie w Jerozolimie (1931), bowiem to tam wysunięto bardzo ważne postulaty:

- „1. Ziemie arabskie są pełną i niepodzielną całością;
2. Uczestnicy Kongresu nie uznają sztucznych, kolonialnych podziałów w świecie arabskim;

⁴⁷⁹ Kontekst rewolucji w 1908 roku i przejęcie władzy przez Młodoturków. Młodoturcy – nacjonalistyczny i modernistyczny ruch polityczny w Turcji na przełomie wieków XIX i XX, dążący do obalenia monarchii osmańskiej i reorganizacji państwa. Z ruchu młodotureckiego wywodził się Mustafa Kamal, zwany Ataturkiem, który po sukcesach w walkach obronnych na półwyspie Gallipoli i w wojnie grecko-tureckiej (1921–1922) w 1922 roku ostatecznie obalił sułtanat i został pierwszym prezydentem świeckiej Republiki Tureckiej.

⁴⁸⁰ Wilajat – jednostka administracyjno-terytorialna na terenie Imperium Osmańskiego.

⁴⁸¹ 'Abd ar-Rahman al-Kawakibi (1849–1902) – reformator muzułmański, jeden z teoretyków odrodzenia arabskiego.

⁴⁸² San Remo Resolution, 25 April 1920, in United Nations Information System on the Question of Palestine <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-207297/> [data dostępu 2.04.2026].

3. Wszystkie wysiłki w każdym kraju arabskim winny być skierowane na osiągnięcie pełnej niepodległości, integralności terytorialnej i zjednoczenia”⁴⁸³.

Kolejnym etapem było podpisanie „układów przyjaźni” między przywódcami arabskimi (1931) i umowy o konfederacji arabskiej pomiędzy Irakiem, Jemenem i Arabią Saudyjską otwartej dla innych niepodległych państw arabskich (1931) oraz kongresów w Bludan (1937) i Kairze (1938), które wywarły duży wpływ na uznanie przez Wielką Brytanię idei jedności arabskiej. Kraje arabskie po raz pierwszy zostały uznane za wspólnotę państw w efekcie zorganizowanej przez Wielką Brytanię londyńskiej „konferencji okrągłego stołu” w lutym i marcu 1939. Udział w niej wzięło pięć niepodległych wówczas krajów arabskich: Egipt, Irak, Jemen, Transjordanian i Arabia Saudyjska. W okresie międzywojennym idea zjednoczenia świata arabskiego napotykała opór ze strony państw mandatowych, a także dużych krajów arabskich, dla których priorytetem była ochrona własnych interesów. Podczas II wojny światowej Wielka Brytania uzmysłowiła sobie, że jej dominacja na Bliskim Wschodzie jest zależna w dużym stopniu od jej aktywności w regionie. Uznano więc, że należy nadać temu obszarowi ramy instytucjonalne. Jak wspominał Anthony Nutting, były podsekretarz stanu w brytyjskim biurze spraw zagranicznych: „Londyn wypracował swój własny plan jedności Arabów, a mianowicie Ligę Arabską”⁴⁸⁴. Dnia 29 maja 1941 roku brytyjski minister spraw zagranicznych Anthony Eden wydał deklarację, w której mówił m.in o tym, że świat arabski poczynił duże postępy w kontekście idei zjednoczeniowej, a Wielka Brytania wspiera te dążenia. Argumentował to w następujący sposób: „Wydaje się naturalne i słuszne, że więzy kulturalne i ekonomiczne, a także polityczne pomiędzy krajami arabskimi powinny być zacieśniane. Rząd Jego Królewskiej Mości udzieli ze swej strony całkowitej zgody na każdy projekt, który uzyska powszechną aprobatę”⁴⁸⁵.

W tym samym czasie politycy arabscy podjęli prace nad planem i kształtem przyszłej organizacji regionalnej. Priorytetem miało być oczywiście połączenie krajów arabskich i urzeczywistnienie idei jedności. Zwieńczeniem ich okazały się dwa ważne projekty zjednoczeniowe: Projekt Wielkiej Syrii, wysunięty przez emira Transjordanii w 1840 roku przewidywał zjednoczenie pod jego berłem Syrii, Libanu, Transjordanii i

⁴⁸³ A. Asz-Szukajri, *Maszu' Ad-Dawla al-'Arabijja al-Muttahida*, Markaz al-Abhas, Bejrut 1967, s. 12.

⁴⁸⁴ R. 'Abd al-Hamid, *Arabische Einheit – Wunschbild oder Wirklichkeit*, H. Erdmann, Tubingen 1974, s. 22.

⁴⁸⁵ R. Ibn 'Aszur, *Ta'sis Dżami'at ad-Duwal al-'Arabijja*, Dżami'at ad-Duwal al-'Arabijja – Al-Amana al-'Ammā, Tunis, 1994, s. 9.

Palestyny. Drugi natomiast, tzw. Projekt Żyźnego Półksiężyca powstały z inicjatywy Bagdadu, zakładał połączenie wymienionych wyżej krajów i Iraku. Żaden z nich jednak nie doczekał się realizacji⁴⁸⁶.

Na początku 1942 roku w Kairze powstała Unia Arabska, której sekretarz przedstawił rządowi egipskiemu oświadczenie dotyczące terenów zamieszkałych przez muzułmanów posługujących się językiem arabskim (Egipt, Sudan, Półwysep Arabski, Irak, Syria, Liban, Palestyna, Transjordanian i Afryka Północna). Kolejny projekt powstał z inicjatywy ówczesnego premiera Iraku Nuriego As-Saidwy w 1943 roku. W memorandum skierowanym do rezydenta brytyjskiego na Bliskim Wschodzie, zakładał powstanie unii łączącej Syrię, Liban, Palestynę i Transjordanian oraz wszystkie kraje arabskie, które chciałyby do niej przystąpić. 24 lutego 1943 roku minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Anthony Eden ponownie zadeklarował poparcie Wielkiej Brytanii dla idei jedności arabskiej. Wówczas konsultacje wewnętrzne arabskie przeszły w konkretną fazę na czele z Egiptem, tuż po oświadczeniu premiera tego kraju Mustafy an-Nahhasa Paszy⁴⁸⁷, na forum parlamentu 30 marca 1943 roku, który mówił o tym, że to właśnie egipski rząd powinien zająć się powołaniem wspólnej organizacji państw arabskich. Pierwszym etapem proponowanych działań miały być dwustronne konsultacje z zainteresowanymi państwami, kolejnym – spotkanie szefów rządów i monarchów arabskich, a ostatnim – ogólnoarabski kongres w celu urzeczywistnienia idei jedności arabskiej⁴⁸⁸.

3.1.2. Liga Państw Arabskich jako formalna próba jedności arabskiej

„Konsultacje wokół arabskiej jedności”⁴⁸⁹ (muszawarat al-wahda al-’arabijja), czyli szereg rozmów przywódców i monarchów arabskich trwały w latach 1943–1944. Najpierw odbyło się spotkanie przedstawicieli rządu Egiptu z delegacją iracką w Kairze, która wysunęła dwie propozycje: unię z głównym organem w postaci przedstawicieli państw członkowskich w liczbie proporcjonalnej do liczby mieszkańców danego kraju i

⁴⁸⁶ Kwestię tę w polskim piśmiennictwie omawia szczegółowo T. Fryzeł, *Jedność Arabska. Idea i rzeczywistość*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1974.

⁴⁸⁷ Mustafa an-Nahhas Pasza (1876–1965) – polityk egipski, przywódca partii Wafd po śmierci Sa’ada Zaghlula, propagator idei niepodległości Egiptu, premier w latach 1927–1930, 1942–1944 i 1950–1952.

⁴⁸⁸ J. Zdanowski, *Historia Bliskiego Wschodu w XX wieku*, dz. cyt.

⁴⁸⁹ Protokoły z tych konsultacji ujawnił po raz pierwszy libański dziennik „Al-Hajja” w numerach od 31 marca do 14 kwietnia 1960 roku. Tłumaczenie na język francuski znalazło się na łamach czasopisma „Orient” (nr 14/1960).

organem wykonawczym odpowiedzialnym przed organem głównym, odpowiedzialnym za sprawy polityczne, ekonomiczne, kulturalne i społeczne oraz unię, której najwyższy organ skupiałby przedstawicieli państw członkowskich dysponujących jednym, wspólnym dla każdego kraju głosem, a decyzje tego organu byłyby wiążące tylko dla tych członków, które je uznały⁴⁹⁰.

Później doszło do spotkania Jordanii z Egiptem, podczas którego rozmawiano na temat wspomnianego wcześniej Projektu Wielkiej Syrii i Jordania zgodziła się na plan arabskiej współpracy. Następnie odbyły się rozmowy egipsko-syryjskie, w ramach, których dyskutowano o Projekcie Wielkiej Syrii i Projekcie Żywnego Półksiężyca. Syria – podobnie zresztą jak Jordania – wyraziła poparcie dla idei współpracy krajów arabskich. Dalej Arabia Saudyjska spotkała się z Egiptem i przystała na współpracę obejmującą dwie dziedziny: gospodarczą i kulturalną. Ostatecznie delegacja jemeńska rozmawiała z przedstawicielami Egiptu i opowiedziała się za współpracą ekonomiczną i kulturalną pod warunkiem poszanowania systemu politycznego i praw każdego z państw arabskich. Jeśli chodzi o Liban – nie uczestniczył w rozmowach dwustronnych, jednak w pisemnym oświadczeniu zadeklarował chęć jedności i współpracy z krajami arabskimi⁴⁹¹.

Zwieńczeniem „konsultacji wokół arabskiej jedności” była konferencja przedstawicieli krajów arabskich w Kairze w 1944 roku. na której poczyniono ostatnie przygotowania do Generalnego Kongresu Arabskiego. 25 września 1944 roku w Aleksandrii miało miejsce spotkanie delegacji pięciu państw arabskich: Egiptu, Iraku, Jemenu, Syrii i Arabii Saudyjskiej. Dyskutowano o strukturze przyszłej organizacji, a ściślej mówiąc – skupiono się na trzech koncepcjach: państwa federacyjnego z centralnym parlamentem i radą wykonawczą, państwa unitarnego z centralnym autorytetem politycznym i luźnej konfederacji z elementami wspólnej koordynacji i kooperacji. Największą popularnością cieszył się ostatni projekt⁴⁹².

Na wcześniej wspomnianej konferencji w Aleksandrii Mustafa an-Nahhas Basa wyszedł z inicjatywą utworzenia Ligi Państw Arabskich jako organizacji skupiającej niezależne państwa arabskie, której naczelnym organem byłaby wspólna rada, zaś jej

⁴⁹⁰ M. Khalil, *The Arab States and the Arab League: A Documentary Record*, t. I: *Constitutional Developments*, Bejrut 1962, s. 142 i n.
<https://archive.org/details/arabstatesandthe012664mbp/page/142/mode/2up> [data dostępu: 2.04.2026].

⁴⁹¹ Tamże.

⁴⁹² Tamże.

członkowie posiadaliby wspólne prawa⁴⁹³. Propozycja ta poddana została pod dyskusję, omawiano kompetencje wspomnianej rady oraz zasady, na których miała się opierać działalność Ligi, a jedną ze spraw, które wówczas rozstrzygnięto był problem nazwy nowopowstałego związku państw arabskich. I tak, propozycja Syrii zakładała Sojusz Arabski (At-Tahaluf al-'Arabi), propozycja Iraku – Unię Arabską (Al-Ittihad al-'Arabi) a propozycja Egiptu – Ligę Państw Arabskich (Dżami'at ad-Duwal al-'Arabijja)⁴⁹⁴. Obrady zakończono 7 października 1944 roku i podpisano oraz opublikowano komunikat końcowy pod nazwą Protokołu Aleksandryjskiego, którego sygnatariuszami były: Egipt, Irak, Liban, Transjordan i Syria⁴⁹⁵.

W dokumencie podzielonym na pięć części znalazły się zasady dotyczące współpracy i odniesienie do głównych problemów regionu. Przewidywano utworzenie Rady Ligi (Madżlis al-Dżami'a) jako jej najwyższego organu złożonego z przedstawicieli państw członkowskich – w zakres jego kompetencji wchodzić miały następujące kwestie: koordynacja planów politycznych (tansik al-chutat as-sijasijja) krajów arabskich - członków LPA, ochrona ich niepodległości (al-istiklal), suwerenności (as-sijada) i integralności ich terytoriów (salamat al-aradi), a także pośredniczenie w pokojowym rozstrzyganiu sporów pomiędzy nimi (fadd al-munaza'at bi-t-turuk as-silimiyya). Zgodnie z założeniem dokumentu ścisła współpraca miała być realizowana w trzech dziedzinach: gospodarczej, kulturalnej i społecznej. Wykluczona miała być polityka zagraniczna wymierzona przeciw interesom organizacji lub któregoś z jej członków⁴⁹⁶.

Część IV Protokołu odnosiła się do potwierdzenia niepodległości i suwerenności Libanu, a Część V określała politykę w stosunku do Palestyny, która „stanowi ważną część krajów arabskich, a prawa Arabów palestyńskich nie mogą być naruszane bez szkody dla pokoju i stabilizacji świata arabskiego”⁴⁹⁷.

Zaraz po ogłoszeniu dokumentu do prac miała przystąpić Komisja Specjalna (Al-Ladżna al-Chassa), powołana w celu przygotowania pierwszego posiedzenia Rady Ligi i jej regulaminu (an-nizam ad-dachili), których zwieńczeniem był przedstawiony 17 marca 1945 r. projekt Paktu Ligi Państw Arabskich (Misak Dżami'at ad-Duwal al-'Arabijja).

⁴⁹³ Pełny tekst przemówienia Mustafy an-Nahhasa Paszy zob. R. Ibn 'Aszur, dz. cyt., s. 10.

⁴⁹⁴ A. Asz-Szukajri, *Al-Dżami'a al-'Arabijja. Kajfa takunu dżami'atan wa-kayfa tusbihu 'arabijjatan*, Dar Bu Salama li-t-Ṭiba'a wa-an-Nasr wa-at-Tawzi', Tunis 1979, s. 92.

⁴⁹⁵ Arabia Saudyjska ratyfikowała Protokół Aleksandryjski 7 stycznia 1945 roku, a Jemen 5 lutego 1945 roku.

⁴⁹⁶ Protokół Aleksandryjski, <http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/.pdf> [data dostępu: 31.12.2025].

⁴⁹⁷ Tamże.

Na wniosek Iraku i Libanu został on poddany pod głosowanie i ostatecznie podpisany w 22 marca 1945 roku w Kairze. Pakt Ligi Państw Arabskich powołał do życia Ligę Państw Arabskich, organizację regionalną na świecie, będącą jednocześnie instytucjonalną formą idei jedności arabskiej, która stała się zupełnie nowym elementem stosunków międzynarodowych na Bliskim Wschodzie, a także symbolem zamknięcia pewnego etapu w rozwoju idei arabskiej jedności i naczelnym organem mającym istotny wpływ na politykę krajów arabskich.

Obecnie do grona państw członkowskich LPA należą kraje, które w następującej kolejności wstąpiły do organizacji (Tabela 3):

Tab. 3 Kraje członkowskie LPA. Opracowanie własne.

Kraj	Data przystąpienia
Arabska Republika Egiptu ⁴⁹⁸	22 marca 1945
Syryjska Republika Arabska ⁴⁹⁹	22 marca 1945
Jordańskie Królestwo Haszymidzkie ⁵⁰⁰	22 marca 1945
Królestwo Arabii Saudyjskiej	22 marca 1945
Republika Iraku ⁵⁰¹	22 marca 1945
Republika Jemeńska ⁵⁰²	22 marca 1945
Republika Libańska	22 marca 1945
Państwo Libia ⁵⁰³	28 marca 1953
Republika Sudanu	19 stycznia 1956
Królestwo Marokańskie	1 października 1958
Republika Tunezyjska	1 października 1958
Państwo Kuwejt	20 lipca 1961

⁴⁹⁸ Wówczas Królestwo Egiptu.

⁴⁹⁹ Wówczas Republika Syryjska.

⁵⁰⁰ Wówczas Emirát Transjordanii.

⁵⁰¹ Wówczas Królestwo Iraku.

⁵⁰² Wówczas Królestwo Jemenu.

⁵⁰³ Wówczas Królestwo Libii.

Algierska Republika Ludowo-Demokratyczna	16 sierpnia 1962
Zjednoczone Emiraty Arabskie	12 czerwca 1971
Królestwo Bahrajnu	11 września 1971
Państwo Katar	11 września 1971
Sułtanat Omanu	29 września 1971
Islamska Republika Mauretańska	26 listopada 1973
Federalna Republika Somalii ⁵⁰⁴	14 lutego 1974
Państwo Palestyna ⁵⁰⁵	9 września 1976
Republika Dżibuti	4 września 1977
Związek Komorów ⁵⁰⁶	20 listopada 1993

3.1.3. Ewolucja Ligi Państw Arabskich w XX wieku

Mówiąc o genezie i ewolucji Ligi Państw Arabskich, należy wspomnieć o dwóch dominujących czynnikach, które stale odgrywały rolę w stosunkach między państwami członkowskimi a organizacją. Pierwszym ważnym czynnikiem jest wspomniana idea panarabizmu znana też pod nazwą arabskiego nacjonalizmu. Jeszcze przed utworzeniem LPA wielokrotnie dążono do zjednoczenia wszystkich państw arabskich w ramach jednego podmiotu. Ten „ideał polityczny” zyskał również bardzo silne poparcie obywateli regionu chcących zrealizować perspektywę jednego państwa panarabskiego⁵⁰⁷. Owo poparcie dla panarabizmu pozwoliło niektórym przywódcom państw członkowskich na forsowanie własnego programu dla organizacji. Koncepcja jedności arabskiej dostarczyła jednak narzędzia do maskowania tego, co w istocie było skierowaną do wewnątrz strategią polityczną przetrwania niektórych reżimów. Panarabizm stał się potężnym narzędziem dominacji w rękach reżimów, które polegały na wojsku jako instrumencie kontroli mniejszości etnicznych lub plemion, jak w

⁵⁰⁴ Wówczas Somalijska Republika Demokratyczna.

⁵⁰⁵ OWP jako przedstawiciel narodu palestyńskiego.

⁵⁰⁶ Wówczas Federalna Islamska Republika Komorów.

⁵⁰⁷ I. Gershoni, *Rethinking the Formation of Arab Nationalism in the Middle East, 1920–45: Old and New Narratives*, [w:] *Rethinking Nationalism in the Arab Middle East*, red. J.P. Jankowski, I. Gershoni, Columbia University Press, Nowy Jork 1997, s. 3–25.

przypadku syryjskich alawitów, jordańskich haszymidzkich korpusów oficerskich czy sunnickiego dowództwa wojskowego w Iraku⁵⁰⁸.

Drugim czynnikiem ważnym dla powstania i rozwoju LPA była kategoria wspólnych interesów politycznych państw arabskich, czego dobrym przykładem był i nadal częściowo pozostaje stosunek do Izraela. Chociaż utworzenie LPA poprzedza utworzenie państwa izraelskiego, uwagę poświęcano już kwestii samej obecności Żydów na terenie państw arabskich. Aby to zobrazować, warto nadmienić, że Protokół Aleksandryjski i Pakt LPA zawierały specjalny załącznik odnoszący się do kwestii palestyńskiej. LPA poparła także interwencję wojskową rozpoczętą w 1948 roku w reakcji na deklarację utworzenia państwa Izrael. Ponadto podczas różnych konfliktów Izraela z którymś państwem członkowskim LPA udzielała silnego poparcia swojemu członkowi. W kontekście analizowanej w tej pracy skuteczności LPA w zapewnianiu bezpieczeństwa w regionie warto nadmienić, że już w przypadku wspomnianych konfliktów z Izraelem organizacja nie była w stanie udzielić swoim państwom członkowskim bardziej substancjalnej pomocy. Wewnętrzna rywalizacja między państwami członkowskimi oraz przywiązywanie większej wagi do swoich interesów narodowych również udaremniały wysiłki na rzecz stworzenia skoordynowanego frontu militarnego przeciwko Izraelowi. Podczas gdy Liga zdecydowanie odrzuciła możliwość negocjacji z Izraelem, w rzeczywistości wiele jej państw członkowskich w taki czy inny sposób utrzymywało stosunki z Izraelem.

Jak wcześniej wspomniano, podstawową ideą kryjącą się za powstaniem Ligi Państw Arabskich była wspólnota języka, religii, kultury i historii. Należy przy tym podkreślić dwie obserwacje. Po pierwsze, chociaż panarabizm uznawany jest za jedną z przyczyn powstania LPA, organizacja ta powinna być katalizatorem racjonalności tej idei na lokalność i partykularność interesów poszczególnych państw⁵⁰⁹. Regionalizm tego typu może prowadzić do wykształcania lokalnych tożsamości politycznych i wąskich interesów ekonomicznych, a w ostateczności czy wręcz skrajności nawet do wykształcenia państw zamkniętych. Dlatego stałym zadaniem LPA jest bieżące reagowanie na nowe wyzwania i kultywacja poczucia przynależności do tzw. arabskiego świata. Po drugie, należy wskazać, że zagadnienia związane z

⁵⁰⁸ M. Barnett, E. Solingen, *Designed to Fail...*, s. 207.

⁵⁰⁹ A.M. Hamid, *Sub-Regionalism and Pan-Arabism in Arab World*, „World Affairs: The Journal of International Issues” 1995, t. 4, nr 1, s. 58–60.

bezpieczeństwem nie stanowiły obszaru zainteresowania państw członkowskich. Dopiero art. 5 stwarzał pole do mediacji i rozstrzygania sporów między państwami członkowskimi przez LPA, ponieważ zakładał, że Rada LPA może prowadzić mediacje w sporach, które mogą prowadzić do wojny między dwoma państwami członkowskimi lub między państwem członkowskim a innym państwem, w celu ich pojednania. Jest to jednak tylko symboliczny mechanizm pojednawczy, nie zaś narzędzie, które mogłoby zostać wykorzystane do stworzenia pełnoprawnej architektury bezpieczeństwa regionalnego.

3.2. Podstawy normatywne Ligi Państw Arabskich

Liga Państw Arabskich funkcjonuje w oparciu o postanowienia dwóch dokumentów: Paktu Ligi Państw Arabskich (Misak Dżami'at ad-Duwal al-'Arabijja) oraz Układu o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej (Mu'ahadat ad-difa' al-musztarak wa-at-ta'awun al-iktisadi), podpisanych przez państwa członkowskie odpowiednio 22 marca 1945 roku i 18 czerwca 1950 roku.

Pakt Ligi Państw Arabskich⁵¹⁰ został podpisany 22 marca 1945 roku w Kairze przez siedem krajów – sygnatariuszy Protokołu Aleksandryjskiego, które w następującej kolejności ratyfikowały dokument: Jordania – 10 kwietnia 1945, Egipt – 12 kwietnia 1945, Arabia Saudyjska – 16 kwietnia 1945, Irak – 25 kwietnia 1945, Liban – 16 maja 1945, Jemen – 19 maja 1945, Syria – 9 czerwca 1945. W oparciu o te ratyfikacje wszedł w życie 11 maja 1945 roku, zgodnie z Art. 20 określającym procedurę jego zatwierdzenia⁵¹¹.

Pakt, złożony z 20 artykułów, powołał do życia międzynarodową organizację regionalną, opartą na współpracy pomiędzy suwerennymi państwami członkowskimi. W dokumencie znalazły się cele i zasady Ligi Państw Arabskich, struktura organizacyjna, warunki i procedura członkostwa, zasada podejmowania uchwał oraz inne kwestie, które zawierają akty tego rodzaju.

Cele i zasady określa preambuła Paktu i jego art. 2: umacnianie relacji między państwami członkowskimi, koordynacja ich polityki w kierunku szerszej współpracy,

⁵¹⁰ Pełny tekst w języku arabskim: <http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/Documents20.pdf>, s. 1–13 [data dostępu: 31.12.2025].

⁵¹¹ Tamże, s. 6.

obrona ich niepodległości i suwerenności, ogólne zainteresowanie sprawami i interesami krajów arabskich, a ponadto ścisła współpraca w dziedzinie ekonomii, finansów, nauki i kultury, sprawach społecznych i sanitarnych, oraz kwestiach dotyczących obywatelstwa, paszportów, wykonalności wyroków i ekstradycji⁵¹². Co istotne, nie znalazły się tu odniesienia do koordynacji polityki zagranicznej, wzmiankowanej w Protokole Aleksandryjskim.

Członkostwo w LPA ograniczone jest do niepodległych państw arabskich⁵¹³ (ad-duwal al-'arabijjaa al-mustakilla), a w przypadku, kiedy kraj nie spełniał wyżej wymienionego warunku, otrzymywał status obserwatora zgodnie z Aneks II do dokumentu założycielskiego, opatrzonego tytułem „Aneks dot. współpracy z krajami arabskimi, niebędącymi członkami Rady Ligi”, który zakładał politykę opartą na współpracy oraz pomocy przy realizacji ich aspiracji⁵¹⁴. Przykładem państwa, które otrzymało status szczególny jest Palestyna, która mogła brać udział w pracach Rady Ligi, jednak nie otrzymała uprawnienia do głosowania⁵¹⁵. Pakt umożliwia rezygnację z członkostwa w LPA w oparciu o par. 1 art. 18⁵¹⁶ i par. 2 art. 19⁵¹⁷, a w przypadku niewywiązania się państwa członkowskiego z nałożonych obowiązków przewiduje możliwość jego wykluczenia⁵¹⁸. Co ciekawe, dokument nie zawiera postanowień dotyczących zamrożenia lub zawieszenia członkostwa, mimo to trzykrotnie w historii organizacji LPA uznała konieczność takich działań i zostały one narzucone na mocy uchwał Rady Ligi. Kiedy 17 września 1978 roku w Camp David doszło do zawarcia porozumienia między Egiptem i Izraelem, którego zwieńczeniem został zawarty w 1979 roku traktat pokojowy, co spotkało się z niezadowoleniem ze strony pozostałych państw arabskich, kolejno zrywały one stosunki dyplomatyczne z Egiptem, a jego członkostwo w LPA zostało zawieszone do 1989 roku. Dwie pozostałe decyzje zostały wydane w 2011 roku – z dniem 22 lutego zawieszono członkostwo Libii⁵¹⁹, a z dniem 16 listopada

⁵¹² Preambuła i Art. 2 Paktu. Tamże, s. 1–3.

⁵¹³ Art. 1 Paktu. Tamże, s. 2.

⁵¹⁴ Integralną częścią Paktu LPA są trzy aneksy, z których pierwszy dotyczy kwestii palestyńskiej – tamże, s. 7; drugi reguluje kwestie związane z krajami niebędącymi członkami LPA – tamże, s. 8; trzeci zaś wyznacza pierwszego Sekretarza Generalnego Ligi, 'Abd ar-Rahmana 'Azzama – tamże, s. 9.

⁵¹⁵ Tamże, s. 7.

⁵¹⁶ Art. 18: „Każde państwo członkowskie Ligi może z niej wystąpić, uprzedzając o tym rok naprzód”. Tamże, s. 6.

⁵¹⁷ Art. 19: „Każde państwo, które nie przyjmie poprawki do Paktu będzie miało prawo wystąpić z Ligi w chwili wejścia w życie poprawki, nie stosując się do postanowień poprzedniego artykułu”. Tamże, s. 6.

⁵¹⁸ Art. 18, tamże, s. 6.

⁵¹⁹ Przywrócenie członkostwa Libii w LPA nastąpiło z dniem 27 sierpnia 2011 roku.

członkostwo Syrii⁵²⁰, w odpowiedzi na użycie siły militarnej przeciwko ludności cywilnej, co uznano za naruszenie litery Paktu.

Państwa członkowskie funkcjonują w oparciu o cztery podstawowe zasady, które ustanowiły artykuły Paktu: zasada równoprawności wszystkich członków (mabda' al-musawat bajna ad-duwal al-a'da'), zasada pokojowego rozstrzygania sporów (mabda' fadd al-munaza'at bi-t-turuk as-salmijja), zasada wzajemnej pomocy (mabda' al-musa'ada al-mutabadila) i zasada poszanowania systemu politycznego innych członków oraz powstrzymania się od jakichkolwiek działań mających na celu zmianę tego systemu (mabda' 'adam at-tadachchul fi asz-szu'un ad-dachilijja). Dozwolone jest wchodzenie ze sobą w ściślejsze układy niż przewiduje Pakt, a następuje to w oparciu o porozumienia dwustronne⁵²¹. Ważne w tym kontekście jest to, że wszelkie układy tego rodzaju zawarte pomiędzy członkami organizacji lub pomiędzy członkiem a państwem trzecim, nie są wiążące dla pozostałych państw należących do Ligi Państw Arabskich.

Pakt LPA powołał do życia trzy organy: Radę Ligi (Madżlis al-Dżami'a), Sekretariat Generalny (Al-Amana al-'Amma) i Stałe Komisje (Al-Lidżan ad-Da'ima), których kompetencje określają art. 3, art. 4 i art. 12 dokumentu⁵²². Stałą siedzibą LPA jest Kair, jednakże Pakt przewiduje możliwość zebrania się Rady w każdym innym miejscu, które wyznaczy⁵²³. Dokument zawiera także procedurę podejmowania uchwał. Art. 7 stanowi, że decyzje podjęte jednomyślnie obowiązują wszystkich członków Ligi, zaś te, które zapadły zwykłą większością lub większością 2/3 głosów obowiązują tylko te państwa, które je przyjęły. Kolejne artykuły wskazują warunki zastosowania każdej z wyżej wymienionych procedur⁵²⁴.

W Pakcie Ligi przewidziano możliwość wprowadzenia zmian w dokumencie. I tak, w 1958 wprowadzono zmianę dotyczącą terminów posiedzeń zwyczajnych Rady Ligi, które zgodnie z pierwotnym tekstem odbywać się miały dwa razy do roku, w marcu i październiku, a na podstawie Uchwały nr 1508 jesienna sesja została przesunięta na wrzesień⁵²⁵.

⁵²⁰ Przywrócenie członkostwa Syrii w LPA nastąpiło z dniem 7 maja 2023 roku.

⁵²¹ Art. 9 Paktu, tamże, s. 5.

⁵²² Tamże, s. 3, 5.

⁵²³ Art. 10 Paktu, tamże, s. 5. W latach 1979–1990 siedziba LPA znajdowała się w stolicy Tunezji, Tunisie.

⁵²⁴ Art. 5, Art. 6, Art. 16, Art. 18, Art. 19 Paktu. Tamże, s. 3–4, 5–6.

⁵²⁵ Posiedzenia zwyczajne rady Ligi Państw Arabskich: <http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/Documents20.pdf>, s. 5 [data dostępu: 31.12.2025].

W 2005 roku na mocy Uchwały nr 270 przyjętej podczas Szczytu LPA w Algierze zostały wprowadzone dwie istotne zmiany w tekście Paktu LPA: dodany został art. 19 dotyczący powołania Parlamentu Arabskiego (Al-Barlman al-'Arabi) oraz zmodyfikowano treść art. 6 i art. 7 w sprawie procedury głosowania. I tak, jeśli chodzi o art. 19, zyskał on następujące brzmienie: „W ramach LPA zostanie utworzony Parlament Arabski, którego strukturę, zadania i kompetencje określone zostaną w jego regulaminie wewnętrznym”⁵²⁶. Treść ust. 2 art. 6 zmieniono z „Rada podejmie niezbędne kroki w celu odparcia tej agresji, a decyzja w tej kwestii wydawana jest jednogłośnie, zaś jeśli atak nastąpił ze strony jednego z państw członkowskich głos tego państwa nie zostaje wzięty pod uwagę”⁵²⁷ na „Rada podejmie niezbędne kroki w celu odparcia tej agresji, a decyzja w tej kwestii wydawana jest jednomyślnie, a jeśli nie zostanie osiągnięta, zapada większością 2/3 głosów państw członkowskich obecnych podczas głosowania, zaś jeśli atak nastąpił ze strony jednego z państw członkowskich głos tego państwa nie zostaje wzięty pod uwagę przy obliczaniu liczby głosów”⁵²⁸. Treść art. 7 zmieniono z „Decyzje podejmowane przez Radę jednogłośnie są wiążące dla wszystkich państw członkowskich, zaś te, które zapadły zwykłą większością głosów obowiązują tylko te państwa, które za nimi głosowały. W obu przypadkach Uchwały Rady realizowane są w każdym państwie zgodnie z regulaminem”⁵²⁹ na „1. 2/3 państw członkowskich stanowi quorum niezbędne do przeprowadzenia posiedzenia Rady Ligi, Rady Społeczno-Gospodarczej i Rad Ministerialnych działających w ramach LPA. 2. Bez naruszenia postanowień ust. 1 art. 6 i ust. 2 art. 18 decyzje zapadają jednomyślnie, jeśli tylko jest to możliwe. 3. W przypadku braku możliwości osiągnięcia jednomyślności zgodnie z par. 2 niniejszego artykułu przyjmuje się następującą procedurę:

a) podjęcie decyzji odracza się do następnego posiedzenia;

b) jeśli przedmiot głosowania nosi znamiona sprawy pilnej wówczas w okresie 1 miesiąca zwołuje się posiedzenie nadzwyczajne Rady w celu przeprowadzenia głosowania;

⁵²⁶ Art. 19 Paktu, <http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/Documents20.pdf>, s. 1–13 [data dostępu: 31.12.2025], s. 6.

⁵²⁷ Art. 6 Paktu przed rewizją w 2005 roku, tamże, s. 6.

⁵²⁸ Art. 6 Paktu po rewizji w 2005 roku, tamże, s. 6.

⁵²⁹ Art. 7 przed rewizją w 2005 roku, tamże, s. 6.

c) jeśli nie osiągnięto jednomyślności, głosowanie odbywa się ponownie, a podjęcie decyzji wymaga większości 2/3 głosów państw członkowskich obecnych podczas głosowania w odniesieniu do decyzji związanych z kwestiami zasadniczymi;

d) zwykła większość głosów państw członkowskich obecnych i biorących udział w głosowaniu w odniesieniu do innych decyzji, w których nie ma zastosowania par. c niniejszego artykułu z zachowaniem postanowień par. 4 Art. 5 i Art. 16 Paktu;

e) regulaminy wewnętrzne Rad wymienionych w par. 1 niniejszego artykułu określają procedury głosowania w przypadku braku osiągnięcia jednomyślności”⁵³⁰.

Układ o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej⁵³¹ (Mu’ahadat ad-difa’ al-mushtarak wa-at-ta’awun al-iktisadi) zawarty został przez państwa członkowskie LPA w celu wzmocnienia współpracy gospodarczej (at-ta’awun al-iktisadi), zdefiniowania mechanizmów oraz zakresu współpracy wojskowej (at-ta’awun al-’askari). Na stworzenie dokumentu wpłynęły trzy czynniki: konieczność stworzenia efektywnego systemu wspólnej obrony państw regionu arabskiego, konieczność zapobiegania włączeniu tych krajów do systemów obronnych tworzonych przez Zachód (jak choćby zawiązany w 1949 roku Pakt Północnoatlantycki) oraz konieczność zbliżenia LPA do ONZ w kwestii światowego pokoju i bezpieczeństwa⁵³². Układ o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej został zatwierdzony przez 16 czerwca 1950 roku, a w życie wszedł 22 sierpnia 1952 roku.

Tab. 4 Ratyfikacja przez państwa członkowskie LPA
Układu o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej.

Kraj	Data ratyfikowania
Syryjska Republika Arabska ⁵³³	31 października 1951
Arabska Republika Egiptu ⁵³⁴	22 listopada 1951
Jordańskie Królestwo Haszymidzkie	31 marca 1952

⁵³⁰ Art. 7 po rewizji w 2005 roku, tamże, s. 6.

⁵³¹ Pełny tekst w języku arabskim: www.lasportal.org/ar/aboutlas/SiteAssets/Lists/Methaq/AllItems/معاهدةالدفاع المشترك والتعاون الاقتصادي بين دول الجامعة العربية وملحقها العسكري.pdf [data dostępu: 31.12.2025].

⁵³² W.R. Macdonald, *The League of Arab States: A Study in dynamics of regional Organization*, Princeton University, Princeton–New Jersey 2016 [1965], s. 48.

⁵³³ Wówczas Republika Syryjska.

⁵³⁴ Wówczas Królestwo Egiptu.

Republika Iraku ⁵³⁵	7 sierpnia 1952
Arabia Saudyjska	19 sierpnia 1952
Republika Libańska	24 grudnia 1952
Republika Jemeńska ⁵³⁶	11 października 1953
Królestwo Marokańskie	13 czerwca 1961
Państwo Kuwejt	12 sierpnia 1961
Republika Tunezyjska	11 września 1964
Algierska Republika Ludowo-Demokratyczna	11 września 1964
Republika Sudanu	11 września 1964
Państwo Libia ⁵³⁷	11 września 1964
Królestwo Bahrajnu	14 listopada 1971
Państwo Katar	14 listopada 1971
Sułtanat Omanu	14 listopada 1971
Islamska Republika Mauretańska	28 grudnia 1973
Federalna Republika Somalii ⁵³⁸	20 maja 1974
Państwo Palestyna ⁵³⁹	3 listopada 1976
Republika Dżibuti	9 października 1977
Zjednoczone Emiraty Arabskie	27 lutego 1978

Źródło: Opracowanie własne.

Tak jak wcześniej wspomniano, w treści Układu nie wzmiankuje się, że wspólna obrona była jednym z celów powołania i działalności LPA, to jako zasadniczy powód

⁵³⁵ Wówczas Królestwo Iraku.

⁵³⁶ Wówczas Królestwo Jemenu.

⁵³⁷ Wówczas Królestwo Libii.

⁵³⁸ Wówczas Somalijska Republika Demokratyczna.

⁵³⁹ OWP jako przedstawiciel narodu palestyńskiego.

podpisania aktu wskazana została „współpraca na rzecz wspólnej obrony, pokoju i bezpieczeństwa”. Można się więc pokusić na stwierdzenie, że agresja w stosunku do jednej ze stron jest równocześnie agresją skierowaną przeciw wszystkim, a to z kolei zobowiązuje jego sygnatariuszy do udzielenia pomocy państwu lub państwom zagrożonym agresją, tzn. do podjęcia (indywidualne lub zbiorowo) wszelkich możliwych kroków w celu odparcia agresji, przywrócenia bezpieczeństwa i pokoju⁵⁴⁰.

System bezpieczeństwa funkcjonuje, wobec tego w oparciu o następujące kwestie:

- Rada Ligi winna zostać powiadomiona o każdym akcie agresji przeciwko państwu członkowskiemu oraz działaniach umożliwiających zapobieganie i przeciwstawienie się atakowi⁵⁴¹,
- Rada Wspólnej Obrony, organ powołany przez Układ, winna działać pod nadzorem Rady Ligi⁵⁴².

Układ o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej zawarto na czas nieokreślony, wypowiedzenie go miało być skuteczne dopiero po upływie 10 lat od jego ratyfikacji, a państwa członkowskie miały być o tym powiadomione w terminie 12 miesięcy od daty zgłoszenia tego faktu w Sekretariacie Generalnym. Pomimo wyraźnego zobowiązania do pokojowego rozstrzygania sporów⁵⁴³ zawartego zarówno w Układzie, jak i art. 5 Paktu Ligi, żaden z tych dokumentów nie określa sposobów ani środków służących rozwiązywania konfliktów bez uciekania się do użycia siły. Postulaty ekonomiczne mające na celu wzmocnienie arabskiej gospodarki zostały jednym z czynników wspólnej obrony, stąd ich miejsce w dokumencie poświęconym kwestiom obrony i bezpieczeństwa⁵⁴⁴. Ponadto, Układ o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej powołał do życia trzy nowe organy:

- Radę Wspólnej Obrony (Madżlis li-d-Difa’ al-Musztarak),
- Stały Komitet Wojskowy (Al-Ladżna al-’Askarijja ad-Da’ima),
- Radę Gospodarczą (Al-Madżlis al-Iktisadi).

⁵⁴⁰ Art. 2 Układu.

⁵⁴¹ Tamże; art. 6 Paktu.

⁵⁴² Art. 6 Układu.

⁵⁴³ Art. 1 Układu.

⁵⁴⁴ Art. 7–8 Układu.

Zadanie koordynacji wszystkich działań zmierzających do realizacji celów Układu zawartych w art. 1–5 dokumentu powierzono Radzie Wspólnej Obrony, utworzonej w 1950 roku i złożonej z ministrów spraw zagranicznych i ministrów obrony państw członkowskich LPA. Co istotne, decyzje tego organu podjęte większością 2/3 głosów są wiążące dla wszystkich sygnatariuszy⁵⁴⁵. Radzie Wspólnej Obrony podlega Stały Komitet Wojskowy, którego gremium tworzą szefowie sztabów armii tychże państw⁵⁴⁶.

Rada Gospodarcza, złożona z ministrów państw członkowskich LPA odpowiedzialnych za kwestie gospodarcze lub ich przedstawicieli, powołana do życia w 1959 roku, utworzona została w celu koordynacji arabskiej współpracy na tym polu⁵⁴⁷.

3.3. Struktura Ligi Państw Arabskich⁵⁴⁸

Do realizacji zadań statutowych Pakt LPA przewidywał następujące organy:

- Rada Ligi⁵⁴⁹ (Madżlis al-Dżami’a),
- Stałe Komisje⁵⁵⁰ (Al-Lidżan ad-Da’ima),
- Sekretariat Generalny⁵⁵¹ (Al-Amana al-’Amma).

W kolejnych latach, wraz z rozwojem i zwiększonymi potrzebami w funkcjonowaniu organizacji, nie tylko ta trójdzielna forma struktury uległa modyfikacjom, ale także powołano szereg innych ciał specjalistycznych i afiliowanych przy LPA bądź całkowicie od niej niezależnych, tworzących system współpracy w

⁵⁴⁵ Art. 6 Układu.

⁵⁴⁶ Art. 5 Układu.

⁵⁴⁷ Art. 8 Układu.

⁵⁴⁸ Podrozdział dotyczący struktury LPA opiera się z obiektywnych przyczyn głównie na stronach internetowych LPA ze względu na najbardziej aktualny stan wiedzy w tym temacie, jaki można znaleźć na oficjalnej stronie internetowej organizacji, w przeciwieństwie do starszych publikacji książkowych i powielanych informacji w innych monografiach. Struktury Ligi Państw uległy modyfikacjom, powołano szereg innych ciał specjalistycznych i afiliowanych przy organizacji. Wszystkie informacje pochodzą z oryginalnej strony Ligi Państw Arabskich <http://www.lasportal.org/>.

⁵⁴⁹ Art. 3 Paktu.

⁵⁵⁰ Art. 2 Paktu.

⁵⁵¹ Art. 12 Paktu.

poszczególnych dziedzinach⁵⁵². I tak, obecnie struktura organizacyjna Ligi wygląda następująco⁵⁵³:

- Główne Organy (Al-Adzhiza ar-Ra'isijja),
- Sekretariat Generalny (Al-Amana al-'Amma),
- Przedstawicielstwa Zagraniczne (Al-Bi'sat al-Charidżijja).

Główne Organy LPA to:

- Rada Ligi (Madżlis al-Dżami'a),
- Rada Społeczno-Gospodarcza (Al-Madżlis al-Iktisadi wa-l-Idżtima'i),
- Wspecjalizowane Rady Ministerialne⁵⁵⁴ (Al-Madżalis al-Wizarijja al-Mutachassisa).

Najwyższym organem LPA jest Rada Ligi⁵⁵⁵, w której skład wchodzi przedstawiciele wszystkich państw członkowskich dysponujących jednym głosem, niezależnie od liczby reprezentantów w Radzie.

Rada LPA odbywa posiedzenia na trzech szczeblach:

- na szczeblu szczytu,
- na szczeblu ministrów spraw zagranicznych,
- na szczeblu stałych delegatów.

Procedura głosowania na forum Rady LPA uległa zmianie w 2005 roku – wcześniej obowiązywały dwa systemy:

- decyzje podejmowane jednogłośnie były wiążące dla wszystkich członków,

⁵⁵² Szerzej na ten temat zob. A.H. Awda, *Arab League Systems*, „Egyptian Political Science Review” 1972, s. 111–151. Wykaz tych organów, instytucji i suborganizacji zob. <http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/default.aspx>, [data dostępu: 31.12.2025].

⁵⁵³ Struktura organizacyjna Ligi Państw Arabskich, <http://www.lasportal.org/ar/councils/economicalsocialcouncil/Pages/EconomicMinistrialCouncil.aspx>, [data dostępu: 31.12.2025].

⁵⁵⁴ Tamże.

⁵⁵⁵ Aktualne informacje na temat działalności tego organu dostępne na stronie LPA: <http://www.lasportal.org/ar/councils/lascouncil/Pages/default.aspx?RID=75&Ctype=1>, [data dostępu: 31.12.2025].

– decyzje, które zapadały zwykłą większością lub większością 2/3 głosów obowiązywały tylko te państwa, które za nimi głosowały⁵⁵⁶.

Obecnie obowiązuje zasada jednomyślności⁵⁵⁷.

Głównym zadaniem Rady Ligi jest działanie na rzecz urzeczywistnienia celów, dla których powstała sama organizacja oraz nadzór przy realizacji porozumień zawartych pomiędzy państwami członkowskimi w dziedzinach określonych w art. 2 Paktu LPA⁵⁵⁸. Rada mianuje Sekretarza Generalnego oraz zatwierdza powołanych przez niego zastępców i funkcjonariuszy, a także zatwierdza budżet oraz podejmuje decyzje o współpracy z organizacjami międzynarodowymi, w szczególności z Organizacją Narodów Zjednoczonych.

Najważniejsze decyzje podejmowane są podczas obrad Rady LPA na szczeblu szczytu⁵⁵⁹, tj. konferencji z udziałem monarchów i prezydentów państw arabskich. Zgodnie z literą aktów normatywnych organizacji posiedzenia Rady LPA na szczeblu szczytu w trybie zwyczajnym winny być zwoływane dwa razy do roku, jednak od momentu jej powstania miało to miejsce jedynie w roku 1964. W pozostałych latach szefowie państw arabskich spotykali się na posiedzeniach zwyczajnych jeden raz w skali każdego roku, natomiast w latach 2020–2021 nie odbyło się żadne spotkanie tego rodzaju ze względu na światową sytuację epidemiczną. Posiedzenia nadzwyczajne mogą być zwoływane na wniosek przynajmniej dwóch członków Ligi. Szczyty zwoływane w trybie zwyczajnym poprzedzają posiedzenia na szczeblu ministrów spraw zagranicznych i na szczeblu stałych delegatów.

⁵⁵⁶ Art. 7 Paktu LPA.

⁵⁵⁷ Patrz podrozdział 3.2.1.1. niniejszej rozprawy – Rewizja Paktu w 2005 roku.

⁵⁵⁸ *Misak Dżami'at ad-Dual al-'Arabijja*, s. 2–3.

⁵⁵⁹ Informacje nt. szczytów LPA, planów obrad, opublikowanych dokumentów zob. <http://www.lasportal.org/ar/summits/Pages/default.aspx?Stype=1&imgLib=ArabicSummit&RID=41>, [data dostępu: 31.12.2025].

Od momentu utworzenia LPA do chwili obecnej (stan na grudzień 2025 roku) odbyły się 54 spotkania członków organizacji na szczeblu szczytu⁵⁶⁰, w tym 34 w trybie zwyczajnym⁵⁶¹ i 20 w trybie nadzwyczajnym⁵⁶²:

- Nadzwyczajny Szczyt LPA 28-29 maja 1946 Kair (Egipt)⁵⁶³,
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 13-15 listopada 1956 Bejrut (Liban)⁵⁶⁴,
- I Szczyt LPA 13–17 stycznia 1964 Kair (Egipt),
- II Szczyt LPA 5-11 września 1964 Aleksandria (Egipt),
- III Szczyt LPA 13-17 września 1965 Casablanka (Maroko),
- IV Szczyt LPA 29 sierpnia – 2 września 1967 Chartum (Sudan),
- V Szczyt LPA 21-23 grudnia 1969 Rabat (Maroko),
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 21-27 września 1970 Kair (Egipt)⁵⁶⁵,
- VI Szczyt LPA 26-28 listopada 1973 Algier (Algieria),
- VII Szczyt LPA 26-29 października 1974 Rabat (Maroko),
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 6-18 października 1976 Rijad (Arabia Saudyjska)⁵⁶⁶,
- VIII Szczyt LPA 25-26 października 1976 Kair (Egipt),
- IX Szczyt LPA 2-5 listopada 1978 Bagdad (Irak),
- X Szczyt LPA 20-22 listopada 1979 Tunis (Tunezja),
- XI Szczyt LPA 25-27 listopada 1980 Amman (Jordania),
- XII Szczyt LPA 25 listopada 1981 Fez (Maroko),

⁵⁶⁰ Przedstawione zostało zestawienie wszystkich spotkań Rady LPA na szczeblu szczytu od momentu utworzenia organizacji w 1945 roku do chwili obecnej (stan na grudzień 2025 roku) z uwagi na fakt, iż zagadnienie to wymaga systematyzacji. W literaturze tak polsko- jak i obcojęzycznej posiedzenia tego rodzaju bądź to określane są wspólnie jako „szczyty arabskie” bez podziału na sesje zwyczajne i nadzwyczajne, bądź wzmiankuje się „szczyty zwyczajne” i „szczyty nadzwyczajne”, ale często błędnie w odniesieniu do poszczególnych spotkań. W formalnym nazewnictwie w języku arabskim szczyty w trybie zwyczajnym są numerowane w sposób ciągły, co pozwala na ich identyfikację, zaś miasto gospodarza i rok spotkania stanowią informację dodatkową, a co za tym idzie oficjalne dokumenty i komunikaty nie zawsze odnoszą się do szczytów poprzez ich lokalizację geograficzną i datę.

⁵⁶¹ Nazwa oficjalna spotkań tego rodzaju: Posiedzenia Rady Ligi Państw Arabskich na szczeblu szczytu – sesja zwyczajna.

⁵⁶² Nazwa oficjalna spotkań tego rodzaju: Posiedzenie Rady Ligi Państw Arabskich na szczeblu szczytu – sesja nadzwyczajna.

⁵⁶³ Było to spotkanie przywódców państw założycielskich LPA poświęcone omówieniu celów i zadań organizacji oraz jej struktury.

⁵⁶⁴ Szczyt odbył się po trójstronnej agresji na Egipt i Strefę Gazy.

⁵⁶⁵ Szczyt ten zwołano po starciach zbrojnych w Jordanii między organizacjami palestyńskimi a rządem Jordanii, znanych jako wydarzenia „czarnego września”.

⁵⁶⁶ Szczyt ten zwołany został na zaproszenie Arabii Saudyjskiej i Kuwejtu w celu omówienia kryzysu w Libanie.

- Nadzwyczajny Szczyt LPA 9 września 1982 Fez (Maroko)⁵⁶⁷,
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 7-9 sierpnia 1985 Casablanka (Maroko)⁵⁶⁸,
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 8-12 listopada 1987 Amman (Jordania)⁵⁶⁹,
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 9 czerwca 1988 Algier (Algieria)⁵⁷⁰,
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 23-26 maja 1989 Casablanka (Maroko)⁵⁷¹,
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 28-30 maja 1990 Bagdad (Irak)⁵⁷²,
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 9-10 sierpnia 1990 Kair (Egipt)⁵⁷³,
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 15 sierpnia 1991 Kair (Egipt)⁵⁷⁴,
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 22-23 czerwca 1996 Kair (Egipt)⁵⁷⁵,
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 21-22 października 2000 Kair (Egipt)⁵⁷⁶,
- XIII Szczyt LPA 27-30 marca 2001 Amman (Jordania),
- XIV Szczyt LPA 27-28 marca 2002 Bejrut (Liban),
- XV Szczyt LPA 1 marca 2003 Szarm asz-Szajch (Egipt),
- XVI Szczyt LPA 22-23 maja 2004 Tunis (Tunezja),
- XVII Szczyt LPA 22-23 marca 2005 Algier (Algieria),
- XVIII Szczyt LPA 28-29 marca 2006 Chartum (Sudan),
- XIX Szczyt LPA 28-29 marca 2007 Rijad (Arabia Saudyjska),

⁵⁶⁷ Szczyt został zwołany z powodu izraelskiej agresji na Liban w czerwcu 1982 roku i wycofania się OWP z Bejrutu.

⁵⁶⁸ Szczyt został zwołany na zaproszenie króla Maroka w celu omówienia kwestii palestyńskiej, sytuacji w Libanie oraz międzynarodowego terroryzmu.

⁵⁶⁹ W szczycie uczestniczyło 20 państw arabskich oraz OWP, a w jego rezultacie zadeklarowano solidarność z Kuwejtem, Arabią Saudyjską i Irakiem w obliczu gróźb i prowokacji ze strony Iranu.

⁵⁷⁰ Na szczycie, zwołanym na zaproszenie prezydenta Algierii, LPA zaapelowała o wsparcie dla narodu palestyńskiego.

⁵⁷¹ Szczyt ten przywrócił członkostwo Egiptu LPA, jednak Liban odmówił uczestnictwa ze względu na walki o władzę między dwoma rywalizującymi rządami.

⁵⁷² Podczas tego szczytu omówione zostały zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego państw arabskich i niezbędne środki zaradcze, potępiono także nasilenie imigracji żydowskiej do Izraela.

⁵⁷³ Szczyt zorganizowano po irackiej inwazji na terytorium Kuwejtu.

⁵⁷⁴ Celem szczytu było omówienie skutków inwazji Iraku na Kuwejt, przygotowanie planu odbudowy Kuwejtu oraz zbadanie sposobów rozwiązania kryzysu i zjednoczenia stanowiska państw arabskich w tej kwestii.

⁵⁷⁵ Szczyt zwołano po dojściu do władzy w Izraelu prawicy, z Benjaminem Netanjahu na czele, a jego celem było omówienie losów procesu pokojowego.

⁵⁷⁶ Szczyt zwołano po wybuchu przemocy wobec Palestyńczyków po wejściu premiera Izraela Ariela Szarona na teren meczetu Al-Aksa.

- XX Szczyt LPA 29-30 marca 2008 Damaszek (Syria),
- XXI Szczyt LPA 30 marca 2009 Dauha (Katar),
- XXII Szczyt LPA 27-28 marca 2010 Syrta (Libia),
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 9 października 2010 Sirt (Libia)⁵⁷⁷,
- XXIII Szczyt LPA 27-29 marca 2012 Bagdad (Irak),
- XXIV Szczyt LPA 21–27 marca 2013 Dauha (Katar),
- XXV Szczyt LPA 25–26 marca 2014 Kuwejt (Kuwejt),
- XXVI Szczyt LPA 23–29 marca 2015 Szarm asz-Szajch (Egipt),
- XXVII Szczyt LPA 25–27 lipca 2016 Nawakszut (Mauretania),
- XXVIII Szczyt LPA 23–29 marca 2017 Amman (Jordania),
- XXIX Szczyt LPA 15 kwietnia 2018 roku Zahran (Arabia Saudyjska),
- XXX Szczyt LPA 31 marca 2019 Tunis (Tunezja),
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 30 maja 2019 roku Mekka (Arabia Saudyjska)⁵⁷⁸,
- XXXI Szczyt LPA 1-2 listopada 2022 roku Algier (Algieria),
- XXXII Szczyt LPA 19 maja 2023 Dżudda (Arabia Saudyjska),
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 11 listopada 2023 Mekka (Arabia Saudyjska)⁵⁷⁹,
- XXXIII Szczyt LPA 16 maja 2024 Manama (Bahrajn),
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 11 listopada 2024 Mekka (Arabia Saudyjska)⁵⁸⁰,
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 4 marca 2025 Kair (Egipt)⁵⁸¹,
- XXXIV Szczyt LPA 17 maja 2025 Bagdad (Irak),
- Nadzwyczajny Szczyt LPA 15 września 2025 Dauha (Katar)⁵⁸².

⁵⁷⁷ Szczyt poświęcony był opracowaniu arabskiego planu działania mającego na celu uratowanie Jerozolimy i zachowanie meczetu Al-Aksa.

⁵⁷⁸ Spotkanie na szczycie poświęcone było atakom Huti w Arabii Saudyjskiej i ZEA.

⁵⁷⁹ Szczyt zwołano w celu omówienia izraelskiej agresji na Strefę Gazy i pozostałe terytoria okupowane przez Izrael oraz działań, jakie powinny podjąć państwa arabskie w tej sprawie.

⁵⁸⁰ Celem szczytu z udziałem monarchów, prezydentów i książąt państw arabskich i muzułmańskich było omówienie agresji izraelskiej wobec Palestyny i Libanu oraz jej konsekwencji dla regionu i podjęcie możliwych działań w tej kwestii.

⁵⁸¹ Szczyt został zwołany na wniosek Palestyny w celu omówienia poważnych wydarzeń, jakie miały miejsce w kwestii palestyńskiej w ostatnim okresie.

⁵⁸² Szczyt, w którym udział wzięli przywódcy państw arabskich i muzułmańskich zwołany został na wniosek emira Państwa Katar w odpowiedzi na ostatnie wydarzenia, w tym izraelski atak na suwerenność tego państwa, który uznano za rażące naruszenie prawa międzynarodowego.

Tab. 5 Posiedzenia LPA na szczeblu szczytu w latach 1945-2025

	Szczyty LPA w latach 1945-2025	Rok, w którym odbył się szczyt
Egipt	12	1946, 1964, 1964, 1970, 1976, 1990, 1991, 1996, 2000, 2003, 2015, 2025
Arabia Saudyjska	7	1976, 2007, 2018, 2019, 2023, 2023, 2024
Maroko	7	1965, 1969, 1974, 1981, 1982, 1985, 1989
Algieria	4	1973, 1988, 2005, 2022
Irak	4	1978, 1990, 2012, 2025
Jordania	4	1980, 1987, 2001, 2017
Katar	3	2009, 2013, 2025
Tunezja	3	1979, 2004, 2019
Liban	2	1956, 2002
Libia	2	2010, 2010
Sudan	2	1967, 2006
Bahrajn	1	2024
Kuwejt	1	2014
Mauretania	1	2016
Syria	1	2008

Źródło: Opracowanie własne.

Warto wskazać, że w rezultacie obrad III Szczytu LPA, który odbył się w dniach 13-17 września 1965 roku w Casablance, została uchwalona Karta Arabskiej Solidarności (Misak at-Tadamun al-'Arabi). Dokument ten, będący uzupełnieniem Paktu Ligi, miał przyczynić się do poprawy relacji pomiędzy krajami członkowskimi, a także zacieśnienia współpracy na różnych płaszczyznach⁵⁸³. Z kolei podczas XVI Szczytu LPA w Tunisie 22-23 maja 2004 roku Rada LPA przyjęła Arabską Kartę Praw Człowieka (Al-Misak al-'Arabi li-hukuk al-Insan)⁵⁸⁴, która weszła w życie 15 marca 2008 roku, potwierdzając zasady zawarte w Karcie Narodów Zjednoczonych, Powszechnej Deklaracji Praw

⁵⁸³ Karta Arabskiej Solidarności, tekst w języku arabskim, <http://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/15da7aad-356a-46a3-86b2-2cd26acd924b> [data dostępu: 31.12.2025].

⁵⁸⁴ Jest to nowelizacja Arabskiej Karty Praw Człowieka przyjętej w postaci Uchwały LPA z dn. 15 września 1994 roku, tekst arabski. Zob. <http://www.mhrye.org/756/764/33886-1994.html> [data dostępu: 31.12.2025]. Arabska Karta Praw Człowieka tekst w języku arabskim: <http://www.lasportal.org/ar/legalnetwork/Documents86.pdf> [data dostępu: 31.12.2025].

Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych oraz Kairskiej Deklaracji Praw Człowieka w Islamie⁵⁸⁵. Natomiast podczas XVII Szczytu LPA, zwołanego w dniach 22-23 marca 2005 w Algierze, dokonano rewizji Paktu w zakresie dotyczącym procedury głosowania w Radzie Ligi oraz powołania nowego organu – Parlamentu Arabskiego⁵⁸⁶.

W rezultacie posiedzeń Rady LPA na szczeblu szczytu – zarówno w trybie zwyczajnym, jak i nadzwyczajnym – wydawane są uchwały, deklaracje i komunikaty końcowe. Od momentu utworzenia organizacji do chwili obecnej (stan na grudzień 2025 roku) odbyły się 34 szczyty zwyczajne Rady LPA. Wynikiem obrad w obu trybach jest zbiór 926 uchwał⁵⁸⁷. Ich zawartość treściowa podzielona jest na kilka bloków tematycznych:

- wspólne działanie arabskie,
- sprawa palestyńska i konflikt arabsko-izraelski,
- sprawy arabskie i bezpieczeństwo narodowe,
- międzynarodowe sprawy polityczne,
- sprawy gospodarcze,
- sprawy społeczne,
- prawa człowieka,
- sprawy prawne,
- sprawy medialne,
- współpraca z państwami i organizacjami z regionu i spoza regionu,
- sprawy administracyjne i finansowe.

Wśród zagadnień związanych z zagrożeniami i wyzwaniem dla bezpieczeństwa w regionie pojawiają się następujące kwestie⁵⁸⁸:

- sprawa palestyńska i konflikt arabsko-izraelski,
- solidarność z Republiką Libańską,

⁵⁸⁵ Międzynarodowy dokument podpisany 5 sierpnia 1990 roku przez 45 ministrów spraw zagranicznych reprezentujących kraje zrzeszone w Organizacji Konferencji Islamskiej. Tekst arabski <http://hrlibrary.umn.edu/arab/a004.html> [data dostępu: 31.12.2025].

⁵⁸⁶ Patrz akapit niniejszej rozprawy – Rewizja Paktu w 2005 roku.

⁵⁸⁷ Posiedzenia Rady LPA na szczeblu szczytu w latach 1945-2025 zob. <http://www.lasportal.org/ar/summits/Pages/ArabicSummits.aspx?Stype=1&imgLib=ArabicSummit&RID=41> [data dostępu: 31.12.2025].

⁵⁸⁸ Zgodnie z nomenklaturą obowiązującą w dokumentach LPA.

- rozwój sytuacji w Syrii,
- rozwój sytuacji w Libii,
- rozwój sytuacji w Jemenie,
- zajęcie przez Iran trzech arabskich wysp w Zatoce Perskiej, Wielki Tunb, Mały Tunb, Abu Musa, należących do Zjednoczonych Emiratów Arabskich,
- ingerencje Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich,
- naruszanie suwerenności Iraku przez siły tureckie,
- ingerencje Turcji w sprawy wewnętrzne państw arabskich,
- wsparcie jedności, suwerenności i niepodległości Republiki Irackiej,
- wsparcie pokoju i rozwoju w Republice Sudanu,
- wsparcie Federalnej Republiki Somalii,
- wsparcie Związku Komorów,
- pokojowe rozwiązanie sporu o granice Dżibuti – Erytrea,
- Tama Wielkiego Odrodzenia,
- uchodźstwo i migracje w następstwie konfliktów zbrojnych,
- ochrona bezpieczeństwa i zwalczanie terroryzmu,
- broń nuklearna i kontrola zbrojeń.

Posiedzenia Rady LPA na szczeblu ministrów spraw zagranicznych, podobnie jak spotkania państw członkowskich na szczeblu szczytu, zwoływane są w trybie zwyczajnym i nadzwyczajnym, a w ich rezultacie wydawane są uchwały i komunikaty. Sesje zwyczajne odbywają się dwa razy w roku, w marcu i we wrześniu. Ponadto, ministrowie spraw zagranicznych gromadzą się – w zależności od potrzeby – na spotkaniach o charakterze konsultacyjnym. Od momentu utworzenia LPA do chwili obecnej (stan na grudzień 2025 roku) odbyły się 164 posiedzenia zwyczajne Rady LPA na szczeblu ministrów spraw zagranicznych. W wyniku posiedzeń w obu trybach wydanych zostało dotychczas 9239 uchwał⁵⁸⁹.

Obrady Rady LPA na szczeblu stałych delegatów, podobnie jak spotkania państw członkowskich na pozostałych szczeblach, zwoływane są w trybie zwyczajnym i

⁵⁸⁹ Posiedzenia Rady LPA na szczeblu ministrów spraw zagranicznych w latach 1945-2025, ww.lasportal.org/ar/councils/lascouncil/Pages/default.aspx?RID=75&Ctype=1 [data dostępu: 31.12.2025].

nadzwyczajnym, a efektem tych posiedzeń są uchwały i komunikaty. Sesje zwyczajne odbywają się dwa razy w roku, w marcu i we wrześniu, i mają charakter spotkań przygotowawczych do obrad na szczeblu ministrów spraw zagranicznych. Należy podkreślić, że w rezultacie sesji zwyczajnych stałych delegatów nie dochodzi do wydawania odrębnych uchwał – wynikiem posiedzeń w tym trybie są zbiory uchwał przyjętych na szczeblu ministerialnym. Od momentu utworzenia LPA do chwili obecnej (stan na grudzień 2025 roku) odbyły się 164 posiedzenia zwyczajne Rady LPA na szczeblu stałych delegatów⁵⁹⁰.

Rada Społeczno-Gospodarcza⁵⁹¹ LPA, zgodnie z nazwą, nadzoruje tworzenie i realizację projektów dotyczących kwestii gospodarczych i społecznych, jest odpowiedzialna za współpracę państw członkowskich w tych dwóch dziedzinach. Składa się z dwóch organów: Komisji Społecznej i Komisji Gospodarczej, w ramach każdej z nich funkcjonują rady ministerialne oraz stałe komisje. I tak, Komisja Społeczna ma w swojej strukturze Radę Ministerialną ds. Społecznych, Radę Ministerialną ds. Ludności i Rozwoju, Radę Ministerialną ds. Zdrowia oraz Radę Ministerialną ds. Młodzieży i Sportu, natomiast w Komisji Gospodarczej obecne są: Rada Ministerialna ds. Transportu, Rada Ministerialna ds. Energetyki, Rada Ministerialna ds. Środowiska, Rada Ministerialna ds. Zasobów Wodnych, Rada Ministerialna ds. Meteorologii i Klimatu, Rada Ministerialna ds. Łączności i Mediów, Rada Ministerialna ds. Telekomunikacji i Informacji Rada Ministerialna ds. Mieszkalnictwa i Budownictwa, Rada Ministerialna ds. Turystyki.

Posiedzenia Rady Społeczno-Gospodarczej zwoływane są w trybie zwyczajnym i nadzwyczajnym, a w ich rezultacie wydawane są uchwały (przez Rady Ministerialne) i raporty (przez Stałe Komisje). Pierwsze dwie sesje zwyczajne tego organu odbyły się w 1954 roku (22 lipca i 16 grudnia), w latach 1955, 1958, 1963, 1967, 1974 Rada nie zebrała się wcale, w latach 1956–1957, 1959–1962, 1965–1966, 1968–1969, 1971–1973, 1976–1977, 1990–1991, 1993 gromadziła się raz w skali roku, zaś w latach 1964, 1970, 1975, 1978–1989 dwukrotnie. Od 1994 roku posiedzenia zwyczajne Rady Społeczno-

⁵⁹⁰ Posiedzenia Rady LPA na szczeblu stałych delegatów w latach 1945-2025, <http://www.lasportal.org/ar/councils/lascouncil/Pages/default.aspx?RID=76&Ctype=2> [data dostępu: 31.12.2025].

⁵⁹¹ Skład Rady Gospodarczej i Społecznej, <http://www.lasportal.org/ar/councils/economicalsocialcouncil/Pages/EconomicMinistrialCouncil.aspx>, data [dostępu: 31.12.2025].

Gospodarczej odbywają się regularnie, dwa razy w roku, odpowiednio w lutym i we wrześniu. Od momentu utworzenia LPA w 1945 roku do chwili obecnej (stan na grudzień 2025 roku) odbyło się 116 posiedzeń zwyczajnych i 17 posiedzeń nadzwyczajnych Rady Społeczno-Gospodarczej⁵⁹².

Dla realizacji zadań wymienionych w art. 2 Paktu LPA powołane zostały Stałe Komisje⁵⁹³, które pełnić miały funkcje organów doradczych Rady Ligi. W dokumencie jest mowa o sześciu takich ciałach:

- Komisja ds. Gospodarczych i Finansowych (Ladżnat asz-Szu'un al-Iktisadijja wa-l-Malijja),
- Komisja ds. Komunikacji (Ladżnat Szu'un al-Muwasalat),
- Komisja ds. Kultury (Ladżnat Szu'un as-Sakafa),
- Komisja ds. Obywatelskich, Paszportowych i Wizowych, Wykonywania Orzeczeń Sądowych i Ekstradycji (Ladżnat Szu'un al-Dżinsija wa-l-Dżawazat wa-t-Ta'szirat wa-Tanfiz al-Ahkam wa-Taslim al-Mudżrimin),
- Komisja ds. Społecznych (Ladżnat asz-Szu'un al-Idżtima'ijja),
- Komisja ds. Zdrowia (Ladżnat asz-Szu'un as-Sihhijsa)⁵⁹⁴.

Począwszy od lat 70. XX Stałe Komisje zastępowane były przez nowe organy nazwane Wspecjalizowanymi Radami Ministerialnymi, w których gremiach zasiadają ministrowie odpowiedzialni w swoich krajach za kwestie i zadania, do których realizacji powołane zostały te Rady. Obecnie w strukturze LPA funkcjonuje 14 Wspecjalizowanych Rad Ministerialnych:

- Rada Arabskich Ministrów Mieszkalnictwa i Budownictwa (Madżlis Wuzara' al-Iskan wa-at-Ta'mir al-'Arab),
- Rada Arabskich Ministrów Spraw Społecznych (Madżlis Wuzara' asz-Szu'un al-Idżtima'ijja al-'Arab),
- Rada Arabskich Ministrów Transportu (Madżlis Wuzara' an-Nakl al-'Arab),

⁵⁹² Posiedzenia Rady Społeczno-Gospodarczej w latach 1945-2025, <http://www.lasportal.org/ar/councils/economicalsocialcouncil/Pages/EconomicMinistrialCouncil.aspx> [data dostępu: 31.12.2025].

⁵⁹³ Stałe Komisje, <http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/default.aspx> [data dostępu: 31.12.2025].

⁵⁹⁴ Art. 4 Paktu LPA.

- Rada Ministerialna ds. Turystyki (Al-Madżlis al-Wizari li-s-Sijaha),
- Rada Arabskich Ministrów Odpowiedzialnych za Sprawy Środowiska (Madżlis al-Wuzara’ al-‘Arab al-Mas’ulijji ’an Szu’un al-Bi’a),
- Rada Arabskich Ministrów ds. Mediów (Madżlis Wuzara’ al-I’lam al-’Arab),
- Rada Ministrów Spraw Wewnętrznych (Madżlis Wuzara’ asz-Szu’un ad-Dachilijja al-’Arab),
- Rada Ministerialna ds. Energetyki (Al-Madżlis al-Wizari li-l-Kahraba’),
- Rada Arabskich Ministrów Młodzieży i Sportu (Madżlis Wuzara’ asz-Szabab wa-ar-Rijada al-’Arab),
- Arabska Ministerialna Rada Zasobów Wodnych (Al-Madżlis al-Wizari al-’Arabi li-l-Mijah),
- Rada Arabskich Ministrów Sprawiedliwości (Madżlis Wuzara’ al-’Adl al-‘Arab),
- Rada Arabskich Ministrów Zdrowia (Madżlis Wuzara’ as-Sihha al-‘Arab),
- Rada Arabskich Ministrów Telekomunikacji i Informatyki (Madżlis al-Wuzara’ al-‘Arab li-l-Ittisalat wa-l-Ma’lumat)
- Rada Arabskich Ministrów ds. Meteorologii i Klimatu (Madżlis al-Wuzara’ al-’Arab al-Mu’anijjin bi-Szu’un al-Arsad al-Dzawwijja wa-l-Manach)
- Arabska Rada Ludności i Rozwoju (Al-Madżlis al-’Arabi li-s-Sukkin wa-t-Tanmija)⁵⁹⁵.

Rada Arabskich Ministrów Mieszkalnictwa i Budownictwa została

utworzona w 1983 roku. Ma na celu rozwój współpracy i koordynację wysiłków między krajami arabskimi w dziedzinie mieszkalnictwa i budownictwa, a w szczególności:

- wymianę wyników badań, doświadczeń naukowych i praktycznych w dziedzinie mieszkalnictwa i budownictwa,

⁵⁹⁵

Wyspecjalizowane

Rady

Ministerialne,

<http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=1> [data dostępu: 31.12.2025].

- wykorzystanie wiedzy ekspertów z ośrodków badawczych mieszkalnictwa i budownictwa oraz ośrodków szkolenia technicznego i zawodowego, a także podjęcie współpracy przy tworzeniu takich ośrodków w krajach arabskich,
- wymianę ekspertów, techników, technologii, systemów i regulacji technicznych oraz organizację konferencji, seminariów i warsztatów poświęconych tematyce mieszkalnictwa i budownictwa,
- współpracę sektora prywatnego i inwestorów arabskich w celu finansowania projektów mieszkaniowych i budowlanych,
- koordynację działań pomiędzy ministerstwami bądź agencjami zajmującymi się mieszkalnictwem i budownictwem w państwach członkowskich a instytucjami zajmującymi się ochroną środowiska,
- wymianę wiedzy w zakresie technik i środków związanych z zapobieganiem trzęsieniom ziemi i klęskom żywiołowym,
- ujednolicenie, opracowanie i aktualizację ogólnych specyfikacji, norm i standardów technicznych stosowanych w krajach arabskich w dziedzinie mieszkalnictwa i budownictwa oraz stopniowe wdrażanie ich stosowania,
- badanie ekonomiki budownictwa i sposobów obniżenia jego kosztów, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów mieszkań o niskich kosztach eksploatacji, mieszkań dla obywateli o niskich dochodach i mieszkań komunalnych⁵⁹⁶.

Rada Arabskich Ministrów Spraw Społecznych została powołana do życia w 1980 roku. Jej zadaniem jest rozwijanie i koordynacja współpracy państwa członkowskich LPA w zakresie rozwoju i opieki społecznej oraz wspieranie rządowych i prywatnych programów i projektów społecznych. Rada zajmuje się:

- zatwierdzeniem rocznego planu przedłożonego przez Biuro Wykonawcze i proponowanego budżetu,
- omawianiem i zatwierdzeniem sporządzonego przez Biuro Wykonawcze rocznego sprawozdania na temat działalności Rady oraz środków podjętych w celu realizacji jej decyzji,

⁵⁹⁶ Rada Arabskich Ministrów Mieszkalnictwa i Budownictwa, <http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=1> [data dostępu: 31.12.2025].

- badaniami kwestii społecznych⁵⁹⁷.

Rada Arabskich Ministrów Transportu została utworzona w 1985 roku. Powierzono jej zadanie działalności na rzecz rozwoju współpracy arabskiej w różnych dziedzinach sektora transportu, w tym przede wszystkim:

- rozwój strategiczny sektora transportu oraz przygotowanie związanych z nim planów i programów w celu zniwelowania problemów transportowych, we współpracy i pod nadzorem wyspecjalizowanych organizacji i instytucji arabskich,
- praca na rzecz rozwoju, ulepszenia i organizacji sieci transportu lądowego, morskiego i powietrznego pomiędzy krajami arabskimi, podniesienie poziomu technicznego, poszerzenie zakresu działalności dla usprawnienia komunikacji i ułatwienia transferu produktów i towarów przy jednoczesnym zmniejszeniu kosztów transportu,
- przedstawienie Radzie Gospodarczo-Społecznej rekomendacji dotyczących konieczności realizacji celów wspólnej arabskiej strategii działań gospodarczych w sektorze transportu, jego rozwoju oraz koordynowania współpracy z innymi sektorami,
- przedstawianie propozycji metod koordynacji działań międzysektorowych koniecznych dla zaspokojenia potrzeb sektora transportu, w szczególności tych nakładających się z innymi sektorami, we współpracy z odpowiednimi organizacjami i instytucjami arabskimi,
- motywowanie do podejmowania badań naukowych i analiz związanych z rozwojem sektora transportu, z uwzględnieniem jego aktualnych potrzeb oraz działań na rzecz wymiany informacji niezbędnych do tego rozwoju,
- działania na rzecz ujednolicenia ustawodawstwa, regulacji prawnych i terminologii związanej z kwestiami dotyczącymi sektora transportu,
- działania na rzecz intensyfikacji tworzenia obiektów transportowych, takich jak drogi, koleje, porty i lotniska oraz prowadzenie badań

⁵⁹⁷ Rada Arabskich Ministrów Spraw Społecznych, <http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=2> [data dostępu: 31.12.2025].

związanych z tymi projektami, z uwzględnieniem pierwszeństwa firm arabskich w przygotowaniu i realizacji projektów w sektorze transportu⁵⁹⁸.

Rada Ministerialna ds. Turystyki utworzona w 1997 roku, zajmuje się działaniami na rzecz rozwoju sektora turystyki w krajach arabskich w celu intensyfikacji arabskiego ruchu turystycznego i przyciągnięcia większej liczby turystów do regionu arabskiego. Rada zajmuje się:

- zatwierdzaniem okresowego planu prac Rady w świetle jego celów i określanie środków niezbędnych do jego realizacji,
- omawianiem konkretnych i możliwych do wdrożenia projektów przedłożonych przez państwa członkowskie lub Sekretariat Generalny,
- powoływaniem komitetów niezbędnych do wspierania Rady w realizacji jej celów, określaniem zakresu ich uprawnień i metod pracy oraz w monitorowaniu ich działalności,
- monitorowaniem realizacji celów poprzez dokonywanie przeglądu rocznych sprawozdań, które państwa członkowskie są zobowiązane przedkładać na temat swoich działań dotyczących wdrażania decyzji Rady⁵⁹⁹.

Rada Arabskich Ministrów Odpowiedzialnych za Sprawy Środowiska została powołana do życia w 1987 roku. Jej zadaniem jest rozwój arabskiej współpracy w dziedzinie ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju, w szczególności w następujących kwestiach:

- opracowanie strategii zarządzania i ochrony środowiska po zdefiniowaniu głównych problemów tego sektora w regionie arabskim oraz określeniu priorytetów w działaniach niezbędnych do opracowania planów, programów i projektów w sprawach środowiska, przy współpracy wyspecjalizowanych instytucji arabskich,
- działania na rzecz opracowania, wzmocnienia i standaryzacji specyfikacji, norm i uwarunkowań niezbędnych do oceny oddziaływania na środowisko,

⁵⁹⁸Rada Arabskich Ministrów Transportu,
<http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=3> [data dostępu: 31.12.2025].

⁵⁹⁹Rada Ministerialna ds. Turystyki,
<http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=4> [data dostępu: 31.12.2025].

- motywowanie państw członkowskich do tworzenia i wzmacniania struktur i instytucji odpowiedzialnych za ochronę i poprawę stanu środowiska oraz do powoływania wyspecjalizowanych agencji zajmujących się kwestiami ochrony środowiska,
- podejmowanie przez instytucje edukacyjne i ośrodki badawcze działań na rzecz szerzenia świadomości ekologicznej wśród społeczności arabskiej w celu zintensyfikowania wysiłków na rzecz ochrony środowiska,
- stworzenie kompleksowego systemu ochrony środowiska obejmującego podstawowe zasady jego zachowania i ochrony,
- działania na rzecz ujednolicenia ustawodawstwa, regulacji prawnych i terminologii związanej z kwestiami dotyczącymi sektora środowiska, a także na rzecz przystąpienia do regionalnych i międzynarodowych konwencji dotyczących kwestii środowiska naturalnego,
- przedstawienie Radzie Gospodarczo-Społecznej rekomendacji dotyczących konieczności realizacji celów wspólnej arabskiej strategii działań w sektorze środowiska i jego ochrony,
- działania na rzecz ochrony odnawialnych i nieodnawialnych zasobów naturalnych w świecie arabskim oraz zachowania arabskiego i muzułmańskiego dziedzictwa kulturowego,
- przygotowanie okresowych sprawozdań dla Rady Ligi, w tym komunikatów o stanie środowiska i postępach poczynionych w osiągnięciu zrównoważonego rozwoju w dziedzinie gospodarczej, społecznej i środowiska naturalnego⁶⁰⁰.

Rada Arabskich Ministrów Informacji została utworzona w 1993 roku. Jej działalność skoncentrowana jest na sektorze mediów w regionie, a w szczególności odpowiedzialna jest za:

- opracowywanie strategii i planów medialnych oraz monitorowanie ich wdrażania i rozwoju zgodnie z celami regionalnymi,
- ustalenie podstawowych zasad wspólnej pracy mediów arabskich, monitorowanie tejże współpracy i ocena jej wyników,

⁶⁰⁰ Rada Arabskich Ministrów Odpowiedzialnych za Sprawy Środowiska, <http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=5> [data dostępu: 31.12.2025].

- wspieranie wspólnych arabskich instytucji i działań medialnych oraz udzielanie pomocy technicznej i materialnej w dziedzinie mediów krajom arabskim na podstawie przedstawionych przez nie wyników badań i analiz przeprowadzonych przez Radę,
- badanie i analiza światowych zjawisk i trendów medialnych oraz ich bezpośredniego i pośredniego wpływu na arabską opinię publiczną, kulturę i kwestie arabskie,
- ustanawianie podstaw i zasad, które prowadzą do łączenia i współpracy z arabskimi, regionalnymi i międzynarodowymi organizacjami i instytucjami, które realizują misje medialne⁶⁰¹.

Rada Ministerialna ds. Energetyki została powołana do życia w 1993 roku. Złożona jest z ministrów państw członkowskich LPA odpowiedzialnych ze kwestie energetyki w swoich krajach. Raz na dwa lata Rada zbiera się na sesję zwyczajną, podczas której dokonuje się wyboru składu Biura Wykonawczego – gremium to tworzy ośmiu członków, organ ten odbywa przynajmniej jedno posiedzenie w skali roku. W 2010 roku Rada dokonała rewizji statutu, który stanowił podstawę prawną jej działań i powołała do życia dwa komitety – Komitet Ekspertów ds. Energetyki, który zajmuje się monitorowaniem kwestii związanych z energetyką w regionie arabskim oraz Komitet Ekspertów ds. Energii Odnawialnej i Efektywności Energetycznej, którego działania koncentrują się na sektorze energii odnawialnej oraz zagadnieniach wydajności produkcji i zużycia energii⁶⁰².

Rada Arabskich Ministrów Młodzieży i Sportu utworzona w 1977 roku, odpowiedzialna jest przede wszystkim za następujące działania:

- organizację Arabskich Igrzysk Sportowych,
- motywowanie młodzieży krajów arabskich do sportowej rywalizacji i zwiększenia jej zdolności do udziału w turniejach regionalnych, kontynentalnych, międzynarodowych i olimpijskich,

⁶⁰¹ Rada Arabskich Ministrów Informacji,
<http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=6> [data dostępu: 31.12.2025].

⁶⁰² Rada Ministerialna ds. Energii,
<http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=8> [data dostępu: 31.12.2025].

- propagowanie arabskiej aktywności sportowej w mediach oraz przyczynianie się do rozwoju i promocji kultury oraz upowszechniania myśli olimpijskiej⁶⁰³.

Arabska Ministerialna Rada Zasobów Wodnych została utworzona w 2008 roku. Koncentruje się na rozwijaniu współpracy i koordynacji działań krajów arabskich na rzecz stawiania czoła wyzwaniom związanym z zasobami wodnymi i zwiększania arabskiego bezpieczeństwa wodnego. Do jej celów należy:

- zintegrowane zarządzanie zasobami wodnymi regionu arabskiego poprzez sporządzanie i aktualizowanie zbiorów danych dotyczących stanu wód w państwach członkowskich, opracowanie planów rozwoju i inwestycji w tym sektorze, a także prognozowanie ilościowego i jakościowego rozwoju systemu wodnego oraz znalezienie odpowiednich mechanizmów odpowiadających za wdrażanie tych projektów,
- rozwój i ochrona zasobów wodnych z wykorzystaniem alternatywnych technologii, takich jak zbieranie wody deszczowej, ochrona przeciwpowodziowa, zbieranie wód powierzchniowych i sztuczne zasilanie wód podziemnych,
- zarządzanie zapotrzebowaniem na wodę przy wykorzystaniu racjonalnego zużycia wody i ograniczeniu odpadów, a także określeniu rzeczywistych potrzeb oraz opracowanie strategii wykorzystania wód w oparciu o bazy informacji i danych, dzięki którym możliwa jest poprawa efektywność nawadniania,
- wspieranie koordynacji działań i współpracy między krajami arabskimi, które dzielą zbiorniki wodne, w celu ich eksploatacji w sposób zapewniający optymalne i sprawiedliwe wykorzystanie
- ochrona arabskich praw do zasobów wodnych na forach międzynarodowych zajmujących się tymi kwestiami i koordynacja stanowisk na rzecz zabezpieczenia interesów państw członkowskich⁶⁰⁴.

⁶⁰³ Rada Arabskich Ministrów Młodzieży i Sportu, <http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=9> [data dostępu 31.12.2025].

⁶⁰⁴ Arabska Ministerialna Rada Zasobów Wodnych, <http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=10> [data dostępu: 31.12.2025].

Rada Arabskich Ministrów Sprawiedliwości została powołana do życia w 1982 roku. Działa pod nadzorem Arabskiego Centrum Badań Prawnych i Sądowych⁶⁰⁵ – wyspecjalizowanego organu z siedzibą w Bejrucie, którego zadaniem jest wsparcie realizacji celów Rady, prowadzenie badań i przygotowywanie projektów prawnych i sądowych dla państw regionu arabskiego. Zadania Rady Arabskich Ministrów Sprawiedliwości sprowadzają się do następujących kwestii:

- wzmocnienie i pogłębienie współpracy arabskiej w dziedzinie prawa i sądownictwa, rewizja ram prawnych i sądowych w celu przystosowania do zmieniających się uwarunkowań, działania na rzecz zapewnienia niezależności sądów i niezawisłości sędziów,
- wspieranie i kontynuowanie wspólnych wysiłków na rzecz ujednolicenia ustawodawstwa arabskiego z uwzględnieniem warunków społecznych w każdym kraju arabskim,
- rozwijanie i ujednolicenie systemów sądownictwa oraz doskonalenie metod pracy w sądach⁶⁰⁶.

Utworzona w 1975 roku **Rada Arabskich Ministrów Zdrowia** została powołana do następujących celów i zadań:

- koordynowanie i pogłębianie płaszczyzny współpracy państwa arabskich w dziedzinie zdrowia,
- analiza problemów zdrowotnych w krajach arabskich i szukanie rozwiązań tychże problemów,
- podejmowanie środków umożliwiających zapewnienie pomocy medycznej i zdrowotnej w państwach arabskich w przypadku wystąpienia katastrofy naturalnej, wojny, epidemii, w postaci zatwierdzenia planu wspólnych działań, który podlegać będzie natychmiastowej realizacji,
- plan wspólnych działań na rzecz współpracy przy przeciwdziałaniu epidemiom oraz zapobiegania ich rozprzestrzenianiu się po wystąpieniu pierwszych przypadków choroby,

⁶⁰⁵ Wszystkie informacje nt. Arabskiego Centrum Badań Prawnych i Sądowych dostępne są na stronie internetowej tej instytucji <http://www.carjj.org>. [data dostępu: 31.12.2025].

⁶⁰⁶ Rada Arabskich Ministrów Sprawiedliwości, <http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=11>, [data dostępu: 31.12.2025].

- działania na rzecz podniesienia poziomu świadomości zdrowotnej obywateli państw arabskich przy wykorzystaniu wszelkich możliwych środków i projektów kierowanych do wszystkich grup społecznych,
- motywowanie do podejmowania arabskich inicjatyw związanych z sektorem zdrowia oraz działania na rzecz współpracy pomiędzy centrami i instytutami zdrowia w krajach arabskich,
- motywowanie do wspólnych studiów i badań oraz wymiany doświadczeń w dziedzinie medycyny,
- działania na rzecz zapewnienia stypendiów naukowych na wszystkich kierunkach studiów i praktyk medycznych oraz motywowanie do wymiany tychże stypendiów pomiędzy krajami członkowskimi,
- zgoda na ogólny plan prowadzenia studiów i badań w zakresie problematyki medycznej, zwalczania chorób endemicznych i podnoszenia świadomości zdrowotnej,
- organizacja konferencji naukowych we współpracy z ministerstwami zdrowia państw arabskich oraz regionalnymi i międzynarodowymi organizacjami wyspecjalizowanymi w problematyce zdrowotnej,
- motywowanie do wymian pracowników sektora medycznego i zdrowotnego wszystkich poziomów i specjalizacji, a także zapewnienie współpracy z instytucjami, stowarzyszeniami i organizacjami wyspecjalizowanymi w problematyce zdrowotnej,
- współpraca z międzynarodowymi instytucjami, stowarzyszeniami i organizacjami wyspecjalizowanymi w problematyce zdrowotnej w celu rozwiązywania problemów zdrowotnych w krajach arabskich, wypracowanie wspólnego stanowiska arabskiego w odniesieniu do poszczególnych kwestii zdrowotnych w celu prezentowania go na forach międzynarodowych, wzmocnienie relacji ze wszystkimi organizacjami regionalnymi i międzynarodowymi działającymi w sektorze zdrowia,
- działania na rzecz zharmonizowania ustaw i przepisów zdrowotnych w krajach arabskich,

- działania na rzecz poprawy jakości usług medycznych⁶⁰⁷.

Rada Arabskich Ministrów Telekomunikacji i Informatyki została utworzona w 1989 roku w celu realizacji następujących zadań:

- koordynowanie i jednoczenie wysiłków państw członkowskich na rzecz realizacji ścisłej współpracy między państwami arabskimi w zakresie ustanawiania, rozwijania i ulepszania urządzeń i usług komunikacyjnych i informatycznych,
- opracowanie arabskiej strategii rozwoju sektora telekomunikacyjnego w celu ułatwienia komunikacji między poszczególnymi częściami świata arabskiego i między nim a światem zewnętrznym oraz rozwoju społeczności ICT,
- zabezpieczanie interesów krajów arabskich w organizacjach międzynarodowych w dziedzinie komunikacji i technologii informacyjnych poprzez koordynację działań, jednoczenie stanowisk oraz udzielanie porad i zaleceń w tej dziedzinie,
- działania na rzecz rozwoju arabskiej społeczności ICT oraz rozwoju środków technicznych i badań naukowych w tej dziedzinie,
- działania na rzecz ujednolicenia prawodawstwa, przepisów i terminologii związanych z komunikacją i technologiami informacyjnymi oraz przyjęcia ujednoliconych specyfikacji technicznych,
- działania na rzecz wykorzystania instytutów szkoleniowych i krajowych ośrodków badawczych prowadzących działalność w zakresie komunikacji i technologii informacyjnych, koordynowania ich działań i przygotowywania zasobów ludzkich wymaganych dla potrzeby obsługi tego sektora,
- zacieśnianie współpracy między krajami arabskimi w zakresie komunikacji i technologii informacyjnych⁶⁰⁸.

⁶⁰⁷ Rada Arabskich Ministrów Zdrowia,
<http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=11> [data dostępu: 31.12.2025].

⁶⁰⁸ Rada Arabskich Ministrów Telekomunikacji i Informatyki,
<http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=11>, [data dostępu: 31.12.2025].

Zadaniem utworzonej w 2012 roku Rady Arabskich Ministrów **ds. Meteorologii i Klimatu** jest koordynowanie i zacieśnianie współpracy arabskiej w tym sektorze poprzez następujące działania:

- monitorowanie rozwoju nauk meteorologicznych i klimatycznych oraz stosowanie ich we wszystkich dziedzinach życia, gospodarki i rozwoju,
- monitorowanie globalnego rozwoju technologii przetwarzania i wymiany informacji meteorologicznych i klimatycznych,
- potwierdzenie możliwości naukowych i technicznych arabskich służb meteorologicznych i znaczenia ich wkładu w gospodarkę krajów arabskich, poprzez publikowanie ostrzeżeń przed gwałtownymi zmianami pogody i wszystkie inne usługi mające na celu zabezpieczenie życia i mienia przed wynikającymi z takich zmian szkodami,
- motywowanie do badań naukowych i szkoleń w zakresie rozmaitych aspektów meteorologii i jej zastosowań w sektorach takich, jak lotnictwo, rolnictwo, meteorologia morska, środowisko, woda i inne,
- stawianie czoła wyzwaniom w zakresie poprawy działalności służb meteorologicznych zgodnie z nowoczesnymi wymogami, wypełnianie w tym zakresie zobowiązań krajowych, regionalnych i międzynarodowych,
- opracowanie arabskiego mechanizmu podejmowania decyzji na wysokim szczeblu w przypadku zagrożeń natury meteorologicznej i klimatycznej⁶⁰⁹.

Arabska Rada Ludności i Rozwoju jest najmłodszą z wyspecjalizowanych rad ministerialnych – została utworzona we wrześniu 2019 roku na mocy Uchwały Rady LPA na szczeblu arabskich ministrów spraw zagranicznych w wyniku obrad 152. sesji zwyczajnej tego organu. Jej celem jest rozwój współpracy, koordynacji i wymiany informacji, wiedzy i doświadczeń w dziedzinie ludności i rozwoju w następujący sposób:

- promowanie integracji zagadnień i dynamiki populacji jako aktywnego czynnika w krajowych politykach, strategiach i planach działania, regionalnych i krajowych programach i projektach rozwoju,

⁶⁰⁹ Rada Arabskich Ministrów ds. Meteorologii i Klimatu, <http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=11>, [data dostępu: 31.12.2025].

- koordynacja działań i zacieśnianie współpracy między krajami arabskimi w sektorze ludności i rozwoju,
- badanie tendencji i problemów demograficznych oraz wyzwań stojących przed sektorem ludności i opracowanie propozycji ich rozwiązania na szczeblu regionalnym i krajowym, promowanie rozwiązań regionalnych w tej dziedzinie,
- podnoszenie świadomości społecznej na temat problemów demograficznych w krajach arabskich,
- wspieranie krajów arabskich w tworzeniu krajowych rad i komisji demograficznych oraz wymiana doświadczeń w dziedzinie demografii i rozwoju, a także pomoc w opracowywaniu krajowych strategii demograficznych adekwatnych do ich potrzeb narodowych oraz łączenie populacyjnego wymiaru rozwoju ze wszystkimi osiami i mechanizmami zrównoważonego rozwoju,
- uwzględnianie w działaniach w zakresie demografii i rozwoju odpowiednich regionalnych i międzynarodowych decyzji i programów w sposób, który nie jest sprzeczny z zasadami LPA i przy poszanowaniu suwerenności każdego kraju,
- zapewnienie wsparcia i pomocy państwom członkowskim w opracowywaniu i aktualizowaniu prawodawstwa związanego z kwestiami demograficznymi, adekwatnie do rozwoju sytuacji międzynarodowej i regionalnej,
- współpraca z instytucjami i organizacjami międzynarodowymi, w tym z Funduszem Ludnościowym Narodów Zjednoczonych⁶¹⁰, Komisją Gospodarczo-Społeczną Azji Zachodniej⁶¹¹ i Komisją Gospodarczą Afryki⁶¹²,

⁶¹⁰ Informacje nt. Funduszu Ludnościowego Narodów Zjednoczonych dostępne na stronie internetowej organizacji <https://www.unfpa.org> [data dostępu: 31.12.2025].

⁶¹¹ Chodzi o Komisję Gospodarczo-Społeczną Narodów Zjednoczonych ds. Azji Zachodniej (*Economic and Social Commission for Western Asia*, ESCWA). Jest to jedna z komisji regionalnych ONZ powołanych przez Radę Społeczną i Gospodarczą tejże organizacji. Została utworzona w 1973 roku, obecnie liczy 20 członków, siedzibę główną ma w Bejrucie w Libanie. Szerzej na stronie internetowej Komisji <https://www.unescwa.org> [data dostępu: 31.12.2025].

⁶¹² Chodzi o Komisję Gospodarczą Narodów Zjednoczonych ds. Afryki (*Economic Commission for Africa*, ECA). Jest to jedna z komisji regionalnych ONZ powołanych przez Radę Społeczną i Gospodarczą tejże organizacji. Została utworzona w 1958 roku, obecnie liczy 54 członków, siedzibę główną ma w Addis Abebie w Etiopii. Szerzej na stronie internetowej Komisji <https://www.uneca.org> [data dostępu: 31.12.2025].

oraz koordynowanie stanowiska arabskiego w kwestiach demograficznych prezentowanego na forach międzynarodowych⁶¹³.

Sekretariat Generalny⁶¹⁴ Ligi Państw Arabskich to organ administrujący i koordynujący prace organizacji. Instytucję Sekretariatu Generalnego wprowadził Pakt LPA w art. 7: „Liga posiadać będzie stały Sekretariat Generalny składający się z Sekretarza Generalnego, jego zastępców oraz odpowiedniej liczby funkcjonariuszy”. Na czele Sekretariatu Generalnego LPA stoi Sekretarz Generalny, który jest najwyższym funkcjonariuszem i ma do dyspozycji kadrę urzędników służby cywilnej. W kilkunastu biurach i departamentach Sekretariatu wykonują oni codzienne zadania administracyjne zgodnie z potrzebami organów głównych Ligi.

Sekretarz Generalny⁶¹⁵ kieruje pracami Sekretariatu Generalnego LPA. Do jego zadań należy:

- zwoływanie zwyczajnych posiedzeń Rady i redagowanie planu jej prac,
- przygotowywanie projektu budżetu,
- pełnienie roli depozytariusza.

Regulamin Sekretariatu (An-Nizam ad-Dachili li-l-Amana al-'Amma) poszerzył jego kompetencje poza sprawy administracyjne, nadając mu prawo do:

- aktywnego udziału w dyskusjach Rady,
- pełnienia roli mediatora w sporach, a nawet bezpośredniej interwencji w sprawach zagrażających stosunkom międzynarodowym.

Zgodnie z literą Paktu LPA Sekretarz Generalny powoływany jest na stanowisko przez Radę Ligi, na podstawie wyborów większością dwóch trzecich głosów państw członkowskich na pięcioletnią kadencję. Po objęciu swojej funkcji powołuje on – za zgodą Rady – swoich zastępców oraz głównych funkcjonariuszy. Pakt nadaje Sekretarzowi Generalnemu organizacji stopień ambasadora, zaś jego zastępcom – stopień

⁶¹³ Arabska Rada Ludności i Rozwoju, <http://www.lasportal.org/ar/councils/ministerialcouncil/Pages/MCouncilAbout.aspx?RID=11>, [data dostępu: 31.12.2025].

⁶¹⁴ Aktualne informacje na temat działalności tego organu dostępne na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/sectors/Pages/default.aspx> [data dostępu: 31.12.2025].

⁶¹⁵ Tamże.

ministra pełnomocnego⁶¹⁶. Pierwszy Sekretarz Generalny został wskazany w Aneksie do Paktu LPA – funkcja ta została powierzona 'Abd ar-Rahmanowi 'Azzamowi sprawował ją w latach 1945–1952. W kolejnych latach stanowisko Sekretarza Generalnego LPA zajmowali: Mahmud 'Abd al-Chalik Hassuna (1952–1972), Mahmud Rijad (1972–1979), Asz-Szazli al-Kalibi (1979–1990), Ahmad 'Asmat 'Abd al-Madżid (1991–2001), 'Amru Musa (2001–2011), Nabil al-'Arabi (2011–2016), Ahmad Abu al-Ghajt (2016-2026), Nabil Fahm (2026-)⁶¹⁷.

Struktura Sekretariatu Generalnego wygląda następująco:

- Biuro Sekretarza Generalnego (Maktab al-Amin al-'Amm),
- Departament Spraw Arabskich i Bezpieczeństwa Narodowego (Kita' asz-Szu'un al-'Arabijja wa-l-Aman al-Kawmi),
- Departament Międzynarodowych Spraw Politycznych (Kita' asz-Szu'un as-Sijasijja ad-Duwalijja),
- Departament Palestyny i Ziem Okupowanych (Kita' Filastin wa-al-Aradi al-'Arabijja al-Muhtalla),
- Departament Spraw Prawnych (Kita' asz-Szu'un al-Kanunijja),
- Departament Spraw Gospodarczych (Kita' asz-Szu'un al-Iktisadijja),
- Departament Spraw Społecznych (Kita' asz-Szu'un al-Idżtima'ijja),
- Departament Mediów i Łączności (Kita' al-I'lam wa-al-Ittisal),
- Departament Spraw Administracyjnych i Finansowych (Kita' asz-Szu'un al-Idarijja wa-al-Malijja),
- Departament Nadzoru Finansowego (Kita' ar-Rakaba al-Malijja),
- Arabski Fundusz Pomocy Technicznej dla Krajów Afrykańskich (As-Sunduq al-'Arabi li-l-Mu'awana al-Fannijja li-d-Duwal al-Afrikijja)⁶¹⁸.

Kwestie bezpieczeństwa narodowego w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej legły u podstaw wydania przez Radę LPA Uchwały 106/1 z dnia 1 lipca 2022

⁶¹⁶ Art. 12 Paktu LPA.

⁶¹⁷ Aḥmad Abu Al-Ghajt (ur. 12 czerwca 1942 w Kairze) – egipski dyplomata i polityk. 10 marca 2016 został wybrany na stanowisko Sekretarza Generalnego Ligi Państw Arabskich, zastępując Nabila al-'Arabiego. W okresie 2004–2011 pełnił funkcję ministra spraw zagranicznych Arabskiej Republiki Egiptu.

⁶¹⁸ Struktura Sekretariatu Generalnego, <http://www.lasportal.org/ar/Sectors/sectorhome/Pages/> [data dostępu: 31.12.2025].

roku, na mocy której powołano do życia nowy organ ds. wojskowych – **Departament Spraw Arabskich i Bezpieczeństwa Narodowego**. W ramach departamentu utworzono pięć wydziałów:

- Wydział Arabskiego Wschodu (Idarat al-Maszrik al-'Arabi),
- Wydział Zatoki i Jemenu (Idarat al-Chalidż al-'Arabi wa-l-Jaman),
- Wydział Północnej Afryki (Idarat Szimal Afrikijja),
- Wydział Rogu Afryki i Sudanu (Idarat Karn Afrikijja wa-s-Sudan),
- Wydział Wojskowy, Rada Pokoju i Bezpieczeństwa (Al-Idara al-'Askarijja wa-Madżlis as-Sulm wa-l-Aman).

Departament Spraw Arabskich i Bezpieczeństwa Narodowego realizuje następujące cele:

- aktualizowanie mechanizmów i strategii arabskich działań we wszystkich sektorach arabskiego bezpieczeństwa narodowego, odpowiednio do wyzwań regionalnych i globalnych,
- koordynowanie i jednoczenie arabskich wysiłków legislacyjnych i praktycznych w celu utrzymania bezpieczeństwa narodowego oraz wymiana doświadczeń w tej dziedzinie,
- przygotowanie strategii bezpieczeństwa narodowego w regionie, działania na rzecz wzmocnienia zdolności państw arabskich w zakresie działań prewencyjnych, we współpracy z zainteresowanymi arabskimi instytucjami i organami wewnętrznymi Sekretariatu Generalnego,
- przedstawianie odpowiednich działań zbiorowych w odniesieniu do każdego państwa członkowskiego, które dokonuje agresji na inny kraj arabski lub grozi mu atakiem, a także w przypadku, gdy kraj arabski zostanie poddany agresji zewnętrznej lub groźbie takiej agresji, bądź propozycji mediacji i ugody między skonfliktowanymi stronami arabskimi w celu osiągnięcia pokojowego rozwiązania,
- składanie sprawozdań i proponowanie rozwiązań dotyczących stanu bezpieczeństwa narodowego państw członkowskich, a następnie przedstawianie ich Radzie Ligi w celu podjęcia niezbędnych decyzji w tej kwestii,
- utrzymywanie kontaktu i udział w seminariach, konferencjach i spotkaniach interesujących z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego

społeczności arabskiej na poziomie arabskim, regionalnym lub międzynarodowym⁶¹⁹.

Działania **Departamentu Międzynarodowych Spraw Politycznych** skupiają się na śledzeniu rozwoju sytuacji politycznej na poziomie arabskim i międzynarodowym, a także na monitorowaniu przebiegu rozwoju arabskich stosunków międzynarodowych we wszystkich dziedzinach, które sprzyjają interesom regionu. Departament dzieli się na siedem wydziałów:

- Wydział ds. Koordynacji (Idarat at-Tansik wa-l-Mutaba'a),
- Wydział Afryki i Współpracy Arabsko-Afrykańskiej (Idarat al-Afrikijja wa-t-Ta'awun al-Afriki),
- Wydział Europy i Współpracy Arabsko-Europejskiej (Idarat al-Uruba wa-t-Ta'awun al-'Arabi-Urubi),
- Wydział Obu Ameryk (Idarat al-Amrikatajn)
- Wydział Azji, Australii i Współpracy Azjatyckiej (Idarat Asija wa-Ustralija wa-t-Ta'awun al-Asjawi),
- Wydział organizacji Międzynarodowych (Idarat al-Munazzamat ad-Duwalijja),
- Wydział ds. Redukcji i Ograniczenia Zbrojeń (Idarat al-Hadd min-at-Tasalluh wa-Naz' as-Silah).

Do głównych zadań tego departamentu należy:

- przygotowywanie opracowań i raportów na temat trendów politycznych państw arabskich i państwa spoza regionu,
- monitorowanie światowych wydarzeń politycznych oraz badanie ich wpływu na sytuację w krajach arabskich,
- monitorowanie realizacji decyzji rad LPA dotyczących spraw politycznych,
- inicjowanie współpracy z regionalnymi i międzynarodowymi organizacjami i stowarzyszeniami oraz monitorowanie realizacji wydanych przez nie decyzji,

⁶¹⁹ Departament Spraw Arabskich i Bezpieczeństwa Narodowego, <http://www.lasportal.org/ar/Sectors/sectorhome/Pages/AboutSectors.aspx?SID=2> [data dostępu: 31.12.2025].

- udział w międzynarodowych forach i konferencjach poświęconych kwestiom arabskim,

- wdrażanie planów i programów w celu wzmocnienia współpracy pomiędzy krajami arabskimi oraz na arenie międzynarodowej.

Departament Międzynarodowych Spraw Politycznych realizuje również następujące zadania sektorowe:

- rozwiązywanie kryzysów, które zagrażają stabilizacji w świecie arabskim,

- wzmacnianie wspólnych działań arabskich oraz aktywizacja roli państw arabskich na arenie międzynarodowej,

- realizacja planów i programów wspierania stosunków międzynarodowych w ramach postanowień Paktu Ligi Państw Arabskich, uchwał Rady Ligi oraz porozumień arabskich,

- koordynacja polityki i stanowisk krajów arabskich na forach regionalnych i międzynarodowych,

- wspieranie międzynarodowej przyjaźni i współpracy oraz działanie na rzecz uzyskania globalnego poparcia dla kwestii arabskich,

- intensyfikacja współpracy z różnymi blokami, organami i organizacjami regionalnymi i międzynarodowymi⁶²⁰.

Departament Palestyny i Ziem Okupowanych został utworzony na mocy Uchwały 471 wydanej przez Radę Ligi 23 września 1952 roku, jako organ podległy Sekretariatowi Generalnemu. Departament podzielony jest na mniejsze jednostki:

- Wydział ds. Palestyny (Idarat Szu'un Filastin),
- Wydział ds. Izraela (Idarat asz-Szu'un al-Isra'ilijja),
- Wydział ds. Okupowanych Ziem Arabskich (Idarat al-'Aradi al-'Arabijja al-Muhtalla).

Do jego zadań należy:

- monitorowanie wszystkich kwestii związanych z okupowanymi ziemiami arabskimi
- przygotowywanie materiałów na konferencje i imprezy cykliczne.

⁶²⁰ Departament Międzynarodowych Spraw Politycznych,
<http://www.lasportal.org/ar/Sectors/sectorhome/Pages/AboutSectors.aspx?SID=3> [data dostępu: 31.12.2025].

Bardziej szczegółowe działania skupiają się na:

- dokumentowaniu rozwoju sprawy palestyńskiej i konfliktu arabsko-izraelskiego oraz monitorowaniu i analizowaniu aspektów politycznych, ekonomicznych i społecznych poprzez przygotowywanie stałych raportów, które są okresowo aktualizowane i przekazywane delegacjom arabskich państw członkowskich oraz misjom Ligi Arabskiej zagranicą, organizacjom i federacjom arabskim i międzynarodowym,
- monitorowaniu rozwoju sprawy palestyńskiej i arabskiej inicjatywy pokojowej na forach międzynarodowych oraz publikowaniu postów związanych ze sprawą palestyńską,
- koordynacji działań i zacieśnianiu współpracy z arabskimi i międzynarodowymi instytucjami i organizacjami zajmującymi się sprawą palestyńską⁶²¹.

Departament Spraw Prawnych obejmuje cztery wydziały:

- Wydział ds. Prawnych (Idarat asz-Szu'un al-Kanunijja),
- Wydział Umów i Prawa Międzynarodowego (Idarat al-Mu'ahadat wa-l-Kanun ad-Duwali),
- Wydział Sekretariatów Sądu Administracyjnego i Inwestycyjnego (Idarat Sikritarija al-Mahkama al-Idarijja wa-l-Mahkama al-Istismarijja),
- Wydział Własności intelektualnej i Konkurencyjności (Idarat al-Milkijja al-Fikrijja wa-al-Kufa'a al-Tanafusijja)

Organ ten powołany został do realizacji takich zadań, jak:

- nadzorowanie kwestii prawnych związanych z działalnością Sekretariatu Generalnego LPA oraz innych organów i instytucji związanych z organizacją,
- wydawanie opinii w sprawach przedstawianych przez Radę Ligi i Komisje Ministerialne, w sprawie regulaminów wewnętrznych Sekretariatu Generalnego i organów przy nim działających, organizacji arabskich funkcjonujących w ramach LPA,

⁶²¹ Departament Palestyny i Ziemi Okupowanych, <http://www.lasportal.org/ar/Sectors/sectorhome/Pages/AboutSectors.aspx?SID=11>, [data dostępu: 31.12.2025].

- prowadzenie dochodzeń administracyjnych w przekazanych sprawach oraz reprezentowanie Sekretariatu Generalnego LPA wobec stron trzecich we wszystkich sprawach i kwestiach prawnych, a także reprezentowanie Sekretariatu Generalnego przed Sądem Administracyjnym LPA,
- przygotowywanie, redagowanie i opiniowanie umów i traktatów dotyczących współpracy, rozporządzeń, decyzji i porozumień, które są zawierane w ramach LPA,
- ustalanie procedur składania przez państwa arabskie dokumentów w celu ich podpisania lub ratyfikacji pomiędzy państwami członkowskimi lub LPA a innym państwem członkowskim⁶²².

Departament Spraw Gospodarczych został utworzony w strukturach Sekretariatu Generalnego LPA w celu realizacji zadań wynikających z porozumień w sprawie współpracy gospodarczej na poziomie regionalnym. Departament dzieli się na następujące wydziały:

- Wydział Koordynacji Gospodarczej (Idarat at-Tansik al-Iktisadi),
- Wydział Energii (Idarat at-Taka),
- Wydział Arabskiej Integracji Gospodarczej (Idarat al-Takamul al-Iktisadi al-'Arabi),
- Wydział Gospodarki Mieszkaniowej, Zasobów Wodnych i Ograniczenia Klęsk Żywiolowych, Wydział Środowiska (Idarat al-Iskan wa-l-Mawarid al-Ma'ijja wa-l-Hadd min al-Kawaris),
- Wydział ds. Środowiska i Meteorologii (Idarat Szu'un al-Bi'a wa-l-Arsad al-Dżawwijja),
- Wydział Rozwoju Komunikacji i Technologii Informacyjnych (Idarat Tanmija al-Ittisalat wa-Taknija al-Ma'lumat),
- Wydział Statystyk i Baz Danych (Idarat al-Ihsa' wa-Kawa'id al-Bajanat),
- Wydział Arabskich Organizacji i Stowarzyszeń (Idarat al-Munazzamat wa-l-Ittihadat al-'Arabiyya),

⁶²²

Departament Spraw Prawnych,
<http://www.lasportal.org/ar/Sectors/sectorhome/Pages/AboutSectors.aspx?SID=4>, [data 31.12.2025].

- Wydział Stosunków Gospodarczych (Idarat al-'Alakat al-Iktisadijja),
- Wydział Turystyki i Transportu (Idarat as-Sijaha wa-an-Nakl).

Cele, które realizuje Departament wraz z podległymi mu wydziałami sprowadzają się do:

- wspierania arabskich programów integracji gospodarczej w zakresie handlu i inwestycji, rozwoju zrównoważonego dla infrastruktury środowiskowej, wodnej, mieszkalnictwa i budownictwa, transportowej, turystycznej, łączności i technologii informacyjnej, energii, baz statystycznych i informacyjnych, własności intelektualnej i konkurencyjności,
- wspierania programów rozwoju gospodarczego i regionalnego oraz międzynarodowych stosunków gospodarczych,
- monitorowaniu regionalnych i międzynarodowych zmian gospodarczych oraz analizowaniu ich wpływu na kraje arabskie,
- rozwijaniu stosunków gospodarczych na poziomie arabskim i międzynarodowym oraz wzmacnianiu partnerstwa handlowego z blokami gospodarczymi i regionami⁶²³.

Arabskie dążenia na rzecz rozwoju społecznego przyczyniły się do utworzenia – w wyniku restrukturyzacji Sekretariatu Generalnego w 2002 roku – **Departamentu Spraw Społecznych**, złożonego z jedenastu wydziałów zajmujących się wszystkimi aspektami społecznymi i rozwojowymi państw członkowskich:

- Wydział Rozwoju i Polityk Społecznych (Idarat at-Tanmija wa-s-Sijasat al-Idžtima'ijja),
- Wydział Praw Człowieka (Idarat Hukuk al-Insan),
- Wydział [ds.] Kobiet (Idarat al-Mar'a),
- Wydział [ds.] Rodziny i Dzieci (Idarat al-Usra wa-t-Tufula),
- Wydział Spraw Uchodźców, Emigrantów i Migracji (Idarat Szu'un al-Ladži'in wa-l-Mughtaribin wa-l-Hidžra),
- Wydział Młodzieży i Sportu (Idarat asz-Szabab wa-r-Rijada),

⁶²³

Departament
<http://www.lasportal.org/ar/Sectors/sectorhome/Pages/AboutSectors.aspx?SID=5>
 31.12.2025].

Spraw
 Gospodarczych,
 [data dostępu:

- Wydział Zdrowia i Pomocy Humanitarnej (Idarat as-Sihha wa-l-Musa'adat al-Insanijja),
- Wydział Organizacji Społeczeństwa obywatelskiego (Idarat Munazzamat al-Mudžtama' al-Madani),
- Wydział Wychowania, Edukacji i Badań naukowych (Idarat at-Tarbija wa-t-Ta'lim wa-l-Bahs al-'Ilmi),
- Wydział Kultury i Dialogu Międzykulturowego (Idarat as-Sakafa wa-l-Hiwar bajna al-Hadarat),
- Wydział Polityki Ludnościowej (Idarat as-Sijasa as-Sukkanijja).

Głównym celem Departamentu Spraw Społecznych jest działalność na rzecz postępu we wszystkich obszarach rozwoju społecznego w regionie arabskim, poprzez tworzenie i wdrażanie regionalnych strategii rozwoju, koordynację i ujednolicenie arabskich stanowisk w tym zakresie na forach międzynarodowych i regionalnych, a także:

- przygotowywanie projektów dokumentów na szczyty arabskie i szczyty gospodarczo-społeczne,
- opracowywanie tematów do przedstawienia w porządku obrad posiedzeń Rady LPA oraz Rady Gospodarczej i Społecznej,
- realizacja uchwał Rady LPA i decyzji Rady Gospodarczej i Społecznej, we współpracy z wyspecjalizowanymi radami ministerialnymi oraz zainteresowanymi organizacjami arabskimi i międzynarodowymi,
- przygotowywanie projektów porządków obrad wyspecjalizowanych rad ministerialnych działających w sektorze społecznym (sprawy społeczne, zdrowie, młodzież i sport),
- realizacja wszystkich działań i wydarzeń wyspecjalizowanych rad ministerialnych działających w sektorze społecznym,
- opracowywanie planów i programów współpracy z państwami członkowskimi w sposób, który przyczynia się do aktywizacji wspólnej arabskiej pracy społecznej i rozwojowej, w celu poprawy

standardu życia obywateli państw arabskich oraz jego bezpieczeństwa socjalnego i pokoju⁶²⁴.

Na przestrzeni lat rola odgrywana przez arabskie media politycznie, ekonomicznie i społecznie znacznie wzrosła. Utworzony w 1946 roku **Wydział Informacji**, którego zadaniem było m.in. rozpowszechnianie informacji o działalności LPA, został w 1948 roku przekształcony w Wydział Informacji i Publikacji. Obecnie Departament Mediów i Łączności obejmuje pięć wydziałów:

- Wydział Analiz i Studiów Strategicznych (Idarat al-Buhus wa-d-Dirasat al-Istratidżijja),
- Wydział Mediów (Idarat al-I'lam),
- Wydział Komunikacji Społecznej (Idarat al-Ittisal wa-t-Tawasul al-Idżtima'i),
- Wydział Monitorowania Kryzysów (Idarat ar-Rasd wa-Mutaba'at al-Azamat),
- Wydział ds. Centrów i Misji (Idarat Szu'un al-Marakiz wa-l-Bi'sat).

Departament Mediów i Łączności powołany został w celu:

- koordynacji współpracy w zakresie działalności mediów w krajach arabskich,
- przedstawiania arabskiej i międzynarodowej opinii publicznej wspólnego stanowiska arabskiego i wspólnych działań arabskich,
- wzmocnienia stosunków Ligi z narodami arabskimi oraz tworzenie partnerstwa między LPA a regionalnymi i międzynarodowymi organami działającymi w dziedzinie mediów i komunikacji.

Obecnie w działaniach sektorowych departament wspomagany jest przez siedem podległych mu wydziałów, z którymi wspólnie realizuje następujące zadania:

- opracowanie strategii wspólnych działań mediów arabskich i rozwijanie jej zgodnie ze zmianami regionalnymi i międzynarodowymi, działania na rzecz wdrażania tejże strategii we współpracy i koordynacji ze wszystkimi krajami arabskimi,

624

Departament Spraw Społecznych,
<http://www.lasportal.org/ar/Sectors/sectorhome/Pages/AboutSectors.aspx?SID=6>
31.12.2025].

[data dostępu:

- realizacja decyzji Rady Arabskich Ministrów Informacji i zaleceń Stałego Komitetu ds. Mediów Arabskich dotyczących wspólnej pracy mediów arabskich oraz podejmowanie niezbędnych kroków w celu monitorowania ich realizacji,
- zwiększanie świadomości i zainteresowania obywateli arabskich instytucjami wspólnych działań, przede wszystkim Ligą Państw Arabskich,
- rozwój arabskich mediów zgodnie z wymogami współczesności i postępu technologicznego⁶²⁵.

Departament Spraw Administracyjnych i Finansowych ma na celu zapewnienie pomocy administracyjnej, finansowej i logistycznej wszystkim departamentom Sekretariatu Generalnego LPA, a także misjom, ośrodkom i biuram Ligi zagranicą. Składa się z sześciu wydziałów:

- Wydział Zasobów Ludzkich (Idarat Szu'un al-Afrad wa-Mawarid al-Baszarijja),
- Wydział Spraw Finansowych i Budżetu (Idarat asz-Szu'un al-Malijja wa-l-Muwazana),
- Wydział Konferencji i spraw Siedziby (Idarat al-Mu'tamarat wa Szu'un al-Makarr),
- Wydział Usług i Zakupów (Idarat al-Chadamat al-'Amma wa-l-Musztarijat),
- Wydział Komunikacji i Usług Pocztowych (Idarat al-Ittisalat wa-l-Barid),
- Wydział Szkoleń i Rozwoju Metod Pracy (Idarat at-Tadrib wa-Tatwir Asalib al-'Amal).

Do zadań departamentu należy:

- przygotowanie i rozliczanie budżetu Sekretariatu Generalnego poprzez stosowanie najnowszych systemów i oprogramowania, podnoszenie efektywności i planowania strategicznego,

⁶²⁵ Departament Mediów i Łączności,
<http://www.lasportal.org/ar/Sectors/sectorhome/Pages/AboutSectors.aspx?SID=7> [data 31.12.2025].

- przygotowywaniem analiz i projektów planów działania oraz programów administracyjnych i finansowych, których wymagają prace wyspecjalizowanych rad ministerialnych, ich organów i komisji,
- przygotowywaniem programów szkoleniowych, aplikacji technicznych i tłumaczeń we wszystkich formach, aby służyć wszystkim departamentom i funkcjonariuszom Sekretariatu Generalnego.

Wraz z podległymi mu wydziałami Departament Spraw

Administracyjnych i Finansowych realizuje następujące cele:

- realizacji wszelkich spraw dotyczące osób i zasobów ludzkich oraz nadzoru spraw związanych z operacjami finansowymi i księgowością zgodnie z postanowieniami obowiązujących przepisów ustawowych, wykonawczych i decyzyjnych,
- koordynacji z Naczelnym Organem Kontroli prac monitorowania i kontroli sprawozdań końcowych oraz monitorowanie wykonania decyzji Rady Ligi w tym zakresie,
- udziału w spotkaniach dotyczących zasobów ludzkich i finansowych na szczeblu arabskim i międzynarodowym.
- przygotowania projektów planów i programów administracyjnych i finansowych wymaganych pracą rad, ich organów i komisji oraz programów szkoleniowych dla pracowników Sekretariatu Generalnego⁶²⁶.

Departament Nadzoru Finansowego został utworzony na mocy Uchwały 257 podczas szczytu arabskiego w Tunisie 23 maja 2004 roku. W strukturze departamentu obecne są trzy wydziały:

- Wydział Kontroli Finansowej (Idarat ar-Rakaba al-Maliyya),
- Wydział Kontroli Administracyjnej (Idarat ar-Rakaba al-Idariyya),
- Wydział Inspekcji (Idarat at-Taftisz).

Działalność departamentu opiera się na zasadzie konsultacji i koordynacji z władzami wykonawczymi Sekretariatu Generalnego w celu pełnienia nadzoru nad przestrzeganiem postanowień przepisów administracyjnych i finansowych, a co za tym idzie – zobowiązaniu do stosowania ustaw i przepisów obowiązujących w Sekretariacie

⁶²⁶ Departament Spraw Administracyjnych i Finansowych, <http://www.lasportal.org/ar/Sectors/sectorhome/Pages/AboutSectors.aspx?SID=8> [data dostępu: 31.12.2025].

Generalnym LPA oraz uchwał Rady Ligi w tym zakresie. Do zadań sektorowych Departamentu Nadzoru Finansowego należy:

- dokonywanie przeglądu i kontroli wszystkich operacji finansowych, które dokonywane są w Sekretariacie Generalnym, biurach, ośrodkach i misjach LPA zagranicą, w celu zapewnienia prawidłowego i systematycznego wykorzystania środków finansowych,
- monitorowanie wydatków na pozycje budżetowe i odnotowywanie poziomów wykonania oraz zapewnianie integralności procedur finansowych w odniesieniu do budżetu oraz rachunków i funduszy specjalnych,
- kontrolowanie decyzji administracyjnych oraz umów w celu zapewnienia zastosowania wszystkich systemów i przepisów administracyjnych obowiązujących w Sekretariacie Generalnym oraz wyrażanie opinii w sprawach o charakterze administracyjnym,
- kontakt z organami nadzorczymi w krajach arabskich oraz rozwój bazy danych, która zawiera wszystkie informacje dotyczące kadr w siedzibie LPA oraz misjach i ośrodkach organizacji zagranicą⁶²⁷.

Arabski Fundusz Pomocy Technicznej dla Krajów Afrykańskich został utworzony podczas szczytu arabskiego w Rabacie (Maroko) w 1974 roku w celu urzeczywistnienia zasady solidarności arabsko-afrykańskiej oraz umożliwienia podjęcia realnych działań na tym polu. Organ ten działalność rozpoczął pod koniec 1976 roku po pierwszym posiedzeniu zarządu w Kairze w dniach 5-7 sierpnia 1975. Fundusz jest jednym z organów Sekretariatu Generalnego LPA posiadającym osobowość prawną w zakresie niezbędnym do realizacji swoich celów. Cele Funduszu są skoncentrowane na świadczeniu pomocy technicznej, tj. pomocy w zakresie potrzeb humanitarnych i gospodarczych oraz rozwoju naukowego krajów afrykańskich poprzez wysyłanie arabskich ekspertów w różnych dziedzinach do krajów wnioskujących o udzielenie wsparcia oraz zapewnianie stypendiów i szkoleń w arabskich instytutach i uniwersytetach. Arabski Fundusz Pomocy Technicznej dla Krajów Afrykańskich ma w swojej strukturze trzy wydziały:

- Wydział Badań i Analiz (Idarat al-Buhus wa-d-Dirasa),

⁶²⁷ Arabski Fundusz Pomocy Technicznej dla Krajów Afrykańskich, <http://www.lasportal.org/ar/Sectors/sectorhome/Pages/AboutSectors.aspx?SID=9> [data dostępu: 31.12.2025].

- Wydział Operacyjny (Idarat al-'Amaliyat),
- Wydział Inspekcji (Idarat asz-Szu'un al-Malijja wa-l-Idarijja).

Zarząd Funduszu jest odpowiedzialny za:

- opracowywanie planów działania i sposobów ich realizacji,
- rozpatrywanie i zatwierdzanie wniosków o pomoc techniczną składanych przez zainteresowane kraje,
- zatwierdzanie projektu rocznego budżetu i sprawozdań finansowych przedkładanych Radzie Ligi,
- określanie stopy rezerwy funduszu,
- sporządzanie projektów regulaminów finansowych i administracyjnych wymaganych z uwagi na specyfikę pracy Funduszu,
- składanie rocznych sprawozdań z działalności Funduszu na forum Rady LPA⁶²⁸.

Obok organów decyzyjnych – Rady Ligi, Rady Społeczno-Gospodarczej, Wyspecjalizowanych Rad Ministerialnych oraz organu administracyjnego – Sekretariatu Generalnego, Liga Państw Arabskich powołała do życia dodatkowe organy:

- Parlament Arabski (Al-Barlaman al-'Arabi),
- Trybunał Administracyjny (Al-Mahkama al-Idarijja),
- Trybunał Inwestycyjny (Al-Mahkama al-Istiftmarijja).

Idea powołania instytucji przedstawicielskiej w ramach Ligi Państw Arabskich sięga połowy lat 50. XX wieku, kiedy to Sekretariat Ligi złożył w 1955 roku projekt rewizji Statutu, a wśród propozycji zmian pojawiła się kwestia ukonstytuowania nowego organu w postaci parlamentu. Propozycja ta nie została wówczas poddana pod dyskusję, jednak idea powołania **Parlamentu Arabskiego** poddawana była dalszym analizom toczącym się na tle licznych debat wokół inicjatyw reformy organizacji. Na przestrzeni kolejnych kilku dekad udało się wypracować wspólne zasady realizacji projektu nowego organu przedstawicielskiego, na których opierały się decyzje podejmowane później na szczytach arabskich w sprawie powołania Parlamentu Arabskiego. Ostatecznie został on ustanowiony na mocy Uchwały nr 292 Rady Ligi Państw Arabskich na poziomie szczytu wydanej w rezultacie XVII sesji zwyczajnej, która odbyła się w mieście Algier (Algierska Republika Ludowo-Demokratyczna) 23 marca 2005 roku. Podczas tego szczytu

⁶²⁸ Tamże.

wprowadzono kilku poprawek do Paktu LPA, z których najważniejszą był art. 19 dodany do dokumentu zgodnie z uchwałą nr 290, w następującym brzmieniu: „W ramach Ligi Arabskiej utworzony zostanie Parlament Arabski”. Zatwierdzony został wówczas Statut Parlamentu Arabskiego, którego art. 1 głosi, że zostaje on ustanowiony na okres pięciu lat, z możliwością przedłużenia o maksymalnie dwa lata, począwszy od daty jego pierwszej sesji, jako etap przejściowy w kierunku ustanowienia stałego Parlamentu Arabskiego”. Nowy organ odbył pierwsze obrady 26–27 grudnia 2005 roku.

Podczas XXII sesji zwyczajnej Rady Ligi Państw Arabskich na szczycie szczytu zwołanej w mieście Syrta (Sirt) w Libii 28 marca 2010 roku wydała ona Uchwałę nr 501 w sprawie przedłużenia przejściowego Parlamentu Arabskiego o dwa lata w celu uzupełnienia ram prawnych i statutu stałego parlamentu. 29 marca 2012 roku, podczas kolejnej sesji zwyczajnej w Bagdadzie (Republika Iraku) Rada Ligi Państw Arabskich wydała Uchwałę nr 559, na mocy której przyjęty został Statut Parlamentu Arabskiego określony jako przestrzeń do praktykowania zasad konsultacji, demokracji, wolności i praw człowieka. W myśl dokumentu nowy organ ma pełnić rolę narzędzia dialogu, stanowić bodziec dla kształtowania wspólnej polityki arabskiej służącej interesom narodów arabskich oraz element realizacji zasady poszerzania partycypacji politycznej jako podstawy rozwoju demokratycznego w krajach arabskich⁶²⁹.

W ten sposób Parlament Arabski przeszedł z etapu parlamentu przejściowego do stałej instytucji parlamentarnej i rozpoczął prace pierwszej sesji zwyczajnej 12 grudnia 2012 roku. Dokonano wówczas wyboru przewodniczącego i czterech zastępców, powołania czterech stałych komisji oraz wyboru ich przewodniczących i sekretarzy, sekretarza generalnego i dwóch zastępców sekretarza generalnego. Po zakończeniu procesu tworzenia głównych organów parlamentarnych podjęte zostały działania na rzecz utworzenia systemu wewnętrznego, systemu finansowego i innych systemów administracyjnych i finansowych dla Parlamentu⁶³⁰.

W strukturze Parlamentu Arabskiego występują cztery główne organy:

- Przewodniczący Parlamentu Arabskiego (Ra'is al-Barlaman al-'Arabī),

⁶²⁹ Tekst Statutu Parlamentu Arabskiego dostępny jest w języku arabskim na stronie <http://www.ar-pr.org/index.php> عن-البرلمان/النظام-الأساسي, [data dostępu: 31.12.2025].

⁶³⁰ Regulamin Wewnętrzny Parlamentu Arabskiego dostępny jest w języku arabskim na stronie <http://www.ar-pr.org/index.php> عن-البرلمان/النظام-الداخلي, [data dostępu: 31.12.2025].

- Biuro Parlamentu Arabskiego (Maktab al-Barlaman al-'Arabī),
- Komisje Parlamentu Arabskiego (Lidżan al-Barlaman al-'Arabī),
- Sekretariat Parlamentu Arabskiego (Al-Amana al-'Amma li-l-Barlaman al-'Arabī).

Przewodniczący Parlamentu Arabskiego wybierany jest na okres dwóch lat z możliwością pełnienia tej funkcji przez kolejną kadencję, a czterech wiceprzewodniczących wybieranych jest co dwa lata. Wybory przewodniczącego i jego zastępców odbywają się w głosowaniu bezpośrednim, tajnym, bezwzględną większością głosów członków obecnych na sesji wyborczej. Do kompetencji przewodniczącego należy: reprezentowanie Parlamentu w kontaktach z innymi instytucjami oraz w relacjach parlamentarnych na szczeblu krajowym, arabskim, regionalnym i międzynarodowym; wypowiadanie się w imieniu Parlamentu oraz nadzorowanie wszystkich jego prac i prac Sekretariatu Generalnego; udział w posiedzeniach LPA na różnych poziomach; otwieranie i przewodniczenie obradom Parlamentu i ogłaszanie wydanych uchwał; zwoływanie zebrań komisji parlamentarnych; prowadzenie korespondencji i komunikacji między komisjami i organami spoza Parlamentu.

Biuro Parlamentu Arabskiego tworzą Przewodniczący Parlamentu Arabskiego (który pełni funkcję szefa Biura) i jego zastępcy oraz przewodniczący stałych komisji. Statut przyznaje temu organowi następujące uprawnienia:

- przygotowywanie projektu porządku obrad na wniosek Przewodniczącego,
- koordynowanie prac Parlamentu i komisji,
- wybór delegacji reprezentujących Parlament w pełnieniu obowiązków służbowych,
- przyjmowanie zaproszeń kierowanych przez parlamenty narodowe, organizacje regionalne i międzynarodowe oraz organizacje pozarządowe do udziału w ich spotkaniach,
- nadzór nad przygotowaniem projektu budżetu Parlamentu i jego końcowego sprawozdania,
- analiza i opiniowanie propozycji zmian statutu lub regulaminu,
- monitorowanie udziału w posiedzeniach członków Parlamentu i Komisji,

- powoływanie komisji do zbadania określonego tematu,
- wszelkie zadania wymienione w regulaminie wewnętrznym lub zlecone przez Parlament⁶³¹.

Na mocy decyzji Parlamentu powołane zostały cztery stałe komisje:

- Komisja Spraw Zagranicznych, Politycznych i Bezpieczeństwa Narodowego (Ladżnat asz-Szu'un al-Charidżijja wa-s-Sijasijja wa-l-Aman al-Kawmi)⁶³²,
- Komisja Gospodarczo-Finansowa (Ladżnat asz-Szu'un al-Iktisadijja wa-l-Malijja)⁶³³,
- Komisja ds. Legislacji, Prawnych i Praw Człowieka (Ladżnat asz-Szu'un at-Taszri'ijja wa-l-Kanunijja wa-Hukuk al-Insan),
- Komisja ds. Społecznych, Edukacyjnych i Kulturalnych, Kobiet i Młodzieży (Ladżnat asz-Szu'un al-Idżtima'ijja wa-t-Tarbawijja wa-s-Sakafijja wa-l-Mar'a wa-sz-Szabab)⁶³⁴.

Parlamentowi przysługuje uprawnienie tworzenia innych komisji stałych, a także komisji tymczasowych, specjalnych, wspólnych oraz podkomisji, których kadencja wygasa wraz z realizacją celu, dla którego zostały utworzone. Członkowie komisji są wybierani na podstawie kompetencji naukowych, kwalifikacji zawodowych i predyspozycji osobistych.

Sekretariat Generalny Parlamentu Arabskiego jest kierowany przez Sekretarza Generalnego, powoływanego przez Parlament na okres czterech lat, z możliwością sprawowania tej funkcji przez kolejną kadencję, przy wsparciu kilku asystentów. Organ ten wykonuje zadania administracyjne, finansowe i techniczne Parlamentu⁶³⁵, w tym w szczególności te związane z organizowaniem pracy sekretarzy i komisji parlamentarnych oraz redagowaniem protokołów z posiedzeń; zapewnieniem wsparcia technicznego

⁶³¹ Zadania i zakres kompetencji, skład oraz dotychczasowa działalność Biura Parlamentu Arabskiego, <http://www.ar-pr.org/index.php/عن-البرلمان/مكتب-البرلمان> [data dostępu: 31.12.2025].

⁶³² Zadania i zakres kompetencji, skład oraz dotychczasowa działalność Komisji Spraw Zagranicznych, Politycznych i Bezpieczeństwa Narodowego Parlamentu Arabskiego zob. <http://www.ar-pr.org/index.php/t/1261لجنة-الشؤون-الخارجية-والسياسية-والامن-القومي> [data dostępu: 31.12.2025].

⁶³³ Zadania i zakres kompetencji, skład oraz dotychczasowa działalność Komisji Gospodarczej i Finansowej Parlamentu Arabskiego zob. <http://www.ar-pr.org/index.php/t/1259لجنة-الشؤون-الاقتصادية-والمالية> [data dostępu: 31.12.2025].

⁶³⁴ Zadania i zakres kompetencji, skład oraz dotychczasowa działalność Komisji ds. Społecznych, Edukacyjnych i Kulturalnych, Kobiet i Młodzieży Parlamentu Arabskiego zob. <http://www.ar-pr.org/index.php/t/1258لجنة-الشؤون-الاجتماعية-والتربوية-والثقافية-والمرأة-والشباب> [data dostępu: 31.12.2025].

⁶³⁵ Zadania i zakres kompetencji, skład oraz dotychczasowa działalność Sekretariatu Parlamentu Arabskiego zob. <http://www.ar-pr.org/index.php/عن-البرلمان/الأمانة-العامة> [data dostępu 31.12.2025].

członkom Parlamentu i jego głównym organom; przygotowaniem i publikacją Dziennika Urzędowego Parlamentu oraz innych publikacji⁶³⁶. W skład Parlamentu Arabskiego wchodzi delegaci z parlamentów państw członkowskich organizacji, przy czym każde państwo ma tyle samo reprezentantów, tj. czterech, co daje łącznie 88 parlamentarzystów. Choć Parlament Arabski pełni rolę organu konsultacyjnego i nie posiada realnej władzy, dysponuje szerokimi (lecz niewiążącymi innych instytucji) uprawnieniami opiniotwórczymi.

Trybunał Administracyjny został ustanowiony w 1964 roku jako organ właściwy do rozpoznawania i orzekania w następujących sprawach:

- spory związane z postanowieniami przepisów dotyczących pracowników Ligi Państw Arabskich i umów o pracę,
- spory związane z postanowieniami regulaminów organów świadczących usługi społeczne dla pracowników Ligi Państw Arabskich, takich jak Fundusz Zapomogowy i Fundusz Zdrowotny,
- odwołania od decyzji dyscyplinarnych,
- inne decyzje administracyjne dotyczące personelu i pracowników, z wyjątkiem uchwał Rady Ligi w sprawie Sekretarza Generalnego i jego zastępców⁶³⁷.

Trybunał Inwestycyjny został ustanowiony w 1964 roku jako organ właściwy do rozpoznawania i orzekania w następujących sprawach:

- sprawy wniesione do Trybunału na podstawie Rozdz. V-VI Ujednoliconej umowy o inwestowaniu kapitału arabskiego w państwach arabskich⁶³⁸,

⁶³⁶ Wykaz publikacji Parlamentu Arabskiego dostępny jest w języku arabskim na stronie: <http://www.ar-pr.org/index.php> المطبوعات [data dostępu: 31.12.2025].

⁶³⁷ *An-Nizam al-Asasi li-l-Mahkama al-Idariyya*, <http://www.lasportal.org/ar/legalnetwork/Documents>, (data dostępu: 31.12.2025).

⁶³⁸ Chodzi o ujednoliconą umowę o inwestowaniu kapitału arabskiego w państwach arabskich z 26 listopada 1980 roku przyjętą podczas szczytu arabskiego w Ammanie (Jordania). Tekst umowy dostępny na stronie http://www.lasportal.org/ar/legalnetwork/Pages/agreements_details.aspx?RID=25 [data dostępu: 31.12.2025].

- sprawy wniesione do Trybunału przez Komisję Gospodarczą i Społeczną LPA na podstawie art. 13 Umowy o przepływie towarów i wymianie handlowej między krajami arabskimi⁶³⁹.

Oprócz organów, które stanowią zasadnicze elementy struktury organizacyjnej LPA, a które zostały scharakteryzowane w poprzednich częściach niniejszego rozdziału, Liga powołała na przestrzeni kolejnych szereg innych ciał i instytucji ściśle z nią związanych i współpracujących w realizacji celów i zadań oraz wyspecjalizowanych w określonych dziedzinach. Zostały one podzielone na dwie grupy:

- instytucje wspólnych działań arabskich (Mu'assasat al-'Amal al-'Arabi al-Musztarak),
- organy odpowiedzialne za ochronę praw człowieka⁶⁴⁰.

Instytucje, które zostały powołane do koordynowania i wspierania tzw. wspólnych działań arabskich to:

- Komisja Organizacji ds. Koordynacji i Monitorowania Rady Gospodarczej i Społecznej (Ladżnat al-Munazzamat li-t-Tansik wa-al-Mutaba'a li-al-Madżlis al-Iqtisadi wa-al-Idztimai)
- Wysoka Komisja ds. Koordynacji Wspólnych Działań Arabskich (Ladżnat at-t-Tansik al-Ulya li-l-'Amal al-'Arabi al-Musztarak),
- Arabska Instytucja ds. Finansowania (Mu'assasāt at-Tamwal al-'Arabijja),
- wyspecjalizowane organizacje arabskie (Al-Munazzamat al-'Arabijja al-Mutachassisa)
- instytucje społeczeństwa obywatelskiego (Mu'assasat al-Mudżtama' al-Madani)⁶⁴¹.

Organy, które powołane zostały w ramach Ligi Państw Arabskich do ochrony praw człowieka to:

- Stała Komisja Arabska ds. Praw Człowieka (Al-Ladżna al-'Arabijja ad-Da'ima li-Hukuk al-Insan),

⁶³⁹ Chodzi o Umowę o przepływie towarów i wymianie handlowej między krajami arabskimi przyjętą przez państwa członkowskie LPA 27 lutego 1981 roku w Tunisie (Tunezja). Tekst umowy dostępny na stronie <https://gaft.gov.sa/ar/knowledge-center/CommercialAgreements/Pages/> [data dostępu: 31.12.2025].

⁶⁴⁰ Instytucje wspólnych działań arabskich, <http://www.lasportal.org/ar/devices/organizations/Pages/OrganizationCommittee.aspx/> [data dostępu: 31.12.2025].

⁶⁴¹ Tamże.

- Arabska Komisja Praw Człowieka (Ladżnat Hukuk al-Insan al-’Arabijja),
- Komisja Parlamentu Arabskiego ds. Legislacyjnych, Prawnych oraz Praw Człowieka (Ladżnat al-Barlaman al-’Arabi al-Muchtassa bi-sz-Szu’un at-Taszri’ijja wa-l-Kanunijja wa-Hukuk al-Insan)⁶⁴².

Zainteresowanie LPA kwestią praw człowieka znalazło odzwierciedlenie w ustanawianiu mechanizmów ochrony tychże praw w ramach Arabskiej Komisji Praw Człowieka powołanej zgodnie z art. 45 Arabskiej Karty Praw Człowieka, Komisji ds. Ustawodawczych, Prawnych i Praw Człowieka Parlamentu Arabskiego oraz Stałej Komisji Arabskiej ds. Praw Człowieka przy Sekretariacie Generalnym Ligi. Ich uzupełnieniem były projekty społeczno-edukacyjne realizowane w kolejnych latach: Arabski Plan Edukacji w Zakresie Praw Człowieka 2009–2014 i opracowany do niego Przewodnik Specjalny, Arabski plan promowania kultury praw człowieka z 2016 roku oraz Arabska strategia na rzecz praw człowieka z 2019 roku⁶⁴³.

Stała Komisja Arabska ds. Praw Człowieka została powołana w 1968 roku w oparciu o rekomendacje Komisji Spraw Politycznych, w których była mowa o zgodzie na ustanowienie stałej regionalnej komisji arabskiej ds. praw człowieka w łonie LPA. Następnie Liga ustanowiła Departament ds. Praw Człowieka, aby zapewnić ochronę i promocję praw człowieka oraz by potwierdzić akceptację i aprobatę dla zasad zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowym Pakcie Praw Społecznych i Gospodarczych, Arabskiej Karcie Praw Człowieka i Kairskiej Deklaracji Praw Człowieka w Islamie. Departament ten pełni obecnie funkcję sekretariatu technicznego Stałej Komisji Arabskiej ds. Praw Człowieka. Do jego zadań należy: przygotowywanie jej posiedzeń, sporządzanie projektów, nadzorowanie porządku obrad, redagowanie sprawozdań i rekomendacji oraz przedstawianie ich Radzie Ligi. Departament monitoruje również kwestie praw człowieka na poziomie arabskim, regionalnym i międzynarodowym.

Arabska Komisja Praw Człowieka została ustanowiona w 2009 roku na mocy Arabskiej Karty Praw Człowieka w celu rozpatrywania sprawozdań państw

⁶⁴² Organy, które powołane zostały w ramach Ligi Państw Arabskich do ochrony praw człowieka, <http://www.lasportal.org/ar/devices/organizations/Pages/> [data dostępu: 31.12.2025].

⁶⁴³ Tamże.

członkowskich dotyczących działań podjętych na rzecz wprowadzenia w życie praw i wolności określonych w Karcie. Komisja składa się z siedmiu członków, przedstawicieli pierwszych siedmiu krajów, które ją ratyfikowały (Jordanii, Syrii, Bahrajnu, Libii, ZEA, Algierii i Palestyny), wybieranych przez państwa-sygnatariuszy Karty w tajnym głosowaniu. Arabska Karta Praw Człowieka to deklaracja uchwalona przez LPA podczas obrad XVI Szczytu w stolicy Tunezji, Tunisie, 23 maja 2004 roku. Dokument wszedł w życie 16 marca 2008 roku, po ratyfikowaniu przez 7 państw (liczba wymagana zgodnie z Art. 49 Karty): Algierię, Bahrajn, Jordanię, Libię, Palestynę, Syrię, ZEA. Arabska Karta Praw Człowieka przyjęta w 2004 roku to zrewidowana wersja wcześniejszego projektu przedłożonego Radzie Ligi 15 września 1994 roku, który jednak nie został wówczas poddany pod głosowanie⁶⁴⁴. Dzień 16 marca, data wejścia w życie Arabskiej Karty Praw Człowieka w 2008 roku, został ustanowiony przez LPA Arabskim Dniem Praw Człowieka.

3.4. Cele i zasady działalności Ligi Państw Arabskich

Powołanie do życia Ligi Państw Arabskich oraz jej cele zawarte zostały już w Preambule otwierającej Pakt Ligi. Mowa tam o silnych więzach i ścisłych relacjach, jakie łączą kraje arabskie, a także o poszanowaniu niepodległości i suwerenności tych państw. Aspekt ten był szczególnie istotny dla wspólnego dobra państw arabskich, poprawy sytuacji, zabezpieczenia ich przyszłości, zapewnienia bezpieczeństwa, a także realizacji ich aspiracji⁶⁴⁵.

Cele organizacji zostały doprecyzowano w art. 2 Paktu, gdzie jest mowa o zacieśnieniu relacji pomiędzy państwami członkowskimi, koordynacji ich planów politycznych, ochronie ich niepodległości i ogólnym wglądzie w sprawy państw arabskich i ich interesów, z poszanowaniem ich systemów politycznych, o którym mówi art. 8⁶⁴⁶. Jako obszary ścisłej współpracy pomiędzy członkami Ligi wskazano:

- sprawy finansowe i gospodarcze, w tym wymianę handlową i celną, waluty, kwestie związane z rolnictwem i przemysłem,

⁶⁴⁴ Tekst pierwszej wersji Arabskiej Karty Praw Człowieka z 15 września 1994 roku dostępny jest w języku arabskim na stronie <http://hrlibrary.umn.edu/arab/a003.html> [data dostępu: 31.12.2025]. Tekst drugiej, przyjętej, wersji dokumentu z 22 maja 2004 roku, dostępny jest w wersji arabskiej na stronie <http://hrlibrary.umn.edu/arab/a003-2.html>, [data dostępu: 31.12.2025].

⁶⁴⁵ Preambuła Paktu LPA.

⁶⁴⁶ Art. 2 i Art. 8 Paktu LPA.

- sprawy komunikacyjne, w tym komunikację kolejową, drogową, lotniczą i morską oraz telegraficzną i pocztową
- sprawy kulturalne
- kwestie obywatelstwa, paszportów i wiz, wykonywania wyroków i ekstradycji
- sprawy społeczne
- sprawy zdrowotne⁶⁴⁷.

Pakt Ligi Państw Arabskich miał pozostawać zgodny w swojej treści z zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych (mimo iż przyjęty został trzy miesiące wcześniej niż Karta NZ⁶⁴⁸), bowiem art. 3⁶⁴⁹ dokumentu zakłada współpracę z organizacjami międzynarodowymi, które zostaną utworzone w przyszłości dla zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa oraz regulacji stosunków gospodarczych i społecznych, a podporządkowanie Ligi celom ONZ potwierdza Preambuła Układu o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej⁶⁵⁰.

Zasady, w oparciu, o które LPA funkcjonuje jako organizacja regionalna wynikają z kolejnych artykułów Paktu i sprowadzić je można do czterech kwestii:

- zasada suwerennej równości wszystkich członków (mabda' al-musawat bajna ad-duwal al-a'da'),
- zasada nieingerencji (mabda' 'adam at-tadachchul fi asz-szu'un ad-dachilijja),
- zasada wzajemnej pomocy (mabda' al-musa'ada al-mutabadila),
- zasada rozwiązywania sporów środkami pokojowymi (mabda' fadd al-munaza'att bi-t-turuk as-silimijja)

1. Zasada suwerennej równości⁶⁵¹ zakłada równość w prawach i obowiązkach, a także uczestnictwo we wszystkich kierowniczych organach organizacji z równą siłą głosu wszystkich państw członkowskich niezależnie

⁶⁴⁷ Art. 2 Paktu LPA.

⁶⁴⁸ Karta Narodów Zjednoczonych została podpisana w San Francisco 26 czerwca 1945 roku. Dokument w języku polskim http://www.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php/ [data dostępu: 31.12.2025].

⁶⁴⁹ Art. 3 Paktu LPA.

⁶⁵⁰ Preambuła Układu o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej.

⁶⁵¹ Warto wspomnieć, że zasada suwerennej równości jest jedną z głównych zasad prawa międzynarodowego i stanowi podstawowy element regulaminów większości organizacji regionalnych i międzynarodowych, np. Art. 3 par. 1 Karty Organizacji Jedności Afrykańskiej – obecnie Art. 4a aktu Założycielskiego Unii Afrykańskiej, art. 5 Karty Organizacji Państw Amerykańskich, art. 2 par. 1 Karty Narodów Zjednoczonych.

od ich realnego znaczenia w regionie, systemu politycznego, daty uzyskania niepodległości, powierzchni i demografii, bogactw naturalnych, a także stopnia rozwoju społecznego oraz gospodarczego. Pakt Ligi stanowi, że „Liga posiada Radę złożoną z przedstawicieli państw członkowskich i każde z nich dysponuje jednym głosem, niezależnie od liczby reprezentantów w Radzie”⁶⁵², zaś w art. 15 wskazano, że „Radzie przewodniczą na sesjach zwyczajnych kolejno przedstawiciele państw Ligi”⁶⁵³.

2. Zasada nieingerencji zawarta została zarówno w Preambule dokumentu, gdzie stwierdza się, że „celem Ligi jest wzmocnienie więzów między krajami arabskimi na bazie poszanowania niepodległości i suwerenności tych państw”⁶⁵⁴, jak również w dalszej treści aktu. Przede wszystkim w art. 2, w którym jest mowa o „ścisłej współpracy, z poszanowaniem ustroju i możliwości każdego państwa”⁶⁵⁵ oraz w Art. 8, który stanowi, że „każde państwo członkowskie Ligi szanować będzie system polityczny istniejący w innych państwach członkowskich, uznając to za wyłączne prawo danego państwa i zobowiązuje się nie podejmować żadnych działań zmierzających do zmiany tego systemu”⁶⁵⁶.

3. Zasada wzajemnej pomocy wynika z art. 6 Paktu LPA oraz art. 2 Układu o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej. W tym pierwszym wskazano, że w przypadku agresji ze strony jednego państwa członkowskiego wobec drugiego członka, lub w przypadku zagrożenia taką agresją, państwo zaatakowane bądź zagrożone atakiem ma prawo żądać natychmiastowego posiedzenia Rady, a ta bezzwłocznie podejmuje decyzję o podjęciu niezbędnych kroków oraz zwraca się do pozostałych członków LPA o pomoc w ich realizacji⁶⁵⁷. Pakt nie definiuje jednak rodzaju środków i kroków koniecznych dla odparcia agresji lub zagrożenia. Art. 2 Układu o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej przewiduje natomiast, że „państwa

⁶⁵² Art. 3 Paktu LPA.

⁶⁵³ Art. 15 Paktu LPA.

⁶⁵⁴ Preambuła Paktu LPA.

⁶⁵⁵ Art. 2 Paktu LPA.

⁶⁵⁶ Art. 8 Paktu LPA. Zasada nieingerencji jest jedną z najważniejszych zasad, na których opiera się działalność większości organizacji międzynarodowych i regionalnych, a co za tym idzie – pojawia się w ich regulaminach i paktach, np. art. 2 par. 7 Karty NZ, art. 3 par. 2 Karty Organizacji Jedności Afrykańskiej – obecnie art. 4g Aktu Założycielskiego Unii Afrykańskiej i art. 15 Karty Organizacji Państw Amerykańskich.

⁶⁵⁷ Art. 6 Paktu LPA.

zawierające Układ uznają każdy akt zbrojnej agresji wymierzonej przeciw jednemu bądź kilku z nich, lub przeciw ich siłom zbrojnym, za skierowany przeciw im wszystkim. Dlatego, zgodnie z prawem do samoobrony indywidualnej i zbiorowej, zobowiązują się one do bezzwłocznego pospieszenia z pomocą państwu lub państwom, przeciw którym wymierzony będzie akt agresji, a co za tym idzie – do podjęcia indywidualnie i zbiorowo wszelkich możliwych kroków w celu odparcia agresji, przywrócenia bezpieczeństwa i pokoju”⁶⁵⁸.

4. Zasada rozwiązywania sporów środkami pokojowymi. Podczas procesu redagowania Paktu pojawił się problem dotyczący sposobu rozwiązywania konfliktów nie tylko pomiędzy państwami członkowskimi, ale również w przypadku konfliktów pomiędzy wszystkimi państwami arabskimi. Problem wynikał z tego, że część sygnatariuszy była zdania, że takie spory powinny być rozstrzygane przez podmiot międzynarodowy, np. sędzie, arbitra. Ostatecznie przyjęto jednak propozycję nadania Radzie Ligi prawa do angażowania się w konflikty między członkami, zgodnie z art. 5 Paktu i art. 1 Układu o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej. W art. 5 zobowiązano państwa członkowskie do nieuciekania się do użycia siły dla rozstrzygnięcia sporu pomiędzy dwoma lub więcej z nich⁶⁵⁹. Natomiast w sytuacji konfliktu niezwiązanego z niepodległością państwa, jego suwerennością i integralnością terytorialną bądź jego systemem politycznym, strony winny wnieść sprawę na forum Rady, której decyzje są obligatoryjne i podlegają egzekucji, przy czym krajów, między którymi powstał konflikt nie dopuszcza się do udziału w posiedzeniach Rady i podejmowaniu decyzji⁶⁶⁰. Liga Państw Arabskich jako organizacja stojąca na straży ochrony pokoju i bezpieczeństwa w regionie otrzymała możliwość pośredniczenia w sporach grożących konfliktem zbrojnym między dwoma państwami członkowskimi lub państwem członkowskim i państwem trzecim, a także decydowania o

⁶⁵⁸ Art. 2 Układu o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej.

⁶⁵⁹ Zasada rozwiązywania sporów środkami pokojowymi zawarta została w statutach wielu organizacji regionalnych i międzynarodowych, stając się jedną z najważniejszych zasad współczesnego prawa międzynarodowego. Dość wymienić art. 5 par. 7 Karty Organizacji Państw Amerykańskich, art. 3 par. 4 i art. 19 Karty Organizacji Jedności Afrykańskiej – obecnie art. 4e Aktu Założycielskiego Unii Afrykańskiej, art.

33–38 Karty Narodów Zjednoczonych.

⁶⁶⁰ Art. 5 Paktu LPA.

arbitrażu i działaniach interwencyjnych, które zapadają jednomyślnie – jeśli jednomyślność nie zostanie osiągnięta, podejmowane są większością 2/3 głosów.

3.5. Proces podejmowania decyzji

Decyzje merytoryczne Ligi Państw Arabskich podejmowane są w formie uchwał Rady Ligi. Uchwały składają się z dwóch części, z których pierwsza to preambuła, a druga to część operatywna. Preambuła zawiera polityczne uzasadnienie uchwały, natomiast część operatywna dotyczy decyzji *sensu stricto* – obejmuje treść decyzji i wezwanie do zastosowania się do jej treści.

Procedura głosowania uległa zmianie w 2005 roku na mocy Uchwały Rady LPA nr 270 przyjętej podczas Szczytu LPA w Algierze. Wcześniej obowiązywały dwie procedury głosowania: decyzje podejmowane jednogłośnie były wiążące dla wszystkich członków, natomiast te, które zapadały zwykłą większością lub większością 2/3 głosów obowiązywały tylko te państwa, które za nimi głosowały. Obecnie obowiązuje zasada jednomyślności.

Jak już wspomniano we wcześniejszej części pracy, treść ust. 2 art. 6 zmieniono z „Rada podejmie niezbędne kroki w celu odparcia tej agresji, a decyzja w tej kwestii wydawana jest jednogłośnie, zaś jeśli atak nastąpił ze strony jednego z państw członkowskich głos tego państwa nie zostaje wzięty pod uwagę” na „Rada podejmie niezbędne kroki w celu odparcia tej agresji, a decyzja w tej kwestii wydawana jest jednomyślnie, a jeśli nie zostanie osiągnięta, zapada większością 2/3 głosów państw członkowskich obecnych podczas głosowania, zaś jeśli atak nastąpił ze strony jednego z państw członkowskich głos tego państwa nie zostaje wzięty pod uwagę przy obliczaniu liczby głosów”.

Treść art. 7 zmieniono z „Decyzje podejmowane przez Radę jednogłośnie są wiążące dla wszystkich państw członkowskich, zaś te, które zapadły zwykłą większością głosów obowiązują tylko te państwa, które za nimi głosowały. W obu przypadkach Uchwały Rady realizowane są w każdym państwie zgodnie z regulaminem” na „1. 2/3 państw członkowskich stanowi kworum niezbędne do przeprowadzenia posiedzenia Rady Ligi, Rady Społeczno-Ekonomicznej i Rad Ministerialnych działających w ramach LPA. 2. Bez naruszenia postanowień ust. art. 6 i ust. 2 art. 18 decyzje zapadają

jednomyślnie, jeśli tylko jest to możliwe. 3. W przypadku braku możliwości osiągnięcia jednomyślności zgodnie z par. 2 niniejszego artykułu przyjmuje się następującą procedurę:

- podjęcie decyzji odracza się do następnego posiedzenia;
- jeśli przedmiot głosowania nosi znamiona sprawy pilnej wówczas w okresie 1 miesiąca zwołuje się posiedzenie nadzwyczajne Rady w celu przeprowadzenia głosowania;
- jeśli nie osiągnięto jednomyślności, głosowanie odbywa się ponownie, a podjęcie decyzji wymaga większości 2/3 głosów państw członkowskich obecnych podczas głosowania w odniesieniu do decyzji związanych z kwestiami zasadniczymi;
- zwykła większość głosów państw członkowskich obecnych i biorących udział w głosowaniu w odniesieniu do innych decyzji, w których nie ma zastosowania par. c niniejszego artykułu z zachowaniem postanowień par. 4 art. 5 i art. 16 Paktu; e) regulaminy wewnętrzne Rad wymienionych w par. 1 niniejszego artykułu określają procedury głosowania w przypadku braku osiągnięcia jednomyślności”.

W doktrynie prawa międzynarodowego mówi się zbiorczo o „uchwałach organizacji międzynarodowych”, a wśród nich wyróżnia zalecenia, decyzje, rezolucje, opinie itp. O ile zalecenia są zwykle uchwałami niewiązącymi, a decyzje charakteryzowane są jako akty wiążące prawnie, rezolucje uznaje się za swego rodzaju termin zbiorczy, oznaczający zarówno zalecenia, jak i decyzje⁶⁶¹. Co istotne, akty stanowione przez organizację międzynarodową mogą wyrażać nie tylko wolę tej organizacji, ale też, pośrednio, wolę państw je tworzących i w tym przypadku akty te mogą przypominać (lub stanowić) umowy międzynarodowe zawierane przez państwa w formie uproszczonej, zwłaszcza jeśli podejmowane są w drodze konsensusu⁶⁶². Uchwały prawnie wiążące organizacji międzynarodowych mogą przybrać charakter aktów konkretno-indywidualnych, mają wówczas charakter uchwał o charakterze wykonawczym, stanowiącym konsekwencje stosowania prawa⁶⁶³. W przypadku LPA są to właśnie decyzje Rady Ligi, określane terminem uchwał.

⁶⁶¹ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne*, C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 175.

⁶⁶² Tamże, s. 123.

⁶⁶³ Tamże, s. 127.

3.6. Uchwały LPA wydane w okresie 2011–2025 w kontekście działań na rzecz pokoju i bezpieczeństwa w regionie

3.6.1. Obrady Rady LPA w okresie 2011-2025

W okresie 2011-2025 Rada LPA obradowała na wszystkich szczeblach: na szczeblu szczytu, na szczeblu ministrów spraw zagranicznych oraz na szczeblu stałych delegatów, w ramach posiedzeń zwoływanych w trybie sesji zwyczajnych i nadzwyczajnych. We wzmiankowanym okresie odbyła:

- 17 spotkań na szczeblu szczytu, w tym 12 w trybie zwyczajnym i 5 w trybie nadzwyczajnym,
- 96 spotkań na szczeblu ministrów spraw zagranicznych, w tym 30 w trybie zwyczajnym i 66 w trybie nadzwyczajnym,
- 111 spotkań na szczeblu stałych delegatów, w tym 30 w trybie zwyczajnym i 81 w trybie nadzwyczajnym.

Zgodnie z literą aktów normatywnych organizacji posiedzenia Rady LPA na szczeblu szczytu w trybie zwyczajnym winny być zwoływane dwa razy do roku, jednak od momentu jej powstania miało to miejsce jedynie w roku 1964, zaś w pozostałych latach szefowie państw arabskich spotykali się na posiedzeniach zwyczajnych jeden raz w skali każdego roku, co odnosi się również do okresu 2011-2025⁶⁶⁴. W latach 2020–2021 nie odbyło się żadne spotkanie tego rodzaju ze względu na światową sytuację epidemiczną. Na uwagę zasługuje fakt, że nie zwołano szczytu LPA ani w trybie zwyczajnym, ani nadzwyczajnym w 2011 roku, z którym wiąże się kulminacja „arabskiej wiosny”. Szczyty Rady LPA o charakterze sesji nadzwyczajnych zwołano w latach 2011-2025 zaledwie 5 razy, w związku z następującymi zagrożeniami dla pokoju i bezpieczeństwa w regionie: sytuacja w Jemenie i ataki Huti na ZEA i Arabię Saudyjską

⁶⁶⁴ W okresie ostatnich trzech lat po raz pierwszy w historii LPA odbyły się wspólne szczyty arabsko-islamskie: Nadzwyczajny Szczyt Arabsko-Islamski 15 września 2025 roku w Ad-Dauha (Katar) zwołany w odpowiedzi na agresję izraelską na suwerenność Państwa Katar, Nadzwyczajny Szczyt Arabsko-Islamski 11 listopada 2024 roku w Rijadzie (Arabia Saudyjska) poświęcony omówieniu agresji Izraela na Palestynę i Liban oraz reperkusjom dla regionu, Nadzwyczajny Szczyt Arabsko-Islamski 11 listopada 2023 roku w Rijadzie (Arabia Saudyjska) związany z izraelską agresją na Strefę Gazy. W rezultacie dwóch pierwszych spotkań wydane zostały uchwały: Uchwała nr 01/036(11/23) i Uchwała nr 02/036(11/24), a trzecie zamknęło wydanie Komunikatu Końcowego 03/036(09/25).

(30 maja 2019 roku), konflikt arabsko-izraelski (11 listopada 2023, 11 listopada 2024, 4 marca 2025), naruszanie suwerenności Kataru przez Izrael (15 września 2025).

Tab. 6 Tematyka posiedzeń Rady Ligi na szczeblu szczytu w trybie nadzwyczajnym.

Zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa w regionie	Liczba sesji nadzwyczajnych poświęconych tej tematyce
Konflikt arabsko-izraelski	3
Liban	0
Syria	0
Irak	0
Sudan	0
Libia	0
Jemen	1
Somalia	0
Komory	0
Ingerencje Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich	0
Spór Iran – ZEA o wyspy Wielki Tunb, Mały Tunb, Abu Musa	0
Spór o granice Dżibuti – Erytrea	0
Spór Egipt – Etiopia o Tamę Wielkiego Odrodzenia	0
Naruszanie suwerenności Iraku przez Turcję	0
Turecka inwazja na Syrię	0
Ingerencje Turcji w sprawy wewnętrzne państw arabskich	0
Naruszanie suwerenności Kataru przez Izrael	1
Uchodźstwo i migracje w następstwie konfliktów zbrojnych	0
Ochrona bezpieczeństwa i zwalczanie terroryzmu	0
Broń nuklearna i kontrola zbrojeń	0

Źródło: Opracowanie własne.

Jeśli chodzi o spotkania Rady Ligi na szczeblu ministrów spraw zagranicznych w trybie zwyczajnym, odbywały się one w okresie 2011-2025 regularnie dwa razy w roku,

w marcu i wrześniu. Należy podkreślić, że także w latach 2020–2021, kiedy nie zwołano spotkania Rady LPA na szczepie szczytu z uwagi na światową sytuację epidemiczną, ministrowie spraw zagranicznych gromadzili się zgodnie z harmonogramem. Posiedzenia ministrów spraw zagranicznych w trybie nadzwyczajnym zwoływane były w interesującym nas okresie (2011-2025) 66 razy i dotyczyły kolejno: sytuacji w Libii (12 marca 2011), wyznaczenia sekretarza generalnego i omówienia finansowego wsparcia dla Palestyny (15 maja 2011), sytuacji w Libii (27 sierpnia 2011), sytuacji w Syrii (16 października 2011, 2 listopada 2011, 12 listopada 2011, 16 listopada 2011, 24 listopada 2011, 27 listopada 2011, 3 grudnia 2011, 17 grudnia 2011, 8 stycznia 2012, 22 stycznia 2012), sytuacji w Syrii i konflikcie arabsko-izraelskiego (12 lutego 2012), sytuacji w Syrii (17 kwietnia 2012), sytuacji w Syrii i Sudanie, konflikcie arabsko-izraelskiego, zajęcia przez Iran wysp Wielki Tunb, Mały Tunb, Abu Musa należących do ZEA oraz broni nuklearnej i kontroli zbrojeń (26 kwietnia 2012), sytuacji w Syrii i Sudanie (2 czerwca 2012), sytuacji w Syrii (22 lipca 2012), konflikcie arabsko-izraelskiego (12 listopada 2012, 17 listopada 2012), sytuacji w Syrii (9 grudnia 2012), sytuacji w Syrii i konflikcie arabsko-izraelskiego oraz broni nuklearnej i kontroli zbrojeń (13 stycznia 2013), przygotowania do szczytu Rady LPA (24 marca 2013), sytuacji w Syrii (23 maja 2013), sytuacji w Syrii i konflikcie arabsko-izraelskiego (5 czerwca 2013), sytuacji w Syrii (3 listopada 2013), broni nuklearnej i kontroli zbrojeń (10 listopada 2013), konflikcie arabsko-izraelskiego (21 grudnia 2013, 9 kwietnia 2014, 14 lipca 2014), konflikcie arabsko-izraelskiego, sytuacji w Libii oraz zwalczaniu terroryzmu (15 stycznia 2015), konflikcie arabsko-izraelskiego (6 kwietnia 2015, 9 listopada 2015), naruszeń suwerenności Iraku przez Turcję, ingerencji Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich, uprowadzeniom obywateli Kataru w południowym Iraku, sytuacji w Libii (24 grudnia 2015), ingerencji Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich i konflikcie arabsko-izraelskiego (10 stycznia 2016), wyznaczenia sekretarza generalnego (10 marca 2016), konflikcie arabsko-izraelskiego, sytuacji w Libii i Jemenie (28 maja 2016), ingerencji Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich (23 lipca 2016), konflikcie arabsko-izraelskiego (3 października 2016), konflikcie arabsko-izraelskiego i sytuacji w Syrii (19 grudnia 2016), konflikcie arabsko-izraelskiego (27 lipca 2017), ingerencji Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich i konflikcie arabsko-izraelskiego (19 listopada 2017), konflikcie arabsko-izraelskiego (9 grudnia 2017, 1 lutego 2018, 17 maja 2018), ingerencji Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich (11 września 2018, 29 marca 2019), konflikcie arabsko-izraelskiego (21 kwietnia 2019, 10 września 2019), tureckiej inwazji na Syrię (12

października 2019), konfliktu arabsko-izraelskiego (25 listopada 2019, 1 lutego 2020, 30 kwietnia 2020), sytuacji w Libii i Tamy Wielkiego Odrodzenia w Etiopii (23 czerwca 2020), konfliktu arabsko-izraelskiego, wspólnych działań arabskich i arabskiego bezpieczeństwa narodowego (8 lutego 2021), konfliktu arabsko-izraelskiego (11 maja 2021, 15 czerwca 2021, 21 kwietnia 2022, 5 stycznia 2023), konfliktu arabsko-izraelskiego, sytuacji w Syrii i Sudanie (7 maja 2023), zbrodni spalenia Koranu w Szwecji (26 czerwca 2023), konfliktu arabsko-izraelskiego (11 października 2023), ingerencji Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich i sytuacji w Somalii (17 stycznia 2024), konfliktu arabsko-izraelskiego (12 grudnia 2024, 20 czerwca 2025, 9 września 2025).

Tab. 7. Tematyka posiedzeń Rady Ligi na szczeblu ministrów spraw zagranicznych w trybie nadzwyczajnym.

Zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa w regionie	Liczba sesji nadzwyczajnych poświęconych tej tematyce
Konflikt arabsko-izraelski	36
Liban	0
Syria	22
Irak	0
Sudan	3
Libia	6
Jemen	1
Somalia	1
Komory	0
Ingerencje Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich	7
Spór Iran – ZEA o wyspy Wielki Tunb, Mały Tunb, Abu Musa	1
Spór o granice Dżibuti – Erytrea	0
Spór Egipt – Etiopia o Tamę Wielkiego Odrodzenia	1
Naruszanie suwerenności Iraku przez Turcję	1
Turecka inwazja na Syrię	1
Ingerencje Turcji w sprawy wewnętrzne państw arabskich	0
Uchodźstwo i migracje w następstwie konfliktów zbrojnych	0

Ochrona bezpieczeństwa i zwalczanie terroryzmu	2
Broń nuklearna i kontrola zbrojeń	3

Źródło: Opracowanie własne.

Posiedzenia Rady LPA o charakterze zwyczajnym na szczeblu stałych delegatów odbywały się w okresie 2011-2025 regularnie dwa razy w roku, w marcu i wrześniu, w terminach wyprzedzających o kilka dni obrady na szczeblu ministrów spraw zagranicznych. Podobnie jak w przypadku zgromadzeń na szczeblu ministerialnym, stali delegaci obradowali także w 2020 i 2021 roku, mimo odwołania spotkań na szczeblu szczytu w tym okresie. Posiedzenia stałych delegatów w trybie nadzwyczajnym zwoływane były w interesujących nas latach (2011-2025) 81 razy i dotyczyły kolejno: sytuacji w Libii (22 lutego 2011), sytuacji w Libii i Jemenie (22 marca 2011), konfliktu arabsko-izraelskiego (10 kwietnia 2011, 31 maja 2011), sytuacji w Sudanie (19 czerwca 2011), konfliktu arabsko-izraelskiego (26 lipca 2011, 21 sierpnia 2011, 13 października 2011), konfliktu arabsko-izraelskiego, sytuacji w Syrii i Libii (20 grudnia 2011), konfliktu arabsko-izraelskiego i sytuacji w Somalii (19 lutego 2012), konfliktu arabsko-izraelskiego (6 maja 2012, 17 lipca 2012), raportu Parlamentu Europejskiego na temat sytuacji w ZEA (5 listopada 2012), uchodźców (23 grudnia 2012), konfliktu arabsko-izraelskiego (8 stycznia 2013), uchodźców (11 lutego 2013), konfliktu arabsko-izraelskiego i sytuacji w Syrii (12 maja 2013), sytuacji w Syrii (21 maja 2013, 27 sierpnia 2013), konfliktu arabsko-izraelskiego i sytuacji w Syrii (11 września 2013), konfliktu arabsko-izraelskiego (9 października 2013, 19 lutego 2014, 26 lutego 2014, 28 kwietnia 2014), sytuacji w Libanie i Iraku (15 czerwca 2014), konfliktu arabsko-izraelskiego (11 sierpnia 2014, 2 listopada 2014), sytuacji w Libii (5 stycznia 2015), terroryzmu (5 lutego 2015), terroryzmu (29 czerwca 2015, 2 lipca 2015), konfliktu arabsko-izraelskiego (13 października 2015), konfliktu arabsko-izraelskiego i sytuacji w Jemenie (21 kwietnia 2016), sytuacji w Syrii (4 maja 2016), bezpieczeństwa w regionie, konfliktu arabsko-izraelskiego, sytuacji w Libii i Somalii oraz uchodźców (21 maja 2016), terroryzmu (16 lipca 2016), sytuacji w Jemenie (4 października 2016), konfliktu arabsko-izraelskiego i sytuacji w Libii (10 listopada 2016), sytuacji w Syrii i terroryzmu (15 grudnia 2016), terroryzmu (12 stycznia 2017), konfliktu arabsko-izraelskiego (4 maja 2017), terroryzmu (5 czerwca 2017), konfliktu arabsko-izraelskiego (12 czerwca 2017, 17 lipca 2017), terroryzmu (4 grudnia 2017), konfliktu arabsko-izraelskiego (5 grudnia 2017, 3 kwietnia

2018), sytuacji w Jemenie (14 czerwca 2018), konfliktu arabsko-izraelskiego (15 listopada 2018, 18 grudnia 2018, 19 grudnia 2019), sytuacji w Libii (31 grudnia 2019), terroryzm (23 stycznia 2022), sytuacji w Ukrainie (28 lutego 2022), śmierci J.W. Szejka An-Nahajana (15 maja 2022), sytuacji w Jemenie (12 czerwca 2022), konfliktu arabsko-izraelskiego (11 października 2022), budżetowi Ligi (27 listopada 2022), sytuacji w Libii (27 grudnia 2022), konfliktu arabsko-izraelskiego (23 lutego 2023, 5 kwietnia 2023), sytuacji w Sudanie (16 kwietnia 2023, 1 maja 2023), konfliktu arabsko-izraelskiego (10 maja 2023, 4 lipca 2023, 22 stycznia 2024, 28 stycznia 2024, 15 lutego 2024, 3 kwietnia 2024, 24 kwietnia 2024, 4 lipca 2024), sytuacji w Libanie (3 października 2024), konfliktu arabsko-izraelskiego (22 października 2024, 31 października 2024, 24 listopada 2024), sytuacji w Syrii (12 grudnia 2024), konfliktu arabsko-izraelskiego (3 lutego 2025, 19 marca 2025), sytuacji w Sudanie (8 maja 2025), konfliktu arabsko-izraelskiego (22 lipca 2025, 10 sierpnia 2025).

Tab. 8 Tematyka posiedzeń Rady Ligi na szczelbu stałych delegatów w trybie nadzwyczajnym.

Zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa w regionie	Liczba sesji nadzwyczajnych poświęconych tej tematyce
Konflikt arabsko-izraelski	47
Liban	2
Syria	8
Irak	1
Sudan	4
Libia	8
Jemen	5
Somalia	2
Komory	0
Ingerencje Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich	0
Spór Iran – ZEA o wyspy Wielki Tunb, Mały Tunb, Abu Musa	0
Spór o granice Dżibuti – Erytrea	0
Spór Egipt – Etiopia o Tamę Wielkiego Odrodzenia	0
Naruszanie suwerenności Iraku przez Turcję	0
Turecka inwazja na Syrię	0

Ingerencje Turcji w sprawy wewnętrzne państw arabskich	0
Uchodźstwo i migracje w następstwie konfliktów zbrojnych	3
Ochrona bezpieczeństwa i zwalczanie terroryzmu	10
Broń nuklearna i kontrola zbrojeń	0

Źródło: Opracowanie własne.

3.6.2. Analiza ilościowa i jakościowa uchwał PLA wydanych w okresie 2011-2025

W rezultacie spotkań na wszystkich szczeblach Rada LPA wydała w latach 2011-2025 łącznie 2325 uchwał, w tym:

- 377 uchwał na szczeblu szczytu, z tego 178 dotyczyło zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie,
- 1906 uchwał na szczeblu ministrów spraw zagranicznych, z tego 740 dotyczyło zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie,
- 42 uchwał na szczeblu stałych delegatów z tego 38 dotyczyło zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie.

Klasyfikacji uchwał Ligi z przedmiotowego punktu widzenia można dokonać na dwa sposoby. Pierwszy z nich polega na ujęciu systemowym i pozwala na wyodrębnienie uchwał *pro foro interno*, które regulują funkcjonowanie LPA i rozwój wypracowanych przez nią mechanizmów działania oraz uchwały *pro foro externo*, które odnoszą się do zagadnień współpracy międzynarodowej służącej wspólnemu osiągnięciu statutowych celów. Drugi zaś podział polega na wyróżnieniu rodzaju stosunków, do których akty te się odnoszą, tj. spraw politycznych, gospodarczych, prawnych, społecznych itd. Ujęcie systemowe zostało wykorzystane, by przedstawić liczbę uchwał *pro foro interno* i *pro foro externo* w odniesieniu do liczby posiedzeń Rady LPA odpowiednio na szczeblu szczytu, szczeblu ministrów spraw zagranicznych i szczeblu stałych delegatów państw członkowskich. Szczegółowe dane wynikające z analizy ilościowej i jakościowej uchwał LPA znajdują się w załącznikach na końcu pracy.

Z kolei podejmując próbę analizy jakościowej podjętych uchwał, na podstawie przeglądu wszystkich dokumentów z okresu 2011–2025 można stwierdzić, że wśród uchwał *pro foro interno* nie znalazły się żadne akty dotyczące instrumentów i mechanizmów wykorzystywanych przez LPA w działaniach na rzecz bezpieczeństwa i

pokoju w regionie, a co za tym idzie – w tym zakresie organizacja opiera się na ustaleniach i decyzjach, które zostały sprecyzowane w uchwałach podjętych przed rokiem 2011⁶⁶⁵. Co się zaś tyczy aktów *pro foro externo*, w ich treści znalazły odzwierciedlenie zagadnienia pozostające w centrum zainteresowań Autorki, bowiem tematykę kolejnych uchwał sprowadzić można do trzech kluczowych zagadnień:

- kwestie polityki i bezpieczeństwa,
- kwestie społeczno-gospodarcze,
- kwestie prawno-administracyjne.

Wśród tych pierwszych systematycznie podejmowana jest problematyka konfliktu arabsko-izraelskiego i kwestii palestyńskiej, wojen domowych i konfliktów zbrojnych (Syria, Libia, Jemen, Sudan, Somalia, Irak), napięć na linii Iran – państwa arabskie oraz Turcja – państwa arabskie (oskarżenia o ingerencje w sprawy wewnętrzne państw arabskich), konfliktów o granice (spór Iran – ZEA o wyspy Wielki Tunb, Mały Tunb i Abu Musa, spór o granice Dżibuti – Erytrea) oraz o zasoby wodne (spór o Tamę Wielkiego Odrodzenia Etiopia – Egipt), ingerencji zbrojnych państw na terenach arabskich (siły tureckie w Iraku i Syrii), uchodźców i emigracji w następstwie napięć i konfliktów zbrojnych, ochrony bezpieczeństwa i zwalczania terroryzmu, broni nuklearnej i kontroli zbrojeń.

W okresie 2011–2025 LPA podjęła łącznie 2325 uchwał, w tym 377 w rezultacie obrad na szczeblu szczytu, 1906 w rezultacie obrad na szczeblu ministrów spraw zagranicznych i 42 w rezultacie obrad na szczeblu stałych delegatów. 956 uchwał Ligi, tj. ponad 40% z nich, dotyczyło zagrożeń dla pokoju i bezpieczeństwa w regionie: było to odpowiednio 178 uchwał wydanych na szczeblu szczytu, 740 na szczeblu ministrów spraw zagranicznych i 38 na szczeblu stałych delegatów. Uchwały związane z kwestiami pokoju i bezpieczeństwa dotyczyły zarówno poszczególnych państw, takich jak Palestyna, Liban, Syria, Jemen, Libia, Sudan, Somalia, Komory, Irak, Iran, Izrael, jak i kwestii związanych z całym regionem, w tym zagadnień o charakterze politycznym,

⁶⁶⁵ Zagadnienie konieczności rozwoju LPA poddawane było pod dyskusję na forum Rady we wzmiankowanym okresie wielokrotnie, zarówno podczas posiedzeń na szczeblu szczytu, jak i na szczeblu ministrów spraw zagranicznych. Jednak mimo wydania 8 uchwał Rady Ligi w tej materii na szczeblu szczytu (uchwały 572, 592, 668, 702, 726, 764, 810, 896) i 24 uchwał na szczeblu ministerialnym (uchwały 7372, 7652, 7723, 7788, 7789, 7864, 7931, 8002, 8080, 8108, 8199, 8263, 8317, 8378, 8431, 8500, 8573, 8644, 8773, 8831, 8910, 8964, 9043, 9151), nie doszło do wprowadzenia jakichkolwiek zmian w strukturze organizacji, jej tekstach normatywnych ani w mechanizmach i instrumentach wykorzystywanych do realizacji celów statutowych.

społecznym i gospodarczym. W porządku obrad posiedzeń zwyczajnych Rady LPA na wszystkich szczeblach, podobnie jak w zbiorach uchwał będących ich wynikiem, na pierwszym miejscu znajdowały się zagadnienia dotyczące polityki i bezpieczeństwa określone zbiorczymi terminami „sprawa palestyńska i konflikt arabsko-izraelski”, „sprawy arabskie i bezpieczeństwo narodowe” i „międzynarodowe sprawy polityczne”. Dopiero w dalszej kolejności omawiane były sprawy gospodarcze, społeczne, prawne, medialne, prawa człowieka oraz współpraca z państwami i organizacjami z regionu i spoza regionu, zaś na końcu sprawy administracyjne i finansowe.

Widać zatem wyraźnie, że we wskazanym okresie LPA wiele uwagi poświęciła kwestiom pokoju i bezpieczeństwa w regionie, a co za tym idzie – działaniom na rzecz deeskalacji konfliktów i pokojowego rozstrzygania sporów oraz konfrontacji z zagrożeniami bezpieczeństwa w postaci terroryzmu, broni nuklearnej i zbrojeń, migracji i uchodźstwa w następstwie konfliktów zbrojnych.

Najczęściej – 58 uchwał na szczeblu szczytu, tj. 32,5% wszystkich uchwał wydanych na tym szczeblu dotyczących zagadnień pokoju i bezpieczeństwa oraz 257 uchwał na szczeblu ministerialnym, tj. 35% wszystkich uchwał wydanych na tym szczeblu dotyczących zagadnień pokoju i bezpieczeństwa – LPA skupiała się na kwestii palestyńskiej i konflikcie arabsko-izraelskim. W tym kontekście przyjęto także uchwały dotyczące Libanu – 11 na szczeblu szczytu (nieco ponad 6% uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) oraz 29 na szczeblu ministerialnym (niemal 4% uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu). Drugim ważnym zagadnieniem były decyzje w sprawie wojen toczących się w regionie: w Syrii – 17 uchwał na szczeblu szczytu (niemal 10% wszystkich uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) i 46 uchwał na szczeblu ministrów (ponad 6% wszystkich uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu), Sudanie – 7 uchwał na szczeblu szczytu (4% wszystkich uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) i 41 uchwał na szczeblu ministrów (ponad 5,5% uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu), Somalii – 10 uchwał na szczeblu szczytu (5,6% uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) i 30 uchwał na szczeblu ministrów (niemal 4% uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu), Libii – 8 uchwał na szczeblu szczytu, tj. (4,5% uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) i 32 uchwały na szczeblu ministrów (nieco ponad 4% uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu), Jemenie – 10 uchwał na szczeblu szczytu (5,6% uchwał

z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) i 27 uchwał na szczeblu ministrów (3,6% uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu), Iraku – 9 uchwał na szczeblu ministerialnym (nieco ponad 1% uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) – łącznie były to 52 uchwały na szczeblu szczytu i 185 uchwał na szczeblu ministrów, tj. 30% wszystkich uchwał dotyczących pokoju i bezpieczeństwa wydanych w rezultacie obrad przywódców państw członkowskich i 25% uchwał przyjętych podczas spotkań ministrów spraw zagranicznych. Z konfliktami zbrojnymi związane były uchwały podejmujące problematykę uchodźstwa i migracji jako skutków wojen – wydano ich 3 na szczeblu szczytu (niemal 2% uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) i 18 na szczeblu ministerialnym (2,4% uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu). Kolejną kwestią, nad którą Rada Ligi pochylała się szczególnie często była ochrona bezpieczeństwa i zwalczanie terroryzmu – tej problematyki dotyczyło 19 uchwał podjętych na szczytach i 70 uchwał będące rezultatem obrad ministrów spraw zagranicznych, stanowiące 10% wszystkich uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa wydanych na każdym z tych szczebli. Napięcia na linii Iran – państwa arabskie były przedmiotem 12 uchwał na szczeblu szczytu (niemal 7% wszystkich uchwał dotyczących pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu), w tym 7 odnosiło się do sporu pomiędzy Iranem a ZEA o wyspy Wielki Tunb, Mały Tunb, Abu Musa, a 5 – do oskarżeń Iranu o ingerencje w wewnętrzne sprawy państw arabskich, podobnie na szczeblu ministerialnym – 47 uchwał (nieco ponad 6% wszystkich uchwał dotyczących pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu), w tym 27 związanych ze sporem terytorialnym i 20 z ingerowaniem Iranu w sprawy arabskie. Podobnie oskarżenia wysunięto także wobec Turcji, której działania na terenie państw arabskich doprowadziły do przyjęcia 8 uchwał na szczeblu szczytu (4,5% wszystkich uchwał dotyczących pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) i 30 uchwał na szczeblu ministerialnym (niemal 4% wszystkich uchwał dotyczących pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu), z których 7 na szczeblu szczytu i 20 na szczeblu ministrów odnosiło się do kwestii naruszania suwerenności Iraku, a 1 na szczeblu szczytu i 10 na szczeblu ministrów – do tureckiej ingerencji w wewnętrzne sprawy państw arabskich. Osadzone w kontekście konfliktu arabsko-izraelskiego i napięć w relacjach państw arabskich z Iranem zagadnienie broni nuklearnej i zbrojeń znalazło wyraz w 3 uchwałach na szczeblu szczytu (1,6% wszystkich uchwał dotyczących pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) i 37 uchwałach na szczeblu ministerialnym (5% wszystkich uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu). Rozwijając zaś kwestie terytorialne należy wskazać, że 4 uchwały na

szczeblu szczytu (nieco ponad 2% wszystkich uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) i 29 uchwał na szczeblu ministerialnym (4% wszystkich uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) dotyczyło sporu granicznego pomiędzy Dżibuti i Erytreą. Z kolei spór o Tamę Wielkiego Odrodzenia pomiędzy Etiopią a Egiptem doprowadził do wydania 3 uchwał na szczeblu szczytu (ponad 1,5% wszystkich uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu) i 8 uchwał na szczeblu ministerialnym (1% wszystkich uchwał z zakresu pokoju i bezpieczeństwa na tym szczeblu).

Należy wskazać, że kwestia zagrożeń dla pokoju i bezpieczeństwa w regionie legła u podstaw zwoływania w okresie 2011-2025 posiedzeń Rady LPA w trybie nadzwyczajnym na wszystkich szczeblach. Spotkania te zdominowała kwestia palestyńska i konflikt arabsko-izraelski, którym poświęcono 3 z 5 sesji na szczeblu szczytu w tym trybie oraz ponad połowę zgromadzeń ministrów spraw zagranicznych (55% wszystkich posiedzeń w tym trybie na tym szczeblu) i stałych delegatów (57% wszystkich posiedzeń w tym trybie na tym szczeblu). Drugim ważnym zagadnieniem omawianym podczas sesji nadzwyczajnych była sytuacja w Syrii, która stała się tematem obrad 22 spotkań ministerialnych (33% wszystkich posiedzeń w tym trybie na tym szczeblu) i 8 stałych delegatów (niemal 10% wszystkich posiedzeń w tym trybie na tym szczeblu). Trzecim problemem poddawany najczęściej pod dyskusję członków Rady Ligi na szczeblu ministrów spraw zagranicznych były ingerencje Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich – kwestia ta poruszana była podczas 7 spotkań (10% wszystkich posiedzeń w tym trybie na tym szczeblu), zaś na szczeblu stałych delegatów była to kwestia terroryzmu – 10 spotkań (12% wszystkich posiedzeń w tym trybie na tym szczeblu). Sporo uwagi poświęcono także sytuacji w Libii – 6 posiedzeń ministerialnych (9% wszystkich posiedzeń w tym trybie na tym szczeblu) i 9 stałych delegatów (11% wszystkich posiedzeń w tym trybie na tym szczeblu), sytuacji w Sudanie – 3 spotkania ministerialne (4,5% wszystkich spotkań w tym trybie na tym szczeblu) i 4 spotkania stałych delegatów (niemal 5% wszystkich spotkań w tym trybie na tym szczeblu) i sytuacji w Jemenie – tylko 1 zgromadzenie ministrów spraw zagranicznych, ale aż 6 zgromadzeń stałych delegatów (ponad 7% wszystkich zgromadzeń w tym trybie na tym szczeblu). Obrady Rady LPA w trybie nadzwyczajnym na szczeblu ministrów spraw zagranicznych i stałych delegatów zwoływane były także z powodu sytuacji w Somalii, Iraku i Libanie, tureckiej inwazji na Syrię i naruszeń suwerenności Iraku przez Turcję,

sporu pomiędzy Etiopią i Egiptem o Tame Wielkiego Odrodzenia oraz między Iranem a ZEA o wyspy Wielki Tunb, Mały Tunb, Abu Musa, uchodźców i migracji w następstwie napięć i konfliktów zbrojnych w regionie, a także kwestii broni nuklearnej i kontroli zbrojeń.

W zawartości treściowej poszczególnych uchwał dotyczących kwestii pokoju i bezpieczeństwa pojawiały się odniesienia do mechanizmów i instrumentów rozwiązywania konfliktów i kryzysów, w tym:

- wnioski i decyzje o wniesieniu pod obrady Rady Ligi spraw stanowiących zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa w regionie podczas spotkań państw członkowskich w ramach sesji zwyczajnych na szczeblu szczytu, na szczeblu ministrów spraw zagranicznych i na szczeblu delegatów państw członkowskich,
- wnioski i decyzje o zwoływaniu sesji nadzwyczajnych Rady Ligi na szczeblu szczytu, na szczeblu ministrów spraw zagranicznych i na szczeblu stałych delegatów państw członkowskich w celu przedyskutowania spraw stanowiących zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa w regionie,
- przyjęcie uchwał na szczeblu szczytu, na szczeblu ministrów spraw zagranicznych i na szczeblu stałych delegatów państw członkowskich dotyczących spraw zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie, zawierających odniesienie do przyczyn, przebiegu, implikacji i możliwości rozwiązania sporów, konfliktów i kryzysów,
- wyrażanie poparcia na forum Ligi i innych forach regionalnych i międzynarodowych dla działań na rzecz rozwiązania sporów, konfliktów i kryzysów w regionie oraz przywrócenia pokoju,
- inicjowanie rozmów i negocjacji pomiędzy stronami sporów, konfliktów i kryzysów oraz podejmowanie mediacji bądź poparcie dla takich spotkań i mediacji organizowanych przez inne instytucje i organizacje,
- poparcie inicjatyw i działań innych instytucji i organizacji, w tym przede wszystkim Rady Współpracy Zatoki i Organizacji Narodów Zjednoczonych, na rzecz rozwiązania sporów, konfliktów i kryzysów w regionie oraz przywrócenia pokoju,
- przyjęcie uchwał w sprawie ochrony bezpieczeństwa i zwalczania terroryzmu, kontroli zbrojeń i denuklearyzacji regionu, a także współpracy w tym

zakresie z państwami i organizacjami z regionu i spoza regionu, co służyć ma budowaniu systemu bezpieczeństwa w wymiarze regionalnym i globalnym.

W momencie pojawienia się pierwszych symptomów poszczególnych kryzysów Liga Państw Arabskich przyjmowała uchwały o konieczności podjęcia działań na rzecz polityki pokojowej i pojednawczej, z wykorzystaniem całego spektrum politycznych instrumentów dyplomatycznych służących zapobieganiu eskalacji sporów (*peacemaking*) w postaci negocjacji, mediacji, gróźb, misji obserwacyjnych i wezwań stron do zawieszenia broni. Gdy zaś wysiłki dyplomatyczne okazywały się nieskuteczne, sięgała w swoich decyzjach uchwałodawczych po sankcje gospodarcze, polityczne i militarne jako narzędzie egzekwowania praw w zakresie pokoju i bezpieczeństwa, w tym sankcje związane z użyciem siły (np. blokada morska, lądowa i powietrzna oraz operacja militarna przeprowadzona przez siły zbrojne państw członkowskich w Jemenie).

Należy przypomnieć w tym kontekście, że procedura podejmowania uchwał regulowana jest postanowieniami głównego aktu normatywnego organizacji – Paktu LPA. I tak, art. 7 jego pierwotnej wersji zakładał, że decyzje podjęte jednomyślnie obowiązują wszystkich członków Ligi, zaś te, które zapadły zwykłą większością lub większością 2/3 głosów obowiązują tylko te państwa, które je przyjęły. Istotną modyfikację procedury głosowania w sprawach dotyczących przeciwdziałania agresji (art. 6–7 Paktu) wprowadziła Uchwała nr 270, przyjęta w 2005 roku podczas Szczytu Ligi Państw Arabskich w Algierze. Kluczowa zmiana polegała na odejściu od wymogu bezwzględnej jednomyślności na rzecz bardziej elastycznego mechanizmu decyzyjnego. Przed rewizją podjęcie przez Radę działań obronnych wymagało pełnej konsensualności wszystkich członków (z wyłączeniem państwa-agresora). Nowe brzmienie art. 6 ust. 2 utrzymało dążenie do jednomyślności jako zasadę pierwszorzędą, jednak na wypadek jej braku wprowadzono procedurę awaryjną. W takiej sytuacji decyzja może zapaść większością 2/3 głosów państw obecnych na głosowaniu. Warto podkreślić, że w obu wariantach utrzymano zasadę sankcyjną: jeśli agresorem jest państwo członkowskie, jego głos nie jest uwzględniany przy obliczaniu wymaganej większości. Treść art. 7 zmieniono z „Decyzje podejmowane przez Radę jednogłośnie są wiążące dla wszystkich państw członkowskich, zaś te, które zapadły zwykłą większością głosów obowiązują tylko te

państwa, które za nimi głosowały. W obu przypadkach Uchwały Rady realizowane są w każdym państwie zgodnie z regulaminem”⁶⁶⁶ na:

„1. 2/3 państw członkowskich stanowi kworum niezbędne do przeprowadzenia posiedzenia Rady Ligi, Rady Społeczno-Gospodarczej i Rad Ministerialnych działających w ramach LPA. 2. Bez naruszenia postanowień ust. art. 6 i ust. 2 art. 18 decyzje zapadają jednomyślnie, jeśli tylko jest to możliwe.

3. W przypadku braku możliwości osiągnięcia jednomyślności zgodnie z par. 2 niniejszego artykułu przyjmuje się następującą procedurę:

- podjęcie decyzji odracza się do następnego posiedzenia;
- jeśli przedmiot głosowania nosi znamiona sprawy pilnej wówczas w okresie 1 miesiąca zwołuje się posiedzenie nadzwyczajne Rady w celu przeprowadzenia głosowania;
- jeśli nie osiągnięto jednomyślności, głosowanie odbywa się ponownie, a podjęcie decyzji wymaga większości 2/3 głosów państw członkowskich obecnych podczas głosowania w odniesieniu do decyzji związanych z kwestiami zasadniczymi;
- zwykła większość głosów państw członkowskich obecnych i biorących udział w głosowaniu obowiązuje w odniesieniu do innych decyzji, w których nie ma zastosowania par. c niniejszego artykułu z zachowaniem postanowień par. 4 art. 5 i art. 16 Paktu;
- regulaminy wewnętrzne Rad wymienionych w par. 1 niniejszego artykułu określają procedury głosowania w przypadku braku osiągnięcia jednomyślności”⁶⁶⁷.

Zatem, z jednej strony wprowadzona w 2005 roku zasada jednomyślności miała z założenia usprawnić proces realizacji uchwał, bowiem decyzje podjęte jednomyślnie obowiązują wszystkich członków Ligi, z drugiej jednak pozostawiono „furtkę” w postaci pkt. 3e art. 7, który zakłada podjęcie innych działań w przypadku braku tejże jednomyślności.

⁶⁶⁶ Art. 7 przed rewizją w 2005 roku, tamże, s. 6.

⁶⁶⁷ Art. 7 po rewizji w 2005 roku, tamże, s. 6.

3.7. Konkluzje

Okres 2011–2025 przyniósł wiele zmian w polityce bezpieczeństwa. Nie ma wątpliwości, że to właśnie region Bliskiego Wschodu stał się w tym czasie areną największych napięć politycznych oraz najliczniejszych konfliktów na świecie, co sprawiło, że przykuwał szczególną uwagę zarówno społeczności międzynarodowej i światowej opinii publicznej, jak i organizacji międzynarodowych, w tym Ligi Państw Arabskich. Nasilenie rywalizacji szyicko-sunnickiej, kwestia palestyńska, kwestia kurdyjska, Arabska Wiosna, która w Syrii, Jemenie i Libii przerodziła się w wojny domowe, te zaś w *proxy war*, w połączeniu z terroryzmem, który tu właśnie rozwinął się w jego współczesnych formach w postaci radykalnych ugrupowań islamistycznych – wszystkie te zjawiska, wyrastając na rodzinnym gruncie, ewoluowały od kryzysu wewnętrznego w konflikt ponadregionalny angażujący aktorów z obszarów wykraczających daleko poza obszar bliskowschodni, a co za tym idzie – stanowiąc zagrożenie i wyzwanie tak dla regionalnego, jak międzynarodowego systemu bezpieczeństwa i nie mogły pozostać bez echa w pracach Ligi Państw Arabskich.

Organizacja skupiała się podczas obrad na wszystkich szczeblach na problemach regionalnych i ogólnych, jak ochrona bezpieczeństwa i zwalczanie terroryzmu oraz broń nuklearna i zbrojenia, a także na kwestiach szczegółowych, dotyczących konkretnych państw, ze szczególnym uwzględnieniem Palestyny, Syrii, Jemenu, Libii, Sudanu, Somalii, Iraku. Na poziomie uchwałodawczym LPA na bieżąco monitorowała wydarzenia w regionie i te związane bezpośrednio z zagrożeniem dla pokoju i bezpieczeństwa. Wszystkie problemy w stosunkach międzynarodowych Bliskiego Wschodu znalazły teoretyczne odzwierciedlenie w uchwałach LPA, co potwierdza jej proceduralne zaangażowanie w działania na rzecz deeskalacji konfliktów, pokojowego rozstrzygania sporów i łagodzenia lokalnych napięć.

Rozdział IV

Rola Ligi Państw Arabskich w rozwiązywaniu konfliktu w Syrii

4.1. Przebieg i uwarunkowania wojny w Syrii

Konflikt w Syrii jest jednym z najbardziej złożonych konfliktów w erze nowożytnej ze względu na niespotykane dotąd zniszczenia infrastruktury, przesiedlenie ponad połowy mieszkańców tego państwa w ramach migracji wewnętrznych i uchodźstwa, a także bezpośrednią interwencję militarną mocarstw regionalnych i międzynarodowych. Podczas kryzysu i otwartych działań wojennych doszło do licznych naruszeń praw człowieka, a sytuacja ekonomiczna Syrii załamała się w sposób, jakiego nie doświadczyła w swojej najnowszej historii. Do tego doszły surowe sankcje gospodarcze nałożone przez państwa europejskie i Stany Zjednoczone na reżim syryjski i jego zwolenników, w szczególności ustawa Cezara narzucona przez administrację amerykańską⁶⁶⁸. Według statystyk ONZ z 2021 r. w krajach sąsiadujących z Syrią, a także Egipcie, Sudanie, krajach UE i Kanadzie znalazło się ponad 6,5 miliona uchodźców, a kolejnych 6,8 miliona zostało zmuszonych do migracji wewnętrznych. W 2021 roku szacowano, że niemal 13,5 mln Syryjczyków potrzebuje pomocy humanitarnej, a ponad 60% z nich stało w obliczu zagrożenia głodem.

W tym samym roku Syria została sklasyfikowana w gronie najbiedniejszych państw świata i znalazła się na szczycie Indeksu Państw Niestabilnych opublikowanego przez Fundusz na Rzecz Pokoju, zajmując trzecie miejsce, po Jemenie i Somali⁶⁶⁹. Według danych PAH ze stycznia 2025 roku około 16,5 mln Syryjczyków – czyli blisko

⁶⁶⁸ Ustawa Cezara – amerykańska ustawa uchwalona w 2019 r. (weszła w życie w czerwcu 2020 r.), wprowadzająca sankcje gospodarcze i wtórne wobec reżimu Baszara Al-Asada oraz zagranicznych podmiotów współpracujących z nim w sektorach wojskowym, energetycznym i budowlanym. Nazwa ustawy nawiązuje do pseudonimu syryjskiego dezertera Cezara, który wykradł z Syrii ponad 55 tys. zdjęć dokumentujących torturowanie i morderstwa więźniów w państwowych więzieniach. Celem sankcji było odcięcie reżimu od środków na prowadzenie działań wojennych i skłonienie go do przestrzegania praw człowieka.

⁶⁶⁹ UNHCR, <https://www.unhcr.org/emergencies/syria-emergency> [data dostępu: 03.01.2026].

70% populacji – żyje poniżej progu ubóstwa, a dostęp do podstawowych usług, takich jak opieka zdrowotna czy edukacja, jest mocno ograniczony. Około 12 mln osób zmaga się z brakiem bezpieczeństwa żywnościowego, a 6,8 mln to osoby wewnętrznie przesiedlone, z czego aż 7,5 mln to dzieci wymagające pomocy humanitarnej, często mieszkające w prowizorycznych schronieniach. W państwie powszechne są niedobory leków i sprzętu medycznego, a system opieki zdrowotnej funkcjonuje w warunkach permanentnego kryzysu⁶⁷⁰. Nie ma zatem wątpliwości, że jest to jeden z najpoważniejszych kryzysów w historii współczesnej Syrii i Bliskiego Wschodu, który odbił się szerokim echem na całym świecie, a jego reperkusje pozostawiły trwały ślad nie tylko w regionie, ale w zasadniczy sposób wpłynęły na globalną sytuację geopolityczną.

Wojna w Syrii nie miała jednego, niezmiennego przedmiotu sporu. W 2011 roku dotyczyła przede wszystkim przetrwania autorytarnego reżimu wobec narastającego sprzeciwu społecznego. W następnych latach stała się walką o kontrolę nad rozpadającą się przestrzenią państwową, a następnie elementem rywalizacji regionalnej i mocarstwowej, zaś jej przebieg wyznaczało współdziałanie trzech procesów: erozji zdolności instytucjonalnej państwa, pluralizacji ośrodków przemocy oraz umiędzynarodowienia konfliktu. Procesy te wzajemnie się wzmacniały – im słabsza była władza centralna, tym większe znaczenie zyskiwali aktorzy lokalni i zagraniczni – im silniej angażowali się zewnątrzni aktorzy, tym mniejsza pozostawała możliwość osiągnięcia porozumienia odpowiadającego wyłącznie potrzebom społeczeństwa syryjskiego.

Bezpośrednim impulsem były wcześniej omawiane wydarzenia Arabskiej Wiosny, lecz podatność Syrii na gwałtowną destabilizację ukształtowała się znacznie wcześniej. System władzy opierał się na dominacji partii Baas, rozbudowanym aparacie bezpieczeństwa i ograniczeniu politycznej reprezentacji w państwie. Towarzyszyły temu korupcja, słabość rządów prawa, nierówny dostęp do zasobów oraz wykluczenie części społeczeństwa z realnego wpływu na decyzje publiczne⁶⁷¹. W tych warunkach państwo zachowywało zdolność do kontroli, ale traciło zdolność do pokojowego przetwarzania konfliktów społecznych. Stabilność była więc pozorna, ponieważ wynikała z przewagi aparatu przymusu, a nie z trwałej akceptacji reguł politycznych.

⁶⁷⁰ PAH, <https://www.pah.org.pl/wojna-w-syrii> [data dostępu: 03.01.2026].

⁶⁷¹ M. Karimi, S.M. Mousavi Shafaei, *Poor Governance and Civil War in Syria*, „Turkish Journal of Middle Eastern Studies” 2018, t. 5, nr 1, s. 62–67.

Warto w tym miejscu dodać, że istotną rolę odegrały również kwestie związane z klimatem. W latach 2006-2010 Syria została dotknięta suszą, której skutków upatruje się w dążeniu do samowystarczalności żywieniowej za rządów Hafiza Al-Asada a następnie Baszara Al-Asada. Skutki suszy doprowadziły do migracji wewnętrznej mieszkańców wsi, którzy osiedlili się w prowizorycznych pasach na obrzeżach Aleppo, Damaszku, czy Hims. Miasta nie były w stanie udźwignąć takiego obciążenia infrastrukturalnego, zwłaszcza, że w tym samym czasie zmagaly się z napływem uchodźców z Iraku, którzy uciekali przed chaosem po amerykańskiej inwazji w 2003 roku⁶⁷². Kolejnym aspektem była zróżnicowana mozaika wyznaniowa – sunniti tworzyli zdecydowaną większość populacji w porównaniu do alawitów, zaś największą mniejszość etniczną stanowili Kurdowie i chociaż oficjalna retoryka partii Baas głosiła raczej świecki panarabizm, filary państwa policyjnego były zdominowane przez lojalistów alawickich a sunniti pozostawali wykluczeni z realnego wpływu na rządy.

Protesty rozpoczęte w marcu 2011 roku w Darze, w której doszło do aresztowania i torturowania nastolatków za namalowanie antyrządowego hasła, ujawniły konsekwencje tej konstrukcji. Użycie siły przez aparat bezpieczeństwa rozszerzyło skalę mobilizacji, natomiast kolejne ofiary osłabiały pozycję środowisk skłonnych do kompromisu⁶⁷³. Dla władz protest został zdefiniowany jako zagrożenie dla istnienia państwa, natomiast dla uczestników demonstracji odpowiedź reżimu potwierdzała, że legalne kanały zmiany pozostają zamknięte, przez co powstał mechanizm wzajemnej radykalizacji, w którym każda kolejna próba siłowego uspokojenia sytuacji zwiększała społeczne uzasadnienie oporu.

Militaryzacja nie była zatem nagłym przejściem od pokojowego protestu do regularnej wojny, ale dokonywała się stopniowo przez dezercje z armii, tworzenie lokalnych oddziałów samoobrony i rosnące znaczenie finansowania zewnętrznego. Syryjskie Siły Zbrojne doznały w początkowym okresie poważnego osłabienia wskutek fali dezercji sunnickich rekrutów i oficerów, zaś przetrwanie obozu rządowego było możliwe dzięki oparciu się na jednostkach elitarnych i zinstytucjonalizowaniu prorządowych milicji w ramy Narodowych Sił Obrony. Po stronie rebelianckiej

⁶⁷² J. G. Su, M. Jerrett, C. de Nazelle, *Does exposure to air pollution in urban transit microenvironments matter? A systematic review*, „Proceedings of the National Academy of Sciences” 2015, t. 112, nr 15, s. 4509–4510.

⁶⁷³ M. Żuber, S.S. Moussa, *Arab Spring as a Background of Civil War in Syria*, „International Conference Knowledge-Based Organization” 2018, t. 24, nr 1, s. 248–249.

pierwotny nurt zrzeszony pod szyldem Wolnej Armii Syrii szybko uległ zmianie pod wpływem sprzecznych interesów zewnętrznych sponsorów z państw Zatoki i Zachodu. W 2012 roku walki objęły Damaszek i Aleppo, a opozycja nie zdołała zbudować jednolitego ośrodka dowodzenia⁶⁷⁴. Łączył ją sprzeciw wobec reżimu Baszara Al-Asada, ale dzieliły cele polityczne, zaplecze społeczne, stosunek do islamu i zależności finansowe. W rezultacie już we wczesnej fazie wojny pojawiła się asymetria, ponieważ reżim tracił kontrolę nad częścią terytorium, lecz zachowywał instytucje, ciężkie uzbrojenie i międzynarodową reprezentację, natomiast przeciwnicy zdobywali przestrzeń działania bez stworzenia spójnej alternatywy państwowej.

W latach 2013–2014 osłabienie władzy centralnej nie doprowadziło do podziału państwa pomiędzy reżim i opozycję. Obok sił rządowych działały formacje świeckie, ugrupowania islamistyczne, organizacje muzułmańskie, struktury kurdyjskie oraz milicje wspierane przez państwa trzecie. Państwo Islamskie wykorzystało rozpad kontroli po obu stronach granicy syryjsko-irackiej i zbudowało własny aparat terytorialny⁶⁷⁵. Jego ekspansja zmieniła hierarchię zagrożeń, ponieważ dla części aktorów zewnętrznych priorytetem przestało być szybkie odsunięcie Baszara Al-Asada, a stało się nim zniszczenie organizacji zdolnej do administrowania obszarem, pozyskiwania dochodów i prowadzenia operacji terrorystycznych poza regionem. Równolegle na północnym wschodzie rozwijały się kurdyjskie struktury polityczne i wojskowe, które później stały się rdzeniem Syryjskich Sił Demokratycznych. Stany Zjednoczone traktowały je jako skutecznego partnera w walce z Państwem Islamskim, zaś Turcja postrzegała te same formacje przez pryzmat ich związków z Partią Pracujących Kurdystanu.

Konflikt syryjski stał się układem nakładających się dylematów bezpieczeństwa, w którym sukces jednej koalicji mógł równocześnie destabilizować relacje pomiędzy jej formalnymi partnerami. Losy konfliktu rozstrzygały się głównie w ośrodkach miejskich, takich jak Homs, w którym wojska rządowe wdrożyły taktykę, odcinając dostawy żywności i leków, a po dwóch latach wyczerpani rebelianci skapitulowali, czy czteroletnia bitwa o Aleppo, które zostało rozdarte na kontrolowany przez rząd zachód i opanowany przez zróżnicowane frakcje opozycji wschód lub Wschodnia Guta, w której wojska reżimowe przeprowadziły atak chemiczny z użyciem sarinu.

⁶⁷⁴ L. Rodgers, D. Gritten, J. Offer, P. Asare, *Syria, The story of the conflict*, BBC News, 11 marca 2016, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868> [data dostępu: 19.08.2026]

⁶⁷⁵ B. Balcerowicz, *Wojny w Syrii, Iraku, Afganistanie*, „Rocznik Strategiczny” 2017/2018, s. 117–121

Rozpad monopolu państwa na użycie siły miał również wymiar społeczny. Przynależność religijna i etniczna zaczęła pełnić funkcję mechanizmu ochrony, mobilizacji i selekcji sojuszników. Nie oznacza to jednak, że wojna była prostym następstwem wielowyznaniowości Syrii. To przedłużająca się przemoc, polityka reżimu i działania ugrupowań zbrojnych nadawały tożsamościom znaczenie militarne. Sekciaryzacja była w znacznej mierze rezultatem sposobu prowadzenia wojny, a następnie stała się jednym z czynników utrudniających jej zakończenie.

Zaangażowanie zewnętrzne początkowo zwiększało zasoby stron, z czasem jednak przeobraziło sam przedmiot wojny. Iran i Hezbollah wspierały utrzymanie reżimu oraz zabezpieczenie strategicznego połączenia z Libanem. Turcja, część państw Zatoki i państwa zachodnie udzielały pomocy wybranym segmentom opozycji, lecz nie kierowały się identycznymi celami. Stany Zjednoczone skoncentrowały zasadniczy wysiłek na kampanii przeciwko Państwu Islamskiemu, a Turcja coraz wyraźniej podporządkowywała działania ograniczeniu kurdyjskiej autonomii⁶⁷⁶.

Punktem zwrotnym była rosyjska interwencja rozpoczęta we wrześniu 2015 roku. Rosyjskie lotnictwo, doradcy i zaplecze logistyczne uzupełniły obecność Iranu oraz sprzymierzonych milicji. Pozwoliło to siłom rządowym przejść od obrony kluczowych ośrodków do stopniowego odzyskiwania terenu. Reżim odzyskiwał miasta dzięki podmiotom, których obecność ograniczała jego samodzielność. Powstał model władzy zdolnej utrzymać centrum i reprezentować Syrię na zewnątrz, lecz zależnej od zagranicznych zasobów w zakresie bezpieczeństwa. Interwencja Rosji zapobiegła upadkowi reżimu, ale nie stworzyła wspólnej podstawy rozwiązania konfliktu. Współpraca przeciwko Państwu Islamskiemu nie przełożyła się na porozumienie dotyczące przyszłego ustroju Syrii. Rosja i Iran dążyły do utrzymania sprzymierzonego rządu. Turcja budowała strefę wpływu przy własnej granicy, natomiast Stany Zjednoczone zachowały obecność na północnym wschodzie. Kolejne ofensywy oraz lokalne porozumienia prowadziły do terytorializacji wpływów. Reżim kontrolował główne miasta i zachodni rdzeń kraju, administracja kurdyjska utrzymywała rozległe obszary na wschodzie, ugrupowania wspierane przez Turcję działały na północy, a Idlib

⁶⁷⁶ S. Ezzeddin, Syria Between War and Reconstruction: What Is the Future? „International Journal of Engineering Technology Research & Management” 2025, t. 9, nr 2, s. 309–312.

pozostał najważniejszą enklawą opozycji. Linia frontu coraz częściej oddzielała nie tylko strony syryjskie, lecz także interesy państw trzecich.

Zmiana układu sił nie ograniczyła społecznych konsekwencji wojny. Zniszczenie infrastruktury, załamanie usług publicznych i wieloletnie przesiedlenia stworzyły kryzys, którego skutki wykraczały poza Syrię. Masowy odpływ ludności oddziaływał na państwa sąsiednie i politykę migracyjną Europy, a obecność organizacji muzułmańskich łączyła problem uchodźstwa z debatą o bezpieczeństwie granic⁶⁷⁷.

Następnie intensywność walk spadła, a główne strefy kontroli uległy względnemu utrwaleniu. Była to stabilizacja linii frontu, nie zaś stabilizacja państwa. Damaszek nie odzyskał pełnej kontroli nad granicami, zasobami i instrumentami przemocy. Sankcje, zapaść gospodarcza oraz brak porozumienia politycznego blokowały odbudowę, podczas gdy powrót uchodźców pozostawał ograniczony przez niepewność i brak podstawowych warunków życia. Reżim przetrwał militarnie, ale nie odtworzył kontraktu politycznego pozwalającego przekształcić zwycięstwo terytorialne w trwały ład. Mimo tych ograniczeń część państw arabskich zaczęła traktować dalszą izolację Baszara Al-Asada jako politykę pozbawioną rezultatów. Szczególnie widoczna była ewolucja stanowiska Zjednoczonych Emiratów Arabskich, które przeszły od ograniczonego wsparcia opozycji do roli jednego z głównych promotorów normalizacji. Przywrócenie Syrii członkostwa w Lidze Państw Arabskich w 2023 roku potwierdzało powrót logiki pragmatycznego uznania istniejącego układu sił⁶⁷⁸.

Założenie o trwałości reżimu zostało podważone pod koniec listopada 2024 roku. Ofensywa kierowana przez Hayat Tahrir Asz-Szam doprowadziła do szybkiego zajęcia Aleppo, Hamy i Homs. Reżim był osłabiony kryzysem gospodarczym i utratą zdolności do mobilizowania własnego zaplecza. Jednocześnie zmniejszyła się gotowość aktorów regionalnych i międzynarodowych do ponowienia interwencji w skali z 2015 roku. Rosja koncentrowała zasoby na wojnie przeciwko Ukrainie, a Iran i Hezbollah ponosiły koszty regionalnej konfrontacji z Izraelem. Upadek reżimu Baszara Al-Asada był zatem rezultatem zbiegu czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Gdy dostępne wsparcie uległo ograniczeniu, struktury wojskowe nie były zdolne samodzielnie utrzymać systemu. W 2025 roku władzę przejęły struktury wywodzące się z HTS, a Ahmed Asz-

⁶⁷⁷ B. Balcerowicz, dz. cyt., s. 118–121.

⁶⁷⁸ H. Baycar, *Pragmatism and Realignment: The Evolution of the UAE's Syrian Foreign Policy (2011–2025)*, „Avrasya Etüdleri” 2026, nr 65, s. 30–35.

Szara stanął na czele okresu przejściowego i rozpoczął zabiegi o uznanie zewnętrzne i reintegrację Syrii z otoczeniem regionalnym⁶⁷⁹. Zmiana relacji dyplomatycznych mogła ułatwić łagodzenie izolacji, ale nie rozstrzygała o wewnętrznym kształcie państwa. Najważniejsze wyzwanie stanowiło włączenie struktur kurdyjskich, lokalnych formacji południa i dawnych ugrupowań opozycyjnych do jednego porządku instytucjonalnego.

Centralizacja przeprowadzona bez mechanizmów reprezentacji mogłaby odtworzyć część problemów, które w 2011 roku doprowadziły do buntu. Z kolei utrzymanie wielu autonomicznych ośrodków siły groziło trwałą fragmentacją suwerenności. O wyniku transformacji decydowała również możliwość przejścia od doraźnego zarządzania bezpieczeństwem do odbudowy gospodarczej. Sankcje, niedobór kapitału, zniszczona infrastruktura i brak warunków do bezpiecznego powrotu uchodźców tworzyły wzajemnie zależny układ barier. Bez stabilnych instytucji i ochrony prawnej trudno było natomiast przyciągnąć środki potrzebne do rekonstrukcji.

Odbudowa nie sprowadzała się więc do finansowania inwestycji. Wymagała rozstrzygnięcia, kto kontroluje aparat przymusu, według jakich zasad rozdzielane są zasoby i w jaki sposób mniejszości uczestniczą w porządku politycznym. Syria dalej pozostaje na etapie kruchej równowagi między szansą na instytucjonalną odbudowę a ryzykiem odtworzenia dawnych podziałów i napięć.

4.2. LPA wobec konfliktu w Syrii

Rola LPA zarządzaniu kryzysem w Syrii miała charakter dynamiczny i w oparciu o to właśnie kryterium zaproponowano dokonanie podziału analizowanego okresu 2011-2025 na kilka etapów uwzględniających stanowisko organizacji odzwierciedlone w wydawanych przez nią uchwałach i podejmowanych na ich podstawie działaniach:

- okres wahania i próba wypracowania wspólnego stanowiska państw członkowskich LPA wobec konfliktu w Syrii (marzec – sierpień 2011 r.),
- okres intensywnych działań LPA i próba rozwiązania konfliktu w Syrii na gruncie arabskim (wrzesień 2011 – luty 2012 r.),

⁶⁷⁹ H. Baycar, dz. cyt., s. 35–38.

- okres wsparcia przez LPA działań ONZ i próba rozwiązania konfliktu w Syrii na szerszym gruncie międzynarodowym (marzec 2012 r. – październik 2022 r.),
- okres po zmianie stanowiska LPA wobec reżimu syryjskiego i próba powrotu do wiodącej roli w rozwiązywaniu konfliktu w Syrii (listopad 2022 r. – grudzień 2024 r.),
- okres wsparcia transformacji politycznej (styczeń – grudzień 2025 r.).

Należy podkreślić w tym kontekście, że rola LPA charakteryzowała się zmianą strategii na rzecz zakończenia konfliktu – od prób mediacji, przez izolację reżimu Baszara Al-Asada i nałożenie sankcji, po próbę jego rehabilitacji na płaszczyźnie arabskiej i reintegracji w strukturach regionalnych.

Próby rozwiązania konfliktu w Syrii – główne etapy

15 marca 2011

początek konfliktu (pierwsze protesty antyrządowe)

marzec – sierpień 2011

okres wahania i próba wypracowania wspólnego stanowiska państw członkowskich

LPA wobec konfliktu w Syrii

wrzesień 2011 – luty 2012

okres intensywnych działań LPA i próba rozwiązania konfliktu w Syrii na gruncie

arabskim

marzec 2012 – październik 2022

okres wsparcia przez LPA działań ONZ i próba rozwiązania konfliktu w Syrii na

szerszym gruncie międzynarodowym

listopad 2022 – grudzień 2024

okres zmiany stanowiska LPA wobec reżimu i próba powrotu do wiodącej roli w

rozwiązywaniu konfliktu w Syrii

8 grudnia 2024

zakończenie konfliktu (obalenie autorytarnego reżimu Baszara Al-Asada, zakończenie ponad 40-letnich rządów partii Baas i przeprowadzenie demokratycznych reform)

4.2.1. Okres wahania i próba wypracowania wspólnego stanowiska państw członkowskich LPA wobec konfliktu w Syrii (marzec – sierpień 2011 r.)

Stanowisko LPA w pierwszych miesiącach po wybuchu powstania syryjskiego w marcu 2011 roku nacechowane było znacznym wahaniem, jednak w obliczu ciągłych brutalnych represji władz syryjskich wobec protestów społecznych organizacja została niejako zmuszona do działania. Przyczyn opieszałości w zainicjowaniu obrad i podjęciu wspólnych działań arabskich wobec napięć w Syrii należy upatrywać w kontekście wydarzeń, których sceną stał się Bliski Wschód i Afryka Północna za sprawą Arabskiej Wiosny. Dopiero gdy pokojowe demonstracje rozszerzały się na wszystkie regiony Syrii, świat arabski zaczął zwracać uwagę na wydarzenia w tym kraju, po okresie milczenia tak władz, jak i społeczności arabskich, które umożliwiło syryjskiemu reżimowi dalsze stosowanie przemocy i ograniczanie demonstracji. Jak wspomniano wyżej, powód arabskiego milczenia wobec kryzysu w Syrii w okresie od marca do sierpnia 2011 roku był w dużej mierze związany z regionalnymi niepokojami, które nastąpiły po Arabskiej Wiosnie – polityczna niepewność w Egipcie po obaleniu prezydenta Husniego Mubaraka oraz działania NATO w Libii skierowały uwagę państw arabskich z dala od Syrii⁶⁸⁰. Kraje Zatoki również nie były wolne od wewnętrznych napięć – odbywały się demonstracje w Bahrajnie, Jemenie i Arabii Saudyjskiej, co prowadziło do braku nacisków na Al-Asada, by zaprzestał stosowania siły wobec Syryjczyków domagających się reform.

Problematyka sytuacji wewnętrznej w Syrii stała się przedmiotem debaty na forum Ligi Państw Arabskich 2 marca 2011 r., w trakcie CXXXV Zwyczajnego Posiedzenia Rady Ligi na szczęblu ministrów spraw zagranicznych. Wówczas rozpatrywano sytuację w szerokiej perspektywie transformacji geopolitycznych i społecznych, które zachodziły na Bliskim Wschodzie i Afryce Północnej w dobie

⁶⁸⁰ Rada LPA na szczęblu ministrów spraw zagranicznych odbyła w tym okresie dwa posiedzenia w trybie nadzwyczajnym poświęcone rozwojowi sytuacji w Libii (11 marca 2011 i 27 sierpnia 2011), natomiast Rada LPA na szczęblu stałych delegatów zwołała sześć posiedzeń w trybie nadzwyczajnym: w sprawie rozwoju sytuacji w Libii, Jemenie i Bahrajnie (22 marca 2011), w sprawie ataków izraelskich na Strefę Gazy (10 kwietnia 2011 i 21 sierpnia 2011), w sprawie Palestyny (31 maja 2011 i 26 lipca 2011), w sprawie projektu Dokumentu z Dohy na rzecz pokoju w Darfurze (19 czerwca 2011).

Arabskiej Wiosny. Rezultatem przeprowadzonych obrad było uchwalenie Rezolucji nr 7297 zatytułowanej *Rozwój sytuacji w świecie arabskim*. W preambule dokumentu organ decyzyjny powołał się na konieczność bieżącego monitorowania dynamiki wydarzeń regionalnych, a także uwzględnił stanowiska zaprezentowane w wystąpieniach przewodniczącego delegacji Omanu, pozostałych reprezentantów państw członkowskich oraz Sekretarza Generalnego Ligi. Zadeklarowano również potrzebę reakcji na wyzwania wynikające z ówczesnych przeobrażeń strukturalnych w społeczeństwach arabskich. Za priorytet uznano wypracowanie praktycznych programów i strategii w wymiarze politycznym, ekonomicznym, socjalnym i kulturowym, które powinny odpowiadać aspiracjom narodów arabskich w dążeniu do kompleksowego odrodzenia. W celu implementacji tych założeń postanowiono przeprowadzić wspólne posiedzenia Rady LPA z Radą Społeczno-Gospodarczą, z bezpośrednim zaangażowaniem wyspecjalizowanych agend regionalnych oraz arabskich funduszy i instytucji finansowych⁶⁸¹.

Ostatecznie, wobec wzrastającego natężenia protestów społecznych w Syrii i rosnącej liczby ofiar śmiertelnych, społeczność międzynarodowa, w tym państwa arabskie, skierowała ostrą krytykę w stronę syryjskiego reżimu. 27 sierpnia 2011 r. rozpoczęła się bezprecedensowa eskalacja międzynarodowej presji na rząd Baszara Al-Asada, gdy Arabia Saudyjska, Kuwejt, Bahrajn i Katar ogłosiły wycofanie swoich ambasadorów z Syrii, a król saudyjski 'Abdullah Ibn 'Abd al-'Aziz wygłosił przemówienie, w którym wezwał syryjskiego prezydenta do natychmiastowego rozpoczęcia reform. Tego samego dnia Rada Ligi na szczepku ministrów spraw zagranicznych zebrała się na posiedzeniu nadzwyczajnym w Kairze, a w rezultacie obrad wydała dokument, który zainicjował okres intensywnych działań organizacji w sprawie kryzysu syryjskiego i próbę rozwiązania konfliktu w Syrii na gruncie arabskim.

W oświadczeniu nr 148 Rady Ligi Państw Arabskich na szczepku ministerialnym, zatytułowanym *Arabska Inicjatywa Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego*, sformułowano motywy dyplomatycznego zaangażowania organizacji w wewnętrzny konflikt w Syrii. W części wstępnej podkreślono dążenie państw członkowskich do przeciwdziałania eskalacji destabilizacji, ochrony suwerenności, integralności terytorialnej i jedności państwa, a także zapobieganiu bezpośredniej bądź pośredniej internacjonalizacji

⁶⁸¹ Na podstawie Uchwały 7297 z 2.03.2011, „Rozwój sytuacji w świecie arabskim”. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

konfliktu poprzez powstrzymanie represji i umożliwienie bezpiecznej implementacji reform. Zasadniczy trzon inicjatywy stanowił kompleksowy plan deeskalacji oraz transformacji politycznej. W sferze natychmiastowych środków bezpieczeństwa i praw człowieka wezwano władze syryjskie do zaniechania działań zbrojnych wobec ludności cywilnej, wycofania formacji wojskowych z ośrodków miejskich, wypłaty kompensacji poszkodowanym obywatelom oraz bezwarunkowego uwolnienia więźniów politycznych i osób zatrzymanych w związku z falami protestów. Założono również depolityzację sił zbrojnych, które miały ograniczyć swoją rolę do gwaranta bezpieczeństwa procesu transformacji ustrojowej. W wymiarze instytucjonalnym i prawnym dokument postulował jednoznaczną deklarację prezydenta Syrii dotyczącą przejścia do pluralizmu politycznego, wykorzystania nadzwyczajnych prerogatyw w celu zdynamizowania reform oraz rozpisania w pełni konkurencyjnych wyborów prezydenckich po wygaśnięciu mandatu w 2014 r. Równolegle zobowiązaną partię Baas do zwołania Nadzwyczajnego Kongresu Krajowego w celu formalnego uchylecia art. 8 konstytucji i zrównania jej statusu prawnego z pozostałymi podmiotami sceny politycznej. Istotnym elementem planu było powołanie dialogu narodowego na zasadach parytetu pomiędzy prezydentem a szeroką reprezentacją opozycji, w tym Krajowego Organu Koordynacyjnego ds. Zmian Demokratycznych, struktur lokalnych, środowisk muzułmańskich oraz niezależnych autorytetów, pod egidą Ligi Państw Arabskich i na fundamencie odrzucenia przemocy, sekciarstwa oraz obcej ingerencji. Proces tranzycji miał zostać sfinalizowany poprzez powołanie tymczasowego Rządu Jedności Narodowej pod przewodnictwem premiera akceptowanego przez opozycję, przeprowadzenie transparentnych wyborów parlamentarnych pod jurysdykcją krajowego wymiaru sprawiedliwości oraz przekształcenie nowo wybranej izby w Zgromadzenie Konstytucyjne odpowiedzialne za opracowanie projektu nowej konstytucji poddanej pod referendum. Całość procedury miała opierać się na precyzyjnym harmonogramie oraz niezależnym mechanizmie weryfikacyjnym z udziałem arabskiej misji obserwacyjnej⁶⁸².

⁶⁸² Na podstawie Oświadczenia 148 z 27.08.2011, „Arabska Inicjatywa Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego”. Tekst oświadczenia w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

4.2.2. Okres intensywnych działań LPA i próba rozwiązania konfliktu w Syrii na gruncie arabskim (wrzesień 2011 r. – luty 2012 r.)

13 września 2011 roku zwołano kolejne posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczęblu ministrów spraw zagranicznych poświęcone kryzysowi syryjskiemu. Wynikiem obrad, przeprowadzonych w siedzibie Sekretariatu Generalnego w Kairze, było oświadczenie zatytułowane Misja Sekretarza Generalnego Ligi Nabila al-'Arabiego do Syrii, na podstawie którego LPA przeprowadziła pierwszą poważną operację w celu osiągnięcia pokoju w Syrii. Dokument przewidywał wezwanie rządu Syrii do wstrzymania aktów przemocy skierowanych przeciwko ludności cywilnej oraz aktywności wojsk rządowych w miastach syryjskich, akcentował potrzebę przeprowadzenia reform politycznych oraz dialogu narodowego z udziałem władz i opozycji. Zapowiadał też oddelegowanie przedstawicieli Sekretariatu Generalnego do Syrii. Dokładnie dwa dni później, 15 września 2011 roku, Liga wysłała swojego Sekretarza Generalnego, Nabila al-'Arabiego⁶⁸³, do Damaszku z zadaniem przekazania prezydentowi Baszarowi Al-Asadowi projektu Arabskiej Inicjatywy Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego zawartego w Oświadczeniu nr 148 Rady LPA na szczęblu ministerialnym. Projekt ten, przedstawiony opinii publicznej dopiero 6 września 2011 roku, został odrzucony przez reżim syryjski, zatem misja Sekretarza Generalnego Ligi zakończyła się niepowodzeniem, a – co więcej – oskarżeniem skierowanym w stronę LPA przez syryjski rząd o uleganie wpływem państw członkowskich, które dążą do zmiany władzy w Syrii.

Kolejnym etapem umiędzynaradawiania kryzysu syryjskiego na forum regionalnym było zwołanie 16 października 2011 r. nadzwyczajnego posiedzenia Rady Ligi Państw Arabskich na szczęblu ministrów spraw zagranicznych, podczas którego wyznaczono władzom w Damaszku 15-dniowy termin na implementację uprzednio sformułowanych zaleceń. Zwieńczeniem obrad było przyjęcie aktu o wyższej randze normatywnej niż dotychczasowe deklaracje – Uchwały nr 7435, zatytułowanej Sytuacja w Syrii. W części operatywnej dokumentu potwierdzono stanowisko państw arabskich, domagając się bezwzględnego i natychmiastowego zaprzestania wszelkich form przemocy, odwrotu regularnych sił zbrojnych z przestrzeni zurbanizowanej oraz

⁶⁸³ Nabil al-'Arabi (1935–1924) – egipski dyplomata, Sekretarz Generalny LPA od 15 maja 2011 roku do 3 lipca 2016 roku. Biografia w języku arabskim dostępna na stronie: <https://www.marefa.org/> [data dostępu: 03.01.2026].

całkowitej rezygnacji z wariantu siłowego. Działania umotywowano koniecznością ochrony ludności cywilnej, zapobieganiu dalszym ofiarom, przeciwdziałania eskalacji antagonizmów o charakterze sekciarskim oraz zachowania spójności struktury społecznej Syrii⁶⁸⁴.

Na podstawie tejże uchwały utworzono specjalny organ – Arabską Komisję Ministerialną ds. sytuacji w Syrii – któremu powierzono zadanie podobne do misji Sekretarza Generalnego, z którą udał się do Damaszku w połowie września. Dziesięć dni później, 26 października, Komisja, na czele której stanął premier Kataru, a w jej skład weszli, oprócz Sekretarza Generalnego LPA, ministrowie spraw zagranicznych Egiptu, Algierii, Sudanu i Omanu, została wysłana do Syrii, by po raz kolejny przedstawić syryjskiemu prezydentowi 13-punktowy projekt „Arabskiej Inicjatywy Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego” przygotowany pod egidą Ligi, w którym organizacja wzywała reżim do zaprzestania przemocy, uwolnienia więźniów politycznych, podjęcia dialogu z opozycją i przeprowadzenia reform. Co istotne, wzmiankowany dokument zakładał nawiązanie przez LPA kontaktów z syryjskim rządem i wszystkimi stronami opozycji w celu zorganizowania Konferencji Dialogu Narodowego, która miałaby się odbyć w siedzibie LPA w Kairze i pod jej auspicjami, w ciągu 14 dni od daty wydania uchwały, co miało zakończyć konflikt i stworzyć podwaliny pod demokratyczne zmiany w Syrii. Projekt organizacji wydarzenia pozostał jedynie na papierze.

O ile wrześniowa misja Sekretarza Generalnego Ligi zakończyła się fiaskiem, o tyle działania podjęte przez Arabską Komisję Ministerialną ds. sytuacji w Syrii zdawały się – przynajmniej początkowo – być zwieńczone sukcesem. Choć pierwsze rozmowy z Baszarem Al-Asadem, przeprowadzone 26 października 2011 roku w Damaszku, nie doprowadziły do oczekiwanych rezultatów, to już kolejne, które odbyły się 30 października 2011 roku w Ad-Dauha (Katar) z udziałem Ministra Spraw Zagranicznych Syryjskiej Republiki Arabskiej i członków Arabskiej Komisji Ministerialnej, zakończyła zgodą na podpisanie przez stronę syryjską tzw. Arabskiego Planu Działania. Dokument, sygnowany przez władze Syrii 2 listopada 2011 roku, przewidywał natychmiastowe zaprzestanie wszelkich aktów przemocy, niezależnie od ich źródła, w celu zapewniania ochrony obywatelom Syrii. Ponadto wszystkie osoby zatrzymane w związku z

⁶⁸⁴ Na podstawie Uchwały z 16.10.2011, „Sytuacja w Syrii”. Tekst oświadczenia w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

trwającymi wydarzeniami miały zostać niezwłocznie uwolnione, zaś siły zbrojne oraz wszelkie formacje muszą wycofać się z miast; władze miały zagwarantować odpowiednim instytucjom LPA, a także mediom arabskim i międzynarodowym pełną swobodę poruszania się po wszystkich regionach Syrii w celu monitorowania sytuacji i bieżącego relacjonowania wydarzeń; Arabska Komisja Ministerialna jest w stanie podjąć niezbędne konsultacje z władzami oraz różnymi ugrupowaniami opozycyjnymi, zaś działania te mają na celu przygotowanie Konferencji Dialogu Narodowego w terminie dwóch tygodni od podpisania porozumienia⁶⁸⁵.

Tego samego dnia, 2 listopada 2011 roku, Rada LPA na szczepku ministrów spraw zagranicznych wydała Uchwałę 7436, w której przyjęła z zadowoleniem zgodę rządu syryjskiego na Arabski Plan Działania przedstawiony Damaszkowi przez Arabską Komisję Ministerialną i podkreśliła konieczność regularnego składania raportów na temat postępów oraz monitorowania sytuacji w Syrii i dialogu między stronami. Kolejnego dnia po podpisaniu porozumienia Sekretarz Generalny Nabil al-'Arabi spotkał się z Syryjską Radą Narodową, by poinformować jej członków o założeniach „Arabskiego Planu Działania” i zgodzie syryjskiego reżimu na jego realizację pod nadzorem Ligi.

Deklarowany sukces dyplomatyczny okazał się jednak nietrwały ze względu na brak pełnej i natychmiastowej implementacji założeń Arabskiego Planu Działania przez władze w Damaszk. Reżim syryjski nie zrealizował zobowiązań w zakresie powstrzymania represji, demilitaryzacji ośrodków miejskich, uwolnienia aresztowanych uczestników demonstracji, zagwarantowania swobody poruszania się obserwatorom z ramienia LPA oraz przedstawicielom mediów, a także otwarcia dialogu z siłami opozycyjnymi. W odpowiedzi na brak postępów Rada LPA zebrała się 12 listopada 2011 r. na nadzwyczajnym posiedzeniu na szczepku ministrów spraw zagranicznych, uchwalając Rezolucję nr 7438, która została przyjęta większością 18 głosów, przy sprzeciwie Libanu i Jemenu oraz wstrzymaniu się od głosu ze strony Iraku. Kluczowym postanowieniem aktu było zawieszenie z dniem 16 listopada 2011 r. reprezentacji rządu Syryjskiej Republiki Arabskiej w posiedzeniach Rady LPA oraz we wszelkich powiązanych agendach i organach organizacji, uzależniając restytucję praw członkowskich od pełnego wywiązania się ze zobowiązań podjętych w listopadowym

⁶⁸⁵ „Arabski Plan Działania” stanowi załącznik do Uchwały 7436 Rady LPA na szczepku ministerialnym z 2 listopada 2011 roku „Rozwój sytuacji w Syryjskiej Republice Arabskiej”. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

planie działania. Równolegle zadeklarowano zamiar nałożenia sankcji polityczno-gospodarczych na reżim syryjski oraz wystosowano apel do państw członkowskich o podjęcie suwerennych decyzji w przedmiocie odwołania szefów misji dyplomatycznych z Damaszku, a także wezwano regularne siły zbrojne Syrii do zaniechania udziału w działaniach represyjnych wymierzonych w ludność cywilną. W wymiarze internacjonalizacji i ochrony praw człowieka uchwała zobowiązała Sekretarza Generalnego, w przypadku braku natychmiastowej deeskalacji, do nawiązania współpracy z organizacjami międzynarodowymi, w tym z Organizacją Narodów Zjednoczonych, oraz przedstawicielami opozycji syryjskiej, w celu opracowania mechanizmów ochrony ludności i powstrzymania rozlewu krwi, które miały zostać poddane pod obrady ministerialne 16 listopada 2011 roku. Ponadto wystosowano zaproszenie do wszystkich frakcji syryjskiej opozycji do odbycia w terminie trzech dni spotkania w siedzibie LPA w celu wypracowania wspólnej wizji okresu przejściowego, co miało stanowić podstawę do formalnego uznania struktur opozycyjnych przez Radę Ligi i zorganizowania wspólnego posiedzenia na szczeblu ministerialnym, przy jednoczesnym utrzymaniu trybu obrad ciągłych organizacji w ramach bieżącego monitoringu sytuacji⁶⁸⁶.

Warto podkreślić w tym kontekście, że dokument przewidywał spotkanie z Sekretarzem Generalnym, w ciągu 3 dni od wydania Uchwały 7438, wszystkich stron reprezentujących syryjską opozycję w celu omówienia wspólnej wizji transformacji Syrii, uznania przez LPA syryjskiej opozycji jako prawomocnego reprezentanta Syrii oraz zwołania posiedzenia na szczeblu ministerialnym z jej udziałem. Do spotkania jednak nie doszło, bowiem – co stało się jasne z perspektywy czasu – zarówno zjednoczenie szeregów syryjskiej opozycji, jak i wypracowanie „wspólnej wizji transformacji” okazało się zadaniem trudnym do wykonania, zaś do zapowiadanego uznania przez LPA syryjskiej opozycji jako prawomocnego reprezentanta Syrii (wskazano tu Syryjską Koalicję Narodową na rzecz Opozycji i Sił Rewolucyjnych) doszło dopiero 16 miesięcy później, w marcu 2013 roku.

16 listopada 2011 roku Rada LPA zebrała się w Rabacie na szczeblu ministerialnym na posiedzeniu nadzwyczajnym w sprawie sytuacji w Syrii, którego rezultatem była Uchwała 7439, opatrzona tytułem Projekt Protokołu w sprawie statusu

⁶⁸⁶ Zawieszenie Syrii w LPA, 12.11.2011, tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii. Na mocy tej uchwały zatwierdzono wzmiankowany w tytule dokument dotyczący misji obserwatorów LPA, którym powierzono zadanie nadzoru nad realizacją postanowień arabskiego planu rozwiązania kryzysu syryjskiego i zapewnienia ochrony ludności cywilnej. Sekretarz Generalny został zobowiązany do wyznaczenia szefa tejże misji, który ma przeprowadzić rozmowy z rządem syryjskim w celu podpisania Protokołu Misji i pełnej realizacji wszystkich punktów Arabskiego Planu Działania przyjętego przez Radę LPA 2 listopada 2011 roku. W uchwale znalazło się też skierowane do rządu syryjskiego żądanie oficjalnych przeprosin za „za obraźliwe i niedyplomatyczne uwagi stałego delegata Syrii wobec Rady Ligi podczas posiedzenia w dniu 12 listopada 2011 roku”, a także potępienie ataków na arabskie i zagraniczne misje dyplomatyczne i konsulaty w Damaszku⁶⁸⁷. Tego samego dnia LPA przyjęła także Uchwałę 7440, która była uzupełnieniem Uchwały 7438 z 12 listopada 2011 roku w sprawie monitorowania sytuacji w Syrii i zawierała wezwanie Rady Społeczno-Gospodarczej do zwołania posiedzenia w celu omówienia kwestii ekonomicznych, o których mowa w Ust. 4 i przedstawienia rekomendacji w tym zakresie Radzie Ligi na kolejnym posiedzeniu na szczecblu ministerialnym⁶⁸⁸.

Kolejne wznowione posiedzenie nadzwyczajne Rady Ligi Państw Arabskich na szczecblu ministrów spraw zagranicznych odbyło się 24 listopada 2011 r. W rezultacie obrad przyjęto Uchwałę nr 7441, w której sformułowano ultimatum pod adresem władz w Damaszku, obligujące je do podpisania Protokołu w sprawie statusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii pod rygorem zastosowania restrykcji ekonomicznych. W części operatywnej aktu wezwano rząd syryjski do sygnowania protokołu w siedzibie Sekretariatu Generalnego LPA do 25 listopada 2011 r, co miało umożliwić natychmiastowe rozmieszczenie misji obserwacyjnej na terytorium Syryjskiej Republiki Arabskiej w celu monitorowania realizacji wcześniejszych ustaleń. Równolegle zaapelowano do władz państwowych oraz ugrupowań opozycyjnych o przystąpienie do Konferencji Dialogu Narodowego, której nadrzędnym celem miało być wyłonienie Rządu Jedności Narodowej odpowiedzialnego za przeprowadzenie procesu tranzycji politycznej. W przypadku odmowy podpisania protokołu, niedotrzymania jego

⁶⁸⁷ Uchwała 7439, opatrzona tytułem „Projekt Protokołu w sprawie stratusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii”, tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

⁶⁸⁸ Uchwała 7440, która była uzupełnieniem Uchwały 7438 z 12 listopada 2011. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

postanowień, kontynuacji aktów przemocy lub zaniechania uwolnienia więźniów politycznych, przewidziano zwołanie Rady Społeczno-Gospodarczej na 26 listopada 2011 r. Organ został zobowiązany do opracowania pakietu sankcji gospodarczych, skonstruowanych w sposób minimalizujący negatywne konsekwencje dla syryjskiego społeczeństwa. Wśród projektowanych restrykcji wskazano: zawieszenie połączeń lotniczych z Syrią, zamrożenie państwowych aktywów finansowych, wstrzymanie transakcji z Bankiem Centralnym Syrii i operacji finansowych z syryjskimi podmiotami państwowymi oraz wstrzymanie rządowej wymiany handlowej z wyłączeniem towarów o znaczeniu strategicznym. Rekomendacje te miały zostać przedłożone Radzie Ligi podczas kolejnego posiedzenia ministerialnego zaplanowanego na 27 listopada 2011 r. Uchwała przewidywała ponadto oficjalne notyfikowanie Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych o podjętych krokach, wraz z wnioskiem o wdrożenie przewidzianych Kartą NZ środków wspierających regionalne wysiłki dyplomatyczne LPA. Jednocześnie potwierdzono utrzymanie trybu obrad ciągłych Rady Ministrów Spraw Zagranicznych w celu prowadzenia stałego monitoringu dynamiki kryzysu syryjskiego⁶⁸⁹.

Wobec upływu wyznaczonego terminu oraz odmowy podpisania przez władze syryjskie Protokołu w sprawie statusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii w kształcie zaaprobowanym przez organizację, Rada Ligi na szczelbu ministerialnym przyjęła 27 listopada 2011 r. Uchwałę nr 7442. Dokument formalizował implementację pakietu sankcji polityczno-gospodarczych wymierzonych w struktury reżimu w Damaszku. Uchwała wprowadziła zakaz wjazdu do państw arabskich dla wysokich rangą dygnitarzy i urzędników syryjskich połączony z zamrożeniem ich zagranicznych aktywów majątkowych. W wymiarze makroekonomicznym i finansowym zawieszono wszelkie relacje instytucjonalne z Bankiem Centralnym Syrii oraz Bankiem Handlowym Syrii, wstrzymano transakcje finansowe z rządem syryjskim, zamrożono państwowe rezerwy kapitałowe, zablokowano finansowanie wymiany handlowej przez arabskie banki centralne oraz wstrzymano alokację funduszy na projekty rozwojowe realizowane na terytorium Syrii. Równolegle zobligowano arabskie instytucje monetarne do monitorowania przepływów kapitałowych i akredytyw handlowych, wprowadzając

⁶⁸⁹ Tamże, tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

jednocześnie klauzulę ochronną dla przekazów pieniężnych dokonywanych przez syryjską diasporę zarobkową na rzecz rodzin w kraju oraz transferów realizowanych przez obywateli państw arabskich przebywających w Syrii.

W obszarze wymiany handlowej i komunikacji zadeklarowano wstrzymanie rządowego obrotu towarowego z wyłączeniem dóbr o charakterze strategicznym, których niedobór bezpośrednio godziłby w poziom życia ludności cywilnej. W odniesieniu do transportu lotniczego zapowiedziano przygotowanie w terminie siedmiodniowym raportu determinującego datę zawieszenia połączeń, powierzając nadzór nad wdrażaniem restrykcji sektorowych Arabskiej Organizacji Lotnictwa Cywilnego oraz Arabskiemu Funduszowi Walutowemu. Spod reżimu sankcyjnego wyłączono międzynarodowe i arabskie agendy pomocowe, placówki naukowe oraz ich personel operujący w Syrii.

Ponadto powołano Wykonawczy Komitet Techniczny pod przewodnictwem Kataru, grupujący przedstawicieli Jordanii, Algierii, Arabii Saudyjskiej, Sudanu, Omanu, Egiptu, Maroka oraz Sekretariatu Generalnego LPA. Do kompetencji tego gremium należało opracowanie wykazu urzędników objętych sankcjami personalnymi, stworzenie katalogu towarów strategicznych, rozpatrywanie klauzul humanitarnych oraz uwzględnianie interesów gospodarczych państw ościennych sąsiadujących z Syrią. Komitet zobowiązany został do cyklicznego raportowania przed Radą Ligi za pośrednictwem Arabskiej Komisji Ministerialnej, przy jednoczesnym utrzymaniu trybu ciągłych obrad ministerialnych w celu monitorowania dynamiki kryzysu⁶⁹⁰.

Mimo że w preambule dokumentu podkreślono „wzięcie pod uwagę społecznych konsekwencji nałożenia sankcji, w celu uniknięcia niekorzystnego wpływu na sytuację społeczno-gospodarczą, a w szczególności na sektory ochrony zdrowia, edukacji i usług socjalnych w Syrii i w krajach z nią sąsiadujących, które odczują wdrożenie tych środków”, Uchwała 7442 z 27 listopada 2011 roku uważana jest za jedną z najostrzejszych decyzji podjętych przez LPA od momentu jej założenia w 1945 roku.

Chociaż władze syryjskie początkowo nie przyjęły z zadowoleniem Arabskiego Planu Działania, argumentując, że narusza on suwerenność Syrii, jednak 19 grudnia 2011 roku, pod rosnącą presją ze strony krajów regionu i państw zachodnich, syryjski reżim został zmuszony do zaakceptowania go i podpisania protokołu pozwalającego arabskim

⁶⁹⁰ Uchwała 7442 nakładającą sankcje gospodarcze na Syrię. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

obserwatorom na wjazd do Syrii. Sytuacja ta została przyjęta z zadowoleniem przez Rosję i Chiny, bowiem dawała LPA rolę pośrednika, zamiast przekierowania problemu do Rady Bezpieczeństwa, natomiast Stany Zjednoczone i kraje europejskie wskazały na brak jasności co do misji obserwatorów, jeśli chodzi o miejsca i miasta, które odwiedzą, a także charakter samej misji.

20 grudnia 2011 roku Rada LPA zatwierdziła wyznaczenie gen. Muhammada ad-Dabiego⁶⁹¹ z Republiki Sudanu na szefa Misji Obserwacyjnej Ligi, co jednak wzbudziło w społeczności międzynarodowej szereg wątpliwości co do jej wiarygodności, ze względu na stanowisko Ad-Dabiego jako dowódcy armii sudańskiej i oficera wywiadu oraz kierowane wobec niego oskarżenia o udział w zbrodniach wojennych w Darfurze. Decyzji tej nie zaakceptowała także Syryjska Rada Narodowa, która zaapelowała do społeczności międzynarodowej o uznanie jej za prawomocnego reprezentanta narodu syryjskiego oraz ustanowienie strefy zakazu lotów i utworzenie strefy buforowej w Syrii.

Cztery dni później, dokładnie 24 grudnia 2011 r., w takich właśnie, mało sprzyjających okolicznościach delegacja LPA złożona z 351 obserwatorów z 13 państw arabskich i 6 organizacji arabskich zajmujących się sytuacją w Syrii udała się do Damaszku i rozpoczęła realizację swojej misji. Obserwatorzy odwiedzili miasta wskazane przez reżim, w tym rejony protestów: Damaszek, Homs, Dar'a i Hamę. Kontaktowali się zarówno ze zwolennikami reżimu, jak i grupami opozycyjnymi – tymi jednak w ograniczonym zakresie, na tyle, na ile pozwalały na to syryjskie władze. Mimo że opozycja zarzuciła Misji Obserwacyjnej stronnictwo, a krytyka całego przedsięwzięcia nasiliła się ze względu na jej niezdolność do powstrzymania przemocy, Rada LPA podjęła decyzję o pozostawieniu obserwatorów w Syrii.

Reakcje na raport z misji sporządzony przez gen. Ad-Dabiego i przedstawiony Lidze podczas zamkniętego posiedzenia w dniu 22 stycznia 2012 roku⁶⁹² szczególnie silnie ujawniły różnice zdań państw członkowskich LPA dotyczące ich stanowisk wobec kwestii syryjskiej. W dokumencie tym, jak można się było spodziewać, reżim syryjski został poddany silnej krytyce za niepełne wdrożenie Protokołu w sprawie statusu

⁶⁹¹ Muhammad Ahmad Mustafa ad-Dabi (ur. 1948) – sudański generał i dyplomata, szef misji obserwacyjnej LPA w Syrii. Oskarżany o zbrodnie wojenne w Darfurze w latach 90. XX wieku. Biografia w języku arabskim dostępna na stronie: <https://www.marefa.org/> [data dostępu: 03.01.2026].

⁶⁹² Raport Misji Obserwacyjnej nie został oficjalnie opublikowany, jednak kilka dni później został ujawniony przez różne serwisy internetowe i gazety. Obecnie tekst dokumentu w języku arabskim dostępny na stronie: <https://www.ssnp.info/?article=71471> [data dostępu: 03.01.2026].

prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii, zaś Liga została wezwana do zwiększenia liczby obserwatorów oraz przedłużenia ich misji. Wskazano jednak także i – i to właśnie wywołało najsilniejszą reakcję syryjskiej opozycji i państw arabskich – że część zbrojnych ugrupowań rządowych i opozycyjnych dopuściła się ataków na obiekty publiczne, co zostało zinterpretowane jako obarczenie obu stron konfliktu odpowiedzialnością za przemoc w Syrii. Próba uznania w raporcie istnienia zbrojnej opozycji walczącej z reżimem syryjskim wywołała przede wszystkim zdecydowany sprzeciw Arabii Saudyjskiej i Kataru, które wezwały do międzynarodowej interwencji w celu powstrzymania przemocy w Syrii, a kilka państw Zatoki wycofało swoich obserwatorów.

Pomimo że nie osiągnięto porozumienia, uchwały LPA o przygotowaniu i realizacji Arabskiej Inicjatywy Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego z 27 sierpnia 2011 roku, Arabskiego Planu Działania z 2 listopada 2011 roku oraz utworzenie przez nią Misji Obserwacyjnej w grudniu 2011 roku można uznać za przełom w działaniach LPA w odniesieniu do kryzysu w Syrii i potwierdzenie woli przyjęcia aktywnej roli w rozwiązywaniu tego konfliktu. Co istotne, niepowodzenie we wdrażaniu arabskich planów i załamanie działań misji obserwacyjnej nie skłoniło organizacji do powstrzymania się od ponownego zaangażowania się w kwestię syryjską.

Podczas posiedzenia Rady Ligi Państw Arabskich na szczepie ministrów spraw zagranicznych, zorganizowanego 22 stycznia 2012 r. w Kairze, doszło do wyraźnego zaostrzenia stanowiska wobec władz w Damaszku. Szczególną rolę odegrała krytyka ze strony Arabii Saudyjskiej, zarzucająca syryjskiemu reżimowi brak implementacji wcześniejszego planu działania oraz kontynuację represji pomimo rozmieszczenia misji monitorującej. W reakcji na pogłębiający się impas Rada LPA przyjęła Uchwałę nr 7444, formułując nową, wieloetapową inicjatywę pokojową pod nazwą Arabski Plan Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego.

W sferze bezpieczeństwa i praw człowieka dokument obligował stronę rządową do natychmiastowego zaniechania wszelkich form przemocy niezależnie od ich źródła, demilitaryzacji ośrodków miejskich oraz wycofania formacji zbrojnych na pozycje wyjściowe i do koszar. Rząd syryjski wezwano do bezwarunkowego uwolnienia więźniów politycznych, zagwarantowania bezpieczeństwa i swobody pokojowych demonstracji, a także zapewnienia agendum LPA oraz mediom arabskim i

międzynarodowym pełnej wolności przemieszczania się. Równolegle uchwała nakładała na Damaszek obowiązek pełnej współpracy z Misją Obserwacyjną LPA, w tym umożliwienia wjazdu specjalistycznego sprzętu łączności, decydując jednocześnie o zwiększeniu składu osobowego misji, wzmocnieniu jej zaplecza finansowo-administracyjnego oraz zacieśnieniu koordynacji z Sekretarzem Generalnym ONZ.

Zasadniczy trzon uchwały stanowiła szczegółowa mapa drogowa tranzycji ustrojowej, której realizacja miała rozpocząć się od podjęcia w terminie dwóch tygodni dialogu politycznego pomiędzy władzą a opozycją pod egidą Ligi. Plan przewidywał sformowanie w ciągu dwóch miesięcy Rządu Jedności Narodowej na czele z konsensualnie wyłonionym premierem, co miało nastąpić przy jednoczesnym sędowaniu pełnych prerogatyw prezydenckich na Pierwszego Wiceprezydenta Syrii na okres przejściowy. Do priorytetów nowo utworzonego gabinetu zaliczono formalną deklarację budowy demokratycznego systemu opartego na równości obywateli i pokojowej sukcesji władzy, przywrócenie porządku publicznego poprzez reorganizację policji oraz powołanie niezależnej komisji mającej zbadać przypadki naruszeń praw człowieka i zapewnić kompensację ofiarom represji. Ponadto rząd przejściowy został zobowiązany do zorganizowania w terminie trzech miesięcy wyborów do Zgromadzenia Konstytucyjnego, którego zadaniem miało być opracowanie projektu nowej konstytucji poddanej pod referendum oraz przygotowanie ordynacji wyborczej dla przyszłych, pluralistycznych wyborów parlamentarnych i prezydenckich pod nadzorem międzynarodowym.

W wymiarze instytucjonalnym i dyplomatycznym uchwała upoważniła Sekretarza Generalnego LPA do mianowania Specjalnego Wysłannika ds. Syrii w celu stałego nadzoru nad przebiegiem procesu politycznego. Umiędzynarodowienie planu miało nastąpić poprzez apel do społeczności międzynarodowej o udzielenie wsparcia tworzonemu Rządowi Jedności Narodowej oraz zobowiązanie przewodniczącego Arabskiej Komisji Ministerialnej i Sekretarza Generalnego LPA do przedstawienia założeń rezolucji Radzie Bezpieczeństwa ONZ w celu uzyskania wiążącego poparcia na forum globalnym⁶⁹³.

⁶⁹³ Arabski Plan Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

LPA powierzyła zatem Sekretarzowi Generalnemu, Nabilowi al-'Arabiemu, zadanie wyznaczenia Specjalnego Wysłannika do Syrii, który będzie monitorował przebieg tego procesu oraz zamierzała zwrócić się do Rady Bezpieczeństwa ONZ z wnioskiem o wsparcie nowej inicjatywy rozwiązania syryjskiego kryzysu. Podczas gdy reżim całkowicie odrzucił nowy arabski plan pokojowy, uznając go za rażącą ingerencję w wewnętrzne sprawy Syrii, która narusza cele ustanowienia LPA oraz suwerenność państwa, syryjska opozycja przyjęła ją z zadowoleniem. Jednak kilka państw członkowskich nie zgodziło się na przekazanie tego planu ONZ, w tym Algieria, która – choć poparła inicjatywę Ligi Arabskiej – sprzeciwiła się skierowaniu jej do Rady Bezpieczeństwa ONZ, argumentując, że byłaby rozpatrywana na tym forum w ramach innych inicjatyw pokojowych⁶⁹⁴.

Podczas posiedzenia na szczepku ministerialnym w dniu 12 lutego 2012 r. Liga Państw Arabskich podjęła decyzję o definitywnym zakończeniu działalności regionalnej Misji Obserwacyjnej oraz przyjęła Uchwałę nr 7446, zatytułowaną Monitorowanie poważnego rozwoju sytuacji w Syrii. Dokument ten stanowił wyraz zaostrenia kursu wobec władz w Damaszku oraz wyraźnego dążenia do umiędzynarodowienia procesu pokojowego poprzez zaangażowanie struktur globalnych.

W sferze bezpieczeństwa i prawa międzynarodowego organ decyzyjny zażądał natychmiastowego, bezwzględного wstrzymania aktów przemocy wobec cywilów, zniesienia blokad militarnych miast oraz powrotu jednostek zbrojnych i sprzętu wojskowego do baz macierzystych. Jednocześnie penalizowano działania reżimu, kwalifikując skalę represji – zwłaszcza wobec kobiet i dzieci – jako czyny podlegające jurysdykcji międzynarodowego prawa karnego, co wiązało się z wezwaniem do pociągnięcia winnych do odpowiedzialności prawnej. Wobec fiaska dotychczasowych mechanizmów kontrolnych formalnie wygaszono mandat misji monitorującej LPA ustanowionej w grudniu 2011 roku i zaapelowano do Rady Bezpieczeństwa ONZ o przyjęcie rezolucji tworzącej wspólny, międzynarodowo-arabski kontyngent sił pokojowych dedykowany nadzorowi nad przestrzeganiem zawieszenia broni. W wymiarze dyplomatycznym i politycznym postanowiono o zerwaniu wszelkich form współpracy dyplomatycznej z przedstawicielami reżimu syryjskiego w państwach

⁶⁹⁴ V. Ahsen, *Arab League's Syrian Policy*, *SETA Report*, nr. 5, Ankara: SETA Foundation 2012, s. 16, <https://file.setav.org/Files/Pdf/arab-league%E2%80%99s-syrian-policy.pdf> [data dostępu: 13.01.2026].

arabskich oraz na forach wielostronnych, zachęcając społeczność międzynarodową do wdrożenia analogicznych kroków i utrzymania restrykcji ekonomiczno-handlowych. Zadeklarowano także nawiązanie bezpośrednich relacji z syryjską opozycją, oferując jej wszechstronne wsparcie polityczne i materialne pod warunkiem konsolidacji struktur politycznych przed planowaną w Tunisie konferencją grupy Przyjaciół Narodu Syryjskiego. Ponadto potwierdzono zobowiązanie Sekretarza Generalnego do wyznaczenia Specjalnego Wysłannika do Syrii oraz zaapelowano do Grupy Arabskiej przy ONZ o przedłożenie na forum Zgromadzenia Ogólnego projektu rezolucji legitymizującej dotychczasowe inicjatywy Ligi. Integralną część dokumentu stanowiły wytyczne w obszarze reagowania kryzysowego i humanitarnego. Zaapelowano o utworzenie zintegrowanego mechanizmu arabsko-międzynarodowego na rzecz dystrybucji pomocy, wezwano podmioty pomocowe (w tym Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca oraz Lekarzy bez Granic) do podjęcia natychmiastowych działań ratunkowych oraz zażądano od stron konfliktu zagwarantowania korytarzy zaopatrzeniowych dla ludności cywilnej. Do współodpowiedzialności wezwano ponadto Radę Bezpieczeństwa ONZ oraz Organizację Współpracy Islamskiej, decydując równolegle o pozostawieniu Rady Ligi na szczeblu ministerialnym w trybie obrad ciągłych w celu nieprzerwanego monitorowania sytuacji wewnętrznej w Syrii⁶⁹⁵.

Jeśli chodzi o wzmiankowane w dokumencie „przyjęcie z zadowoleniem zaproszenia Republiki Tunezyjskiej na Konferencję Przyjaciół Narodu Syryjskiego, która ma się odbyć 24 lutego 2012 roku”, należy wskazać, że miała ona niebagatelne znaczenie, po pierwsze – było to pierwsze międzynarodowe spotkanie grupy państw i organizacji zarówno arabskich, jak i zachodnich, mające na celu wywarcie presji na syryjski reżim, po drugie – odbyło się w szczególnym momencie, wkrótce po zawetowaniu przez Rosję i Chiny rezolucji ONZ w sprawie Syrii. Obrady przedstawicieli ponad 60 państw, w tym USA, krajów członkowskich UE i LPA, skoncentrowane były na czterech kwestiach: potępieniu działań sił rządowych i wezwaniu do natychmiastowego wstrzymania przemocy, wyrażeniu poparcia dla syryjskiej opozycji i uznaniu Syryjskiej Rady Narodowej za głównego przedstawiciela narodu syryjskiego, odrzuceniu interwencji zbrojnej w rozwiązaniu konfliktu w Syrii oraz umożliwieniu dostarczania pomocy

⁶⁹⁵ Uchwała 7446 opatrzonej tytułem „Monitorowanie poważnego rozwoju sytuacji w Syrii”. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

humanitarnej. Choć konferencja została ostro skrytykowana zarówno przez władze w Damaszku, które określiły uczestników spotkania mianem „wrogów Syrii”, jak i opozycję, której niezadowolenie wzbudził brak konkretnych działań, była ona początkiem dyplomatycznej izolacji Al-Asada przez „Grupę Przyjaciół Syrii”⁶⁹⁶.

Co istotne, w kolejnej uchwale na szczepku ministrów spraw zagranicznych, wydanej 10 marca 2012 roku, Rada LPA formuluje wezwanie do Rady Bezpieczeństwa, powtórzone w Uchwale 554 pt. „Rozwój sytuacji w Syrii, przyjętej w wyniku XXIII Szczytu Arabskiego, który odbył się w dniach 27-29 marca 2012 w Bagdadzie, by ta „wywiązała się ze swoich obowiązków w zakresie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz podjęła działania na rzecz wydania rezolucji opartej na inicjatywie arabskiej i uchwałach Rady LPA, wzywającej do natychmiastowego i pełnego wstrzymania wszelkich aktów przemocy w Syrii”⁶⁹⁷, co sprawiło, że sprawa syryjska przeniosła się z płaszczyzny arabskiej i dyskusji oraz działań w ramach LPA na szerszą płaszczyznę międzynarodową. Choć Liga była obecna w kolejnych inicjatywach międzynarodowych mających na celu rozwiązanie kryzysu syryjskiego, jej obecność nie była tak silna i tak znacząca jak w okresie od sierpnia 2011 do lutego 2012 roku, kiedy to organizacja podejmowała poważne działania medacyjne w celu rozwiązania konfliktu syryjskiego, zanim nabrał on charakteru międzynarodowego. Mimo początkowych działań realizowanych na płaszczyźnie arabskiej, mediacja podjęta przez LPA nie zdołała powstrzymać przemocy i rozwiązać kryzysu w Syrii, zanim przerodził się on w złożony multilateralny konflikt o charakterze *proxy war*.

4.2.3. Okres wsparcia przez LPA działań ONZ i próba rozwiązania konfliktu w Syrii na szerszym gruncie międzynarodowym (marzec 2012 r. – październik 2022 r.)

Dnia 10 marca 2012 r. Rada Ligi Państw Arabskich na szczepku ministrów spraw zagranicznych przyjęła Uchwałę nr 7460, w której wyartykułowano apel do Rady Bezpieczeństwa ONZ o przejęcie odpowiedzialności za uregulowanie konfliktu w ramach jej statutowych kompetencji w sferze utrzymania międzynarodowego pokoju i

⁶⁹⁶ Chairman's Conclusions of the International Conference of the Group of Friends of the Syrian People, Tunis, 24 February 2012, U.S. Department of State Archive, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/02/184642.htm> [data dostępu: 13.01.2026].

⁶⁹⁷ Uchwała 554 pt. „Rozwój sytuacji w Syrii. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

bezpieczeństwa. W części motywacyjnej dokumentu uwzględniono ponadto uzgodnione z ministrem spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej fundamentalne zasady stanowiące platformę porozumienia ze stroną rosyjską, obejmujące powstrzymanie przemocy bez względu na podmiot sprawczy, ustanowienie neutralnego mechanizmu nadzoru, poszanowanie zasady nieingerencji oraz zapewnienie nieograniczonego dostępu do pomocy humanitarnej dla całego społeczeństwa syryjskiego.

W części dyspozytywnej uchwały sformułowano kategoryczne żądania pod adresem reżimu w Damaszku, obejmujące bezzwłoczne zaniechanie wszelkich działań zbrojnych i represji, zagwarantowanie swobody pokojowych zgromadzeń, natychmiastowe uwolnienie osób aresztowanych w trakcie demonstracji oraz wycofanie regularnych sił zbrojnych i formacji paramilitarnych z miast i wsi do miejsc stałej dyslokacji. Rada LPA potępiła skalę łamania praw człowieka, kwalifikując wydarzenia w dzielnicy Baba Amr w Himsie jako zbrodnie przeciwko ludzkości, której sprawcy powinni zostać bezwzględnie pociągnięci do odpowiedzialności karnej. Jednocześnie zobowiązano władze syryjskie do zagwarantowania bezpieczeństwa i swobody poruszania się dziennikarzom mediów arabskich i międzynarodowych, wyrażając potępienie dla przypadków zabójstw i prześladowań przedstawicieli prasy. W obszarze reagowania humanitarnego zażądano natychmiastowego umożliwienia wjazdu do Syrii międzynarodowym i regionalnym podmiotom pomocowym, w tym Czerwonemu Półksiężycowi, Międzynarodowemu Komitetowi Czerwonego Krzyża oraz Lekarzom bez Granic, w celu bezpiecznej dystrybucji żywności, leków i środków medycznych, a także ewakuacji rannych pod nadzorem dedykowanych struktur Organizacji Narodów Zjednoczonych. Wyrażono przy tym ubolewanie z powodu trwającej militaryzacji konfliktu i konsekwencji obstawania rządu syryjskiego przy rozwiązaniu siłowym, które doprowadziło do masowych ofiar i zniszczeń infrastruktury.

W wymiarze procesu politycznego i internacjonalizacji kryzysu organ decyzyjny z zadowoleniem przyjął powołanie Kofiego Annana na stanowisko Wspólnego Specjalnego Wysłannika ONZ i LPA oraz dra Nasira Al-Kudwy na jego zastępcę, wzywając wszystkie strony syryjskiej sceny politycznej do ścisłej współpracy w ramach mandatu wynikającego z Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ A/RES/66/253 oraz wcześniejszych uchwał Ligi. Zaapelowano do zróżnicowanych struktur syryjskiej opozycji o konsolidację organizacyjną i sformułowanie spójnego programu transformacji

ustrojowej. Dokument wyrażał ponadto aprobatę dla ustaleń Konferencji Przyjaciół Narodu Syryjskiego w Tunisie z perspektywą jej kolejnej edycji w Turcji, wzywając jednocześnie wszystkich członków Rady Bezpieczeństwa ONZ do konstruktywnego przyjęcia rezolucji wspierającej arabską inicjatywę pokojową oraz utrzymując Radę LPA w trybie nieprzerwanych obrad⁶⁹⁸.

Kulminacją dotychczasowych działań dyplomatycznych na najwyższym szczeblu decyzyjnym było przyjęcie Uchwały nr 554, zatytułowanej Rozwój sytuacji w Syrii, uchwalonej podczas XXIII Szczytu Arabskiego obradującego w dniach 27–29 marca 2012 r. w Bagdadzie. Był to pierwszy oficjalny dokument Rady Ligi Państw Arabskich na szczeblu głów państw dedykowany w całości kwestii syryjskiej. W preambule aktu przywódcy arabscy potwierdzili pryncypialne stanowisko w przedmiocie nienaruszalności jedności, stabilności oraz integralności terytorialnej Syrii, wykluczając jednocześnie jakąkolwiek obcą interwencję militarną. W części motywacyjnej transponowano również uzgodnione z ministrem spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej fundamentalne zasady stabilizacji, obejmujące powstrzymanie przemocy bez względu na jej źródło, implementację neutralnego mechanizmu kontrolnego, poszanowanie suwerenności i brak zewnętrznej ingerencji, zapewnienie nieograniczonego dostępu do pomocy humanitarnej oraz jednoznaczne poparcie dla misji Wspólnego Specjalnego Wysłannika ONZ i LPA, Kofiego Annana.

Część dyspozytywna uchwały usankcjonowała wcześniejsze żądania formułowane na szczeblu ministerialnym, wzywając władze w Damaszku do natychmiastowego zaniechania wszelkich form przemocy, ochrony ludności cywilnej, zagwarantowania wolności pokojowych zgromadzeń, bezwarunkowego uwolnienia więźniów politycznych oraz wycofania sił zbrojnych i ugrupowań paramilitarnych z obszarów zurbanizowanych do koszar. Dokument zawierał kategoryczne potępienie masowych naruszeń praw człowieka, kwalifikując masakrę w dzielnicy Baba Amr jako zbrodnię przeciwko ludzkości podlegającą ściganiu na gruncie międzynarodowym. Reżim syryjski zobligowano ponadto do zagwarantowania bezpieczeństwa i swobody poruszania się przedstawicielom mediów oraz do bezzwłocznego wpuszczenia

⁶⁹⁸ Uchwała 10.03.2012. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

regionalnych i międzynarodowych organizacji humanitarnych – w tym Czerwonego Krzyża, Czerwonego Półksiężycy oraz Lekarzy bez Granic – w celu dystrybucji zaopatrzenia i medycznej ewakuacji poszkodowanych pod nadzorem agend ONZ. W wymiarze internacjonalizacji procesu pokojowego szczyt w Bagdadzie udzielił pełnej legitymacji misji mediacyjnej Kofiego Annana i jego zastępcy dra Nasira al-Kudwy, odnotowując formalną akceptację przez Damaszek przedstawionego przezeń sześciopunktowego planu i domagając się jego bezzwłocznej implementacji. Zaapelowano do wszystkich nurtów syryjskiej opozycji o skonsolidowanie struktur i wypracowanie jednolitej strategii przed planowaną drugą Konferencją Przyjaciół Narodu Syryjskiego w Stambule, wyrażono zadowolenie z deklaracji Rady Bezpieczeństwa ONZ z 21 marca 2012 roku wspierającej wysiłki wysłannika, a także ponowiono apel do członków Rady Bezpieczeństwa o uchwalenie wiążącej rezolucji sankcjonującej arabski plan pokojowy, utrzymując Radę Ministrów Spraw Zagranicznych LPA w stanie obrad ciągłych⁶⁹⁹.

Rada Ligi wyraziła zatem poparcie dla misji Kofiego Annana, który 23 lutego 2012 roku został wyznaczony na Wspólnego Specjalnego Wysłannika LPA i ONZ do Syrii, a następnie wezwała reżim i syryjską opozycję do „współpracy ze Wspólnym Specjalnym Wysłannikiem w zainicjowaniu poważnego dialogu narodowego opartego na planie rozwiązania kryzysu syryjskiego, którego propozycję wysunęła LPA oraz na wspomnianej rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ”. W tym celu, w marcu, maju i lipcu 2012 roku Kofi Annan udał się z wizytami do Damaszku. Przyjęty zakres zadań jego misji obejmował: rezolucję Zgromadzenia Ogólnego z 16 lutego 2012 roku, Arabski Plan Działania z 2 listopada 2011 roku, uchwały Rady LPA z 22 stycznia 2012 roku i 12 lutego 2012 roku, które zawierały opis działań na rzecz politycznego rozwiązania kryzysu syryjskiego zgodnie z inicjatywą arabską.

Sześciopunktowy plan pokojowy przygotowany przez Kofiego Annana, przyjęty przez prezydenta Syrii Baszara Al-Asada 27 marca 2012 roku, zakładał:

⁶⁹⁹ Uchwała 554 opatrzona tytułem „Rozwój sytuacji w Syrii”. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

„1. Zobowiązanie się do współpracy z Wysłannikiem w kierowanym przez Syryjczyków procesie politycznym z udziałem wszystkich środowisk syryjskich w celu zaspokojenia uzasadnionych aspiracji narodu syryjskiego i złagodzenia jego obaw, a w tym celu zobowiązanie się do wyznaczenia, na wniosek Wysłannika, uprawnionego partnera do rozmów.

2. Zobowiązanie się do zaprzestania działań wojennych i pilne osiągnięcie skutecznego zawieszenia wszelkich działań zbrojnych przez wszystkie strony pod nadzorem ONZ w celu ochrony ludności cywilnej i przywrócenia stabilizacji kraju. W tym celu rząd syryjski musi niezwłocznie wstrzymać przemieszczanie wojsk w kierunku osiedli mieszkalnych, zaprzestać używania ciężkiej broni na obszarach zamieszkałych oraz rozpocząć wycofywanie sił zbrojnych z tych obszarów i terenów wokół nich. W miarę podejmowania tych działań na miejscu, rząd syryjski winien współpracować z Wysłannikiem w celu doprowadzenia do trwałego zawieszenia wszelkich działań zbrojnych przez wszystkie strony, przy zapewnieniu skutecznego mechanizmu nadzoru ONZ. Wysłannik będzie dążył do uzyskania podobnych zobowiązań od opozycji oraz wszystkich zaangażowanych stron w celu zaprzestania walk i współpracy z nim w osiągnięciu trwałego zawieszenia wszelkich działań zbrojnych przez wszystkie strony, przy zapewnieniu skutecznego mechanizmu nadzoru ONZ.

3. Zapewnienie terminowego dostarczania pomocy humanitarnej do wszystkich obszarów dotkniętych działaniami zbrojnymi, a w tym celu jako natychmiastowe kroki, przyjęcie i wdrożenie codziennej dwugodzinnej przerwy humanitarnej oraz koordynowanie dokładnego czasu i sposobu jej trwania poprzez skuteczny mechanizm, w tym na poziomie lokalnym.

4. Zwiększenia tempa i zakresu uwalniania osób przetrzymywanych arbitralnie, w szczególności osób z wrażliwych kategorii oraz osób biorących udział w pokojowych działaniach politycznych; niezwłoczne przekazanie, za pośrednictwem odpowiednich kanałów, listy wszystkich miejsc, w których przetrzymywane są takie osoby; natychmiastowe rozpoczęcie organizowania dostępu do tych miejsc oraz bezzwłoczne odpowiadanie, za pośrednictwem odpowiednich kanałów, na wszystkie pisemne prośby o informacje na temat tych osób, dostęp do nich bądź ich uwolnienie.

5. Zapewnienie dziennikarzom swobody przemieszczania się po całym kraju oraz stosowanie niedyskryminującej ich polityki wizowej.

6. Poszanowanie wolności zgromadzeń oraz prawa do pokojowych demonstracji”⁷⁰⁰.

Niestety, plan ten, którego głównym elementem i celem było wstrzymanie walk między siłami rządowymi a opozycją, nigdy nie wszedł w życie, a Annan już 2 sierpnia poinformował o rezygnacji z powierzonej mu funkcji, bowiem – jak stwierdził – „nie otrzymał takiego wsparcia, na jakie sprawa zasługiwała. W łonie społeczności międzynarodowej są podziały. To wszystko komplikowało działania”. Dodał także, że „rosnąca militaryzacja w Syrii i brak jednomyślności Rady Bezpieczeństwa fundamentalnie zmieniły charakter odgrywanej przez niego roli”⁷⁰¹.

17 kwietnia 2012 roku Arabska Komisja Ministerialna ds. sytuacji w Syrii zebrała się w Ad-Dauha (Katar) w celu zapoznania się z rozwojem wydarzeń w kraju ogarniętym kryzysem oraz wysłuchania raportu przygotowanego przez Kofiego Annana. Komisja podkreśliła konieczność wdrożenia Uchwał 7444 i 7446 Rady LPA na szczeblu ministerialnym oraz rezolucji Rady Bezpieczeństwa nr 2042, a także wezwała wszystkie państwa arabskie do bojkotu syryjskiego reżimu i zobowiązała Sekretarza Generalnego LPA do spotkania w siedzibie Ligi w Kairze ze wszystkimi ugrupowaniami syryjskiej opozycji w celu przygotowania do przeprowadzenia negocjacji politycznych pomiędzy rządem a opozycją, oraz wezwała Radę Bezpieczeństwa do przyspieszenia działań obserwatorów w Syrii i ułatwienia wykonywania ich zadań przez rząd syryjski⁷⁰².

W następstwie szczytu w Bagdadzie, 2 czerwca 2012 roku, Rada Ligi Państw Arabskich zebrała się w trybie nadzwyczajnym na szczeblu ministrów spraw zagranicznych, przyjmując Uchwałę nr 7507, zatytułowaną Rozwój sytuacji w Syrii. Dokument ten stanowił zdecydowaną reakcję na eskalację przemocy, nieproporcjonalne użycie siły przez formacje rządowe oraz systematyczne naruszanie przez władze

⁷⁰⁰ Tekst planu pokojowego w języku angielskim: *Text of Annan's six-point peace plan for Syria*, Reuters, 5.04.2012, <https://www.reuters.com/article/world/text-of-annans-six-point-peace-plan-for-syria-idUSBRE8330HJ> [data dostępu: 03.01.2026].

⁷⁰¹ <https://media.un.org/unifed/en/asset/u120/u120611> [data dostępu: 03.01.2026].

⁷⁰² Raport Arabskiej Komisji Ministerialnej ds. sytuacji w Syrii w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

syryjskie zobowiązań wynikających z planu Wspólnego Specjalnego Wysłannika ONZ i LPA oraz Rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2042 i 2043. W sferze bezpieczeństwa i odpowiedzialności prawnej organ decyzyjny potępił zbrodnie popełniane wobec ludności cywilnej przez regularne siły zbrojne oraz lojalne wobec reżimu bojówki Asz-Szabiha. Wyrażono kategoryczne żądanie umożliwienia realizacji mandatu komisji śledczej powołanej 1 czerwca 2012 roku przez Radę Praw Człowieka ONZ, w celu identyfikacji i pociągnięcia do międzynarodowej odpowiedzialności karnej sprawców masakry w Al-Huli. Ponadto zaapelowano do Rady Bezpieczeństwa ONZ o pilne podjęcie środków ochronnych wobec cywilów, w tym rozszerzenie prerogatyw międzynarodowej misji obserwacyjnej w Syrii, a także zobligowano rząd syryjski do definitywnego porzucenia wariantu siłowego, respektowania wolności demonstracji oraz bezwzględnego wdrożenia wcześniejszych uchwał LPA i rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 66/253.

W wymiarze presji dyplomatycznej i komunikacyjnej przypomniano o zaleceniach dotyczących odwołania szefów misji dyplomatycznych z Damaszku oraz wezwano do całkowitej izolacji reżimu poprzez zawieszenie współpracy dyplomatycznej z jego przedstawicielami w państwach arabskich oraz na forach międzynarodowych. Zwrócono się również do operatorów satelitarnych ARABSAT i NILESAT o zablokowanie emisji syryjskich kanałów telewizyjnych. Równolegle skrytykowano władze w Damaszku za utrudnianie funkcjonowania wspólnej misji pokojowej, w tym za odmowę akredytacji zastępcy wysłannika, dra Nasira al-Kudwy, obligując syryjską administrację do pełnego poszanowania międzynarodowego mandatu zespołu mediacyjnego. W obszarze transformacji politycznej wezwano zróżnicowane ugrupowania opozycyjne do pilnego przewyciężenia podziałów i sformowania wspólnej platformy programowej podczas planowanego spotkania w Kairze, celem wypracowania modelu pokojowej sukcesji władzy w fazie tranzycyjnej. W kwestiach humanitarnych zażądano zapewnienia bezpiecznego dostępu dla konwojów z pomocą oraz zaapelowano o utworzenie zintegrowanego mechanizmu koordynacyjnego i wsparcie finansowe dla państw ościennych przyjmujących uchodźców. Kluczowym elementem uchwały był bezpośredni postulat skierowany do Rady Bezpieczeństwa ONZ, domagający się wyegzekwowania sześciopunktowego planu Kofiego Annana poprzez zastosowanie środków przymusu przewidzianych w Rozdziale VII Karty Narodów Zjednoczonych, w

tym pełnego lub częściowego zerwania relacji gospodarczych, komunikacyjnych i dyplomatycznych z Syrią, przy zachowaniu trybu obrad ciągłych Rady LPA⁷⁰³.

Tymczasem wraz z wygaśnięciem mandatu Kofiego Annana jako Wspólnego Specjalnego Wysłannika LPA i ONZ w Syrii, z dniem 31 sierpnia 2012 roku jego funkcję przejął Lakhdar Brahimi⁷⁰⁴. Podjęta przez niego próba zaprowadzenia pokoju zakończyła się fiaskiem, ponieważ przedstawił on plan zakładający odejście Al-Asada, który uznany został przez reżim za stronnicy na rzecz Wolnej Armii Syryjskiej i syryjskich sił opozycyjnych. Co istotne, także konferencja genewska, której patronował Brahimi w imieniu ONZ (tzw. Genewa II w lutym 2014 roku, pierwsza runda miała miejsce w czerwcu 2012 r.), nie doprowadziły nawet do zawieszenia broni. Brahimi wskazał na dwie ważne kwestie: po pierwsze – przekonanie reżimu w Damaszku o pewnym zwycięstwie militarnym, po drugie – przekształcenie kryzysu syryjskiego w wojnę zastępczą między Rosją a Stanami Zjednoczonymi⁷⁰⁵.

Ze względu na brak przestrzegania przez rząd syryjski uchwał LPA i w celu potwierdzenia postanowień Uchwały 7507 Rada wydała 5 września 2012 roku kolejny dokument – Uchwałę 7523, w której wyraziła zdecydowany sprzeciw wobec dalszej przemocy ze strony syryjskiego reżimu i jego milicji wobec cywilów syryjskich, popełniania zabójstw i okrutnych zbrodni oraz używania ciężkiej broni, w tym czołgów, artylerii i samolotów bojowych do bombardowania zamieszkanich dzielnic i wiosek, przeprowadzania arbitralnych egzekucji i uprowadzeń, rażącego naruszania praw człowieka i podstawowych wolności, a także wezwała syryjski rząd do natychmiastowego położenia kresu przemocy wobec narodu syryjskiego i zobowiązała do udzielenia wszelkiego wsparcia narodowi syryjskiemu potrzebnego do obrony⁷⁰⁶.

⁷⁰³ Na podstawie Uchwały 7507 z 2.06.2012, „Rozwój sytuacji w Syrii”. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

⁷⁰⁴ Lakhdar Brahimi (ur. 1934) – algierski dyplomata w ONZ, pełnił funkcję Specjalnego Wysłannika ONZ i LPA w Syrii do maja 2014 roku. W 2000 roku był przewodniczącym Panelu ONZ ds. Operacji Pokojowych, a raport z obrad pod jego przewodnictwem przeszedł do historii jako „Raport Brahimiego”. Biografia w języku arabskim dostępna na stronie: <https://www.marefa.org/> [data dostępu: 03.01.2026].

⁷⁰⁵ Analiza mediacji obu Wspólnych Specjalnych Wysłanników ONZ i LPA zob. R. Hinnenbusch, I.W. Zartman, et al., *UN Mediation in the Syrian Crisis: From Kofi Annan to Lakhdar Brahimi*, International Peace Institute, New York 2016, <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2016/03/IPI-Rpt-Syrian-Crisis2.pdf>, [data dostępu: 03.01.2026].

⁷⁰⁶ Uchwała 7523, tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

Dnia 6 marca 2013 roku Rada Ligi Państw Arabskich na szczęblu ministrów spraw zagranicznych przyjęła Uchwałę nr 7595, stanowiącą bezpośrednią reakcję na postępującą eskalację działań zbrojnych w Syrii. W części wstępnej dokumentu poddano surowej krytyce taktykę sił rządowych, wskazując na systematyczne naruszenia praw człowieka, stosowanie doktryny spalonej ziemi oraz użycie ciężkiego uzbrojenia, w tym lotnictwa bojowego i pocisków balistycznych typu Scud, przeciwko gęsto zaludnionym obszarom miejskim. Zwrócono uwagę na gwałtowny wzrost liczby ofiar śmiertelnych wśród ludności cywilnej, w tym kobiet i dzieci, a także na masowe zjawisko uchodźstwa wewnętrznego i transgranicznego, co zakwalifikowano jako bezpośrednie zagrożenie dla integralności państwa syryjskiego oraz destabilizację bezpieczeństwa regionalnego.

W sferze legitymizacji politycznej Rada potwierdziła uznanie Syryjskiej Koalicji Narodowej na rzecz Opozycji i Sił Rewolucyjnych za jedyne prawowitego reprezentanta narodu syryjskiego oraz kluczowego partnera Ligi w procesie dialogu politycznego. W konsekwencji wezwano struktury koalicji do sformowania tymczasowego organu wykonawczego, uprawnionego do objęcia mandatu Syrii w LPA, jej radach oraz wyspecjalizowanych agendach, ze szczególnym uwzględnieniem udziału w zaplanowanym na 26–27 marca 2013 roku Szczycie Arabskim w Dosze, do momentu wyłonienia konstytucyjnego rządu w drodze powszechnych wyborów.

W wymiarze strategicznym uchwała utrzymała priorytetowe dążenie do wypracowania politycznego rozwiązania konfliktu, wprowadzając jednocześnie bezprecedensowy zapis legitymizujący prawo poszczególnych państw członkowskich do suwerennego decydowania o udzielaniu wsparcia obronnego, w tym dostaw uzbrojenia i materiałów wojskowych dla sił opozycyjnych skupionych wokół Wolnej Armii Syrii. Ponadto w ramach planowania długofalowego zainicjowano postulat zwołania międzynarodowej konferencji pod egidą Organizacji Narodów Zjednoczonych poświęconej powojennej odbudowie infrastrukturalno-gospodarczej Syrii⁷⁰⁷.

W rezultacie XXIV posiedzeniu Rady LPA w trybie zwyczajnym na szczęblu szczytu, które odbyło się w Ad-Dauha (Katar) w dniach od 21-27 marca 2013 roku, organizacja wydała Oświadczenie z Ad-Dauhy, w której uznała Syryjską Koalicję

⁷⁰⁷ Na podstawie Uchwały 7595 z 6.03.2013. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

Narodową na rzecz Opozycji i Sił Rewolucyjnych⁷⁰⁸ za prawomocnego reprezentanta narodu syryjskiego i przeniosła na nią przedstawicielstwo Syrii w LPA. Podkreśliła także ogromne znaczenie działań na rzecz osiągnięcia rozwiązania politycznego jako priorytetu w kryzysie syryjskim, a jednocześnie potwierdziła „prawo każdego kraju, zgodnie z jego wolą, do zapewnienia wszelkich środków obrony, w tym środków militarnych, w celu wsparcia narodu syryjskiego i Wolnej Armii”⁷⁰⁹.

5 czerwca 2013 roku Rada LPA na szczeblu ministerialnym zebrała się na posiedzeniu nadzwyczajnym w siedzibie Sekretariatu Generalnego w Kairze i w rezultacie tego spotkania wydała Uchwałę 7649, której część operatywna zawierała m.in. „perspektywy rozwiązania politycznego, które zakończy konflikt.

W dokumencie tym Rada Ligi przyjęła z zadowoleniem międzynarodowe wysiłki na rzecz organizacji międzynarodowej konferencji Genewa II w celu znalezienia pokojowego rozwiązania kryzysu syryjskiego w oparciu o Komunikat Końcowy wydany po posiedzeniu Międzynarodowej Grupy Roboczej w Genewie 30 czerwca 2012 roku, stanowczo potępiła „wszystkie akty przemocy i zabijania, okrutne zbrodnie i masakry, których dopuszcza się rząd syryjski wobec ludności cywilnej” oraz „wszelkie formy ingerencji zewnętrznej, a szczególnie ingerencji Hezbollahu” i „ostatnią izraelską agresję na Syrię, która uważana jest za poważne naruszenie suwerenności państwa arabskiego”.

W kolejnym dokumencie wydanym na szczeblu ministrów spraw zagranicznych, Uchwale 7667 z 1 września 2013 roku zatytułowanej „Niebezpieczna sytuacja w Syrii”, Rada odniosła się do okrutnej zbrodni, która miała miejsce 21 sierpnia 2013 roku w postaci użycia broni chemicznej przeciwko ludności cywilnej w regionie Wschodniej Ghuty na obrzeżach Damaszku, a która pociągnęła za sobą śmierć setek cywilów syryjskich w tym kobiet i dzieci:

„1. Stanowczo potępiamy tą odrażającą zbrodnię, której dokonano przy użyciu broni chemicznej, czego zakazuje prawo międzynarodowe, z okazaniem całkowitego

⁷⁰⁸ 1 Syryjska Koalicja Narodowa na rzecz Opozycji i Sił Rewolucyjnych powstała 11 listopada 2012 r. w Dosze (Katar) w wyniku konsolidacji syryjskich ugrupowań antyrządowych pod naciskiem społeczności międzynarodowej (państw Zachodu i Ligi Arabskiej), zastępując nieefektywną Narodową Radę Syryjską.

⁷⁰⁹ Tekst oświadczenia i uchwały w języku arabskim dostępne na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

braku poszanowania i pogardy dla wartości moralnych i humanitarnych oraz międzynarodowych norm i praw.

2. Obciążamy reżim syryjski pełną odpowiedzialnością za tą odrażającą zbrodnię. Żądamy, by odpowiedzialni za popełnienie tej zbrodni zostali postawieni przed międzynarodowym wymiarem sprawiedliwości na równi z innymi zbrodniarzami wojennymi.

3. Zapewnimy narodowi syryjskiemu wszelkie formy wsparcia niezbędne do obrony. Połączymy wysiłki arabskie i międzynarodowe w celu udzielenia pomocy narodowi syryjskiemu⁷¹⁰.

Uchwała 7716 Rady LPA na szczepku ministerialnym z 3 listopada 2013 roku została wydana w kontekście konferencji Genewa II i dotyczyła następujących kwestii związanych z dążeniem do rozwiązania kryzysu syryjskiego:

„1. Potwierdzamy niezmiennie stanowisko arabskie w kwestii wsparcia dla Syryjskiej Koalicji Narodowej. Potwierdzamy stanowisko arabskie w kwestii żądania dotyczącego konieczności zapewnienia niezbędnych gwarancji międzynarodowych w celu wsparcia i zagwarantowania sukcesu pokojowego rozwiązania na drodze negocjacji podczas konferencji Genewa II oraz w celu zapewnienia osiągnięcia porozumienia w sprawie utworzenia przejściowego organu zarządzającego z pełnymi uprawnieniami wykonawczymi zgodnie z komunikatem Genewa I z 30 czerwca 2012 roku, zatwierdzonym przez rezolucję Rady Bezpieczeństwa 2118(2013).

2. Wzywamy wszystkie strony syryjskiej opozycji do pozytywnej odpowiedzi na działania podejmowane na rzecz organizacji konferencji Genewa II oraz do przyspieszenia utworzenia delegacji pod przewodnictwem Syryjskiej Koalicji Narodowej na rzecz Opozycji i Sił Rewolucyjnych w celu udziału w tej konferencji.

3. Podkreślamy następujące elementy, uznając je za ostateczny cel procesu negocjacyjnego i ścieżki negocjacyjnej konferencji Genewa II w ramach implementacji Komunikatu Genewa I:

⁷¹⁰ Uchwała 7667 z 1 września 2013 roku zatytułowana „Niebezpieczna sytuacja w Syrii”, tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

a) utworzenie w określonym czasie i za zgodą wszystkich stron przejściowego organu zarządzającego z pełnymi uprawnieniami wykonawczymi, obejmującymi m.in. władzę nad siłami zbrojnymi i służbami bezpieczeństwa,

b) osiągnięcie porozumienia w sprawie ustanowienia pluralistycznego, demokratycznego systemu politycznego opartego na równości praw, rządach prawa i niedyskryminowaniu obywateli ze względu na przynależność wyznaniową, etniczną, religijną, językową lub jakąkolwiek inną, w którym władza jest przekazywana w sposób pokojowy, demokratyczny i pluralistyczny. Faza przejściowa obejmuje opracowanie nowej konstytucji państwa, która zostanie zatwierdzona w referendum publicznym, tak, aby faza przejściowa zakończyła się przeprowadzeniem wyborów parlamentarnych i prezydenckich w ramach tej konstytucji,

c) zobowiązanie do ochrony jedności, stabilności i integralności terytorialnej Syryjskiej Republiki Arabskiej,

d) zatwierdzenie przez Radę Bezpieczeństwa wyników konferencji Genewa II i podjęcie przez nią działań na rzecz ich implementacji oraz podjęcie właściwych środków wobec stron usiłujących utrudnić wdrażanie jej postanowień.

4. Podkreślamy konieczność zobowiązania się wszystkich zainteresowanych stron do zapewnienia warunków sprzyjających zainicjowaniu konferencji Genewa II poprzez pilne podjęcie następujących środków:

a) zapewnienie dostępu pomocy humanitarnej do wszystkich rejonów Syrii, w szczególności do obszarów dotkniętych oblężeniami i głodem; zniesienie wszelkich form oblężenia i przeszkód w dostarczaniu pomocy humanitarnej do poszkodowanych obywateli; otwarcie drogi dla arabskich i międzynarodowych organizacji pomocowych i umożliwienie im swobodnego wykonywania ich zadań we wszystkich rejonach Syrii, zgodnie z oświadczeniem przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa z 2 października 2013 roku,

b) uwolnienie wszystkich aresztowanych i więźniów politycznych w Syrii, począwszy od kobiet i dzieci; przyjęcie mechanizmu ujawniania losów osób zaginionych; zaprzestanie aresztowań i tortur; umożliwienie przesiedleńcom i uchodźcom powrotu do miejsc zamieszkania i zagwarantowanie im bezpieczeństwa – wszystko to zgodnie z określonym harmonogramem,

c) wycofanie z Syrii wszystkich obcych sił i milicji,

d) zobowiązanie się wszystkich stron do całkowitego zawieszenia broni i zaprzestania aktów przemocy i zabijania ludności cywilnej, bez względu na to, kto ponosi odpowiedzialność za te akty przemocy i jakie jest ich źródło.

5. Wspieramy misję Pana Lakhdara Brahimiego, wspólnego Specjalnego Wysłannika i podejmowane przez niego wysiłki. Jednocześnie podkreślamy konieczność połączenia i kontynuacji wysiłków arabskich i międzynarodowych na rzecz zapewnienia organizacji konferencji Genewa II najszybciej, jak to możliwe.

6. Potwierdzamy kontynuację wysiłków arabskich oraz kluczową rolę LPA w rozwiązywaniu kryzysu syryjskiego. Potwierdzamy intensyfikację konsultacji i koordynację działań z ONZ i Wspólnym Specjalnym Wysłannikiem, a także z zainteresowanymi stronami regionalnymi i międzynarodowymi, na rzecz właściwego przygotowania konferencji Genewa II, wsparcia i zagwarantowania jej sukcesu oraz zapewnienie niezbędnego wsparcia i pomocy delegacji opozycji podczas tej konferencji.

7. Pochwalamy przyjęcie przez Jego Wysokość Emira Państwa Kuwejt roli gospodarza Międzynarodowej Konferencji Darczyńców (Kuwejt 2) zaplanowanej na początek przyszłego roku, a która przyczyni się do złagodzenia cierpień i tragedii humanitarnej bratniego narodu syryjskiego. Wzywamy do mobilizacji wysiłków arabskich, regionalnych i międzynarodowych na rzecz sukcesu tej konferencji w rozwiązaniu pogarszającej się sytuacji humanitarnej w Syrii.

8. Pozostawiamy Radę LPA w stanie obrad w trybie ciągłym w celu monitorowania rozwoju sytuacji w Syrii”⁷¹¹.

W marcu 2014 roku, w rezultacie spotkania Rady LPA na szczeblu ministerialnym, którego odbyło się 9 marca (Uchwała 7737 z 9 marca 2014 roku Rozwój sytuacji w Syrii), a następnie podczas XXV Szczytu Arabskiego w Kuwejcie w dniach 25-26 marca⁷¹² (Uchwała 600 z 26 marca 2014 Kryzys syryjski), potwierdzono konieczność „osiągnięcia politycznego rozwiązania kryzysu syryjskiego na drodze negocjacji i zatwierdzenia porozumienia w sprawie utworzenia przejściowego organu zarządzającego z pełnymi uprawnieniami wykonawczymi zgodnie z ustaleniami zawartymi w komunikacie konferencji Genewa I” oraz wezwano Radę Bezpieczeństwa

⁷¹¹ Cytat Uchwała z 3.11.2013. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

⁷¹² W rezultacie tego spotkania przywódców państw członkowskich Liga wydała jeszcze 4 uchwały (Uchwały 601-604 Rady LPA na szczeblu szczytu) w sprawie poważnych reperkusji syryjskiego kryzysu uchodźczego dla Libanu, Jordanii, Iraku i Egiptu. Teksty uchwał w języku arabskim dostępne na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

do „wywiązania się z jej obowiązków w związku z impasem w negocjacjach pomiędzy delegacjami opozycji i syryjskiego rządu w Genewie”. Wydane wówczas dokumenty potwierdziły także „przyjęcie Syryjskiej Koalicji Narodowej na rzecz Opozycji i Sił Rewolucyjnych w miejsce Syryjskiej Republiki Arabskiej w LPA, i uznanie jej za jedyne go prawomocnego reprezentanta narodu syryjskiego”, a ponadto zawierały zaproszenie przewodniczącego Syryjskiej Koalicji Narodowej na rzecz Opozycji i Sił Rewolucyjnych do rozmów przed kolejnym szczytem arabskim w Kuwejcie w celu „przedstawienia arabskim przywódcom stanowiska Koalicji i jej wizji co do alternatyw i opcji rozwiązania kryzysu syryjskiego, w świetle poważnych wydarzeń, do których doszło w Syrii po impasie w negocjacjach Genewa II”⁷¹³. Uchwała 7805 Rady LPA na szczeblu ministerialnym wydana 7 września 2014 roku obejmowała podobne treści, z tym, że po raz pierwszy pojawia się tu odniesienie do tzw. Państwa Islamskiego: „Podkreślamy konieczność przestrzegania postanowień rezolucji Rady Bezpieczeństwa 2170(2014) w sprawie aktów terrorystycznych, których dopuściło się tzw. Państwo Islamskie i inne organizacje terrorystyczne. Uznajemy je za zbrodnie przeciwko ludzkości oraz rażące naruszenie praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego, a także poważne zagrożenie dla jedności różnorodnej kulturowo tkanki społecznej Syrii i państw regionu”⁷¹⁴, które będzie powtarzane w kolejnych dokumentach wydawanych przez Radę LPA, zarówno na szczeblu szczytu, jak i na szczeblu ministrów spraw zagranicznych.

Część operatywna kolejnych uchwał – Uchwała 7872 z 9 marca 2015 roku, Uchwała 7936 z 13 września 2015 roku, Uchwała 8006 z 11 marca 2016 – przyjętych w rezultacie spotkań Rady Ligi na szczeblu ministerialnym, a także Uchwały 623 z 29 marca 2015 roku wydanej podczas XXVI Szczytu Arabskiego, który odbył się w dniach 23–29 marca 2015 roku w Szarm asz-Szajch (Egipt), zawiera te same elementy.

Podczas XXVII Szczytu Arabskiego w Mauretanii, w dniach 25-27 lipca 2016 roku, nazwanego Szczytem Nadziei w Nawakszucie, bowiem przywódcy państw członkowskich za główny cel spotkania obrali znalezienie politycznego rozwiązania, które położy kres poważnym naruszeniom praw narodu syryjskiego i bezpiecznie

⁷¹³ Teksty obu uchwał w języku arabskim dostępne na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

⁷¹⁴ Uchwała 7805, tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

zakończy kryzys w tym kraju, Rada Ligi zaapelowała do stron konfliktu o rychłe znalezienie sposobu na zakończenie kryzysu i zapewnienie bezpieczeństwa narodowi syryjskiemu poprzez osiągnięcie rozwiązania politycznego opartego na zasadzie zachowania jedności Syrii. Uchwała 646 z 25 lipca 2016 roku opatrzona tytułem Rozwój kryzysu syryjskiego miała następujące brzmienie:

„Rada Ligi na szczepku szczytu,

po zapoznaniu się z:

- Notą Sekretariatu Generalnego,
- Raportem Sekretarza Generalnego ze wspólnych działań arabskich,
- Rekomendacją wydaną po drugim posiedzeniu Komisji Ministerialnej ds. monitorowania implementacji uchwał i realizacji zobowiązań, które odbyło się w Nawakszut 23 lipca 2016 roku,
- w oparciu o uchwały Rady LPA na szczepku szczytu: w Bagdadzie – Uchwała 554 z 29 marca 2012 roku, w Ad-Dauha – Uchwała 578 z dnia 26 marca 2013 roku, w Kuwejcie – Uchwała 600 z dnia 26 marca 2014 roku, w Szarm asz-Szajch – Uchwała 623 z 29 marca 2015 roku, wszystkie uchwały wydane na szczepku ministerialnym w tej sprawie, z których ostatnią jest Uchwała 8006 z 11 marca 2016 roku, Uchwałę 8042 z 4 maja 2016 roku wydaną na szczepku stałych delegatów, a także oświadczenia Arabskiej Komisji Ministerialnej ds. sytuacji w Syrii,
- podtrzymując niezmiennie stanowisko w kwestii ochrony jedności, stabilności i integralności terytorialnej Syrii w oparciu o Pakt LPA i jego zasady,
- wyrażając po raz kolejny pełną solidarność z narodem syryjskim w obliczu poważnych naruszeń, na które jest narażony, a które stanowią zagrożenie dla jego istnienia oraz życia jego obywateli,
- potwierdzając pełne wsparcie dla aspiracji narodu syryjskiego do wolności, sprawiedliwości i równości oraz jego niezbywalnego prawa do wyboru systemu rządów

spełniającego jego nadzieje i ambicje w zakresie ustanowienia bezpieczeństwa i pokoju na obszarze całej Syrii,

– ponownie przyjmując z zadowoleniem wysiłki Międzynarodowej Grupy Wsparcia Syrii zmierzające do stworzenia warunków sprzyjających wznowieniu negocjacji pomiędzy opozycją syryjską a rządem, mających na celu utworzenie przejściowego organu zarządzającego z pełnymi uprawnieniami wykonawczymi, zgodnie z ustaleniami zawartymi w komunikacie konferencji Genewa I z 30 czerwca 2012 roku, oświadczeniami wiedeńskimi Międzynarodowej Grupy Wsparcia Syrii z 30 października 2015 roku i 14 listopada 2015 roku popartym rezolucją Rady Bezpieczeństwa 2254(2015), oświadczeniem monachijskim z 11 lutego 2016 roku popartym rezolucją Rady Bezpieczeństwa 2286(2016) oraz oświadczeniem wiedeńskim z 17 maja 2016 roku, które odpowiadają aspiracjom narodu syryjskiego w całej jego różnorodności,

– podtrzymując niezmiennie stanowisko, że jedynym możliwym rozwiązaniem kryzysu syryjskiego jest rozwiązanie polityczne w postaci kompleksowego procesu politycznego, który odpowiada aspiracjom narodu syryjskiego zgodnie z ustaleniami zawartymi w komunikacie konferencji Genewa I z 30 czerwca 2012 roku,

– w świetle wystąpień przewodniczących delegacji państw członkowskich oraz Sekretarza Generalnego,

postanawia, jak następuje:

1. Wyrażamy głębokie zaniepokojenie z powodu konsekwencji eskalacji działań militarnych do których dochodzi w różnych częściach Syrii, a które mogą doprowadzić do załamania się ustaleń o zawieszeniu broni przyjętych podczas spotkań Międzynarodowej Grupy Wsparcia Syrii. Żądamy, by Rada Bezpieczeństwa przejęła pełną odpowiedzialność za utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa oraz podjęła odpowiednie działania i środki w celu implementacji rezolucji Rady Bezpieczeństwa 2254(2015) i 2268(2016) wzywających do wstrzymania działań wojennych i zawieszenia broni w całej Syrii.

2. Wzywamy Międzynarodową Grupę Wsparcia Syrii do zintensyfikowania wysiłków i kontynuowania starań na rzecz na rzecz

implementacji postanowień zawartych w komunikacie konferencji Genewa I z 30 czerwca 2012 roku, oświadczeniach wiedeńskich wydanych przez Międzynarodową Grupę Wsparcia Syrii 30 października 2015 roku, 14 listopada 2015 roku i 17 maja 2016 roku oraz oświadczeniu monachijskim z 11 lutego 2016 roku. Wzywamy do działań na rzecz przestrzegania zasad i mechanizmów, które zostały uzgodnione i zawarte w tych oświadczeniach, w szczególności tych odnoszących się do mechanizmu zawieszenia broni i wstrzymania działań wojennych oraz mechanizmu dostarczania pomocy humanitarnej, a także do stworzenia warunków sprzyjających sukcesowi negocjacji w Genewie pod egidą ONZ, mających na celu utworzenie przejściowego organu zarządzającego z pełnymi uprawnieniami wykonawczymi.

3. Potępiamy brutalne praktyki reżimu syryjskiego wobec bezbronnej ludności cywilnej w Aleppo i okolicach oraz wobec obywateli syryjskich na terenie całej Syrii. Uznajemy trwające bombardowania z powietrza, masakry i zbrodnie dokonywane w Aleppo i innych miastach syryjskich za rażące naruszenia Konwencji Genewskich i międzynarodowego prawa humanitarnego⁷¹⁵.

4. Potępiamy działania terrorystyczne i zbrodnie przeciwko ludności cywilnej w różnych regionach Syrii, których dopuściły się organizacje terrorystyczne, takie jak ISIS, Dżabhat an-Nusra powiązany z Al-Ka'idą i inne organizacje terrorystyczne.

5. Podejmujemy działania na rzecz postawienia przed międzynarodowym wymiarem sprawiedliwości wszystkich, którzy dopuścili się masakr i zbrodni wobec niewinnej ludności cywilnej w Aleppo i innych rejonach Syrii, bądź brali w nich udział.

6. Zwracamy się z prośbą do Grupy Arabskiej w Genewie o ścisłą współpracę z Biurem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka w celu podjęcia wszelkich środków, które położą kres ciągłym naruszeniom praw człowieka, których dopuszcza się reżim syryjski, w tym

⁷¹⁵ Sytuacji w Aleppo poświęcone było spotkanie w trybie nadzwyczajnym Rady Ligi na szczepku ministrów spraw zagranicznych, które odbyło się 19 grudnia 2016 roku w siedzibie Sekretariatu Generalnego LPA, pod przewodnictwem Republiki Tunezyjskiej, na wniosek Państwa Kuwejt. W rezultacie tego spotkania wydano Uchwałę 8106 z 19 grudnia 2016 „Rozwój sytuacji w Syrii w szczególności wydarzenia w Aleppo”. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

zapewnienie niezbędnej ochrony kobietom i dzieciom oraz zapobieganie atakom na szpitale i instytucje cywilne zgodnie z międzynarodowym prawem humanitarnym.

7. Potwierdzamy pełne poparcie dla działań i środków podjętych przez Haszymidzkie Królestwo Jordanii w celu ochrony swojego bezpieczeństwa narodowego i bezpieczeństwa swoich obywateli po ataku terrorystycznym, którego celem był punkt graniczny w rejonie Ar-Rukban na granicy z jordańsko-syryjskiej. Wzywamy społeczność międzynarodową do przyjęcia na siebie odpowiedzialności za kwestię syryjskich uchodźców. Wyrażamy wdzięczność i uznanie dla Haszymidzkiego Królestwa Jordanii za wysiłki podejmowane w tym zakresie.

8. Przyjmujemy z zadowoleniem rezultaty rozszerzonego spotkania opozycji syryjskiej, które odbyło się w dniach 8-9 grudnia 2015 roku w Rijadzie pod egidą Królestwa Arabii Saudyjskiej, a także poprzednich spotkań w Kairze i Moskwie, których celem było opracowanie wspólnej wizji opozycji syryjskiej co do działań zmierzających do osiągnięcia pożądanego rozwiązania politycznego kryzysu syryjskiego poprzez proces polityczny podejmowany przez samych Syryjczyków, i w oparciu o realizację komunikatu konferencji Genewa I, oświadczeń wydanych przez Międzynarodową Grupę Wsparcia Syrii i stosowne rezolucje Rady Bezpieczeństwa.

9. Pochwalamy rolę Jego Wysokości Szejka Sabaha al-Ahmada al-Dżabira as-Sabaha, Emira Państwa Kuwejt, w organizacji przez Państwo Kuwejt I, II i III Międzynarodowej Konferencji Darczyńców na Rzecz Wsparcia Sytuacji Humanitarnej w Syrii w latach 2013, 2014, 2015 oraz jego udziału w roli przewodniczącego w IV Konferencji zorganizowanej pod egidą ONZ w Londynie 4 lutego 2016 roku, gdzie łączny wkład Państwa Kuwejt w ciągu czterech kolejnych konferencji wyniósł 1,6 miliarda dolarów. Apelujemy do państw-donatorów o pilne wypełnienie obietnic złożonych podczas konferencji w Londynie w celu wsparcia sytuacji humanitarnej w Syrii, zwłaszcza w odniesieniu do zapewnienia niezbędnego wsparcia państwom sąsiadującym z Syrią i innym państwom arabskim przyjmującym przesiedleńców i uchodźców syryjskich, by pomóc im w dźwiganiu ciężaru, który spoczywa na ich barkach w zakresie zapewnienia działań pomocowych i dostarczenia pilnej pomocy humanitarnej.

10. Zwracamy się z prośbą do Sekretarza Generalnego LPA o kontynuowanie konsultacji i kontaktów z Sekretarzem Generalnym ONZ i jego Specjalnym Wysłannikiem do Syrii, Panem Staffanem de Misturą oraz innymi zainteresowanymi stronami w celu zintensyfikowania wysiłków na rzecz stworzenia warunków sprzyjających wznowieniu negocjacji w Genewie, których celem jest zatwierdzenie kolejnych kroków politycznego rozwiązania kryzysu syryjskiego, zgodnie z postanowieniami komunikatu konferencji Genewa I z 30 czerwca 2012 roku, oświadczeniami wydanymi przez Międzynarodową Grupę Wsparcia Syrii i stosownymi rezolucjami Rady Bezpieczeństwa.

11. Zwracamy się z prośbą do Komisji Ministerialnej ds. sytuacji w Syrii i Sekretarza Generalnego o kontynuowanie wysiłków i konsultacji ze stronami regionalnymi i międzynarodowymi zainteresowanymi rozwojem sytuacji w Syrii oraz do przedstawienia Radzie LPA na szczeblu ministerialnym zaleceń dotyczących kolejnych kroków we wspólnych działaniach arabskich w tym zakresie⁷¹⁶.

Tożsame w treści swojej części zasadniczej z tym, co wskazano powyżej, były dwie kolejne uchwały przyjęte na szczeblu ministerialnym: Uchwała 8060 z 8 września 2016 roku i Uchwała 8120 z 7 marca 2017 roku, a także Uchwała 680 z 29 marca 2017 roku, wydana w rezultacie XXVIII Szczytu Arabskiego, który odbył się w dniach 23–29 marca 2017 w Ammanie (Jordania):

Natomiast w kolejnych dwóch uchwałach Rady Ligi na szczeblu ministerialnym: 8238 z 7 marca 2018 roku i 8291 z 11 września 2018 roku oraz w dokumencie przyjętym w wyniku obrad XXIX Szczytu Arabskiego w Az-Zahran (Arabia Saudyjska), który odbył się 15 kwietnia 2018 roku, tj. w uchwale 714 Rady LPA na szczeblu szczytu, w miejscu potępienia „działań reżimu syryjskiego wobec bezbronnej ludności cywilnej w Aleppo” umieszczono potępienie „eskalacji działań militarnych we Wschodniej Ghucie” i „brutalnych bombardowań z użyciem zakazanej międzynarodowym prawem broni chemicznej, do którego doszło 4 kwietnia 2017 roku, a którego celem było miasto Chan Szajchun na obrzeżach Idlib”, a zamiast przyjęcia z zadowoleniem „rezultatów rozszerzonego spotkania opozycji syryjskiej, które odbyło się w dniach 8-9 grudnia 2015 roku w Rijadzie” jest mowa o przyjęciu z zadowoleniem „rezultatów drugiego spotkania

⁷¹⁶ Cytat uchwała z 25.07.2016. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

w Rijadzie, którego gospodarzem było Królestwo Arabii Saudyjskiej w dniach 22-23 listopada 2017 roku”.

Uchwały Rady LPA na szczeblu ministrów spraw zagranicznych z 2019 roku, wydane odpowiednio 6 marca 2019 roku (Uchwała 8353) i 10 września 2019 roku (Uchwała 8408), a także Uchwała 752 z 31 marca 2019 roku, wydana w rezultacie XXX Szczytu Arabskiego, który odbył się w 31 marca 2019 w Tunisie (Tunezja)⁷¹⁷, rozwijają dwie sygnalizowane wcześniej kwestie – operacji militarnych w prowincji Idlib oraz zachodzących w Syrii procesów przesiedleń i zmian demograficznych.

Podczas obrad na szczeblu głów państw w Tunisie, 31 marca 2019 roku, Rada Ligi Państw Arabskich przyjęła Uchwałę nr 752, zatytułowaną Rozwój kryzysu syryjskiego. Stanowiła ona ostatni dokument w tej sprawie uchwalony na szczeblu szczytu przed okresem pandemii, która wymusiła zawieszenie regularnych spotkań na najwyższym szczeblu do listopada 2022 roku. W części wstępnej potwierdzono pryncypialne zobowiązanie do ochrony suwerenności, jedności i integralności terytorialnej Syrii, odrzucając wszelkie próby narzucania trwałych zmian demograficznych oraz nieuprawnioną obecność wojskową państw ościennych.

W sferze procesu politycznego i dyplomatycznego szczyt uznał prymat kompleksowego rozwiązania pokojowego, opartego na fundamencie komunikatu Genewa I z 30 czerwca 2012 roku oraz Rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2254 (2015). Przyjęto z zadowoleniem konsolidację platform opozycyjnych (Rijad, Kair, Moskwa) w ramach Syryjskiej Komisji Negocjacyjnej podczas drugiego spotkania w Rijadzie w listopadzie 2017 roku. Wyrażono pełne poparcie dla misji nowo mianowanego Specjalnego Wysłannika ONZ, Geira Pedersena, apelując o bezzwłoczne sfinalizowanie prac nad powołaniem i zwołaniem Komisji Konstytucyjnej pod auspicjami ONZ. Jednocześnie zobowiązano Sekretarza Generalnego LPA do ścisłej koordynacji z ONZ i Międzynarodową Grupą Wsparcia Syrii w celu stworzenia warunków do powołania przejściowego organu wykonawczego.

W wymiarze bezpieczeństwa i prawa międzynarodowego dokument potępił nieustanne naruszenia zawieszenia broni z 29 grudnia 2016 roku, wspartego Rezolucją

⁷¹⁷ Teksty wymienionych uchwał w języku arabskim dostępne na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2336. Zażądano natychmiastowego wycofania sił tureckich z rejonu Afrin oraz przestrzegania porozumień o strefach deeskalacji, ze szczególnym uwzględnieniem prowincji Idlib, gdzie ewentualna ofensywa zbrojna mogłaby doprowadzić do katastrofy humanitarnej dla ponad trzech milionów cywilów. Odnotowano rezultaty procesu astańskiego oraz inicjatywy deeskalacyjnej we Wschodniej Ghucie, na obrzeżach Hims i w południowo-zachodniej Syrii (porozumienie z Ammanu), wzywając państwa-gwarantów do ich przestrzegania i doprowadzenia do ewakuacji zagranicznych formacji zbrojnych. Kategorycznie potępiono ataki z użyciem broni chemicznej – w tym bombardowanie Chan Szajchun z 4 kwietnia 2017 roku – kwalifikując je jako zbrodnie wojenne podlegające jurysdykcji międzynarodowej, a także zbrodnie przeciwko ludzkości popełniane przez ugrupowania terrorystyczne, w tym ISIS oraz Dżabhat an-Nusra.

W obszarze reagowania humanitarnego i ochrony ludności szczyt z zadowoleniem przyjął Rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2393, 2401 i 2449, doceniając dyplomatyczne zaangażowanie Kuwejtu i Egiptu w tworzenie transgranicznych mechanizmów pomocowych. Wyrażono głęboki niepokój zapaścią socjalno-bytową w obozach dla uchodźców w Al-Hul i Ar-Rukban, domagając się zagwarantowania bezpiecznych, stałych i nieograniczonych korytarzy zaopatrzeniowych dla konwojów humanitarnych ONZ. Zaapelowano do państw-donatorów o pilną realizację zobowiązań finansowych podjętych m.in. na konferencjach w Kuwejcie, Londynie i Brukseli w celu wsparcia państw przyjmujących uchodźców syryjskich oraz stworzenia warunków do ich godnego, bezpiecznego powrotu do kraju, zobowiązując równolegle Arabską Komisję Ministerialną i Sekretariat Generalny LPA do nieprzerwanego monitoringu dynamiki kryzysu⁷¹⁸.

Zanim Rada LPA wznowiła posiedzenia na szczeblu przywódców państw członkowskich w listopadzie 2022 roku, obrady ministrów spraw zagranicznych odbywały się zgodnie z harmonogramem, dwa razy w roku, odpowiednio w marcu i wrześniu. Wydane w ich rezultacie uchwały (Uchwała 8470 z 4 marca 2020 roku, Uchwała 8537 z 9 września 2020 roku, Uchwała 8608 z 3 marca 2021 roku, Uchwała 8674 z 9 września 2021 roku), oprócz treści powielanych w poprzednich dokumentach

⁷¹⁸ Uchwała nr 752 z 31.03.2019, zatytułowana „Rozwój kryzysu syryjskiego. Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

przyjętych na obu szczeblach, zawierały rozwinięcie wzmiankowanej wcześniej tureckiej interwencji w Syrii.

Tożsame treści znalazły się w dokumentach przyjętych na szczeblu ministerialnym w 2022 roku: Uchwale 8738 z 9 marca 2022 roku i Uchwale 8796 z 6 września 2022 roku, opatrzonych, podobnie jak poprzednie, tytułem Rozwój sytuacji w Syrii.

Należy zauważyć, że w latach 2012-2017 odbyły się cztery konferencje genewskie (tzw. Genewa I w czerwcu 2012 roku, tzw. Genewa II na przełomie stycznia i lutego 2014 roku, tzw. Genewa III w styczniu 2016 roku i tzw. Genewa IV na przełomie lutego i marca 2017 roku) poświęcone kryzysowi syryjskiemu, których kontynuacją były rozmowy w Genewie w ramach Syryjskiego Komitetu Konstytucyjnego prowadzone od 2019 roku. Podczas obrad, w których pod auspicjami ONZ i przy wsparciu LPA spotykały się delegacje syryjskiej opozycji i reżimu, ujawniły się fundamentalne różnice pomiędzy obiema stronami, które na każdym w zasadzie etapie podejmowanych prób zakończenia konfliktu uniemożliwiły rozwiązanie kwestii będących przedmiotem negocjacji.

W okresie wsparcia przez LPA działań ONZ i próby rozwiązania konfliktu w Syrii na gruncie międzynarodowym (marzec 2012 – październik 2022) doszło do zasadniczych zmian w przebiegu konfliktu i na polu deeskalacji działań zbrojnych:

- 2012–2015 okres eskalacji, w którym reżim realizował taktykę siłowego rozwiązania konfliktu, a opozycja podlegała procesowi stopniowej radykalizacji i militaryzacji,
- 2015–2017 okres eskalacji po interwencji Rosji, która doprowadziła do radykalnej zmiany układu sił na korzyść reżimu,
- 2017–2018 okres częściowej deeskalacji w rezultacie utworzenia czterech „stref deeskalacji” – we Wschodniej Ghucie, w północnym Homs, w Idlib i na południu Syrii – po porozumieniach w Astanie pomiędzy Rosją, Turcją i Iranem,
- 2018–2020 okres częściowej deeskalacji – strefa zdemilitaryzowana wokół Idlib – w efekcie porozumień pomiędzy Rosją i Turcją,
- 2020–2022 okres zamrożenia konfliktu.

4.2.4. Okres po zmianie stanowiska LPA wobec reżimu syryjskiego i próba powrotu do wiodącej roli w rozwiązywaniu konfliktu w Syrii (listopad 2022 – grudzień 2024)

Chociaż część badaczy upatruje początków zmiany stanowiska LPA wobec reżimu syryjskiego, którego punktem kulminacyjnym było wznowienie z dniem 7 maja 2023 roku udziału delegacji rządu Syryjskiej Republiki Arabskiej w posiedzeniach Rady LPA, z konsekwencjami kryzysu humanitarnego po trzęsieniu ziemi, które nawiedziło północną część kraju 6 lutego 2023 roku, pierwsze sygnały nadchodzących zmian pojawiły się już na początku listopada poprzedniego roku. W dniach 1-2 listopada 2022 r. w odbył się w Algierze (Algieria) XXXI Szczyt Arabski, nie bez kozery nazywany „szczytem ponownego zjednoczenia”, w rezultacie, którego Rada przyjęła Uchwałę 786 opatrzoną tytułem Utrzymanie arabskiego bezpieczeństwa narodowego. Dokument ten ujmował kryzys syryjski w ramach szerszego zagadnienia wspólnych działań arabskich na rzecz ochrony arabskiego bezpieczeństwa i wspólnego stawiania czoła wszystkim wyzwaniom i kryzysom, z którymi zmagają się państwa regionu⁷¹⁹.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w dokumencie tym – po raz pierwszy od przeniesienia kwestii syryjskiej z płaszczyzny arabskiej na szerszą płaszczyznę międzynarodową i powierzenia przez LPA (w marcu 2012 roku) rozwiązania kryzysu ONZ (oczywiście przy zapewnieniu pełnego wsparcia państw członkowskich dla wysiłków podejmowanych przez organizacje międzynarodowe) – znów jest mowa o „przyjęciu przez państwa arabskie wiodącej, wspólnej roli w wysiłkach podejmowanych na rzecz osiągnięcia politycznego rozwiązania kryzysu syryjskiego i stawienia czoła wszystkim jego konsekwencjom politycznym, w zakresie bezpieczeństwa, społecznym i gospodarczym”. Takie stanowisko LPA zostaje ponownie potwierdzone w kolejnych uchwałach Rady LPA przyjętych na obu szczeblach.

I tak, o ile pierwszy dokument Rady LPA z 2023 roku – Uchwała 8863 z 8 marca ogłoszona po posiedzeniu ministrów spraw zagranicznych – zawierał jedynie odniesienie do nowych okoliczności zewnętrznych w postaci wspomnianego trzęsienia ziemi w północnej Syrii, które w sposób naturalny doprowadziło do katastrofy humanitarnej, o tyle kolejna uchwała na tym szczeblu, Uchwała 8914 z 7 maja 2023 roku Rozwój sytuacji w Syrii, zapowiadała „aktywizację wiodącej roli państw arabskich w staraniach na rzecz

⁷¹⁹ We wcześniejszych uchwałach, tak na szczeblu szczytu, jak i na szczeblu ministerialnym, kwestie kryzysów, z którymi mierzą się poszczególne państwa, w tym Syria, omawiane były w formie odrębnych uchwał.

rozwiązania kryzysu syryjskiego i zmierzenia się z jego konsekwencjami społecznymi, politycznymi, w zakresie bezpieczeństwa, a także ustanowienie mechanizmów niezbędnych dla realizacji tej roli”, i – co więcej – informowała o „wznowieniu z dniem 7 maja 2023 roku udziału delegacji rządu Syryjskiej Republiki Arabskiej w posiedzeniach Rady LPA oraz wszystkich jej organizacjach i organach”.

Spotkanie ministrów spraw zagranicznych Jordanii, Arabii Saudyjskiej, Iraku i Egiptu z szefem dyplomacji Syryjskiej Republiki Arabskiej, które odbyło się 1 maja 2023 roku w Ammanie, stanowiło bezpośrednią kontynuację wcześniejszych konsultacji regionalnych w Dżuddzie. Obrady te zainicjowały proces reintegracji Syrii ze środowiskiem arabskim w oparciu o jordańską koncepcję dyplomatyczną „krok po kroku” oraz saudyjskie inicjatywy pokojowe, których celem było uregulowanie kryzysu syryjskiego w zgodzie z Rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2254 (2015). Zwieńczeniem negocjacji było przyjęcie Komunikatu Końcowego, określanego w doktrynie dyplomatycznej jako Deklaracja Ammańska. W preambule dokumentu strony zdefiniowały pryncypialne cele procesu pokojowego, kładąc nacisk na zachowanie suwerenności, jedności i integralności terytorialnej Syrii, wycofanie wszelkich nielegalnie stacjonujących obcych formacji zbrojnych, wykorzenienie terroryzmu oraz osiągnięcie trwałego pojednania narodowego. Zaakcentowano potrzebę przezwyciężenia wielowymiarowych skutków konfliktu poprzez komplementarność działań regionalnych z wysiłkami podejmowanymi na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych, strukturyzując agendę dalszych rozmów wokół trzech zasadniczych osi: sytuacji humanitarnej, wyzwań w sferze bezpieczeństwa oraz procesu politycznego.

W segmencie humanitarno-społecznym sygnatariusze zadeklarowali konieczność niezakłóconego dostarczania pomocy humanitarnej i medycznej na całym terytorium państwa, doceniając otwarcie przez władze w Damaszku przejść granicznych Bab al-Salama i Ar-Rai po trzęsieniu ziemi z 6 lutego 2023 roku. Za bezwzględny priorytet uznano stworzenie warunków do bezpiecznego i dobrowolnego powrotu uchodźców oraz osób wewnętrznie przesiedlonych (ze szczególnym uwzględnieniem obozu Ar-Rukban), czemu służyć miały powszechne amnestie, inwestycje w infrastrukturę wczesnej odbudowy (szkolnictwo, służba zdrowia, rynek pracy) oraz realizacja jordańsko-syryjskiego programu pilotażowego repatriacji około tysiąca uchodźców przy wsparciu agend ONZ. Równolegle postanowiono o zintensyfikowaniu współpracy z

Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża w sprawach dotyczących wyjaśnienia losu osób zaginionych, porwanych i zatrzymanych.

W obszarze bezpieczeństwa regionalnego uzgodniono wsparcie dla legalnych instytucji państwa syryjskiego w dążeniu do przywrócenia kontroli terytorialnej i egzekwowania praworządności, eliminacji ugrupowań terrorystycznych oraz przeciwdziałania zewnętrznym ingerencjom. Kluczowym elementem porozumienia stało się zobowiązanie do zwalczania transgranicznej przestępczości narkotykowej (w tym handlu captagonem), co skonkretyzowano powołaniem w terminie 30 dni dwóch bilateralnych zespołów ds. bezpieczeństwa z udziałem Syrii, Jordanii i Iraku w celu identyfikacji źródeł produkcji i szlaków przemytniczych. W wymiarze ustrojowym zaapelowano o bezzwłoczne wznowienie obrad Komisji Konstytucyjnej pod auspicjami ONZ. Proces implementacji postanowień deklaracji powierzono powołanemu zespołowi ekspertów, zobowiązując państwa uczestniczące do kontynuacji strategii wzajemnych koncesji i pozytywnych kroków w relacjach z Damaszkiem oraz do stałej koordynacji działań z partnerami regionalnymi i ONZ⁷²⁰. Co istotne, to spotkanie konsultacyjne miało stanowić podstawę do opracowania mapy drogowej powrotu Syrii do jej arabskiego otoczenia, które nastąpiło po serii pojedynczych i stopniowych kroków arabskich w celu zbliżenia się do rządu syryjskiego, z których ostatnim była wizyta ministra spraw zagranicznych Syrii w Arabii Saudyjskiej i Egipcie oraz wizyta saudyjskiego ministra spraw zagranicznych w Syrii w kwietniu 2023 roku. Należy podkreślić w tym kontekście, że posiedzenie w Ammanie odbyło się na kilka tygodni przed planowanym terminem szczytu arabskiego w Arabii Saudyjskiej, wyznaczonym na 19 maja 2023 roku, co uczyniło z niego wydarzenie, które niosło ze sobą wiele sygnałów i treści dotyczących przyszłości stosunków arabsko-syryjskich oraz powiązanych z tym polityk i kierunków, zwłaszcza w kontekście złożoności ram ostatecznego rozwiązania i powiązań Syrii z krajami niearabskimi, a szczególnie z Iranem. Wbrew temu, co zwykle zdarza się na podobnych spotkaniach, Komunikat Końcowy ze spotkania był szczegółowy i dokładny, niczym mapa drogowa jasno określająca wspólne zobowiązania stron oraz ramy, w których państwa arabskie dążą do przywrócenia Damaszku do arabskiego rdzenia.

⁷²⁰ Dokument nosi tytuł „Komunikat Końcowy po spotkaniu Arabskiej Ministerialnej Komisji Łącznikowej w sprawie Syrii, które odbyło się w Ammanie 1 maja 2023 roku”. Tekst w języku arabskim dostępny na stronie <https://mail.burathanews.com/arabic/levant/430317#:~:text=> [data dostępu 03.01.2026].

Bezpośrednią konsekwencją ustaleń podjętych w Ammanie było powołanie nowego mechanizmu instytucjonalnego, Arabskiej Ministerialnej Komisji Łącznikowej, ukonstytuowanej formalnie na mocy Uchwały nr 8914 Rady Ligi Państw Arabskich na szczepku ministerialnym z 7 maja 2023 roku. W skład gremium, określanego mianem „wielkiej piątki”, weszli ministrowie spraw zagranicznych Arabii Saudyjskiej, Jordanii, Iraku, Libanu i Egiptu oraz Sekretarz Generalny organizacji. W ramach wdrożenia Uchwały nr 822 przyjętej podczas szczytu LPA z 19 maja 2023 roku, organ ten odbył 15 sierpnia 2023 roku w Kairze posiedzenie plenarne z udziałem ministra spraw zagranicznych Syryjskiej Republiki Arabskiej, którego celem była ewaluacja postępów w implementacji Deklaracji Ammańskiej z 1 maja 2023 roku oraz kontynuacja stopniowej reintegracji Syrii w formule „krok po kroku”, zgodnie z Rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2254 (2015). W sferze polityczno-ustrojowej uczestnicy obrad potwierdzili prymat pokojowego uregulowania konfliktu z poszanowaniem suwerenności, jedności i integralności terytorialnej Syrii. Zaakcentowano potrzebę zdynamizowania procesu konstytucyjnego, postulując zorganizowanie kolejnej sesji Syryjskiej Komisji Konstytucyjnej w Sułtanacie Omanu pod auspicjami i przy wsparciu technicznym ONZ przed końcem 2023 roku, co uznano za kluczowy element procesu pojednania narodowego.

W obszarze reagowania humanitarnego i problematyki migracyjnej sygnatariusze z aprobatą odnotowali porozumienie zawarte 7 sierpnia 2023 roku pomiędzy ONZ a władzami w Damaszku dotyczące sześciomiesięcznego transferu pomocy humanitarnej przez przejście graniczne Bab al-Hawa, a także prolongatę otwarcia punktów Bab as-Salama i Ar-Rai do 13 listopada 2023 roku. Za priorytet uznano koordynację bezpiecznego i dobrowolnego powrotu uchodźców we współpracy z Biurem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR), co strona syryjska zadeklarowała wspierać poprzez rozszerzenie obecności biur terenowych agendy, stosowanie dekretów amnestyjnych, stworzenie platformy rejestracyjnej oraz realizację pilotażowej repatriacji uchodźców z Jordanii. Podkreślono równolegle konieczność intensyfikacji projektów wczesnej odbudowy infrastruktury oraz wyjaśnienia losu osób zaginionych i zatrzymanych we współpracy z Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża.

W wymiarze bezpieczeństwa regionalnego z zadowoleniem przyjęto ukonstytuowanie w lipcu 2023 roku Wspólnej Jordańsko-Syryjskiej Komisji

Bezpieczeństwa oraz współpracę wywiadowczą Syrii i Iraku, która w sierpniu 2023 roku doprowadziła do rozbicia transgranicznej siatki przemytniczej. Uczestnicy zaapelowali o zacieśnienie koordynacji w zwalczaniu produkcji i dystrybucji substancji odurzających, eliminację formacji terrorystycznych, wsparcie instytucji państwa syryjskiego w przywracaniu ładu prawnego oraz doprowadzenie do wycofania wszelkich nielegalnych formacji zagranicznych. Spotkanie zwięźliło postanowienie o zorganizowaniu kolejnej rundy konsultacji w Bagdadzie oraz utworzeniu zespołu ekspertów dedykowanego operacyjnemu monitorowaniu realizacji przyjętych ustaleń⁷²¹.

Warto wskazać w kontekście spotkania w Kairze, że podczas obrad reżim syryjski przedłożył Arabskiej Ministerialnej Komisji Łącznikowej propozycję przeniesienia posiedzeń Komisji Konstytucyjnej do Sułtanatu Omanu, potwierdzając jednocześnie zgodę na zorganizowanie następnej rundy negocjacji w tejże kwestii, ale powierzył jej zadanie uzyskania na to zgody ONZ i syryjskiej opozycji, ponieważ strony te podkreślały publicznie konieczność kontynuowania posiedzeń Komisji Konstytucyjnej w Genewie. Argumentem na rzecz przeniesienia miało być stanowisko Rosji, która – w opinii syryjskich władz – blokowała prace Komisji Konstytucyjnej po nałożeniu na nią zachodnich sankcji w związku z wojną w Ukrainie. Być może argument ten był wyłącznie graniem na zwłokę, a więc taktyką stosowaną przez Baszara Al-Asada nieraz od 2011 roku, a może próbą pozyskania dyplomatycznego wsparcia arabskich przywódców wobec braku pomocy ze strony sojusznika, dla którego priorytetem stała się inna wojna. Co się zaś tyczy rozwiązania kryzysu, „wielka piątka” przedstawiła syryjskiemu ministrowi spraw zagranicznych nowe propozycje dla reżimu w celu implementacji Deklaracji Ammańskiej, bez określenia ram czasowych i ustalenia surowych konsekwencji za ich nieprzestrzeganie, tymczasem przedstawiciel Syrii nie przekazał żadnych informacji na temat nowych postępów w realizacji kwestii zobowiązań i obowiązków, które zostały nałożone na Syrię podczas spotkania w Ammanie na początku maja.

Kolejna uchwała przyjęta na szczepku ministrów spraw zagranicznych – Uchwała 8928 z 6 września 2023 roku – została ograniczona w części operatywnej jedynie do informacji o „zatwierdzeniu Komunikatu Końcowego z Kairu wydanego w rezultacie spotkania Arabskiej Ministerialnej Komisji Łącznikowej z syryjskim ministrem spraw

⁷²¹ Tekst „Komunikatu Końcowego po spotkaniu Arabskiej Ministerialnej Komisji Łącznikowej w sprawie Syrii, które odbyło się w Kairze 15 sierpnia 2023 roku” w języku arabskim dostępny na stronie <https://mofa.gov.iq/ankara/?p=5129> [data dostępu 03.01.2026].

zagranicznych 15 sierpnia 2023 roku” oraz „potwierdzeniu realizacji dwóch Komunikatów Końcowych, z Kairu i z Ammanu”⁷²². Natomiast dokumenty wydane w 2024 roku – Uchwała 9003 Rady LPA na szczeblu ministerialnym z 6 marca 2024 roku i Uchwała 860 Rady LPA na szczeblu szczytu z 16 maja 2024 roku – w których znalazło się podkreślenie ogromnego znaczenia realizacji wymienionych wyżej komunikatów końcowych i wezwanie nowoutworzonej Komisji Ministerialnej do kontynuowania dialogu z rządem Syryjskiej Republiki Arabskiej w celu osiągnięcia kompleksowego rozwiązania kryzysu syryjskiego, zawierały także informację o spotkaniu w Ammanie, 17 lutego 2024 roku, ministrów spraw wewnętrznych Syrii, Jordanii, Libanu i Iraku.

Wzmiankowane w Komunikacie Końcowym z 15 sierpnia 2023 roku drugie spotkanie Arabskiej Ministerialnej Komisji Łącznikowej z syryjskim Ministrem Spraw Zagranicznych, planowane w Bagdadzie, miało miejsce – po długim oczekiwaniu i kilku oficjalnych przesunięciach terminu – dopiero 10 września 2024 roku, a więc ponad rok po pierwszym posiedzeniu. Odkonane w stolicy Egiptu, Kairze, w kularach posiedzenia na szczeblu ministrów spraw zagranicznych państw członkowskich Ligi, co więcej – nie zakończyło się wydaniem oświadczenia końcowego, jak to miało miejsce podczas pierwszego spotkania, a jego efektem było ogłoszenie starego już porozumienia o zorganizowaniu kolejnej rundy rozmów w Bagdadzie, pozostawiając jej termin na czas nieokreślony. Podczas spotkania przeprowadzono, tradycyjnie już, dyskusję na temat wzmocnienia arabskiej roli w rozwiązaniu kryzysu syryjskiego oraz stawienia czoła jego konsekwencjom humanitarnym, politycznym i w zakresie bezpieczeństwa. Przedstawiciel Syrii skierował do Komisji prośbę o pomoc w odbudowie jego kraju oraz przywrócenie arabskiego i międzynarodowego wsparcia tego procesu, uznając to za jedno z podstawowych zadań tego organu i nie odnosząc się w żaden sposób do żądań LPA, które miały być spełnione przez reżim w tym kontekście. Chodziło oczywiście o realizację ubiegłorocznych decyzji podjętych i zaakceptowanych przez syryjskie władze podczas spotkania konsultacyjnego w Ammanie i pierwszego posiedzenia Arabskiej Ministerialnej Komisji Łącznikowej w Kairze, to jest zajęcia się przez reżim kwestiami powrotu uchodźców i przemytu narkotyków przez granice oraz wznowienia pracy Komisji Konstytucyjnej. Jak się okazuje, stanowiły one kolejną część żądań i postulatów,

które pozostały w punkcie wyjścia, a część z nich przybrała wręcz przeciwny kierunek, jak na przykład wzrost przemytu narkotyków do Zatoki przez granicę z Jordanią.

Co zatem istotne w kontekście tematyki niniejszego rozdziału, normalizacja stosunków z reżimem syryjskim miała stworzyć podwaliny pod nową arabską próbę rozwiązania kryzysu w Syrii po okresie wycofania się, którego pierwsze oznaki pojawiły się po niepowodzeniu Arabskiej Inicjatywy Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego z 27 sierpnia 2011 roku i Arabskiego Planu Działania z 2 listopada 2011 roku, a stały się faktem po porażce Arabskiego Planu Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego z 22 stycznia 2012 roku, o czym była mowa wcześniej. Wówczas LPA wycofała się z niezależnej roli w patronowaniu procesowi pokojowemu w Syrii na rzecz ONZ, a jej zaangażowanie ograniczyło się do politycznego wspierania syryjskiej opozycji. Przywrócenie udziału rządowej delegacji w posiedzeniach Rady LPA i powrót państw członkowskich do normalizacji stosunków z reżimem miały istotne konsekwencje dla konfliktu w Syrii i perspektyw jego zakończenia, tak na płaszczyźnie dyplomatycznej, poprzez zakończenie okresu arabskiej izolacji i ostracyzmu, które mogło przyczynić się do dalszego przełamywania izolacji międzynarodowej, na czym zależało władzom syryjskim, jak i na płaszczyźnie gospodarczej, dzięki ograniczeniu sankcji i umożliwieniu reżimowi prowadzenia działalności handlowej na terytoriach arabskich, jak i na płaszczyźnie politycznej, bowiem wszelkie arabskie wsparcie dla wysiłków mających na celu kompleksowe pojednanie narodowe w Syrii, jak stwierdzono w oświadczeniu szczytu w Dżuddzie, wywołało uzasadnione wątpliwości opozycji i było postrzegane jako regres procesu politycznego.

Jak się wydaje, ta „nowa rola” państw arabskich wobec Syrii w zakresie walki z terroryzmem i przemytem narkotyków oraz wspierania politycznego rozwiązania kryzysu, miała na celu osłabienie znaczenia innych, niearabskich stron w dziedzinie polityki i bezpieczeństwa w Syrii, a tym samym konkurowanie z ich zaangażowaniem i zastąpienie go zaangażowaniem arabskim.

4.2.5. Okres wsparcia transformacji politycznej (styczeń – grudzień 2025)

Pierwszym dokumentem wydanym przez Ligę Państw Arabskich po upadku reżimu Baszara Asada był Komunikat Końcowy Arabskiej Ministerialnej Komisji Łącznikowej z 14 grudnia 2024 roku. W spotkaniu zorganizowanym w Akabie na

zaproszenie Ministra Spraw Zagranicznych Haszymidzkiego Królestwa Jordanii wzięli udział szefowie dyplomacji państw członkowskich komisji powołanej na mocy Uchwały 8914: Jordanii, Arabii Saudyjskiej, Iraku, Libanu oraz Egiptu. W obradach uczestniczyli również Sekretarz Generalny LPA oraz ministrowie spraw zagranicznych Zjednoczonych Emiratów Arabskich, Bahrajnu i Kataru. Głównym celem spotkania było omówienie bieżącej sytuacji i ostatnich wydarzeń w Syrii.

Uczestnicy zadeklarowali pełną solidarność z narodem syryjskim, poszanowanie jego woli oraz gotowość do udzielenia mu wszechstronnego wsparcia w tym przełomowym okresie. Za kluczowe uznano przeprowadzenie pokojowej transformacji politycznej z udziałem wszystkich grup społecznych i politycznych, w tym kobiet, młodzieży i organizacji obywatelskich. Proces ten powinien przebiegać pod auspicjami ONZ i LPA, w oparciu o rezolucję Rady Bezpieczeństwa 2254. Obejmuje to powołanie wspólnego rządu przejściowego, opracowanie nowej konstytucji oraz przeprowadzenie wolnych wyborów nadzorowanych przez ONZ. Podkreślono również potrzebę wzmocnienia roli Wysłannika ONZ oraz utworzenia dedykowanej misji wspierającej proces transformacji. W komunikacie zwrócono szczególną uwagę na kwestie bezpieczeństwa i sprawiedliwości społecznej. Wezwano do natychmiastowego przerwania wszelkich działań zbrojnych oraz podjęcia wszechstronnego dialogu narodowego na rzecz budowy wolnej, zjednoczonej i stabilnej Syrii. Zaznaczono konieczność ochrony praw obywatelskich bez jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na rasę czy wyznanie, a także zachowania ciągłości instytucji państwowych i struktur policyjnych w celu ochrony ludności, mienia oraz infrastruktury publicznej przed chaosem. Za priorytet uznano również zacieśnienie współpracy w zwalczaniu terroryzmu. W wymiarze humanitarnym państwa arabskie zobowiązały się do dostarczenia niezbędnej pomocy oraz stworzenia bezpiecznych warunków polityczno-bytowych umożliwiających dobrowolny powrót uchodźców do kraju we współpracy z agendami ONZ. Zwrócono uwagę na konieczność osiągnięcia pojednania narodowego i wdrożenia mechanizmów sprawiedliwości okresu przejściowego w oparciu o prawo międzynarodowe, z wykluczeniem aktów zemsty.

Państwa członkowskie stanowczo potępiły wtargnięcie sił izraelskich do strefy buforowej, rejonu Dżabal asz-Szajch oraz prowincji Kunajtira i Rif Dimaszk, uznając te działania za bezprawną okupację oraz naruszenie prawa międzynarodowego i porozumienia o rozdzieleniu wojsk z 1974 roku. Potępiono również izraelskie ataki

lotnicze na terytorium Syrii i przypomniano o statusie Wzgórz Golan jako okupowanej ziemi syryjskiej, wzywając Radę Bezpieczeństwa ONZ do zdecydowanej reakcji”⁷²³.

Podobnie w przyjętych w 2025 roku uchwałach, w których organizacja potwierdziła poszanowanie wyborów i woli narodu syryjskiego, solidarność z nim w stawianiu czoła wyzwaniom oraz gotowość do udzielenia mu wszelkiego wsparcia w okresie przejściowym, a także wezwała wszystkie syryjskie frakcje do odpowiedzialnego działania i kontrolowania broni w celu ochrony życia mieszkańców i zasobów państwa oraz do przeprowadzenia pokojowego, kompleksowego i bezpiecznego procesu transformacji politycznej. Rada Ligi podkreśliła w kolejnych dokumentach na szczycie szczytu i ministrów spraw zagranicznych, że zachowanie arabskiej tożsamości, suwerenności, integralności terytorialnej i bezpieczeństwa Syrii oraz odrzucenie wszelkich form ingerencji zewnętrznych pozostają kluczowymi i fundamentalnymi elementami arabskiego konsensusu w sprawie Syrii, który należy podtrzymywać i którego należy bronić. Apelowała także do wszystkich stron zaangażowanych w osiągnięcie stabilności regionalnej i międzynarodowej o wsparcie narodu syryjskiego w przezwyciężeniu trudności okresu przejściowego, w tym zniesienie wszelkich sankcji, by umożliwić odbudowę kraju i powrót uchodźców⁷²⁴.

Tożsama z nią w treści była Uchwała 9098 z 23 kwietnia 2025 roku przyjęta na szczycie ministrów spraw zagranicznych, natomiast kolejny dokument wydany na tym szczycie – Uchwała 9181 z 4 września 2025 roku – zawierała odniesienie do ostatnich wydarzeń w prowincji Suwajda”⁷²⁵.

W dokumentach LPA z tego okresu nadal jednym z elementów preambuły jest „ponownie potwierdzenie pełnego wsparcia aspiracji narodu syryjskiego do wolności, sprawiedliwości i równości oraz jego niezbywalnego prawa do wyboru systemu rządów spełniającego jego nadzieje i ambicje w zakresie ustanowienia bezpieczeństwa i pokoju na obszarze całej Syrii”, a także „przyjęcie z zadowoleniem międzynarodowych wysiłków podejmowanych w celu stworzenia warunków sprzyjających wznowieniu procesu negocjacji pomiędzy opozycją a rządem syryjskim mających na celu utworzenie

⁷²³ Tekst „Komunikatu Końcowego” w języku arabskim dostępny na stronie <https://mofa.gov.iq/2024/52485> [data dostępu: 03.01.2026].

⁷²⁴ Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

⁷²⁵ Tekst uchwały w języku arabskim dostępny na stronie LPA, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

przejściowego organu zarządzającego z pełnymi uprawnieniami wykonawczymi, zgodnie z ustaleniami zawartymi w komunikacie konferencji Genewa 1 z 30 czerwca 2012 roku, rezolucją Rady Bezpieczeństwa 2254(2015) i oświadczeniami Międzynarodowej Grupy Wsparcia Syrii, a także w sposób odpowiadający aspiracjom narodu syryjskiego w całej jego różnorodności”. Jednak – co istotne w kontekście zmiany stanowiska Ligi wobec reżimu syryjskiego – w części zasadniczej nie pojawiają się już żądania i wezwania kierowane do syryjskich władz, a jedynie podkreślenie konieczności podejmowania działań czy zastosowania się do postanowień stosownych dokumentów LPA i ONZ, Co więcej – chociaż w kontekście wsparcia dla narodu syryjskiego jest mowa o „pełnej solidarności z narodem syryjskim w obliczu wyzwań, z jakimi się mierzy, a które zagrażają jego bezpieczeństwu i stabilizacji, a także poważnych naruszeń, na które jest narażony, a które stanowią zagrożenie dla jego istnieniu, życia niewinnych obywateli oraz jedności i integralności terytorialnej Syrii”, brakuje zarówno wskazania tych wyzwań, jak i strony, która dopuszcza się owych naruszeń, trudno zatem stwierdzić czy jest to syryjski reżim, czy też ugrupowania terrorystyczne obce interwencje militarne, wzmiankowane w dalszej części uchwały. Nadal część operatywną otwiera „podtrzymanie zobowiązanie do ochrony jedności, stabilności i integralności terytorialnej Syrii w oparciu o Pakt LPA i jego zasady” i „podtrzymanie niezmiennego stanowiska, że jedynym możliwym rozwiązaniem kryzysu syryjskiego jest rozwiązanie polityczne oparte na udziale wszystkim stron syryjskich, które odpowiada aspiracjom narodu syryjskiego zgodnie z ustaleniami zawartymi w komunikacie konferencji Genewa 1 z 30 czerwca 2012 roku, w oparciu o uchwały i oświadczenia wydane w tym zakresie, a w szczególności rezolucję Rady Bezpieczeństwa 2254(2015)”. Jednak obok „potwierdzenia wsparcia dla wysiłków ONZ na rzecz organizacji konferencji genewskich w celu osiągnięcia politycznego rozwiązania kryzysu syryjskiego i potwierdzenia kontynuacji udziału LPA w międzynarodowych wysiłkach zmierzających do zapewnienia powodzenia negocjacji syryjskich pod egidą ONZ w celu zakończenia konfliktu i ustanowienia pokoju i stabilizacji w Syrii” pojawia się „podkreślenie konieczności realizacji zobowiązań i ustaleń osiągniętych podczas spotkania w Ammanie, a także konieczności przyjęcia mechanizmów niezbędnych dla aktywizacji roli arabskiej” dla „rozwiązania kryzysu w sposób stopniowy, zgodnie z zasadą krok po kroku i z rezolucją Rady Bezpieczeństwa 2254”.

4.3. Analiza uchwał LPA w sprawie konfliktu w Syrii (2011 – 2025)

Punktem wyjścia do analizy skuteczności i efektywności działań Ligi Państw Arabskich na rzecz rozwiązania kryzysu syryjskiego będzie analiza ilościowa i jakościowa uchwał LPA w sprawie konfliktu w Syrii wydanych w latach 2011-2025. Jak wskazano w poprzednim rozdziale niniejszej pracy, decyzje merytoryczne Ligi Państw Arabskich podejmowane są w formie uchwał Rady Ligi wydawanych na trzech szczeblach: na szczeblu szczytu, na szczeblu ministrów spraw zagranicznych i na szczeblu stałych delegatów. Należy zwrócić uwagę na fakt, że w rezultacie posiedzeń w trybie zwyczajnym na szczeblu ministerialnym i delegacyjnym przyjmowane są wspólne uchwały dla tych dwóch szczebli, podczas gdy efektem obrad Rady w trybie nadzwyczajnym są oddzielne uchwały na szczeblu szczytu, na szczeblu ministrów spraw zagranicznych i na szczeblu stałych delegatów.

4.3.1. Analiza ilościowa i jakościowa uchwał LPA wydanych w okresie 2011-2025

Tab. 9 Posiedzenia Rady LPA na wszystkich szczeblach w latach 2011–2025. Opracowanie własne.

Posiedzenia Rady LPA	W trybie zwyczajnym	W trybie nadzwyczajnym	Łącznie
Posiedzenia na szczeblu szczytu	12	5	17
Posiedzenia na szczeblu ministrów spraw zagranicznych	30	66	96
Posiedzenia na szczeblu stałych delegatów	30	81	111
Łącznie	72	152	224

Tab. 10 Posiedzenia Rady LPA na wszystkich szczeblach w latach 2011–2025, których obrady obejmowały tematykę konfliktu w Syrii. Opracowanie własne.

Posiedzenia Rady LPA		Konflikt w Syrii
Posiedzenia na szczeblu szczytu	w trybie zwyczajnym	12
	w trybie nadzwyczajnym	0

Posiedzenia na szczeblu ministrów spraw zagranicznych	w trybie zwyczajnym	29
	w trybie nadzwyczajnym	22
Posiedzenia na szczeblu stałych delegatów	w trybie zwyczajnym	29
	w trybie nadzwyczajnym	8
Łącznie		100

Tab. 11 Uchwały Rady LPA na wszystkich szczeblach wydane w latach 2011–2025. Opracowanie własne.

Posiedzenia Rady LPA	Łączna liczba uchwał	Liczba uchwał dotyczących zagrożeń dla bezpieczeństwa w regionie	Liczba uchwał dotyczących konfliktu w Syrii
Posiedzenia na szczeblu szczytu	377	178	17
Posiedzenia na szczeblu ministrów spraw zagranicznych	1880	748	44
Posiedzenia na szczeblu stałych delegatów	42	38	5
Łącznie	2299	964	66

Tab. 12 Uchwały Rady LPA w sprawie konfliktu w Syrii wydane w latach 2011–2025 na wszystkich szczeblach w zależności od trybu spotkania. Opracowanie własne.

Uchwały Rady LPA		Syria
Uchwały wydane na szczeblu szczytu	w trybie zwyczajnym	17
	w trybie nadzwyczajnym	0
Uchwały wydane na szczeblu ministrów spraw zagranicznych	w trybie zwyczajnym	27
	w trybie nadzwyczajnym	17
Uchwały wydane na szczeblu stałych delegatów	w trybie zwyczajnym	0
	w trybie nadzwyczajnym	5
Łącznie		66

W okresie 2011-2025 Rada LPA obradowała na wszystkich szczeblach, na szczeblu szczytu, na szczeblu ministrów spraw zagranicznych oraz na szczeblu stałych delegatów, w ramach posiedzeń zwoływanych w trybie sesji zwyczajnych i nadzwyczajnych. We wzmiankowanym okresie odbyła:

- 17 spotkań na szczeblu szczytu, w tym 12 w trybie zwyczajnym i 5 w trybie nadzwyczajnym,
- 96 spotkań na szczeblu ministrów spraw zagranicznych, w tym 30 w trybie zwyczajnym i 66 w trybie nadzwyczajnym,
- 111 spotkań na szczeblu stałych delegatów, w tym 30 w trybie zwyczajnym i 81 w trybie nadzwyczajnym.

Sytuacja w Syrii została wniesiona pod obrady łącznie 100 posiedzeń Rady LPA, w tym 12 posiedzeń na szczeblu szczytu (70% wszystkich spotkań na tym szczeblu), 51 na szczeblu ministrów spraw zagranicznych (53% wszystkich spotkań na tym szczeblu) i 37 na szczeblu stałych delegatów (33% wszystkich spotkań na tym szczeblu).

W rezultacie spotkań na wszystkich szczeblach Rada LPA wydała w latach 2011-2025 łącznie 2299 uchwał, w tym:

- 377 uchwał na szczeblu szczytu, z tego 178 dotyczyło zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie,
- 1880 uchwał na szczeblu ministrów spraw zagranicznych, z tego 748 dotyczyło zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie,
- 42 uchwały na szczeblu stałych delegatów z tego 38 dotyczyło zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie.

Konflikt w Syrii był łącznie przedmiotem 66 uchwał Rady LPA, w tym 17 na szczeblu szczytu (4,5% wszystkich uchwał wydanych na tym szczeblu i niemal 10% uchwał z zakresu zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie wydanych na tym szczeblu), 44 na szczeblu ministrów spraw zagranicznych (niemal 3,5% wszystkich uchwał wydanych na tym szczeblu i niemal 9% uchwał z zakresu zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie wydanych na tym szczeblu) i 5 na szczeblu stałych delegatów (niemal 12% wszystkich uchwał wydanych na tym szczeblu i nieco ponad 13% uchwał z zakresu zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie wydanych na tym szczeblu).

Tab. 13 Uchwały Rady LPA w sprawie sytuacji Syrii wydane na szczepku szczytu w latach 2011–2025.

Opracowanie własne.

Posiedzenia Rady LPA na szczepku szczytu	Uchwały
XXXIV Szczyt LPA 17 maja 2025 Bagdad (Irak)	Uchwała 905 z 17 maja 2025 roku „Rozwój sytuacji w Syryjskiej Republice Arabskiej”
XXXIII Szczyt LPA 16 maja 2024 Manama (Bahrajn)	Uchwała 860 z 16 maja 2024 roku „Rozwój sytuacji w Syryjskiej Republice Arabskiej”
XXXII Szczyt LPA 19 maja 2023 Dżudda (Arabia Saudyjska)	Uchwała 822 z 19 maja 2023 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
XXXI Szczyt LPA 1-2 listopada 2022 Algier (Algieria)	Uchwała 786 z 2 listopada 2022 roku „Utrzymanie arabskiego bezpieczeństwa narodowego”
XXX Szczyt LPA 31 marca 2019 Tunis (Tunezja)	Uchwała 752 z 31 marca 2019 roku „Rozwój kryzysu syryjskiego”
XXIX Szczyt LPA 15 kwietnia 2018 Az-Zahran (Arabia Saudyjska)	Uchwała 714 z 15 kwietnia 2018 roku „Rozwój kryzysu syryjskiego”
XXVIII Szczyt LPA 23-29 marca 2017 Amman (Jordania)	Uchwała 680 z 29 marca 2017 „Rozwój kryzysu syryjskiego” Uchwała 681 z 29 marca 2017 „Syryjski kryzys uchodźczy”
XXVII Szczyt LPA 25-27 lipca 2016 Nawakszut (Mauretania)	Uchwała 646 z 25 lipca 2016 roku „Rozwój kryzysu syryjskiego”
XXVI Szczyt LPA 23-29 marca 2015 Szarm asz-Szajch (Egipt)	Uchwała 623 z 29 marca 2015 roku „Niebezpieczny rozwój sytuacji w Syryjskiej Republice Arabskiej”
XXV Szczyt LPA 25-26 marca 2014 Kuwejt (Kuwejt)	Uchwała 600 z 26 marca 2014 „Kryzys syryjski” Uchwała 601 z 26 marca 2014 „Negatywne i poważne reperkusje dla Libanu wynikające z syryjskiego kryzysu uchodźczego” Uchwała 602 z 26 marca 2014 „Trudności i obciążenia dla Haszymidzkiego Królestwa Jordanii wynikające z syryjskiego kryzysu uchodźczego” Uchwała 603 z 26 marca 2014 „Trudności i obciążenia dla Republiki Irackiej wynikające z syryjskiego kryzysu uchodźczego” Uchwała 604 z 26 marca 2014 „Trudności i obciążenia dla Arabskiej Republiki Egiptu wynikające z syryjskiego kryzysu uchodźczego”
XXIV Szczyt LPA 21-27 marca 2013 Ad-Dauha (Katar)	Uchwała 580 z 26 marca 2013 „Rozwój sytuacji w Syrii”

XXIII Szczyt LPA 27-29 marca 2012 Bagdad (Irak)	Uchwała 554 z 29 marca 2012 „Rozwój sytuacji w Syrii”
--	---

Tab. 14. Uchwały Rady LPA w sprawie sytuacji Syrii wydane na szczęblu ministrów spraw zagranicznych w latach 2011–2025. Opracowanie własne.

Posiedzenia Rady LPA na szczęblu ministrów spraw zagranicznych	Uchwały
CLXIV Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 9181 z 4 września 2025 roku „Rozwój sytuacji w Syryjskiej Republice Arabskiej”
CLXIII Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 9098 z 23 kwietnia 2025 roku „Rozwój sytuacji w Syryjskiej Republice Arabskiej”
CLXI Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 9003 z 6 marca 2024 roku „Rozwój sytuacji w Syryjskiej Republice Arabskiej”
CLX Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8928 z 6 września 2023 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 8914 z 7 maja 2023 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CLIX Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8863 z 8 marca 2023 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CLVIII Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8796 z 6 września 2022 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CLVII Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8738 z 9 marca 2022 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CLVI Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8674 z 9 września 2021 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CLV Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8608 z 3 marca 2021 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CLIV Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8537 z 9 września 2020 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CLIII Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8470 z 4 marca 2020 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CLII Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8408 z 10 września 2019 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CLI Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8353 z 6 marca 2019 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CL Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8291 z 11 września 2018 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CXLIX Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8238 z 7 marca 2018 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CXLVIII Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8173 z 12 września 2017 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CXLVII Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8120 z 7 marca 2017 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 8106 z 19 grudnia 2016 „Rozwój sytuacji w Syrii w szczególności wydarzenia w Aleppo”
CXLVI Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8060 z 8 września 2016 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CXLV Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 8006 z 11 marca 2016 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CXLIV Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 7936 z 13 września 2015 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CXLIII Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 7872 z 9 marca 2015 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CXLII Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 7805 z 7 września 2014 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CXLI Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 7737 z 9 marca 2014 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”

Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7717 z 3 listopada 2013 roku „Sytuacja humanitarna w Syrii i zapewnienie pilnej pomocy humanitarnej syryjskim przesiedleńcom i uchodźcom” Uchwała 7716 z 3 listopada 2013 roku „Rozwój sytuacji w Syrii oraz działania międzynarodowe i arabskie na rzecz organizacji konferencji Genewa II”
CXL Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 7667 z 1 września 2013 roku „Poważna sytuacja w Syrii”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7649 z 5 czerwca 2013 roku „Niebezpieczny rozwój sytuacji w Syrii i wysiłki międzynarodowe na rzecz znalezienia politycznego rozwiązania kryzysu syryjskiego”
CXXXIX Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 7595 z 6 marca 2013 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7578 z 13 stycznia 2013 roku „Dostarczenie niezbędnej pomocy dla syryjskich uchodźców w Libanie, Jordanii i Iraku w świetle powagi kryzysu syryjskiego i jego reperkusji humanitarnych dla krajów sąsiednich”
CXXXVIII Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 7523 z 5 września 2012 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7507 z 2 czerwca 2012 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7503 z 26 kwietnia 2012 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
CXXXVII Posiedzenie Zwyczajne	Uchwała 7460 z 10 marca 2012 roku „Rozwiązanie kryzysu w Syrii”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7446 z 12 lutego 2012 roku „Monitorowanie poważnego rozwoju sytuacji w Syrii”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7444 z 22 stycznia 2012 roku „Monitorowanie rozwoju sytuacji w Syrii. Elementy arabskiego planu rozwiązania kryzysu syryjskiego”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7442 z 27 listopada 2011 roku „Monitorowanie rozwoju sytuacji w Syrii”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7441 z 24 listopada 2011 roku „Monitorowanie rozwoju sytuacji w Syrii”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7439 z 16 listopada 2011 roku „Projekt protokołu w sprawie stratusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii” Uchwała 7440 z 16 listopada 2011 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7438 z 12 listopada 2011 roku „Monitorowanie sytuacji w Syrii”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7436 z 2 listopada 2011 roku „Rozwój sytuacji w Syryjskiej Republice Arabskiej”
Posiedzenie Nadzwyczajne	Uchwała 7435 z 16 października 2011 roku „Sytuacja w Syrii”

Tab. 15 Uchwały Rady LPA w sprawie sytuacji Syrii wydane na szczeblu stałych delegatów
w latach 2011–2025. Opracowanie własne.

Posiedzenia Rady LPA na szczeblu stałych delegatów	Uchwały
Posiedzenie nadzwyczajne	Uchwała 9085 z 12 grudnia 2024 roku „Izraelska inwazja na terytorium Syrii i stworzone przez nią zagrożenie dla arabskiego bezpieczeństwa narodowego oraz międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”
Posiedzenie nadzwyczajne	Uchwała 8105 z 15 grudnia 2016 roku „Rozwój sytuacji w Aleppo”
Posiedzenie nadzwyczajne	Uchwała 8042 z 4 maja 2016 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”
Posiedzenie nadzwyczajne	Uchwała 7651 z 27 sierpnia 2013 roku „Poważna sytuacja w Syrii”
Posiedzenie nadzwyczajne	Uchwała 7648 z 21 maja 2013 roku „Niebezpieczny rozwój sytuacji w Syrii”

Uchwały Rady LPA, poza elementami formalnymi w postaci wskazania na rodzaj aktu, nazwę organu, numeru i daty oraz przedmiotu aktu, składają się z dwóch części, z których pierwsza to preambuła, a druga to część operatywna. Preambuła zawiera polityczne uzasadnienie uchwały (wskazanie przepisów, na mocy których jest wydawana), natomiast część operatywna dotyczy decyzji *sensu stricto* – obejmuje treść decyzji i wezwanie do zastosowania się do jej treści.

Preambuła każdej z uchwał Rady LPA zawiera kilka istotnych elementów:

- wskazanie dokumentów, z którymi organ ten zapoznał się w celu wydania aktu (Noty Sekretariatu Generalnego, Raporty Sekretarza Generalnego, Raporty Specjalnego Wysłannika do Syrii, uchwały i oświadczenia Rady Ligi na różnych szczeblach, oświadczenia Arabskiej Komisji Ministerialnej ds. sytuacji w Syrii, Rekomendacje Komisji ds. Politycznych, Rekomendacje Komisji Ministerialnej ds. monitorowania implementacji uchwał i realizacji zobowiązań) oraz wzmiankowanie przemówień (przewodniczących delegacji państw członkowskich, ministrów spraw zagranicznych, przedstawicieli syryjskiej opozycji) z którymi organ ten zapoznał się przed wydaniem aktu,
- wskazanie dokumentów, w oparciu, o które zostaje wydany akt (uchwały Rady wydane na szczeblu szczytu i na szczeblu ministerialnym),

– potwierdzenie zdecydowanego stanowiska w sprawie Syrii (w kwestii zachowania jedności, stabilności i integralności terytorialnej Syrii oraz chronienia jej przed jakąkolwiek interwencją wojskową; w kwestii pełnej solidarności z narodem syryjskim w obliczu poważnych naruszeń, jakim poddawany ze strony reżimu i które stanowią zagrożenie dla jego istnienia oraz życia jego obywateli; w kwestii pełnego zaangażowania we wspieranie aspiracji narodu syryjskiego do wolności, sprawiedliwości i równości oraz jego niezbywalnego prawa do wyboru systemu rządów spełniającego jego nadzieje i ambicje w zakresie ustanowienia bezpieczeństwa i pokoju na obszarze całej Syrii; w kwestii potwierdzenia, że jedynym możliwym rozwiązaniem kryzysu syryjskiego jest rozwiązanie polityczne w postaci kompleksowego procesu politycznego),

– wskazanie na przeprowadzoną analizę sytuacji w Syrii,

Część operatywna uchwał Rady LPA w sprawie Syrii zawiera elementy, które można sprowadzić do kilku punktów:

- potępienie,
- wyrażanie zaniepokojenia,
- ostrzeżenie (groźba),
- żądanie,
- wezwanie,
- podkreślenie konieczności,
- potwierdzenie,
- informacje,
- przyjęcie do wiadomości,
- przyjęcie z zadowoleniem,
- pochwała,
- apel,
- prośba.

Wyodrębnienie poszczególnych formuł operatywnych, mimo ich wzajemnego przenikania się i płynnych granic, nie stanowi wyłącznie zabiegu typologicznego, ale ukazuje mechanizm stopniowania presji politycznej, działań zbiorowych oraz relacji między prawem międzynarodowym a praktyką polityczną. Poszczególne kategorie odzwierciedlają zróżnicowany stopień wiążącego charakteru, intencji oraz relacji między

LPA a adresatami przyjmowanych decyzji. Kategorią o charakterze potępiającym i sankcjonującym było potępienie, stanowiące jednoznaczne napiętnowanie działań sprzecznych z międzynarodowym prawem humanitarnym i normami praw człowieka. W analizowanych uchwałach formuła była stosowana w sposób selektywny i wieloaspektowy. W pierwszym rządzie postąpienie kierowano bezpośrednio pod adresem reżimu syryjskiego za akty przemocy wobec ludności cywilnej, czego reprezentatywnym przykładem było uznanie masakry w dzielnicy Baba ‘Amru w Homs za zbrodnie przeciwko ludzkości, jak również potępienie użycia broni chemicznej we Wschodniej Ghucie w 2013 roku. Drugim biegunem było potępienie zbrodni i ataków terrorystycznych popełnianych przez organizacje, takie jak Państwo Islamskie, w tym barbarzyńskiego niszczenia syryjskiego dziedzictwa kulturowego i stanowisk archeologicznych. Trzeci wektor dotyczył ingerencji obcych mocarstw i podmiotów niepaństwowych, co znalazło wyraz m.in. w potępieniu obecności militarnej Hezbollahu, operacji sił tureckich w regionie ‘Afrin, a także systematycznych ataków zbrojnych i naruszeń suwerenności Syrii dokonywanych przez Izrael w strefie buforowej na Wzgórzach Golan.

Istotnym instrumentem dyplomatycznego dyskursu było **wyrażanie zaniepokojenia**, które pozwalało Lidze Państw Arabskich na artykułowanie obaw wobec procesów destabilizacyjnych bez konieczności bezpośredniego orzekania o odpowiedzialności prawnej stron. Klauzule koncentrowały się wokół kwestii humanitarnych i geostrategicznych. W wymiarze humanitarnym Rada Ligi akcentowała dramat milionów uchodźców i osób wewnętrznie przesiedlonych, zwracając uwagę na katastrofalne warunki bytowe panujące w odizolowanych obozach, takich jak Al-Hul czy Ar-Rukban na pograniczu syryjsko-jordańskim. Z kolei w wymiarze politycznym i wojskowym formuła służyła rejestrowaniu ryzyka załamania się kolejnych rozejmów, co ilustruje głębokie zaniepokojenie eskalacją walk we Wschodniej Ghucie, naruszeniami strefy deeskalacji w Idlib czy działaniami zbrojnymi mogącymi trwale zniweczyć ustalenia Międzynarodowej Grupy Wsparcia Syrii.

W kluczowych momentach zaostrzenia kryzysu LPA sięgała po formułę **ostrzeżenia**, nadając dokumentom charakter bezpośredniej presji warunkowej i wyznaczając granice akceptowalnych działań władz w Damaszku. Klasycznym przykładem zastosowania tej sankcji było zastrzeżenie z listopada 2011 roku, w którym zapowiedziano zwołanie Rady Społeczno-Gospodarczej w celu nałożenia dotkliwych

sankcji ekonomicznych na Syrię w przypadku odmowy podpisania protokołu o sprawie misji obserwacyjnej Ligi oraz niespełnienia żądań dotyczących uwolnienia więźniów i wstrzymania represji. W późniejszym okresie funkcja ostrzeżenia ewoluowała w stronę przestróg geopolitycznych, m.in. poprzez alarmowanie społeczności międzynarodowej przez skutkami humanitarnymi ewentualnej ofensywy militarnej w przeludnionej prowincji Idlib.

Kategorią o silnym ładunku nakazowym w wymiarze normatywnym było **żądanie**, stosowane wówczas, gdy Rada LPA formułowała bezwzględne imperatywy działania wobec podmiotów wewnętrznych i zewnętrznych. Wobec rządu syryjskiego formułowano kategoryczne żądania natychmiastowego wycofania sił zbrojnych, wstrzymania użycia ciężkiego uzbrojenia oraz zagwarantowania bezpiecznego korytarza dla konwojów humanitarnych ONZ i Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża. Równocześnie żądania kierowano na forum Rady Bezpieczeństwa ONZ, domagając się od niej przyjęcia wiążących rezolucji egzekwujących zawieszenie broni, wdrożenia planów pokojowych oraz pociągnięcia do odpowiedzialności sprawców zbrodni wojennych i ataków chemicznych przed międzynarodowym wymiarem sprawiedliwości. Żądania obejmowały także aktorów regionalnych, czego przykładem był nakaz natychmiastowego wycofania wojsk tureckich z całego terytorium północnej Syrii oraz powstrzymania aneksjonistycznych posunięć Izraela na Wzgórzach Golan.

Najobszerniejszy zbiór postanowień operatywnych stanowiły **wezwania**, które ze względu na elastyczność służyły jako uniwersalny mechanizm mobilizacji politycznej. Adresatami wezwań były wszystkie strony uwikłane w konflikt. Do władz syryjskich i formacji opozycyjnych apelowano o nawiązanie dialogu i wypracowanie wspólnej wizji okresu przejściowego w oparciu o Arabski Plan Działania. Państwa członkowskie Ligi wzywano m.in. do suwerennego rozważenia odwołania swoich ambasadorów z Damaszku oraz aktywizacji Arabskiej Grupy w Nowym Jorku i Genewie, zaś społeczność międzynarodową i Radę Bezpieczeństwa ONZ wzywano do podjęcia kroków w oparciu o Rozdział VII KNZ w celu wymuszenia rozejmu, a w późniejszej fazie, do zorganizowania konferencji odbudowy Syrii oraz zniesienia jednostronnych sankcji gospodarczych utrudniających powrót uchodźców. Granica między wezwaniem a żądaniem okazywała się płynna, bo to samo działanie, np. umożliwienie dostępu pomocy humanitarnej, bywało raz formułowane jako imperatywne żądanie, innym razem jako koncyliacyjne wezwanie.

Jako instrument utwierdzania nienegocjowanych ram procesu pokojowego Rada stosowała formułę **podkreślenia konieczności**, nadając wybranym zasadom rangę trwałych wytycznych politycznych i prawnych. W tej formule kładziono nacisk na priorytet politycznego, nie zaś militarnego rozstrzygnięcia konfliktu w oparciu o Komunikat Genewa I z 2012 roku oraz rezolucje RB ONZ 2254. W uchwałach konsekwentnie powtarzano wymóg pełnej implementacji arabskich planów pokojowych, absolutny zakaz rozwijania i używania broni chemicznej, a także konieczność ochrony suwerenności, jedności narodowej i integralności terytorialnej Syrii. Ponadto podkreślano kluczowe znaczenie wsparcia finansowego i logistycznego dla państw sąsiadujących, takich jak Jordania, Liban, Irak, które ponosiły ciężar kryzysu uchodźczego.

Funkcje stabilizującą ciągłość prawną pełniły klauzule **potwierdzenia**, w których Rada Ligi nawiązywała do wcześniejszych aktów własnych oraz prawa międzynarodowego. W ramach tej kategorii potwierdzano niezmiennie stanowisko państw arabskich co do nienaruszalności granic Syrii i odrzucenia wszelkich projektów separatystycznych czy wymuszonych zmian demograficznych. Przykładem było potwierdzenie uznania Syryjskiej Koalicji Narodowej na rzecz Opozycji i Sił Rewolucyjnych za jedyne prawomocnego reprezentanta narodu syryjskiego, co skutkowało przekazaniem jej miejsca w strukturach Ligi podczas szczytu w Ad-Dausze w 2013 roku. W wymiarze zewnętrznym potwierdzano m.in. nieprzerwaną moc prawną porozumienia o rozdzieleniu wojsk z 1974 roku zawartego między Syrią a Izraelem.

Wymiar sprawozdawczy i decyzyjny miały zapisy wprowadzające **informacje**, które rejestrowały podjęte rozstrzygnięcia instytucjonalne i proceduralne. W ten sposób LPA formalizowała posunięcia dyplomatyczne, m.in. decyzję o zawieszeniu członkostwa Syrii w pracach Ligi z dniem 16 listopada 2011 roku, powołanie Arabskiej Komisji Ministerialnej pod przewodnictwem Kataru czy wdrożenie pakietu restrykcji handlowych i finansowych uchwałą z 27 listopada 2011 roku. Zapisy dotyczyły również zakończenia Misji Obserwacyjnej czy oddelegowania państw członkowskich, takich jak Arabia Saudyjska, Katar i ZEA do prowadzenia bezpośrednich konsultacji z mocarstwami globalnymi.

Jako narzędzie dyplomatycznego dystansu i formalnej rejestracji faktów bez ich otwartej waloryzacji stosowano formułę **przyjęcia do wiadomości**. Pozwalała ona Lidze

odnotować zachodzące wydarzenia ze wstrzemięźliwością, bez natychmiastowego udzielania im mandatu politycznego. W tej formule przyjęto m.in. deklarację o sformułowaniu tymczasowego rządu syryjskiego przez środowiska opozycyjne, wymianę oficjalnych not dyplomatycznych między władzami w Damaszku a wysłannikiem Kofim Annanem, a także postępy w negocjacji w formacie astańskim prowadzonym pod auspicjami Rosji, Turcji i Iranu, w tym utworzenie czterech stref deeskalacji w maju 2017 roku.

Formuła **przyjęcia z zadowoleniem** stanowiła jawną demonstrację aprobaty politycznej dla inicjatyw harmonizujących z celami LPA. Rada z satysfakcją odnotowywała przyjmowane przez Radę Bezpieczeństwa kolejnych rezolucji humanitarnych, pozytywne rezultaty konferencji zjednoczeniowych opozycji w Rijadzie i Kairze oraz powołanie Komisji Konstytucyjnej w Genewie. W sferze humanitarnej aprobowano m.in. decyzje o otwarciu i przedłużaniu funkcjonowania przejść granicznych w Bab al-Hawa, a w późniejszym etapie, inicjatywy arabskie zmierzające do stopniowej normalizacji i odbudowy kraju.

Dyplomatycznym instrumentem budowanie relacji i gratyfikacji sojuszników była **pochwała** adresowana głównie do państw wyróżniających się zaangażowaniem finansowym lub mediacyjnym. Wyrazy uznania kierowano konsekwentnie pod adresem Kuwejtu za organizację kolejnych międzynarodowych konferencji darczyńców oraz pilotowanie rezolucji humanitarnych w Radzie Bezpieczeństwa ONZ wspólnie ze Szwecją i Belgią. Pochwały formułowano także wobec arabskich i poza arabskich członków Rady Bezpieczeństwa, np. ZEA, Brazylii czy Szwajcarii za obronę mechanizmów pomocowych, jak również wobec państw sąsiednich dźwigających ciężar obecności milionów uchodźców.

W wymiarze humanitarnym i finansowym wyspecjalizowaną kategorią był **apel**, ukierunkowany przede wszystkim na mobilizację zasobów materialnych i ponawianiu wezwań do międzynarodowej społeczności donatorów o pilne i terminowe wywiązywanie się ze zobowiązań finansowych zadeklarowanych podczas konferencji w Kuwejcie, Londynie i Brukseli. Apelowano o realne wsparcie budżetów państw goszczących przesiedleńców, akcentując, że brak środków bezpośrednio godzi w stabilność wewnętrzną całego Lewantu.

Zestawienie zamyka kategoria **prośby**, która w strukturze dokumentów LPA pełni rolę wewnętrznej dyrektywy wykonawczej, gdyż za jej pośrednictwem Rada Ligi zlecała zadania operacyjne własnym organom i urzędnikom, m.in. zwracano się w niej do Sekretarza Generalnego o monitorowanie implementacji rezolucji, wyznaczenie specjalnych wysłanników i koordynację pomocy od Arabskiej Komisji Ministerialnej ds. Syrii, o prowadzenie bezpośredniego dialogu z rządem i opozycją, do Grupy Arabskiej przy ONZ w Nowym Jorku i Genewie, o pilne wnoszenie projektów rezolucji zabezpieczających arabską perspektywę na forach Zgromadzenia Ogólnego, Rady Bezpieczeństwa i Rady Praw Człowieka.

Analiza formy części operatywnej uchwał dowodzi, że struktura dokumentów LPA stanowiła precyzyjnie skonstruowany system komunikacji dyplomatycznej. Płynność przejść między poszczególnymi kategoriami, np. między wezwaniem a żądaniem czy apelem a prośbą nie wynikała z niedoskonałości redakcyjnej, lecz odzwierciedlała elastyczność arabskiego dyskursu politycznego. Pozwalała ona Radzie na płynne przechodzenie od koncyliacyjnych zachęt do surowych potępień i sankcji, stanowiąc odzwierciedlenie zmieniającej się równowagi sił regionalnych oraz ewolucji całego konfliktu syryjskiego.

Jak wskazano wyżej, część zasadnicza każdej uchwały Rady LPA w sprawie Syrii, nazywana częścią operatywną, zawiera elementy, które można sprowadzić do kilku kwestii: potępienie, wyrażanie zaniepokojenia, ostrzeżenie (groźba), żądanie, wezwanie, podkreślenie konieczności, potwierdzenie, informacje, przyjęcie do wiadomości, przyjęcie z zadowoleniem, pochwała, apel, prośba. Charakter operatywny (wykonawczy) *sensu stricto* można przypisać jedynie potwierdzeniom podjęcia w najbliższej przyszłości konkretnych działań lub zrealizowaniu konkretnych działań oraz informacjom o podjęciu w najbliższej przyszłości konkretnych działań lub zrealizowaniu konkretnych działań, podczas gdy pozostałe elementy mają charakter deklaratywny (potępienie, wyrażanie zaniepokojenia, ostrzeżenie, podkreślenie konieczności, potwierdzenie, informacje, przyjęcie do wiadomości, przyjęcie z zadowoleniem, pochwała), postulatyczny (wezwanie, apel, prośba) lub imperatywny (żądanie). Co istotne, dwa z nich, a mianowicie potępienie działań zbrojnych oraz wezwanie do zakończenia rozwiązań siłowych i rozpoczęcia negocjacji należą do tzw. środków pokojowych służących rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych na szczeblu regionalnym bądź szerszym,

wykraczającym poza region, obok powoływania misji obserwacyjnych, wysyłania sił pokojowych i mediacji.

W zawartości treściowej poszczególnych uchwał dotyczących kryzysu syryjskiego pojawiały się odniesienia do mechanizmów i instrumentów rozwiązywania konfliktów i kryzysów oraz wykorzystywanych w tym celu środków, w tym:

- wnioski i decyzje o wniesieniu zagadnienia sytuacji w Syrii pod obrady Rady Ligi podczas spotkań państw członkowskich w ramach sesji zwyczajnych na szczeblu szczytu i na szczeblu ministrów spraw zagranicznych,
- wnioski i decyzje o zwoływaniu sesji nadzwyczajnych Rady Ligi na szczeblu szczytu, na szczeblu ministrów spraw zagranicznych i na szczeblu stałych delegatów państw członkowskich w celu omówienia w trybie pilnym sytuacji w Syrii,
- przyjęcie uchwał w sprawie sytuacji w Syrii przez Radę LPA na szczeblu szczytu, na szczeblu ministrów spraw zagranicznych i na szczeblu stałych delegatów, zawierających odniesienie do przyczyn, przebiegu, implikacji i możliwości rozwiązania konfliktu,
- inicjowanie rozmów i negocjacji pomiędzy stronami konfliktu, a także wyrażanie poparcia dla działań tego rodzaju organizowanych przez strony trzecie,
- zastosowanie środków pokojowych w postaci: potępienia działań reżimu, wezwania do zakończenia działań zbrojnych i rozpoczęcia negocjacji, mediacji, skierowania do Syrii Misji Obserwacyjnej LPA, a w kolejnych etapach konfliktu Wspólnego Specjalnego Wysłannika LPA i ONZ,
- zastosowanie środków wymuszających w postaci: sankcji politycznych, sankcji dyplomatycznych, sankcji gospodarczych,
- poparcie inicjatyw i działań stron trzecich, w tym przede wszystkim Organizacji Narodów Zjednoczonych, na rzecz rozwiązania kryzysu syryjskiego.

4.4. Analiza implementacji uchwał LPA w sprawie konfliktu w Syrii (2011 – 2025)

Badacze podejmujący tematykę aktów organizacji międzynarodowych wskazują na szereg problemów związanych zarówno z kwestią pojęcia „uchwała”, jak i

zastosowania tejże nazwy do określenia konkretnego aktu, co wynika w znacznej mierze z faktu, że w poszczególnych organizacjach używa się odmiennych nazw dla tego samego aktu, jak i tego, że różne – od strony powstawania i mocy wiążącej – akty noszą te same nazwy. Jak się wydaje, najbardziej zasadne byłoby przyjęcie definicji „uchwały” Krystyny Michałowskiej-Gorywody, której używa ona w odniesieniu do wszystkich uchwał, decyzji i zarządzeń organizacji międzynarodowych, wyjaśniając, że jest to „środek prawny, przy pomocy którego organizacja korzysta z przyznanych jej uprawnień dla realizacji zadań nałożonych na nią przez państwa członkowskie”⁷²⁶. Warto wskazać w tym kontekście, że Zbigniew Doliwa-Klepacki posługuje się pojęciem „decyzja”, stwierdzając, że „decyzjami są wszystkie akty prawne będące formalnym wyrazem woli organów organizacji” i że „jest to pojęcie o najszerszym zakresie, mieszczące w sobie zarówno zakres pojęcia uchwała (akt stanowiony wyłącznie przez organy kolegialne), jak i zalecenie (akt dotyczący merytorycznej działalności organizacji, nieposiadający charakteru wiążącego”⁷²⁷. Co ciekawe, w języku arabskim termin *karar*, używany przez LPA dla określenia dokumentów przyjmowanych przez Radę na wszystkich szczeblach, także oznacza „decyzję” i w tym znaczeniu używany jest w rozmaitych kontekstach, zaś na gruncie prawa przypisuje się mu odpowiednio znaczenia: „decyzja”, „postanowienie”, „uchwała”, „rezolucja”.

Uchwały LPA posiadają zatem nie tylko dużą wagę moralną i polityczną dla państw członkowskich jako akty prawne wydane przez Radę, ale – przede wszystkim – mają moc wiążącą, co pozostaje szczególnie ważne w kontekście analizy implementacji dokumentów wydanych w sprawie Syrii i – szerzej – w kontekście analizy skuteczności i efektywności organizacji w rozwiązywaniu konfliktów oraz staniu na straży pokoju i bezpieczeństwa w regionie.

W okresie 2011-2024, tj. od momentu wybuchu konfliktu do jego zakończenia, za które Autorka przyjęto obalenie reżimu, sprawa Syrii była przedmiotem:

- obrad 65 posiedzeń Rady LPA, w tym 10 na szczeblu szczytu (w trybie zwyczajnym), 47 na szczeblu ministrów spraw zagranicznych (25 w trybie zwyczajnym

⁷²⁶ K. Michałowska-Gorywoda, *Pojęcie i rodzaje decyzji organizacji międzynarodowych oraz klasyfikacja i analiza prawna decyzji Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej*, „Zeszyty Naukowe SGPiS” 84/1071, s. 93-102.

⁷²⁷ Z. Doliwa-Klepacki, *Decyzje organizacji międzynarodowych*, [w:] Z. Doliwa-Klepacki, *Encyklopedia organizacji międzynarodowych*, Wydawnictwo 69, Warszawa 1997, s. 164-170.

i 22 w trybie nadzwyczajnym) i 8 na szczeblu stałych delegatów (w trybie nadzwyczajnym),

- 62 uchwał, w tym 15 na szczeblu szczytu (podczas posiedzeń w trybie zwyczajnym), 42 na szczeblu ministrów spraw zagranicznych (25 podczas posiedzeń w trybie zwyczajnym i 17 podczas posiedzeń w trybie nadzwyczajnym) i 5 na szczeblu stałych delegatów (podczas posiedzeń w trybie nadzwyczajnym).

4.4.1. Implementacja uchwał LPA przez strony konfliktu

W kontekście implementacji uchwał LPA przez strony konfliktu należy skoncentrować się na tych etapach, kiedy organizacja przejmowała bądź podejmowała próbę przejścia, kluczową rolę w działaniach na rzecz znalezienia rozwiązania kryzysu syryjskiego, tj. wrzesień 2011 – luty 2012 i listopad 2022 – grudzień 2024. Okres od września 2011 do lutego 2012 roku, to ten, w którym organizacja podjęła próbę przejścia wiodącej roli mediacyjnej w zażegnaniu kryzysu na gruncie arabskim. Dynamika ówczesnych wydarzeń ukazuje głęboki rozdźwięk pomiędzy aktywnością normotwórczą oraz dyplomatyczną Ligi a wolą polityczną aktorów wewnętrznych w Syrii, w szczególności rządu w Damaszku. Wobec narastającej fali przemocy LPA na szczeblu ministerialnym wypracowała ciąg rezolucji, które tworzyły spójny plan pokojowego uregulowania sporu w oparciu o dialog, deeskalację militarną oraz reformy ustrojowe.

Początek zinstytucjonalizowanych zabiegów mediacyjnych wyznaczyło oświadczenie nr 152 z 12 września 2011 roku, będące rezultatem bezpośredniej misji Sekretarza Generalnego Ligi, Nabila al-‘Arabiego. Przedstawiony wówczas projekt Arabskiej Inicjatywy rozwiązania Kryzysu Syryjskiego zakładał natychmiastowe wstrzymanie aktów przemocy wobec ludności cywilnej, wycofania formacji zbrojnych z miast oraz zainicjowanie dialogu z udziałem wszystkich stron. Reżim Al-Asada odrzucił jednak te propozycje, oskarżając Ligę o uleganie wpływom państw członkowskich, dążących do siłowej zmiany władzy, co zapoczątkowało długotrwały proces sabotowania arabskich inicjatyw pokojowych przez władze w Damaszku.

Kolejny etap działań Ligi wiązał się z przyjęciem 16 października 2011 roku Uchwały nr 7345 oraz powołaniem Arabskiej Komisji Ministerialnej ds. sytuacji w Syrii. Mimo początkowego odrzucenia założeń inicjatywy przez stronę rządową, intensywne rokowania w Dosze doprowadziły do formalnego podpisania przez ministra spraw

zagranicznych Syrii Arabskiego Planu Działania w dniu 2 listopada 2011 roku, przy aprobacie Syryjskiej Rady Narodowej, której delegacja spotkała się z Sekretarzem Generalnym LPA, aby omówić perspektywy wdrożenia porozumienia pod nadzorem regionalnym. Zgoda rządu syryjskiego miała jednak charakter deklaracyjny, ponieważ władze nie zrealizowały wymogu zaprzestania walk, nie wycofały wojsk z miast ani nie podjęły kroków w celu zorganizowania w wyznaczonym terminie czternastu dni Konferencji Dialogu Narodowego.

Wobec braku deeskalacji Rada Ligi przyjęła Uchwały nr 7436 oraz 7438, oficjalnie konstatując niewywiązywanie się władz w Damaszku z przyjętych ustaleń. Rząd syryjski dalej przetrzymywał aresztowanych demonstrantów, uniemożliwiał arabskim i międzynarodowym mediom swobodną pracę na terytorium państwa oraz kontynuował operacje pacyfikacyjne. Skłoniło to LPA do zastosowania środków dyscyplinarnych i podjęcia decyzji o zawieszeniu z dniem 16 listopada 2011 roku udziału delegacji syryjskiej w posiedzeniach Rady oraz wszystkich podległych jej organów, co stanowiło wyraźny sygnał zaostrożenia kursu politycznego wobec reżimu.

Równolegle, na mocy Uchwały nr 7438 z 16 listopada 2011 roku, Rada Ligi przedłożyła projekt protokołu określającego status prawny i zadania Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii, której celem miało być monitorowanie realizacji planu pokojowego oraz ochrona ludności cywilnej. Mimo wyznaczenia trzydniowego terminu na akceptację dokumentu, reżim w Damaszku nie odpowiedział na żądanie, ignorując apele o pełne wdrożenie ustaleń z 2 listopada oraz zapewnienie bezpieczeństwa misjom dyplomatycznym. Stanowisko zostało podtrzymane także po przyjęciu Uchwały nr 7441 z 24 listopada, w której ponownie wezwano do podpisania protokołu oraz zorganizowania konferencji na rzecz powołania Rządu Jedności Narodowej, równocześnie ostrzegając o nałożeniu sankcji i zwróceniu się o wsparcie do Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Odrzucenie kolejnych apeli poskutkowało uchwaleniem rezolucji nr 7422 z 27 listopada 2011 roku, która nałożyła na Syrię sankcje polityczne, dyplomatyczne oraz gospodarcze, co poskutkowało podpisaniem przez władze syryjskie protokołu o Misji Obserwacyjnej, 19 grudnia 2011 roku pod przewodnictwem Muhammada Ahmada Mustafy ad-Dabiego. Strona rządowa ograniczyła równocześnie swobodę przemieszczania się obserwatorów, dopuszczając ich jedynie do wybranych lokalizacji oraz utrudniając kontakty z opozycją, co poskutkowało odrzuceniem przez strony

konfliktu raportu z misji, który został przedstawiony 22 stycznia 2012 i uznany za nieobiektywny i stronniczy. Końcowy etap samodzielnego zaangażowania Ligi Państw Arabskich wyznaczyły Uchwały nr 7444 z 22 stycznia oraz nr 7446 z 12 lutego 2012 roku. Reżim odrzucił zmodyfikowany w nich Arabski Plan Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego oraz nie zakończył eskalacji przemocy, tym samym zamykając możliwość uregulowania kryzysu wyłącznie na forum regionalnym.

Proces implementacji uchwał w tym okresie jest różny ze względu na postawy poszczególnych podmiotów. Liga Państw Arabskich realizowała własne zobowiązania proceduralne oraz instytucjonalne, opracowała ramy pokojowe, powołała niezbędne organy wykonawcze, wysłała negocjatorów, otworzyła kanały dialogu ze wszystkimi stronami oraz wdrożyła sankcje i nawiązała współpracę z ONZ. Zupełnie odmienną postawę przyjął reżim syryjski, które konsekwentnie sabotował realizację postanowień Ligi, odrzucając kolejne inicjatywy pokojowe, nie wywiązując się z przyjętych ustaleń, ignorując apele o wstrzymanie przemocy oraz przeprowadzenie reform politycznych, a także paraliżując mandat misji obserwacyjnej. Syryjska opozycja, na czele z Syryjską Radą Narodową przyjmowała aktywność Ligi Państw Arabskich i popierała jej dążenia do ochrony cywilów, zakończenia represji oraz zapoczątkowania transformacji w państwie. Przedstawiciele opozycji podjęli bezpośrednie kontakty z Ligą, ale nie potrafili w pełni skonsolidować swoich szeregów przed planowanymi rozmowami, a w obliczu braku zaufania do bezstronności misji obserwacyjnej, odrzuciły jej ustalenia, co ostatecznie przypieczętowało fiasko pierwszej fazy arabskich prób dyplomatycznych.

W okresie od listopada 2022 do grudnia 2024 roku doszło do istotnej zmiany podejścia Ligi Państw Arabskich wobec Syrii. Organizacja podjęła próbę odzyskania wiodącej roli w rozwiązywaniu trwającego kryzysu, cedując bezpośrednio działania dyplomatyczne na grupę państw – Arabię Saudyjską, Jordanię, Egipt, Irak oraz Liban, której przedstawiciele utworzyli Arabską Ministerialną Komisję Łącznikową, a fundament całego procesu pokojowego stała się Deklaracja Ammańska z 1 maja 2023 roku, oparta na rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2254. Początkowo reżim w Damaszku ignorował postulaty dotyczące porozumienia politycznego, wstrzymania ognia, rozliczenia zbrodni wojennych związanych z użyciem broni chemicznej czy wznowienia prac Komisji Konstytucyjnej pod auspicjami ONZ. Z czasem władze syryjskie zadeklarowały jednak gotowość do dialogu w oparciu o pragmatyczną

metodologię krok po kroku. Przejawiło się to udziałem w serii spotkań w Dżuddzie, Ammanie i Kairze oraz przyjęciem wynikających z nich ustaleń.

Praktyczna implementacja porozumień przez Damaszek ograniczyła się głównie do sfery humanitarnej i bezpieczeństwa granicznego. W reakcji na trzęsienie ziemi z lutego 2023 roku reżim otworzył i sukcesywnie przedłużał dostęp do kluczowych przejść granicznych dla pomocy ONZ (Bab al-Salama, Ar-Ra'i, Bab al-Hawa). Podjął również współpracę z sąsiadami w zakresie organizacji powrotu uchodźców z Jordanii oraz zwalczania zorganizowanego przemytu i handlu narkotykami, co zaowocowało m.in. powołaniem wspólnych zespołów roboczych i rozbiciem siatki przestępczej we współpracy z Irakiem. Warto dodać, że zabrakło jednak ze strony Syrii realnych postępów w kierunku wewnętrznej transformacji politycznej.

Mimo sceptycyzmu części państw arabskich, takich jak Katar i Kuwejt oraz równoległych wpływów innych mocarstw, kompromisowa i stopniowa polityka LPA pozwoliła na przełamanie wieloletniej izolacji reżimu syryjskiego. Stworzyła ona ramy do dalszych negocjacji, stawiając warunki stopniowej reintegracji Damaszku ze strukturami regionalnymi i społecznością międzynarodową.

4.5. Skuteczność i efektywność LPA w zarządzaniu kryzysem w Syrii

W literaturze przedmiotu pojęcie „efektywność” często stosowane jest zamiennie z pojęciem „skuteczność”, jednak część badaczy – jak choćby Agnieszka Bryc – wskazuje, że „o skuteczności można mówić wtedy, kiedy rozpatrywany jest przede wszystkim wynik działania (osiągnięty rezultat), zaś jeśli wraz z wynikiem rozważane jest wykorzystanie nakładów, wówczas posługiwać się należy pojęciem efektywności”⁷²⁸.

Przyjmując tę definicję w odniesieniu do działań LPA wobec syryjskiego kryzysu, można śmiało stwierdzić, że w tym przypadku organizacja okazała się nieskuteczna, nie doprowadziła bowiem do osiągnięcia rezultatu, jakim było rozwiązanie konfliktu poprzez obalenie autorytarnego reżimu Baszara Al-Asada, zakończenie ponad 40-letnich rządów partii Baas i przeprowadzenie demokratycznych reform. Taki cel legł u podstaw

⁷²⁸ A. Bryc, *Efektywność polityki zagranicznej państwa*, [w:] *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, red. R. Zięba, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 193.

zainicjowania protestów społecznych i znalazł odzwierciedlenie w kolejnych uchwałach Rady LPA, gdzie jest mowa nie tylko o „urzeczywistnieniu aspiracji narodu syryjskiego do wprowadzenia pożądanых zmian i reform politycznych, gospodarczych i społecznych”, „konieczności przeprowadzenia reform politycznych, które spełnią aspiracje narodu syryjskiego”, „ogromnym znaczeniu zrealizowania uzasadnionych aspiracji narodu syryjskiego i wprowadzenia pożądanых zmian”, ale wzmiankowany jest szczegółowy plan tych „pożądanых zmian”.

I tak, w pierwszej uchwale LPA wydanej po obaleniu reżimu⁷²⁹ jest mowa o „wspieraniu i zachęcaniu rządu przejściowego Syryjskiej Republiki Arabskiej do podjęcia niezbędnych kroków w celu zbudowania nowej Syrii na innych fundamentach niż te, na których oparte były poprzednie praktyki sprawowania rządów” oraz „przyjęcia z zadowoleniem kroków podjętych w tym zakresie, w tym zorganizowania Konferencji Dialogu Narodowego oraz powołania komisji w celu opracowania nowej konstytucji, która będzie chronić prawa wszystkich obywateli i zagwarantuje ich udział w procesie politycznym, co doprowadzi do przeprowadzenia wolnych wyborów w ramach implementacji Deklaracji Konstytucyjnej Syryjskiej Republiki Arabskiej wydanej 13 marca 2025 roku”, co stanowi potwierdzenie osiągnięcia wzmiankowanego wyżej celu.

LPA okazała się nieskuteczna nie tylko w zakresie realizacji głównego zadania, jaki było rozwiązanie konfliktu poprzez obalenie reżimu oraz doprowadzenie do zmian i reform politycznych, ale nawet planu minimum w postaci zawieszenia broni, co zresztą pojawia się we wszystkich wydanych przez Ligę dokumentach jako żądanie lub wezwanie do „porzucenia polityki rozwiązania siłowego”, „położenia kresu trwającej przemocy i zabijaniu”, „powstrzymania rozlewu krwi narodu syryjskiego”, „powstrzymania wszelkich aktów przemocy i walk”, „wycofania sił zbrojnych z syryjskich miast i wsi”, „natychmiastowego zniesienia oblężenia przez wojsko miast i obszarów zamieszkałych, powstrzymania się od bombardowania i ataków na obszary zamieszkane”, „używania ciężkiej broni, samolotów bojowych i rakiet Scud do bombardowania dzielnic miast i zaludnionych obszarów, a także stosowania taktyki spalonej ziemi” oraz potępienia tych działań, a nawet uznania ich za zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciw ludzkości.

⁷²⁹ Uchwała 9098 Rady LPA na szczepie ministerialnym z 23 kwietnia 2025 roku „Rozwój sytuacji w Syryjskiej Republice Arabskiej”, <http://www.lasportal.org/ar/summits/Documents> [data dostępu: 03.01.2026].

Brak skuteczności LPA w rozwiązaniu kryzysu syryjskiego nie oznacza jednak bierności organizacji i całkowitej niezdolności do reagowania na konflikt i – idąc dalej – podejmowania działań na rzecz osiągnięcia rozwiązania, czy to na płaszczyźnie wydawania uchwał w sprawie wydarzeń w Syrii, obejmujących konkretne inicjatywy i plany pokojowe, czy też ich implementacji. Tu bowiem z dużą dozą obiektywizmu należy stwierdzić, że Liga wykazała się dużym zaangażowaniem, co zostało bardzo szczegółowo przedstawione w poprzednich częściach niniejszego rozdziału. I choć wiele elementów uchwał wydanych w odniesieniu do kryzysu syryjskiego ma charakter deklaracyjny (potępienie, wyrażanie zaniepokojenia, ostrzeżenie, podkreślenie konieczności, potwierdzenie, informacje, przyjęcie do wiadomości, przyjęcie z zadowoleniem, pochwała), postulatyczny (wezwanie, apel, prośba) lub imperatywny (żądanie), a charakter operacyjny (wykonawczy) *sensu stricto* można przypisać jedynie potwierdzeniom podjęcia w najbliższej przyszłości konkretnych działań lub zrealizowaniu konkretnych działań, to jednak te właśnie działania, w oparciu o wcześniejsze deklaracje, postulaty i imperatywy, rzeczywiście miały lub z dużym prawdopodobieństwem mogły mieć duże znaczenie w kontekście dążeń do zakończenia lub możliwości zakończenia kryzysu. Co więcej, wspomniane elementy – o charakterze zdawać by się mogło „tylko werbalnym” – mieszczą się w zakresie tzw. środków pokojowych służących rozwiązywaniu konfliktów regionalnych i międzynarodowych, obok powoływania misji obserwacyjnych, wysyłania sił pokojowych czy mediacji, dlatego bagatelizowanie ich lub marginalizowanie ich znaczenia nie ma uzasadnienia.

Ocena efektywności działań LPA w zarządzaniu kryzysem w Syrii wymaga analizy wielowymiarowej, wykraczającej poza proste pytanie: czy doszło do osiągnięcia celu jakim było rozwiązanie konfliktu poprzez obalenie autorytarnego reżimu Baszara Al-Asada, zakończenie ponad 40-letnich rządów partii Baas i przeprowadzenie demokratycznych reform. Jest to proces złożony i wielopłaszczyznowy, wymagający przeprowadzenia analizy zarówno ilościowej, jak i jakościowej, w oparciu o określone kryteria, wskaźniki i czynniki, a także uwzględnienia źródeł konfliktu i jego przebiegu oraz specyfiki lokalnych uwarunkowań.

I tak, w celu zbadania efektywności LPA w odniesieniu do kryzysu w Syrii Autorka proponuje zmierzenie jej poprzez monitorowanie konkretnych wskaźników ilościowych przed, w trakcie i po zakończeniu wyznaczonych etapów konfliktu, w

których organizacja podjęła próby rozwiązania go na gruncie arabskim, a następnie poprzez rozważenie konkretnych czynników jakościowych w tychże okresach.

Wskaźniki ilościowe:

a) bezpieczeństwo i skala przemocy

- redukcja aktywnych walk,
- liczba ofiar cywilnych,
- liczba wewnętrznych przesiedleńców i uchodźców,

b) infrastruktura krytyczna i bezpieczeństwo

- przywrócenie infrastruktury krytycznej,
- dostęp do pomocy humanitarnej,

Zmierzenie wskaźnika redukcji aktywnych walk wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy dzięki działaniom LPA doszło do spadku liczby dni z zorganizowanymi starciami zbrojnymi?

Uzyskane dane pochodzą z Humanitarian Dataset oraz UCDP Georeferenced Event Dataset⁷³⁰. Z uwagi na asymetrię ram czasowych przyjętych w okresach badawczych, zastosowana została metoda estymacji wagowej, dzięki której możliwe było wyodrębnienie średniej miesięcznej liczby incydentów dla obu badanych okresów. Wartości dla niepełnych lat estymowano poprzez obliczenie średniej miesięcznej liczby ofiar w danym roku, a następnie pomnożenie jej przez liczbę miesięcy wchodzących w ramy badanego okresu. Wskaźnik opiera się na założeniu jednostajnego rozkładu intensywności zdarzeń w skali roku. Chociaż stanowi to uproszczenie w kontekście dynamiki wojennej, to równocześnie pozwala na rzetelne uchwycenie trendu oraz minimalizuje błąd systematyczny, który wynika z fragmentarycznego raportowania.

⁷³⁰ Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), Syria – Conflict Events: Political Violence Events and Fatalities by Month-Year, <https://data.humdata.org/dataset/syria-acled-conflict-data>, [data dostępu: 19.03.2026]

Tab. 16 Wskaźnik incydentów przemocy zbrojnej w okresach: wrzesień 2011 – luty 2012 oraz listopad 2022 – grudzień 2024. Opracowanie własne.

Rok	Liczba odnotowanych incydentów przemocy zbrojnej	Dynamika rok do roku	Okres analizy	Zakres czasowy	Metoda wyliczania	Estymowana liczba incydentów w okresie analizy	Średnia miesięczna na incydentów
2011	956		Okres I	09.2011 – 02.2012 (6 miesięcy)	Estymacja wagowa $(\frac{4}{12} \text{ z } 2011 + \frac{2}{12} \text{ z } 2012)$	2 290	382
2012	11 827	+1137%					
2022	10 895		Okres II	11.2022 – 12.2024 (26 miesięcy)	Estymacja wagowa $(\frac{2}{12} \text{ z } 2022 + 2023 + 2024)$	24 421	939
2023	10 242	- 6%					
2024	12 363	+21%					

Dane zaprezentowane w sposób jednoznaczny weryfikują dynamikę konfliktu, obalając zarazem potoczną tezę o jego wygasaniu w fazie przewlekłej. Wyniki uzyskane drogą estymacji wagowej wyraźnie wskazują, na zwiększenie średniej miesięcznej o 146% w porównaniu do początkowej fazy kryzysu – okres I. Analiza wykazała również ewolucję samego charakteru prowadzonych incydentów przemocy zbrojnej. Okres I charakteryzował się gwałtownym przyrostem incydentów (+1137%), z kolei okres II obrazuje strukturalne utrwalenie się przemocy zorganizowanej na stałym poziomie.

Zmierzenie wskaźnika liczby ofiar cywilnych wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy dzięki działaniom LPA doszło do zmniejszenia liczby zabitych i rannych w wyniku nalotów, ostrzału artyleryjskiego czy zamachów?

Podstawę źródłową stanowiły zweryfikowane raporty Syrian Network for Human Rights⁷³¹. Ze względu na asymetrię dostępu do ustrukturyzowanych danych o rozdzielczości miesięcznej w początkowej fazie konfliktu, do wyznaczenia wartości badanych okresów cząstkowych (wrzesień 2011 – luty 2012 oraz listopad 2022 – grudzień 2024) zastosowano metodę estymacji wagowej, w ten sam sposób co przy wskaźniku incydentów przemocy fizycznej.

Tab. 17 Wskaźnik liczby ofiar cywilnych w okresach: wrzesień 2011 – luty 2012 oraz listopad 2022 – grudzień 2024. Opracowanie własne.

Okres analizy	Zakres czasowy	Metoda wyliczenia	Estymowana liczba ofiar cywilnych w okresie analizy	Średnia miesięczna liczby ofiar cywilnych
Okres I	09.2011 – 02.2012 (6 miesięcy)	Estymacja wagowa ($\frac{4}{12}$ z 2011 + $\frac{2}{12}$ z 2012)	14 909	2 484,9
Okres II	11.2022 – 12.2024 (26 miesięcy)	Estymacja wagowa ($\frac{2}{12}$ z 2022 + 2023 + 2024)	2 415	92,9

Zgromadzone dane wykazały pozornie paradoksalną dynamikę wskaźnika ofiar cywilnych w stosunku do liczby incydentów zbrojnych badanych w tabeli 1. Wyniki uzyskane w drodze estymacji wagowej wskazują na drastyczny spadek średniej miesięcznej liczby zabitych cywilów (-96%). Spadek średniej miesięcznej liczby ofiar cywilnych ma związek ze wskaźnikiem liczby wewnętrznych przesiedleńców i uchodźców, który wyraźnie wykazał ich wzrost w okresie II.

Zmierzenie wskaźnika liczby wewnętrznych przesiedleńców i uchodźców wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy dzięki działaniom LPA doszło do zmniejszenia wewnętrznych przesiedleńców i uchodźców?

⁷³¹ Raporty SNfHR <https://snhr.org/wp-content/uploads/2025/01/M251101E.pdf>, <https://snhr.org/wp-content/uploads/2024/01/M240101E-1.pdf>, <https://snhr.org/wp-content/uploads/2023/01/M230101E.pdf> [data dostępu: 19.03.2026].

Zbadana została dynamika zjawiska przymusowych przesiedleń i uchodźców na podstawie UNHCR Refugee Data Finder⁷³². Zastosowano analizę porównawczą populacji na koniec danego roku, która pozwoliła na uniknięcie błędów estymacji, wynikających z nierównomiernego napływu danych w okresach miesięcznych. W analizie wykorzystano wskaźnik dynamiki rok do roku, który został obliczony jako procentowy przyrost lub spadek populacji oraz dynamika podsumowująca stosunek końca okresu II w porównaniu do końca okresu I.

Tab. 18 Wskaźnik liczby wewnętrznych przesiedleńców oraz uchodźców w okresach: wrzesień 2011 – luty 2012 oraz listopad 2022 – grudzień 2024. Opracowanie własne

Okres analizy	Zakres czasowy	Liczba przesiedleńców wewnętrznych i uchodźców na koniec danego roku	Dynamika rok do roku (r/r)	Dynamika końca okresu II w stosunku do końca okresu I
Okres I	09.2011 – 02.2012 (6 miesięcy)	2011 – 634 372		
		2012 – 3 755 027	+492 %	
Okres II	11.2022 – 12.2024 (26 miesięcy)	2022 – 13 571 352		+260 %
		2023 – 13 786 742	+1,6 %	
		2024 – 13 528 508	- 1,9 %	

Uzyskane dane stanowią analizę dynamiki przymusowych przesiedleń uwidaczniając radykalną zmianę tego charakteru na przestrzeni analizowanych okresów. Okres I charakteryzował się masowym exodusem ludności. Odzwierciedlają to bezprecedensowe dane skoku liczby uchodźców i przesiedleńców o 492%. Okres II obrazuje zjawisko strukturalnej petryfikacji uchodźstwa. Populacja przymusowo przemieszczonych ustabilizowała się na ekstremalnym poziomie, przekraczającym 13,5 miliona osób. Natomiast porównując okres II do okresu I widzimy przyrost dynamiki na poziomie 260%.

⁷³² UNHCR, Refugee Data Finder: Population Totals – Syrian Arab Republic, United Nations High Commissioner for Refugees, https://www.unhcr.org/refugee-statistics/data-summaries?data_summaries%5Bregion%5D=&data_summaries%5Bcountry%5D=185&data_summaries%5BwithinFrom%5D=from&data_summaries%5Bview%5D=population_totals&data_summaries%5Byear%5D=2011&data_summaries%5BpopType%5D=FDP&data_summaries%5B_mode%5D=country&data_summaries%5B_token%5D=15f55923e372ad1a59978f44.94mj5z2sLHxd_RWzrc5QQky8gwH27x_47OFaCNcKCKk.x_ySpG3IWY5hW_pmKQ1ewjVtEyGI0-rjqlrfZpPQcqT2O6fS_wfD2iWdg&data_summaries%5Bsubmit%5D=, [data dostępu: 19.03.2026].

Zmierzenie wskaźnika przywrócenia infrastruktury krytycznej wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy dzięki działaniom LPA doszło do spadku zniszczeń sieci wodno-sanitarnych, elektrowni i szpitali?

Analiza dynamiki fizycznej degradacji infrastruktury cywilnej wymagała komplikacji danych z dwóch niezależnych źródeł – bazy Physicians for Human Rights⁷³³ (infrastruktura medyczna) dla fazy eskalacji oraz raportów Syrian Network for Human Rights⁷³⁴ (infrastruktura cywilna) dla fazy kryzysu przewlekłego. W celu zachowania spójności metodologicznej z poprzednimi etapami analizy oraz zniwelowania asymetrii ram czasowych (6 i 26 miesięcy), ponownie zastosowano metodę estymacji wagowej.

Tab. 19 Wskaźnik ataków na infrastrukturę cywilną w okresach: wrzesień 2011 – luty 2012 oraz listopad 2022 – grudzień 2024. *Dane obejmują wyłącznie infrastrukturę medyczną. **Dane obejmują infrastrukturę cywilną. Opracowanie własne.

Rok	Liczba odnotowanych ataków na infrastrukturę cywilną	Okres analizy i zakres czasowy	Metoda wyliczenia	Estymowana suma ataków w okresie analizy	Średnia miesięczna liczba ataków	Dynamika
2011	2*	Okres I (09.2011 – 02.2012)	Estymacja wagowa $(\frac{4}{12} \text{ z } 2011 + \frac{2}{12} \text{ z } 2012)$	15,5	2,6	
2012	89*					
2022	92**	Okres II (11.2022-12.2024)	Estymacja wagowa $(\frac{2}{12} \text{ z } 2022 + 2023 + 2024)$	418	16	+516%
2023	206**					
2024	197**					

⁷³³ Raporty z ataków na ochronę zdrowia <https://phr.org/our-work/resources/a-map-of-attacks-on-health-care-in-syria/>, [data dostępu: 19.03.2026].

⁷³⁴ Raporty dotyczące infrastruktury cywilnej, <https://snhr.org/blog/category/report/monthly-reports/attacks-on-vital-facilities-monthly/page/6/>, [data dostępu: 19.03.2026].

Dane wykazały drastyczny (ponad 5-krotny) wzrost intensywności niszczenia infrastruktury cywilnej w okresie II. Warto podkreślić, że w 2011 roku działania zbrojne nie miały jeszcze charakteru wojny totalnej. Raport Niezależnej Międzynarodowej Komisji Śledczej ds. Syrii (A/HRC/21/50), wskazuje, że w pierwszym roku kryzysu operacje reżimu ograniczały się w głównej mierze do pacyfikacji lądowych z użyciem broni lekkiej. Zjawisko systemowego niszczenia infrastruktury eskalowało dopiero w 2012 roku wraz z wprowadzeniem lotnictwa. Porównując okres II z okresem I zaobserwowano wzrost dynamiki ataków na infrastrukturę cywilną o 516%.

Zmierzenie wskaźnika dostępu do pomocy humanitarnej wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy dzięki działaniom LPA doszło do skutecznego dostarczania żywności i leków dla potrzebujących we wszystkich regionach Syrii?

Poniższy wskaźnik konfrontuje roczne wymagania finansowe na pomoc humanitarną w Syrii w ramach planów ONZ, z realnym poziomem wpłat w dwóch analizowanych okresach, z wyjątkiem 2011 roku, w którym pomoc humanitarna miała jedynie charakter doraźny. Do analizy wykorzystano raporty z SHARP Financial Tracking Service⁷³⁵. Wiele państw arabskich przekazuje środki finansowe poprzez agendy ONZ, dlatego niezwykle trudne pozostaje wyizolowanie wpłat Ligi Państw Arabskich jako oddzielnego bloku.

Tab. 20 Wskaźnik finansowania pomocy humanitarnej dla Syrii w ramach planów ONZ w badanych okresach: wrzesień 2011 – luty 2012 oraz listopad 2022 – grudzień 2024. Opracowanie własne.

Rok	Potrzeby [USD]	Finansowanie [USD]	Brakujące środki [USD]	Stopień finansowania [%]
2011	b/d	39 mln	0	100
2012	348,3 mln	215,9 mln	132,4 mln	62,0
2022	4,44 mld	2,29 mld	2,15 mld	51,6
2023	5,41 mld	2,19 mld	3,22 mld	40,5
2024	4,07 mld	1,53 mld	2,54 mld	37,6

⁷³⁵ Plany reagowania na pomoc humanitarną dla Syrii (SHARP) <https://fts.unocha.org/plans/421/clusters>, <https://data.humdata.org/organization/ocha-fts>, <https://fts.unocha.org/countries/218/summary/2026>, [data dostępu: 19.03.2026].

Analiza danych finansowych w badanych okresach ujawnia krytyczne pogłębienie się luki humanitarnej, czyli efekt tzw. „zmęczenia donatorów”. Najbardziej alarmującym wskaźnikiem jest drastyczny spadek stopnia finansowania z poziomu około 62% w 2012 roku do zaledwie 37,6% w 2024 roku.

Czynniki jakościowe:

- a) aktualność działań,
- b) kompleksowość działań,
- c) wszechstronność działań,
- d) komplementarność działań,
- e) stopniowość działań,
- f) adekwatność działań,
- g) koherencja działań,
- h) konsekwencja działań
- i) realność rozwiązania konfliktu

Rozważenie czynnika aktualności działań wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy reakcja LPA na problem nastąpiła w takim momencie, by możliwe było rozwiązanie kryzysu?

Odpowiedź na to pytanie jest twierdząca, reakcja LPA nastąpiła w momencie, kiedy możliwe było rozwiązanie kryzysu w obu przypadkach, kiedy podjęła próbę odegrania wiodącej roli w zakończeniu kryzysu syryjskiego i dążeniu do rozwiązania konfliktu na gruncie arabskim, to jest najpierw w okresie wrzesień 2011 – luty 2012, a następnie w okresie listopad 2022 – grudzień 2024. Przy czym przyjęta przez organizację strategia ewoluowała z działań na rzecz osiągnięcia rozwiązania politycznego na drodze obalenia reżimu jako punktu wyjścia w kierunku transformacji po wsparcie pożądanym zmian przy jednoczesnym pozostawieniu Al-Asada na stanowisku prezydenta państwa.

Na każdym ze wskazanych etapów organizacja podejmowała szereg działań na rzecz zakończenia konfliktu i przywrócenia pokoju, zarówno na płaszczyźnie normatywnej w postaci uchwał wydawanych w sprawie Syrii, z uwzględnieniem rozwoju sytuacji i biegu wydarzeń, obejmujących konkretne inicjatywy i plany pokojowe, jak i na płaszczyźnie ich implementacji, w postaci realizacji konkretnych środków, kroków i

zadań. Pierwszy plan pokojowy Liga przyjęła 27 sierpnia 2011 roku, a pierwszą operację na rzecz przywrócenia pokoju, w postaci mediacji powierzonej Sekretarzowi Generalnemu, przeprowadziła 15 września. W pierwszym wzmiankowanym okresie, kiedy szanse na zakończenie konfliktu wydawały się największe, tj. wrzesień 2011 – luty 2012, organizacja opracowała trzy plany pokojowe: „Arabską Inicjatywę Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego” (27 sierpnia 2011), „Arabski Plan Działania” (2 listopada 2011) i „Arabski Plan Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego” (22 stycznia 2012). Wzywała w nich do zawieszenia broni i zainicjowania wszechstronnego dialogu narodowego w celu przeprowadzenia reform politycznych, a w celu doprowadzenia do ich akceptacji i realizacji przez reżim zastosowała nie tylko środki pokojowe, ale i wymuszające w postaci nałożenia sankcji politycznych i gospodarczych.

Co więcej, po okresie scedowania na ONZ zadania przywrócenia pokoju w Syrii i 10-letnich wysiłkach na rzecz rozwiązania konfliktu na gruncie międzynarodowym, tj. marzec 2012 – październik 2022, LPA po raz kolejny podjęła próbę zakończenia go na płaszczyźnie arabskiej i przejęcia wiodącej roli w osiągnięciu zgody narodowej i zainicjowaniu politycznych przemian, tym razem zmieniając stanowisko wobec reżimu i doprowadzając do wspólnego zatwierdzenia planu pokojowego w postaci Deklaracji Ammańskiej. Mimo nasilenia aktywnego oddziaływania regionalnych i globalnych mocarstw na rozwój wydarzeń, z ich bezpośrednią obecnością wojskową na terytorium Syrii włącznie, Liga dostrzegła szansę odegrania istotnej roli w regionie, zwłaszcza że w 2020 roku doszło do zamrożenia konfliktu, a rozmowy na różnych forach w celu osiągnięcia politycznego rozwiązania go utknęły w martwym punkcie. Normalizacja relacji z Al-Asadem mogła stanowić punkt wyjścia w kierunku zainicjowania pożądanых reform, które legły u podstaw antyrządowych protestów społecznych u zarania konfliktu i wezwań organizacji i społeczności międzynarodowej przez cały okres jego trwania.

Rozważenie czynnika kompleksowości działań wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy wykorzystane zostały wszystkie środki pozostające w dyspozycji LPA?

W tym wypadku również można udzielić odpowiedzi twierdzącej. LPA wykorzystwała wszystkie środki pozostające w jej dyspozycji, choć arsenał tychże środków

jest – w kontekście aktów normatywnych – bardzo ubogi i z całą pewnością zbyt ubogi, by umożliwić organizacji skuteczne działania na polu łagodzenia napięć, rozwiązywania konfliktów i przywracania pokoju w regionie. Należy wskazać w tym kontekście, że chociaż Pakt LPA potwierdza zasadę pokojowego rozstrzygania sporów i nieuciekanie się do użycia siły (art. 5), nie ustanawia on żadnych specjalnych mechanizmów, które miałyby służyć realizacji tejże zasady poza mediacją, a w kontekście pokojowego rozstrzygania sporów wskazuje jedynie na Radę Ligi jako organ, do którego należy działanie w tym zakresie (art. 6). Co więcej, należy zwrócić uwagę na fakt, że Pakt Ligi nie przewiduje rozwiązywania konfliktów wewnętrznych w państwach arabskich, lecz odnosi się jedynie do konfliktów pomiędzy państwami członkowskimi, zatem rozwiązywanie tych pierwszych pozostaje w zakresie dorozumianego mandatu Ligi.

I tak, w dążeniu do osiągnięcia pokojowego rozwiązania kryzysu syryjskiego LPA wykorzystwała następujące środki pozostające w jej dyspozycji:

- środki pokojowe: potępienie reżimu, kierowanie żądań i wezwań do obu stron konfliktu, organizacja rokowań (negocjacji) pomiędzy stronami konfliktu, świadczenie dobrych usług i podejmowanie mediacji, obserwacja,
- środki wymuszające: groźba nałożenia sankcji, zawieszenie członkostwa w organizacji, nałożenie sankcji politycznych i gospodarczych na rząd syryjski.

Należy podkreślić, że uchwała o nałożeniu sankcji uważana jest za jedną z najsurowszych i najostrzejszych decyzji w dziejach organizacji.

Rozważenie czynnika wszechstronności działań wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy wykorzystane przez LPA środki służyły rozwiązaniu konfliktu na różnych płaszczyznach (politycznej, humanitarnej, w zakresie bezpieczeństwa)?

Ponownie można udzielić odpowiedzi twierdzącej. W obu przypadkach, kiedy LPA podjęła próbę odegrania wiodącej roli w zakończeniu kryzysu syryjskiego i dążeniu do rozwiązania konfliktu na gruncie arabskim, to jest najpierw w okresie wrzesień 2011 – luty 2012, a następnie w okresie listopad 2022 – grudzień 2024, jej działania, zarówno na płaszczyźnie normatywnej w postaci uchwał wydawanych w sprawie Syrii, jak i na płaszczyźnie ich implementacji, obejmowały środki nie tylko na rzecz osiągnięcia

politycznego rozwiązania, a więc procesy dyplomatyczne i polityczne, ale także – a nawet przede wszystkim – na rzecz deeskalacji przemocy i przywrócenia bezpieczeństwa, ochrony ludności cywilnej i powstrzymaniu przesiedleń oraz uchodźstwa, a także zapewnienia dostępu do pomocy humanitarnej. O ile nie udało się dzięki działaniom Ligi osiągnąć zawieszenia broni (do częściowej deeskalacji doszło w latach 2017 – 2018 w rezultacie utworzenia czterech „stref deeskalacji” – we Wschodniej Ghucie, w północnym Homs, w Idlib i na południu Syrii – po porozumieniach w Astanie pomiędzy Rosją, Turcją i Iranem, następnie w latach 2018-2020 – strefa zdemilitaryzowana wokół Idlib – w efekcie porozumień pomiędzy Rosją i Turcją, wreszcie w latach 2020 – 2022 w okresie zamrożenia konfliktu), o tyle to otwarcie kanałów pomocy humanitarnej oraz zainicjowane procesy powrotu uchodźców i przesiedleńców przypisuje się mediacji LPA, a w szczególności podpisanemu 1 maja 2023 roku porozumieniu w postaci Deklaracji Ammańskiej.

Rozważenie czynnika komplementarności działań wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy wykorzystane przez LPA środki zostały zastosowane w sposób wzajemnie się uzupełniający?

Należy podkreślić, że poszczególne działania i środki Ligi związane z jej zaangażowaniem w rozwiązanie kryzysu syryjskiego i przywrócenie pokoju wzajemnie się uzupełniały, począwszy od zgromadzeń Rady LPA w celu omówienia sytuacji w Syrii i wydawania uchwał w tej sprawie, po ich implementację.

Na płaszczyźnie spotkań Rady LPA były to:

- wnioski i decyzje o wniesieniu zagadnienia sytuacji w Syrii pod obrady Rady Ligi podczas spotkań państw członkowskich w ramach sesji zwyczajnych i nadzwyczajnych na wszystkich szczeblach,
- wnioski i decyzje o zwoływaniu sesji nadzwyczajnych Rady Ligi na szczeblu ministrów spraw zagranicznych w celu omówienia w trybie pilnym sytuacji w Syrii,
- uchwały zawierające odniesienie do przyczyn, przebiegu, implikacji i możliwości rozwiązania konfliktu.

Na płaszczyźnie zawartości treściowej uchwał przyjętych przez Radę LPA były to:

- elementy o charakterze operatywnym (potwierdzenie podjęcia w najbliższej przyszłości konkretnych działań lub zrealizowania konkretnych działań oraz informacje o podjęciu w najbliższej przyszłości konkretnych działań lub zrealizowaniu konkretnych działań),
- elementy o charakterze deklaratywnym (potępienie, wyrażanie zaniepokojenia, ostrzeżenie, podkreślenie konieczności, potwierdzenie, informacje, przyjęcie do wiadomości, przyjęcie z zadowoleniem, pochwała),
- elementy o charakterze postulatywnym (wezwanie, apel, prośba),
- elementy o charakterze imperatywnym (żądanie).

Na płaszczyźnie implementacji uchwał przyjętych przez Radę LPA było to:

- inicjowanie rozmów i negocjacji pomiędzy stronami konfliktu, a także wyrażanie poparcia dla działań tego rodzaju organizowanych przez strony trzecie,
- zastosowanie środków pokojowych w postaci: potępienia działań reżimu, wezwania do zakończenia działań zbrojnych i rozpoczęcia negocjacji, mediacji, misji obserwacyjnej,
- zastosowanie środków wymuszających w postaci: sankcji politycznych, sankcji dyplomatycznych, sankcji gospodarczych.

Rozważenie czynnika stopniowości działań wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy wykorzystane przez LPA środki zostały zastosowane w sposób stopniowy?

Z całą pewnością wykorzystane przez LPA środki zostały zastosowane w sposób stopniowy, to jest z uwzględnieniem gradacji charakterystycznej dla środków przewidzianych w rozstrzyganiu sporów i przywracaniu pokoju, poczynając od środków pokojowych po środki wymuszające (trzeci etap obejmowałby środki przymusu, w postaci interwencji zbrojnej lub upoważnienia państwa członkowskiego do operacji zbrojnej, te jednak nie pozostawały w dyspozycji organizacji). Stopniowość zastosowanych środków można opisać przy użyciu następującego schematu:

środki pokojowe
rokowania (negocjacje), dobre usługi i mediacje, obserwacja
↓

środki wymuszające
groźby, sankcje dyplomatyczne, polityczne i gospodarcze

Doskonale odzwierciedla to proces, który doprowadził do sygnowania przez reżim arabskiego planu pokojowego, a następnie „Protokołu w sprawie stratusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii”:

15 września 2011

misja mediacyjna Sekretarza Generalnego Ligi Nabila al-’Arabiego,
odrzućenie przez Prezydenta Baszara Al-Asada projektu
„Arabskiej Inicjatywy Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego”

16 października 2011

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczelbu ministrów spraw
zagranicznych w sprawie Syrii zakończony wydaniem uchwały dającej Prezydentowi
Baszarowi Al-Asadowi

15-dniowy termin na wdrożenie postanowień
„Arabskiej Inicjatywy Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego”

26 października 2011

misja mediacyjna Arabskiej Komisji Ministerialnej ds. sytuacji w Syrii,
obejmująca rozmowy w Damaszku z syryjskim Prezydentem w sprawie
„Arabskiej Inicjatywy Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego”

30 października 2011

misja mediacyjna Arabskiej Komisji Ministerialnej ds. sytuacji w Syrii,
obejmująca rozmowy w Ad-Dauha z syryjskim Ministrem Spraw Zagranicznych w
sprawie
„Arabskiej Inicjatywy Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego”

2 listopada 2011

sygnowanie przez syryjskie władze „Arabskiego Planu Działania”

16 listopada 2011

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczelbu ministrów spraw zagranicznych w sprawie Syrii zakończone wydaniem uchwały zawierającej „Projekt Protokołu w sprawie statusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii”

24 listopada 2011

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczelbu ministrów spraw zagranicznych w sprawie Syrii zakończone wydaniem uchwały zawierającej wezwanie syryjskich władz do podpisania „Protokołu w sprawie statusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii”

pod rygorem rozważenia nałożenia sankcji gospodarczych

27 listopada 2011

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczelbu ministrów spraw zagranicznych w sprawie Syrii zakończone wydaniem uchwały zawierającej nałożenie sankcji politycznych i gospodarczych

27 listopada 2011

powołanie Wykonawczego Komitetu Technicznego do monitorowania implementacji postanowień dotyczących sankcji gospodarczych

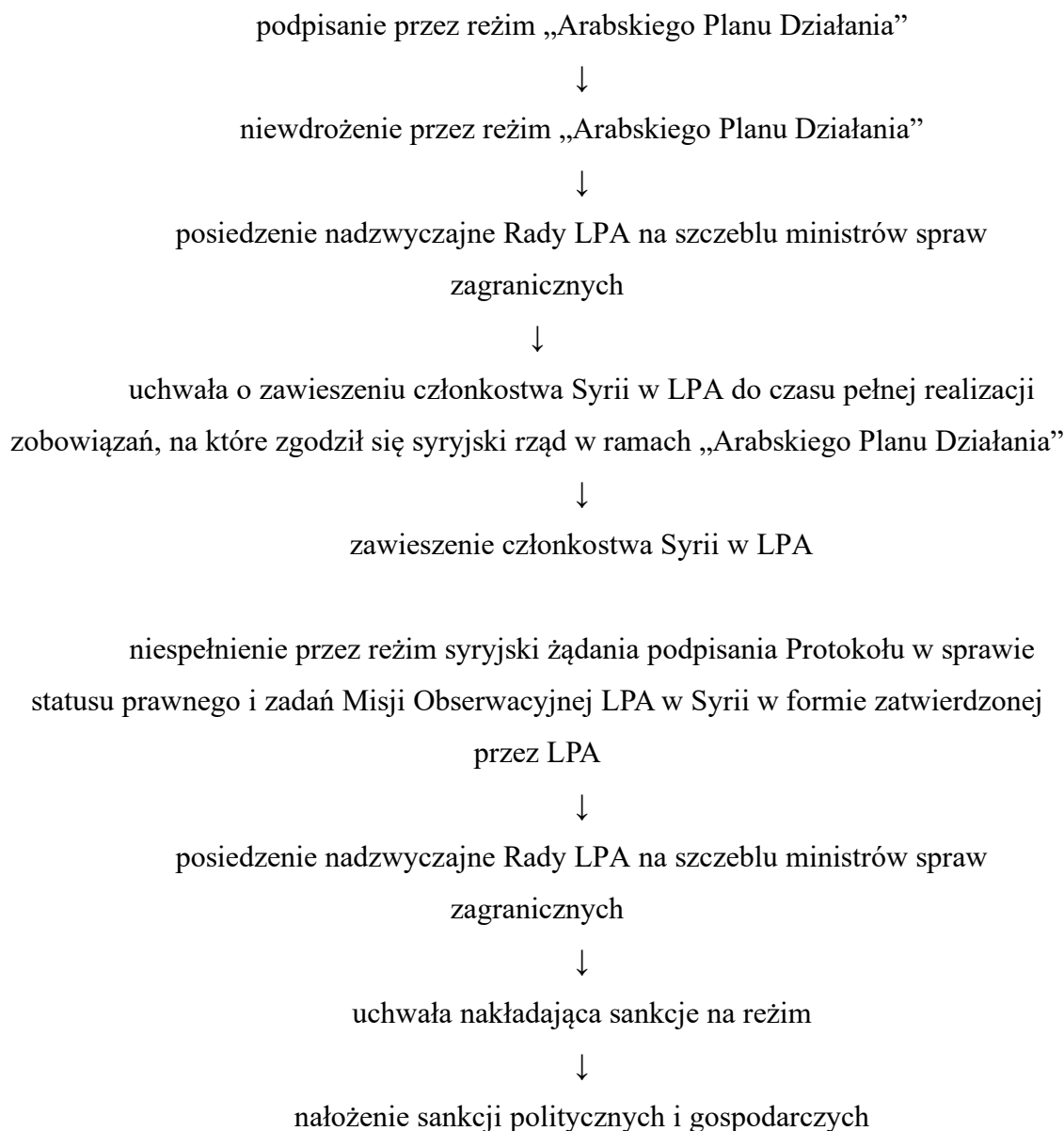
19 grudnia 2011

sygnowanie przez syryjskie władze „Protokołu w sprawie statusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii”

Rozważenie czynnika adekwatności działań wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy wykorzystane przez LPA środki zostały dostosowane do zaistniałej sytuacji, by jak najbardziej uprawdopodobnić szansę rozwiązania kryzysu prawdopodobne?

Tak, wykorzystane przez LPA środki w obu okresach, kiedy przejęła ona wiodącą rolę w działaniach na rzecz rozwiązania konfliktu i przywrócenia pokoju były dostosowane do zaistniałej sytuacji, tak by rozwiązanie problemu było jak najbardziej prawdopodobne.

Można to dostrzec w odniesieniu do poszczególnych, cząstkowych działań, podejmowanych w reakcji na określone zdarzenia w pierwszym analizowanym okresie, tj. okresie intensywnych działań LPA i próby rozwiązania konfliktu w Syrii na gruncie arabskim (wrzesień 2011 – luty 2012), dla przykładu:

a także w kolejnych działaniach w drugim analizowanym okresie, tj. okresie po zmianie stanowiska LPA wobec reżimu syryjskiego i próby powrotu do wiodącej roli w rozwiązaniu konfliktu w Syrii (listopad 2022 – grudzień 2024):

„Szczyt ponownego zjednoczenia” zakończony wydaniem uchwały o przejęciu przez LPA wiodącej roli w wysiłkach podejmowanych na rzecz osiągnięcia politycznego rozwiązania kryzysu (1-2 listopada 2022)

posiedzenie zwyczajne Rady LPA na szczeblu ministerialnym zakończone wydaniem uchwały o wznowieniu udziału delegacji rządu Syryjskiej Republiki Arabskiej w posiedzeniach Rady LPA (7 maja 2023)

wizyta ministra spraw zagranicznych Syrii w Arabii Saudyjskiej i Egipcie oraz wizyta saudyjskiego ministra spraw zagranicznych w Syrii (kwiecień 2023)

spotkanie w Dżuddzie ministrów spraw zagranicznych „wielkiej piątki” z ministrem spraw zagranicznych Syrii (14 kwietnia 2023)

spotkanie w Ammanie ministrów spraw zagranicznych „wielkiej piątki” z ministrem spraw zagranicznych Syrii i przyjęcie Deklaracji Ammańskiej (1 maja 2023)

spotkanie w Kairze Arabskiej Ministerialnej Komisji Łącznikowej z ministrem spraw zagranicznych Syrii w Kairze zakończone wydaniem Komunikatu Końcowego zawierającego m.in. informację o kontynuowaniu dialogu na rzecz wzmocnienia wiodącej roli państw arabskich w rozwiązaniu kryzysu syryjskiego i stawieniu czoła jego konsekwencjom politycznym, zgodnie z podejściem „krok po kroku” i zgodnie z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ 2254, w sposób, który zachowa jedność, integralność terytorialną i suwerenność Syrii, spełni aspiracje narodu syryjskiego, uwolni ją od terroryzmu i przyczyni się do stworzenia warunków odpowiednich do dobrowolnego i bezpiecznego powrotu uchodźców oraz potwierdzenie, że jedynym rozwiązaniem kryzysu syryjskiego jest rozwiązanie polityczne (15 sierpnia 2023)

Podtrzymaniu adekwatności podejmowanych przez LPA kroków i środków służyć miało w okresie najbardziej intensywnych działań (wrzesień 2011 – luty 2012) monitorowanie rozwoju wydarzeń przez Radę LPA na szczeblu ministerialnym, która pozostawiona została w stanie obrad w trybie ciągłym w tym właśnie celu oraz utworzenie 16 października 2011 roku Arabskiej Komisji Ministerialnej ds. sytuacji w Syrii, której zadaniem był stały kontakt z rządem i opozycją, zaś w okresie ponownego przejęcia przez organizację wiodącej roli w rozwiązaniu kryzysu – powołanie 7 maja

2023 roku Arabskiej Ministerialnej Komisji Łącznikowej odpowiedzialnej za rozmowy z reżimem (oba organy działały do momentu obalenia Baszara Al-Asada).

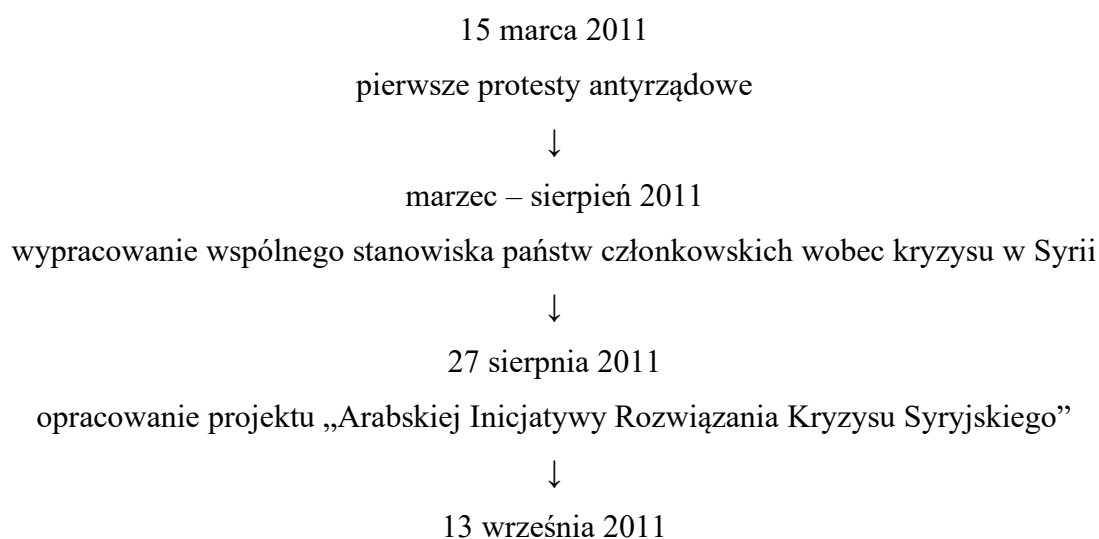
Adekwatność działań LPA, rozumiana jako dostosowanie wykorzystanych przez nią środków do zaistniałej sytuacji, by rozwiązanie problemu było jak najbardziej prawdopodobne, doskonale odzwierciedla proces zmiany strategii, która ewoluowała z działań na rzecz osiągnięcia rozwiązania politycznego na drodze obalenia reżimu jako punktu wyjścia w kierunku transformacji po wsparcie pożądaných zmian przy jednoczesnej rehabilitacji reżimu i ponownym zintegrowaniu go w ramach organizacji i regionu.

Rozważenie czynnika koherencji działań wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy LPA prowadziła działania spójne z działaniami innych podmiotów, na szczeblu lokalnym, regionalnym i międzynarodowym, na rzecz rozwiązania konfliktu?

Biorąc pod uwagę jedynie dwa okresy, kiedy to LPA przejęła – lub starała się przejąć – wiodącą rolę w zakończeniu kryzysu syryjskiego, to jest najpierw w okresie wrzesień 2011 – luty 2012, a następnie w okresie listopad 2022 – grudzień 2024, trudno mówić o koherencji jej działań z działaniami innych podmiotów na szczeblu regionalnym czy międzynarodowym. W pierwszym bowiem z omawianych okresów koncentrowała swoje wysiłki na wypracowaniu wspólnego stanowiska z państwami członkowskimi i próbie rozwiązania kryzysu wyłącznie na gruncie arabskim, stronami konfliktu był syryjski reżim i ugrupowania opozycyjne, a inne podmioty nie podejmowały jeszcze wysiłków na rzecz przywrócenia pokoju w tym kraju. W drugim natomiast ogólnie rzecz biorąc, jej działania były koherentne z wysiłkami innych podmiotów, tak regionalnych, jak i międzynarodowych, jeśli chodzi o dążenie do osiągnięcia porozumienia na rzecz na rzecz deeskalacji przemocy i przywrócenia bezpieczeństwa, ochrony ludności cywilnej i powstrzymaniu przesiedleń oraz uchodźstwa, a także zapewnienia dostępu do pomocy humanitarnej. Co jednak istotne, w kwestii procesu politycznego, organizacja przyjęła rozwiązanie oparte na rehabilitacji reżimu i reintegracji w ramach regionu jako punkt wyjścia do przeprowadzenia reform w kierunku demokratyzacji.

Rozważenie czynnika konsekwencji działań wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy LPA prowadziła działania do momentu całkowitego rozwiązania konfliktu?

Odpowiedź na to pytanie jest twierdząca. LPA prowadziła działania do momentu całkowitego rozwiązania konfliktu poprzez obalenie reżimu, zakończenie ponad 40-letnich rządów partii Baas i przeprowadzenie demokratycznych reform. Jak wskazano wyżej, jej rola w odniesieniu do kryzysu syryjskiego nacechowana była sinusoidalnym dynamizmem – od wahania i próby wypracowania wspólnego stanowiska państw członkowskich LPA wobec konfliktu (marzec – sierpień 2011), poprzez intensywne działania LPA i próbę rozwiązania konfliktu na gruncie arabskim (wrzesień 2011 – luty 2012), a następnie wycofanie się LPA z wiodącej roli i wsparcie działań ONZ w próbie rozwiązania konfliktu na gruncie międzynarodowym (marzec 2012 – październik 2022), po zmianę stanowiska LPA wobec reżimu i strategii rozwiązania konfliktu oraz próbę powrotu do wiodącej roli w jego zakończeniu (listopad 2022 – grudzień 2024). Było to wynikiem charakteru kryzysu i jego ewolucji z klasycznego konfliktu wewnętrznego (wojny domowej) w zastępcze pole bitwy dla podmiotów i aktorów zewnętrznych, co sprawiło, że był to konflikt długofalowy, skomplikowany i wielopłaszczyznowy. Można to opisać następującym schematem:

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczęblu ministrów spraw zagranicznych
w sprawie Syrii zakończone wydaniem oświadczenia

„Misja Sekretarza Generalnego Ligi Nabila al-’Arabiego do Syrii”

15 września 2011

misja mediacyjna Sekretarza Generalnego Ligi Nabila al-’Arabiego, odrzucenie przez
Prezydenta Baszara Al-Asada projektu „Arabskiej Inicjatywy Rozwiązania Kryzysu
Syryjskiego”

16 października 2011

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczęblu ministrów spraw zagranicznych w
sprawie Syrii zakończone wydaniem uchwały dającej Prezydentowi Baszarowi Al-
Asadowi 15-dniowy termin na wdrożenie postanowień „Arabskiej Inicjatywy
Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego”

16 października 2011

utworzenie Arabskiej Komisji Ministerialnej ds. sytuacji w Syrii

26 października 2011

misja mediacyjna Arabskiej Komisji Ministerialnej ds. sytuacji w Syrii, obejmująca
rozmowy w Damaszku z syryjskim Prezydentem

30 października 2011

misja mediacyjna Arabskiej Komisji Ministerialnej ds. sytuacji w Syrii, obejmująca
rozmowy w Ad-Dauha z syryjskim Ministrem Spraw Zagranicznych

2 listopada 2011

sygnowanie przez syryjskie władze „Arabskiego Planu Działania”

2 listopada 2011

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczęblu ministrów spraw zagranicznych w
sprawie Syrii zakończone wydaniem uchwały zawierającej przyjęcie z zadowoleniem
zgody rządu syryjskiego na „Arabski Plan Działania”

3 listopada 2011

spotkanie Sekretarza Generalnego LPA z Syryjską Radą Narodową w celu poinformowania jej członków o założeniach „Arabskiego Planu Działania” i zgodzie syryjskiego reżimu na jego realizację pod nadzorem Ligi

12 listopada 2011

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczecblu ministrów spraw zagranicznych w sprawie Syrii zakończone wydaniem uchwały zawierającej zawieszenie członkostwa Syrii w LPA do czasu pełnej realizacji zobowiązań, wezwanie państw arabskich do wycofania swoich ambasadorów z Damaszku oraz zapowiedź nałożenia sankcji politycznych i gospodarczych

16 listopada 2011

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczecblu ministrów spraw zagranicznych w sprawie Syrii zakończone wydaniem uchwały zawierającej „Projekt Protokołu w sprawie stratusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii”

24 listopada 2011

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczecblu ministrów spraw zagranicznych w sprawie Syrii zakończone wydaniem uchwały zawierającej wezwanie syryjskich władz do podpisania „Protokołu w sprawie stratusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii” pod rygorem rozważenia nałożenia sankcji gospodarczych

27 listopada 2011

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczecblu ministrów spraw zagranicznych w sprawie Syrii zakończone wydaniem uchwały zawierającej nałożenie sankcji politycznych i gospodarczych

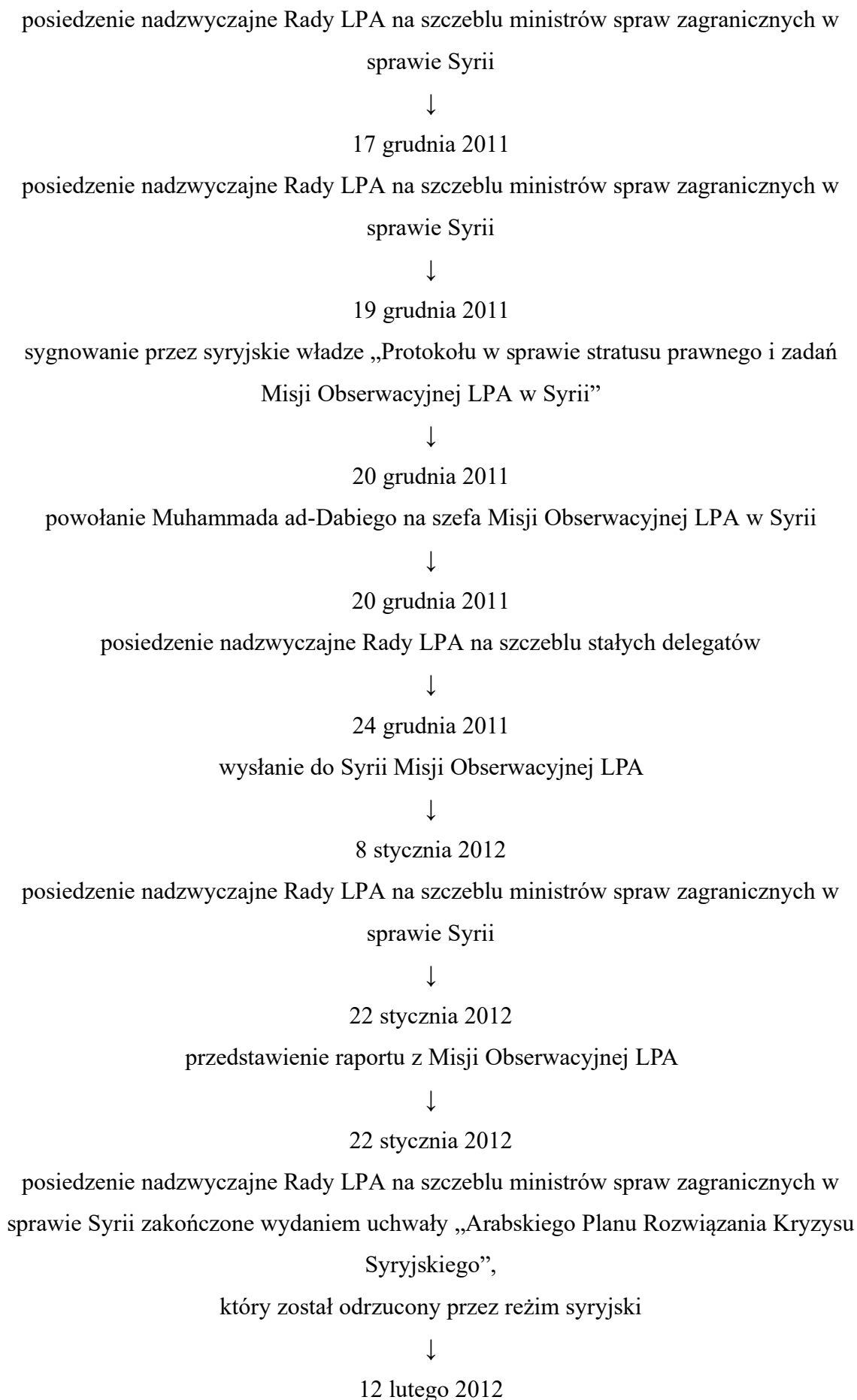

27 listopada 2011

powołanie Wykonawczego Komitetu Technicznego do monitorowania implementacji postanowień dotyczących sankcji gospodarczych

3 grudnia 2011

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczepku ministrów spraw zagranicznych w sprawie Syrii zakończone wydaniem uchwały zawierającej wezwanie Rady Bezpieczeństwa do wydania rezolucji o utworzeniu wspólnych arabsko-międzynarodowych sił pokojowych w celu nadzorowania realizacji zawieszenia broni

23 lutego 2012

powołanie Kofiego Annana na Wspólnego Wysłannika Specjalnego do Syrii LPA i ONZ

24 lutego 2012

Konferencja Przyjaciół Narodu Syryjskiego w Tunezji

1-2 listopada 2022

XXXI Szczyt LPA zakończony wydaniem uchwały zawierającej m.in. informację o przyjęciu przez państwa arabskie wiodącej roli w wysiłkach podejmowanych na rzecz osiągnięcia politycznego rozwiązania kryzysu syryjskiego i stawienia czoła wszystkim jego konsekwencjom politycznym, w zakresie bezpieczeństwa, społecznym i gospodarczym

8 marca 2023

posiedzenie zwyczajne Rady LPA na szczepku ministrów spraw zagranicznych zakończone wydaniem uchwały o treści tożsamej z uchwałą przyjętą na szczepku szczytu 2 listopada 2022 roku

kwiecień 2023

wizyta ministra spraw zagranicznych Syrii w Arabii Saudyjskiej i Egipcie oraz wizyta saudyjskiego ministra spraw zagranicznych w Syrii

14 kwietnia 2023

spotkanie w sprawie Syrii ministrów spraw zagranicznych państw Arabii Saudyjskiej, Jordanii, Egiptu i Iraku z ministrem spraw zagranicznych Syrii w Dżuddzie, zakończone wydaniem Komunikatu Końcowego zawierającego m.in. potwierdzenie, że jedynym rozwiązaniem kryzysu syryjskiego jest rozwiązanie polityczne i podkreślenie ogromnego znaczenia wiodącej roli arabskiej w wysiłkach na rzecz zakończenia

kryzysu, opracowania niezbędnych mechanizmów dla tej roli oraz intensyfikacji konsultacji między państwami arabskimi w celu zapewnienia sukcesu tych działań

1 maja 2023

spotkanie w sprawie Syrii ministrów spraw zagranicznych państw Arabii Saudyjskiej, Jordanii, Egiptu i Iraku z ministrem spraw zagranicznych Syrii w Ammanie zakończone wydaniem Deklaracji Ammańskiej zawierającej m.in. konieczność działań na rzecz wsparcia Syrii i jej instytucji w każdej legalnej inicjatywie mającej na celu przywrócenie kontroli nad jej terytorium i ustanowienie rządów prawa, wyeliminowanie grup zbrojnych i terrorystycznych z terytorium Syrii oraz wstrzymanie obcych ingerencji w wewnętrzne sprawy Syrii, zgodnie z postanowieniami prawa międzynarodowego i Karty Narodów Zjednoczonych oraz konieczność stopniowego dążenia do osiągnięcia politycznego rozwiązania

7 maja 2023

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczepku ministrów spraw zagranicznych zakończone wydaniem uchwały zawierającej m.in. informację wznowieniu z dniem 7 maja 2023 roku udziału delegacji rządu Syryjskiej Republiki Arabskiej w posiedzeniach Rady LPA oraz wszystkich jej organizacjach i organach

19 maja 2023

XXXII Szczyt LPA

15 sierpnia 2023

spotkanie w sprawie Syrii Arabskiej Ministerialnej Komisji Łącznikowej z ministrem spraw zagranicznych Syrii w Kairze zakończone wydaniem Komunikatu Końcowego zawierającego m.in. informację o kontynuowaniu dialogu na rzecz wzmocnienia wiodącej roli państw arabskich w rozwiązaniu kryzysu syryjskiego i stawieniu czoła jego konsekwencjom politycznym, zgodnie z podejściem „krok po kroku” i zgodnie z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ 2254, w sposób, który zachowa jedność, integralność terytorialną i suwerenność Syrii, spełni aspiracje narodu syryjskiego, uwolni ją od terroryzmu i przyczyni się do stworzenia warunków odpowiednich do dobrowolnego i bezpiecznego powrotu uchodźców oraz potwierdzenie, że jedynym rozwiązaniem kryzysu syryjskiego jest rozwiązanie polityczne

6 września 2023

posiedzenie zwyczajne Rady LPA na szczepku ministrów spraw zagranicznych zakończzone wydaniem uchwały zawierającej m.in. potwierdzenie Komunikatów Końcowych z Ammanu i Kairu oraz konieczność kontynuowania dialogu z rządem Syryjskiej Republiki Arabskiej w celu osiągnięcia kompleksowego rozwiązania kryzysu syryjskiego

6 marca 2024

posiedzenie zwyczajne Rady LPA na szczepku ministrów spraw zagranicznych zakończzone wydaniem uchwały zbieżnej w treści z uchwałą przyjętą 6 września 2023 roku

17 lutego 2024

spotkanie ministrów spraw wewnętrznych Syrii, Jordanii, Libanu i Iraku w Ammanie

12 grudnia 2024

posiedzenie nadzwyczajne Rady LPA na szczepku stałych delegatów

Rozważenie czynnika realności rozwiązania konfliktu wymaga udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy LPA dysponowała odpowiednim poparciem stron konfliktu i wspólnoty członkowskiej, aby sukces podjętych działań był możliwy?

W okresie intensywnych działań LPA i próby rozwiązania konfliktu w Syrii na gruncie arabskim (wrzesień 2011 – luty 2012) LPA przejęła – przy pełnym poparciu państw członkowskich – pełną odpowiedzialność za utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa w regionie i podjęła szereg działań i środków w celu implementacji swoich uchwał wzywających do zakończenia konfliktu w Syrii w oparciu o arabskie inicjatywy pokojowe: „Arabską Inicjatywę Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego”, „Arabski Plan Działania” i „Arabski Plan Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego”. Co istotne, podtrzymywała niezmiennie stanowisko, że jedynym możliwym rozwiązaniem kryzysu syryjskiego jest rozwiązanie polityczne w postaci kompleksowego procesu politycznego, który odpowiada aspiracjom narodu syryjskiego oraz zobowiązanie do ochrony jedności, stabilności i integralności terytorialnej Syrii w oparciu o Pakt LPA i jego zasady. Dążyła

do zainicjowania i prowadzenia dialogu pomiędzy prezydentem Al-Asadem a przedstawicielami syryjskich sił opozycyjnych w celu przejścia do pluralistycznego systemu rządów poprzez utworzenie Rządu Jedności Narodowej, a następnie przygotowanie wolnych, pluralistycznych wyborów parlamentarnych i prezydenckich, opracowanie projektu nowej konstytucji państwa, która zostanie zatwierdzona w powszechnym referendum. LPA realizowała postanowienia poszczególnych uchwał w sposób pełny i natychmiastowy, w tym: podjęła działania na rzecz realizacji przygotowanych w ramach organizacji i zatwierdzonych w kolejnych uchwałach planów pokojowych („Arabska Inicjatywa Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego”, „Arabski Plan Działania”, „Arabski Plan Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego”); wysyłała do Syrii przedstawicieli Ligi w roli mediatorów i negocjatorów (Sekretarz Generalny, Arabska Komisja Ministerialna ds. sytuacji w Syrii, Misja Obserwacyjna LPA do Syrii); tworzyła niezbędne organy w celu monitorowania sytuacji, przeprowadzania mediacji i realizacji planów pokojowych (Arabska Komisja Ministerialna ds. sytuacji w Syrii, Wykonawczy Komitet Techniczny ds. monitorowania implementacji sankcji, Misja Obserwacyjna LPA do Syrii); otworzyła kanały kontaktów zarówno z reżimem, jak i syryjską opozycją w celu podjęcia negocjacji, zakończenia konfliktu i stworzenia podwalin pod demokratyczne zmiany w Syrii; wychodziła z propozycją zorganizowania spotkań reżimu z opozycją w celu podjęcia negocjacji, zakończenia konfliktu i stworzenia podwalin pod demokratyczne zmiany w Syrii (Konferencja Dialogu Narodowego, która miała się odbyć w siedzibie LPA i pod jej auspicjami w październiku, potem w listopadzie 2011 roku); zastosowała wymienione w uchwałach środki wymuszające (sankcje polityczne i gospodarcze nałożone na syryjski rząd; zawieszenie udziału delegacji rządu Syryjskiej Republiki Arabskiej w posiedzeniach Rady LPA, wszystkich podlegających jej organizacjach i organach, do czasu pełnej realizacji zobowiązań).

Wysiłki LPA zakończyły się fiaskiem, ponieważ reżim syryjski w zdecydowanej większości nie realizował postanowienia poszczególnych uchwał w ogóle, bądź nie realizował ich w sposób pełny i natychmiastowy, w tym: odrzucał projekty i inicjatywy pokojowe LPA, bądź akceptował je, ale nie wywiązywał się, lub wywiązywał w sposób niepełny, z wynikających z nich zobowiązań (odrzucił „Arabską Inicjatywę Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego” przedstawioną mu 15 września 2011 roku przez Sekretarza Generalnego LPA; odrzucił „Arabską Inicjatywę Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego” przedstawioną mu 26 października 2011 roku przez Arabską Komisję Ministerialną ds.

sytuacji w Syrii; sygnował 2 listopada 2011 roku „Arabski Plan Działania”, ale się z niego nie wywiązał; od połowy listopada do połowy grudnia 2011 roku odrzucał, wreszcie 19 grudnia 2011 roku przyjął „Protokół w sprawie statusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii”, lecz nie wywiązał się z niego w sposób pełny; odrzucił „Arabski Plan Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego” przedstawiony mu 22 stycznia 2012 roku); nie odpowiadał na wezwania i żądania kierowane przez LPA (do odstąpienia od polityki rozwiązania siłowego; natychmiastowego wstrzymania wszelkich aktów przemocy wobec ludności cywilnej; wycofania wszelkiej obecności wojskowej z syryjskich miast i obszarów zamieszkanymi; wycofanie do koszar i na pierwotne pozycje syryjskiej armii oraz sił zbrojnych z rozmaitych formacji; natychmiastowego zniesienia oblężenia przez wojsko miast i obszarów zamieszkanymi; powstrzymania się od bombardowania i ataków na obszary zamieszkanymi; przejęcia odpowiedzialności za ochronę ludności cywilnej; uwolnienia wszystkich zatrzymanych demonstrantów; zagwarantowania swobody pokojowych demonstracji różnych rodzajów i zapewnienia bezpieczeństwa protestującym; podjęcia dialogu pomiędzy rządem a opozycją, z zapewnieniem aktywnego udziału politycznego wszystkich sił opozycji; przeprowadzenia pilnych reform politycznych; umożliwienia odpowiednim instytucjom LPA oraz arabskim i międzynarodowym mediom swobodnego przemieszczania się po do wszystkich regionach Syrii w celu zapoznania z sytuacją i monitorowania wydarzeń; zorganizowania Konferencji Dialogu Narodowego w październiku, a potem w listopadzie 2011 roku; negocjacji prowadzących do porozumienia w kwestii utworzenia Rządu Jedności Narodowej, który będzie zarządzał okresem przejściowym; podpisania w terminie nieprzekraczającym 3 dni od daty wydania uchwały, a potem w terminie 25 listopada 2011 roku, „Projektu Protokołu w sprawie statusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii”; ułatwiania realizacji zadań Misji Obserwacyjnej i umożliwienia jej wwiezienia sprzętu wszelkiego rodzaju; ogłoszenia zgody na wdrożenie wszystkich postanowień „Arabskiego Planu Działania” przyjętego przez Radę 2 listopada 2011 roku; zapewnienia ochrony wszystkim misjom i ich siedzibom znajdującym się na terytorium Syrii zgodnie z obowiązującymi umowami międzynarodowymi i zobowiązaniami syryjskiego rządu w tym zakresie; wypełnienia zobowiązań wynikających z uchwał Rady LPA w sprawie Syrii; poważnej i bezzwłocznej odpowiedzi na wysiłki arabskie mające na celu znalezienie pokojowego rozwiązania kryzysu w Syrii, co uchroni ją przed skutkami interwencji militarnych); ignorował groźby kierowane przez LPA w celu wymuszenia implementacji uchwał i realizacji przyjętych zobowiązań

(groźba nałożenia przez LPA na rząd syryjski sankcji politycznych i gospodarczych); odrzucił raport z Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii w okresie od 24 grudnia 2011 roku do 18 stycznia 2012 roku złożony przez szefa Misji, gen. Ad-Dabiego, uznając go za stronniczy; uznawał działania LPA za rażącą ingerencję w wewnętrzne sprawy Syrii, która narusza cele ustanowienia LPA oraz suwerenność państwa.

Co się zaś tyczy opozycji, z zadowoleniem przyjęła przejęcie przez LPA o wiodącej roli w działaniach na rzecz zakończenia kryzysu, zwłaszcza deklarowane „dążenia do udziału w położeniu kresu trwającej przemocy i zabijaniu oraz w odpowiedzi na aspiracje narodu syryjskiego do wprowadzenia pożądanых zmian i reform politycznych” oraz żądania i wezwania kierowane w stronę reżimu, a także deklarację LPA nawiązania kontaktów z syryjskim rządem i wszystkimi stronami opozycji oraz zapewnienia jej wszelkich form wsparcia politycznego i materialnego, jednak nie odpowiedziała na wezwanie do zjednoczenia szeregów i podjęcia poważnego dialogu, z zachowaniem jej spójności i aktywności, przed zwołaniem konferencji w Tunisie i odrzuciła raport z Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii w okresie od 24 grudnia 2011 roku do 18 stycznia 2012 roku złożony przez szefa Misji, gen. Ad-Dabiego, uznając go za stronniczy.

Mając zatem na uwadze po pierwsze – stanowisko zarówno władz syryjskich, jak i opozycji, które nie darzyły zaufaniem LPA, po drugie – brak równowagi sił między stronami konfliktu, bowiem doszło do konfrontacji pomiędzy reżimem, który sprawował władzę od ponad 40 lat a opozycją, która nie wyłoniła jeszcze własnego przywódcy, a której reprezentacja ograniczała się do szerokiego spektrum opozycji, przy czym znaczna jej część przebywała od kilku dekad na emigracji, po trzecie – postrzeganie konfliktu przez strony w kategoriach zero-jedynkowych i brak gotowości do kompromisu, realność rozwiązania go w tym okresie była znikoma.

W drugim natomiast okresie, po zmianie stanowiska LPA wobec reżimu syryjskiego i próbie powrotu do wiodącej roli w rozwiązywaniu konfliktu w Syrii (listopad 2022 – grudzień 2024, Syria była podzielona na cztery obszary będące pod kontrolą innych sił, które – choć nie wchodziły ze sobą w głębokie konflikty – nie przejawiały woli ścisłej współpracy i porozumienia. Większa część państwa, ze stolicą i niemal wszystkimi większymi miastami, pozostawała pod kontrolą Baszara Al-Asada, wschodnie regiony – pod wpływem współpracujących i w znacznej mierze zależnych od

USA kierowanych przez Kurdów Syryjskich Sił Demokratycznych, leżąca na północy prowincja Idlib – pod panowaniem HTS, a wąski pas przygraniczny na zachód od Idlib z działającymi tam grupami rebelianckimi tworzącymi kontrolowaną przez Ankarę Narodową Armię Syryjską – pod okupacją turecką. LPA skoncentrowała wysiłki na rzecz przywrócenia stabilizacji i kooperacji Syrii z państwami arabskimi regionu, u podstaw czego legło dążenie do zwalczania wpływów irańskich i zbudowania osi przeciwko Iranowi oraz Turcji. Chociaż Rosja i Turcja pozostawały nadal aktywnie zaangażowane w sprawę Syrii, zainteresowanie innych podmiotów, zwłaszcza Stanów Zjednoczonych osłabło, co stanowiło zasadniczą zmianę w stosunku do wcześniejszych etapów kryzysu, kiedy Syria służyła jako zastępcze pole bitwy zarówno dla mocarstw regionalnych, jak i globalnych. Co istotne, administracja prezydenta Joe Bidena zdawała się nie być zainteresowana ponownym zaangażowaniem się w wojnę w Syrii i pogodzona z nikłym wpływem na rozwój wydarzeń, z kolei Moskwa zajęta wojną z Ukrainą nie była już w stanie wspierać swojego sojusznika w taki sposób, jak wcześniej. Działania na rzecz przywrócenia pokoju przez strony trzecie zakończyły się fiaskiem, co otworzyło pole do działania dla Ligi i podjęcia próby zakończenia konfliktu, tym razem w oparciu o nową strategię. Tym bardziej, że wszystko wskazywało na to, że także Stany Zjednoczone przystaną na ostateczne zwycięstwo syryjskiego reżimu, czego sygnałem był brak amerykańskiej reakcji na złamanie przez armię syryjską porozumienia między USA, Rosją i Jordanią z lipca 2017 roku w sprawie wyłączenia miast Al-Kunajtira, Dar’a i As-Suwajda’ z działań wojskowych. Jak się spodziewano, w zamian za akceptację przez Waszyngton Al-Asada u władzy Rosja miała doprowadzić do ograniczenia obecności sił irańskich w Syrii, na co z kolei Iran miał przystać po zapewnieniu mu korzystnego udziału w odbudowie uzależnionej od niego gospodarczo Syrii oraz utrzymania wpływów politycznych w tym kraju. Był to zatem okres, kiedy po latach działań zbrojnych, Syria weszła w końcowy etap konfliktu, w którym operacje wojskowe zostały zdominowane przez dyplomatyczne osadzone w kontekście negocjacji na temat procesu politycznego i demokratycznych przemian na tle rywalizacji w ramach odbudowy kraju po latach wyniszczającej wojny.

LPA scedowała w tym okresie realizację działań na rzecz zakończenia kryzysu w Syrii na ministrów spraw zagranicznych Arabii Saudyjskiej, Jordanii, Egiptu i Iraku (do których dołączył w ramach utworzonej z nich Arabskiej Ministerialnej Komisji Łącznikowej minister spraw zagranicznych Libanu), a scenariusz planu pokojowego

został zawarty w tzw. Deklaracji Ammańskiej z 1 maja 2023 roku. Reżim syryjski nie tylko uczestniczył w spotkaniach pod egidą LPA i zatwierdzał wydawane w ich rezultacie Komunikaty Końcowe, ale – co więcej – początkowo częściowo je realizował, bowiem Arabska Ministerialna Komisja Łącznikowa odnotowała „wysiłki podejmowane przez Syryjską Republikę Arabską na różnych polach w zakresie wdrażania postanowień Deklaracji Ammańskiej”, w tym wyraził zgodę na spotkania w sprawie kryzysu w Syrii w Dżuddzie (14 kwietnia 2023), Ammanie (1 maja 2023) Kairze (15 sierpnia 2023) ministrów spraw zagranicznych Arabii Saudyjskiej, Jordanii, Egiptu i Iraku (z ministrem spraw zagranicznych Syrii, zatwierdził Komunikaty. W wydanych po tych spotkaniach oświadczeniach końcowych wyrażono gotowość do współpracy z państwami arabskimi przy wdrażaniu ich postanowień. Dokumenty te potwierdzały konieczność podjęcia działań na rzecz politycznego rozwiązania kryzysu syryjskiego, zgodnie z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2254. Rozwiązanie to miało zachować jedność, spójność i suwerenność Syrii, uwolnić ją od terroryzmu oraz spełnić aspiracje narodu syryjskiego. Miało również stworzyć warunki do bezpiecznego i dobrowolnego powrotu uchodźców, doprowadzić do wycofania wszystkich nielegalnych obcych sił, zapewnić pojednanie narodowe oraz przywrócić krajowi stabilizację, dobrobyt i znaczącą rolę w regionie. Zadeklarowano także gotowość do przyjęcia mechanizmów aktywizujących wiodącą rolę Ligi Państw Arabskich w rozwiązywaniu kryzysu. Uwzględniono przy tym jego konsekwencje humanitarne, polityczne i militarne dla Syrii, a także skutki dla państw sąsiednich, regionu i świata, w tym terroryzm, uchodźstwo oraz przemyt narkotyków. Zgodnie z metodologią „krok po kroku” oraz rezolucją RB ONZ nr 2254, zadeklarowano podjęcie praktycznych i stopniowych działań, poczynając od dostarczania pomocy humanitarnej wszystkim potrzebującym. W celu monitorowania wdrażania Oświadczenia z Ammanu i prowadzenia dialogu z rządem syryjskim powołano Arabską Ministerialną Komisję Łącznikową, w skład której weszli przedstawiciele Jordanii, Arabii Saudyjskiej, Iraku, Libanu, Egiptu oraz Sekretarz Generalny LPA. Podjęto ponadto współpracę z rządem jordańskim w kwestii powrotu uchodźców oraz z krajami sąsiednimi w zwalczaniu przemytu narkotyków. Zgodzono się również na otwarcie przejść granicznych Bab al-Salama i Ar-Ra’i dla transportów pomocy humanitarnej i medycznej ONZ po trzęsieniu ziemi z 6 lutego 2023 roku. Komisja Łącznikowa regularnie odnotowywała wysiłki Syryjskiej Republiki Arabskiej na rzecz wdrażania Deklaracji Ammańskiej. Stwarzało to podstawy do założeń o rychłym zakończeniu

kryzysu, jednak z zachowaniem legitymizacji rządu Baszara Al-Asada, co w pełni przeczyło oczekiwaniom syryjskiej opozycji.

Jak się wydaje, LPA winna być niezastąpiona w zabieganiu i rozwiązywaniu konfliktów w rejonie Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki, w tym w zarządzaniu konfliktem w Syrii, bowiem bliskość konfliktów, zrozumienie lokalnej dynamiki i zdolność do szybkiego działania na miejscu czyni ją nieocenionym graczem w utrzymaniu pokoju i bezpieczeństwa w regionie. Jednak należy zwrócić uwagę na fakt, że od samego początku kryzysu w tym kraju Liga pozostawała pod silną presją, przez całe dekady część komentatorów i badaczy określała ją mianem organizacji regionalnej niezdolnej do działania, mając na względzie całkowity brak skuteczności w rozwiązaniu kwestii palestyńskiej i trwającego od kilku dekad konfliktu arabsko-izraelskiego. W latach 70. ubiegłego stulecia, wraz z rozwojem neofunkcjonalizmu i podejścia ilościowego w politologii i badaniach nad konfliktami międzynarodowymi, niektórzy próbowali wykazać daremność LPA w zarządzaniu konfliktami i wojnami, a kilku badaczy, jak choćby Joseph Nye, stwierdziło, że osiągnięcia Ligi Arabskiej w rozwiązywaniu konfliktów i sporów między jej członkami, w porównaniu z innymi organizacjami regionalnymi, takimi jak Organizacja Państw Amerykańskich czy Organizacja Jedności Afrykańskiej, była najniższa spośród tych trzech⁷³⁶.

W odniesieniu do konfliktu w Syrii, który znalazł się w centrum zainteresowań Autorki w kontekście roli LPA jako organizacji regionalnej stojącej na straży pokoju i bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej, należy stwierdzić, że istnieje kilka przyczyn, które doprowadziły do niepowodzenia w zarządzaniu kryzysem syryjskim, a które można sprowadzić do następujących kwestii:

1. Słabość mechanizmów LPA,
2. Odrzucenie inicjatyw LPA przez reżim syryjski,
3. Stanowisko państw arabskich wobec reżimu w Syrii,
4. Internacjonalizacja konfliktu syryjskiego i interwencje zewnętrzne.

⁷³⁶ Rozdział V *Controlling conflicts: OAS, OAU, Arab League*, [w:] J.S. Nye, *Peace in Parts: Integration and Conflict in Regional Organization*, Little Brown, Boston 1971, s. 129-172.

4.6. Słabość mechanizmów LPA

Od momentu powstania w 1945 roku LPA nie posiadała mechanizmów niezbędnych do skutecznego rozwiązywania konfliktów w regionie. Przede wszystkim Pakt Ligi zawiera luki prawne, które ograniczają jej uprawnienia i zdolność do realizacji działań w tym zakresie. Chociaż dokument potwierdza zasadę pokojowego rozstrzygania sporów i nieuciekanie się do użycia siły (art. 5), nie ustanawia on żadnych specjalnych mechanizmów, które miałyby służyć realizacji tejże zasady poza mediacją i arbitrażem, a w kontekście pokojowego rozstrzygania sporów wskazuje jedynie na Radę Ligi jako organ, do którego należy działanie w tym zakresie (art. 6). Co więcej, jak wcześniej wspomniano, należy zwrócić uwagę na fakt, że Pakt Ligi nie przewiduje rozwiązywania konfliktów wewnętrznych w państwach arabskich, lecz odnosi się jedynie do konfliktów pomiędzy państwami członkowskimi. Zatem rozwiązywanie tych pierwszych pozostaje w zakresie dorozumianego mandatu Ligi.

W tym kontekście należy zauważyć, że LPA nie posiada organu wykonawczego – w przeciwieństwie do ONZ brakuje jej odpowiednika Rady Bezpieczeństwa⁷³⁷ wyposażonego w wiążące uprawnienia egzekucyjne, jak również Trybunału Sprawiedliwości zdolnego wywierać realną presję na nierespektujące ustaleń strony. Ograniczenia te osłabiły jej skuteczność w rozwiązywaniu konfliktu syryjskiego. W początkowej fazie umożliwiły one reżimowi w Damaszku bezkarne zerwanie wynegocjowanego protokołu oraz grę na zwłokę w celu stłumienia powstania, a w późniejszych etapach – konsekwentne ignorowanie kolejnych uchwał Rady Ligi.

LPA nie posiada także własnych sił zbrojnych⁷³⁸ ani uprawnień do dysponowania armiami państw członkowskich na wzór Rady Bezpieczeństwa ONZ. W konsekwencji

⁷³⁷ W razie zagrożenia lub naruszenia pokoju oraz aktów agresji działanie podejmuje właśnie Rada Bezpieczeństwa, co uregulowane zostało w rozdziale VII Karty NZ. Zadaniem Rady jest, po stwierdzeniu istnienia takiego zagrożenia, udzielenie zaleceń lub podjęcie decyzji jakie środki należy zastosować w celu utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (art. 39). Rada decyduje, jakie środki pozamilitarne zastosować do wykonania decyzji oraz może zażądać od członków ONZ całkowitego lub częściowego zerwania stosunków dyplomatycznych, gospodarczych i komunikacyjnych z państwem, którego dotyczy decyzja (art. 41). Jeśli uzna środki te za niewystarczające, może, w celu utrzymania lub przywrócenia pokoju i bezpieczeństwa przeprowadzić siłami powietrznymi, morskimi lub lądowymi taką akcję, jaką uzna za konieczną, postaci demonstracji siły, blokady lub innych operacji sił zbrojnych członków ONZ (art. 42).

⁷³⁸ Jak wskazano w poprzednim rozdziale niniejszej pracy utworzenie wspólnych sił arabskich było tematem rozważań od momentu podpisania Traktatu o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej, ale konkretne działania w tym zakresie podjęto dopiero podczas XXVI Szczytu Arabskiego w Szarm asz-Szajch w 2015 roku. Mimo początkowo pozytywnego stanowiska członków LPA wobec samej koncepcji, proces opracowania projektu porozumienia w tej sprawie określającego cele, zadania, sposób działania i finansowania tych sił podzielił państwa członkowskie. Ostatecznie sprzeciw Arabii Saudyjskiej i państw

organizacja jest zmuszona ograniczać działania z zakresu rozwiązywania sporów do metod pokojowych oraz środków przymusu bez użycia siły. Pakt oraz inne akty LPA nie przewidują bowiem mandatu do prowadzenia operacji zbrojnych, blokad czy demonstracji siły z wykorzystaniem wojsk lądowych, morskich lub powietrznych.

Tymczasem nie budzi wątpliwości fakt, że sukces organizacji regionalnych czy międzynarodowych w wypełnianiu swoich zadań i funkcji zależy od istnienia korelacji między ich statutami i decyzjami a wolą polityczną państw członkowskich do wdrażania i egzekwowania tych statutów i decyzji.

4.6.1. Odrzucenie inicjatyw LPA przez reżim syryjski

Stanowisko reżimu syryjskiego wobec pierwszych dokumentów LPA w sprawie Syrii – oświadczeń Rady na szczęblu ministerialnym wydanych odpowiednio 27 sierpnia⁷³⁹ i 13 września 2011 roku⁷⁴⁰ – było nacechowane próbą postawienia Baszara Al-Asada w roli ofiary arabskiego spisku zorganizowanego przez podmioty międzynarodowe przeciwko jego władzy, a w szerszym kontekście – przeciwko Syrii, jej suwerenności i bezpieczeństwu. Jest oczywiste, że rząd w Damaszku miał pełną świadomość faktu, iż dokumenty te stanowiły rodzaj preludium do regionalnych i międzynarodowych reperkusji, które to preludium otwierało drogę dla szeregu działań przeciwko niemu, od izolacji i ostracyzmu po zdecydowaną interwencję militarną. Dość wspomnieć, że „Arabska Inicjatywa Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego” z 27 sierpnia 2011 roku została zdecydowanie odrzucona przez reżim syryjski, kiedy z zadaniem przedstawienia jej Al-Asadowi udał się do Damaszku w połowie września Sekretarz Generalny Ligi, Nabil al-’Arabi. Podobna misja została powierzona nowoutworzonej Arabskiej Komisji Ministerialnej ds. sytuacji w Syrii pod przewodnictwem premiera i ministra spraw zagranicznych Kataru, złożonej z ministrów spraw zagranicznych Algierii, Sudanu, Omanu, Egiptu oraz Sekretarza Generalnego LPA⁷⁴¹, zdawała się – przynajmniej początkowo – być zwieńczona sukcesem w postaci zgody na podpisanie

Zatoki doprowadził do zamrożenia tego projektu. Szerzej na ten temat M. Pogońska-Pol, *Koncepcja wspólnej armii arabskiej Ligi Państw Arabskich z 2015 r. jako narzędzia do walki z terroryzmem*, „Oblicza Wojny” 2023, 9/2023, https://dspace.uni.lodz.pl/bitstream/handle/11089/50826/335-352_Pogonska-Pol.pdf?sequence=1 (data dostępu: 03.01.2026).

⁷³⁹ Oświadczenie nr 148 Rady LPA na szczęblu ministerialnym z 27 sierpnia 2011 roku „Arabska inicjatywa rozwiązania kryzysu syryjskiego”. Zob. podrozdział 4.1.1. niniejszego rozdziału.

⁷⁴⁰ Oświadczenie 152 Rady LPA na szczęblu ministerialnym z 13 września 2011 roku „Misja Sekretarza Generalnego Ligi Nabila al-’Arabiego do Syrii”. Zob. podrozdział 4.1.2. niniejszego rozdziału.

⁷⁴¹ Uchwała 7435 z 16 października 2011 roku „Sytuacja w Syrii”.

przez stronę syryjską tzw. Arabskiego Planu Działania⁷⁴², sygnowanego przez władze Syrii 2 listopada 2011 roku. Jednak reżim syryjski nie wdrożył postanowień arabskiego planu ani w zakresie wycofania armii z syryjskich miast, ani w zakresie podjęcia dialogu z opozycją, co skutkowało wydaniem uchwały o zawieszeniu członkostwa Syrii w LPA oraz nałożeniu sankcji ekonomicznych i politycznych na rząd syryjski do czasu pełnej realizacji zobowiązań⁷⁴³. Rezultatem kolejnej uchwały, wydanej 4 dni później, był „Projekt Protokołu w sprawie statusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii”⁷⁴⁴, a na podstawie następnej uchwały⁷⁴⁵ wezwano reżim syryjski do podpisania protokołu pod rygorem „rozważenia nałożenia sankcji gospodarczych”. Cztery dni później, 27 listopada 2011 roku, wobec niespełnienia żądania „podpisania Protokołu w sprawie statusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii w formie zatwierdzonej przez LPA”, Rada przyjęła uchwałę nakładającą sankcje gospodarcze na Syrię⁷⁴⁶. Dopiero wówczas, pod rosnącą presją ze strony krajów regionu i państw zachodnich, doszło do formalnego zaakceptowania przez syryjski reżim Arabskiego Planu Działania i podpisania 19 grudnia 2011 roku Protokołu pozwalającego arabskim obserwatorom na wjazd do Syrii.

Nie ulega wątpliwości, że odpowiedzią Al-Asada na działania Ligi był manewr taktyczny mający na celu zyskanie na czasie, stąd pozorna akceptacja i wyrażanie woli wdrożenia postanowień inicjatywy arabskiej oraz zgoda na przyjęcie Misji Obserwacyjnej LPA. W rzeczywistości rząd syryjski odrzucił inicjatywę pokojową LPA, kiedy więc organizacja wysłała dziesiątki arabskich obserwatorów, aby ocenili sytuację w tym kraju, reżim nie cofnął się przed represjami w celu stłumienia rewolucji. Syryjskie władze odrzuciły także kolejny arabski plan pokojowy, który – mimo niepowodzenia we wdrażaniu wcześniejszych inicjatyw i załamania misji obserwacyjnej – został przygotowany przez LPA. „Arabski Plan Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego” zakładał utworzenie w ciągu dwóch miesięcy Rządu Jedności Narodowej pod przewodnictwem wiceprezydenta oraz przeprowadzenie wcześniejszych wyborów parlamentarnych i prezydenckich, a cały ten proces miał monitorować Specjalny Wysłannik LPA do

⁷⁴² Uchwała 7436 z 2 listopada 2011 roku „Rozwój sytuacji w Syryjskiej Republice Arabskiej” z załącznikiem w postaci „Arabskiego Planu Działania”.

⁷⁴³ Uchwała 7438 z 12 listopada 2011 roku „Monitorowanie sytuacji w Syrii”.

⁷⁴⁴ Uchwała 7439 z 16 listopada 2011 roku „Projekt protokołu w sprawie statusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii”.

⁷⁴⁵ Uchwała 7441 z 24 listopada 2011 roku „Monitorowanie sytuacji w Syrii”.

⁷⁴⁶ Uchwała 7442 z 27 listopada 2011 roku „Monitorowanie rozwoju sytuacji w Syrii”.

Syrii⁷⁴⁷. Podczas gdy syryjska opozycja przyjęła nowy plan Ligi z zadowoleniem, reżim całkowicie go odrzucił, uznając go za rażącą ingerencję w wewnętrzne sprawy Syrii. Co więcej, w połowie 2012 roku Baszar Al-Asad odrzucił także Komunikat Końcowy wydany po posiedzeniu Międzynarodowej Grupy Działania ds. Syrii, które odbyło się w Genewie 30 czerwca 2012 roku, a w którym zawarto żądanie natychmiastowego powstrzymania przemocy we wszystkich jej formach oraz wskazano zasady i wytyczne do przeprowadzenia przez Syryjczyków procesu transformacji politycznej. Jak wskazał Lakhdar Brahimi, Wspólny Specjalny Wysłannik ONZ i LPA, który patronował w imieniu ONZ drugiej rundzie konferencji genewskich w sprawie Syrii (tzw. Genewa II, luty 2014): odrzucenie inicjatyw pokojowych przez Al-Asada wynika po pierwsze – z przekonania reżimu w Damaszku o pewnym zwycięstwie militarnym, a po drugie – z przekształcenia kryzysu syryjskiego w wojnę zastępczą między Rosją a Stanami Zjednoczonymi⁷⁴⁸.

4.6.2. Stanowisko państw arabskich wobec reżimu w Syrii

Decyzja o zniesieniu arabskiej izolacji wobec syryjskiego reżimu była wynikiem wysiłków państw Zatoki. Podobnie jak w 2011 roku kraje Zatoki doprowadziły do zawieszenia „udziału delegacji rządu Syryjskiej Republiki Arabskiej w posiedzeniach Rady LPA, wszystkich podlegających jej organizacjach i organach”, tak samo doprowadziły do jego przywrócenia w 2023 roku. Pierwsze próby w tym zakresie miały miejsce podczas XXXI Szczytu Arabskiego, który odbył się w dniach 1-2 listopada 2022 r. w Algierze (Algieria) i nazwany został „szczytem ponownego zjednoczenia”, jednak przyniosły one realny efekt dopiero po oficjalnym znormalizowaniu stosunków pomiędzy Damaszkiem a Rijadem, co nastąpiło 23 marca 2023 roku. Ta zmiana polityki Królestwa Arabii Saudyjskiej potraktowana została przez państwa członkowskie LPA jako ogłoszenie zakończenia arabskiej izolacji narzuconej reżimowi syryjskiemu od listopada 2011 roku, w wyniku jego odmowy wdrażania postanowień Arabskiego Planu Działania i sygnowania Protokołu w sprawie statusu prawnego i zadań Misji Obserwacyjnej LPA w Syrii. Na wniosek Rijadu Rada Współpracy Zatoki zwołała 14 kwietnia 2023 roku spotkanie konsultacyjne w Dżuddzie, z udziałem Egiptu, Jordanii i Iraku, ale nie

⁷⁴⁷ Uchwała 7444 z 22 stycznia 2012 roku. „Monitorowanie rozwoju sytuacji w Syrii. Elementy Arabskiego Planu Rozwiązania Kryzysu Syryjskiego”.

⁷⁴⁸ <https://media.un.org/unifeed/en/asset/u140/u140124> [data dostępu: 03.01.2026].

przyniosło ono porozumienia co do wspólnego stanowiska w sprawie normalizacji relacji z reżimem syryjskim. To było jednak podstawą do zorganizowania kolejnego spotkania konsultacyjnego, które odbyło się 1 maja 2023 roku w Ammanie, a w którym obok Jordanii uczestniczyli przedstawiciele Egiptu, Iraku, Arabii Saudyjskiej oraz syryjski minister spraw zagranicznych. Spotkanie zakończyło się ustaleniem zestawu zobowiązań i porozumień z reżimem, obejmujących przyjęcie mechanizmu aktywizacji roli arabskiej w Syrii, co zostało wyraźnie określone w uchwale Rady LPA na szczeblu ministerialnym wraz z decyzją o utworzeniu arabskiej komisji ministerialnej do monitorowania realizacji postanowień⁷⁴⁹.

Pomimo przywrócenia reżimowi syryjskiemu miejsca w LPA, arabskie stanowiska wobec relacji z nim były zróżnicowane: z wyjątkiem państw, które wznowiły lub utrzymały kontakty dyplomatyczne, takich jak ZEA i Oman, były kraje odrzucające normalizację dwustronną, jak choćby Katar, Maroko i Kuwejt, podczas gdy inne państwa – jak Jordania i Egipt – pozostały powściągliwe co do mechanizmu i tempa zakończenia izolacji narzuconej Al-Asadowi.

Warto nadmienić w tym kontekście, że polityka państw arabskich wobec Syrii zaczęła się zmieniać już pod koniec 2018 roku, kiedy ZEA, jako pierwszy kraj członkowski Ligi, przywróciły stosunki dyplomatyczne z Damaszkiem po sześcioletniej przerwie, a w ich ślady poszły Jordania i Bahrajn⁷⁵⁰. W konsekwencji niektóre państwa arabskie podjęły działania na rzecz wymiany misji dyplomatycznych, oficjalnych depesz i wizyt na wysokim szczeblu, choć droga normalizacji pozostawała stosunkowo powolna, aż do katastrofy trzęsienia ziemi w Turcji i Syrii na początku lutego 2023 roku, która otworzyła okno humanitarne i przyczyniła się do przyspieszenia tempa zniesienia izolacji reżimu syryjskiego⁷⁵¹. Pozostała niewielka grupa państw arabskich, które nie wznowiły stosunków konsularnych i dyplomatycznych z reżimem, w tym Katar, Kuwejt, Libia, Maroko i Jemen⁷⁵².

⁷⁴⁹ Uchwała 8914 z 7 maja 2023 roku „Rozwój sytuacji w Syrii”.

⁷⁵⁰ Restoration of Diplomatic Relations Between the UAE and Bahrain <https://www.aljazeera.com/news/2018/12/28/bahrain-says-work-in-syria-embassy-continuing-after-uae-move> [data dostępu: 19.03.2026].

⁷⁵¹ S. Nowacka, *Powrót Syrii do Ligi Państw Arabskich*, PISM, 10 maja 2023, <https://www.pism.pl/publikacje/powrot-syrii-do-ligi-panstw-arabskich> [data dostępu: 19.03.2026].

⁷⁵² Al Jazeera, *Countries skeptical about Syria's reinstatement into the LPA*, 8 maja 2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/5/7/arab-league-agrees-to-bring-syria-back-into-its-fold>, [data dostępu: 19.03.2026].

Nowe stanowisko arabskich wobec reżimu w Syrii nie było wolne od różnic i odmiennych motywacji oraz polityki poszczególnych państw członkowskich LPA, choć nie ulega wątpliwości, że wszystkie były zgodne co do jednego – konieczności przywrócenia stabilizacji w regionie i osiągnięcia rozwiązania, które zakończy trwający od 2011 roku konflikt.

I tak, sprawy bezpieczeństwa oraz kwestie gospodarcze stanowiły główny bodziec dla Jordanii do normalizacji stosunków z reżimem, bowiem Amman stanął w obliczu rosnącego zagrożenia ze strony „irańskich milicji” na wspólnej granicy z Syrią oraz przemytu narkotyków. Dodatkowo, nie bez znaczenia pozostawał kryzys gospodarczy, przez który przechodził kraj – zamknięcie przejścia granicznego Nasib oraz wstrzymanie handlu i transportu z Syrią w ciągu ostatniej dekady przyczyniły się do jego pogłębienia, a także kryzys uchodźczy, z którym Jordania nie była w stanie sobie poradzić ani udźwignąć go wobec słabych zasobów państwa i niewystarczającego wsparcia od donatorów⁷⁵³. Jordania liczyła zapewne na wsparcie amerykańskie, bowiem w 2021 roku król Abdullah II przedstawił proponowaną inicjatywę pokojową prezydentowi Joe Bidenowi, a także na wsparcie arabskie, bowiem w 2023 roku ta sama inicjatywa została zaprezentowana państwom arabskim podczas spotkania konsultacyjnego w Ammanie na początku maja, w celu jej oficjalnego przyjęcia przez LPA, do czego jednak nie doszło. Jordańska strategia opierała się na próbie nakłonienia syryjskiego reżimu do niezbędnych ustępstw i odpowiedzi na stawiane przez Ligę warunki ze względu na potrzebę wsparcia gospodarczego w obliczu kryzysu ekonomicznego oraz niemożności sojuszników do udzielenia mu pomocy (Iran zmagał się z sankcjami nałożonymi w związku z programem nuklearnym, a Rosja borykała się z trudną sytuacją gospodarczą ze względu na wojnę z Ukrainą i wynikające z niej sankcje)⁷⁵⁴.

Normalizacja stosunków Zjednoczonych Emiratów Arabskich z syryjskim reżimem nie była wynikiem wyzwań związanych z kwestiami bezpieczeństwa ani ekonomicznych, u jej podstaw legło dążenie do realizacji interesów różnego rodzaju. I tak, w perspektywie krótkoterminowej Abu Zabi, w koordynacji z Moskwą, miało na celu szereg projektów regionalnych w dziedzinie energii i transportu morskiego poprzez

⁷⁵³ Al Majalla, *Jordanian Initiative ends with Iran and Hezbollah's exit from Syria*, 25 czerwca 2023, <https://en.majalla.com/node/294296/documents-memoirs/jordanian-initiative-ends-iran-and-hezbollahs-exit-syria>, [data dostępu: 19.03.2026].

⁷⁵⁴ H.S. Dmour, *Quid pro quo: Chances of Success for the Amman Consultative Meeting*, STRATEGIECS, 2 maja 2023, <https://strategiecs.com/en/analyses/step-for-step-chances-of-success-for-the-amman-consultative-meeting> [data dostępu: 19.03.2026].

dostęp do portów syryjskich i inwestowanie w nie, a także zaangażowanie w sektor bankowy Syrii i operacje finansowe. Zaś perspektywie długoterminowej ZEA miały nadzieję na uzyskanie kontraktów na realizację infrastruktury i odbudowę zniszczonych syryjskich miast, jednak jakakolwiek inwestycja w tym kraju przy braku stabilizacji niosłaby ze sobą wysokie ryzyko i duże koszty finansowe, możliwe do odzyskania po bardzo długim czasie. W każdym razie nie ma wątpliwości, że ZEA dążyły do uregulowania sytuacji w Syrii na korzyść reżimu, uznając, że będzie on głównym graczem w przyszłości kraju, a tym samym wzmocnią swoją obecność w Damaszku i przedstawią swoje wysiłki na rzecz rozwiązania konfliktu jako sukces własnej polityki zagranicznej i wpływowej roli w rozwiązywaniu kryzysów międzynarodowych i regionalnych. Rosja od początku 2017 roku zawsze wspierała tę rolę, przekonując Abu Zabi i inne stolice arabskie o konieczności udziału w rozwiązaniu kryzysu syryjskiego poprzez normalizację stosunków z Damaszkiem⁷⁵⁵. Z drugiej strony ZEA mogły mieć nadzieję, że ich obecność w Syrii, wspierana przez Rosję, pomoże wzmocnić ich wpływ jako wiarygodnego międzynarodowego pośrednika. Mogłyby w przyszłości na przykład zapewnić przestrzeń do kontaktów między reżimem syryjskim a Izraelem w celu wznowienia negocjacji między obiema stronami, tym bardziej, że utrzymują z nimi dość bliskie relacje.

Arabia Saudyjska także wznowiła stosunki dyplomatyczne z reżimem syryjskim, pomijając wcześniejsze warunki, które ustaliła dla normalizacji relacji, jak choćby wdrożenie rezolucji 2254 (2015) oraz określenie terminu odejścia Baszara Al-Asada i pociągnięcie do odpowiedzialności zbrodniarzy wojennych. W rzeczywistości nowy sposób kształtowania polityki zagranicznej Królestwa wobec Syrii był wynikiem przyjęcia bardziej realistycznej polityki w stosunkach regionalnych, opartej na minimalizowaniu problemów, zwłaszcza w odniesieniu do Iranu. Rywalizacja z tym krajem w regionie miała opierać się na regule jak najmniejszych strat, co dotyczyło wielu kwestii, w tym kryzysów w Jemenie i Syrii, co znalazło wyraz w porozumieniu zawartym między Rijadem a Teheranem w kwietniu 2023 roku pod auspicjami Pekinu i Moskwy, największych rywali Waszyngtonu⁷⁵⁶. Porozumienie to odzwierciedlało pogłębiający się

⁷⁵⁵ J. Krasna, *A Tale of Two Normalizations: Israeli Normalization with the United Arab Emirates*, Moshe Dayan Center, 17 maja 2022, <https://dayan.org/content/tale-two-normalizations-israeli-normalization-united-arab-emirates-uae-part-i> [data dostępu: 19.03.2026].

⁷⁵⁶ I. Sari, *The Impact of the Iran-Saudi Arabia Deal on the Middle East, A New Wave of Regional Normalization?*, ORSAM, 11 kwietnia 2023, <https://orsam.org.tr/en/yayinlar/the-impact-of-the-iran-saudi-arabia-deal-on-the-middle-east-a-new-wave-of-regional-normalization/> [data dostępu: 19.03.2026].

kryzys zaufania w relacjach amerykańsko-saudyjskich, Rijad był przekonany, że Stany Zjednoczone wycofały się ze zobowiązań w zakresie ochrony swoich sojuszników w regionie, rozpoczętych za administracji Obamy, kontynuowanych przez administrację Donalda Trumpa i osiągających szczyt w czasie administracji Bidena. Normalizacja stosunków Arabii Saudyjskiej z reżimem syryjskim wpisywała się zatem w kwestie bezpieczeństwa, przede wszystkim zapewnienie sobie ochrony przed jakimkolwiek potencjalnym zagrożeniem w wyniku przejścia ciągłego konfliktu między Izraelem a Iranem z formy pośredniej do bezpośredniej, na skutek błędnych kalkulacji lub nierozważnych czy nadmiernych działań wojskowych, zwłaszcza przy rosnącej liczbie i jakości izraelskich uderzeń wojskowych na cele irańskie w Syrii od początku 2023 roku. Zaniechanie przez Rijad stawiania Damaszкови warunków dla normalizacji relacji, które zapewniałyby ograniczenie lub zmniejszenie działalności i zagrożenia ze strony „irańskich milicji” w Syrii oraz przepływu narkotyków z tego kraju na jej terytorium, niekoniecznie odzwierciedla brak znaczenia tych kwestii bezpieczeństwa dla Królestwa⁷⁵⁷. Wysiłki Arabii Saudyjskiej skoncentrowane były bowiem na uwidocznieniu jej znaczenia politycznego w ramach świata arabskiego jako państwa zdolnego do prowadzenia inicjatyw i rozwiązywania kryzysów, a także na poszukiwaniu stabilizacji regionalnej, która służy wzrostowi gospodarczemu, poprzez niepodjęcie żadnych działań mogących wpłynąć na sukces porozumienia z Iranem.

Jeśli chodzi o Zatokę, Oman był drugim państwem arabskim po ZEA, które ogłosiło ponowne nawiązanie relacji z reżimem syryjskim, co więcej – był jedynym państwem arabskim, które nie zerwało stosunków dyplomatycznych z Syrią, ograniczając się jedynie do zmniejszenia nieformalnej dwustronnej komunikacji. Relacje zostały oficjalnie wznowione pod koniec 2015 roku podczas wizyty ministra spraw zagranicznych w Damaszku, zaś po katastrofie trzęsienia ziemi Oman przyjął Baszara Al-Asada na swoim terytorium⁷⁵⁸. Jak się wydaje, wizyta przygotowała grunt pod normalizację stosunków między Arabią Saudyjską a reżimem syryjskim, co wskazywałoby na przyjęcie przez Oman roli pośrednika między Al-Asadem a państwami Rady Współpracy Zatoki. Sułtanat dążył do wzmocnienia tej roli na szczeblu

⁷⁵⁷ Middle East Online, *Saudi Arabia to re-establish ties with Syria*, 24 marca 2023, <https://middle-east-online.com/node/770583> [data dostępu: 19.03.2026].

⁷⁵⁸ Gulf News, *Oman becomes first Gulf state to reinstate ambassador in Syria*, 5 października 2020, <https://gulfnews.com/world/gulf/oman/oman-becomes-first-gulf-state-to-reinstate-ambassador-in-syria-1.74351732> [data dostępu: 19.03.2026].

regionalnym i międzynarodowym, choćby poprzez stworzenie nowej przestrzeni komunikacji między USA a reżimem syryjskim w celu rozwiązania kwestii zagranicznych więźniów u tego ostatniego, co ma miejsce od końca 2022 roku⁷⁵⁹.

Jeśli chodzi o politykę Egiptu wobec syryjskiego reżimu w ogóle, nie zmieniła się ona znacząco, mimo że po katastrofie trzęsienia ziemi wydawała się mniej ostrożna wobec kroków w kierunku normalizacji. Nadal jednak Egipt upierał się przy wdrażaniu rezolucji 2254 (2015) jako mechanizmu rozwiązania konfliktu w Syrii, uznając, że udział opozycji w rządzeniu zwiększy szanse na stabilizację i bezpieczeństwo. Oznacza to, że relacje Kairu z Damaszkiem były podyktowane bardziej względami bezpieczeństwa niż polityki. I tak, Egipt dbał o utrzymanie instytucji państwowych w Syrii, a w szczególności armii i sił zbrojnych, aby były odpowiedzialne za formowanie lub ochronę systemu politycznego w kraju oraz stawianie czoła zewnętrznej ingerencji, zwłaszcza tureckiej i irańskiej⁷⁶⁰.

W rzeczywistości kraje arabskie, które zaangażowały się w rozwiązanie kryzysu syryjskiego w oparciu o nowe podejście, polegające na normalizacji stosunków z reżimem, nie mogłyby podjąć tej decyzji, gdyby nie stałe i silne wsparcie dla Damaszku ze strony Rosji. Dodatkowo stanowisko Stanów Zjednoczonych, wobec tego podejścia wydaje się mieć ambiwalentny charakter – z jednej strony odrzucały normalizację stosunków państw arabskich z reżimem syryjskim, ale z drugiej nie podjęły działań dyplomatycznych ani prawnych, które mogłyby ją utrudnić.

Opisane wyżej stanowiska poszczególnych państw członkowskich LPA nie doprowadziły pozostałych państw arabskich do podjęcia procesu normalizacji relacji z reżimem syryjskim. I tak, dla przykładu, Katar, Kuwejt i Maroko bojkotowały wszelkie dwustronne inicjatywy mające na celu wznowienie oficjalnych kontaktów aż do upadku reżimu, co argumentowały brakiem postępów w politycznym rozwiązaniu, które spełnia aspiracje narodu syryjskiego.

⁷⁵⁹ The Cradle, *US and Syria holding secret talks in Oman*, 16 maja 2023, https://thecradle.co/articles/exclusive-us-and-syria-holding-secret-talks-in-oman#google_vignette [data dostępu: 19.03.2026].

⁷⁶⁰ Arab Center Washington DC, *Captagon: Assad's Ticket to Normalization in the Arab World?* <https://arabcenterdc.org/resource/captagon-assads-ticket-to-normalization-in-the-arab-world/> [data dostępu: 19.03.2026].

Przywrócenie udziału delegacji rządu Syryjskiej Republiki Arabskiej w posiedzeniach Rady LPA i powrót państw arabskich do normalizacji stosunków z reżimem miały niewątpliwie istotne konsekwencje dla stron konfliktu i samego kryzysu:

– na płaszczyźnie dyplomatycznej

Normalizacja stosunków państw arabskich z syryjskim reżimem zakończyła okres arabskiej izolacji i ostracyzmu, które były znacznym obciążeniem dla Al-Asada. Zniesiono zakaz lotów dla wysokich rangą urzędników, przywrócono kontakty, depesze i wzajemne wizyty, a stanowisko państw arabskich mogło przyczynić się do dalszego przełamywania izolacji międzynarodowej, na czym zależało władzom syryjskim.

– na płaszczyźnie gospodarczej

Normalizacja stosunków państw arabskich z syryjskim reżimem mogła skutkować dalszym nieprzestrzeganiem przez część z nich nałożonych na Syrię sankcji, co oznaczało umożliwienie mu prowadzenia działalności handlowej na terytoriach arabskich.

– na płaszczyźnie militarnej

Mimo że arabskie oświadczenia podkreślają konieczność walki z terroryzmem, zakończenia działalności milicji oraz wycofania nielegalnych sił zagranicznych z Syrii, większość państw arabskich nie była w stanie temu podołać, ponieważ postawiłoby je to w konfrontacji z wieloma siłami regionalnymi i międzynarodowymi. Brak możliwości odegrania istotnej roli w rozwiązywaniu kwestii bezpieczeństwa w Syrii nie przeszkadzał jednak w tym, by niektóre państwa, w tym Jordania, podejmowały samodzielne kroki militarne w Syrii w celu przeciwdziałania zagrożeniu narkotykowemu i milicjom, które wspierały przemyt przez granice. Warto wskazać, że w maju 2023 roku Jordania po raz pierwszy od 2011 roku użyła lotnictwa do uderzenia w cele na terytorium Syrii w ramach walki z przemytem narkotyków. Pokazało to ograniczony wpływ dyplomacji państw arabskich na Damaszek, co reżim wykorzystywał do czerpania korzyści z normalizacji relacji bez konieczności wprowadzania realnych ustępstw.

– na płaszczyźnie politycznej

Wszelkie arabskie wsparcie dla wysiłków mających na celu kompleksowe pojednanie narodowe w Syrii, jak stwierdzono w oświadczeniu szczytu w Dżuddzie, wywołało – w kontekście normalizacji stosunków z reżimem syryjskim – pytania, a w zasadzie wątpliwości opozycji i było postrzegane jako regres procesu politycznego.

4.7. Internacjonalizacja konfliktu syryjskiego i interwencje zewnętrzne

Umiędzynarodowienie kryzysu syryjskiego uutorowało drogę zagranicznej ingerencji w sprawy wewnętrzne Syrii, podważyło suwerenność państwa i sprawiło, że tak reżim, jak i opozycja, stały się pionkami politycznymi w rękach mocarstw regionalnych i międzynarodowych. Rosja, Iran i Turcja stały się w praktyce pełnomocnikami zarówno syryjskiej opozycji, jak i rządu. Z czasem doszły problemy terroryzmu, inwazji, nielegalnej imigracji, uchodźców, co w konsekwencji sprawiło, że kryzys syryjski przekształcił się w katastrofę humanitarną.

Rosyjska interwencja w Syrii uważana jest odzwierciedlenie fundamentalnej zmiany w rosyjskiej polityce zagranicznej, która od zakończenia zimnej wojny nie wykorzystywała swojej siły militarnej poza swoim sąsiedztwem. Rosja podjęła działania mające na celu wsparcie rządzącego w Syrii reżimu Baszara Al-Asada, pomimo sprzeciwu wszystkich syryjskich partii opozycyjnych, wspieranych przez Stany Zjednoczone i kilka państw Zachodu. Rosję i reżim syryjski łączyła relacja wspólnych interesów, która znalazła odzwierciedlenie w udzieleniu przez reżim syryjski rosyjskiej marynarce wojennej strategicznej bazy w Tartusie, w dążeniu do zapewnienia sobie możliwości przyjmowania ogromnych okrętów wojennych. Rosja była głównym źródłem uzbrojenia dla reżimu syryjskiego⁷⁶¹.

Iran odegrał większą i długofalową rolę w terenie, wspierając reżim syryjski i zapewniając nieograniczoną pomoc militarną, w tym angażując szyickie milicje i rozmieszczając je w Syrii w celu walki z frakcjami opozycyjnymi. To wpłynęło na znaczne zwiększenie wpływów Iranu w Syrii⁷⁶².

Stany Zjednoczone wykorzystały swoje środki militarne w Syrii na wiele sposobów, począwszy od wsparcia militarnego dla sił opozycji, poprzez dostarczanie uzbrojenia i pomocy logistycznej, po udział w operacjach bojowych na polu bitwy, aż do bezpośredniej interwencji wojskowej. Motywy amerykańskiej interwencji w Syrii wynikają głównie ze strategicznego położenia tego kraju z perspektywy amerykańskiej, ponieważ umożliwia otoczenie Rosji od południowego zachodu. Kolejnym powodem jest

⁷⁶¹ RAND Corporation, Russia's Military Intervention in Syria, <https://arabcenterdc.org/resource/captagon-assads-ticket-to-normalization-in-the-arab-world/> [data dostępu: 19.03.2026].

⁷⁶² The Washington Institute – Iran Is Outpacing Assad for Control of Syria's Shia Militias, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iran-outpacing-assad-control-syrias-shia-militias> [data dostępu 19.03.2026].

konflikt energetyczny, obok konieczności konfrontacji z wpływami Iranu, Chin i Rosji oraz zapewnienia bezpieczeństwa Izraelowi⁷⁶³.

Turcja wykorzystała interwencję militarną jako narzędzie dla swojej polityki, co wyraźnie pokazały rozpoczęta w 2016 roku operacja Tarcza Eufratu i zainicjowana w 2018 roku we współpracy z Wolną Armią Syrii operacja Gałazka Oliwna, obie wymierzone w rzeczywistości w syryjskich Kurdów i frakcje terrorystyczne oraz utrzymanie tzw. państwa islamskiego z dala od granicy z Turcją⁷⁶⁴.

4.8. Mediacja jako główny mechanizm zarządzania kryzysem w Syrii przez LPA

Mediacja jest jednym z głównych pokojowych mechanizmów rozwiązywania i łagodzenia konfliktów w ich różnych formach i na różnych poziomach. Jest to rodzaj negocjacji pomiędzy stronami, ale różni się tym od rozmów bilateralnych, że strony szukają lub przyjmują ofertę pomocy od strony zewnętrznej – jednostki, organizacji, grupy lub państwa – w celu deeskalacji napięć i znalezienia rozwiązania akceptowalnego dla obu stron. Co istotne, proces ten winien odbywać się bez uciekania się do siły fizycznej czy powoływania na autorytet prawa⁷⁶⁵.

Literatura dotycząca mechanizmów rozwiązywania konfliktów i sporów, próbując ocenić mediację, proponuje dwa szerokie kryteria: subiektywne i obiektywne. Podczas gdy to pierwsze odnosi się do postrzegania przez strony, mediatora lub w pewnym stopniu, odpowiednich podmiotów zewnętrznych, czy cele mediacji zostały osiągnięte lub czy nastąpiła pożądana zmiana, kryterium obiektywne opiera się na obiektywnych wskaźnikach, które można zmierzyć empirycznie. Zatem z perspektywy kryterium subiektywnego zadowolenie stron jest uważane za wyraz sukcesu mediacji, zaś w oparciu o kryterium obiektywne wysilek mediacyjny uznaje się za skuteczny, jeśli przyczynia się do powstrzymania lub ograniczenia przemocy, zainicjowania dialogu

⁷⁶³ Raport Kongresu USA o operacjach wojskowych w Syrii, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL33487> [data dostępu: 19.03.2026].

⁷⁶⁴ Raport Kongresu USA nt. tureckich operacji militarnych w północnej Syrii <https://www.congress.gov/crs-product/IF11380> [data dostępu: 19.03.2026].

⁷⁶⁵ J. Sutor, *Pokojowe załatwianie sporów międzynarodowych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1979, s. 120-121.

pomiędzy stronami konfliktu lub podpisania przez strony formalnego i wiążącego porozumienia rozwiązującego konflikt⁷⁶⁶.

Stosując te kryteria do mediacji podjętej przez LPA wobec kryzysu syryjskiego, można działania te bez wahania uznać za porażkę. W perspektywie subiektywnej obie strony konfliktu – tak reżim, jak i opozycja – postrzegały ten proces jako nieudany. Żadna ze stron nie była z niej zadowolona, a wątpliwości pojawiły się już w momencie wysłania do Syrii misji obserwacyjnej. Rząd syryjski wahał się, grał na zwłokę i sprzeciwiał przyjęciu inicjatywy, akceptując ją niechętnie dopiero po pewnym wahaniu. Tymczasem opozycja kwestionowała bezstronność misji, biorąc pod uwagę, że jej szef był oskarżony o zbrodnie wojenne w Darfurze i wydał oświadczenia obciążające wszystkie strony odpowiedzialnością za przemoc. Podobnie sama LPA, która ostatecznie ogłosiła zawieszenie inicjatywy, przyznając się do porażki i szukając rozwiązania konfliktu na płaszczyźnie międzynarodowej, powierzając go ONZ. Obiektywnie zaś rzecz biorąc, przemoc trwała nadal, a nawet eskalowała, ponieważ władze syryjskie zintensyfikowały działania militarne po fiasku inicjatywy LPA i wycofaniu misji obserwacyjnej. Przeprowadziły szturm na dzielnicę Baba 'Amru i po raz pierwszy od początku konfliktu ostrzelały artylerią obszar cywilny. Działania mediacyjne podjęte przez LPA nie doprowadziły też do zainicjowania dialogu pomiędzy stronami konfliktu, nie podpisano żadnego wiążącego porozumienia, które mogłoby doprowadzić do jego rozwiązania.

Przyczyny niepowodzenia mediacji można sprowadzić do kilku kwestii:

1. Nieustępliwość władz syryjskich i brak woli powstrzymania przemocy

Czynniki interaktywne przyjmowane przez strony w trakcie konfliktu mają istotne znaczenie – odgrywają kluczową rolę w jego rozwiązaniu, ponieważ wpływają na wszystkie działania stron, mogą utrudniać lub ułatwiać mediację⁷⁶⁷. Władze Syrii nie wykazywały autentycznej woli z jednej strony – by zaakceptować mediację w celu rozwiązania konfliktu, z drugiej – by zakończyć konflikt pokojowo. Mediacja zależy przede wszystkim od tożsamości i cech stron konfliktu. Rząd Syrii postrzegał konflikt

⁷⁶⁶ R.J. Fisher, *Conflict and Conflict Resolution*, [w:] *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, red. J.D. Wright, Elsevier, Amsterdam-Oxford 2015, s. 582–588.

⁷⁶⁷ R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Lexisnexis, Warszawa 2008, s. 414–420.

jako bezpośrednie zagrożenie dla swojej władzy absolutnej i od samego początku traktował go w kategoriach zero-jedynkowych: albo zwycięstwo, albo porażka.

2. Brak równowagi sił pomiędzy stronami konfliktu

Równowaga sił lub dysproporcja między dwiema stronami konfliktu odgrywa istotną rolę w mediacji. Im mniejsza dysproporcja sił pomiędzy adversarzami, tym skuteczniejsza będzie mediacja⁷⁶⁸. W kontekście Syrii porównanie siły władz syryjskich z siłą opozycji wyraźnie wskazuje, że konfrontacja ta była nierówna. Z jednej bowiem strony mamy aparat wojskowy i aparat bezpieczeństwa, który sprawował władzę od ponad 40 lat, z drugiej – powstanie narodowe, które wciąż nie wyłoniło własnego przywódcy, a którego reprezentacja ograniczała się do szerokiego spektrum opozycji, przy czym znaczna jej część przebywała od kilku dekad na emigracji.

3. Charakter konfliktu

Charakter konfliktu ogrywa kluczową rolę w sukcesie lub porażce mediacji⁷⁶⁹. Od samego początku rząd syryjski przyjął podejście oparte na rozwiązaniu siłowym, zamiast wdrażać reformy polityczne, społeczne i gospodarcze, ponieważ postrzegał go jako bezpośrednie zagrożenie dla swojej władzy. Nie podzielał opinii opozycji, że u podstaw ruchu protestacyjnego leży uzasadnione żądania społeczne i odbierał proces mediacji za naruszenie suwerenności państwa. Z kolei opozycja była przekonana, że nie jest możliwe przeprowadzenie przez reżim jakichkolwiek reform i ona także postrzegała sedno konfliktu jako konieczność całkowitej zmiany, uznając, że proces mediacji, który nie doprowadzi do przekazania władzy jest jedynie taktiką opóźniającą i działającą na korzyść reżimu.

4. Ogólny kontekst mediacji

Kontekst, w jakim odbywa się mediacja ma kluczowe znaczenie dla jej charakteru i rezultatów. Mediacji nie można postrzegać w oderwaniu od kontekstu regionalnego i międzynarodowego. Kontekst odnosi się również do takich czynników, jak historia sporu, interakcje między stronami i ich relacje z mediatorem, charakter środowiska, w którym ma miejsce mediacja⁷⁷⁰.

⁷⁶⁸ C.W. Moore, A. Cybulko, M. Zieliński, *Mediacje: praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 104-108.

⁷⁶⁹ J.W. Burton, *Conflict: Resolution and Prevention*, St. Martin's Press, Londyn 1993, s. 217.

⁷⁷⁰ K. Załucki, *Rozwiązywanie sporów międzynarodowych – czy tradycyjne metody odpowiadają współczesnym wyzwaniom*, [w:] *Dyplomacja europejska wobec wyzwań XX i XXI wieku*, red. E. Alabrudzińska, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016, s. 72-73.

Biorąc pod uwagę kontekst mediacji LPA w konflikcie w Syrii, należy stwierdzić, że strony konfliktu dzieliły diametralne różnice, zatem szanse na osiągnięcie porozumienia były znikome. Relacje między mediatorem a władzami Syrii były bardzo trudne, mediacja została przyjęta niechętnie. Co więcej, przez świat arabski przelewała się fala Arabskiej Wiosny, część ugrupowań arabskich obawiała się wzrostu znaczenia islamu politycznego, więc ich poparcie dla arabskiej mediacji w konflikcie syryjskim było swego rodzaju próbą kontrolowania ruchu społecznego, by sytuacja nie wymknęła się spod kontroli, jak miało to miejsce w Tunezji i Egipcie, a nie było wynikiem dążenia do rzeczywistej pomocy dla powstania syryjskiego ani do poważnej próby zakończenia konfliktu.

5. Brak niezbędnych wpływów i zasobów w LPA.

Organ, który podejmuje się przeprowadzenia mediacji pomiędzy stronami konfliktu – jednostka, organizacja, grupa lub państwo – winien posiadać z jednej strony wpływy, z drugiej zaś niezbędne zasoby, umożliwiające wykonanie tego zadania⁷⁷¹. Tymczasem od momentu powstania w 1945 roku LPA nie posiadała wpływów ani zasobów niezbędnych do skutecznego rozwiązywania konfliktów w regionie. Pakt Ligi zawiera luki prawne, które ograniczają jej uprawnienia i zdolność do mediacji. Ponadto organizacja jest narażona na presję wewnętrzną ze strony swoich członków, a także na wpływy regionalne i międzynarodowe w odniesieniu do wszelkich decyzji dotyczących regionu arabskiego.

6. Moment podjęcia mediacji

Czynnik czasu odgrywa istotną rolę w sukcesie i wynikach mediacji. Są sytuacje, w których konflikt jest gotowy na mediację, ale są też sytuacje, w których mediacja może jedynie zaostrzyć konflikt i zaszkodzić wiarygodności mediatora. Podczas gdy jedni twierdzą, że wczesna mediacja ma większe szanse na powodzenie, zanim adversarze przekroczą próg przemocy i wyrządzą sobie nawzajem znaczne straty, inni są zdania, że mediacja może być skuteczna dopiero po przejściu przez kilka etapów konfliktu, w trakcie których strony muszą wykazać gotowość do złagodzenia swojego stanowiska i zrewidowania swoich oczekiwań. Istnienie bolesnego impasu, takiego jak porażka militarna, zmiana równowagi sił lub niepowodzenie jednej ze stron w narzuceniu jednostronnego rozwiązania jest najlepszym kryterium decydującym o tym, kiedy

⁷⁷¹ Tamże, s. 81.

rozpocząć mediację⁷⁷². Zgodnie z tym kryterium wczesny moment zainicjowania przez LPA wysiłków mediacyjnych w konflikcie syryjskim odegrał znaczącą rolę w ich niepowodzeniu. Władze syryjskie nadal nie dostrzegały żadnego realnego zagrożenia dla swojego istnienia, nie były jeszcze pod presją sankcji międzynarodowych i stosowały podejście oparte na rozwiązaniu siłowym. Podobnie jak inne autorytarne reżimy wojskowe, nie przewidywały możliwości pokojowego rozwiązania konfliktu. Kryzys nie osiągnął jeszcze punktu krytycznego, a strony sporu nie znalazły się jeszcze w impasie. Jeśli zaś przyjąć twierdzenie, że wczesna mediacja ma większe szanse na powodzenie, zanim adwersarze przekroczą próg przemocy i wyrządzą sobie nawzajem znaczne straty, i to kryterium nie zostało spełnione przez LPA, bowiem nie podjęła rzeczywistego wysiłku, aby znaleźć polityczne rozwiązania kryzysu syryjskiego od pierwszych chwil rozpoczęcia się masowych protestów w Syrii, lecz dopiero sześć miesięcy po wybuchu konfliktu.

Według Brahimiego, opozycja, podzielona na setki grup wspieranych przez rywalizujące ze sobą zewnętrzne mocarstwa – Katar, Arabię Saudyjską i Turcję – nigdy nie stała się prawdziwie narodowym ruchem, który mógłby negocjować i realizować jakiekolwiek osiągnięte porozumienia, takie jak Front Wyzwolenia Narodowego Algierii (FLN) czy Wietkong.

Nie bez znaczenia dla sukcesu prowadzonych mediacji były podziały w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, które, choć nie uniemożliwiały uzgodnienia zasadniczych założeń porozumienia pomiędzy stronami konfliktu, utrudniały skoordynowane działania. Bez konsensusu w Radzie Bezpieczeństwa mediatorzy nie mogli zapewnić stronom syryjskim, że wszystkie strony będą przestrzegać wszelkich osiągniętych porozumień. W związku z tym strony konfliktu syryjskiego nie były skłonne do kompromisowego porozumienia politycznego ani w pełni otwarte na mediacje ONZ, poza zakresem, w jakim uważały, że wzmocni to ich własną pozycję w kształtowaniu takiego porozumienia.

⁷⁷² Koncepcja znana jako „Mutually Hurting Stalemate”, została szeroko opisana przez I. Williama Zartmana. Zob. W. Zartman, *Ripe for Resolution: Conflict and Intervention in Africa*, Oxford University Press, New York 1989, s. 263-274.

4.9. Konkluzje

Od momentu powstania w 1945 roku LPA wielokrotnie stawiała w obliczu poważnych wyzwań i kryzysów, które dotknęły region arabski, co jednak – zamiast zintensyfikować wspólne działania – nierzadko prowadziło do ich osłabienia i ujawniało niezdolność organizacji do wypracowania wspólnego stanowiska, a co za tym idzie brak konsensusu zarówno na płaszczyźnie podejmowania decyzji, jak i ich realizacji. Jak się wydaje, wynika to w dużej mierze z rozbieżności co do istoty, treści i wymiaru arabskiego bezpieczeństwa narodowego, jego charakteru i specyfiki, a także źródeł zagrożeń, z jakimi mierzą się państwa arabskie. Zdaniem badaczy, owe spory arabsko-arabskie nasiliły się po inwazji Iraku na Kuwejt w sierpniu 1990 roku, negatywnie wpływając na działania dyplomatyczne i kluczową rolę Ligi w całym regionie⁷⁷³ i – jak wykazują wydarzenia najnowszej historii Bliskiego Wschodu – sytuacja ta nie uległa zmianie. W ciągu ostatnich dekad świat arabski zmagał się z wieloma wojnami, w tym w Libanie (1976, 1982, 2006), Iraku (1991, 2003) i w Strefie Gazy (2008, 2012, 2014, 2021). Doświadczył także wojny domowej w Somalii, która doprowadziła do upadku państwa i kolejnej wojny domowej w Sudanie, która skutkowałą secesją Sudanu Południowego (2011). Ostatnia dekada była najbardziej burzliwa, a zapoczątkował ją wybuch Arabskiej Wiosny w Tunezji w grudniu 2010 roku, która w styczniu 2011 roku rozprzestrzeniła się na Egipt, w lutym na Libię i Jemen, by w marcu dotrzeć do Syrii. Arabska Wiosna postawiła przed LPA poważne wyzwanie w kontekście jej podejścia do tego przełomowego dla regionu wydarzenia, co więcej – ujawniła z całą mocą wszelkie wady w zarządzaniu konfliktami i brak skuteczności w stawianiu czoła wyzwaniom dla pokoju i bezpieczeństwa w regionie.

Warto jednak podkreślić, że LPA przez całe dekady po przyjęciu Paktu wdrażała swoje uchwały wydawane na posiedzeniach Rady na wszystkich szczeblach w sposób dość elastyczny, a jej rola w pokojowym rozstrzyganiu sporów ewaluowała w sposób, który wyraźnie wykraczał poza tekst głównego aktu normatywnego. Wymogi prawne nie przeszkodziły Lidze w aktywnym, a w wielu przypadkach wręcz zdecydowanym

⁷⁷³ F.'A. Fajjad, *Kudrat Dżami'at ad-Duwal al-'Arabijja fi hall an-niza'at al-'arabijja*, „Madżalla Ibn Chaldun li-d-Dirasat wa-l-Abhas 2/2022, s. 144.

zaangażowaniu⁷⁷⁴. Dość wspomnieć, że podjęła działania na rzecz rekrutacji sił pokojowych w kryzysie iracko-kuwejckim w 1961 roku, kiedy to przejęła ochronę Kuwejtu przed zagrożeniami ze strony Iraku po wycofaniu się z niego sił brytyjskich w październiku 1961. Wraz z eskalacją wojny domowej w Libanie LPA utworzyła siły interwencyjne sześciu państw arabskich, znane jako Arabskie Siły Odstraszania, których celem było utrzymanie stabilności Libanu i wdrożenie zawieszenia broni. Mimo że inicjatywa ta początkowo nie była realizowana w ramach LPA, została zatwierdzona i przejęta przez organizację tydzień później. Liga zajęła jasne stanowisko w sprawie irackiej inwazji na Kuwejt 2 sierpnia 1990 roku, kiedy po nieudanej próbie przekonania Saddama Husajna do wycofania się z tego kraju zwołała spotkanie Rady na szczęblu szczytu i przyjęła kluczową uchwałę ułatwiającą udział państw arabskich (Egiptu, Syrii, Maroka i państw Zatoki) w koalicji pod przywództwem USA, w celu wyzwolenia Kuwejtu. W kontekście zaś Arabskiej Wiosny najbardziej wyrazistym przykładem zaangażowania LPA i jej zdecydowanego stanowiska wobec narodowych zrywów były uchwały w sprawie Libii i Syrii. I tak, w lutym 2011 roku organizacja zawiesiła członkostwo Libii w LPA i wezwała Radę Bezpieczeństwa do ustanowienia strefy zakazu lotów nad Libią, zaś w sierpniu 2011 roku potępiła rząd syryjski za represje wobec demonstrantów, zażądała przeprowadzenia reform i wezwała reżim syryjski do zaprzestania używania przemocy wobec ludności cywilnej, a następnie – w listopadzie – zawiesiła członkostwo Syrii w LPA, bowiem Baszar Al-Asad nie zaprzestał działań wojskowych.

Analiza roli LPA w odniesieniu do konfliktu w Syrii pozwala na wysunięcie wniosku, że organizacja podjęła rzeczywisty wysiłek, aby znaleźć polityczne rozwiązanie kryzysu, choć pierwsze działania podjęła dopiero sześć miesięcy po wybuchu konfliktu. Ponadto choć zaangażowanie Ligi w kryzys syryjski zostało uwidocznione poprzez szereg uchwał i oświadczeń obejmujących inicjatywy i plany pokojowe, jednak jej decyzje nigdy nie zostały wdrożone w sposób pełny, a czasem nie zostały wdrożone w ogóle, u podstaw czego legły czynniki wewnętrzne, w tym słabość mechanizmów Ligi, odrzucenie arabskich inicjatyw przez władze w Damaszku oraz stanowisko państw arabskich wobec reżimu w Syrii, a także czynniki zewnętrzne w postaci

⁷⁷⁴ Y. Hesham, *Mediation and Conflict Resolution in the Arab World: The Role of the Arab League*, OSCE Yearbook 2013, Baden-Baden 2014, s. 299-310, <https://www.ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/13/Youssef-en.pdf> [data dostępu: 03.01.2026].

internacjonalizacji konfliktu syryjskiego i obcych interwencji. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy to te pierwsze sprawiły, że nie udało się uniknąć scenariusza eskalacyjnego, co ostatecznie doprowadziło do zagranicznych interwencji militarnych, czy też po prostu nie jest możliwe zbudowanie mechanizmu zarządzania kryzysami w jednym z najbardziej newralgicznych punktów globalnego bezpieczeństwa, jakim jest region MENA, kiedy państwo ogarnięte kryzysem, jak Syria, staje się raczej narzędziem niż podmiotem polityki międzynarodowej.

Jak się wydaje, główne problemy, które utrudniały LPA zarządzanie konfliktem między reżimem a opozycją w Syrii wynikały w szczególności z faktu, że kryzys syryjski był jednym z najbardziej złożonych na świecie ze względu na mnogość zaangażowanych podmiotów lokalnych, regionalnych i międzynarodowych. Interesy każdej ze stron były liczne i często splecione, a niekiedy wręcz sprzeczne, co uniemożliwiło Lidze narzucanie swoich decyzji zarówno rządowi syryjskiemu, jak i opozycji. Ponadto regionalne rywalizacje w Syrii, w połączeniu z rozbieżnymi stanowiskami państw członkowskich LPA, osłabiły skuteczność działań podjętych przez organizację.

Choć zdaniem niektórych komentatorów, w obliczu eskalacji sytuacji w Syrii, rosnącego wyzwania, jakie Iran stawia państwom Zatoki w walce o dominację w regionie oraz wątpliwości co do roli Stanów Zjednoczonych i zdolności Waszyngtonu do zapewnienia stabilności na Bliskim Wschodzie, konflikt w tym państwie dawał okazję do potwierdzenia roli LPA i wzmocnienia jej obecności jako regionalnego gracza, a jednak stało się odwrotnie. Organizacja wydawała się bardziej podzielona niż kiedykolwiek wcześniej, a syryjska opozycja od początku kryzysu postrzegała rolę Ligi w Syrii jako negatywną, zarzucając jej, że jedynie biernie przygląda się wydarzeniom w kraju, który sama pomogła założyć w latach 40. XX wieku⁷⁷⁵.

Kryzysy syryjski pokazał po raz kolejny w dziejach LPA jej porażkę w zarządzaniu konfliktami regionalnymi. Wynika to ze słabości arabskiego konsensusu i współpracy w rozwiązywaniu konfliktów regionalnych, tak w odniesieniu do sporów pomiędzy państwami członkowskimi, jak i kryzysów wewnętrznych, z którymi borykają się poszczególne państwa, co stało się szczególnie widoczne w przypadku konfliktu w

⁷⁷⁵ A. Al-'Assi, *Al-Dżami'a al-'Arabijja. Daur gha'ib fi al-azma as-surijja*, 05.03.2021, <https://arabiansforum.net/archives/15010> [data dostępu: 03.01.2026].

Syrii. Pokazał on również ograniczoną skuteczność Ligi w zarządzaniu kryzysowym i ujawnił słabość arabskiego systemu regionalnego. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, że LPA powstała w momencie, w którym świadomość polityczną kształtowała zakończona w 1945 roku II wojna światowa, a priorytetem, który legł u podstaw stworzenia LPA, było połączenie krajów arabskich i urzeczywistnienie idei jedności. Zarówno w Karcie NZ, jak i Pakcie Ligi uwzględniono rozwiązywanie sporów pomiędzy państwami, w tym zasadę pokojowego rozstrzygania sporów i nieuciekanie się do użycia siły, podczas gdy współczesne konflikty mają charakter głównie wewnętrzny, a często asymetryczny.

Poszukując źródeł braku skuteczności Rady Bezpieczeństwa ONZ wskazać należy przede wszystkim na dwa obszary dotyczące jej składu, przejrzystości i metod funkcjonowania oraz zasad używania prawa weta, podczas gdy efektywność LPA zagrożona jest przede wszystkim brakiem skutecznych mechanizmów zarządzania kryzysami wewnętrznymi w państwach członkowskich, lukami w aktach normatywnych w kwestii stabilizowania sytuacji regionalnej oraz wypracowywania pokojowych rozwiązań konfliktów i kryzysów w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa oraz brakiem możliwości egzekwowania implementacji uchwał Rady Ligi.

Najważniejsze przyczyny niepowodzenia LPA w zarządzaniu konfliktem w Syrii można sprowadzić do kilku kwestii:

- brak równowagi sił pomiędzy stronami konfliktu,
- brak skutecznych mechanizmów zarządzania kryzysami wewnętrznymi w państwach członkowskich,
- brak możliwości egzekwowania implementacji uchwał,
- wpływ presji regionalnej i międzynarodowej,
- umiędzynarodowienie konfliktów oraz interwencje aktorów regionalnych i międzynarodowych,
- a co za tym idzie – ich rozwiązania można upatrywać w konieczności:
 - ustanowienia skutecznych mechanizmów zarządzania kryzysami wewnętrznymi w państwach członkowskich,

- ustanowienia skutecznych mechanizmów egzekwowania implementacji uchwał,
- autentycznej woli politycznej do wzmocnienia i zaktywizowania roli LPA w dziedzinie zarządzania kryzysami i rozwiązywania sporów,
- odrzucenia różnic politycznych między państwami członkowskimi podczas zarządzania kryzysami i rozwiązywania sporów,
- ochrony przed umiędzynarodowieniem kryzysów i konfliktów arabskich oraz interwencjami aktorów regionalnych i międzynarodowych,
- przeprowadzenia reformy LPA i aktualizacji Paktu Ligi, by organizacja nadążała za współczesnymi zmianami politycznymi i społecznymi.

Warto zamknąć te rozważania przytoczeniem słów z przesłania prezydenta 'Abd al-Madžida Tabbuna, wygłoszonego w jego imieniu przez ministra spraw zagranicznych Algierii podczas ostatniego, XXXIV Szczytu Rady LPA, który odbył się w Bagdadzie 17 maja 2025 roku. Zaczął od stwierdzenia, że „Liga Arabska świętowała 80-lecie⁷⁷⁶ swojego istnienia w czasie, gdy świat arabski stoi w obliczu bezprecedensowych wyzwań dla jego bezpieczeństwa, polityki i gospodarki, w cieniu kolejnych interwencji zagranicznych, których celem jest sianie ziarna niezgody w świecie arabskim”. Następnie potwierdził – w imieniu państw członkowskich – że „stoimy w obliczu przełomowego i decydującego okresu. Okresu, w którym nie będziemy mieli decydującego głosu, jeśli nie przywrócimy szacunku dla tego, co nas łączy” i zauważył, że to „pod kopułą naszej organizacji kryją się zasady, wartości i aspiracje, które dzielimy, i to w nich kryje nasza teraźniejszość i przyszłość”. Bez wahania przyznał, że „nowy klimat międzynarodowy zagraża wszystkim bez wyjątku, w obliczu tendencji do niszczenia fundamentów współczesnego systemu stosunków międzynarodowych i utrwalania zasady prawa silniejszego, zasady silni zwyciężają, zasady poddania i posłuszeństwa wobec siły”, po czym wskazał, że „konieczna jest reforma naszej Arabskiej Ligi, która została założona w czasach innych niż nasze, w kontekście różnym od naszego i w otoczeniu od naszego odmiennym”⁷⁷⁷.

⁷⁷⁶ 80. rocznica utworzenia LPA przypadła na 22 marca 2025 roku.

⁷⁷⁷ *Ra'is al-dżumhurijja jad'u ila darurat islah Al-Dżami'a al-'Arabijja*, Africa News, 17 maja 2025, <https://www.ennaharonline.com/ال-إصلاح-إلى-ضرورة-الجمهورية-يبدو> [data dostępu: 03.01.2026].

Zakończenie

Okres 2011–2024 stanowił w dziejach współczesnego Bliskiego Wschodu przykład wielopoziomowej dekonstrukcji suwerenności oraz integralności terytorialnej państwa, którego kulminacją stał się upadek reżimu Baszara Al-Asada w grudniu 2024 roku. Syria przekształciła się z areny wewnętrznych walk politycznych w umiędzynarodowiony konflikt zastępczy (*proxy war*), charakteryzujący się strukturalną fragmentacją terytorium podlegającego strefom wpływów mocarstw zewnętrznych – Federacji Rosyjskiej, Islamskiej Republiki Iranu, Republiki Turcji oraz koalicji pod przywództwem Stanów Zjednoczonych. Konsekwencje wydarzeń lat 2011–2024 to przede wszystkim regres demograficzny czy przymusowe wysiedlenie ponad połowy populacji, generujące strukturalne kryzysy migracyjne w państwach ościennych i Europie.

Upadek dyktatury dynastii Asadów położył kres trwającemu ponad pięćdziesiąt lat autorytaryzmowi partii Baas, doprowadzając do rozbicia dotychczasowego aparatu przymusu bezpośredniego, lecz jednocześnie stawiając państwo przed wyzwaniem próżni władzy. W realiach postasadowskich Syria stanęła w obliczu sformułowania nowej umowy społecznej w warunkach głębokich pęknięć wyznaniowych i etnicznych. Newralgicznym problemem stała się zdolność nowo formowanych ośrodków decyzyjnych do zinstytucjonalizowania mechanizmów sprawiedliwości okresu przejściowego, wypracowania ładu wobec mniejszości (alawickiej, chrześcijańskiej, druzyjskiej) oraz uregulowania kwestii aspiracji autonomicznych ludności kurdyjskiej. W wymiarze regionalnym 2024 rok zdestabilizował dotychczasową architekturę bezpieczeństwa w regionie, ponieważ doprowadził do załamania strategicznego korytarza irańskiej osi oporu, redukcji zaangażowania Moskwy i postawił państwa Ligi Państw Arabskich w obliczu konieczności redefinicji dotychczasowego, bezskutecznego paradygmatu normalizacji stosunków z reżimem na rzecz bezpośredniego zaangażowania w stabilizację i rekonstrukcję postkonfliktowej państwowości syryjskiej.

Przeprowadzone w niniejszej dysertacji badania pozwoliły na zrealizowanie wyznaczonych celów badawczych oraz udzielenie odpowiedzi na sformułowany problem główny i pytania pomocnicze. Podstawowym zamierzeniem pracy była krytyczna analiza

roli, miejsca oraz rzeczywistej efektywności Ligi Państw Arabskich w kształtowaniu architektury bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie, ze szczególnym uwzględnieniem reakcji organizacji na wojnę domową w Syrii. Wojna w Syrii w latach 2011-2024 wykazała ograniczoną skuteczność Ligi Państw Arabskich w zakresie rozwiązywania konfliktów regionalnych na Bliskim Wschodzie, pomimo wysokiego zaangażowania organizacji w jego rozwiązanie. Do oceny skuteczności Ligi posłużono się następującymi kryteriami: stopniowość, adekwatność, realność, konsekwencja oraz aktualność środków wykorzystywanych przez tę organizację.

Weryfikacja kryterium aktualności dowiodła, że reakcja instytucjonalna organizacji na kryzys syryjski była spóźniona w stosunku do dynamiki wydarzeń. Podjęcie pierwszych wiążących inicjatyw dyplomatycznych dopiero po sześciu miesiącach od wybuchu demonstracji uniemożliwiło zapobieżenie militaryzacji protestów i eskalacji przemocy.

Badanie kryterium stopniowości wykazało brak harmonijnego wyczerpania pełnego spektrum pokojowych instrumentów dyplomatycznych. Liga przeszła bezpośrednio od wstępnych apeli politycznych do radykalnych sankcji i zawieszenia członkostwa Syrii, co doprowadziło do utraty kontaktu ze stronami sporu i uniemożliwiło pełnienie roli bezstronnego mediatora.

Ocena adekwatności oraz realności podejmowanych działań ujawniła głęboką dysproporcję pomiędzy celami deklarowanymi w rezolucjach a rzeczywistym potencjałem prawnym, militarnym i politycznym organizacji. Inicjatywy pokojowe nie zyskały pełnego poparcia wszystkich państw członkowskich ani stron konfliktu, a brak mechanizmów wymuszania implementacji uchwał uczynił je niewykonalnymi.

Z kolei weryfikacja kryterium konsekwencji wykazała brak ciągłości i determinacji w realizacji przedsięwzięć stabilizacyjnych, czego dowodem było szybkie wycofanie misji obserwacyjnej, oddanie inicjatywy formatom pozaregionalnym, a ostatecznie bezwarunkowe przywrócenie Syrii w prawach członka organizacji bez osiągnięcia trwałego kompromisu politycznego.

Praktyka funkcjonowania Ligi dowiodła prymatu neorealistycznych motywacji państw członkowskich nad deklarowaną solidarnością panarabską. Zamiast stanowić płaszczyznę bezstronnej współpracy i budowy regionalnego systemu bezpieczeństwa zbiorowego, organizacja stała się instrumentem służącym realizacji partykularnych

interesów reżimów politycznych oraz areną rywalizacji o dominację. Wspólnota tożsamościowa okazała się niewystarczająca do przewyciężenia strukturalnego dylematu bezpieczeństwa, a bliskość geograficzna i kulturowa wielokrotnie intensyfikowała, zamiast łagodzić, spory ideologiczne, wyznaniowe i mocarstwowe.

Analiza prawnomiędzynarodowa wykazała, że ramy pokojowego rozstrzygania sporów wypracowane w 1945 roku opierały się na założeniu prymatu konfliktów międzypaństwowych. Współczesne realia Bliskiego Wschodu, zdominowane przez zagrożenia asymetryczne, wojny domowe, terroryzm oraz zjawisko upadku państwowości, obnażyły niedostosowanie Paktu Ligi Państw Arabskich do realiów XXI wieku. Zasada poszanowania suwerenności i zakaz ingerencji w sprawy wewnętrzne, traktowane przez państwa członkowskie w sposób skrajnie defensywny, stały się główną barierą uniemożliwiającą skuteczne zarządzanie kryzysami humanitarnymi i stabilizację wewnątrzpaństwową.

Szczegółowe badanie dynamiki bezpieczeństwa regionalnego oraz dorobku Rady Ligi Państw Arabskich wykazało, że organizacja zachowała wysoką aktywność w monitorowaniu zagrożeń dla pokoju. Prace Ligi na wszystkich szczeblach koncentrowały się na kluczowych wyzwaniach ogólnych, takich jak przeciwdziałanie terroryzmowi, nierozprzestrzenianie broni masowego rażenia oraz zwalczanie przestępczości zorganizowanej. Równolegle Rada podejmowała liczne uchwały dotyczące konfliktów punktowych, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii palestyńskiej, wojen w Syrii, Jemenie, Libii, Sudanie, Somalii oraz sytuacji w Iraku.

Analiza treści przyjmowanych rezolucji dowodzi, że Liga Państw Arabskich pełniła istotną funkcję rejestratora stanowisk politycznych oraz forum dyskusji nad wspólnym bezpieczeństwem. Jednakże zgromadzony materiał badawczy ujawnił dysproporcję między liczbą przyjmowanych dokumentów a ich realnym wpływem na deeskalację napięć. Aktywność uchwałodawcza charakteryzowała się powtarzalnością sformułowań deklaracyjnych, brakiem precyzyjnych harmonogramów wdrożeniowych oraz brakiem sankcji za nieprzestrzeganie postanowień. Potwierdziło to tezę, że sprawność dyplomatyczna Ligi w sferze retorycznej nie przekładała się na zdolność operacyjnego rozwiązywania sporów.

Kryzys w Syrii stanowił jeden z najbardziej wyrazistych testów dla mechanizmów zarządzania kryzysowego Ligi Państw Arabskich w XXI wieku. Choć organizacja

podejmowała wysiłki na rzecz pokojowego uregulowania konfliktu, w tym wysłała misję obserwacyjną oraz sformułowała arabskie plany pokojowe, jej działania zakończyły się raczej niepowodzeniem. Załamanie się inicjatyw stabilizacyjnych wynikało ze splotu barier wewnętrznych i zewnętrznych.

W wymiarze wewnątrzorganizacyjnym zasadniczą przeszkodą był brak konsensusu politycznego wśród państw członkowskich. Spory pomiędzy państwami arabskimi, które nasiliły się po 1990 roku, w przypadku Syrii ujawniły sprzeczne wizje arabskiego bezpieczeństwa narodowego. Podczas gdy państwa Zatoki dążyły do izolacji i obalenia reżimu w Damaszku, inne stolice arabskie obawiały się destabilizacji regionalnej i ekspansji ugrupowań radykalnych, co doprowadziło do paraliżu decyzyjnego. Dodatkową barierą była słabość ram normatywnych i brak narzędzi egzekwowania prawa, co pozwoliło władzom syryjskim na systematyczne ignorowanie zobowiązań.

W wymiarze zewnętrznym kluczowym czynnikiem była postępująca internacjonalizacja konfliktu. Wkroczenie na scenę syryjską mocarstw globalnych i regionalnych, w tym Rosji, Iranu, Stanów Zjednoczonych i Turcji, przekształciło kryzys wewnętrzny w wielopoziomą wojnę zastępczą. W tych warunkach państwo ogarnięte kryzysem stało się raczej przedmiotem, a nie podmiotem polityki międzynarodowej, co wyraźnie ograniczyło Lidze Państw Arabskich możliwość oddziaływania na proces decyzyjny. Ciężar negocjacji pokojowych został definitywnie przesunięty na fora zewnętrzne, takie jak proces genewski czy format astański, marginalizując arabską dyplomację.

Porównanie przyczyn nieskuteczności Ligi z dysfunkcjami globalnego systemu bezpieczeństwa uwypukliło zasadnicze różnice strukturalne. O ile paraliż Rady Bezpieczeństwa ONZ wynika przede wszystkim z konstrukcji prawa weta stałych członków, o tyle nieskuteczność Ligi Państw Arabskich jest generowana przez brak instrumentów zarządzania kryzysami wewnątrzpaństwowymi, luki normatywne w zakresie reagowania na zagrożenia asymetryczne oraz brak spójnej woli politycznej państw członkowskich do implementacji własnych uchwał.

Wyniki przeprowadzonych badań pozwalają na sformułowanie zbioru postulatów modernizacyjnych, niezbędnych do przeprowadzenia kompleksowej reformy instytucjonalnej Ligi Państw Arabskich w zmieniającym się ładzie międzynarodowym.

Pierwszym i fundamentalnym warunkiem jest gruntowna nowelizacja Paktu Ligi w celu dostosowania jego zapisów do współczesnych realiów konfliktów asymetrycznych i wojen wewnętrznych. Reforma ta musi precyzyjnie zdefiniować pojęcie arabskiego bezpieczeństwa narodowego oraz stworzyć mechanizmy prawne umożliwiające legalną ingerencję stabilizacyjną w sytuacjach zapaści państwowości i masowych kryzysów humanitarnych.

Drugim postulatem jest zmiana procedury podejmowania decyzji poprzez odejście od paraliżującej zasady konsensusu na rzecz głosowania większością kwalifikowaną w kluczowych kwestiach bezpieczeństwa. Niezbędne jest również powołanie stałych mechanizmów monitorowania i egzekwowania implementacji uchwał Rady Ligi, w tym zinstytucjonalizowanego systemu sankcji dyscyplinarnych wobec państw naruszających wspólne ustalenia.

Trzecim elementem powinno być utworzenie stałych, zintegrowanych arabskich sił pokojowych o jasno określonym mandacie operacyjnym, zdolnych do szybkiego reagowania i zabezpieczania korytarzy humanitarnych w strefach wojen domowych.

Czwartym kierunkiem zmian jest konieczność odrzucenia doraźnych różnic politycznych i ideologicznych między państwami członkowskimi na rzecz budowy trwałej autonomii strategicznej. Wymaga to stworzenia barier chroniących region przed nadmierną internacjonalizacją sporów wewnętrznych oraz przeciwdziałania ingerencjom mocarstw zewnętrznych. Ponadto agenda bezpieczeństwa Ligi musi w trybie pilnym zostać poszerzona o wyzwania pozamilitarne, takie jak adaptacja do zmian klimatycznych, przeciwdziałanie deficytom wody, zarządzanie kryzysami demograficznymi oraz bezpieczeństwo żywnościowe, które stanowią krytyczne zapalniki przyszłych niepokojów społecznych.

Bibliografia

Dokumenty

The Abraham Accords Declaration, 2020 [dostęp: 5.05.2026].

A New Agenda for Peace, Our Common Agenda, Policy Brief 9, United Nations, July 2023.

An Agenda for Peace. Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping. Report of the Secretary-General, United Nations, New York 1992.

An-Nizam ad-Dachili li-Madżlis Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja [Regulamin Rady Ligi Państw Arabskich], <http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/Documents/النظام الداخلي لمجلس جامعة الدول العربية.pdf>

Brahimi Report: Report of the UN Panel on Peacekeeping Operations, August 21, 2000.

Brutukul al-Iskandarijja [Protokół Aleksandryjski], <http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/Documents/بروتوكول الإسكندرية.pdf>

Camp David Accords, September 17, 1978, https://avalon.law.yale.edu/21st_century/campdav.asp [dostęp: 5.06.2026].

Chairman's Conclusions of the International Conference of the Group of Friends of the Syrian People, Tunis, 24 February 2012, U.S. Department of State Archive, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/02/184642.htm> [dostęp: 13.01.2026].

The Covenant of the League of Nations, „League of Nations – Official Journal”, February 1920, https://libraryresources.unog.ch/ld.php?content_id=32971179 (Pakt Ligi Narodów).

De Facto Recognition of Syrian and Lebanese Independence by the United States, 3–28 October 1942.

Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements (a.k.a. „Oslo Accord”), 1991, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-180015/> [dostęp: 5.06.2026].

Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja. Al-Amana al-Amma, *Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja. Chamsuna aman 1945–1995*, Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja, Al-Qahira 1995.

In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All, UN Doc. A/59/2005, 21 marca 2005.

International Atomic Energy Agency (IAEA), *Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015)*, Report by the Director General, GOV/2023/57, Vienna 2023.

International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect*, International Development Research Centre, Ottawa 2001.

Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip (a.k.a. „Oslo II”), 1995, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-185434/> [dostęp: 5.06.2026].

Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA), Vienna, 14 July 2015, <https://www.un.org/securitycouncil/content/jcpoa> [dostęp: 30.12.2025].

Konwencja Genewska z dnia 12 sierpnia 1949 roku o ochronie osób cywilnych podczas wojny, Dziennik Ustaw, załącznik do nr 38 z 1956 r., poz. 171.

List Arthura Jamesa Balfoura do Lorda Waltera Rothschilda (Deklaracja Balfoura), 2 listopada 1917, University of Delaware, History Department Educational Resources.

LPA Observation Mission Report in Syria, <https://www.ssnp.info/?article=71471> [dostęp: 03.01.2026].

Madrid Peace Conference (30 Oct. – 1 Nov. 1991), <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-182411/> [dostęp: 5.05.2026].

Misak Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja [Pakt Ligi Państw Arabskich], http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/Documents/ميثاق_جامعة_الدول_العربية_و_ملحقاته.pdf

Mu'ahadat ad-difa al-musztarak wa-at-ta'awun al-iqtisadi [Układ o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej], http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/SiteAssets/Lists/Methaq/AllItems/الدفاع_معاهدة_المشترك_والتعاون_الاقتصادي_بين_دول_الجامعة_العربية_و_ملحقها_العسكري.pdf

Peace to Prosperity, 2020, https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2020/01/USPEACETOPROSRPTREV3_280120.pdf [dostęp: 5.05.2026].

Qararat Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja [Uchwały Ligi Państw Arabskich] (2011–2023).

Report of the African Union-United Nations panel on modalities for support to African Union peacekeeping operations, UN Doc. S/2008/813 (24 December 2008).

Report of the Secretary-General, *A regional-global security partnership: challenges and opportunities*, UN Doc. A/61/204–S/2006/590 (28 July 2006).

Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1809 z 16 kwietnia 2008 roku, UN Doc. S/RES/1809 (2008).

Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2334 z 23 grudnia 2016 roku, UN Doc. S/RES/2334 (2016).

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 289 (IV) z 21 listopada 1949 roku, *Question of the disposal of the former Italian colonies*. Rezolucje Parlamentu Europejskiego w sprawie wojen w Syrii i Jemenie (2011–2023).

Rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ w sprawie wojen w Syrii i Jemenie (2011–2023).

Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 242 z 22 listopada 1967 roku, UN Doc. S/RES/242(1967).

Supplement to an Agenda for Peace, Zgromadzenie Ogólne ONZ, 15 września 1997.

Text of the British-Iraqi Alliance Treaty of October 10, 1922.

Text of the decision by the Supreme Council of the League of Nations granting the United Kingdom a mandate to administer Palestine, dated July 24, 1922.

The Causes of Conflict and the Promotion of Durable Peace and Sustainable Development in Africa, UN Doc. A/52/871–S/1998/318, 13 kwietnia 1998.

The Covenant of the League of Nations (including Article 21).

The Franco-British Declaration, November 7, 1918.

Treaty between His Majesty and His Majesty the King of the Hejaz and of Nejd and its Dependencies, signed at Jeddah, May 20, 1927, „Treaty Series”, nr 25, London 1927.

Treaty of Alliance between His Majesty in respect of the United Kingdom and His Highness the Emir of Transjordan, London, March 22, 1946, „United Nations Treaty Series”, t. VI (6), nr 74.

Treaty of Alliance between His Majesty, in respect of the United Kingdom, and His Majesty the King of Egypt, London, August 26, 1936, „League of Nations Treaty Series”, t. CLXXIII (173), nr 4017.

Trilateral Statement: Middle East Peace Summit, July 25, 2000.

Uchwały Rady LPA na szczecblu ministrów spraw zagranicznych: 7435 (16.10.2011), 7436 (02.11.2011), 7438 (12.11.2011), 7439 (16.11.2011), 7440 (16.11.2011), 7441 (24.11.2011), 7442 (27.11.2011), 7444 (22.01.2012), 7446 (12.02.2012), 7460 (10.03.2012), 7507 (02.06.2012), 7523 (05.09.2012), 7578 (13.01.2013), 7595 (06.03.2013), 7649 (05.06.2013), 7667 (01.09.2013), 7716 (03.11.2013), 7717 (03.11.2013), 7737 (09.03.2014), 7805 (07.09.2014), 7872 (09.03.2015), 7936 (13.09.2015), 8006 (11.03.2016), 8060 (08.09.2016), 8106 (19.12.2016), 8120 (07.03.2017), 8173 (12.09.2017), 8238 (07.03.2018), 8291 (11.09.2018), 8353 (06.03.2019), 8408 (10.09.2019), 8470 (04.03.2020), 8537 (09.09.2020), 8608 (03.03.2021), 8674 (09.09.2021), 8738 (09.03.2022).

Uchwały Szczytów Ligi Państw Arabskich: 554 (29.03.2012), 580 (26.03.2013), 600 (26.03.2014), 601 (26.03.2014), 602 (26.03.2014), 603 (26.03.2014), 604 (26.03.2014), 623 (29.03.2015), 646 (25.07.2016), 680 (29.03.2017), 681 (29.03.2017), 714 (15.04.2018), 752 (31.03.2019), 786 (02.11.2022), 822 (19.05.2023), 860 (16.05.2024), 905 (17.05.2025).

United Nations, *United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines*, New York 2008.

Monografie

Abd al-Munam A.F., *Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja 1945–85. Dirasa tarichijja Sijasijja*, Markaz Dirasat al-Wahda al-Arabijja, Bajrut 1968.

Abootalebi A.R., *What Went Wrong in Iraq?*, [w:] *The Middle East and the United States*, red. D.W. Lesch, M.L. Haas, Westview Press, Boulder 2018.

Abun-Nasr J.M., *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge University Press, Cambridge 1987 (oraz wyd. 1993).

Aleksandrowicz T., *Terroryzm międzynarodowy*, Wydawnictwo Akademickie Łośgraf, Warszawa 2015.

Alexander Y., Hoenig M., *The New Iranian Leadership: Ahmadinejad, Terrorism, Nuclear Ambition and the Middle East*, Praeger Security International, Westport 2008.

Alvarez J.E., *International Organizations as Law-makers*, Oxford University Press, Oxford 2005.

Antonowicz L., *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1966 (oraz wyd. *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011).

Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Leksykon politologii*, Atla 2, Wrocław 1998.

Archer C., *International Organizations*, Routledge, London 2001.

Armbruster J., *Arabska wiosna: rewolucja w świecie islamskim*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2012.

Aszsi I., *Al-Azma as-surijja 2011–2019*, Al-Markaz al-Fanni li-t-Tibaa wa-al-Ilaan, Bajrut 2020.

Asz-Szukajri A., *Maszru ad-dawla al-arabijja al-muttahida*, Markaz al-Abhas, Bajrut 1967.

Baczko A., Dorronsoro G., Quesnay A., *Civil War in Syria: Mobilization and Competing Social Orders*, Cambridge University Press, Cambridge 2018.

Bäcker R., Marszałek-Kawa J., Modrzyńska J. (red.), *Zrozumieć politykę. Główne problemy teorii polityki i współczesnej myśli politycznej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003.

Balcerowicz B., *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.

- Bania R., *The political and social problems of the contemporary Middle East and its neighbouring areas*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018.
- Bartnicki A. (red.), *Zarys dziejów Afryki i Azji. Historia konfliktów 1869–2000*, Książka i Wiedza, Warszawa 2000.
- Baszir A.M., *Min al-asifa ila al-amal: harb al-Jaman 2015*, Mu'assasat al-Umma al-Arabijja li-n-Nasr wa-t-Tawzi, Al-Qahira 2017.
- Beitz Ch.R., *Political Theory and International Relations*, Princeton University Press, Princeton 1979.
- Belica B., *Znaczenie porozumień z Oslo dla stabilizacji sytuacji w regionie Bliskiego Wschodu. Analiza polityki izraelskiej wobec konfliktu*, [w:] *Żydzi, Izrael i Palestyńczycy. Dzieje, stan obecny, perspektywy*, red. S. Czapnik, G. Omelan, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2016.
- Bell L., *The Letters of Gertrude Bell*, Ernest Benn Limited, London 1927.
- Bengio O., *The Turkish-Israeli Relationship: Changing Ties of the Middle Eastern Outsiders*, Palgrave Macmillan, New York 2004.
- Bennis P., *Understanding ISIS and the New Global War on Terror*, Olive Branch Press, Northampton 2015.
- Beyme K. von, *Współczesne teorie politologiczne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
- Bieleń S. (red.), *Prawo w stosunkach międzynarodowych. Wybór dokumentów*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 1998.
- Bierzanek R., *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1972.
- Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wydawnictwo Prawnicze PWN / LexisNexis, Warszawa 1994 (oraz wyd. 2008).
- Blok Z. (red.), *Czym jest teoria w politologii*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2011.
- Blumi I., *Destroying Yemen: what chaos in Arabia tells us about the world*, University of California Press, Oakland 2018.

Bojarczyk B., *Region Bliskiego Wschodu*, [w:] *Regiony w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Dumała, H. Dumała, I. Topolski, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009.

Bolechów B., *Terroryzm w świecie podwubiegunowym: przewartościowania i kontynuacje*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.

Boucher D., *Political Theories of International Relations*, Oxford University Press, Oxford 1998.

Bouhamidi S., *The role of the league of Arab States: meditating and resolving Arab-Arab conflicts*, Verlag Dr. Müller, Saarbrücken 2011.

Brandt M., *Tribes and politics in Yemen: a history of the Houthi conflict*, Oxford University Press, New York 2017.

Breasted J.H., *Ancient Times: A History of the Early World*, Ginn and Company, Boston 1916.

Brownlee J., Masoud T.E., Reynolds A., *The Arab Spring: pathways of repression and reform*, Oxford University Press, Oxford 2015.

Bryc A., *Efektywność polityki zagranicznej państwa*, [w:] *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, red. R. Zięba, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.

Bryc A., Dahl M., Lewicka M. (red.), *Bliski Wschód w procesie przemian*, t. 1–2, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2015.

Bryjka F., *Cywilizacyjne i geopolityczne uwarunkowania konfliktu w Syrii*, [w:] *Katastrofy naturalne i cywilizacyjne: współczesne problemy bezpieczeństwa*, red. M. Żuber, WSOWL, Wrocław 2014.

Bryła J., *Strefy wpływów w stosunkach międzynarodowych. Aspekty teoretyczne i praktyczne na przykładzie supermocarstw*, Wydawnictwo Naukowe INPiD UAM, Poznań 2002.

Bryła J., Czachór Z., Malendowski W., *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Atla 2, Wrocław 2016.

Bull H., *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Macmillan, London 1977.

- Bunzel B., *From Paper State to Caliphate: the ideology of the Islamic State*, Brookings Institution, Washington 2015.
- Burchill S., *Liberalizm*, [w:] S. Burchill i in., *Teorie stosunków międzynarodowych*, tłum. P. Frankowski, Książka i Wiedza, Warszawa 2006.
- Burton J.W., *Conflict: Resolution and Prevention*, St. Martin's Press, Londyn 1993.
- Bylina S., *Reakcje międzynarodowe wobec zagrożeń bezpieczeństwa społecznego podczas wojny w Syrii w 2011 roku*, [w:] *Współczesny terroryzm: wymiary działania i skutki*, red. A. Aksamitowski i in., Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2018.
- Byman D., *Road Warriors: Foreign Fighters in the Armies of Jihad*, Oxford University Press, New York 2019.
- Chirol V., *The Middle Eastern Question*, John Murray, London 1903.
- Chodubski A., *Wstęp do badań politologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1995.
- Cianciara A., *Operacje pokojowe*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, G. Michałowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.
- Clark I., *The Hierarchy of States*, Cambridge University Press, Cambridge 1989.
- Cobban H., *The Making of Modern Lebanon*, Hutchinson, London 1987.
- Commins D., *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*, I.B. Tauris, London 2006.
- Cordesman A.H., *Geopolitics and Energy in the Middle East*, Center for Strategic and International Studies, Washington 1999.
- Corm G., *Bliski Wschód w ogniu. Oblicza konfliktu 1956–2003*, tłum. E. Cylwik, R. Stryjewski, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2003.
- Cox R.W., Jacobson H.K., *The Anatomy of Influence. Decision Making in International Organization*, Yale University Press, New Haven 1973.
- Czapliński W., Wyrozumska A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2014.

Czaputowicz J., *Bezpieczeństwo w teoriach stosunków międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, red. K. Żukrowska, M. Grącik, SGH, Warszawa 2006.

Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008 (oraz wyd. 2022).

Cziomer E. (red.), *Zagrożenia i instytucje bezpieczeństwa międzynarodowego*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016.

Cziomer E., Zyblikiewicz L.W., *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

Czornik K., *Arabia Saudyjska wobec konfliktu jemeńskiego*, [w:] *The World of Islam. Politics and Society*, red. I. Kończak, M. Lewicka, A.S. Nalborczyk, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2017.

Czornik K., *Relacje Stany Zjednoczone – Arabia Saudyjska w kontekście rywalizacji amerykańsko-chińskiej na Bliskim Wschodzie*, [w:] *Rywalizacja USA vs Chiny i reszta świata*, red. E. Fronczak, M. Orłowski i in., Zona Zero, Warszawa 2025.

Czornik K., *Wojna domowa w Libii i interwencja NATO*, [w:] *Konflikty zbrojne na Bliskim Wschodzie i w Afryce w drugiej dekadzie XXI wieku: przebieg – uwarunkowania – implikacje*, red. K. Czornik, M. Lakomy, Uniwersytet Śląski, Katowice 2018.

Czornik K., Lakomy M. (red.), *Konflikty zbrojne na Bliskim Wschodzie i w Afryce w drugiej dekadzie XXI wieku: przebieg – uwarunkowania – implikacje*, Uniwersytet Śląski, Katowice 2018.

Czornik K., Szynol M. (red.), *Wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego pod koniec drugiej dekady XXI wieku*, Uniwersytet Śląski, Katowice 2017.

Czulda R., *Iran 1925–2014. Od Pahlawich do Rouhaniego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014.

Czulda R., *Polityka bezpieczeństwa militarnego Stanów Zjednoczonych 2001–2009*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2010.

Czulda R., *Relacje Królestwa Arabii Saudyjskiej z Islamską Republiką Iranu po 2001 roku*, [w:] *Polityka zagraniczna Arabii Saudyjskiej wobec wybranych państw Bliskiego Wschodu w XXI wieku*, red. B. Wróblewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021.

Czupryński A., El Ghamari M., Polak A., *Efekty przemian politycznych w państwach Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej na początku drugiej dekady XXI wieku*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2015.

Dahl M., Hanczewski P., Lewicka M. (red.), *The World of Islam in Research Perspectives of Arabic Studies and Political Science*, t. 1–2, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019.

Dahl M., Hanczewski P., Lewicka M. (red.), *Współczesny ład międzynarodowy. Dynamika przemian*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018.

Daly M.W., *The British Occupation, 1882–1922*, [w:] *Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*, red. M.W. Daly, Cambridge University Press, Cambridge 1998.

Danecki J., *Podstawowe wiadomości o islamie*, t. 1, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 1998.

Dawisha A., *Arab Nationalism in the Twentieth Century: From Triumph to Despair*, Princeton University Press, Princeton 2002.

Day S.W., Brehony N., *Global, regional, and local dynamics in the Yemen crisis*, Palgrave Macmillan, Cham 2020.

Deutsch M., *Cooperation and Competition*, [w:] *The Handbook of Conflict Resolution. Theory and Practice*, red. M. Deutsch, P.T. Coleman, E.C. Marcus, Jossey-Bass, San Francisco 2006.

Diehl P.F. (red.), *The Politics of Global Governance. International Organizations in an Interdependent World*, Lynne Rienner Publishers, Boulder 1997.

Diehl P.F., *Regional Conflict Management: Strategies, Necessary Conditions, and Comparative Effectiveness*, [w:] *Regional Conflict Management*, red. P.F. Diehl, J. Lepgold, Rowman & Littlefield, Lanham 2003.

Dobrzycki W., *Historia stosunków międzynarodowych 1815–1945*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007.

Doliwa-Klepacki Z., *Decyzje organizacji międzynarodowych*, [w:] Z. Doliwa-Klepacki, *Encyklopedia organizacji międzynarodowych*, Wydawnictwo 69, Warszawa 1997.

Dumała A., Dumała H., Topolski I. (red.), *Regiony w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009.

Dziekan M., Zdulski K., Bania R. (red.), *Arabska wiosna i świat arabski u progu XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020.

Dziekan M.M., *Świat arabski w przededniu Arabskiej Wiosny*, [w:] *Arabska Wiosna i świat arabski u progu XXI wieku*, red. M.M. Dziekan, K. Zdulski, R. Bania, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020.

Ebbig P., Fiedler R., Wejkszner A., Wojciechowski S., *Leksykon współczesnych organizacji terrorystycznych*, Wydawnictwo Naukowe INPiD UAM, Poznań 2007.

Eran O., *Negotiating the Anglo-Egyptian Relationship between the World Wars*, [w:] *Imperialism and Nationalism in the Middle East. The Anglo-Egyptian Experience 1882–1982*, red. K.M. Wilson, Mansell Publishing Limited, London 1983.

Evans G., *Współpraca dla pokoju. Agenda globalna na lata dziewięćdziesiąte i następne*, Warszawa 1994.

Fawcett L. (red.), *International Relations of the Middle East*, Oxford University Press, Oxford 2016.

Fawcett L., *Regional Institutions*, [w:] *Security Studies: An Introduction*, red. P. Williams, Routledge, London–New York 2008.

Fawcett L., *Regionalism in world politics: regional organization and international order*, Oxford University Press, Oxford 2003.

Fawcett L., *The Rise and Fall of Regionalism*, [w:] *Global Politics: A New Introduction*, red. J. Baylis, P. Owens, S. Smith, Oxford University Press, Oxford 2013.

Fiedler R., *Od przywództwa do hegemonii. Stany Zjednoczone wobec bliskowschodniego obszaru niestabilności w latach 1991–2009*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2010.

Fieldhouse D.K., *Western Imperialism in the Middle East 1914–1958*, Oxford University Press, Oxford 2006.

Fisher R.J., *Conflict and Conflict Resolution, Social Psychology of*, [w:] *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, red. J.D. Wright, Elsevier, Amsterdam 2015.

Fronczak E., *Koniec ery Pax Americana a rywalizacja USA-Chiny*, [w:] *Rywalizacja USA vs Chiny i reszta świata*, red. E. Fronczak, M. Orłowski i in., Zona Zero, Warszawa 2025.

Fryzeł T., *Jedność arabska. Idea i rzeczywistość*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1974.

Fryzeł T., *Liga Państw Arabskich*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1981.

Fukuyama F., *Ład polityczny i polityczny regres. Od rewolucji przemysłowej do globalizacji demokracji*, tłum. J. Pyka, Rebis, Poznań 2015.

Fuller G.E., *Turkey and the Arab Spring: Leadership in the Middle East*, Bozorg Press 2014.

Fürtig H. (red.), *Regional powers in the Middle East: New Constellations after the Arab Revolts*, Palgrave Macmillan, New York 2016.

Fyderek Ł., Rzepka M., *Arabska wiosna 2011*, AT Group, Kraków 2011.

Gałąganek A., *Historia teorii stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

Gardocki S., Ożarowski R., Ulatowski R., *The Islamic World in International Relations*, Peter Lang, Berlin–New York 2020.

Gause F.G. III, *Oil Monarchies: Domestic and Security Challenges in the Arab Gulf States*, Council on Foreign Relations Press, New York 1994.

Gdański M., *Arabski Wschód: Historia – gospodarka – polityka*, Książka i Wiedza, Warszawa 1963.

Gelvin J.L., *Historia współczesnego Bliskiego Wschodu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012 (oraz wyd. ang.: *The Modern Middle East: A History*, Oxford University Press, New York 2005/2020).

Gerges F., *The Transformation of Arab Politics: The 1967 Arab-Israeli War and its Aftermath*, [w:] *The 1967 Arab-Israeli War: Origins and Consequences*, red. A. Shlaim, Wm. R. Louis, Cambridge University Press, Cambridge 2012.

Gerges G.A., *The New Middle East: Protest and Revolution in the Arab World*, Cambridge University Press, Cambridge 2014.

Ghali B., *Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja wa-taswijat al-munaza'at al-mahallijja*, LPA, ALECSO, Al-Qahira 1977.

Ghunajmi M.T., *Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja. Dirasa qanunijja siyasijja*, Munsza'at al-Ma'arif, Al-Iskandarijja 1974.

Gilas J., *Systemy normatywne w stosunkach międzynarodowych*, PWN, Warszawa–Poznań–Toruń 1981.

Gilpin R., *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1981.

Glawion T., *The security arena in Africa: local order-making in The Central African Republic, Somaliland and South Sudan*, Cambridge University Press, New York 2020.

Godziński M., Dziekan M., *Wojna domowa w Syrii – od rewolucji do zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego: analiza i bilans*, praca doktorska, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2016.

Gomaa A., *The foundation of the League of Arab States: wartime diplomacy and inter-Arab politics 1941 to 1945*, Longman, London 1977.

Górak-Sosnowska K., *Arabska wiosna: kulturowy obraz przemian w świecie arabskim po 2010 roku*, Smak Słowa, Sopot 2016.

Górak-Sosnowska K., Pachniak K., *Bunt czy rewolucja: przemiany na Bliskim Wschodzie po 2010 roku*, Ibidem, Łódź 2012.

Grabowski W., *Fundamentalizm muzułmański na Bliskim Wschodzie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2013.

Grabowski W., *Walka Dawida z Goliatem, czyli rywalizacja saudyjsko-katarska o dominację na Bliskim Wschodzie*, [w:] *Polityka zagraniczna Arabii Saudyjskiej wobec wybranych państw Bliskiego Wschodu w XXI wieku*, red. B. Wróblewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021.

Gray Ch., *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, Oxford 2004.

Guzansky Y., *The Arab Gulf States and Reform in the Middle East: Between Iran and the „Arab Spring”*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2015.

Haas M., *The Pacific Way: Regional Cooperation in the South Pacific*, Praeger, New York 1989.

Hahn P.L., *Historical Dictionary of United States – Middle East Relations*, Rowman & Littlefield, Lanham 2016.

Halizak E. i in., *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.

Halizak E., *Funkcje regionalizmu w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, red. J. Kukułka, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1988.

Halizak E., *Regionalizm w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Halizak, R. Kuźniar, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.

Halizak E., Kuźniar R. (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.

Halizak E., Kuźniar R., Symonides J. (red.), *Globalizacja a stosunki międzynarodowe*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Warszawa 2003.

Halliday F., *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych: władza, polityka i ideologia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009

Hammad M. i in., *Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja. Ru'ja mustaqbalijja*, Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja – Ma'had al-Buhus wa-ad-Dirasat al-Arabijja, Al-Qahira 2014.

- Hanne O., de La Neuville T.F., *Państwo islamskie. Geneza nowego kalifatu*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2015.
- Haseeb K. el-D., *Arab – Iranian Relations*, I.B. Tauris, London 2015.
- Hassouna A.H., *Talking about the Arab League*, Arab Information Centre, London 1958.
- Hassouna A.H., *The league of Arab States and regional disputes: a study of Middle East conflicts*, Oceana Publications, New York 1975.
- Hättinger B., *The league of Arab states*, GRIN Verlag GmbH, Norderstedt 2006.
- Heikal M., *Illusion of Triumph: the Arab Voices of the Gulf War*, HarperCollins, London 1992.
- Helmreich E., *The Diplomacy of the Balkan Wars 1912–1913*, Cambridge University Press, Cambridge 1938.
- Hettne B., Inotai A., Sunkel O. (red.), *Globalism and the New Regionalism*, Palgrave Macmillan / WIDER, New York 1999.
- Hinnebusch R.A., Saouli A., *The war for Syria: regional and international dimensions of the Syrian uprising*, Routledge, London–New York 2020.
- Hinnenbusch R., Zartman I.W. i in., *UN Mediation in the Syrian Crisis: From Kofi Annan to Lakhdar Brahimi*, International Peace Institute, New York 2016.
- History of the Arab Peoples*, Harvard University Press, Cambridge 1991
- Horowitz D.L., *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley 2000.
- Hough P., *Understanding Global Security*, Routledge, London 2004.
- Hourani A., *Historia Arabów*, Wydawnictwo Marabut, Gdańsk 2002 A.
- Hubert S., *Zbiór statutów i regulaminów organizacji międzynarodowych*, PISM, Warszawa 1961.
- Huczko M., *Uwarunkowania polityki USA wobec konfliktu izraelsko-palestyńskiego w okresie intifad (1987–2005)*, Difin, Warszawa 2019.

- Hudson M.C., *Middle East Dilemma: The Politics and Economics of Arab Integration*, Columbia University Press, New York 1999.
- Huntington S.P., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, tłum. H. Jankowska, Muza SA, Warszawa 2004.
- Hurewitz J.C., *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record*, t. 2 (1914–1956), D. Van Nostrand Company, Princeton 1956.
- Hurewitz J.C., *Soviet – American rivalry in the Middle East*, Academy of Political Science, New York 1975.
- Hurewitz J.C., *The Middle East and North Africa in world politics: a documentary record*, Yale University Press, New Haven 1975.
- Hyra M., *Działalność Arabii Saudyjskiej w obliczu irańskiego zagrożenia*, [w:] *Bliski Wschód w procesie przemian*, t. 1, red. A. Bryc, M. Dahl, M. Lewicka, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2015.
- Ibn Aszur R., *Ta'sis Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja*, Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja – Al-Amana al-Amma, Tunis 1994.
- Ikenberry G.J., Mastanduno M., Wohlforth W.C. (red.), *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity*, Cambridge University Press, Cambridge 2011.
- Jabłoński A.J., Sobkowiak L., *Studia z teorii polityki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997.
- Jackson R., Sørensen G., *Introduction to International Relations. Theories and Approaches*, Oxford University Press, Oxford 2003.
- Jamsheer H.A., *Historia powstania islamu jako doktryny społeczno-politycznej*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2009.
- Jamsheer H.A., Pogońska-Pol M., *Wprowadzenie do konfliktu arabsko-izraelskiego*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.
- Jankowski J., *The Egyptian Wafd and Arab Nationalism*, [w:] *National and International Politics in the Middle East*, red. E. Ingram, Frank Cass, London 1986.

Jasnoff M., *The Edge of Empire: Lives, Culture, and Conquest in the East, 1750–1850*, Vintage Books, New York 2005.

Jędrzejczyk-Kuliniak K., *Kwestia zjednoczenia świata arabskiego – funkcjonowanie Ligi Państw Arabskich*, [w:] K. Jędrzejczyk-Kuliniak i in., *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno-gospodarcze*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.

Jędrzejczyk-Kuliniak K., Kwieciński L., Michalski B., Stadtmüller E., *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno-gospodarcze*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.

Karamalla-Gaiballa N., *Sudan. Konflikt w Darfurze 2003–2011*, IEiAK UW, Warszawa 2017.

Kardaś J., *Kierunki polityki wewnętrznej oraz polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, [w:] *Bliski Wschód w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, red. R. Fiedler, Grupa Wydawnicza FNCE, Poznań 2023.

Kardaś J., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Iraku i Iranu w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, [w:] *Bliski Wschód w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, red. R. Fiedler, Grupa Wydawnicza FNCE, Poznań 2023.

Kardaś J., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Turcji i Syrii w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, [w:] *Bliski Wschód w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w okresie czwartej kadencji prezydenckiej Władimira Putina*, red. R. Fiedler, Grupa Wydawnicza FNCE, Poznań 2023.

Karimi A., *Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja wa-munaza'at al-iqlimijja al-mahallijja*, Rabat 1980.

Kasprzycki D.D., *Arabska Wiosna: Libia 2011, Syria 2011–2014*, Wydawnictwo Inforteditions, Zabrze–Tarnowskie Góry 2018.

Kayalı H., *Arabs and Young Turks. Ottomanism, Arabism, and Islamism in the Ottoman Empire, 1908–1918*, University of California Press, Berkeley 1997.

- Keohane R.O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton 1984.
- Keohane R.O., Nye J.S. (red.), *Transnational Relations and World Politics*, Harvard University Press, Cambridge 1990.
- Keohane R.O., Nye J.S., *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little, Brown and Company, Boston 1977.
- Kerr R.M., *Syrian Civil War: The Essential Reference Guide*, ABC-CLIO, Santa Barbara 2020.
- Khalidi M., *The Arab States and the Arab League*, Khayats, Beirut 1962.
- Khalidi R., *The Cold War and American Dominance in the Middle East*, Beacon Press, Boston 2009.
- Khoury Ph.S., *Syria and the French Mandate: The Politics of Arab Nationalism 1920–1945*, I.B. Tauris, London 1987.
- Kissinger H., *Dyplomacja*, tłum. S. Głębiński, G. Woźniak, I. Doleżał-Nowicka, Philip Wilson, Warszawa 1996.
- Kissinger H., *Porządek światowy*, tłum. M. Antosiewicz, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2016.
- Klepacki Z.M., *Encyklopedia teorii i praktyki organizacji międzynarodowych*, Instytut Krajów Socjalistycznych PAN, Warszawa 1990.
- Kończak I., Lewicka M., Nalborczyk A. (red.), *The World of Islam. Politics and Society*, t. 1–2, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2017.
- Kończak I., Lewicka M., Widy-Behiesse M. (red.), *Politics and Society in the Islamic World*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016.
- Kratochwil F.V., *Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*, Cambridge University Press, Cambridge 1989.
- Kreutz J., Marsh N., *Lethal instruments: Small arms and deaths in armed conflict*, [w:] *Small Arms, Crime and Conflict: Global Governance and the Threat of Armed Violence*, red. O. Greene, N. Marsh, Routledge, London 2012.

- Krzyżanowski M., *Iran jako kluczowy czynnik redefiniujący sytuację na Bliskim Wschodzie – perspektywa geopolityczna*, [w:] *Bliski Wschód w procesie przemian*, t. 1, red. A. Bryc, M. Dahl, M. Lewicka, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2015.
- Kukułka J. (red.), *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1988.
- Kukułka J., *Historia współczesnych stosunków międzynarodowych 1945–2000*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2007 (oraz wyd. 1994).
- Kukułka J., *Problemy teorii stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1978.
- Kukułka J., *Teoria stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000.
- Kumaraswamy P.R., *Historical Dictionary of the Arab – Israeli conflict*, Rowman & Littlefield, Lanham 2015.
- Kuźniak B., Marcinko M., *Organizacje międzynarodowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2008.
- Kuźniar R. (red.), *Porządek międzynarodowy u progu XXI wieku. Wizje – koncepcje – paradygmaty*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.
- Kuźniar R., *Zmierzch liberalnego porządku międzynarodowego 2011–2021*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022.
- Kuźniar R., Lachowski Z. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe czasu przemian. Zagrożenia – koncepcje – instytucje*, PISM, Warszawa 2003.
- Lackner H., *The road to war*, Saqi Books, London 2017.
- Lackner H., *Yemen in crisis: autocracy, neo-liberalism and the disintegration of a state*, Verso, London–New York 2019.
- Lackner H., Varisco D.M., *Yemen and the Gulf States: The Making of a Crisis*, Gerlach Press, Berlin 2017.
- Lake D.A., Morgan P.M., *Regional Orders: Building Security in a New World*, Penn State University Press, University Park 1997.

- Lakomy M., *Wojna domowa w Syrii*, [w:] *Konflikty zbrojne na Bliskim Wschodzie i w Afryce w drugiej dekadzie XXI wieku: przebieg – uwarunkowania – implikacje*, red. K. Czornik, M. Lakomy, Uniwersytet Śląski, Katowice 2018.
- Lanz D., *The responsibility to protect Darfur: from forgotten conflict to global cause and back*, Routledge, London 2020.
- Laremont R.R., *Revolution, revolt and reform in North Africa: the Arab Spring and beyond*, Routledge, London–New York 2014.
- Latoszek E., Proczek M., *Organizacje międzynarodowe. Założenia, cele, działalność*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2001.
- Lennon A.T.J. (red.), *The Epicenter of Crisis: the New Middle East*, MIT Press, Cambridge 2008.
- Lepgold J., *Regionalism in the Post-Cold War Era: Incentives for Conflict Management*, [w:] *Regional Conflict Management*, red. P.F. Diehl, J. Lepgold, Rowman & Littlefield, Lanham 2003.
- Lesch D.V., Haas M.L., *The Middle East and the United States: history, politics, and ideologies*, Routledge, New York 2018.
- Lewicka M., Lewicka S., *Liga Państw Arabskich wobec wojny w Jemenie*, [w:] *Bliski Wschód – czynniki i skutki destabilizacji*, red. J. Marszałek-Kawa, B. Grenda, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018.
- Lewis B., *Arabowie w historii*, PIW, Warszawa 1995.
- Lewis B., *Bliski Wschód*, Prószyński i S-ka, Warszawa 1998.
- Lewis B., *Islam and the West*, Oxford University Press, New York 1994.
- Lewis B., *Islam in History. Ideas, People and Events in the Middle East*, Oxford University Press, London 1973.
- Lewis B., *Muzułmański Bliski Wschód*, Wydawnictwo Marabut, Gdańsk 2003.
- Lewis I.M., *A modern history of Somalia: nation and state in the horn of Africa*, Routledge, London 2019.

Lia B., *The Society of the Muslim Brothers in Egypt: The Rise of an Islamic Mass Movement 1928–1942*, Ithaca Press, Reading 1998.

Liedel K., Piasecka P., Aleksandrowicz T., *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Asymetryczny świat*, Difin, Warszawa 2011.

Linklater A., *Liberal Democracy, Constitutionalism and the New World Order*, [w:] *The Post-Cold War Order: Diagnoses and Prognoses*, red. R. Leaver, J. Richardson, Allen & Unwin, St Leonards 1993.

Lizak W., *Afrykańskie instytucje bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012.

Lizak W., Solarz A.M., *Zamiast wstępu, czyli Bliski Wschód w epoce głębokich przemian*, [w:] *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych*, red. W. Lizak, A.M. Solarz, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2015.

Logan S. (red.), *The struggle for South Sudan: challenges of security and state formation*, I.B. Tauris, London 2019.

Lukyanov F., *Russia and the Middle East. Viewpoints, policies, strategies*, East View Press, Minneapolis 2019.

Łoś R., *Konflikty w Sudanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.

Łoś R., *Teoria stosunków międzynarodowych. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.

Łoś-Nowak T. (red.), *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992.

Łoś-Nowak T., *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy działania – zasięg*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.

Łoś-Nowak T., *Stosunki międzynarodowe. Teorie – systemy – uczestnicy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.

Mabon S., *Saudi Arabia and Iran: Power and Rivalry in the Middle East*, I.B. Tauris, London 2013 (oraz wyd. 2018).

Macdonald R.W., *The League of Arab States: A Study in the Dynamics of Regional Organization*, Princeton University Press, Princeton 2016.

Madeyska D., *Historia świata arabskiego. Okres klasyczny: od starożytności do końca epoki Umajjadów (750)*, Wydawnictwa UW, Warszawa 1999.

Madeyska D., *Historia świata arabskiego. Okres osmański 1516–1920*, Wydawnictwa UW, Warszawa 1988.

Madeyska D., *Historia współczesna świata arabskiego*, Wydawnictwa UW, Warszawa 2008.

Mafraks R., *Libija al-azma wa-al-infiradż*, Majadin li-s-Sihafa wa-an-Nasr wa-at-Tadrib, Benghazi 2020.

Maghroori R., Ramberg B. (red.), *Globalism versus Realism: International Relations, Third Debate*, Westview Press, Boulder 1982.

Mahan A., *Retrospect and Prospect: Studies in International Relations, Naval and Political*, Little, Brown and Company, Boston 1902.

Maj Cz., *Regionalne systemy bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo Europy: bezpieczeństwo Polski*, t. 4: *Segmenty bezpieczeństwa w wiekach XX i XXI*, red. Ł. Jędrzejski i in., Wydawnictwo UMCS, Lublin 2017.

Malito D.V., *International intervention and state disintegration in Somalia*, Routledge, London 2019.

Mangold P., *Superpower intervention in the Middle East*, Routledge, London 2014.

Mansfield P., Pelham N., *A History of the Middle East*, Penguin Books, London 2019.

Mansour I., Thompson W.R., *Shocks and rivalries in the Middle East and North Africa*, Georgetown University Press, Washington 2020.

Marsh D., Stoker G. (red.), *Teorie i metody w naukach politycznych*, WUJ, Kraków 2006.

Marshall T., *Więźniowie geografii, czyli wszystko, co chciałbyś wiedzieć o globalnej polityce*, tłum. M. Fedorczyk, Zys i S-ka, Warszawa 2017.

Marszałek-Kawa J., Gołda-Sobczak M. (red.), *Bliski Wschód na początku XXI wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017.

- Marszałek-Kawa J., Grenda B. (red.), *Bliski Wschód – czynniki i skutki destabilizacji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018.
- Marszałek-Kawa J., Jamsheer H.A. (red.), *Bliski Wschód na rozdrożu*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.
- Marszałek-Kawa J., Piechowiak-Lamparska J. (red.), *Bliski Wschód w XXI wieku: polityka – społeczeństwo – zmiana*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014.
- Marszałek-Kawa J., Podgórzńska R., Piątek J. (red.), *Bliski Wschód między konfliktem a stabilizacją*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017.
- Martin C., *The war in Syria*, Raintree, Oxford 2019.
- Mason R., *Foreign Policy in Iran and Saudi Arabia: Economics and Diplomacy in the Middle East*, I.B. Tauris, London 2018.
- Matar Dż., *Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja. Al-Chibra at-tarichijja wa-maszru'at at-tatwir*, Al-Markaz al-Arabi, Al-Qahira 1993.
- Matar L., Kadri A., *Syria: from national independence to proxy war*, Palgrave Macmillan, Cham 2019.
- McCoubrey H., Morris J., *Regional Peacekeeping in the Post-Cold War Era*, Kluwer Law International, The Hague 2000.
- Menkes J., Wasilkowski A., *Organizacje międzynarodowe. Prawo instytucjonalne (oraz wyd. Wprowadzenie do teorii i praktyki działania)*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.
- Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- Milczanowski M., Sawicka Z., *Dwa odcienie rewolucji arabskiej: Egipt i Syria*, Wydawnictwo Napoleon V, Oświęcim 2013.
- Milton-Edwards B., Hinchcliffe P., *Conflicts in the Middle East since 1945*, Routledge, London–New York 2008.
- Misiągiewicz J., *Polityka zagraniczna Turcji po zimnej wojnie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.

Mitchell C.R., *The Structure of International Conflict*, Macmillan Press, London 1981.

Modrzejewska-Leśniewska J., *Rola Ligi Państw Arabskich w realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Zrównoważony rozwój a globalne dobra publiczne w teorii i praktyce organizacji międzynarodowych*, red. K. Ciecierska, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2016.

Moore C.W., Cybulko A., Zieliński M., *Mediacje: praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Oficyna a Wolters Kluwer, Warszawa 2012.

Morawiecki W., *Funkcje organizacji międzynarodowych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1971.

Morawiecki W., *Organizacje międzynarodowe*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1969.

Morgenthau H., *Polityka między narodami. Walka o potęgę i pokój*, tłum. R. Włoch, Difin, Warszawa 2010.

Morgenthau H., *The intellectual and political functions of theory*, [w:] *International Theory: Critical Investigations*, red. J. Der Derian, Macmillan, Basingstoke 1995.

Mróz M., *Konflikty zbrojne na Ukrainie i Bliskim Wschodzie: nowe wyzwania dla międzynarodowego bezpieczeństwa*, Instytut Studiów Międzynarodowych UW, Wrocław 2015.

Mueller J., *Retreat from Doomsday: The Obsolescence of Major War*, Basic Books, New York 1989.

Muhafaza A., *Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja: Al-Waqi wa-at-tumuh*, Markaz Dirasat al-Wahda al-Arabijja, Bajrut 1983.

Munif Y., *The Syrian Revolution: between the politics of life and the geopolitics of death*, Pluto Press, London 2020.

Nahlik S., *Prawo międzynarodowe i stosunki międzynarodowe*, t. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1978.

Naumann F., *Mitteleuropa*, G. Reimer, Berlin 1915.

Niedziela Sz., *Konflikty i napięcia w świecie arabskim*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2012.

Nonneman G., *Determinants and Patterns of Saudi Foreign Policy: „Omnibalancing” and „The Unstable Environment”*, [w:] *Saudi Arabia in the Balance: Political Economy, Society, Foreign Affairs*, red. P. Aarts, G. Nonneman, New York University Press, New York 2005.

Nye J.S., *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, tłum. M. Madej, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.

Nye J.S., *Peace in Parts: Integration and Conflict in Regional Organization*, Little, Brown and Company, Boston 1971.

Ochsenwald W., Fisher S.N., *The Middle East: A History*, McGraw-Hill Education, New York 2011.

Opalek K. (red.), *Z zagadnień teorii polityki. System polityczny, interesy, wartości, normy polityczne, decyzje polityczne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978.

Oren M.B., *Power, Faith, and Fantasy: America in the Middle East: 1776 to the Present*, W.W. Norton & Company, New York 2007.

Osiewicz P., *Iran jako mocarstwo regionalne na Bliskim Wschodzie: przed i po rewolucji z 1979 roku*, [w:] *Iran – 30 lat po rewolucji*, red. A. Dzisiów-Szuszczkiewicz, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2009.

Osiewicz P., *Stosunki międzynarodowe w regionie Bliskiego Wschodu: uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016.

Ostaszewski P., *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Książka i Wiedza, Warszawa 2008.

Ostovar A., *Vanguard of the Imam: Religion, Politics, and Iran's Revolutionary Guards*, Oxford University Press, Oxford 2016.

Ovendale R., *The Origins of the Arab-Israeli Wars*, Longman, London 2002.

Özcan N.A., *Turkey's Military Operations in Syria: Objectives and Consequences*, SETA Publications, Ankara 2019.

Ożarowski R., *Ideologia na Bliskim Wschodzie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006.

Palmer M., *The Politics of the Middle East*, Thomson Wadsworth, Belmont 2007.

Pastusiak L., *Stany Zjednoczone a Bliski Wschód*, Wydawnictwo Iskry, Warszawa 1995.

Pawłowski K., *Spory i konflikty międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006 (oraz wyd. 2021).

Pędziwiatr K., *Arabskie rewolucje i kontrrewolucje*, Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera, Kraków 2012.

Pennell C.R., *Morocco from Empire to Independence: From Early Times to the Present*, Oneworld Publications, Oxford 2003.

Perkins K.J., *A History of Modern Tunisia*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.

Pieniążek P., *Po kalifacie – nowa wojna w Syrii*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2019.

Pieńkowski G., *Dwa oblicza: konflikt arabsko-żydowski w pierwszej połowie XX wieku*, Wydawnictwo Locuples International, Łódź 2013.

Pieńkowski G., *Konflikt arabsko-żydowski*, t. 1: *Wybrane problemy*, Wydawnictwo Locuples International, Łódź 2018.

Pietraś M., *Organizacje międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2021.

Pietraś M., *Region i regionalizm w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006.

Pietraś M., Smoleń K., Stachurska-Szczesiak K., *Arabska Wiosna jako czynnik zmiany w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie. Bilans po dekadzie*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2023.

Pietraś Z.J., *Podstawy teorii stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1986.

- Pogońska-Pol M., *Koncepcja wspólnej armii arabskiej Ligi Państw Arabskich z 2015 r. jako narzędzia do walki z terroryzmem*, [w:] *Oblicza wojny*, t. 9: *Narzędzia wojny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2024.
- Pollack K.M., *The Arab awakening: America and the transformation of the Middle East*, Brookings Institution, Washington 2011.
- Popiuk-Rysińska I., *Instytucje międzynarodowe*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Halizak, R. Kuźniar, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2000.
- Potocki R., Piskorski M., Hładkiewicz W., *Fale Tunisami: kontestacja arabska w latach 2010–2013*, Europejskie Centrum Analiz Geopolitycznych, Warszawa 2014.
- Potyrała A., Raubo J. (red.), *Problemy bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2010.
- Przybylska B., *The Arab Spring*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2011.
- Pugh M., Sidhu W.P.S., *Introduction: The United Nations and Regional Actors*, [w:] *The United Nations and Regional Security: Europe and Beyond*, red. M. Pugh, W.P.S. Sidhu, Lynne Rienner Publishers, Boulder–London 2003.
- Qadri Dż., *Al-Azma as-surijja: al-dżuzur wa-al-afaq*, Dar Al-Farabi, Bajrut 2019.
- Rabinovich I., Valensi C., *Syrian requiem: the civil war, 2011–2020*, Princeton University Press, Princeton 2020.
- Radziejewski B., *Nowy porządek globalny. Mocarstwa, średniacy i niewidzialne siły kierujące światem*, Wydawnictwo Nowa Konfederacja, Warszawa 2023.
- Ramazani R.K., *Iran's Export of the Revolution: Politics, Ends, and Means*, [w:] *The Iranian Revolution: Its Global Impact*, red. J.L. Esposito, Florida International University Press, Miami 1990.
- Raubo J., *Umieędzynarodowiony konflikt w Syrii oraz jego implikacje regionalne*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w regionie Bliskiego Wschodu: uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne*, red. P. Osiewicz, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016.
- Rawls J., *The Law of Peoples*, Harvard University Press, Cambridge 1999.

- Reginia-Zacharski J., *Wojna w świecie współczesnym. Uczestnicy, cele, modele, teorie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014.
- Roberts A., *Civil resistance in the Arab Spring: triumphs and disasters*, Oxford University Press, Oxford 2016.
- Robinson F. (red.), *Historia świata islamu*, Muza SA, Warszawa 2001.
- Rogan E., *The Arabs. A History*, Penguin Books, London–New York 2009.
- Rogers P., *A postscript on the Iraq war*, [w:] *The Middle East and the United States*, red. D.W. Lesch, Westview Press, Boulder 2007.
- Ro'i Y., *From Encroachment to Involvement: A Documentary Study of Soviet Policy in the Middle East, 1945–1973*, Israel Universities Press, Jerusalem 1974.
- Rosecrance R., *Action and Reaction in World Politics. International Systems in Perspective*, Little, Brown and Company, Boston–Toronto 1963.
- Rothgeb J.M., Jr., *Influence and Force in the Contemporary International System*, St. Martin's Press, New York 1993.
- Rothstein R.L. (red.), *The Evolution of Theory in International Relations*, University of South Carolina Press, Columbia 1991.
- Roy O., *The Failure of Political Islam*, Harvard University Press, Cambridge 1994.
- Rubin J.Z., Pruitt D.G., Kim S.H., *Social Conflict. Escalation, Stalemate, and Settlement*, McGraw-Hill, New York 1994.
- Rudnicki Z., *Systemowe i doktrynalne determinanty pokojowego załatwiania sporów międzynarodowych w praktyce Ligi Narodów*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków 2005.
- Ruedy J., *Modern Algeria. The Origins and Development of a Nation*, Indiana University Press, Bloomington 2005.
- Sa'di A.H., *Reflections on Representations, History and Moral Accountability*, [w:] *Nakba: Palestine, 1948, and the Claims of Memory*, red. A.H. Sa'di, L. Abu-Lughod, Columbia University Press, New York 2007.

Saganek P., *Podział kompetencji pomiędzy Wspólnoty Europejskie a państwa członkowskie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002.

Said E., *Orientalizm*, tłum. M. Wyrwas-Wiśniewska, Zys i S-ka, Poznań 2005.

Sasnal P., *Pseudostabilizacja. Problemy współczesnej polityki USA na Bliskim Wschodzie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.

Schleicher C.P., *International Relations. Cooperation and Conflict*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs 1962.

Schmidt B.C., *On the History and Historiography of International Relations*, [w:] *Handbook of International Relations*, red. W. Carlsnaes, T. Risse, B. Simmons, SAGE Publications, London 2002.

Schulze K.E., *Konflikt arabsko-izraelski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

Seale P., *The Struggle for Syria: A Study of Post-war Arab Politics, 1945–1958*, Oxford University Press, London 1965.

Sen A., *Identity and Violence: The Illusion of Destiny*, W.W. Norton & Company, New York 2006.

Al-Shahari M., *Al-Husi – kim są przedstawiciele jednej z głównych stron w obecnie trwającym konflikcie w Jemenie?* [w:] *The World of Islam. Politics and Society*, red. I. Kończak, M. Lewicka, A.S. Nalborczyk, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2017.

Al-Shahari M., *Konflikt w Jemenie – konfrontacja szyitów z sunnitami czy wojna zastępcza światowych mocarstw?* [w:] *Problemy świata arabsko-muzułmańskiego. Wczoraj i dziś*, red. M. Woźniak-Bobińska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018.

Shlaim A., *The Iron Wall: Israel and the Arab World*, W.W. Norton & Company, New York 2001.

Skubiszewski K., *Uchwały prawotwórcze organizacji międzynarodowych. Przegląd zagadnień i analiza wstępna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1965.

Sławek J., *Dziedzictwo Królestwa Arabii Saudyjskiej, czyli punkt wyjścia*, [w:] *Polityka zagraniczna Arabii Saudyjskiej wobec wybranych państw Bliskiego Wschodu w XXI wieku*, red. B. Wróblewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021.

Smith C.D., *Palestine and the Arab-Israeli Conflict*, Bedford/St. Martin's, Boston 2016.

Steinfort T., *Grzechy szejka*, Wydawnictwo Muza, Warszawa 2022.

Stephens R., *Nasser: A Political Biography*, Allen Lane The Penguin Press, London 1971.

Sulek M., *Metody i techniki badań stosunków międzynarodowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004.

Surzyn J., *Konflikt izraelsko-palestyński. Rokowania na rozwiązanie*, [w:] *Oblicza współczesnych konfliktów zbrojnych*, red. T. Okraska, Katowice 2014.

Sutor J., *Pokojowe załatwianie sporów międzynarodowych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1979.

Sygidus K., *Syryjska wojna domowa: konflikt lokalny czy zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego?* [w:] *Współczesne oblicza bezpieczeństwa*, red. E.M. Guzik-Makaruk, Temida 2, Białystok 2015.

Szczepankiewicz-Rudzka E. (red.), *Arabska wiosna w Afryce Północnej: przyczyny, przebieg, skutki*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014.

Szukri M.A., *Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja wa-wikalatuha al-mutachassisisa bajna an-nazarijja wa-al-waqi*, Dar Zat as-Salasil, Al-Kuwayt 1975.

Szymański A., *Między islamem a kemalizmem. Problem demokracji w Turcji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2008.

Szyler E., *Państwo i religia w Libanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008.

The A to Z of the Arab – Israeli conflict, Scarecrow Press, Lanham 2009.

Thakur R., *From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect*, Chatham House, London 2016.

- Toffolo C.E., *The Arab League*, Chelsea House, New York 2008.
- Traboulsi F., *A History of Modern Lebanon*, Pluto Press, London 2012.
- Tripp Ch., *Historia Iraku*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2009.
- Urbanik K., *Neoosmanizm – polityka Turcji w regionie Bliskiego Wschodu*, [w:] *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych w XXI wieku*, red. W. Lizak, A.M. Solarz, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2014.
- Utajbi Gh., *Dżami'at ad-Duwal al-Arabijja wa-hall al-munaza'at al-arabijja*, Dżami'at Najif al-Arabijja li-l-Ulum al-Amnijja, Ar-Rijad 2010.
- Van Dyke V., *Wprowadzenie do polityki*, tłum. J.M. Stokłosa, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2000.
- Vandewalle D., *A History of Modern Libya*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.
- Viotti P., Kauppi M., *International Relations Theory. Realism. Pluralism. Globalism*, Macmillan, New York 1993.
- Waltz K.N., *Realism and International Politics*, Routledge, New York–London 2008.
- Waltz K.N., *Struktura teorii stosunków międzynarodowych* tłum. R. Włoch, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010 (Addison-Wesley / Random House, New York 1979).
- Wardin K., *Implikacje decyzji politycznych i działań militarnych w Libii dla bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019.
- Wendt A., *Spółeczna teoria stosunków międzynarodowych*, tłum. W. Derczyński, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- Wester K., *Intervention in Libya: the responsibility to protect in North Africa*, Cambridge University Press, Cambridge–New York 2020.
- Wilkinson J.C., *Arabia's Borders: The Story of Britain's Boundary Drawing in the Desert*, I.B. Tauris, London–New York 1991.
- Williams M. (red.), *International Relations in the Twentieth Century*, Macmillan, London 1989.

Wojniusz M., *Liga Państw Arabskich jako organizacja regionalna o charakterze ogólnym*, [w:] *Uniwersalny system ochrony praw człowieka: aksjologia, instytucje, efektywność*, red. J. Jaskiernia, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.

Young O.R., *The Intermediaries: Third Parties in International Crisis*, Princeton University Press, Princeton 1967.

Zajac J. (red.), *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006.

Załucki K., *Rozwiązywanie sporów międzynarodowych – czy tradycyjne metody odpowiadają współczesnym wyzwaniom*, [w:] *Dyplomacja europejska wobec wyzwań XX i XXI wieku*, red. E. Alabrudzińska, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.

Zartman I.W., *Ripe for Resolution: Conflict and Intervention in Africa*, Oxford University Press, New York 1989.

Zdanowski J., *Afryka, Azja, Zachód*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2009.

Zdanowski J., *Arabska Wiosna rok później*, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2012.

Zdanowski J., *Bliski Wschód 2011: bunt czy rewolucja*, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2011.

Zdanowski J., *Historia Arabii Wschodniej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2008.

Zdanowski J., *Historia Bliskiego Wschodu w XX wieku*, Wydawnictwo Askon / Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Warszawa–Wrocław 2010 (oraz wyd. 2011).

Zdanowski J., *Historia społeczeństw muzułmańskiego Bliskiego Wschodu w XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe Askon, Warszawa 2013.

Zdanowski J., *Middle Eastern societies in the 20th century*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle 2014.

Zdanowski J., *Państwo na muzułmańskim Bliskim Wschodzie. Procesy, genezy i czynniki trwania*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2014.

Zdanowski J., *Stosunki międzynarodowe na Bliskim Wschodzie w XX wieku*, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2012.

Zdanowski J., *The greater Middle East*, Wydawnictwo Naukowe Askon, Warszawa 2015.

Zdanowski J., Lipa M., *Stosunki międzynarodowe na Bliskim Wschodzie po Arabskiej Wiośnie*, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2018.

Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego. Koncepcje – struktury – funkcjonowanie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.

Zięba R., *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1997.

Zięba R., *Regionalizm w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.

Zięba R., *System bezpieczeństwa międzynarodowego ONZ – akcje w razie zagrożenia i naruszenia pokoju*, [w:] *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*, red. J. Symonides, Warszawa 2006.

Zięba R., *Teoria bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku*, red. E. Haliżak i in., Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.

Ziętarski M., Skelnik K., *Wojna w Syrii i kryzys w Wenezueli jako arena rywalizacji mocarstw: rozwinięcie koncepcji proxy war*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe w aspekcie niemilitarnych instrumentów oddziaływania Federacji Rosyjskiej*, red. M. Banasik, A. Rogozińska, Difin, Warszawa 2019.

Żebrowski J., *Dzieje Syrii: od czasów najdawniejszych do współczesności*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2014.

Żukowski A., *Konteksty bezpieczeństwa w Afryce: konflikty, wojny, polityki bezpieczeństwa*, Instytut Nauk Politycznych UWM, Olsztyn 2014.

Żurkowska K., Grącik M. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2006.

Artykuły z czasopism naukowych

Adibe C.E., *The Liberian Conflict and the ECOWAS-UN Partnership*, „Third World Quarterly” 1997, t. 18, nr 3, s. 471–488.

Ajami F., *The End of Pan-Arabism*, „Foreign Affairs” 1978–1979, t. 57, nr 2, s. 355–373.

Albert M., Kessler O., Stetter S., *On order and conflict: International Relations and the communicative turn*, „Review of International Studies” 2008, t. 34, nr S1, s. 43–67.

Allison R., *Virtual Regionalism. Regional Structures and Regional Security in Central Asia*, „Central Asian Survey” 2008, t. 27, nr 2, s. 185–202.

Aszkenazi O., *Hidden in plain sight. The Nakba and the Legacy of the Israeli Historians' Debate*, „Zeithistorische Forschungen” 2019, nr 3, s. 549–550.

Balcerowicz B., *Wojny w Syrii, Iraku, Afganistanie*, „Rocznik Strategiczny” 2017/2018, t. 23, s. 116–127.

Barnett M., *Partners in Peace? The UN, Regional Organizations, and Peace-keeping*, „Review of International Studies” 1995, t. 21, nr 4, s. 411–433.

Baycar H., *Pragmatism and Realignment: The Evolution of the UAE's Syrian Foreign Policy (2011–2025)*, „Avrasya Etüdleri” 2026, nr 65, s. 30–35.

Bianco E., *The UAE-Saudi Relationship: A Friction-Filled Alliance*, „Middle East Policy” 2026, t. 27, nr 4.

Bonnefoy L., Cylwik E., *Saudyjski impas w Jemenie: konflikt o poważnych konsekwencjach regionalnych*, „Le Monde Diplomatique: miesięcznik społeczno-polityczny” 2018, nr 1, s. 8–9.

Boutros-Ghali B., *Program dla pokoju*, „International Legal Materials” 1992, t. 31.

Brażkiewicz D., *Wojna domowa w Libii w 2011 roku*, „Kwartalnik Bellona” 2012, R. 6, nr 4, s. 139–160.

Carboni A., *The Houthi Movement and the Management of Instability in Wartime Yemen*, „Civil Wars” 2024, s. 6–16.

Cengiz S., Kozhanov N., *The implications of change and continuity in GCC leaderships on state–business elite relations: the cases of Saudi Arabia and Kuwait*, „Asian Affairs” 2025, s. 115–117.

Chorośnicki M., *Nowy terroryzm czy nowe środki terroryzmu?*, „Politeja” 2007, s. 250–261.

Clark A.M., *Non-Governmental Organizations and their Influence on International Society*, „Journal of International Affairs” 1995, t. 48, nr 2.

Collier P., Hoeffler A., *Aid, policy and growth in post-conflict countries*, „The European Economic Review” 2004, t. 48, s. 1125–1145.

Czornik K., *Saudi Arabia as a Regional Power and an Absolute Monarchy Undergoing Reforms. Vision 2030 – The Perspective of the End of the Second Decade of the 21st Century*, „Przegląd Strategiczny” 2020, nr 13, s. 179–198.

Dalgaard C.-J., Hansen H., Tarp F., *On the empirics of foreign aid and growth*, „The Economic Journal” 2004, t. 114, nr 496, s. 191–216.

Deutsch M., *Conflicts: Productive and Destructive*, „Journal of Social Issues” 1969, t. XXV, nr 1, s. 7–42.

Doyle M., *Liberalism and World Politics*, „American Political Science Review” 1986, t. 80, nr 4, s. 1151–1169.

Dzisiów-Szuszczykiewicz A., *Regionalna rywalizacja o Syrię*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2012, nr 2, s. 91–109.

Ekine A.E., *'The End of Pan-Arabism' Revisited: Reflections on the Arab Spring*, „Contemporary Arab Affairs” 2012, t. 5, nr 3, s. 357–358.

Ezzeddin S., *Syria Between War and Reconstruction: What Is the Future?*, „International Journal of Engineering Technology Research & Management” 2025, t. 9, nr 2, s. 309–312.

Galtung J., *Violence, Peace, and Peace Research*, „Journal of Peace Research” 1969, t. 6, nr 3, s. 167–191.

Gąsior M., *Deklaracja Balfoura jako efekt brytyjskiej polityki zagranicznej*, „Colloquium” 2010, nr 2, s. 209–211.

Gordon T.E., *The problem of the Middle East*, „The Nineteenth Century” 1901, t. XLVII, nr 277, s. 413–424.

Górecki W., *Kaukaski węzeł gordyjski. Nowa faza konfliktu o Górski Karabach i rola mocarstw regionalnych*, „Komentarze OSW” 2020, nr 361.

Grabowski T., *Terroryzm islamski jako zagrożenie dla bezpieczeństwa państw Europy Wschodniej*, „Przegląd Policyjny” 2021, t. 142, nr 2, s. 73–99.

Hałas B., *Promocja terroryzmu w Internecie i przeciwdziałanie ze strony Unii Europejskiej*, „Przegląd Geopolityczny” 2022, t. 40, s. 121–133.

Halizak E., Zajączkowski J., *Studia regionalne w nauce o stosunkach międzynarodowych do 1989 roku*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2021, nr 4 (31), s. 10.

Harkavy R., *Strategic Geography and the Greater Middle East*, „Naval War College Review” 2001, t. 54, nr 4, s. 37.

Hesham Y., *Mediation and Conflict Resolution in the Arab World: The Role of the Arab League*, „OSCE Yearbook 2013”, Baden-Baden 2014, s. 299–310.

Hinnebusch R., *Introduction: understanding the consequences of the Arab uprisings – starting points and divergent trajectories*, „Democratization” 2015, s. 212–215.

Hoeffler A., *Can international interventions secure the peace?*, „International Area Studies Review” 2014, t. 17, nr 1, s. 75–94.

Huczko M., *Porozumienia Abrahamowe i ich dziedzictwo: nowe podejście do rozwiązania konfliktu na Bliskim Wschodzie od Trumpa do Bidena*, „Cywilizacja i Polityka” 2023, nr 21, s. 92–107.

Jagielski K., *Rozwój przemysłu zbrojeniowego Turcji w okresie prezydentury Recepa Tayyipa Erdoğan*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2025, t. 19, nr 1, s. 95–218.

Jawares M., *Liga Państw Arabskich jako czynnik zjednoczenia Arabów*, „Przegląd Politologiczny” 2002, nr 3, s. 85–101.

Karimi M., Mousavi Shafae S.M., *Poor Governance and Civil War in Syria*, „Turkish Journal of Middle Eastern Studies” 2018, t. 5, nr 1, s. 62–67.

Karolczak K., *Finansowanie terroryzmu – zarys problematyki*, „Terroryzm. Studia, analizy, prewencja” 2022, s. 132–133.

Khalidi W., *A Palestinian Perspective on the Arab-Israeli Conflict*, „Journal of Palestine Studies” 1985, t. 14, nr 4, s. 35–48.

Kowalewski M., *Kryzys i rozwój operacji pokojowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1995, nr 1, s. 100.

Lakomy M., *Wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania wojny domowej w Syrii*, „Studia Polityczne” 2013, nr 31, s. 217–245.

Lorenc M., *Formy eskalacji sprzeczności w stosunkach międzynarodowych – analiza pojęciowa*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2003, nr 2, s. 25–42.

Lorena S., *The Roots of the Israeli-Palestinian Conflict: 1882–1914*, „Honors Projects, History” 1995, nr 27, s. 23–24.

Łoś-Nowak T., *Interwencja w celach humanitarnych: obowiązek społeczności międzynarodowej czy narzędzie mocarstw*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2001, nr 1, s. 68 i nast.

Maher N., *From Foes to Friends? The Potential of the Saudi-Iran Détente Amid Raging Conflicts in the Middle East*, „Policy Perspectives” 2024, t. 21, nr 1, s. 23–41.

Mazur P., *Czy dżihad to ideologia? O niekonsekwencjach terminologicznych wokół „walki na ścieżce Boga”*, „Studia de Securitate” 2019, s. 22–33.

Mearsheimer J.J., „*Back to the Future*”: *Instability in Europe After the Cold War*, „International Security” 1990, t. 15, nr 1, s. 5–56.

Mearsheimer J.J., *The False Promise of International Institutions*, „International Security” 1994/1995, t. 19, nr 3, s. 5–49.

Michałowska-Gorywoda K., *Pojęcie i rodzaje decyzji organizacji międzynarodowych oraz klasyfikacja i analiza prawna decyzji Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej*, „Zeszyty Naukowe SGPiS” 1971, z. 84, s. 93–102.

Mironowicz M., *Rola organizacji międzynarodowych w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa państw w środowisku międzynarodowym*, „Obronność. Zeszyty Naukowe” 2016, vol. 3, nr 19, s. 1–14.

- Misbah O., *Political Stagnation in Libya: Geopolitical Implications Threatening Regional Stability*, „The French Institute for International and Strategic Affairs” (IRIS) 2025, s. 1–12.
- Moszumański Z., *Wojna domowa w Jemenie 2011–2012*, „Wiedza Obronna” 2019, R. 46, nr 1/2, s. 90–116.
- Osiewicz P., *Ideological determinants of the current Saudi-Iranian rivalry in the Middle East*, „Przegląd Politologiczny” 2016, nr 2, s. 116–120.
- Osiewicz P., *The ongoing military conflicts in Syria and Yemen: recent developments, their consequences, and scenarios*, „Przegląd Strategiczny” 2017, R. 7, nr 10, s. 481–496.
- Phillips W.R., *The Dynamics of Behavioural Action and Reaction in International Conflict*, „Peace Research Society (International) Papers” 1970, t. XVII.
- Piątkowska A., *Wpływ globalizacji na funkcjonowanie organizacji międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 2003, nr 1, s. 67–68.
- Podraza A., *Geopolitical and strategic causes and implications of the Syrian civil war and the refugee crisis*, „Nação e Defesa” 2018.
- Popiuk-Rysińska I., *Porozumienia regionalne w systemie bezpieczeństwa Narodów Zjednoczonych*, „Stosunki Międzynarodowe” 2000.
- Pronińska K.M., *Współczesne konflikty zbrojne w Afryce i Jemenie: aktywność sił dżihadystycznych a zaangażowanie sił międzynarodowych*, „Rocznik Strategiczny” 2017/2018, t. 23, s. 128–141.
- Ramazan A., *Walka Turcji i Iranu na Bliskim Wschodzie o dominację polityczną i energetyczną*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” 2015, nr 41, s. 45–51.
- Razavy M., *Hawala: An underground haven for terrorists or social phenomenon?*, „Crime, Law and Social Change” 2005, t. 44, s. 281–285.
- Rusinek A., *Implikacje Arabskiej Wiosny dla bezpieczeństwa w Afryce Północnej i w regionie Sahelu*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2012, vol. 9, nr 1, s. 191–206.

Russett B.M., *The Calculus of Deterrence*, „Journal of Conflict Resolution” 1963, t. VII, nr 2, s. 97–109.

Shlaim A., *The Debate About 1948*, „International Journal of Middle East Studies” 1995, t. 27.

Sperling E., Trumpfheller E., *Can Bilateralism Endure? The 2023–25 Gaza War and the Abraham Accords Framework*, „Strategic Security” 2025, s. 101–113.

Stankiewicz W., *Arbitraż międzynarodowy jako sposób pokojowego rozstrzygania sporów*, „Cywilizacja i Polityka” 2005, nr 3, s. 147–160.

Stempień M., *Wojna domowa w Libii w latach 2014–2018*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2019, nr 1(64), s. 294–315.

Śmigasiewicz M., *Geopolityczne perspektywy Turcji*, „Sprawy Międzynarodowe” 2011, nr 1, s. 86–100.

Świątek H., *Wojna w Jemenie – proxy war lub samospełniająca się przepowiednia*, „Sprawy Międzynarodowe” 2017, R. 70, nr 1, s. 83–99.

Tanter R., *The Militarization of ASEAN: Global Context and Local Dynamics*, „Alternatives” 1982, t. 7, nr 4.

Tardy T., *The European Union and the United Nations: Global versus Regional Multilateralism*, „Studia Diplomatica” 2007, t. 60, nr 1, s. 191–209.

Tavares R., *Understanding Regional Peace and Security: A Framework for Analysis*, „Contemporary Politics” 2008, t. 14, nr 2, s. 107–127.

Tsourapas G., El-Anis I., *Instrumentalizing crisis as capital: eco-humanitarian rentierism and the global politics of aid*, „International Affairs” 2025, s. 2155–2162.

Turczyński P., *Libijska wojna domowa i międzynarodowa interwencja 2011 roku: postawy społeczeństw Libii i Zachodu*, „Zeszyty Naukowe – Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych we Wrocławiu” 2012, R. 44, nr 1, s. 152–169.

Wallensteen P., Svensson I., *Talking peace: International mediation in armed conflicts*, „Journal of Peace Research” 2014, t. 51, nr 2, s. 315–327.

Wehrey F., *The Gulf's Sectarian Contagion: The Uprisings and the Counter-Revolution in Bahrain and Yemen*, „Middle East Journal” 2013, t. 67, nr 2, s. 211–226.

Wulf H., Debiel T., *Conflict early warning and response mechanism: Tools for enhancing the effectiveness of regional organisations? A comparative study of the AU, ECOWAS, IGAD, ASEAN/ARF AND PIF*, „Crisis States Working Papers”, Working Paper no. 49, 2009, Institut für Entwicklung und Frieden, s. 5–7.

Żuber M., Moussa S.S., *Arab Spring as a Background of Civil War in Syria*, „International Conference Knowledge-Based Organization” 2018, t. 24, nr 1, s. 248–249.

Netografia

Al Jazeera, *Arab League agrees to bring Syria back into its fold*, 8.05.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/5/7/arab-league-agrees-to-bring-syria-back-into-its-fold> [dostęp: 19.03.2026].

Al Jazeera, *Bahrain says work in Syria embassy continuing after UAE move*, 28.12.2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/12/28/bahrain-says-work-in-syria-embassy-continuing-after-uae-move> [dostęp: 19.03.2026].

Al Jazeera, *How has the Saudi-Iran divide affected the Middle East?*, 7.04.2023, [dostęp: 07.01.2026].

Al Jazeera, *Is Israel's Netanyahu shifting the blame for judicial reforms fallout?*, 15.08.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/15/is-israels-netanyahu-shifting-the-blame-for-judicial-reforms-fallout> [dostęp: 2.01.2026].

Al Majalla, *Jordanian Initiative ends with Iran and Hezbollah's exit from Syria*, 25.06.2023, <https://en.majalla.com/node/294296/documents-memoirs/jordanian-initiative-ends-iran-and-hezbollahs-exit-syria> [dostęp: 19.03.2026].

Al-'Assi A., *Al-Dżami'a al-'Arabijja. Daur gha'ib fi al-azma as-surijja*, 5.03.2021, <https://arabiansforum.net/archives/15010>.

American Jewish Committee (AJC), *Timeline: Key Events in the Israel-Arab and Israeli-Palestinian Conflict*, <https://www.ajc.org/IsraelConflictTimeline> [dostęp: 2.01.2026].

Arab Center Washington DC, *Captagon: Assad's Ticket to Normalization in the Arab World?*, 22.05.2024, <https://arabcenterdc.org/resource/captagon-assads-ticket-to-normalization-in-the-arab-world/> [dostęp: 19.03.2026].

Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), *Syria – Conflict Events: Political Violence Events and Fatalities by Month-Year*, <https://data.humdata.org/dataset/syria-acled-conflict-data> [dostęp: 19.03.2026].

Beck M., *Upgrading the Arab League by Establishing a Joint Military Force?*, e-ir.info, 2015, <https://www.e-ir.info/2015/05/22/upgrading-the-arab-league-by-establishing-a-joint-military-force> [dostęp: 21.01.2026].

Bolan C.J., *Twenty Years after 9/11: Implications for US Policy in the Middle East*, 31.07. 2023, https://media.defense.gov/2023/Aug/10/2003278872/-1/-1/0/BOLAN_9_11_COMMENTARY.PDF [dostęp: 4.01.2026].

Bukowski M., *Iran, Ormuz i wojna o globalne przepływy energii*, Pulaski Policy Papers, 2026, <https://www.researchgate.net/publication/408368031> [dostęp: 25.07.2026].

Bunud al-mubadara al-'arabijja li-hall al-azma as-surijja, „Al-Anba”, 07.09.2011, <https://www.alanba.com.kw/ar/arabic-international-news/syria-news/224972/07-09-2011>.

Burdzik T., *Kto kontroluje wąskie gardła, ten dławi świat. Jak cieśniny morskie stały się frontem globalnej rywalizacji*, 4.08.2025, <https://www.gospodarkamorska.pl/kto-kontroluje-waskie-gardla-ten-dlawi-swiat-jak-ciesniny-morskie-staly-sie-frontem-globalnej-rywalizacji-analiza-86643> [dostęp: 13.06.2026].

Chudziak M., *Szczyt UE–Turcja: współpraca mimo wszystko*, „Analizy OSW”, 28.03.2018, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2018-03-28/szczyt-ue-turcja-wspolpraca-mimo-wszystko> [dostęp: 21.04.2026].

Cohen A., *The 1967 Six-Day War*, Nuclear Proliferation International History Project, Wilson Center, 3.06.2017, <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-1967-six-day-war> [dostęp: 2.12.2025].

Cook, S. A., *What Is Hamas?*, Council on Foreign Relations (CFR), 6.10.2025, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-hamas> [dostęp: 5.01.2026].

Council on Foreign Relations (CFR), *The Arab League*, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-arab-league> [dostęp: 03.06.2026].

Council on Foreign Relations (CFR), *What Is Hezbollah?*, 17.04.2025, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-hezbollah> [dostęp: 5.01.2026].

Dias T., *The ICC arrest warrants against Deif, Netanyahu and Gallant explained*, 2024, Chatham House, 26.11.2024, <https://www.chathamhouse.org/2024/05/icc-prosecutors-applications-arrest-warrants-explained> [dostęp: 2.01.2026].

Dmour H. Z., *Quid pro quo: Chances of Success for the Amman Consultative Meeting*, STRATEGIECS 2.05.2023, <https://strategiecs.com/en/analyses/step-for-step-chances-of-success-for-the-amman-consultative-meeting> [dostęp: 19.03.2026].

El Kurd D., *Assessing the Abraham Accords, Three Years On*, Arab Center Washington DC, 31.08.2023, <https://arabcenterdc.org/resource/assessing-the-abraham-accords-three-years-on/> [dostęp: 2.01.2026].

Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XIX, *Arab-Israeli Crisis and War, 1967*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/ch2> [dostęp: 5.05.2026].

Greenley H.L., *Attacks on Saudi Oil Facilities: Effects and Responses*, Congressional Research Service, 1.10.2019, https://www.congress.gov/crs_external_products/IN/PDF/IN11173/IN11173.3.pdf [dostęp: 07.01.2026].

Grzebyk P., *Liga Państw Arabskich tworzy wspólne siły zbrojne – prawne uzasadnienie interwencji militarnych przeciwko grupom terrorystycznym*, „Przegląd Prawa Międzynarodowego”, 31.03.2015, <http://przegladpm.blogspot.com/2015/03/liga-panstw-arabskich-tworzy-wspolne.html> [dostęp: 10.09.2023].

Gulf News, *Oman becomes first Gulf state to reinstate ambassador in Syria*, 5.10.2020, <https://gulfnews.com/world/gulf/oman/oman-becomes-first-gulf-state-to-reinstate-ambassador-in-syria-1.74351732> [dostęp: 19.03.2026].

Hummud C.E., *Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response*, Congressional Research Service (CRS), 12.02.2020, https://www.congress.gov/crs_external_products/RL/PDF/RL33487/RL33487.165.pdf [dostęp: 19.03.2026].

International Court of Justice (ICJ), *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel) – Provisional measures*, <https://www.icj-cij.org/case/192/provisional-measures> [dostęp: 2.01.2026].

International Crisis Group, *Managing Palestine's Looming Leadership Transition*, 1.02.2023, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/east-mediterranean-mena/israelpalestine/238-managing-palestines-looming-leadership-transition> [dostęp: 2.01.2026].

Krasna J., *A Tale of Two Normalizations: Israeli Normalization with the United Arab Emirates*, Moshe Dayan Center, 17.05.2022, <https://dayan.org/content/tale-two-normalizations-israeli-normalization-united-arab-emirates-uae-part-i> [dostęp: 19.03.2026].

Kurz A., Brom S., *The Lessons of Operation Protective Edge*, INSS, <https://www.inss.org.il/publication/the-lessons-of-operation-protective-edge/> [dostęp: 2.01.2026].

Michalski A., *Turcja wobec Libii – rok dużych przemian*, Analizy OSW, 2.12.2025, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2025-12-02/turcja-wobec-libii-rok-duzych-przemian> [dostęp: 6.06.2026].

Middle East Online, *Saudi Arabia to re-establish ties with Syria*, 24.03.2023, <https://middle-east-online.com/node/770583> [dostęp: 19.03.2026].

Ministry of the Interior and Kingdom Relations of the Netherlands, *Jihadism on the Web: A breeding ground for Jihad in the modern ages*, General Intelligence and Security Service, 2012.

Morris T., *Historian Outlines Roots of Israeli-Palestinian Conflict*, Fordham University, 20.02.2017, <https://now.fordham.edu/inside-fordham/lectures-and-events/historian-outlines-roots-of-israeli-palestinian-conflict/> [dostęp: 2.12.2025].

Mourad M., Bayoumy Y., *Arab Summit Agrees on Unified Military Force for Crises*, Reuters, 29.03.2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-arabs-communique-idUSKBN0MP06120150329> [dostęp: 10.09.2023].

Nowacka S., *Polityka Arabii Saudyjskiej w świetle porozumienia z Iranem*, PISM, 20.04.2023, <https://pism.pl/publikacje/polityka-arabii-saudyjskiej-w-swietle-porozumienia-z-iranem> [dostęp: 4.01.2026].

Nowacka S., *Powrót Syrii do Ligi Państw Arabskich*, PISM, 10.05.2023, <https://www.pism.pl/publikacje/powrot-syrii-do-ligi-panstw-arabskich> [dostęp: 19.03.2026].

Nowacka S., Wojnarowicz M., Zaręba S., *Konflikt izraelsko-palestyński 2020. Rok złego przełomu*, Raport PISM, czerwiec 2020.

Nunn N., Qian N., *U.S. food aid and civil conflict*, [w:] materiały konferencyjne / NBER Working Paper, 2014.

OCHA FTS, *Plany reagowania na pomoc humanitarną dla Syrii (SHARP)*, <https://fts.unocha.org/plans/421/clusters>, <https://fts.unocha.org/countries/218/summary/2026> [dostęp: 19.03.2026].

OHCHR, *Experts hail ICJ declaration on illegality of Israel's presence in the occupied Palestinian territory as „historic” for Palestinians and international law*, 30.07.2024, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/07/experts-hail-icj-declaration-illegality-israels-presence-occupied> [dostęp: 2.01.2026].

PBS NewsHour, *Read Trump's 20-point proposal to end the war in Gaza*, 29.09.2025, <https://www.pbs.org/newshour/politics/read-trumps-20-point-proposal-to-end-the-war-in-gaza> [dostęp: 2.05.2026].

Petrescu I., *Rethinking economic sanction success: Sanctions as deterrents*, University of Maryland, 2012, <http://faculty.publicpolicy.umd.edu/petrescu/files/draft080512all.pdf> [dostęp: 20.09.2023].

Piotrowski M.A., *Rozwój i perspektywy wojskowego programu nuklearnego Iranu*, „Raport PISM”, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 20.12.2024, <https://pism.pl/publikacje/rozwój-i-perspektywy-wojskowego-programu-nuklearnego-iranu> [dostęp: 17.01.2026].

Polska Akcja Humanitarna (PAH), *Wojna w Syrii*, <https://www.pah.org.pl/wojna-w-syrii> [dostęp: 03.01.2026].

Poroskoun K., *Russian Policy in the Middle East in the Context of the Struggle Against the West: Insights for Israel*, INSS, 05.2025, https://www.inss.org.il/strategic_assessment/poroskoun/ [dostęp: 4.01.2026].

Ra'is al-dżumhurijja jad'u ila darurat islah Al-Dżami'a al-'Arabijja, „Africa News” / „Ennahar Online”, 17.05.2025, <https://www.ennaharonline.com/-/رئيس-الجمهورية-يدعو-إلى-ضرورة-إصلاح-ال>

Reuters, *Text of Annan's six-point peace plan for Syria*, 05.04.2012, <https://www.reuters.com/article/world/text-of-annans-six-point-peace-plan-for-syria-idUSBRE8330HJ> [dostęp: 03.01.2026].

Rodgers L., Gritten D., Offer J., Asare P., *Syria: The story of the conflict*, BBC News, 11.03.2016, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868> [dostęp: 19.08.2026].

Rowberry A., *Sixty Years of „Atoms for Peace” and Iran's Nuclear Program*, Brookings Institution, 18.12.2013, <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2013/12/18/sixty-years-of-atoms-for-peace-and-irans-nuclear-program/> [dostęp: 29.11.2025].

Salah Nasrawi, *Powstanie armii LPA*, 26.03.2015, <https://www.salahnasrawi.com/2015/03/> [dostęp: 19.07.2025].

Sari I., *The Impact of the Iran-Saudi Arabia Deal on the Middle East, A New Wave of Regional Normalization?*, ORSAM, 11.04.2023, <https://orsam.org.tr/en/yayinlar/the-impact-of-the-iran-saudi-arabia-deal-on-the-middle-east-a-new-wave-of-regional-normalization/> [dostęp: 19.03.2026].

Saudi Vision 2030, *A Thriving Economy*,
<https://www.vision2030.gov.sa/en/overview/pillars/a-thriving-economy> [dostęp: 16.07.2026].

SETA, Ahsen V., *Arab League's Syrian Policy*, SETA Report, nr 5, Ankara 04.2012,
<https://file.setav.org/Files/Pdf/arab-league%E2%80%99s-syrian-policy.pdf> [dostęp: 13.01.2026].

Sharp J.M., Zanoliti, J., , *Israel and Hamas Conflict In Brief: Overview, U.S. Policy, and Options for Congress*, Congressional Research Service (CRS), 10.04.2024,
<https://www.congress.gov/crs-product/R47828> [dostęp: 2.01.2026].

Sobczak K., *PiS na 1,5 biliona dolarów wycenia niemieckie reparacje dla Polski*, prawo.pl, 1.09.2022, <https://www.prawo.pl/prawo/niemieckie-reparacje-dla-polski-wg-pis-to-850-mld-dol,517058.html> [dostęp: 11.09.2023].

Surdel B., *Izrael i kraje arabskie – rok po Porozumieniach Abrahamowych*, Centrum Stosunków Międzynarodowych, 29.11.2021, <https://csm.org.pl/izrael-i-kraje-arabskie-rok-po-porozumieniach-abrahamowych/> [dostęp: 03.11.2025].

Syrian Network for Human Rights (SN4HR), *Raporty roczne (2023–2025)*,
<https://snhr.org/> [dostęp: 19.03.2026].

Taylor Fravel M., *China's Global Security Initiative at Two: A Journey, Not a Destination*, China Leadership Monitor, 06.2024,
<https://www.prcleader.org/post/china-s-global-security-initiative-at-two-a-journey-not-a-destination> [dostęp: 4.01.2026].

Text of Plan Dalet (Plan D) General Section, 1948,
<https://www.palquest.org/en/historictext/40626/text-plan-dalet-plan-d-general-section> [dostęp: 1.05.2026].

The Cradle, *US and Syria holding secret talks in Oman*, 16.05.2023,
<https://thecradle.co/articles/exclusive-us-and-syria-holding-secret-talks-in-oman> [dostęp: 19.03.2026].

The Middle East Council on Global Affairs, *The UAE's Exit from OPEC: When Politics and Oil Mix*, 17.06.2026, <https://mecouncil.org/publication/the-uaes-exit-from-opec-when-politics-and-oil-mix/> [dostęp: 17.06.2026].

The Washington Institute for Near East Policy, *The National Security Implications of Israel's Judicial Debate*, 8.03.2023, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/national-security-implications-israels-judicial-debate> [dostęp: 2.01.2026].

Thomas C., Zanoliti J., *Turkey's Military Operations in Syria*, Congressional Research Service (CRS), 1.10.2025, <https://www.congress.gov/crs-product/IF11380> [dostęp: 19.03.2026].

Trela-Zielińska J., *Analiza upadku Somalii i jego konsekwencje dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, 2017, https://www.academia.edu/31453328/Przyczyny_upadku_Somalii.

UNHCR, *Refugee Data Finder: Population Totals – Syrian Arab Republic*, <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> [dostęp: 19.03.2026].

UNHCR, *Syria Emergency*, <https://www.unhcr.org/emergencies/syria-emergency> [dostęp: 03.01.2026].

UNISPAL, *A Performance-Based Roadmap to a Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict*, 2003, https://ecf.org.il/media_items/577 [dostęp: 2.03.2026].

UNISPAL, *History of the Question of Palestine – the United Nations*, <https://www.un.org/unispal/history/> [dostęp: 2.01.2026].

United Nations Statistics Division, *Standard Country or Area Codes for Statistical Use (M49)*, <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/> [dostęp: 03.06.2026].

Wafa News Agency, *Palestinians end 2025 amid widespread death, displacement, and economic collapse, says PCBS*, 31.12.2025, <https://english.wafa.ps/Pages/Details/165780> [dostęp: 2.01.2026].

Wasilewski K., Strachota K., *Turcja – kanarek w kopalni porządku międzynarodowego. Dwugłos analityczny*, Ośrodek Studiów Wschodnich (OSW), Warszawa 2023.

Watson A., Bull H., *States Systems and International Societies*, „Review of International Studies” 1987.

Yacoubian M., Center for Strategic and International Studies (CSIS), *The Trump Administration's Middle East Policy: Shaping an Emerging Regional Order*, 25.10.2025, <https://www.csis.org/analysis/trump-administrations-middle-east-policy-shaping-emerging-regional-order> [dostęp: 12.01.2026].

Zielińska K., *Palestyńskie wyzwania Izraela. Tożsamość państwa, kryzys przywództwa i „nowy” Bliski Wschód*, Prace OSW 2021, nr 82.

Spis tabel

Tab.1 Typologia organizacji regionalnych, s. 68-69.

Tab. 2 Działania mocarstw w regionie Bliskiego Wschodu według paradygmatu realizmu, s. 89-90.

Tab. 3 Kraje członkowskie LPA, s. 196-197.

Tab. 4 Ratyfikacja przez państwa członkowskie LPA Układu o wspólnej obronie i współpracy gospodarczej, s. 203-204.

Tab. 5 Posiedzenia LPA na szczeblu szczytu w latach 1945-2025, s. 212.

Tab. 6 Tematyka posiedzeń Rady Ligi na szczeblu szczytu w trybie nadzwyczajnym, s. 256-257.

Tab. 7. Tematyka posiedzeń Rady Ligi na szczeblu ministrów spraw zagranicznych w trybie nadzwyczajnym, s. 258-259.

Tab. 8 Tematyka posiedzeń Rady Ligi na szczeblu stałych delegatów w trybie nadzwyczajnym, s. 260-261.

Tab. 9 Posiedzenia Rady LPA na wszystkich szczeblach w latach 2011–2025, s. 325.

Tab. 10 Posiedzenia Rady LPA na wszystkich szczeblach w latach 2011–2025, których obrady obejmowały tematykę konfliktu w Syrii, s. 325-326.

Tab. 11 Uchwały Rady LPA na wszystkich szczeblach wydane w latach 2011–2025, s. 326.

Tab. 12 Uchwały Rady LPA w sprawie konfliktu w Syrii wydane w latach 2011–2025 na wszystkich szczeblach w zależności od trybu spotkania, s. 326.

Tab. 13 Uchwały Rady LPA w sprawie sytuacji Syrii wydane na szczeblu szczytu w latach 2011–2025, s. 328-329.

Tab. 14. Uchwały Rady LPA w sprawie sytuacji Syrii wydane na szczeblu ministrów spraw zagranicznych w latach 2011–2025, s. 329-330.

Tab. 15 Uchwały Rady LPA w sprawie sytuacji Syrii wydane na szczeblu stałych delegatów w latach 2011–2025, s. 331.

Tab. 16 Wskaźnik incydentów przemocy zbrojnej w okresach: wrzesień 2011 – luty 2012 oraz listopad 2022 – grudzień 2024, s. 347.

Tab. 17 Wskaźnik liczby ofiar cywilnych w okresach: wrzesień 2011 – luty 2012 oraz listopad 2022 – grudzień 2024, s. 348.

Tab. 18 Wskaźnik liczby wewnętrznych przesiedleńców oraz uchodźców w okresach: wrzesień 2011 – luty 2012 oraz listopad 2022 – grudzień 2024, s. 349.

Tab. 19 Wskaźnik ataków na infrastrukturę cywilną w okresach: wrzesień 2011 – luty 2012 oraz listopad 2022 – grudzień 2024, s. 350.

Tab. 20 Wskaźnik finansowania pomocy humanitarnej dla Syrii w ramach planów ONZ w badanych okresach: wrzesień 2011 – luty 2012 oraz listopad 2022 – grudzień 2024, s. 351.

Załączniki

1. Uchwały LPA wydane w rezultacie spotkań na szczeblu szczytu w okresie 2011-2025.

Opracowanie własne.

Rodzaj posiedzenia	Liczba uchwał <i>pro foro Interno</i>	Liczba uchwał <i>pro foro externo</i>		Łączna liczba uchwał (numery uchwał)
		Zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa w regionie	Inne	
XXXIV Szczyt LPA 17 maja 2025	4	18	8	30 (897-926)
Nadzwyczajny Szczyt LPA 4 marca 2025	0	0	0	0
XXXIII Szczyt LPA 16 maja 2024	6	18	22	46 (851-896)
XXXII Szczyt LPA 19 maja 2023	4	19	14	37 (814-850)
XXXI Szczyt LPA 1-2 listopada 2022	5	11	20	36 (778-813)
Nadzwyczajny Szczyt LPA 30 maja 2019	0	0	0	0
XXX Szczyt LPA 31 marca 2019	8	19	7	34 (744-777)
XXIX Szczyt LPA 15 kwietnia 2018	8	19	12	39 (705-743)
XXVIII Szczyt LPA 23-29 marca 2017	7	19	7	33 (672-704)
XXVII Szczyt LPA 25-27 lipca 2016	10	16	7	33 (639-671)
XXVI Szczyt LPA 23-29 marca 2015	7	13	7	27 (612-638)
XXV Szczyt LPA 25-26 marca 2014	9	11	2	22 (590-611)
XXIV Szczyt LPA 21-27 marca 2013	9	7	4	20 (570-589)
XXIII Szczyt Arabski LPA 27-29 marca 2012	6	8	6	20 (550-569)

2. Uchwały LPA dot. zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie
wydane na szczepku szczytu w latach 2011–2025. Opracowanie własne.

Zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa w regionie	Liczba uchwał wydanych na szczepku szczytu arabskiego		Łączna liczba uchwał
	sesje zwyczajne	sesje nadzwyczajne	
Konflikt arabsko-izraelski	58	0	58
Liban	11	0	11
Syria	17	0	17
Irak	0	0	0
Sudan	7	0	7
Libia	8	0	8
Jemen	10	0	10
Somalia	10	0	10
Komory	5	0	5
Ingerencje Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich	5	0	5
Spór Iran – ZEA o wyspy Wielki Tunb, Mały Tunb, Abu Musa	7	0	7
Spór o granice Dżibuti – Erytrea	4	0	4
Spór Egipt – Etiopia o Tamę Wielkiego Odrodzenia	3	0	3
Naruszanie suwerenności Iraku przez Turcję	7	0	7
Turecka inwazja na Syrię	0	0	0
Ingerencje Turcji w sprawy wewnętrzne państw arabskich	1	0	1
Uchodźstwo i migracje w następstwie konfliktów zbrojnych	3	0	3
Ochrona bezpieczeństwa i zwalczanie terroryzmu	19	0	19
Broń nuklearna i kontrola zbrojeń	3	0	3
Łącznie	178	0	178

3. Uchwały LPA dot. zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie wydane na szczecblu
szczytu w latach 2011–2025. Opracowanie własne.

	Konflikt arabsko-izraelski	Liban	Syria	Irak	Sudan	Libia	Jemen	Somalia	Komory	Ingerencje Iranu w sprawy wewnętrzne państw	Spór Iran – ZEA o wyspy Wielki Tunb, Mały Tunb,	Spór o granice Dżibuti – Erytrea	Spór Egipt – Etiopia o Tame Wielkiego Odrodzenia	Naruszanie suwerenności Iraku przez Turcję	Turecka inwazja na Syrię	Ingerencje Turcji w sprawy wewnętrzne państw	Uchodźstwo i migracje w następstwie konfliktów	Ochrona bezpieczeństwa i zwalczanie terroryzmu	Broń nuklearna i kontrola zbrojeń
XXXIV Szczyt LPA	5	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	2	0
Nadzwyczajny Szczyt LPA III.2025	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
XXXIII Szczyt LPA	5	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	2	0
XXXII Szczyt LPA	5	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	0
XXXI Szczyt LPA	5	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1
Nadzwyczajny Szczyt LPA V.2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
XXX Szczyt LPA	5	1	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0	0	1	4	0
XXIX Szczyt LPA	5	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	1	3	0
XXVIII Szczyt LPA	5	1	2	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	1	2	0

XXVII Szczyt LPA	5	1	1	0	1	1	1	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	1	1
XXVI Szczyt LPA	6	1	1	0	0	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0
XXV Szczyt LPA	4	2	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
XXIV Szczyt LPA	5	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
XXIII Szczyt LPA	3	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1

4. Uchwały LPA wydane w rezultacie spotkań na szczeblu ministrów spraw zagranicznych
w okresie 2011-2025. Opracowanie własne.

Rodzaj posiedzenia	Liczba uchwał <i>pro foro interno</i>	Liczba uchwał <i>pro foro externo</i>		Łączna liczba uchwał (numery uchwał)
		Zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa w regionie	Inne	
Posiedzenie Nadzwyczajne 9 września 2025	0	0	0	0
CLXIV Posiedzenie Zwyczajne 4 września 2025	30	23	17	70 (9170-9239)
Posiedzenie Nadzwyczajne 20 czerwca 2025	0	0	0	0
CLXIII Posiedzenie Zwyczajne 4 marca 2025	29	24	27	80 (9087-9166) ⁷⁷⁸
Posiedzenie Nadzwyczajne 12 grudnia 2024	0	1	0	1 (9084) ⁷⁷⁹
CLXII Posiedzenie Zwyczajne 10 września 2024	18	2	1	21 (9060-9080) ⁷⁸⁰
CLXI Posiedzenie Zwyczajne 6 marca 2024	18	27	20	65 (8992-9056) ⁷⁸¹

⁷⁷⁸ Uchwały 9167-9169 zostały wydane na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁷⁹ Uchwały 9085-9086 zostały wydane na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁸⁰ Uchwały 9081-9083 zostały wydane na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁸¹ Uchwały 9057-9059 zostały wydane na szczeblu stałych delegatów.

Posiedzenie Nadzwyczajne 17 stycznia 2024	0	1	0	1 (8989) ⁷⁸²
Posiedzenie Nadzwyczajne 11 października 2023	0	1	0	1 (8987)
CLX Posiedzenie Zwyczajne 6 września 2023	29	25	16	70 (8917-8986) ⁷⁸³
Posiedzenie Nadzwyczajne 26 czerwca 2023	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 7 maja 2023	0	2	0	2 (8914-8915)
CLIX Posiedzenie Zwyczajne 8 marca 2023	18	26	17	61 (8852-8912) ⁷⁸⁴
Posiedzenie Nadzwyczajne 5 stycznia 2023	0	0	0	0
CLVIII Posiedzenie Zwyczajne 6 września 2022	24	24	17	65 (8785-8849) ⁷⁸⁵
Posiedzenie Nadzwyczajne 21 kwietnia 2022	0	0	0	0
CLVII Posiedzenie Zwyczajne 9 marca 2022	21	24	14	59 (8726-8784)
CLVI Posiedzenie Zwyczajne 9 września 2021	27	24	12	63 (8662-8724) ⁷⁸⁶
Posiedzenie Nadzwyczajne 15 czerwca 2021	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 11 maja 2021	0	1	0	1 (8660)
CLV Posiedzenie Zwyczajne 3 marca 2021	25	25	15	65 (8595-8659)
Posiedzenie Nadzwyczajne 8 lutego 2021	0	1	0	1 (8594)
CLIV Posiedzenie Zwyczajne 9 września 2020	31	26	12	69 (8525-8593)
Posiedzenie Nadzwyczajne 23 czerwca 2020	0	2	0	2 (8523) ⁷⁸⁷

⁷⁸² Uchwały 8990-8991 zostały wydane na szczeblu stałych delegatów. Uchwała 8988 została wydana na szczeblu rady ministerialnej w ramach Rady Społeczno-Gospodarczej.

⁷⁸³ Uchwała 8916 została wydana na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁸⁴ Uchwała 8913 została wydana na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁸⁵ Uchwały 8850-8851 zostały wydane na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁸⁶ Uchwała 8725 została wydana na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁸⁷ Uchwała 8524 została wydana na szczeblu rady ministerialnej w ramach Rady Społeczno-Gospodarczej.

Posiedzenie Nadzwyczajne 30 kwietnia 2020	0	1	0	1 (8522)
CLIII Posiedzenie Zwyczajne 4 marca 2020	25	27	12	64 (8458-8521)
Posiedzenie Nadzwyczajne 1 lutego 2020	0	1	0	1 (8457)
Posiedzenie Nadzwyczajne 25 listopada 2019	0	1	0	1 (8455) ⁷⁸⁸
Posiedzenie Nadzwyczajne 12 października 2019	0	1	0	1 (8454)
Posiedzenie Nadzwyczajne 10 września 2019	0	0	0	0
CLII Posiedzenie Zwyczajne 10 września 2019	26	26	6	58 (8396-8453)
Posiedzenie Nadzwyczajne 21 kwietnia 2019	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 29 marca 2019	0	0	0	0
CLI Posiedzenie Zwyczajne 6 marca 2019	27	25	5	57 (8339-8395)
CL Posiedzenie Zwyczajne 11 września 2018	25	25	10	60 (8278-8337) ⁷⁸⁹
Posiedzenie Nadzwyczajne 11 września 2018	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 17 maja 2018	0	1	0	1 (8277)
CXLIX Posiedzenie Zwyczajne 17 marca 2018	21	29	4	54 (8223-8276)
Posiedzenie Nadzwyczajne 1 lutego 2018	0	1	0	1 (8222)
Posiedzenie Nadzwyczajne 9 grudnia 2017	0	1	0	1 (8221) ⁷⁹⁰
Posiedzenie Nadzwyczajne 19 listopada 2017	0	1	0	1 (8218)
CXLVIII Posiedzenie Zwyczajne 12 września 2017	22	28	7	57 (8161-8217)

⁷⁸⁸ Uchwała 8456 została wydana na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁸⁹ Uchwała 8338 została wydana na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁹⁰ Uchwały 8219-8220 zostały wydane na szczeblu stałych delegatów.

Posiedzenie Nadzwyczajne 27 lipca 2017	0	1	0	1 (8160)
CXLVII Posiedzenie Zwyczajne 7 marca 2017	22	25	4	51 (8107-8157) ⁷⁹¹
Posiedzenie Nadzwyczajne 19 grudnia 2016	0	1	0	1 (8106)
Posiedzenie Nadzwyczajne 3 października 2016	0	0	0	0
CXLVI Posiedzenie Zwyczajne 8 września 2016	24	24	8	56 (8048-8103) ⁷⁹²
Posiedzenie Nadzwyczajne 23 lipca 2016	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 28 maja 2016	1	3	0	4 (8043-8046) ⁷⁹³
CXLV Posiedzenie Zwyczajne 11 marca 2016	18	24	8	50 (7991-8040) ⁷⁹⁴
Posiedzenie Nadzwyczajne 10 marca 2016	1	0	0	1 (7989) ⁷⁹⁵
Posiedzenie Nadzwyczajne 10 stycznia 2016	0	1	0	1 (7988)
Posiedzenie Nadzwyczajne 24 grudnia 2015	0	1	0	1 (7987)
Posiedzenie Nadzwyczajne 9 listopada 2015	0	1	0	1 (7986)
CXLIV Posiedzenie Zwyczajne 13 września 2015	27	23	16	66 (7919-7984) ⁷⁹⁶
Posiedzenie Nadzwyczajne 6 kwietnia 2015	0	0	0	0
CXLIII Posiedzenie Zwyczajne 9 marca 2015	26	22	16	64 (7854-7917)
Posiedzenie Nadzwyczajne 15 stycznia 2015	0	3	0	3 (7851-7853)
CXLII Posiedzenie Zwyczajne	31	22	10	63

⁷⁹¹ Uchwały 8158-8159 zostały wydane na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁹² Uchwały 8104-8105 zostały wydane na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁹³ Uchwała 8047 została wydana na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁹⁴ Uchwały 8041-8042 zostały wydane na szczeblu stałych delegatów.

⁷⁹⁵ Uchwała 7990?

⁷⁹⁶ Uchwała 7985 została wydana na szczeblu stałych delegatów. Uchwała 7918 została wydana na szczeblu rady ministerialnej w ramach Rady Społeczno-Gospodarczej.

7 września 2014				(7787-7849) ⁷⁹⁷
Posiedzenie Nadzwyczajne 14 lipca 2014	0	1	0	1 (7786)
Posiedzenie Nadzwyczajne 9 kwietnia 2014	0	2	0	2 (7784-7785)
CXLI Posiedzenie Zwyczajne 9 marca 2014	22	21	18	61 (7723-7783)
Posiedzenie Nadzwyczajne 21 grudnia 2013	0	2	0	2 (7719-7720) ⁷⁹⁸
Posiedzenie Nadzwyczajne 10 listopada 2013	0	1	0	1 (7718)
Posiedzenie Nadzwyczajne 3 listopada 2013	0	1	0	2 (7716-7717)
CXL Posiedzenie Zwyczajne 1 września 2013	26	21	15	62 (7652-7713) ⁷⁹⁹
Posiedzenie Nadzwyczajne 5 czerwca 2013	0	2	0	2 (7649-7650) ⁸⁰⁰
Posiedzenie Nadzwyczajne 23 maja 2013	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 24 marca 2013	0	1	0	1 (7646) ⁸⁰¹
CXXXIX Posiedzenie Zwyczajne 6 marca 2013	27	21	16	64 (7582-7645)
Posiedzenie Nadzwyczajne 13 stycznia 2013	0	3	0	3 (7578-7580) ⁸⁰²
Posiedzenie Nadzwyczajne 9 grudnia 2012	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 17 listopada 2012	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 12 listopada 2012	0	0	0	0

⁷⁹⁷ Uchwała 7850 została wydana na szczepku rady ministerialnej w ramach Rady Społeczno-Gospodarczej.

⁷⁹⁸ Uchwały 7721-7722 zostały wydane na szczepku rady ministerialnej w ramach Rady Społeczno-Gospodarczej.

⁷⁹⁹ Uchwały 7714-7715 zostały wydane na szczepku stałych delegatów.

⁸⁰⁰ Uchwała 7651 została wydana na szczepku stałych delegatów.

⁸⁰¹ Uchwały 7648-7649 zostały wydane na szczepku stałych delegatów. Uchwała 7647 została wydana na szczepku rady ministerialnej w ramach Rady Społeczno-Gospodarczej.

⁸⁰² Uchwała 7577 została wydana na szczepku stałych delegatów. Uchwały 7572-7576 i 7581 zostały wydane na szczepku rady ministerialnej w ramach Rady Społeczno-Gospodarczej.

CXXXVIII Posiedzenie Zwyczajne 5 września 2012	23	21	17	61 (7511-7571)
Posiedzenie Nadzwyczajne 22 lipca 2012	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 2 czerwca 2012	1	2	0	3 (7506-7508) ⁸⁰³
Posiedzenie Nadzwyczajne 26 kwietnia 2012	0	3	0	3 (7502-7504) ⁸⁰⁴
Posiedzenie Nadzwyczajne 17 kwietnia 2012	0	0	0	0
CXXXVII Posiedzenie Zwyczajne 6 marca 2012	17	18	18	53 (7449-7501)
Posiedzenie Nadzwyczajne 12 lutego 2012	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 22 stycznia 2012	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 8 stycznia 2012	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 17 grudnia 2011	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 3 grudnia 2011	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 27 listopada 2011	0	1	0	1 (7442) ⁸⁰⁵
Posiedzenie Nadzwyczajne 24 listopada 2011	0	1	0	1 (7441)
Posiedzenie Nadzwyczajne 16 listopada 2011	0	2	0	2 (7439-7440)
Posiedzenie Nadzwyczajne 12 listopada 2011	0	1	0	1 (7438)
Posiedzenie Nadzwyczajne 2 listopada 2011	0	1	0	1 (7436) ⁸⁰⁶
Posiedzenie Nadzwyczajne 16 października 2011	0	1	0	1 (7435)

⁸⁰³ Uchwały 7509-7510 zostały wydane na szczeblu rady ministerialnej w ramach Rady Społeczno-Gospodarczej.

⁸⁰⁴ Uchwała 7505 została wydana na szczeblu stałych delegatów.

⁸⁰⁵ Uchwała 7443 została wydana na szczeblu stałych delegatów. Uchwały 7444-7448 zostały wydane na szczeblu rady ministerialnej w ramach Rady Społeczno-Gospodarczej.

⁸⁰⁶ Uchwała 7437 została wydana na szczeblu rady ministerialnej w ramach Rady Społeczno-Gospodarczej.

CXXXVI Zwyczajne 13 września 2011	Posiedzenie	25	20	18	63 (7371-7433) ⁸⁰⁷
Posiedzenie Nadzwyczajne 27 sierpnia 2011		0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 15 maja 2011		0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 12 marca 2011		0	1	0	1 (7360) ⁸⁰⁸
CXXXV Zwyczajne 2 marca 2011	Posiedzenie	28	23	17	68 (7292-7359)

5. Uchwały LPA dot. zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie
wydane na szczeblu ministrów spraw zagranicznych w latach 2011–2025. Opracowanie własne.

Zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa w regionie	Liczba uchwał wydanych na szczeblu ministrów spraw zagranicznych		Łączna liczba uchwał
	sesje zwyczajne	sesje nadzwyczajne	
Konflikt arabsko-izraelski	237	20	257
Liban	29	0	29
Syria	31	15	46
Irak	9	0	9
Sudan	38	3	41
Libia	28	4	32
Jemen	26	1	27
Somalia	30	0	30
Komory	29	0	29
Ingerencje Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich	18	2	20
Spór Iran – ZEA o wyspy Wielki Tunb, Mały Tunb, Abu Musa	27	0	27
Spór o granice Dżibuti – Erytrea	29	0	29

⁸⁰⁷ Uchwała 7434 została wydana na szczeblu rady ministerialnej w ramach Rady Społeczno-Gospodarczej.

⁸⁰⁸ Uchwały 7365-7367 zostały wydane na szczeblu stałych delegatów. Uchwały 7361-7364 i 7368-7370 zostały wydane na szczeblu rady ministerialnej w ramach Rady Społeczno-Gospodarczej.

Spór Egipt – Etiopia o Tamę Wielkiego Odrodzenia	7	1	8
Naruszanie suwerenności Iraku przez Turcję	19	1	20
Turecka inwazja na Syrię	0	1	1
Ingerencje Turcji w sprawy wewnętrzne państw arabskich	10	0	10
Uchodźstwo i migracje w następstwie konfliktów zbrojnych	18	0	18
Ochrona bezpieczeństwa i zwalczanie terroryzmu	68	2	70
Broń nuklearna i kontrola zbrojeń	33	4	37
Łącznie	686	54	740

6. Uchwały LPA dot. zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie
wydane na szczepku ministrów spraw zagranicznych w latach 2011–2025. Opracowanie własne.

	Konflikt arabsko-izraelski	Liban	Syria	Irak	Sudan	Libia	Jemen	Somalia	Komory	Ingerencje Iranu w sprawy wewnętrzne	Spór Iran – ZEA o wyspy Wielki Tunb, Mały	Spór o granice Dżibuti – Erytrea	Spór Egipt – Etiopia o Tamę Wielkiego Odrodzenia	Naruszanie suwerenności Iraku przez Turcję	Turecka inwazja na Syrię	Ingerencje Turcji w sprawy wewnętrzne	Uchodźstwo i migracje w następstwie	Ochrona bezpieczeństwa i zwalczanie terroryzmu	Broń nuklearna i kontrola zbrojeń
Posiedzenie Nadzwyczajne IX.2025	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CLXIV Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	4	0
Posiedzenie Nadzwyczajne VI.2025	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CLXIII Posiedzenie Zwyczajne	9	1	1	0	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	4	1
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2024	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

CLXII Posiedzenie Zwyczajne	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
CLXI Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	4	1
Posiedzenie Nadzwyczaj ne I.2024	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczaj ne X.2023	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CLX Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	2	1
Posiedzenie Nadzwyczaj ne VI.2023	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczaj ne 7 maja 2023	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CLIX Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	3	1
Posiedzenie Nadzwyczaj ne I.2023	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CLVIII Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	2	1
Posiedzenie Nadzwyczaj ne I.2023	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczaj ne IV.2022	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CLVIII Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	2	1
CLVI Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	2	1
Posiedzenie Nadzwyczaj ne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

VI.2021																		
Posiedzenie Nadzwyczajne V.2021	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CLV Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	3
Posiedzenie Nadzwyczajne II.2021	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
CLIV Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	4
Posiedzenie Nadzwyczajne VI.2020	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne IV.2020	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CLIII Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	4
Posiedzenie Nadzwyczajne II.2020	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2019	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne X.2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne IX.2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CLII Posiedzenie Zwyczajne	9	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	2
Posiedzenie Nadzwyczajne IV.2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Posiedzenie Nadzwyczajne III.2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CLI Posiedzenie Zwyczajne	9	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	3	1
CL Posiedzenie Zwyczajne	9	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	3	1
Posiedzenie Nadzwyczajne IX.2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne V.2018	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CXLIX Posiedzenie Zwyczajne	11	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	3	1
Posiedzenie Nadzwyczajne II.2018	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2017	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CXLVIII Posiedzenie Zwyczajne	9	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	3	1
Posiedzenie Nadzwyczajne VII.2017	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CXLVII Posiedzenie Zwyczajne	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	2	2
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2016	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CXLVI Posiedzenie Zwyczajne	9	1	1	0	2	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	2	1

Posiedzenie Nadzwyczajne VII.2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne V.2016	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CXLV Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	2	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	2	1
Posiedzenie Nadzwyczajne III.2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne I.2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2015	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CXLIV Posiedzenie Zwyczajne	9	1	1	0	2	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	2	1
Posiedzenie Nadzwyczajne IV.2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CXLIII Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	1	2	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	2	1
Posiedzenie Nadzwyczajne I.2015	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
CXLII Posiedzenie Zwyczajne	9	1	1	0	2	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	2	1
Posiedzenie Nadzwyczajne VII.2014	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Posiedzenie Nadzwyczajne IV.2014	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CXLI Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	2	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1	1
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2013	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2013	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2013	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CXL Posiedzenie Zwyczajne	9	1	1	0	2	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1
Posiedzenie Nadzwyczajne VI.2013	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne III.2013	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
CXXXIX Posiedzenie Zwyczajne	9	1	1	0	2	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1
Posiedzenie Nadzwyczajne I.2013	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

CXXXVIII Posiedzenie Zwyczajne	8	1	1	0	2	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	2
Posiedzenie Nadzwyczajne VII.2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne VI.2012	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne IV.2012	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Posiedzenie Nadzwyczajne IV.2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CXXXVII Posiedzenie Zwyczajne	7	1	1	0	2	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2
Posiedzenie Nadzwyczajne II.2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne I.2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne I.2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2011	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2011	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2011	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2011	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2011	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2011	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2011	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne X.2011	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CXXXVI Posiedzenie Zwyczajne	8	1	2	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	2
Posiedzenie Nadzwyczajne VIII.2011	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne V.2011	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne III.2011	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CXXXV Posiedzenie Zwyczajne	8	1	2	1	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	1	2	2

7. Uchwały LPA wydane w rezultacie spotkań na szczeblu stałych delegatów
w okresie 2011-2025. Opracowanie własne.

Rodzaj posiedzenia	Liczba uchwał <i>pro foro interno</i>	Liczba uchwał <i>pro foro externo</i>		Łączna liczba uchwał (numery uchwał)
		Zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa w regionie	Inne	
Posiedzenie Nadzwyczajne 28 grudnia 2015	0	0	0	0
CLXIV Posiedzenie Zwyczajne	0	0	0	0

1 września 2025				
Posiedzenie Nadzwyczajne 10 sierpnia 2025	0	1	0	1 (9169)
Posiedzenie Nadzwyczajne 22 lipca 2025	0	2	0	2 (9167-9168)
Posiedzenie Nadzwyczajne 8 maja 2025	0	0	0	0
CLXIII Posiedzenie Zwyczajne 2 marca 2025	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 19 marca 2025	0	1	0	1 (9086)
Posiedzenie Nadzwyczajne 3 lutego 2025	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 12 grudnia 2024	0	1	0	1 (9085)
Posiedzenie Nadzwyczajne 24 listopada 2024	0	1	0	1 (9083)
Posiedzenie Nadzwyczajne 31 października 2024	0	1	0	1 (9082)
Posiedzenie Nadzwyczajne 22 października 2024	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 3 października 2024	0	1	0	1 (9081)
CLXII Posiedzenie Zwyczajne 8 września 2024	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 4 lipca 2024	0	1	0	1 (9059)
Posiedzenie Nadzwyczajne 24 kwietnia 2024	0	1	0	1 (9058)
Posiedzenie Nadzwyczajne 3 kwietnia 2024	0	1	0	1 (9057)
CLXI Posiedzenie Zwyczajne 4 marca 2024	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 15 lutego 2024	0	1	0	1 (8991)
Posiedzenie Nadzwyczajne 28 stycznia 2024	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 22 stycznia 2024	0	1	0	1 (8990)

CLX Posiedzenie Zwyczajne 4 września 2023	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 4 lipca 2023	0	1	0	1 (8916)
Posiedzenie Nadzwyczajne 10 maja 2023	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 1 maja 2023	0	1	0	1 (8913)
Posiedzenie Nadzwyczajne 16 kwietnia 2023	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 5 kwietnia 2023	0	0	0	0
CLIX Posiedzenie Zwyczajne 8 marca 2023	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 23 lutego 2023	0	1	0	1 (8851)
Posiedzenie Nadzwyczajne 27 grudnia 2022	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 27 listopada 2022	1	0	0	1 (8850)
Posiedzenie Nadzwyczajne 11 października 2022	0	0	0	0
CLVIII Posiedzenie Zwyczajne 4 września 2022	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 12 czerwca 2022	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 15 maja 2022	0	0	0	0
CLVII Posiedzenie Zwyczajne 7 marca 2022	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 28 lutego 2022	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 23 stycznia 2022	0	1	0	1 (8725)
CLVI Posiedzenie Zwyczajne 7 września 2021	0	0	0	0
CLV Posiedzenie Zwyczajne 1 marca 2021	0	0	0	0
CLIV Posiedzenie Zwyczajne	0	0	0	0

7 września 2020				
CLIII Posiedzenie Zwyczajne 2 marca 2020	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 31 grudnia 2019	0	1	0	1 (8456)
Posiedzenie Nadzwyczajne 19 grudnia 2019	0	0	0	0
CLII Posiedzenie Zwyczajne 8 września 2019	0	0	0	0
CLI Posiedzenie Zwyczajne 4 marca 2019	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 18 grudnia 2018	0	1	0	1 (8338)
Posiedzenie Nadzwyczajne 15 listopada 2018	0	0	0	0
CL Posiedzenie Zwyczajne 9 września 2018	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 14 czerwca 2018	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 3 kwietnia 2018	0	0	0	0
CXLIX Posiedzenie Zwyczajne 14 marca 2018	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 5 grudnia 2017	0	1	0	1 (8220)
Posiedzenie Nadzwyczajne 4 grudnia 2017	0	1	0	1 (8219)
CXLVIII Posiedzenie Zwyczajne 10 września 2017	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 17 lipca 2017	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 12 czerwca 2017	0	1	0	1 (8159)
Posiedzenie Nadzwyczajne 5 czerwca 2017	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 4 maja 2017	0	1	0	1 (8158)

CXLVII Posiedzenie Zwyczajne 2 marca 2017	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 12 stycznia 2017	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 15 grudnia 2016	0	1	0	1 (8105)
Posiedzenie Nadzwyczajne 10 listopada 2016	1	0	0	1 (8104)
Posiedzenie Nadzwyczajne 4 października 2016	0	0	0	0
CXLVI Posiedzenie Zwyczajne 7 wrzesień 2016	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 16 lipca 2016	1	0	0	1 (8047)
Posiedzenie Nadzwyczajne 4 maja 2016	0	1	0	1 (8042)
Posiedzenie Nadzwyczajne 21 kwietnia 2016	0	1	0	1 (8041)
CXLV Posiedzenie Zwyczajne 9 marca 2016	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 13 października 2015	0	1	0	1 (7985)
CXLIV Posiedzenie Zwyczajne 9 września 2015	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 2 lipca 2015	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 29 czerwca 2015	0	0	0	0
CXLIII Posiedzenie Zwyczajne 8 marca 2015	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 5 lutego 2015	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 5 stycznia 2015	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 2 listopada 2014	0	0	0	0
CXLII Posiedzenie Zwyczajne 3 września 2014	0	0	0	0

Posiedzenie Nadzwyczajne 11 sierpnia 2014	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 15 czerwca 2014	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 28 kwietnia 2014	0	0	0	0
CXLI Posiedzenie Zwyczajne 6 marca 2014	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 26 lutego 2014	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 19 lutego 2014	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 9 października 2013	0	2	0	2 (7714-7715)
Posiedzenie Nadzwyczajne 11 września 2013	0	0	0	0
CXL Posiedzenie Zwyczajne 1 września 2013	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 27 sierpnia 2013	0	1	0	1 (7651)
Posiedzenie Nadzwyczajne 21 maja 2013	0	1	0	1 (7648)
Posiedzenie Nadzwyczajne 12 maja 2013	0	1	0	1 (7647)
CXXXIX Posiedzenie Zwyczajne 3 marca 2013	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 11 lutego 2013	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 8 stycznia 2013	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 23 grudnia 2012	0	1	0	1 (7577)
Posiedzenie Nadzwyczajne 5 listopada 2012	0	0	0	0
CXXXVIII Posiedzenie Zwyczajne 3 września 2012	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 17 lipca 2012	0	0	0	0

Posiedzenie Nadzwyczajne 6 maja 2012	0	1	0	1 (7505)
CXXXVII Posiedzenie Zwyczajne 4 marca 2012	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 19 lutego 2012	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 20 grudnia 2011	1	0	0	1 (7443)
Posiedzenie Nadzwyczajne 13 października 2011	0	1	0	1 (7434)
CXXXVI Posiedzenie Zwyczajne 11 września 2011	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 21 sierpnia 2011	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 26 lipca 2011	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 19 czerwca 2011	0	1	0	1 (7367)
Posiedzenie Nadzwyczajne 31 maja 2011	0	2	0	2 (7365-7366)
Posiedzenie Nadzwyczajne 10 kwietnia 2011	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 22 marca 2011	0	0	0	0
CXXXV Posiedzenie Zwyczajne 1 marca 2011	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne 22 lutego 2011	0	0	0	0

8. Uchwały LPA dot. zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie
wydane na szczeblu stałych delegatów w latach 2011–2025. Opracowanie własne.

Zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa w regionie	Liczba uchwał wydanych na szczeblu ministrów spraw zagranicznych		Łączna liczba uchwał
	sesje zwykłe	sesje nadzwyczajne	
Konflikt arabsko-izraelski	0	25	25
Liban	0	1	1
Syria	0	7	7
Irak	0	0	0
Sudan	0	1	1
Libia	0	1	1
Jemen	0	1	1
Somalia	0	0	0
Komory	0	0	0
Ingerencje Iranu w sprawy wewnętrzne państw arabskich	0	0	0
Spór Iran – ZEA o wyspy Wielki Tunb, Mały Tunb, Abu Musa	0	0	0
Spór o granice Dżibuti – Erytrea	0	0	0
Spór Egipt – Etiopia o Tamę Wielkiego Odrodzenia	0	0	0
Naruszanie suwerenności Iraku przez Turcję	0	0	0
Ingerencje Turcji w sprawy wewnętrzne państw arabskich	0	0	0
Agresywne działania Izraela w regionie	0	1	1
Uchodźstwo i migracje w następstwie konfliktów zbrojnych	0	0	0
Ochrona bezpieczeństwa i zwalczanie terroryzmu	0	1	1
Broń nuklearna i kontrola zbrojeń	0	0	0
Łącznie	0	0	0

9. Uchwały LPA dot. zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie
wydane na szczecblu ministrów spraw zagranicznych w latach 2011–2025. Opracowanie własne⁸⁰⁹.

	Konflikt arabsko-izraelski	Liban	Syria	Irak	Sudan	Libia	Jemen	Somalia	Wsparcie dla Komorów	Ingerencje Iranu w sprawy wewnętrzne	Spór Iran – ZEA o wyspy Wielki Tunb,	Spór o granice Dżibuti – Erytrea	Spór Egipt – Etiopia	Naruszanie suwerenności Iraku przez	Ingerencje Turcji w sprawy wewnętrzne	Agresywne działania Izraela w regionie	Uchodźstwo i migracje w następstwie	Ochrona bezpieczeństwa i zwalczanie	Broń nuklearna i kontrola zbrojeń
Posiedzenie Nadzwyczajne VIII.2025	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne VII.2025	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne V.2025	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

⁸⁰⁹ Ze względu na brak danych w zakresie liczby uchwał dotyczących zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie wydanych w rezultacie obrad Rady LPA na szczecblu stałych delegatów, tabela zawiera wyłącznie informacje na temat tych, które powstały w rezultacie zgromadzeń tego organu w trybie nadzwyczajnym.

Posiedzenie Nadzwyczajne III.2025	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne II.2025	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2024	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2024	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne X.2024	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

X.2024																			
Posiedzenie Nadzwyczajne X.2024	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne VII.2024	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne IV.2024	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne IV.2024	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne II.2024	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

e I.2024																			
Posied zenie Nadzw yczajn e I.2024	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e VII.20 23	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e V.2023	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e V.2023	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e IV.202 3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

IV.2023																			
Posiedzenie Nadzwyczajne II.2023	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2022	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2022	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne X.2022	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne VI.2022	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

e V.2022																			
Posied zenie Nadzw yczajn e II.2022	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e I.2022	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e XII.20 19	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e XII.20 19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e XII.20 18	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

XI.2018																			
Posiedzenie Nadzwyczajne VI.2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne IV.2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2017	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Posiedzenie Nadzwyczajne VII.2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzw	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

yczajne VI.2017																			
Posiedzenie Nadzwyczajne VI.2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne V.2017	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne I.2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2016	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XI.2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzw	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

yczajne X.2016																			
Posiedzenie Nadzwyczajne VII.2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne V.2016	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne IV.2016	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne X.2015	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne VII.2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Nadzw yczajn e VI.201 5																			
Posied zenie Nadzw yczajn e II.2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e II.2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e II.2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e II.2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e XI.201 4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e VIII.2 014	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

yczajne VI.2014																			
Posiedzenie Nadzwyczajne IV.2014	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne II.2014	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne II.2014	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne X.2013	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne IX.2013	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzw	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

yczajne VIII.2 013																			
Posiedzenie Nadzwyczajne V.2013	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne V.2013	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne II.2013	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne I.2013	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2012	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

XI.2012																			
Posiedzenie Nadzwyczajne VII.2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne V.2012	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne II.2012	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne XII.2011	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne X.2011	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posiedzenie Nadzwyczajne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

VIII.2 011																			
Posied zenie Nadzw yczajn e VII.20 11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e VI.201 1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e V.2011	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e IV.201 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn e III.201 1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Posied zenie Nadzw yczajn	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

с II.2011																		
--------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--